

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الوجيز الشكوك

پیشگو شرح

جامع الترمذی

شیخ الاسلام فقہ العظیم
محمد حسین جان اللہی شہر

حدیث

۳۰۵ ۱

- خصوصیات
- معرب متن
 - پہ متن پانڈی اعراب
 - د باب نمبر
 - د حدیث نمبر
 - ترجمہ او تشریح
 - حل لغات
 - د راوی حالات
 - د حدیث تخریج
 - تحقیق د مذاہب اربعہ
 - متن مع السند
 - بالاستیعاب

مکتبہ رحمانیہ

۰۳۰۲-۶۲۰۳۸۱۵
۰۳۱۶-۲۴۰۹۴۱

جنت و شہید
خلاد العاصی العظیمی
ابوہدایہ عبدالخالق
ابن خان محمد

Maktaba Tul Ishaat

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

منطق	خطبات	تفاسیر
معانی	سیرت	احیث
تصوف	تاریخ	فقہ
تقابل ادیان	صرف	سوانح حیات
تجوید	نحو	درس نظامی
نعت	فلسفہ	لغت
تراجم	حکمت	فتاوی
تبلیغ و دعوت	بلاغت	اصلاحی
تمام فنون	مناظرے	آڈیو درس

Contact Us: maktaba.tul.ishaatofficial.com

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

الورد الشذی

بشرح

جامع الترمذی

الجزء السابع

من ۳۱۴۹ - الی ۳۶۰۴

جمع وترتیب: خادم العلماء المفتقر الی اللہ ابو ہلال: عبد الخالق بن خان محمد
خريج الجامعة امداد العلوم الاسلامیة پشاور۔ وفاضل وفاق المدارس العالمیة (ایم اے
اسلامیات)

ازافادات

شیخ الاسلام فقیہ العصر محمد حسن جان (المدنی) شهید (رحمہ اللہ)
فاشر: مکتبہ رحمانیہ پشاور

حقوق الطبع محفوظة بحق الناشر:

اسم الكتاب: الورد الشذي بشرح الجامع للترمذي

جلد: سابع

من ۳۱۴۹ الى ۳۲۰۴

تأليف: ابو هلال "عبد الخالق" خريج الجامعة إمداد العلوم الإسلامية (پشاور)۔

وفاضل وفاق المدارس العالمية (ایم ای اسلامیات) رابطہ نمبر: ۳۳۳۹۱۲۱۱۹۲۔

سال اشاعت: ۲۰۲۱

تعداد: ۱۰۰۰

ناشر: مکتبہ رحمانیہ محلہ جنگی نزد قصہ خوانی (پشاور)

الحاج شاہ زادہ صاحب

اہتمام طباعت:

بسم الله الرحمن الرحيم
فهرس العناوين والمحتويات

١٣	١٩_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ	١
٢٢	٢٠_ باب وَمِنْ سُورَةِ مَرْيَمَ	٢
٣٢	٢١_ باب وَمِنْ سُورَةِ طه	٣
٣٤	٢٢_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ	٤
٤٠	٢٣_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْحَجِّ	٥
٤٧	٢٤_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُؤْمِنُونَ	٦
٥١	٢٥_ باب وَمِنْ سُورَةِ النُّورِ	٧
٦٤	٢٦_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْفُرْقَانِ	٨
٦٨	٢٧_ باب وَمِنْ سُورَةِ الشُّعَرَاءِ	٩
٧٢	٢٨_ باب وَمِنْ سُورَةِ النَّملِ	١٠
٧٢	٢٩_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَصَصِ	١١
٧٣	٣٠_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْعَنْكَبُوتِ	١٢
٧٦	٣١_ باب وَمِنْ سُورَةِ الرُّومِ	١٣
٨١	٣٢_ باب وَمِنْ سُورَةِ لُقْمَانَ	١٤
٨٣	٣٣_ باب وَمِنْ سُورَةِ الشَّجْدَةِ	١٥
٨٨	٣٤_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَخْزَابِ	١٦
١٢٢	٣٥_ باب وَمِنْ سُورَةِ سَبِّأِ	١٧
١٢٦	٣٦_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْمَلَايِكَةِ	١٨
١٢٧	٣٧_ باب وَمِنْ سُورَةِ يَسِ	١٩
١٣٠	٣٨_ باب وَمِنْ سُورَةِ الصَّافَّاتِ	٢٠
١٣٣	٣٩_ باب وَمِنْ سُورَةِ ص	٢١

١٤١	٤٠_ باب وَمِنْ سُورَةِ الزُّمَرِ	٢٢
١٥١	٤١_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُؤْمِنِ	٢٣
١٥٢	٤٢_ باب وَمِنْ سُورَةِ حَمِ الشَّجْدَةِ	٢٤
١٥٥	٤٣_ باب وَمِنْ سُورَةِ حَمِ عَسَقِ (الشورى)	٢٥
١٥٩	٤٤_ باب وَمِنْ سُورَةِ الزُّخْرِفِ	٢٦
١٦٠	٤٥_ باب وَمِنْ سُورَةِ الدُّخَانِ	٢٧
١٦٤	٤٦_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَخْقَافِ	٢٨
١٦٨	٤٧_ باب وَمِنْ سُورَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	٢٩
١٧١	٤٨_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْفَتْحِ	٣٠
١٨٣	٤٩_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْحُجُرَاتِ	٣١
١٩١	٥٠_ باب وَمِنْ سُورَةِ قِ	٣٢
١٩١	٥١_ باب وَمِنْ سُورَةِ الذَّارِيَاتِ	٣٣
١٩٤	٥٢_ باب وَمِنْ سُورَةِ الطُّورِ	٣٤
١٩٥	٥٣_ باب وَمِنْ سُورَةِ وَالنَّجْمِ	٣٥
٢٠٣	٥٤_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَمَرِ	٣٦
٢٠٩	٥٥_ باب وَمِنْ سُورَةِ الرَّحْمَنِ	٣٧
٢١٠	٥٦_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْوَاقِعَةِ	٣٨
٢١٥	٥٧_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْحَدِيدِ	٣٩
٢١٧	٥٨_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُجَادَلَةِ	٤٠
٢٢٣	٥٩_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْحَشْرِ	٤١
٢٢٧	٦٠_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُمتَحِنَةِ	٤٢
٢٣١	٦١_ باب وَمِنْ سُورَةِ الصَّفِّ	٤٣
٢٣٣	٦٢_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْجُمُعَةِ	٤٤

٢٣٩	٦٣- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُنَافِقِينَ	٤٥
٢٤٧	٦٤- باب وَمِنْ سُورَةِ التَّغَابُنِ	٤٦
٢٤٨	٦٥- باب وَمِنْ سُورَةِ التَّحْرِيمِ	٤٧
٢٥٨	٦٦- باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَلَمِ	٤٨
٢٦٠	٦٧- باب وَمِنْ سُورَةِ الْحَاقَّةِ	٤٩
٢٦٦	٦٨- باب وَمِنْ سُورَةِ سَاءِ السَّائِلِ	٥٠
٢٦٦	٦٩- باب وَمِنْ سُورَةِ الْجِنِّ	٥١
٢٦٦	٧٠- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُدَّثِّرِ	٥٢
٢٧٠	٧١- باب وَمِنْ سُورَةِ الْقِيَامَةِ	٥٣
٢٧٣	٧٢- باب وَمِنْ سُورَةِ عَبَسَ	٥٤
٢٧٥	٧٣- باب وَمِنْ سُورَةِ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ	٥٥
٢٧٧	٧٤- باب وَمِنْ سُورَةِ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ	٥٦
٢٨٠	٧٥- باب وَمِنْ سُورَةِ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ	٥٧
٢٨٢	٧٦- باب وَمِنْ سُورَةِ الْبُرُوجِ	٥٨
٢٨٧	٧٧- باب وَمِنْ سُورَةِ الْغَاشِيَةِ	٥٩
٢٩٠	٧٨- باب وَمِنْ سُورَةِ الْفَجْرِ	٦٠
٢٩٠	٧٩- باب وَمِنْ سُورَةِ الشَّمْسِ وَضَحَاهَا	٦١
٢٩٢	٨٠- باب وَمِنْ سُورَةِ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى	٦٢
٢٩٤	٨١- باب وَمِنْ سُورَةِ وَالضُّحَى	٦٣
٢٩٧	٨٢- باب وَمِنْ سُورَةِ الْاٰلَمِ نَشْرَحْ	٦٤
٢٩٩	٨٣- باب وَمِنْ سُورَةِ التِّينِ	٦٥
٣٠٠	٨٤- باب وَمِنْ سُورَةِ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ	٦٦
٣٠١	٨٥- باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَدْرِ	٦٧

٣٠٤	٨٦_ باب وَمِنْ سُورَةٍ لَمْ يَكُنْ	٢٨
٣٠٥	٨٧_ باب وَمِنْ سُورَةٍ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ	٢٩
٣٠٦	٨٨_ باب وَمِنْ سُورَةِ التَّكْوِيْنِ	٧٠
٣١٢	٨٩_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْكَوْثَرِ	٧١
٣١٥	٩٠_ باب وَمِنْ سُورَةِ النَّصْرِ	٧٢
٣١٧	٩١_ باب وَمِنْ سُورَةِ تَبَّتْ يَدَا	٧٣
٣١٨	٩٢_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْإِنْشَاقِ	٧٤
٣٢٠	٩٣_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُعَوِّذَتَيْنِ	٧٥
٣٢٢	٩٤_ باب مِنْهُ	٧٦
٣٢٨	كتاب الدعوات (عن رسول الله صلى الله عليه وسلم)	٧٧
٣٢٨	١_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الدُّعَاءِ	٧٨
٣٣٠	٢_ باب مِنْهُ	٧٩
٣٣٠	٣_ باب مِنْهُ	٨٠
٣٣١	٤_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الذِّكْرِ	٨١
٣٣٣	٥_ باب مِنْهُ	٨٢
٣٣٤	٦_ باب مِنْهُ	٨٣
٣٣٥	٧_ باب مَا جَاءَ فِي الْقَوْمِ يَجْلِسُونَ فَيَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَا لَهُمْ مِنَ الْفَضْلِ	٨٤
٣٣٨	٨_ باب فِي الْقَوْمِ يَجْلِسُونَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ	٨٥
٣٣٩	٩_ باب مَا جَاءَ أَنَّ دَعْوَةَ الْمُسْلِمِ مُسْتَجَابَةٌ	٨٦
٣٤٣	١٠_ باب مَا جَاءَ أَنَّ الدَّاعِيَ يَبْدَأُ بِنَفْسِهِ	٨٧
٣٤٣	١١_ باب مَا جَاءَ فِي رَفْعِ الْأَيْدِي عِنْدَ الدُّعَاءِ	٨٨
٣٤٤	١٢_ باب مَا جَاءَ فِي مَنْ يَسْتَعِجِلُ فِي دُعَائِهِ	٨٩

٢٤٥	١٣_ باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا أَصْبَحَ وَإِذَا أَمْسَى	٩٠
٢٥٠	١٤_ باب مِنْهُ	٩١
٢٥١	١٥_ باب مِنْهُ	٩٢
٢٥٤	١٦_ باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ	٩٣
٢٥٩	١٧_ باب مِنْهُ	٩٤
٢٥٩	١٨_ باب مِنْهُ	٩٥
٢٦٢	١٩_ باب مِنْهُ	٩٦
٢٦٢	٢٠_ باب مِنْهُ	٩٧
٢٦٤	٢١_ باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عِنْدَ الْمَنَامِ	٩٨
٢٦٥	٢٢_ باب مِنْهُ	٩٩
٢٦٨	٢٣_ باب مِنْهُ	١٠٠
٢٧٠	٢٤_ باب مَا جَاءَ فِي التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ عِنْدَ الْمَنَامِ	١٠١
٢٧١	٢٥_ باب مِنْهُ	١٠٢
٢٧٤	٢٦_ باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا انْتَبَهَ مِنَ اللَّيْلِ	١٠٣
٢٧٥	٢٧_ باب مِنْهُ	١٠٤
٢٧٦	٢٨_ باب مِنْهُ	١٠٥
٢٧٧	٢٩_ باب مَا يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ إِلَى الصَّلَاةِ	١٠٦
٢٧٩	٣٠_ باب مِنْهُ	١٠٧
٢٨٢	٣١_ باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ	١٠٨
٢٢٨٣	٣٢_ باب مِنْهُ	١٠٩
٢٩١	٣٣_ باب مَا يَقُولُ فِي سُجُودِ الْقُرْآنِ	١١٠
٢٩٢	٣٤_ باب مَا يَقُولُ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ	١١١
٢٩٣	٣٥_ باب مِنْهُ	١١٢

٣٩٥	١١٣	٣٦_ باب مَا يَقُولُ إِذَا دَخَلَ السُّوقَ
٣٩٧	١١٤	٣٧_ باب مَا يَقُولُ الْعَبْدُ إِذَا مَرَضَ
٣٩٩	١١٥	٣٨_ باب مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى مُبْتَلًى
٤٠٠	١١٦	٣٩_ باب مَا يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنَ الْمَجْلِسِ
٤٠٢	١١٧	٤٠_ باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ
٤٠٣	١١٨	٤١_ باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ إِذَا نَزَلَ مَنْزِلًا
٤٠٥	١١٩	٤٢_ باب مَا يَقُولُ إِذَا خَرَجَ مُسَافِرًا
٥٠٧	١٢٠	٤٣_ باب مَا يَقُولُ إِذَا قَدِمَ مِنَ السَّفَرِ
٥٠٨	١٢١	٤٤_ باب مَا يَقُولُ إِذَا وَدَّعَ إِنْسَانًا
٥١٠	١٢٢	٤٥_ باب مِنْهُ
٥١١	١٢٣	٤٦_ باب مِنْهُ
٥١٢	١٢٤	٤٧_ باب مَا يَقُولُ إِذَا رَكِبَ النَّاقَةَ ٤٨_ باب مَا ذُكِرَ فِي دَعْوَةِ الْمُسَافِرِ
٥١٤	١٢٥	٤٨_ باب مَا ذُكِرَ فِي دَعْوَةِ الْمُسَافِرِ
٤١٥	١٢٦	٤٩_ باب مَا يَقُولُ إِذَا هَاجَتِ الرِّيحُ
٥١٦	١٢٧	٥٠_ باب مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ الرَّعْدَ
٥١٧	١٢٨	٥١_ باب مَا يَقُولُ عِنْدَ رُؤْيَا الْهَلَاكِ
٥١٨	١٢٩	٥٢_ باب مَا يَقُولُ عِنْدَ الْغَضَبِ
٤١٩	١٣٠	٥٣_ باب مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى رُؤْيَا يَكْرَهُهَا
٤٢٠	١٣١	٥٤_ باب مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى الْبَاكُورَةَ مِنَ الثَّمَرِ
٤٢١	١٣٢	٥٥_ باب مَا يَقُولُ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا
٤٢٢	١٣٣	٥٦_ باب مَا يَقُولُ إِذَا فَرَّغَ مِنَ الطَّعَامِ
٤٢٤	١٣٤	٥٧_ باب مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ نَهِيْقَ الْجِمَارِ
٤٢٥	١٣٥	٥٨_ باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّنْسِيْحِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّحْمِيدِ

٤٢٧	٥٩_باب مِنْهُ	١٣٦
٤٣٠	٦٠_باب مِنْهُ	١٣٧
٤٣٤	٦١_باب مِنْهُ	١٣٨
٤٣٦	٦٢_باب مِنْهُ	١٣٩
٤٣٧	٦٣_باب مِنْهُ	١٤٠
٤٣٩	٦٤_باب جَامِع الدَّعَوَاتِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	١٤١
٤٤١	٦٥_باب مِنْهُ	١٤٢
٤٤٣	٦٦_باب مِنْهُ	١٤٣
٤٤٤	٦٧_باب مِنْهُ	١٤٤
٤٤٥	٦٨_باب مِنْهُ	١٤٥
٤٤٦	٦٩_باب مِنْهُ	١٤٦
٤٤٧	٧٠_باب مِنْهُ	١٤٧
٤٤٨	٧١_بَابٌ	١٤٨
٤٥٠	٧٢_باب مَا جَاءَ فِي عَقْدِ التَّسْبِيحِ بِالْيَدِ	١٤٩
٤٥١	٧٣_باب مِنْهُ	١٥٠
٥٥٤	٧٤_باب مِنْهُ	١٥١
٤٥٥	٧٥_باب مِنْهُ	١٥٢
٤٥٦	٧٦_باب مِنْهُ	١٥٣
٤٥٧	٧٧_باب مِنْهُ	١٥٤
٤٦٠	٧٨_باب مِنْهُ	١٥٥
٤٦٠	٧٩_باب مِنْهُ	١٥٦
٤٦٤	٨٠_باب مِنْهُ	١٥٧
٤٦٥	٨١_باب	١٥٨

٤٢٢		١٥٩	باب ٨٢
٤٢٧		١٦٠	باب ٨٣
٤٧٣		١٦١	باب ٨٤ مِنْهُ
٤٧٤		١٦٢	باب ٨٥
٤٧٧		١٦٣	باب ٨٦
٤٧٩		١٦٤	باب ٨٧
٤٨١		١٦٥	باب ٨٨
٤٨١		١٦٦	باب ٨٩
٤٨٣		١٦٧	باب ٩٠
٤٨٤		١٦٨	باب ٩١
٤٨٦		١٦٩	باب ٩٢
٤٨٧		١٧٠	باب ٩٣
٤٨٨		١٧١	باب ٩٤
٤٨٩		١٧٢	باب ٩٥
٤٩٠		١٧٣	باب ٩٦
٤٩١		١٧٤	باب ٩٧
٤٨٣		١٧٥	باب ٩٨
٤٩٤	باب ٩٩ فِي فَضْلِ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَمَا ذَكَرَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ لِعِبَادِهِ	١٧٦	
٥٠٤	باب ١٠٠ خَلَقَ اللَّهُ مِائَةَ رَحْمَةٍ	١٧٧	
٥٠٧	باب ١٠١ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ	١٧٨	
٥١٠	باب ١٠٢ فِي دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	١٧٩	
٥١٣	باب ١٠٣ فِي دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	١٨٠	
٥١٢	باب ١٠٤	١٨١	

٥١٩	١٨٢	١٠٥_باب
٥٢٠	١٨٣	١٠٦_باب
٥٢١	١٨٤	١٠٧_باب
٥٢٢	١٨٥	١٠٨_باب
٥٢٣	١٨٦	١٠٩_باب
٥٢٤	١٨٧	١١٠_باب
٥٢٤	١٨٨	١١١_باب
٥٢٦	١٨٩	١١٢_باب في دُعَاءِ الْمَرِيضِ
٥٢٧	١٩٠	١١٣_باب في دُعَاءِ الْوَثْرِ
٥٢٨	١٩١	١١٤_باب في دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَعَوُّذِهِ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ
٥٣١	١٩٢	١١٥_باب في دُعَاءِ الْحِفْظِ
٥٣٤	١٩٣	١١٦_باب في انْتِظَارِ الْفَرَجِ وَغَيْرِ ذَلِكَ
٥٣٧	١٩٤	١١٧_باب
٥٤٠	١٩٥	١١٨_باب في دُعَاءِ الضَّيْفِ
٥٤١	١٩٦	١١٩_باب
٥٤٤	١٩٧	١٢٠_باب في فَضْلِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ
٥٤٥	١٩٨	١٢١_باب في فَضْلِ التَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ
٥٤٧	١٩٩	١٢٢_باب في الدُّعَاءِ إِذَا غَزَا
٥٤٨	٢٠٠	١٢٣_باب في دُعَاءِ يَوْمِ عَرَفَةَ
٥٤٨	٢٠١	١٢٤_باب
٥٤٩	٢٠٢	١٢٥_باب
٥٥٠	٢٠٣	١٢٦_باب في الرُّقِيَّةِ إِذَا اشْتَكَى
٥٥١	٢٠٤	١٢٧_باب دُعَاءِ أَمْرِ سَلَمَةَ

٥٥٤	٢٠٥	١٢٨_ باب أَيْ الْكَلَامِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ
٥٥٤	٢٠٦	١٢٩_ باب فِي الْعَفْوِ وَالْعَافِيَةِ
٥٢٠	٢٠٧	١٣٠_ باب مَا جَاءَ أَنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ
٥٢٢	٢٠٨	١٣١_ باب فَضْلُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ
٥٢٣	٢٠٩	١٣٢_ باب فِي حُسْنِ الظَّنِّ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
٥٢٢	٢١٠	١٣٣_ باب فِي الْإِسْتِعَاذَةِ
٥٢٧	٢١١	١٣٤_ باب مِنْ أَدْعِيَةِ النَّبِيِّ ﷺ
٥٢٨	٢١٢	١٣٥_ باب اسْتِجَابَةُ الدُّعَاءِ فِي غَيْرِ قَطِيعَةٍ رَحِمَ
٥٧١	٢١٣	١٣٦_ باب اللَّهُمَّ مَتِّعْنِي بِسَمْعِي الْخُ
٥٧٢	٢١٤	١٣٧_ باب لَيْسَ أَسْأَلُ الْحَاجَةَ مَهْمَا صَغُرَتْ

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

(سورة الصافات: ١٨٢)

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۹- باب وَمِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ

د سورة كهف د بعضي ايتونو تفسير

د دي سورة نوم د ايت ۱۰ اِذَا وَى الْفِثِيَّةُ إِلَى الْكَهْفِ نه اخستي شوي ده. يعنى هغه سورة چي په هغي كي كهف لفظ راغلي دي

شان نزول

د سورة د نزول په اعتبار مكې دي . د قراؤ د قول مطابق په ۱۱۹ ايتونو مشتمل دي اود اهل كوفه په نزد په ۱۱۸ ايتونو مشتمل دي . حاكم (په مستدر ك كي) د ابوهريره رضي الله عنه نه د شيخينو د شرط مطابق روايت نقل كړي دي او صحيح هم گنړلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به په مونغ كي د اسمان طرف ته كتل نو دا ايت كريمه نازل شو

د دي سورة نه د هغه سورتونو اغاز كيږي چي هغه د مكې دور په دريم دور كي نازل شوي دي يعنى د ۵ هـ نه تر ۱۰ هـ پوري. د دي دور نه مخكي مخالفينو د نبى صلى الله عليه وسلم د دعوت او د هغوى د جماعت د دباولو دپاره د توقو مسخرو اعتراضونو الزامونو تخويف طمع او د مخالف پراپيگنډو نه كار اخستلو ليكن په دي دور كي هغوى د ظلم وستم وهل ټكول او د معاشي دباؤ وسله (اسلحه) استعمالوله. تردي چي د مومنانو لوي تعداد حبشي ته په هجرت كولو باندي مجبوره شو. او باقى مومنان او نبى صلى الله عليه وسلم او د هغوى صلى الله عليه وسلم خاندان په شعب ابى طالب كي بند كړي شول. او د دوى سره ئي مكمل معاشي او معاشرتي باني كات (مقاطعه) او كړله. ليكن بيا هم په دي دور كي دوه شخصيتونه داسي وو چي هغوى د نبى صلى الله عليه وسلم مدد كوو. ابو طالب او خديجه رضي الله عنها. په ۱۰ هـ كي چي دا دواړه وفات شول نو دا دور ختم شو او څلورم دور شروع شو. په دي دور كي په نبى صلى الله عليه وسلم د مكې زمكه تنگه شوه. او اخر كار دوى مديني ته هجرت او كړو. د سورة كهف په مضمون باندي د غور كولو نه معلومېږي چي دا سورة د ۵ هـ په اغاز كي نازل شوي دي. ظلم وستم اكر چي انتها ته رسيدلي وو. ليكن حبشي ته هجرت نه وو شوي. په دي وخت كي په مومنانو باندي چي كوم ظلمونه كيدل نو د مومنانو د تسلي او د زړه د مضبوطولو دپاره دوى ته د اصحاب كهف قصه بيان كړي شوه. چي دويته معلومه شي چي اهل ايمان د خپل ايمان د بچ كولو دپاره د دينه مخكي څه كړي دي.

ابن جرير په سند د اسحاق د يومصري شيخ په حواله د عكرمه په واسطه د ابن عباس رضي الله عنهما قول نقل كړي دي چي قريشو نضر بن حارث او عقبه بن ابى معيط لره د مديني د يهودو

علماء ته وليبرل اوداهدايت يي ورته اوکړو چي محمد صلي الله عليه وسلم چي څه وائي او ددوي چي کوم حالات دي دابه ديهوديانو عالمانو ته بيان کړي هغوي اهل کتاب دي اودهغوي سره چي څومره علمي ذخيره ده دومره زمونږ سره نشته هغوي چي هر څه فيصله اوکړه مونږ ته به يي بيان کړي.

دواړه قاصدان دمشوري مطابق مديني ته ورسيدل اوديهودي عالمانو سره يي ملاقات وشو درسول الله صلي الله عليه وسلم څه خبري او حالات يي هم ورته بيان کړل ، يهودي عالمانو اووئيل تاسو ورشي اودمحمد (صلي الله عليه وسلم) نه د دري خبرو تپوسونه اوکړي کچري بيان يي کړل نو يقينا دي دالله تعالي مرسل نبي دي اوکه بيان يي نکړل نوپوهه شي چي دروغژن دي.

(۱) يو خو ورنه دا تپوس اوکړي چي دهغه نوجوانانو تعداد څو وو کوم چي مخکني زمانه کي تير شوي دي او واقعات يي ددنيا نه بالکل مختلف وو اودهغوي واقعه څه وه (۲) دويم دا چي هغه سړي څوک وو چي په ټوله زمکه کي دمشرق نه ترمغرب پوري گرځيدلي وو دهغه واقعه او حالات څه وو (۳) دريم دا چي تپوس ورنه اوکړي چي دروح حقيقت څه دي.

دواړه نمائينده گان دمديني نه مکي ته واپس لاړل او قريشو ته يي اووئيل مونږ يوه فيصله کونکي طريقه راوړي ده دکومي په سبب چي ستاسو اودمحمد (صلي الله عليه وسلم) په مينځ کي قطعي فيصله کيږي اوبيا ددينه پس رسول الله تشریف راوړو اوخلقو ورنه پورتنی ذکر شوي دري سوالونه اوکړل نو رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل ددي جواب به درته سبا درکړم، دجوابونو ورکولو وعده خويي اوکړه مگر انشاء الله يي ورسره اونه وئيل ددي نتيجه داشوه چي دوحی په راتلو کي پينځلس ورځي تاخير اوشو په دي موده کي نه چرته جبرائيل راغي اونه وحی راوليږلي شوه اخر داچي دوحی دنه راتلو په وجه رسول الله ته ډيره پريشاني لاحق شوه اومکي والا بد خبرونه خورول شروع کړل اودقريشو دطرف نه طعن او تشنيع کولو باران شروع شو اخر داچي دالله تعالي دطرف نه جبرائيل سورة كهف راوړو په دي سورة کي ددواړو سوالونو جواب دي اودروح متعلق ايت کریمه "ويسئلونک عن الروح... هم بيان شوي دي ، اوکافرانو دهدايت په غم کي په غمژن کيدو باندي عتاب هم دي.

۳۱۴۹- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَوْفًا الْبِكَالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى صَاحِبَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَيْسَ بِمُوسَى صَاحِبِ الْخَضِرِ، قَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ، سَمِعْتُ أَبِي بَنَ كَعْبٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "قَامَ مُوسَى خَطِيبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فَسُئِلَ أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ

إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ، قَالَ: أَيُّ رَبِّ فَكَيْفَ لِي بِهِ؟ فَقَالَ لَهُ: أَحِبُّ حُوتًا فِي مِكْتَلٍ فَحَيْثُ تَفْقِدُ الْحُوتَ فَهُوَ ثُمَّ فَاَنْطَلَقَ وَانْطَلَقَ مَعَهُ فَتَاهُ وَهُوَ يُوشَعُ بْنُ نُونٍ فَجَعَلَ وَيُقَالُ يُوسَعُ، فَحَمَلَ مُوسَى حُوتًا فِي مِكْتَلٍ، فَاَنْطَلَقَ هُوَ وَفَتَاهُ يَمْشِيَانِ حَتَّى أَتَيَا الصَّخْرَةَ، فَرَقَدَ مُوسَى وَفَتَاهُ فَاضْطَرَبَ الْحُوتُ فِي الْمِكْتَلِ حَتَّى خَرَجَ مِنَ الْمِكْتَلِ فَسَقَطَ فِي الْبَحْرِ، قَالَ: وَأُمْسَكَ اللَّهُ عَنْهُ جَرِيَّةَ الْمَاءِ، حَتَّى كَانَ مِثْلَ الطَّاقِ وَكَانَ لِلْحُوتِ سَرَبًا، وَكَانَ لِمُوسَى وَلِفَتَاهُ عَجَبًا، فَاَنْطَلَقَا بِقِيَّةِ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا وَنُشِيَ صَاحِبُ مُوسَى أَنْ يُخْبِرَهُ، فَلَمَّا أَصْبَحَ مُوسَى قَالَ لِفَتَاهُ: آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا (الكهف: ٦٢)، قَالَ: وَلَمْ يَنْصَبْ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ بِهِ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْيَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا (الكهف: ٦٣) قَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا (الكهف: ٦٤)، قَالَ: فَكَانَا يَقْضِيَانِ آثَارَهُمَا، قَالَ سُفْيَانُ: يَزْعُمُ نَاسٌ أَنَّ تِلْكَ الصَّخْرَةَ عِنْدَهَا عَيْنُ الْحَيَاةِ وَلَا يُصِيبُ مَاؤُهَا مَيْتًا إِلَّا عَاشَ، قَالَ: وَكَانَ الْحُوتُ قَدْ أَكَلَ مِنْهُ فَلَمَّا قَطَرَ عَلَيْهِ الْمَاءُ عَاشَ، قَالَ: فَقَصَا آثَارَهُمَا حَتَّى أَتَيَا الصَّخْرَةَ، فَرَأَى رَجُلًا مُسَجًى عَلَيْهِ بِثَوْبٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى، فَقَالَ: أَنَّى بِأَرْضِكَ السَّلَامُ، قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: يَا مُوسَى إِنَّكَ عَلَى عِلْمٍ مِنَ اللَّهِ عَلَمَكَ لَا أَعْلَمُهُ وَأَنَا عَلَى عِلْمٍ مِنَ اللَّهِ عَلَمَنِيهِ لَا تَعْلَمُهُ، فَقَالَ مُوسَى: هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَ مِنَّا عِلْمَ رُشْدَا (٦٦) قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا (٦٧) وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا (٦٨) قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا (الكهف: ٦٩-٦٦) قَالَ لَهُ الْخَضِرُ: فَإِنْ أَتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَخْبِرَكَ مِنْهُ ذِكْرًا (الكهف: ٧٠) قَالَ: نَعَمْ، فَاَنْطَلَقَ الْخَضِرُ وَمُوسَى يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ بِهِمَا سَفِينَةٌ فَكَلَّمَاهُمَا أَنْ يَخْبِلُوهُمَا فَعَرَفُوا الْخَضِرَ فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَعَمَدَ الْخَضِرُ إِلَى لُوحٍ مِنَ الْوَاكِ السَّفِينَةِ فَنَزَعَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا، قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا (٧٢) قَالَ لَا تَأْخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُزْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا (الكهف: ٧٣-٧١) ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّفِينَةِ فَبَيْنَمَا هُمَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ وَإِذَا غُلَامٌ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ فَاقْتَلَعَهُ بِيَدِهِ فَقَتَلَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا، قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ

صَبْرًا (الكهف: ٧٥٧٤). قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأُولَى قَالَ إِنَّ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. فَأَنْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ (الكهف: ٧٦-٧٧). يَقُولُ: مَا أَيْلٌ. فَقَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ هَكَذَا فَأَقَامَهُ (الكهف: ٧٧) فَقَالَ لَهُ مُوسَى قَوْمٌ أَتَيْنَاهُم فَلَمْ يُضَيِّفُونَا وَلَمْ يُطْعِمُونَا لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا. (الكهف: ٧٨٧٧). قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى لَوَدِدْنَا أَنَّهُ كَانَ صَبْرًا حَتَّى يَقْضَى عَلَيْنَا مِنْ أَخْبَارِهِمَا. قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْأُولَى كَانَتْ مِنْ مُوسَى نِسْيَانٌ. قَالَ: وَجَاءَ عُصْفُورٌ حَتَّى وَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ ثُمَّ نَقَرَ فِي الْبَحْرِ. فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا نَقَصَ عَلَيَّ وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ مَا نَقَصَ هَذَا الْعُصْفُورُ مِنَ الْبَحْرِ. قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: وَكَانَ يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ. وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَضَبًا. وَكَانَ يَقْرَأُ. وَأَمَّا الْغَلَامُ فَكَانَ كَافِرًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. وَرَوَاهُ الزُّهْرِيُّ. عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَقَدْ رَوَاهُ أَبُو إِسْحَاقَ الْهَنْدَاوِيُّ. عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: سَمِعْتُ أَبَا مُزَاحِمٍ السَّمَرْقَنْدِيَّ. يَقُولُ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ الْمَدِينِيِّ. يَقُولُ: حَجَجْتُ حَجَّةً وَلَيْسَ لِي هِمَّةٌ إِلَّا أَنْ أَسْمَعَ مِنْ سُفْيَانَ يَذْكُرُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ الْخَبَرَ حَتَّى سَمِعْتُهُ. يَقُولُ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ وَقَدْ كُنْتُ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ سُفْيَانَ مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ الْخَبَرَ. (١)

ترجمه: سعيد بن جبیر بیان دی فرمائی چي ما ابن عباس ته عرض اوکړو دنوف دبکالي قول دي چي دخضر والاموسي دبنی اسرائیلو موسي نه وو (دواړه جدا جدا وو) ويي فرمائيل دالله دشمن درته دروغ وئيلي دي مونږ ته ابی بن کعب وئيلي دي چي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه يي پخپله اوریدلي وو چي يوه ورځ موسي عليه السلام بني اسرائیلو ته دتقرير کولو دپاره اودريدو چا ورته تپوس اوکړو نن په ټولو کې زيات عالم څوک دي موسي عليه السلام جواب ورکړو زه يم ، دالله تعالي دموسي عليه السلام دا خبره خوښه نشوه ځکه چي

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / العلم ١٢ (٤٢)، ١٩ (٤٨)، ٢٢ (١٢٢)، والإجارة ٤ (٢٢٦٤)، والشروط ١٢ (٢٤٢٨).

وبدء الخلق ١١ (٢٢٤٨)، والأنبياء (٢٢٠٠)، وتفسير الكهف ٢ (٢٤٢٥)، والتوحيد ٢١ (٤٢٤٨)، صحيح مسلم / الفضائل ٢٦

(٢٢٨٠) (تحفة الأشراف: ٢٩)

خپل خان ته يې دپوهيدو نسبت اوکړو (او داسي يې اونه وئيل چې الله تعالي ته ښه معلومه ده چې څوک زيات عالم دي، نو الله تعالي وحي راوليږله اي موسي ستانه زيات عالم زما يوبل بنده دي څوک چې ددوه سمندرونو ديوځاي کيدو په بريد کې دي موسي عليه السلام عرض اوکړو اي زما پروردگار ددهغه سره به زما ملاقات څنگه اوشي؟ الله تعالي او فرمايل په يوه ټکري کې يو مهې کيږده او د درياب په کناره څه کله چې مهې دټوکري نه اوبو ته ټوپ کړل او غائب شو نو هم هغله به ستا ملاقات کيږي نو موسي عليه السلام په توشه دان يا ټوکري کې يوپوخ مهې دخان سره واخستو اوروان شو اودده خادم يوشع بن نون هم ورسره وو په روانه روانه يوکانري ته ورنژدي شول او هلته اودريدل اوپه کانري يې سرونه کيخودل او دواړه اوده شول نو مهې دټوکري نه درياب ته ورتوپ کړل او په اوبو کې يې دسرنګ پشان خان له لار جوړه کړه الله تعالي داوبو رفتار اودرولو اود اوبو يو محراب جوړ شو (ددې واقعي په وخت کې يوشع بيدار وو اودده دنظر په وړاندي مهې سمندر ته وردانگلي وو) موسي عليه السلام چې بيدار شو نودورځي په باقي حصه کې هم روان وو (يعني دخوب نه چې بيدار شو نو بيا روان شو اودماننامه پوري مسلسل روان وو خوديوشع نه موسي عليه السلام ته ددې واقعي وريادول هير شول، موسي عليه السلام ټوله ورځ مزل اوکړو اوشپه يې هم په روانه تيره کړه څو کله چې ددويم ورځي سحر شو نو يوشع ته يې اووئيل مونږ خودي سفر ډير ستري کړو خوراک راته راوړه کله چې موسي عليه السلام دمهي دټوپ کولو مقام نه تير شوي نه وو تردغه وخته ستري شوي هم نه وو څو کله چې ددې ځاي نه تير شو نو ستريا ورته ښکاره شوه، يوشع اووئيل کله چې مونږ دکانري سره دمه کړي وه هم هغله مهې سمندر ته ټوپ کړي وو او زمانه هير شوي وو چې تاته مي ياد کړي وي، شيطان زمانه هير کړل مهې خو په سمندر کې دخان دپاره ناشنا لار جوړه کړي وه موسي عليه السلام اووئيل هم ددغه ځاي خو مونږ په تلاش کې راوتلي يو اوبيا دواړه پخپلو قدمونو راواپس شول تردې چې مقرر شوي گټي ته راورسيدل او هلته يې يوسري اوليدو چې په خادر يې مخ پټ کړي وو موسي عليه السلام ورباندي سلام واچولو خضر اووئيل ستاسو په دي زمکه کې دسلام طريقه چرته ده موسي عليه السلام اووئيل زه موسي يم حضر عليه السلام اووئيل ايا د بني اسرائيلو موسي موسي عليه السلام اووئيل هو، او زه تاته ددې غرض دپاره راغلي يم چې کوم علم تاته درکړي شوي دي دهغي نه يوڅه ماته راواښايي، حضر عليه السلام اووئيل اي موسي ته به زما سره ټينگ نه شي ماته دالله دطرف نه هغه علم راکړي شوي دي دکوم نه چې ته واقف نه يئ اوتاته چې الله کوم علم درکړي دي دهغي نه زه واقف نه يم.

موسي عليه السلام اووئيل انشاء الله صبرناک به مي بيا مومي او زه به ستا حکم خلاف نه کوم حضر عليه السلام اووئيل کچري ته زما سره تلل غواړي نو ترڅوچې مي پخپله درته بيان کړي

نه وي نوته به زمانه د کومي پيښيدونکي واقعي متعلق هيڅ تپوس نه کوي د معاهدي کولو نه پس دواړه روان شول او په تلو تلو د سمندر کناري ته ورسيدل چې هلته يوه کشتی تيريدله دوی دواړو کشتی والاته دسوریدو او وئيل او کشتی والا حضر عليه السلام پيژندلو نو په دي وجه يي دوی دواړه بغير کرايه سواره کړل کله چې روان شول نو دلاري په مينځ کې ناڅاپه موسي عليه السلام اوليدل چې حضر عليه السلام په خټک د کشتی يوه تخته اوباسي موسي عليه السلام ورته او وئيل ناشناکار کوي دي خلقو خو مونږ بغير کرايه سواره کړي يو او ته يي کشتی ماتوي چې مونږ ټول په اوبو کې ډوب شو؟ حضر او وئيل ايا مادرته مخکې نه وو وئيلي چې ته به زما سره صبر اونکړي شي موسي عليه السلام او وئيل دا خورانه هير شوي وو او په هيريدو به مي نه نيسي اوزما اميد دي چې ته به زما په معامله کې په ما تنگي نه راولي.

رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي د موسي عليه السلام اولني حرکت د هيريدو په وجه شوي وو او دويم حرکت يي په طور د شرط وو او دريم حرکت يي قصدا په ارادي سره وو. رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل يوه مرغی راغله او د کشتی په کناره کيناستله او په مخوکه يي د درياب نه اوبه ځکلي حضر موسي عليه السلام ته او وئيل زما اوستا علم د الله تعالي د علم په مقابله کې د دينه زيات نه دي څومره چې دي مرغی پخپله مخوکه د سمندر نه اوبه او ځکلي دي مرغی داوبو په ځکلو سره د سمندر په اوبو کې هيڅ کمي ندي کړي بيا دواړه روان شول حضر په لاره کې يو هلک اوليدو چې د ماشومانو سره يي لوبي کولي حضر اونيو لو او دهغه څټ يي پخپل لاس مات کړو او قتل يي کړو موسي عليه السلام او وئيل داخودي يو ډير بد کار او کړو چې يو معصوم او بي گناه دي قتل کړو حضر او وئيل ايا ما درته نه وو وئيلي چې ته زما سره صبر نشي کولي، د رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمان دي چې دخضر دا حرکت دمخکې نه زيات سخت وو نو ځکه موسي عليه السلام په بي صبرۍ سره تپوس او کړو، موسي عليه السلام او فرمائيل کچري د دينه پس مي بيا تپوس او کړو نوبيا مي دخان سره مه پرېږده اوتاته به زما د طرف نه د معذرت کومه موقعه پاتي نه وي د دينه پس بيا دواړه روان شول او يوکلي ته ورسيدل د کلي والانه يي خوراک طلب کړو خو هغوی ورته هيڅ ورنکړل نو هلته يي يو ديوال اوليدو چې پريوتو والاوو نو حضر هغه لره جوړ کړو موسي عليه السلام او وئيل مونږ دي کلي ته راغلو او هيچا راته خوراک رانکړو او نه يي زمونږ ميلمستا او کړه (اوتاد دوی ديوال جوړ کړو) که ستا خوښه وي نو ددوی نه دي مزدوري اخستلي وه حضر او وئيل اوس زما اوستا په مينځ کې جدائي ده اودا يي هم او وئيل دا دهغه خبرو وضاحت دي د کومو معلومولو نه بغير چې تا صبر نشو کولي، د رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمان دي کاش چې موسي عليه السلام صبر کړي وي او په ائينده کې يي نور واقعات معلوم کړي وي تردي چې الله تعالي به مونږ ته ددوی د تفصيل خبر راکړي وي. راوي وائي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل

دموسي عليه السلام داول خل سوال كولو سبب نسيان دي فرمائيل يي چي يوه چنچنره راغله او دكشتي په يو گوت كي راپريوتله او بيا يي په مخوكه كي دسمندر نه اوبه اوچتي كړي خضر ورته اووئيل زما او ستا علم دالله په علم كي دومره كمې نه دي راوستلي لكه ددي مرغی مخو كي چي په دي بحر كي كمې نه دي پيدا كړي سعيد بن جبیر اووئيل پكار داوه چي ابن عباس داسي لوستلي وي "وكان امامهم ملك ياخذ كل سفينة صالحة غصباً" او هغه به لوستلي وي "واما الغلام فكان كافراً".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دابو مزاحم سمرقندي نه مي اوريدلي دي وئيل يي ما دعلي بن المديني نه اوريدلي دي يو خل زه حج ته تلي وم او په ما كي همت نه وو مگر صرف دا وو چي زه دسفيان ثوري نه هغه خبر واوړم كوم چي هغه په دي حديث كي ذكر كوي تردي چي ما ورته واوړيدل هغه وئيل "حدثنا عمرو بن دينار" او ما دا سند دسفيان نه ددينه مخكي بل خل اوريدلي وو مگر ددي خبر ذكر يي نه وو كړي.

٣١٥٠_ حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا أَبُو قَتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ قَتَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ الْعَبَّاسِ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْغُلَامُ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِرُ طَبَعَ يَوْمَ طَبَعَ كَافِرًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دابو بن كعب رضي الله عنه نه مروي دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائيل كوم هلك چي خضر عليه السلام قتل كړي وو هغه پيداشي كافروو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

٣١٥١_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا سَيِّئُ الْخَضِرِ لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / العلم ١٦ (٤٣)، ١٩ (٤٨)، ٢٣ (١٣٢)، والإجارة ٤ (٢٢٦٤)، والشروط ١٢ (٢٤٢٨).
وبدء الخلق ١١ (٢٢٤٨)، والأنبياء (٢٢٠٠)، وتفسير الكهف ٢ (٢٤٢٥)، والتوحيد ٣١ (٤٢٤٨)، صحيح مسلم / الفضائل ٢٦ (٢٢٨٠) (تحفة الأشراف: ٢٩)

فَاهْتَرَزَتْ تَحْتَهُ خَضِرَاءٌ، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي حضر نوم ورباندي حكه ايخودلي شوي دي چي هغه به په اوچي شوي گيا کيناستو نو دا گيا به دده د کيناستو په وجه په شنه گيا تبديل کيدله (دادالله تعالي د طرفه معجزه وه).
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

٣١٥٢_ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ فَضِيلِ الْجَزَرِيِّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ يَوْسُفَ الصَّنْعَانِيِّ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَمْرِ الدَّرْدَاءِ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي قَوْلِهِ: وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزُ لَهْمَا (الكهف: ٨٢)، قَالَ: "ذَهَبٌ وَفِضَّةٌ".

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَالُ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ يَوْسُفَ الصَّنْعَانِيِّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ مَكْحُولٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (٢)

ترجمه: دابوالدرداء رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت كريمه "وكان تحته كنز لهما" باره كي اوفرمايل په دي ايت كي دکنز نه مراد سره زر او سپين زر دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: يزيد بن يزيد بن جابر دمکحول نه په مذکوره سند دماقبل هم معني روايت نقل کړي دي او دا حديث غريب دي.

٣١٥٣_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ وَاللَّفْظُ لِمُحَمَّدِ بْنِ بَشَّارٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّالَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّيِّ، قَالَ: "يَحْفِرُونَهُ كُلَّ يَوْمٍ حَتَّى إِذَا كَادُوا يَخْرِقُونَهُ، قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ: ارْجِعُوا فَسْتَخْرِقُونَهُ غَدًا، فَيُعِيدُهُ اللَّهُ كَأَمثلٍ مَا كَانَ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَدَّتَهُمْ، وَأَرَادَ اللَّهُ أَنْ

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٤٩٥)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٠٩٩٦)

يَبْعَثُهُمْ عَلَى النَّاسِ، قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ: اَرْجِعُوا فَسْتَخْرِقُوهُ غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَاسْتَتْنَى، قَالَ: فَيَرْجِعُونَ فَيَجِدُونَهُ كَهَيْئَتِهِ حِينَ تَرَكُوهُ فَيَخْرِقُوهُ فَيَخْرُجُونَ عَلَى النَّاسِ فَيَسْتَقُونَ الْمِيَاةَ، وَيَقْرِئُ النَّاسَ مِنْهُمْ فَيَرْمُونَ بِسَهَامِهِمْ فِي السَّمَاءِ فَتَرْجِعُ مُخْضَبَةً بِالذَّرْمَاءِ، فَيَقُولُونَ: قَهْرُنَا مَنْ فِي الْأَرْضِ وَعَلُونَا مَنْ فِي السَّمَاءِ قَسْوَةٌ وَعُلُوًّا فَيَبْعَثُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ نَخْفًا فِي أَقْفَائِهِمْ فَيَهْلِكُونَ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنْ دَوَّابَ الْأَرْضِ تَسْمَنُ وَتَبْطَرُ وَتَشْكُرُ شُكْرًا مِنْ لُحُومِهِمْ"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِثْلَ هَذَا. (١)

ترجمه: ابورافع دابوهريره رضي الله عنه په واسطه در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه په مروي حديث كي دسلطان سكندر دسد متعلق حصه بيان كړي ده چې فرمايل يې چې يا جوج او ماجوج ددوى اولاد هره ورځ دا ديوال راكڼي كله چې دوى ددي سوري كولو ته رانژدي شي نو ددوى نگران دوى ته وائي واپس لاړ شي سبا به يې سوري كړو او بل طرف ته الله تعالى دي لره دمخكي نه نور زيات مضبوط كړو بيا چې كله ددي موده پوره شي او الله تعالى خلقو ته ددوى دليلو اراده او كړي دغه وخت كي به د ديوال دكنستونكي نگران او وائي واپس شي سبا به يې انشاء الله ماتوو، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل بيا چې دوى كله سبا واپس راشي نو دوى به يې په هم هغه حالت كي بيا مومي په كوم حالت چې دوى پروڼ پريخودلي وو او بيا به يې مات كړي او په خلقو به دوى ظهور او كړي او ټولي اوبه به اوڅكي خلق به ددوى نه دېج كيدو دپاره تختي دوى به خپل غشي اسمان طرف ته اوولي تردي چې ددوى غشي به په وينو رنگ شوي داسمان نه واپس راوغورځيږي دوى به وائي مونږ په زمكي والا غالب شو مگر داسمان والا نه هم په قوت او لوړوالي كي مخكي شو (يعني الله تعالى) بيا به الله تعالى ددوى په خټونو كي يوچينجي پيدا كړي دكوم په وجه چې به دوى مړه شي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل زمادي په هغه ذات قسم وي دچا په لاس كي چې دمحمد (صلي الله عليه وسلم) روح دي دزمكي ځناور چې ددوى غوښي اوخوري نوڅاربه او تازه به شي او ددوى دغوښي په خوړلو به دالله تعالى شكر اداء كړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يې صرف په همدې سند پيژنو.

٣١٥٤_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرِ الْبُرْسَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنِ ابْنِ مِينَاءَ، عَنْ أَبِي سَعْدِ بْنِ أَبِي فَضَالَةَ الْأَنْصَارِيِّ وَكَانَ مِنْ

^١ - سنن ابن ماجه/الفتن ٢٢ (٢٠٨٠) (تحفة الأشراف: ١٢٦٤٠)، ومسنند احمد (٢/٥١٠٥١١)

الصَّحَابَةِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِذَا جَمَعَ اللَّهُ النَّاسَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ يَوْمَ لَا رَيْبَ فِيهِ نَادَى مُنَادٍ مَنْ كَانَ أَشْرَكَ فِي عَمَلٍ عَمِلَهُ لِلَّهِ أَحَدًا فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ.^(١)

ترجمه : دابوسعيد بن ابی فضاله انصاري رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي مادرسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي فرمائيل يي چي كله الله تعالى خلق دقيامت په ورخ دکومي په راتلو کي چي ديو ذري برابر شک هم نشته راجمع کړي نو يو اواز کونکي به اواز اوکړي چاچي دالله تعالى دپاره کار کړي وي او په دي کار کي يي بل څوک شريک کړي وي نو چي څوک يي ورسره شريک کړي وي دي دي خپل ثواب دهغه نه اوغواري ځکه چي الله تعالى دشرک نه په کلي طور بيزاره او بي نيازه دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يي صرف دمحمد بن بکر په روايت پيژنو.

۲۰_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ مَرْيَمَ

دسورة مريم دبعضي ايتونو تفسير

وجه دتسميه دسورت مريم

د دي سورة نوم د ايت وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ نه اخستي شوي دي. مراد دا دي چي دا هغه سورت دي چي په دي کي د مريم ذکر راغلي دي.

شان نزول

د رواياتو نه معلومېږي چي دا سورة د حبشي د هجرت نه وړاندي نازل شوي دي. مهاجرين اسلام چي د نجاشي دربار ته راوستلي شول. نو جعفر رضي الله عنه په دك دربار کي دا سورت اولوستلو.

په دي سورة کي اشاره ده چي مومنان اگر چي د يو مظلوم پناه گزين په حيثيت خپل وطن پرېږدي او هجرت کوي. ليکن په دي حالاتو کي هم الله تعالى دويته د دين په باره کي د سستي

کولو ذره برابر تعلیم نه دي ورکړي. بلکه د هجرت په وخت د لاري د توخي په طور دا سورة نبي هغوی ته ورکړو. چي د عيسايانو په ملک کي د عيسی عليه السلام صحيح حيثيت پيش کړی. او د دي خبري رد او کړی. چي هغه د الله تعالی خوي وو.

په رومېنو خلويښتو ايتونو کي د يحيی عليه السلام او د عيسی عليه السلام د قصي بيانولو نه پس د زماني د حالاتو په مناسبت سره د آيت ۴۱ نه تر آيت ۵۰ پوري د ابراهيم عليه السلام قصه بيان شوي ده ځکه چي په داسي حالاتو کي هغه هم د خپل پلار. خاندان او د ملک د خلکو د ظلمونو نه تنگ راغلي وو او هجرت نبي کړي وو. په دي کي د مکي کفارو ته سبق دي. چي نن د نبي صلی الله عليه وسلم ملگری د ابراهيم عليه السلام په شان هجرت کوی او تاسو د ابراهيم عليه السلام د زماني د ظالمانو په شان نبي. چي هغوی ابراهيم عليه السلام د خپل ملک نه ويستلي وو. په دي کي مهاجرينو ته بشارت دي. چي په هجرت سره به تاسو د ابراهيم عليه السلام په شان کامياب شی او بيا د آيت ۵۱ نه د نورو پيغمبرانو ذکر دي. او مقصد په کي دا دي چي د ټولو پيغمبرانو دين يو دي. او د محمد صلی الله عليه وسلم دعوت هم هغه دين طرف ته دي. ليکن د انبياء عليهم السلام د زماني نه پس د هغوی امتونه گمراه شول په آخری ايتونو کي د کفارو په گمراهی باندې سخت تنقيد شوي دي او مومنانو ته بشارت دي چي د حق د دشمنانو په مقابله کي به تاسو کامياب شی. نن که کفار تاسو ته په بد نظر گوری ليکن ډير زر به تاسو د عزت خاوندان شی.

۳۱۵۵_ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، وَأَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَاثِلٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى نَجْرَانَ، فَقَالُوا لِي: أَلَسْتُمْ تَقْرءُونَ يَا أختَ هَارُونَ وَقَدْ كَانَ بَيْنَ عِيسَى، وَمُوسَى مَا كَانَ، فَلَمْ أَذِرْ مَا أُجِيبُهُمْ، فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: "أَلَا أَخْبَرْتَهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يُسْتَوْنَ بِأَنْبِيَائِهِمْ وَالْقَالِحِينَ قَبْلَهُمْ"، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ إِدْرِيسَ. (١)

ترجمه: دمغيره بن شعبه رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زه نجران ته اوليرلم (او هلته نصاري اباد وو) هغوی ماته اووئيل ايا تاسو "ياخت هارون" نه لولی په داسي حال کي چي دموسي او عيسي عليهما السلام په مينځ کي کافي فاصله وه او زه

١ - صحيح مسلم / الآداب (۲۱۳۵) (تحفة الأشراف: ۱۱۵۱۹)

نه پوهيدم چې دوى ته څه جواب ورکړم؟ نو زه واپس شوم او نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته راغلم او واقعہ مي ورته بيان کړه رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرماييل تا ورته ولي نه وئيل چې خلقو به دخان نه په مخکي تير شوو صالحينو انبياؤ نومونه ايخودل
امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث صحيح غريب دي او مونږ يي صرف دابن ادریس په روايت پيژنو.

د مغیره بن شعبه رضي الله عنه حالات

نوم مغیره دپلار نوم يي شعبه بن ابي عامر وو او کنيت يي ابو عبدالله وو، ابن الاثير ۳۱۲/۲ په غزوه خندق کې د هجرت په پنځم کال مسلمان شوي وو او په همدې کال يي مديني ته هجرت وکړو. استيعاب ۲۵۸/۱

په حديبيه او د دينه پس په متعددو غزواتو شريک شو، دی او ابو سفیان رسول الله په يوه خاص سريه کې طائف ته ليرلي وو، او په ډيري بهادري سره يي دشمن ته شکست ورکړو ويلي شوي دي چې کله يي رسول الله قبر ته کوزولو نو گوتمه يي وغورځوله، علي رضي الله عنه او فرماييل چې دي را اوباسی نو ده در رسول الله قدم مبارک مسه کړو او د قبر نه راووتلو. ويلی شوي دي چې در رسول الله اخري جدا کيدونکي صحابي مغیره رضي الله عنه وو مغیره يو ډير زکي انسان وو، د قبيصه بن جابر بيان دي چې زه ډيره زمانه د جابر سره پاتي شوم چې ډير مدبر او شجاعت والا انسان وو.

د هجرت په پنځوسم کال په کوفه کې د طاعون په وبا کې مړ شو او عمر يي اويا کاله وو دابن اثير ۲۰۲/۱

دمروياتو تعداد يي ۱۳۳ دي چې ۹ پکې متفق عليه دي او په يو کې امام بخاري او په دوه وو کې امام مسلم متفرد دي (تهذيب الکمال ۳۸۵)

۳۱۵۶- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو الْمُغِيرَةِ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحُسْرَةِ (مريم: ۳۹)، قَالَ: "يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَأَنَّهُ كَبْشٌ أَمْلَحُ حَتَّى يُوقَفَ عَلَى السُّورِ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيُشْرَبُونَ، وَيُقَالُ: يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيُشْرَبُونَ، فَيُقَالُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، فَيُضْجَعُ فَيُذْبَحُ فَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ الْجَنَّةِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا فَرَحًا، وَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ النَّارِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا تَرَحًا"، قَالَ أَبُو

عيسى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: ابو سعيد خدری رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دايت کریمه "وانذرهم يوم الحسرة" متعلق اوفرمايل مرگ به دخورب گد په شکل کي راوستلي شي او دجنت او جهنم په مینځ کي په دیوال باندي به اودرولي شي اواز به اوکړي شي اي جنتیانو نو جنتیان به سرونه وراوچت کړي او اوبه گوري بیا به اواز اوکړي شي اي جهنمیانو نو جهنمیان به سرونه پورته کړي او ورته به اوگوري بیا به تپوس اوکړي شي ایا تاسو دا پیژنئ؟ دوی ټول به اووائي هو دا مرگ دي بیا به په اړخ باندي ذبح کړي شي کچري دجنتیانو باره کي دزندگي او بقاء فیصله شوي نه وي نو دوی به خوشحالی نه مړه شوي وو، او کچري ددوزخیانو دپاره دجهنم دزندگي او په جهنم کي دهمیشوالي فیصله شوي نه وي نو دوی به دغم په وجه مړه شوي وو.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن صحیح دي.

٣١٥٧_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ: وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا (مریم: ٥٧) قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَمَّا عُرِجَ بِي رَأَيْتُ إِدْرِيسَ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، وَهَبُ بْنُ وَغَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيثَ الْبُعْرَاجِ بِطَوِيلِهِ وَهَذَا عِنْدَنَا مُخْتَصَرٌ مِنْ ذَلِكَ. (٢)

ترجمه: قتاده دايت کریمه "وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا" متعلق فرمائي چي مونږ ته انس رضي الله عنه بیان کړي دي نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائي ي کله چي زه معراج ته بوتلي شوم نو ما ادريس عليه السلام په څلورم اسمان کي اوليدو.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن صحیح دي، سعيد بن ابی عروبه او همام او بعضي نور وراویانو دقتاده نه او هغه دانس نه دمالک بن صعصعه په واسطه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه دمعراج پوره حدیث نقل کړي دي او دا حدیث زمونږ په تزد مختصر دي، او په دي باب

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير مریم ١ (٢٤٣٠). صحيح مسلم / الجنة ١٢ (٢٨٢٩) (تحفة الأشراف: ٢٠٠٢)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٠٢)

کي دابوسعيد خدري په واسطه هم د نبي کريم صلي الله عليه وسلم نه روايت مروی دي

۳۱۵۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَجْبِرِيلُ: "مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا؟ قَالَ: فَتَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَمَا تَنْتَزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ (مريم: ۶۴) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ عُمَرَ بْنِ ذَرٍّ، نَحْوَهُ.

(۱)

ترجمه: ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم جبرائيل عليه السلام ته او فرمائيل تا څه شی منع کوي چې مونږ سره ملاقات او کړی ددی نه زیات څومره چې ته کوی، نو دا ایت مبارک نازل شو "وما تنزل الا بامر ربك" مونږ نه راکوزیږو مگر ستا درب په حکم دهغه دي څه چې زمونږ مخکی دي او څه چې زمونږ شاته دي او څه چې یی تر مینځه دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث غریب دی، وکیع هم د عمرو بن ذر نه ددی هم معني روايت نقل کړی دی.

لغات: تزورنا: زاره زیارة دنصر نه دچا دملاقات دپاره تللو ته وئيلي شي صفت یی زائر راځي او جمع یی زائرین ده.

تشریح: یو ځل دڅلو یښتو ورځو پوري جبرائيل عليه السلام نبي کريم صلي الله عليه وسلم ته رانغلو نو په دي وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي جبرائيل ورځي دي ډيري تيري کړي که لږ زر زر راځي نو په دي باره کې الله تعالي دا ایت نازل کړو "وما تنزل الا بامر ربك" يعني اي جبرائيل پیغمبر ته او وایه چې زما راتلل دالله په حکم سره دي او دالله تعالي دحکم نه بغیر زه نه شم راتلی "ما بین ایدینا" يعني کوم چې زمونږ په وړاندي دی ددینه مراد اخرت دی "وما خلفنا" او کوم چې زمونږ نه شاته دی يعني دنیا "ما بین ایدینا" ددي جملي نه ددواړو نفخو درمیاني حالت مراد دي.

په دي ایت کي د ملائکو د عجز ذکر دي چې هغوی هم عاجز دی او الله تعالي ته محتاج دی

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / بدء الخلق ۲ (۲۲۱۸) . وتفسير سورة مريم ۵ (۲۴۳۱) . والتوحيد ۲۸ (۴۴۵۵)

په هر حال او په هر کار کي تردي چي زمکي ته هم په خپل اختيار نشي راتللي. ابن عباس رضي الله عنه فرمايلي دي. چي رسول الله صلى الله عليه وسلم جبرائيل عليه السلام ته او فرمايل. مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا (صحيح بخاري) (يعني ته به مونږ ته ډير راتلي نو اوس څه خيز د زر راتلو نه منع کړي ئي).

نو جبرائيل عليه السلام ورته جواب ورکړو. "وما تنزل الا بامر ربك" يعني اي جبرائيل پيغمبر ته اووايه چې زما راتل د الله په حکم سره دي او د الله تعالي د حکم نه بغير زه نه شم راتلي، او په دي کي اشاره ده چي دا تير شوي کلام رشتني دي. ځکه چي دا جبرائيل عليه السلام د الله تعالي په حکم سره راوړي دي.

۳۱۵۹_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنِ الشَّاذِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ مَرْثَةَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا سُوْرَةُ مَرْيَمَ: ۷۱ فَحَدَّثَنِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ حَدَّثَهُمْ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَرِدُ النَّاسُ النَّارَ ثُمَّ يَصْدُرُونَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ، فَأُولَٰهُمْ كَلَمَحِ الْبَرْقِ ثُمَّ كَالزَّيْحِ ثُمَّ كَالْفَرَسِ ثُمَّ كَالزَّائِكِ فِي رَحْلِهِ ثُمَّ كَشَدِّ الرَّجُلِ ثُمَّ كَمَشْيِهِ"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَرَوَاهُ شُعْبَةُ، عَنِ الشَّاذِيِّ، فَلَمْ يَرْفَعْهُ. (١)

ترجمه: د سدي قول دي ما دمره همداني نه دايت کريمه "وان منكم الا واردها" ه باره کي تپوس اوکړو نو هغه ماته دا حديث بيان کړو چې عبد الله بن مسعود رضي الله عنه دوى ته بيان کړي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي خلق به اول جهنم ته لاړ شي بيا به د دينه دخپلو اعمالو په برکت راوځي اولنى ډله (دچا اعمال چې ډير بهتر وي) دوى به دبجلئ دپرق پشان په تيزي سره راوځي، بله ډله به دهوا درفتار پشان، بله ډله به داس دتيزي منډي پشن بيا به دعام اس درفتار پشان بيا به دانسان دمنډي پشان او بيا به دپيدل تلونکي دعام رفتار په طريقه دخلقو راوتل کيږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي دا حديث شعبه دسدي نه نقل کړي دي ليکن شعبه مرفوع نه دي ذکر کړي.

۳۱۶۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الشَّاذِيِّ، عَنْ مَرْثَةَ.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا (مريم : ٧١، قَالَ: يَرِدُونَهَا ثُمَّ يَصْدُرُونَ بِأَعْمَالِهِمْ)^(١)

ترجمه : دابن مسعود رضي الله عنه نه دايت كريمه "وان منكم الا واردها" باره كي مرووي دي فرمايل يي چي خلق به يو خل جهنم ته لار شي او بيا به داعمال صالحه په ذريعه ددينه واپس راوخي.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الشُّدِّيِّ بِمِثْلِهِ، قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، قُلْتُ لَشُعْبَةَ: إِنَّ إِسْرَائِيلَ حَدَّثَنِي، عَنِ الشُّدِّيِّ، عَنْ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ شُعْبَةُ: وَقَدْ سَمِعْتُهُ مِنَ الشُّدِّيِّ مَرْفُوعًا وَلَكِنِّي عَمْدًا أَدْعُهُ^(٢)

ترجمه : شعبه هم دسدي نه ددي په مثل روايت نقل کړي دي د عبد الرحمن قول دي چي شعبه ته مي اووئيل ماته اسرايل دسدي نه روايت بيان کړي دي او هغه د مره نه د عبد الله بن مسعود په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه، شعبه اووئيل يقينا ما دا حديث دسدي نه مرفوع اوریدلي دي لیکن ما قصدا پریخودلي دي.

٣١٦١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلُ إِنِّي قَدْ أَحْبَبْتُ فَلَانًا فَأَجَبَهُ. قَالَ: فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْمَحَبَّةُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا (مريم : ٩٦، وَإِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلُ إِنِّي أَبْغَضْتُ فَلَانًا، فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ"، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا^(٣)

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٩٥٥٣)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٩٥٥٣)

^٣ - صحيح مسلم/ البر والصلة ٣٨ (٢٦٣٤) (تحفة الأشراف: ١٢٤٠٥)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چې الله تعالي يو بنده لره خوښوي نو جبرائيل راوغواړي او ورته اوواني ما فلاني خپل حبيب جوړ کړو او ته هم ورسره محبت کړه رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل بيا جبرائيل په اسمان کي اعلان کوي او بيا دزمکي والا په زړونو کي دده سره محبت پيدا شي او همدا دايت کریمه "إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا" يقينا هغه خلق چې ايمان ئي راوړيدي او عمل ئي کړيدي د سنت برابر زر ده چې پيدا به کړي دوی لره رحمان مينه، مفهوم دي، او کله چې الله تعالي کوم بنده لره نه خوښوي (نو هغه سره بغض او نفرت کوي) نو جبرائيل راوغواړي او ورته اوواني زه فلاني لره نه خوښوم بيا هغه په اسمان کي اعلان او کړي او ټولو ته خبر ورکړي نو دزمکي دمخلوق په زړونو کي دده دپاره نفرت او بغض پيدا شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او ددي پشان حديث عبدالرحمن بن عبدالله بن دينار دخپل پلار نه او هغه دده دابوصالح نه او هغه دابوهريره رضي الله عنه په واسطه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي.

تشریح: په دي ايت کي هغه خلقو ته بشارت دي چا چې په دنيا کي ايمان راوړيدي او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په طريقه ئي عمل کړي دي. نو الله تعالی ملائک او خلق د هغه سره محبت کوي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايلي دي (الله تعالی چې د چا سره محبت اوکړي نو جبرئیل علیه السلام ته او فرمائي چې څه د فلاني سره محبت کوم. ته هم ورسره محبت اوکړه. نو جبرئیل علیه السلام ورسره هم محبت اوکړي. بيا جبرئیل علیه السلام په اسمان والو کي اعلان اوکړي چې الله تعالی د فلاني سره محبت کوي. نو تاسو ورسره هم محبت اوکړي نو آسمان والا ورسره هم محبت اوکړي. او په زمکه کي په خلقو کي مقبول شی، (صحيح بخاری صحيح مسلم).

او په دي ايت کي اشاره ده. چې نن خو مومنان د مکي په کوڅو کي ذليله او خوار گنرلي شی لیکن هغه وخت ډیر نژدي دي چې دوی به د خپلو نیکو عملونو او خواخلاقو په وجه د خلقو خوښ شی د دنيا خلق به د دوی عزت کوي.

د نافرمانی او د گناهونو د غرور او تکبر او د ریاکاری په طاقت باندي چې کوم حکومت قائم وی. نو هغوی په خپل حکم باندي خلق تابع کولي شی. لیکن د خلقو زړونه نشي تابع کولي. د دي برعکس چې کوم خلق په صداقت او دیاستداري او اخلاص او ښو اخلاقو سره نیغي لاري ته خلق رابلی. نو په شروع که خلق د هغوی نه ځان لري ساتی. خو اخر د خلقو زړونه هغوی ته

مائله شی او د بدو خلقو دروغ تر ډیر وخته پوري د هغوی لار تشی بندولي

۳۱۶۲_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّبَيْ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ خَبَّابَ بْنَ الْأَرْتِ، يَقُولُ: "جِئْتُ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ السَّهْمِيِّ أَتَقَاضَاهُ حَقًّا لِي عِنْدَهُ، فَقَالَ: لَا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ، فَقُلْتُ: لَا حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تُبْعَثَ، قَالَ: وَإِنِّي لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: إِنَّ لِي هُنَاكَ مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيكَ فَتَزَلْتُ: أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَالًا وَوَلَدًا (مريم: ۷۷ الآية)."

ترجمه: دمسروق بیان دي فرمائي چې ما دخباب بن ارت رضي الله عنه نه اوریدلي دي فرمائي چې زه عاص بن وائل سهمي (کافر) ته دخپل حق غوښتلو دپاره ورغلم کوم چې زما په هغه باندي وو هغه راته اووئیل ترڅو پوري چې تا دمحمد (صلي الله عليه وسلم) درسالت نه انکار نه وي کړي ترهغي پوري زه تاته ستا حق نشم درکولي ما ورته اووئیل هيڅ کله نه زه درسول الله صلي الله عليه وسلم دنبوت او رسالت نه انکار نشم کولي اگر که ته دخپلي خبري په کولو کولو مړ هم شي او بيا دوباره ژوندي شي او بيا هم دوباره دا خبره اوکړي (نوبيا به يي هم زه اونه منم، هغه اووئیل ايا زه به مړ کيږم او بيا به ژوندي راپورته کيږم؟ ما اووئیل هو، هغه اووئیل هلته به هم زما سره مال وي او اولاد به وي هلته به ستا حق تاته واپس درکړم تردي چې په دي وخت کي ايت کریمه "أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَالًا وَوَلَدًا" نازل شو امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

د خباب بن الارت رضي الله عنه حالات

نوم خباب کنیه ابو عبد الله او دپلار نوم يي ارت بن جندله دجاهليت په زمانه کې دغلامی په صفت په مکه کې خرڅ کړی شوی وو (اسد الغابه).
داسلام په ابتدائي زمانه کې دزید بن ارقم رضي الله عنه په کور کې مسلمان شوی دی (طبقات

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / البيوع ۲۹ (۲۰۹۱)، والإجارة ۱۵ (۲۲۴۵)، والخصومات ۱۰ (۲۲۲۵)، وتفسير مريم ۲ (۲۴۳۲)، ۵ (۲۴۳۳)، ۶ (۲۴۳۵)، صحيح مسلم / المنافقين ۲ (۲۴۹۵)، (تحفة الأشراف: ۲۵۲۰)

^۲ - البخاري في الجامع الصحيح / البيوع ۲۹ (۲۰۹۱)، والإجارة ۱۵ (۲۲۴۵)، والخصومات ۱۰ (۲۲۲۵)، وتفسير مريم ۲ (۲۴۳۲)، ۵ (۲۴۳۳)، ۶ (۲۴۳۵)، ومسلم / المنافقين ۲ (۲۴۹۵)

ابن سعد ۱۱۲/۳.

په اسلام راوړونکو کې دې شپږم نمبر شخصیت دی په ابتداء کې مسلمان شوی غلام وو نو په دې وجه ورته مشرکانو سختي سزاګانې ورکړي وې او په برېنده خپله یې په سکروټو ځملولی وو او په سینه یې ورله درانه درانه کانډې ایڅودلې وې تردې چې د سکروټو اوږ به دده د بدن درطوبت په وجه پخپله مړ شو (طبقات ابن سعد ۱۱۷/۳).

مدینې ته چې کله هجرت او شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم دخراش بن صمه سره دده اخوت قائم کړو او په تمامو عزاواتو کې یې شرکت کړی دی (طبقات ابن سعد).

دتورو جوړولو کاروبار به یې کولو او عمر فاروق رضي الله عنه به هم دده ډیر احترام کولو یو ځل عمر فاروق رضي الله عنه ده لره پخپله ګډی کینولو او په خلقو کې یې اعلان او کړو چې دده نه علاوه صرف یو کس بل شته کوم چې په دې ګډی د کیناستو مستحق دی ځواب رضي الله عنه تپوس او کړو هغه کس څوک دی عمر فاروق او وئیل بلال دی ځواب او وئیل هغه زما سره برابر څنګه کیدی شي په مشرکانو کې خو دده مددګاران وو لیکن دالله نه علاوه په دوی کې زما هیڅوک مددګار نه وو او بیا یې د دینه پس دخپلو مصیبتونو قصه بیان کړه (مستدرک حاکم).

وفات: دهجرت په ۳۷ کال په کوفه کې بیمار شو او د دوه اویا کالو په عمر کې وفات شو او په دغه وخت کې علي رضي الله عنه دجنگ صفین نه واپس راغلی وو څنګه چې ورته دده وفات خبر ورسیدونو فوراً حاضر شو او جنازه یې ورباندې اوکړه.

مرویات: دده دمرویاتو شمیر ۳۳ دی چې درې په دې کې متفق علیه دي، او دوه صرف په بخاري کې دي او یو په مسلم کې دي.

۲۱- باب وَمِنْ سُورَةِ طه

دسورة طه دبعضي ایتونو تفسیر

وجه دتسمیه دسورت

د دې سورة نوم د رومبنی ایت طه نه د علامت دپاره ایڅودې شوي دي.

شان نزول

د دې د نزول زمانه سورة مریم ته نژدې ده. ممکنه ده چې دا حبشي ته د هجرت کولو په زمانه کې یا د دینه روستو نازل شوي وي او دا خبره یقیني ده چې د عمر رضي الله عنه د اسلام

قبلولو نه وړاندي دا سورت نازل شوي دي.

د هغوی د اسلام قبلولو د ټولو نه زیات معتبر روایت دا دي. چي عمر رضی الله عنه د نبی صلی الله علیه وسلم د وژلو په نیت رااووتلو. نو یو سړی ورته اوئیل چي اول د خپل کور خبر واخله. ستا خور او د هغي خاوند په دي نوی دین کي داخل شويدي. عمر رضی الله عنه چي دا خبره واوریدله نو د خور کور ته راغلو. نو فاطمه بنت خطاب او د هغي خاوند سعید بن زید ناست وو. او حباب بن ارت دویته د یو صحيفي نه تعلیم ورکوو عمر رضی الله عنه چي راغلو نو خور ئي زر هغه صحيفه پټه کړله. لیکن عمر رضی الله عنه د دوی د لوستلو اواز اوریدلي وو. عمر رضی الله عنه ترینه اول تپوس اوکړو. او بیا ئي خپل اُوخي اووهلو. خور خپل خاوند بچ کولو. نو هغه ئي هم اووهله. تردي چي د هغي سر زخمی شو. آخر کار هغوی دواړو اوئیل چي او مونږه ایمان راوړي دي. او ته چي څه کولي شي نو هغه اوکړه. عمر رضی الله عنه چي د خور وینه اولیدله نو خفه شو. او ورته ئي اوئیل چي ماته هغه څیز او ښائي چي تاسو لوستلو خور ورله قسم ورکړو. چي دا به نه شلوي. بیا ئي ورته اوئیل. چي تا څو پوري غسل نه وی کړي. نو ته دیته لاس نشي لگولي. عمر رضی الله عنه غسل اوکړو. بیا ئي هغه صحيفه واخستله او وي لوستله. په دي کي سورة طه لیکلي شوي وو. عمر رضی الله عنه افرمائیل چي دا خو ډیر عجیبه کلام دي حباب بن ارت چي د عمر رضی الله عنه په راتلو پټ شوي وو. هغه چي دا خبره واوریدله نو بهر رااووتلو. او وي وئیل چي څه امید لرم. چي الله تعالی به ستا نه د خپل نبی په دعوت خوړولو کي کار اخلي. پرون ما د نبی صلی الله علیه وسلم نه دا اوریدلي وو چي یا الله ابو الحکم بن هشام یا عمر بن خطاب دواړو کي یو د اسلام حامی جوړ کړي. پس اي عمر. الله تعالی طرف ته لار شه. الله تعالی طرف ته لار شه. په دي جملي سره هم هغه وخت عمر رضی الله عنه د حباب بن ارت سره د نبی صلی الله علیه وسلم په خدمت کي حاضر شو او اسلام ئي قبول کړو. د حبشي د هجرت لږه موده پس دا واقعه شوي ده.

۳۱۶۳_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، أَخْبَرَنَا صَالِحُ بْنُ أَبِي الْأَخْضَرِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "لَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ خَيْبَرَ أَسْرَى لَيْلَةً حَتَّى أَذْرَكَهُ الْكَرَى أَنَاخَ فَعَرَسَ، ثُمَّ قَالَ: يَا بِلَالُ، أَكَلْنَا اللَّيْلَةَ، قَالَ: فَصَلَّى بِلَالٌ ثُمَّ تَسَاءَدَ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الْفَجْرِ فَعَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَتَنَامَ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ أَحَدٌ مِنْهُمْ، وَكَانَ أَوَّلَهُمْ اسْتَيْقَظَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: أَيُّ بِلَالُ، فَقَالَ بِلَالٌ: يَا أَبَايَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِنَفْسِكَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْتَادُوا ثُمَّ أَنَاخَ فَتَوَضَّأَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ ثُمَّ صَلَّى مِثْلَ صَلَاتِهِ لِلْوَقْتِ فِي تَمَكُّثٍ، ثُمَّ قَالَ: وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (طه: ۱۴)

" قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرُ مَحْفُوظٍ رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ الْحُقَاقِظِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَصَالِحِ بْنِ أَبِي الْأَخْضَرِ يُضَعَّفُ فِي الْحَدِيثِ ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، وَغَيْرُهُ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چې كله رسول الله صلي الله عليه وسلم دخيبر نه واپس راتلو دشپي سفر يي اختيار كړو په تلو تلو كي ورته خوب راتلل شروع شول نو مجبورايي اوښ كينولو او قيام يي او كړو بلال رضي الله عنه ته يي او فرمايل اي بلال نن به ته زمونږ حفاظت او پهره داري كوي، ابو هريره رضي الله عنه وائي بلال دشوگيري كولو دپاره دا طريقه اختيار كړه چې مونځ يي او كړو او سبا كيدو ته وخت نژدي وو، دنمر ختلو ته يي دانتظار كولو په حال كي خپلي كجاوي ته معمولي شان ډډه او وهله نو سترگي يي ورغلي او اوده شو او بيا هيچا بيدار نكړي شو په دوي تولو كي نبي كريم صلي الله عليه وسلم اول بيدار شو او ويي فرمايل اي بلال (داڅه اوشول، بلال عرض او كړو زما مور او پلار دي په تا باندي قربان شي زه هم هغه خيز راگير كړم كوم چې تاسو راگير كړي وي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل ددي ځاي نه خپل اوښان مخكي بوځي او بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل اوښ كينولو او اودس يي او كړو او مونځ يي قائم كړو او داسي مونځ يي او كړو څنگه چې به هغه داطمينان په وخت كي كول تردي چې دي وخت كي رسول الله صلي الله عليه وسلم ايت كريمه "اقم الصلاة لذكركي" تلاوت كړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غير محفوظ دي، دا يو څو حافظانو دزهري نه او هغه د سعيد بن مسيب نه او هغه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل كړي دي او دوي پخپلو روايتونو كي دابوهريره ذكر نه دي كړي، صالح بن ابي الاخضر په باب دحديث كي ضعيف گنړلي شوي دي چې يحيى بن سعيد القطان ورباندي دحفظ په اعتبار سره كلام كړي دي.

۲۲_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

دسورة انبياء دبعضي ايتونو تفسير

وجه دتسميه دسورت

¹ _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۳۱۴)

د دي سورت نوم د يو خاص ايت نه ماخوږ نه دي. بلکه په دي سورة كي مسلسل د ډيرو پيغمبرانو ذکر راغلي دي د دي وجي نه د دي نوم الانبياء ايخودي شوي دي

سبب نزول

د مضمون او د انداز بيان دواړو نه معلومېږي چي د دي د نزول زمانه د مگي دور په مينځ كي ده. د دي په پس منظر كي هغه حالات نيشته كوم چي د اخري دور په سورتونو كي ښکاره دي.

۳۱۶۴_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى الْأَشْيَبُ بَغْدَادِيٌّ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيْعَةَ، عَنْ دَرَّاجٍ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوِي فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهِيْعَةَ. (١)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه مروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ويل په جهنم كي يوه کنده ده (او ژوروالي يي دومره دي) کله چي کافر دپته ورغورځولي کيږي نو ددي تل ته درسيده و نه مخکي به څلويښت کاله وخت تير شي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او دا مونږ ته دابن لهيعة دسند نه علاوه په بل سند نه دي معلوم چې دا يي مرفوعاً نقل کړي وي.

۳۱۶۵_ حَدَّثَنَا مُجَاهِدُ بْنُ مُوسَى الْبَغْدَادِيٌّ، وَالْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ الْأَعْرَجُ بَغْدَادِيٌّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَزْوَانَ أَبُو نُوحٍ، حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَجُلًا قَعَدَ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي مَمْلُوكَيْنِ يُكَذِّبُونِي وَيَخُونُونِي وَيَعْصُونَنِي وَأَشْتُمُهُمْ وَأَضْرِبُهُمْ، فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ؟ قَالَ: "يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوْكَ وَكَذَّبُوكَ وَعِقَابُكَ إِيَّاهُمْ، فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ بِقَدَرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافًا لَكَ وَلَا عَلَيْكَ، وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ دُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلًا لَكَ، وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتُصَرَ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ". قَالَ: فَتَنَعَى الرَّجُلُ فَجَعَلَ يَبْكِي وَيَهْتِفُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَمَا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا

تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ (الأنبياء: ٤٧) "الآيَةُ، فَقَالَ الرَّجُلُ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجِدُ
لِي وَلِهَؤُلَاءِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ أَشْهَدُكُمْ أَنَّهُمْ أَخْرَارُ كُلُّهُمْ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ
غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَزْوَانَ، وَقَدْ رَوَى أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، عَنْ عَبْدِ
الرَّحْمَنِ بْنِ غَزْوَانَ هَذَا الْحَدِيثَ. (١)

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها نه مروي دي فرمائي چې يو کس د نبي کريم صلي الله عليه
وسلم په خدمت کي حاضر شو او مخامخ کيناستو او عرض يي او کړو اي د الله رسوله زما دوه
غلامان دي چې دروغ راته وايي، او زما په مال کي خيانت کوي، او زما نافرماني کوي، زه
ورته کنخل کوم او وهم يي نو دوی لره زما دوهلو څه حکم دي؟ رسول الله او فرمايل هغوی
تاسره خيانت کړي دي او ستانافرماني يي کړي ده او تاته دروغ وائي ددي ټولو کارونو حساب
کتاب به کيږي او تا چې دوی ته کومه سزا ورکړي ده ددي به هم حساب کتاب کيږي نو که ستا
سزا ددوی د گناهونو په مقدار وي نو ته او دوی به برابر په برابر پاتي شي نه به ستا حق په دوی
پاتي شي او نه به ددوی حق په تا باندې پاتي شي او که ستا سزا ددوی د گناه نه کمه وي نو دا به
ستا فضل او احسان وي او که ستا سزا ددوی د گناه نه زياته شوه نو ستا نه به دهغي په حساب
دزياتي بدله اخستلي شي ددي خبري په اوریدو هغه کس د ژړا په حالت کي او د خان وهلو په
حالت کي واپس روان شو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل ايا ته د الله کتاب نه لولي
الله تعالي فرمايلي دي "وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ
مِثْقَالَ "الايه، اوږدو به مونږ تلي د انصاف په ورځ د قيامت نو ظلم به نشي کيدي په يو نفس
هيڅ قسم او که وی عمل په اندازه د داني د دأوری راوړو به هغي لره او پوره يو مونږ حساب
کوونکی. دي کس او ونيل زما دي په الله قسم وي زه دخپل خان او ددوی دپاره ددينه زياته
بهتره خبره نه مومم چې مونږ ديو بل نه جدا شو او زه تا گواه کوم چې دوی ټول زما دطرفه ازاد
دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يي صرف د عبد الرحمن بن غزوان په
روایت پيژنو، احمد بن حنبل هم دا حديث د عبد الرحمن بن غزوان نه نقل کړي دي.

تشریح: په دي کي د قيامت په ورځ د ټلو د عملونو د وزن او د حساب په وجه انسان ته يره
ورکوي. "مَوَازِينَ" د ميزان جمع ده. او د قيامت په ورځ به د عملونو د وزن کولو دپاره يا خو
به ډيري تلي وي يا تله خو به يوه وي. خو صرف د تلي د شان د بيان دپاره يا د مختلفو عملونو

په اعتبار سره د جمع لفظ استعمال شويدي.

"ليوم القيامة" کي لام په معني دفي دي يعني في يوم القيامة، يا دجزا لفظ ديوم نه مخکي محذوف دي يعني دقيامت دورخي دبدلي دپاره يعني ديوم نه مخکي اهل محذوف دي دبعضي علماؤ قول دي چي دميزان نه حقيقي تله مراد نه ده بلکه درست تول او درسته محاسبه اوداعمالو مطابق بدله ورکول مراد دي او ميزان په طور دتمثيل او تشبيه مجزا ذکر شوي دي چي درس حساب ور نه مراد دي، داهل سنتوپه نزد دا تاويل درست نه دي بلکه صحيح خبره دا ده چي ميزان دعدل به په شکل دتله کي حقيقتا قائم وي، ابن مبارك په کتاب الزهد کي او اجري په الشريعة کي دسلمان رضي الله عنه موقوف روايت بيان کړي دي او ابن حبان هم دکلبي په سند سره دابو صالح نه دابن عباس بيان نقل کړي دي چي دميزان به يوه ژبه او دوه پلي وي، ابن مردويه پخپل تفسير کي ليکلي دي چي عائشه رضي الله عنها فرمائيلي دي ما پخپله د رسول الله نه اوريدلي دي چي فرمائيل يي چي الله تعالي داسمان اوزمکي پشان دميزان دوه پلي پيدا کړي دي (الحديث).

بيهقي دابن عمر رضي الله عنهما په سند سره عمر فاروق رضي الله عنه بيان دجبرائيل دحديث په ضمن کي نقل کړي دي چي جبرائيل عليه السلام اووئيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) ايمان څه شي دي رسول الله او فرمائيل (ايمان دادي) چي ته الله تعالي اودهغه پيغمبران او جنت او دوزخ او ميزان اومني او دمرگ نه پس په دوباره ژوندي کيدو يقين اوساتي او په بڼه او بد تقدير کي هم عقیده وي جبرائيل اووئيل که چري زه داسي او کرم نو ايا زه به مومن شم نور رسول الله او فرمائيل هو، جبرائيل اووئيل رښتيا دي اووئيل.

حاکم په مستدرک کي دمسلم دشرط مطابق روايت بيان کړي دي او صحيح يي گنړلي دي چي سلمان رضي الله عنه اووئيل رسول الله فرمائيلي دي دقيامت په ورځ به ميزان قائم کړي شي او که چري په دي کي زمکه او اسمان تللي کيږي نو دا په دي کي راتلي شي.

ترمذي او بيهقي دانس رضي الله عنه نه روايت نقل کړي دي او ترمذي حسن هم گنړلي دي چي انس رضي الله عنه او فرمائيل چي مارسل الله ته عرض او کړواي دالله رسوله دقيامت په ورځ زما شفاعت او کړه نو ويي فرمائيل همداسي به او کرم ما عرض او کړواي دالله رسوله زه به تاچرته لټوم نو ويي فرمائيل دټولو نه مخکي به ما په پل صراط لټوي ما عرض او کړو که چري هلته دي بيانه مومم نو ويي فرمائيل دميزان سره به مالتوي ما اووئيل که هلته دي هم اونه مومم نو ويي فرمائيل دحوض سره مي تلاش او کړه.

حاکم او بيهقي او اجوري دام المومنين عائشه رضي الله عنها بيان نقل کړي دي چي فرمائيل يي ما عرض او کړو چي تاسو به په قيامت کي خپلي بي بياني يادوي نو ويي فرمائيل دري مقامات داسي دي چي هلته څوک چالره نه يادوي.

(۱) په هغه ځاي کي چرته چي ميزان قائميرې ترڅو چي چاته دا نه وي معلومه شوي چي دده د اعمالو وزن سپک شو او که دروند.

(۲) په هغه ځاي کي چرته چي پل صراط قائميرې تردي پوري چي دا ورته نه وي معلومه شوي چي د صراط نه يي نجات بيا موندو او که نه.

(۳) په هغه ځاي کي چرته چي عمل نامي تقسيمولي شي تر هغه وخته پوري چي نه وي معلومه شوي چي دده عملنامه به دکوم ځاي نه راځي او په بني لاس به ملاويري او که په گس لاس. داسي احاديث په کثرت سره وارد دي په کومو سره چي دمیزان ذکر راغلي دي، دسورة قارعه د ايت کریمه " فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ، فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ " دتفسير په ضمن کي مونږ نقل کړي دي.

ابن ابي حاتم دابن عباس رضي الله عنهما قول نقل کړي دي چي دقيامت په ورځ به دخلقو محاسبه کيږي، پس دچا دنیکو تعداد چي د بدو نه يوه هم زياته شي هغه به جنت ته ځي او دچا دگناهونو په تعداد کي چي يوه په نیکو ورزياته شي هغه به دوزخ ته ځي، دا هم دابن عباس نه مروی دي چي ديوي داني په وزن سره به ميزان دروند يا سپکيږي او دچا نيکي او بدی چي يوشان وي هغه به داعراف والانه وي او دوی به په صراط حصارولي شي.

۳۱۶۶- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا فِي ثَلَاثٍ قَوْلِهِ: إِنِّي سَقِيمٌ وَلَمْ يَكُنْ سَقِيمًا، وَقَوْلُهُ: لِسَارَةِ أَخْتِي، وَقَوْلِهِ: بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا"، وَقَدْ رَوَى مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْتَغْرَبُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: ابوهريره ښه در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه روايت بيانوي چې فرمايلي يی وو يقينا ابراهيم عليه السلام چرته دروغ نه وو وئيلي مگر دري پيري يو دروغ دهغه په دي قول کي وو: اني سقيم يعني زه بيمار يم او هغه بيمار نه وو، او يو ځل هغه وئيلي وو ساره زما خورده او په دريم ځل بل فعله کبير هم يی وئيلي وو.

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / أحاديث الأنبياء ۸ (۲۲۵۷)، والنكاح ۱۲ (۵۰۱۲)، صحيح مسلم الفضائل ۲۱

(۲۲۷۱) (تحفة الأشراف: ۱۲۸۶۵)، ومسند احمد (۲/۲۰۳)

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث د ابو هريره په واسطه د رسول الله نه په ډيرو سندونو مروي دي، اود ابو اسحاق په سند غريب گڼلي شوي دي. مگر حسن صحيح دي.

۳۱۶۷_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَوَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، وَأَبُو دَاوُدَ، قَالُوا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ النُّعْمَانِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَوْعِظَةِ، فَقَالَ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ عُرَاةٌ غُرْلًا ثُمَّ قَرَأَ: كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدًّا عَلَيْنَا (الأنبياء: ١٠٤) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ. قَالَ: أَوَّلُ مَنْ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ، وَإِنَّهُ سَيُؤْتَى بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي، فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتُ الشِّمَالِ فَأَقُولُ: رَبِّ أَصْحَابِي، فَيُقَالُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَخَذُوا بِعَدِّكَ، فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۱۱۷ إِنَّ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۱۱۸ (المائدة: ۱۱۷، ۱۱۸). فَيُقَالُ: هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ" (١).

ترجمه: ابن عباس رضي الله عنهما بيان کوي چې يو ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته وعظ او نصيحت کولو دپاره اودريدو او ويی فرمايل خلقو! تاسو به په ورځ دمحشر دالله تعالي وړاندي خپي ابله، برېښه، ناسته حالت کې پاڅولی شئ: څنگه چې دالله تعالي ارشاد دی: مونږ چې کوم حالت کې اول ځل پيدا کړي وي هغه حالت کې به دوباره واپس کړی شئ دا زمونږ وعده ده او مونږ به دا پوره کوو. واورئ چې په مخلوق کې به دتولو نه مخکې ابراهيم عليه السلام ته کپړي اغوستولی کيږي دا هم واورئ چې څما دامت ځني خلق به راوستلی شي چې دوزخ طرف ته به روان کړی شوي وي نو څه به اووايم ای الله! دا خو زما امتيان دي، الله تعالي به ارشاد او فرماني چې تاته پته نشته، دوي ستا نه پس کومى کومى نوی خبري (بدعات ستا په دين کي)، ايجاد کړي وو، بيا به څه هم هغه وایم کم چې دالله تعالي يونيک بنده (عيسي عليه السلام، وئيلي وو يعني وکنت عليهم شهيدا، نه ترد انت العزيز الحكيم پوري بيا به ماته اووئيلي شي چې ستاسو دجدا کيدلو نه پس دوي مسلسل ستاسو ددين نه په شابيرته واپس کيدونکي وو.

لغات: حفاة: حفي حفاً دسمع نه په معني د خپي ابله گرځيدو او دگرځيدو په وجه دخپو

دېر سیدو دي.

عراة: عري عرية وعريا دسمع نه په معني دبربنډيدو دي.

غرلا: غرل غرلا دسمع نه ناسته ماشوم ته وئيلي شي.

تشرېح: حفاة عراة غرلا: کما بدءنا اول خلق نعيده، يعني بربنډي خپي او بربنډ بدن او بغير دختني نه به راپورته کړي شي، دا مضمون په ډيرو احاديثو کې او په قران کريم کې هم راغلي دي مثلاً: کما بدءکم تعودون، کما بدءنا اول خلق نعيده.

علامه ابن عبد البر وايي دقيامت په ورځ چې کله انسانان راپورته کولی شي نو دوی به په داسي حالت کې وي لکه چې په دنيا کې څنگه دپيدائش په وخت کې وو، په دنيا کې چې ورته څه کت شوي وي هغه به هم ورسره پيوند کړي شي لکه دختني څرمن.

په حديث کې راځي ان اول الخلائق یکسي يوم القيامة ابراهيم عليه السلام، علماؤ ددينه متعدد جوابونه کړي دي يو دادي چې هغه به په دنيا کې مسکينانو ته جامي ډيري ورکولي، بل دادي کله نمرود اور ته غورځولو نو دده جامي ويستلي شوي وي، بله داچې په دنيا کې دسترپوشي ډير زيات اهتمام کولو.

اوپه همدي وجه خلق وايي چې د ټولو نه مخکې اول دپرتوگ استعمال ابراهيم عليه السلام کړي وو، اول به ابراهيم عليه السلام ته لباس واغوستولی شي، ددي دا مطلب نه دی چې ابراهيم عليه السلام ته به درسول الله نه مخکې جامي واغوستولی شي ځکه چې درسول الله صلي الله عليه وسلم په باره کې په يو روايت کې راځي: انا اول من يشق عنه الارض فاكسي حلة من حلل الجنة ثم اقوم عن يمين العرش، يعني دقيامت په ورځ به زمکه او شليري او زه به دټولو نه مخکې راپاسيرم او دجنت لباس به واغوندم او دعرش په بني طرف کې به اودريرم.

فاقول کما قال العبد الصالح: ، يعني زه به هغه کلمات اووايم کوم چې دالله نیک بنده عيسي عليه السلام وئيلي وو کله چې به د عيسي عليه السلام نه سوال کيږي دهغه دقوم دگمراهۍ په باره کې نو هغه به دبیزاري اظهار کوي نو داسي سوال به درسول الله نه هم کيږي او هغه به هم دبیزاري اظهار اوکړي.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْمُخَيْرَةِ بْنِ النُّعْمَانِ، نَحْوَهُ، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَاهُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْمُخَيْرَةِ بْنِ النُّعْمَانِ، نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو

عيسى: كَانَهُ تَأْوَلَهُ عَلَى أَهْلِ الرِّدَّةِ. (١)

ترجمه: شعبه هم دمغيره بن نعمان نه دماقبل هم معني روايت نقل كړي دي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او سفيان ثوري هم دا حديث دمغيره
بن نعمان نه دماقبل هم معني نقل كړي ده داسي ښكاري لكه چې دا يي په اهل الردة مؤل كړي
وي

۲۳- باب وَمِنْ سُورَةِ الْحَجِّ

د سورة حج د بعضي ايتونو تفسير

د ايت ۲۷ د جملي: وَاذْنِ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ، نه مستفاد دي

پس منظر

په دي سورة كي د مكى او مدنى سورتونو خصوصيات شته.
د دي وجي د مفسرينو اختلاف دي چي دا مكى سورة دي او كه مدنى سورة دي. ليكن د دي د
مضمونونو او انداز بيان دا رنگ د دي وجي نه دي. چي د دي يوه حصه مكى ده او بله حصه
مدنى ده. د دي وجي نه د دواړو ادوارو خصوصيات په دي كي شته دي.
د شروع د حصي مضمون او انداز بيان دا بنائى چي دا په مكه كي نازل شوي ده. او غالباً د
مكى دور په آخر كي د هجرت نه وړاندي نازله شوي ده.
او دا حصه په ايت ۳۹ د دينه پس نه د مضمون رنگ بدليږي. او دا خبره صفا معلومېږي چي د
سورة تر آخر پوري په مدينه كي نازل شوي دي او كيدي شي چي دا د هجرت نه پس په مدينه
كال ذى الحجة كي نازل شوي وي ځكه چي د ايت ۲۵ نه تر ۴۱ پوري دا مضمون د دي خبري
شان دهى كوي.

او د ايت ۳۹. ۴۰ شان نزول هم د دي تائيد كوي. ځكه چي هغه وخت مهاجرين تازه تازه د
خپل وطن نه وتلي وو. او مدينې ته راغلي وو.

۳۱۶۸- حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ ابْنِ جُدْعَانَ، عَنِ الْحَسَنِ،
عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَزَلَتْ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ
السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ إِلَى قَوْلِهِ وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ (الحج: ۱-۲) قَالَ: أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةُ وَهُوَ

فِي سَفَرٍ، فَقَالَ: "أَتَذَرُونَ أَيَّ يَوْمٍ ذَلِكَ؟" فَقَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "ذَلِكَ يَوْمَ يَقُولُ اللَّهُ لِأَدَمَ ابْعَثْ بَعَثَ النَّارِ، فَقَالَ: يَا رَبِّ، وَمَا بَعَثَ النَّارِ؟ قَالَ: تِسْعُ مِائَةٍ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ إِلَى الْجَنَّةِ"، قَالَ: فَأَنْشَأَ الْمُسْلِمُونَ يَبْكُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "قَارِبُوا وَسَدِّدُوا فَإِنَّهَا لَمْ تَكُنْ نُبُوءَةً قَطُّ إِلَّا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهَا جَاهِلِيَّةٌ"، قَالَ: فَيُؤْخَذُ الْعَدُوُّ مِنَ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنْ تَبَّتْ، وَإِلَّا كَمُلَتْ مِنَ الْمُنَافِقِينَ، وَمَا مَثَلُكُمْ وَالْأُمَمِ إِلَّا كَمَثَلِ الرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ، أَوْ كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ، ثُمَّ قَالَ: "إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَكَبَّرُوا"، ثُمَّ قَالَ: "إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَكَبَّرُوا"، ثُمَّ قَالَ: "إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَكَبَّرُوا"، قَالَ: لَا أَذْرِي، قَالَ: الثُّلُثَيْنِ أَمْ لَا، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَدْ رَوِي مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ الْحَسَنِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمہ : د عمران بن حصین رضی اللہ عنہ نہ مروی دی فرمائی چہ کلہ ایت کریمہ " یَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (إِلَى قَوْلِهِ) وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ " ای خلقو یرہ کوی د خپل رب نه یقینا زلزله د قیامت یو خیزلوی دی، لیکن عذاب د الله سخت دی، نازل شو نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم دغه وخت کي په سفر کي وو خلقو ته یی او فرمائیل ایا تاسو ته معلومه ده دا کومه ورځ ده خلقو او وئیل الله او دهغه رسول ډیر ښه پوهیږي رسول الله او فرمائیل دا هغه ورځ ده په کومه ورځ چي الله تعالی ادم علیه السلام ته او فرمائي چي ددی خلقو نه دوزخیان بیل کړه هغوی به عرض او کړي په څه حساب سره، حکم به اوشي په زرو کي یو کم زر دوزخیان دي او صرف یو به جنت ته ځي دي وخت کي به مسلمانان په "ژړا شي رسول الله صلی الله علیه وسلم او فرمائیل الله تعالی ته نږدیکت حاصل کړی او هر کار په درسته طریقه کوی (نو د جنتیانو نه به شی)، ځکه چي هیڅ کله داسي نه دي شوي چي د نبوت سلسله جاري شوي وي او د دینه دي مخکي جاهلیت نه وي رسول الله او فرمائیل دا (۹۹۹ تعداد)، عدد به هم ددي د ورونو د جاهلانو نه پوره کړي شي او که دا تعداد د جاهلیت نه پوره نشي نو ددوی سره به منافقین یوځای کولي شي ستاسو او دمخکنو امتونو مثال داسي دي لکه د داغ نشان چي د څاروي په مخکي خپه کي وي او یا تور نشان چي داوښ په تشي کي وي بیا یی او فرمائیل زما امید دي جنت ته په تلونکو کي یوه ربعه به ستاسو نه وي ددي خبري په اوریدو خلق خوشحاله شول او د الله اکبر اواز یی پورته کړو رسول الله او فرمائیل زما امید دي چي

دجنتيانو دريمه حصه به تاسو يئ نوخلقو په تيز اواز الله اكبر ناره اووهله بيارسول الله او فرمايل زما اميد دي چې په جنت كي به نيمه حصه ستاسو وي خلقو بيا په تيز اواز تكبير او ونيلو راوي وائي ددينه مخكي ماته معلومه نه ده چې رسول الله صلي الله عليه وسلم ثلث هم ذكر كړواو كنه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دا حديث يو خو راويانو د عمران بن حصين په واسطه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه نقل كړي دي.

تشریح: رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. دا زلزله به كله وي نو ظاهره دا ده چې دا زلزله به د قيامت نه وړاندې د مخلوق د فنا سره وي. لكه په سورة زلزال كي هم دا مراد ده.

بعض مفسرين وائي چې دا زلزله به هغه وخت وي كله چې خلق دوباره ژوندي كړي شي او خپل رب ته به حاضر كړي شي. ليكن دا خبره راجحه نه ده. ځكه چې ورپسې ايت د پرمېني خبرې تائيد كوي. چې مور به بچي ته پي ور كوي. نو هغه به پرېږدي او د هيبت نه به تختي. او حمل والا زنانه به خپل بچي او غورځوي. نو دا حال په دنيا كي دي. د دوباره ژوند نه پس به دا حال نه وي.

په پورتنې ايت كي د عذاب نه ويريدو حكم شوي وو نو په دي ايت كي يې ددي علت بيان كړو، مطلب دا دي چې د قيامت په دهشتناك كيدو باندي غور وكړئ او په دي پوهه شي چې ددينه محفوظ كيدونكي د اهل تقوي نه علاوه نور هيڅوك نشي كيدي نو ځكه دالله تقوي اود هغه د احكامو تعميل اختيار كړئ.

د علقمه اوشعبي په نزد دا زلزله به د قيامت د قائميدونه مخكي راځي او دا به د قيامت خصوصي علامه وي، جلال الدين محلي ليكلي دي چې دمغرب د طرفه دنمر راخستونه مخكي به دا زلزله واقع شي، علامه ابن عربي او مفسر قرطبي هم دا قول خوښ كړي دي، ځكه چې د راروان ايت نه هم ددي مضمون تائيد معلومېږي.

٣١٦٩_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ اللَّهِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَتَفَاوَتْ بَيْنَ أَصْحَابِهِ فِي السَّيْرِ، فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتَهُ بِهَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ إِلَى قَوْلِهِ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ (الحج: ٢٠١)، فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ أَصْحَابُهُ حَثُّوا الْمَطِيَّ وَعَرَفُوا أَنَّهُ عِنْدَ قَوْلٍ يَقُولُهُ، فَقَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ أَيُّ يَوْمٍ ذَلِكَ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "ذَلِكَ يَوْمٌ يُنَادِي اللَّهُ فِيهِ آدَمَ فَيُنَادِيهِ رَبُّهُ، فَيَقُولُ: يَا آدَمُ ابْعَثْ

بَعَثَ النَّارَ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، وَمَا بَعَثَ النَّارَ؟ فَيَقُولُ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُ مِائَةٍ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ"، فَيُؤَسِّسُ الْقَوْمُ حَتَّى مَا أَبْدَوْا بِضَاحِكَةٍ، فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّذِي بِأَصْحَابِهِ، قَالَ: "اعْمَلُوا وَأَبْشُرُوا، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، إِنَّكُمْ لَمَعَ خَلِيقَتَيْنِ مَا كَانَتَا مَعَ شَيْءٍ إِلَّا كَثُرَتَاهُ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ، وَمَنْ مَاتَ مِنْ بَنِي آدَمَ وَبَنِي إِبْلِيسَ، قَالَ: فَسُرِّيَ عَنِ الْقَوْمِ بَعْضُ الَّذِي يَجِدُونَ، فَقَالَ: "اعْمَلُوا وَأَبْشُرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا أَتُّمُ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ، أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عمران بن حصين رضي الله عنه نه مروی دي فرماني چې مونږ په يو سفر کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وو مگر په تلو کي يو ډبل نه مخکي روستو شول او رسول الله په دغه وخت کي دا دوه ايتونه "يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ إِلَى قَوْلِهِ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ" تلاوت کړل، ددي په اوریدو سره صحابه کرامو خپلي سورلي نوري هم تيزي کړي او په دي پوهه شول چې څه خبره ضرور شته چې رسول الله دهغي کونکي دي او بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل ايا تاسو ته معلومه ده دا کومه ورځ ده خلق او ونيل الله او دهغه رسول ډير ښه پوهيږي رسول الله او فرمايل دا هغه ورځ ده په کومه ورح چې الله تعالي ادم عليه السلام ته او فرمائي او دي به خپل رب ته جواب ورکوي الله تعالي به بيا او فرمائي "ابعث بعث النار" چې ددي خلقونه دوزخيان بيل کړه هغوی به عرض او کړي "وما بعث النار" يعني په څه حساب سره، حکم به اوشي په زرو کې يو کم زر دوزخيان دي او صرف يو به جنت ته ځي دي وخت کي به مسلمانان په ژړا شي، او دومره به نا اميده شي چې په ټول ژوند کي به هيڅ کله اونه خاندي بيا چې کله رسول الله صلي الله عليه وسلم چې دخلقو ويره او ويني نو اوبه فرمائي، الله تعالي ته نژديکت حاصل کړئ او جنت په نيکو اعمالو حاصل کړئ زما دي په هغه ذات قسم وي دچا په لاس کي چې دمحمد روح دي دداسي دوه مخلوقونو سره يې چې دوی دواړه دچا سره نه دي ملگري شوي مگر زيات کړي يې دي چې هغه يا جوج او ماجوج دي او دويمه هغه دي کوم چې د ادم عليه السلام اولاد او دابليس دملگرو نه په حالت دکفر کي مړه شوي دي در رسول الله په دي خبرو خلق په غم او فکر کي کمي راغلو چې خلقو په شدت سره محسوس کولو او په زړونو کي يې موجود موندلو رسول الله او فرمايل دنیکي عمل جاري ساتئ او يو بل ته زبري ورکړئ زما دي په هغه ذات قسم وي دچا په لاس کي چې

دمحمد روح دي تاسو خو په خلقو کي داسي يی لکه داوښ په اړخ کي چې کوم تور داغ يا نشان دي او يا دڅاروي په مخکي خپه کي داغ وي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

۳۱۷۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا سُبَيِّ الْبَيْتِ الْعَتِيقُ: لِأَنَّهُ لَمْ يَظْهَرْ عَلَيْهِ جَبَّارٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا. (١)

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ. (١)
ترجمه: د عبد الله بن زبير رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي په کعبه باندي البيت العتيق نوم ځکه ايخودلي شوي دي چې په دي باندي هيڅ کله څوک جابر مسلط شوي نه دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دا حديث دزهري په سند د نبي کريم صلي الله عليه وسلم نه مرسل هم مروی دي.

۳۱۷۱_ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، وَإِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ الْأَزْرَقِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمِ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لَمَّا أُخْرِجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرِجُوا لِيَبْيَهُمْ لِيَهْلِكُنَّ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (الحج: ٣٩) الْآيَةَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَكُونُ قِتَالٌ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (٢)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چې کله نبي کريم صلي الله عليه وسلم

١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٥٢٨٣)

٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٥٢٨٣)

٣ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ٥٢١٨)

دمکي نه اوويستلي شو ابوبکر رضي الله عنه او وئيل دي ظالمانو خپل پيغمبر دخپل کور نه اوويستلو او دوی به ضرور هلاکيږي دي وخت کي الله تعالي دا ايت کریمه نازل کړو "أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ" اعلان کړي شوي دي هغه کسانو ته چي هغوي سره جنگ کيږي شي (دجنگ کولو) په دي سبب چي په دوی باندي ظلم شوي دي . اويقينا الله تعالي ددوی په مدد کولو باندي خامخا قدرت لري نو ابوبکر رضي الله عنه او وئيل زه په دي پوهه شوم چي ډير نژدي وخت کي به جنگ شروع شي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

تشریح: ... يعني مسلمانانو ته دجهاد کولو او دکافرانو سره دجنگيدلو اجازت ورکړي شوي دي . بغوي ليکلي دي دا کثرو مفسرينو قول دي چي دمکي مشرکانو صحابه کرامو ته ډير تکليفونه رسول صحابه کرام به در رسول الله په خدمت کي حاضریدل نو دچا به سرمات وو او دچا به بل خاي زخمي شوي وو او څوک به په بل بد حال راغي او ټولو به رسول الله ته شکايت کولو چي زمونږ سره داسي سلوک کيږي رسول الله به ورته تسلي ورکوله او ورته به يي فرمايل چي صبر کوي اوس لاماته د جنگ کولو حکم نه دي شوي ، بياددينه پس دا ايت دهجرت نه بعد په مدينه کي نازل شو.

عبدالرزاق . عبد بن حميد ، ترمذي ، نسائي ، ابن ماجه ، بزار ، ابن جرير ، ابن المنذر ابن ابي حاتم . ابن حبان ، حاکم ، ابن مردويه او بيهقي په دلائل کي دابن عباس په حواله روايت بيان کړي دي او ترمذي حسن هم گنړلي دي او حاکم يي صحيح کړي ده چي څه دپاسه په اوبيا ايتونو کي دقتال دمعانعت نه پس داجازت متعلق دا دټولو نه اولني ايت نازل شوي دي ، ابن ابي حاتم دعرويه بن زبير رضي الله عنه په روايت سره او عبدالرزاق او ابن المنذر دظهري په روايت سره هم ددي تخريج کړي دي . بغوي دمجاهد قول نقل کړي دي چي دا ايت خاص دهغه کسانو متعلق نازل شوي دي چاچي مکه پريخودلي وه او مديني ته دتلو په خيال وتلي وو او کافران ددوی دپاره دلاري ازغي جوړ شوي وو په دي ايت کي الله تعالي ددي کافرانو سره او درکاوت پيدا کونکو سره دجنگيدو اجازت ورکړي دي

"بأنهم ظلموا" يعني کافرانو چونکه په دوی زياتي کړي دي او ناحقه ضررونه يي ورته رسولي دي نو ځکه دوی ته هم دجنگيدو اجازت ورکړي شو ، مظلوميت يي په دي ايت کي دقتال داجازت علت گرځولي دي ، ددينه معلومه شوه چي په کومو کافرانو کي دظلم کولو قوت نشته دهغوی سره دمسلمانانو جنگيدل او ددوی دقتل کولو اجازت نشته ، پس دحربي کافرانو دبنحو قتل کول په اتفاق داهل علمو ناجائز دي مگر که هغوی دمسلمانانو په خلاف په مشروري ورکولو کي مدد کړي وي او يا خو مالدار وي او پخپل مال سره دکافرانو مدد کوي

نو بيا ددوی سره جهاد کول جائز دي او ددوی قتل کول درست دي ، همدا رنگي کمزوري او ناکاره بوداگان او ساده راهبان او پانده او شل او گوډو سره جنگ کول جائز نه دي ، دامام شافعي یو قول ددي په خلاف راغلي دي چي ددوی سره د قتل نه کولو حکم په هغه وخت کي دي کله چي دمسلمانانو سره دجنگیدو په مشورو او تدبیرونو کي شریک شوي نه وي او دخپل عقل نه یي دمسلمانانو په خلاف کار نه وي اخستلي يعني ددوی په خلاف یي خپل عقل نه وي استعمال کړي او که داسي نه وي نو په اتفاق دامت سره ددوی قتل کول جائز دي .

دامام ابو حنیفه په نزد دمرتدي بنخي قتل کول جائز نه دي بلکه قید کول یي پکار دي او تردی وخته به په قید کي وي ترڅو چي یي توبه ویستلي نه وي او یاپه قید کي مړه شوي نه وي .

امام مالک او امام شافعي او امام احمد په نزد دارتداد په حکم کي په نارینه او زنانه کي څه فرق نشته دواړه به قتل کیږي زمونږ دلیل د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بیان دي فرمائیل یي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دبنخو او ماشومانو دقتل کولو نه ممانعت فرمائيلي دي (بخاري ، مسلم) .

وَقَدْ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَغَيْرُهُ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمِ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَقَدْ رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمِ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ مُرْسَلًا، لَيْسَ فِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه : دارنگي دا حدیث عبد الرحمن بن مهدي وغيره دسفيان په سند داعمش نه او هغه دمسلم البطین نه او هغه دسعيد بن جبیر په واسطه دنبی کریم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل کړي دي او په دي کي یي دابن عباس واسطه هم ذکر کړي ده دارنگي دا روایت نورو ډیرو راویانو دسفيان نه او هغه داعمش نه او هغه دمسلم بطین نه او هغه دسعيد بن جبیر نه مرسل نقل کړي دي او دابن عباس واسطه یي نه ده ذکر کړي .

٣١٧٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُسْلِمِ الْبَطِينِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: لَمَّا أُخْرِجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ قَالَ رَجُلٌ: أَخْرِجُوا لَبِيَّهُمْ، فَتَرَلْتُ: أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ .

^١ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ٥٦١٨)

الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ (الحج: ٣٩-٤٠) النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ. (١)
ترجمه: د سعيد بن جبیر بیان دی فرمائی چې هر کله نبی کریم صلی الله علیه وسلم دمکی نه
اووښتلی شو نو یو کس اووښل دی ظالمانو خپل پیغمبر دخپل ملک نه اووښتلو نو دی
وخت کی دا ایت کریمه " اَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ الَّذِينَ
أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ " نازل شو یعنی خپل پیغمبر او دهغه اصحاب یی دخپل ملک نه
وښتلو ته مجبور کړل

٢٤_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْمُؤْمِنُونَ

د سورة مؤمنون د بعضي ايتونو تفسير

د انداز بيان او د مضمون نه دا معلومېږي چې د دي سورت د نزول زمانه د مكي په درمياني
(مينځنۍ) دور كي ده. د دي په پس منظر كي دا خبره محسوس كيږي چې د نبی صلی الله علیه
وسلم او د كفارو په مينځ كي سخت كشمكش روان وو. ليكن تراوسه د كفارو ظلم په پوره زور
كي نه وو. د ايت ٧٥، ٨٢ نه دا معلومېږي چې دا د مكي د هغه قحط په زمانه كي نازل شوې دي
او د معتبر رواياتو نه دا معلومه ده چې دا قحط په مينځنۍ دور كي راغلي وو د عروه بن زبير د
يو روايت نه معلومېږي چې ده په دي وخت كي اسلام قبول كړي وو. هغه د عبدالرحمن بن
عبدالقاري په حواله سره د عمر رضی الله عنه قول نقل كړي دي چې دا سورت د عمر رضی الله
عنه په موجودگي كي نازل شوي دي. او د وحی د نزول په وخت كي عمر رضی الله عنه د نبی
صلی الله علیه وسلم حالت ته كتل. څه وخت چې وحی پوره شوه نو نبی صلی الله علیه وسلم
اوفرمايل چې اوس په ما باندي داسي لس ايتونه نازل شوي دي چې څوك د دي په معيار پوره
اوختلو نو يقينا هغه به جنت ته داخلېږي. بيا نبی صلی الله علیه وسلم د دي سورت لس رومبني
ايتونه تلاوت كړل (احمد، ترمذي، نسائي، حاكم).

٣١٧٣_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ
الرَّزَّاقِ، عَنْ يُونُسَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ
الْقَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَزَلَ

^١ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ٥٢١٨)

عَلَيْهِ الْوَحْيُ سَمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِي النَّحْلِ، فَأُنْزِلَ عَلَيْهِ يَوْمًا فَمَكَّنَّا سَاعَةً، فَسُرِّيَ عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، وَقَالَ: "اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا، وَآكِرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا، وَأَعْظِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا، وَلَا تُؤَيِّرْ عَلَيْنَا، وَارْضِنَا وَارْضَ عَنَّا"، ثُمَّ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أُنْزِلْ عَلَيَّ عَشْرَ آيَاتٍ مَنَ أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ، ثُمَّ قَرَأَ: قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ". (١)

ترجمه : د عبد الرحمن بن عبد القاري بيان دي فرمائي چي د امير المؤمنين عمر فاروق رضي الله عنه نه مي اوريدلي دي فرمائي چي کله به په نبي کريم صلي الله عليه وسلم وحي نازلیدله نو دهغوی دخولي نه به دشهدو دمچي د الوتلو پشان گونږ گونږ اواز اوريدلي کيدو (ديوي ورخي واقعده) چي په رسول الله وحي نازله شوه او مونږ يوه شيبه خاموشي اختيار کړي وه کله چي در رسول الله نه دوحی دنزول کيفيت ختم شو نو قبلي ته مخامخ شو او دواړه لاسونه يي پورته کړل او دا دعا يي اوغوبستله "اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا، وَآكِرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا، وَأَعْظِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا، وَلَا تُؤَيِّرْ عَلَيْنَا، وَارْضِنَا وَارْضَ عَنَّا" او بيا يي او فرمايل په ما باندي لس ايتونه نازل شول څوک چي په دي باندي عمل کول جاري ساتي جنت ته به داخل شي او بيا يي "قد افلح المؤمنون" نه شروع اوکړه او دلسو ايتونو تلاوت يي مکمل کړو.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ يُونُسَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ بِمَعْنَاهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا أَصَحُّ مِنَ الْحَدِيثِ الْأَوَّلِ، سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ مَنْصُورٍ، يَقُولُ: رَوَى أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَعَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، عَنْ يُونُسَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ هَذَا الْحَدِيثُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَمَنْ سَمِعَ مِنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ قَدِيمًا، فَإِنَّهُمْ إِنَّمَا يَذْكُرُونَ فِيهِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ، وَبَعْضُهُمْ لَا يَذْكُرُ فِيهِ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ، وَمَنْ ذَكَرَ فِيهِ يُونُسَ بْنَ يَزِيدَ فَهُوَ أَصَحُّ، وَكَانَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ رُبَّمَا ذَكَرَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ يُونُسَ بْنَ يَزِيدَ وَرُبَّمَا لَمْ يَذْكُرْهُ، وَإِذَا لَمْ يَذْكُرْ فِيهِ يُونُسَ فَهُوَ مُرْسَلٌ. (٢)

ترجمه : يونس بن يزيد هم دزهري نه په مذکوره سند دماقبل هم معني روايت نقل کړي دي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث داوولي حديث نه زيات صحيح دي داسحاق بن منصور نه

¹ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ١٠٥٩٣)

² - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ١٠٥٩٣)

مي اوريدلي دي وييل يي چي امام احمد بن حنبل او علي بن المديني او اسحاق بن ابراهيم
دعبدالرزاق نه او هغه ديونس بن سليم نه او هغه دزهري نه هم دا حديث نقل ڪري دي، امام
ترمذي وائي چاچي دعبدالرزاق نه په اول وخت کي احاديث اوريدلي دي هغوي دخيل روايت
په سند کي ديونس بن يزيد واسطه ذکر کوي مگر بعضي نور راويان يي نه ذکر کوي مگر
چاچي ديونس بن يزيد واسطه ذکر ڪري ده دهغوي روايت زيات صحيح دي او عبدالرزاق به
کله کله پخيل روايت کي ديونس بن يزيد واسطه ذکر کوله او کله کله به يي نه ذکر کوله او چي
په کوم روايت کي يي ديونس بن يزيد واسطه نه وي ذکر ڪري هغه مرسل دي

٣١٧٤_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ
مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ الزُّبَيْعَ بِنْتَ النَّضْرِ أُمِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ ابْنُهَا حَارِثَةُ بْنُ
سُرَاقَةَ أَصِيبَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرَبٌ، فَأَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: أَخْبَرَنِي
عَنْ حَارِثَةَ لَيْنٍ كَانَ أَصَابَ خَيْرًا اخْتَسَبْتُ وَصَبَرْتُ، وَإِنْ لَمْ يُصِبِ الْخَيْرَ اجْتَهَدْتُ فِي الدُّعَاءِ، فَقَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أُمُّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جَنَّانٌ فِي جَنَّةٍ، وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى،
وَالْفِرْدَوْسُ رُبُوعُ الْجَنَّةِ وَأَوْسَطُهَا وَأَفْضَلُهَا"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ
أَنَسٍ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي ربيع بنت نصر دني ڪريم صلي
الله عليه وسلم په خدمت کي حاضره شوه او دهغي خوي حارث بن سراقه په جنگ بدر کي
شهيد شوي وو او هغه په يوناشنا غشي لگيدلي وو دکوم باره کي چي هيخ پته نه لگيده هغه
رسول الله صلي الله عليه وسلم ته عرض اوکرو چي تاسو ماته زما دخوي حارثه باره کي
معلومات راکړه کچري هغه ته خير رسيدلي وي نوزه به دثواب اميد کوم او صبر به کوم او که
خير ورته نه وي رسيدلي نوزه به دهغه دپاره نوري زياتي دعاگاني غواړم رسول الله صلي الله
عليه وسلم اوفرمايل اي دحارثه موري په جنت کي نور ډير جنتونه دي او ستا خوي جنت
الفردوس ته رسيدلي دي او فردوس په جنت کي يوه اعلي غونډی ده چي دجنت په مينځ کي ده
او په جنت کي دټولو نه بهتر مقام دي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث دانس په روايت حسن صحيح غريب دي

¹ _ اورده البخاري في الجامع الصحيح / الجهاد ١٢ (١٨٠٩)، والمغازي ٩ (٢٩٨٢)، والرقاق ٥١ (٦٥٥٠، ٦٥٦٤) (تحفة الأشراف

٣١٧٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ وَهْبٍ الْهَمْدَانِيِّ، أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ (المؤمنون: ٦٠)، قَالَتْ عَائِشَةُ: أَهُمْ الَّذِينَ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ وَيَسْرِقُونَ؟ قَالَ: " لَا يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ وَلَكِنَّهُمْ الَّذِينَ يَتَسَوَّمُونَ وَيُصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا يُقْبَلَ مِنْهُمْ، أُولَئِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ". قَالَ: وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا. (١)

ترجمه دام المؤمنین عائشہ رضی اللہ عنہا بیان دی فرمائی چہ ما رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ ددی ایت کریمہ " وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ " بارہ کی تیوس او کړو ایا دا هغه کسان دي خوځ چي شراب څکي او غلاگاني کوي؟ رسول اللہ او فرمايل نه اي د صديق لوري بلکه دا هغه کسان دي چي روژي نيسي او مونځونه کوي او صدقي ورکوي او ددي باوجود هم ويريري ددي خبري نه چي چرته ددوي نيکياني د قبوليت نه پاتي نشي، او دا هغه کسان دي چي په نيکو کولو کي ديو بل نه مخکي کيږي او هم دوي په نيکو کي ديو بل نه مخکي کيدونکي خلق دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: عبد الرحمن بن سعيد هم دا حديث د ابو حازم نه او هغه د ابو هريره رضي الله عنه په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه د همدې مضمون مطابق نقل کړي دي.

٣١٧٦- حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ أَبِي شُجَاعٍ، عَنْ أَبِي السَّمْحِ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " وَهُمْ فِيهَا كَالْحُونَ (المؤمنون: ١٠٤)، قَالَ: تَشْوِيهِ النَّارِ فَتَقْلَصُ شَفَّتُهُ الْعُلْيَا حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ وَتَسْتَزِي شَفَّتُهُ السُّفْلَى حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّتَهُ ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (٢)

^١ - سنن ابن ماجه/ الزهد ٢٠ (٢١٩٨) (تحفة الأشراف: ١٢٢٠١)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٣٠٦١)

ترجمه دابوسعيد خدري رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دايت كريمه "وهم فيها كلاحون" باره كي اوفرمايل جهنم به ددوي مخونه اوسوزوي چي ددي په وجه به ددي پورتنی شوندي سر ته اورسيږي او لاندینی شوندي به يي زورندي شي چي دنوم سره به يي لگيږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي

۲۵_ باب وَمِنْ سُورَةِ النُّورِ

دسورة نور دبعضي ايتونو تفسير

وجه دتسميه دسورت او شان نزول

دايت ۳۵ الله نور السموات والارض، نه نوم دسورت مستفاد دي. دا خبره اتفاقي ده چي دا سورت د غزوه بنی المصطلق نه روستو نازل شوي دي. دقرآن پاك د بيان نه دا ظاهره ده چي د دي نزول د افك د واقعي په سلسله كي شوي دي چي دهغي ذكر د ايت ۱۱ نه تر ايت ۲۰ پوري شوي دي. او دا سورة د سورة احزاب نه خو مياشتي روستو په ۶ هكي نازل شوي دي. په سورة احزاب كي د پردي د احكامو اغاز اوشو او په دي سورة كي باقي احكام بيان شول.

د جنگ بدر د فتحې نه پس چي د اسلام ترقي او عروج شروع شو. او مخالفينو دا محسوس كړه چي د وسلي (اسلحي) په زور د دي تحريك ختمول ممكن نه دي. نو مخالفينو او منافقانو د نبي صلي الله عليه وسلم د بدنامولو دپاره كوششونه شروع كړل. د مومنانو په جماعت كي منافقينو به فتني پيدا كولي او مخالفينو به هغي له هوا وركوله. د دي فتنو ظهور په ذي القعدة ۵ هكي شروع شو. كله چي نبي صلي الله عليه وسلم د خپل متبني زيد بن حارثه د طلاقې شوي بنخي زينب رضي الله عنها بنت جحش سره د نكاح اعلان وكړ. نو په دي موقعه باندي منافقانو پروپيگنډه شروع كړه. چي نبي صلي الله عليه وسلم د خوي د بنخي (انگور) سره نكاح وكړه. او د بهر يهوديانو او مشركانو دا خبره په ډير زور او شور سره خوره كړه. او په دي قننه كي مختلف الزامونه په نبي صلي الله عليه وسلم پوري كول. نزدې پوري چي بعض صحابه هم د دي د اثر نه بچ نه شول. د دينه پس دويمه حمله ئي د غزوه بنی المصطلق په موقعه او كړه او هغه د اولني فتني نه هم زياته سخته وه. په شعبان ۶ هكي نبي صلي الله عليه وسلم ته اطلاع اوشوه چي كفار د مومنانو خلاف د جنگ تياري كوي. او نور قبائل هم د خان سره يوځي كوي.

نو نبي صلى الله عليه وسلم د يو لښکر سره روان شو. چي د دي فتني د راپورته کيدلو نه مخکي دا ختم کړی. په دي لښکر کي منافقان هم ښه ډير وو. او د دوی مشر عبدالله بن ابي وو. نبي صلى الله عليه وسلم د مريسيع په مقام باندې دشمن راگير کړو. او پوره قبيله ئي د مال اسباب سره گرفتاره کړه. د دي مهم نه چي فارغ شول نو دوی په هغي ځاي کي لا موجود وو. چي يوه ورځ د عمر رضی الله عنه نوکر (جهجاه بن مسعود غفاري) او د قبيله خزرج يو حليف (يسنان بن د بر جهني) په مينځ کي جهگړه شوه. نو يو انصارو ته اواز اوکړو او بل مهاجرينو ته اواز اوکړو د دواړو طرفونه خلق راجمع شول. او دا جهگړه ختم شوه. ليکن عبدالله بن ابي چي هغه د انصارو د قبيله خزرج سره تعلق ساتلو هغه دا خبره تازه کړه. او وي وئيل چي دا مهاجر په مونږ باندې زور اوړتيا کوی او دوی څمونږه حريفان شوي دي او د دوی مثال د هغه سپو په شان دي چي څوک ئي ساتی نو بيا هغه چيچي. دا ستاسو غلطی ده چي دوی له مو ځاي ورکړو. په خپل مال او جائيداد کي ورله مونږه حصه ورکړه. نن که تاسو د دوی نه لاس راڅکلو نو دوی به د دي ځاي نه تختی. او بيا ئي قسم اوخوړلو چي مونږه مديني ته واپس لاړ شو. نو په مونږ کي به عزت مند خلق ذليل خلق اوباسی (په سورة منافقون کي الله تعالی د دوی دا قول نقل کړي دي).

د دي خبرو اطلاع چي نبي صلى الله عليه وسلم ته اوشوه. نو عمر رضی الله عنه اوئيل چي دا سړي وژل پکار دی. ليکن نبي صلى الله عليه وسلم اوفرمايل فکيف يا عمر اِذَا تَحَدَّثَ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ (يعني اي عمر خلق به وائی چي محمد صلى الله عليه وسلم خپل ملگري وژنی) دوی د هغه ځاي نه را روان شول. ليکن په دي سفر کي يوه بله فتنه راپورته شوه. او فتنه هم دومره لويه وه. که نبي صلى الله عليه وسلم او د هغه ملگرو د صبر او د حکمت نه کار نه وي اخستي. نو د مديني په دي سوسائتي کي به خانه جنگی شروع شوي وه.

٣١٧٧_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَخْنَسِ، أَخْبَرَنِي عَنْ رَوْحِ بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ مَرْثَدُ بْنُ أَبِي مَرْثَدٍ، وَكَانَ رَجُلًا يَحْمِلُ الْأَسْرَى مِنْ مَكَّةَ حَتَّى يَأْتِيَ بِهِمُ الْمَدِينَةَ، قَالَ: وَكَانَتْ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ بِمَكَّةَ يُقَالُ لَهَا عَنَاقُ وَكَانَتْ صَدِيقَةً لَهُ، وَإِنَّهُ كَانَ وَعَدَ رَجُلًا مِنْ أَسَارَى مَكَّةَ يَحْمِلُهُ، قَالَ: فَجِئْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى ظِلِّ حَائِطٍ مِنْ حَوَائِطِ مَكَّةَ فِي لَيْلَةٍ مُقْبِرَةٍ، قَالَ: فَجَاءَتْ عَنَاقُ فَأَبْصَرَتْ سَوَادَ ظِلِّي بِجَنْبِ الْحَائِطِ، فَلَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى عَرَفَتِهِ، فَقَالَتْ: مَرْثَدُ، فَقُلْتُ: مَرْثَدُ، فَقَالَتْ: مَرْحَبًا وَأَهْلًا هَلُمَّ فَيْتُ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ، قَالَ: قُلْتُ: يَا عَنَاقُ، حَرَّمَ اللَّهُ الزَّيْنَا، قَالَتْ: يَا أَهْلَ الْخِيَامِ، هَذَا الرَّجُلُ يَحْمِلُ أَسْرَاكُمْ، قَالَ: فَتَبِعَنِي ثَمَانِيَّةٌ

وَسَلَكْتُ الْخَنْدَمَةَ، فَاَنْتَهَيْتُ إِلَى كَهْفٍ أَوْ غَارٍ فَدَخَلْتُ، فَجَاءُوا حَتَّى قَامُوا عَلَى رَأْسِي فَبَالُوا، فَطَلَّ بُولُهُمْ عَلَى رَأْسِي وَأَعْيَاهُمْ اللَّهُ عَنِي، قَالَ: ثُمَّ رَجَعُوا وَرَجَعْتُ إِلَى صَاحِبِي فَحَمَلْتُهُ وَكَانَ رَجُلًا ثَقِيلًا، حَتَّى اَنْتَهَيْتُ إِلَى الْإِذْخِرِ، فَفَكَكْتُ عَنْهُ كَبْلَهُ، فَجَعَلْتُ أَخِيْلَهُ يُعَيِّنُنِي حَتَّى قَدِمْتُ الْمَدِيْنَةَ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَيْسَ عَنَاقًا مَرَّتَيْنِ فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ شَيْئًا حَتَّى نَزَلْتُ: الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (النور: ٣)، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا مَرْثَدُ " الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً، وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ، فَلَا تَنْكِحُهَا ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه : عمرو بن شعيب دخيل پلار او هغه دده دنيکه عمرو بن العاص رضي الله عنه نه روايت کوي فرمائي مرثد بن ابي مرثد غنوي به په مکه کې قيديان وړل او مديني ته به يې رسول او هلته په مکه کې يوه زناکاره ښځه اوسيدله دچاچې عناق نوم وو او هغه دجاهليت په زمانه کې دده محبوبه وه ، هغه دمکي په قيديانو کې ديو قيدي سره وعده کړې وه چې زه به دې دقيد نه اوباسم او دخان سره به دې بوخم کله چې مادقيد نه ازاد کړو او مديني ته دبوتلو دپاره ورغلم نو زه دسپوږمۍ په شپه دمکي په ديوالونو کې ديو ديوال دسوري لاندې کيناستم کتل مي چې دې وخت کې عناق راغله او هغې د ديوال لاندې زما دسوري توروالي اوليدو کله چې ماته رانژدې شوه نو زه يې اوپيژندم ماته يې اووئيل ايا مرثد يې؟ ما ورته اووئيل بالکل مرثد يم عناق اووئيل پخپل راغلي او هر کله راشي، نته نئ شپه خو زموږ سره تيره کړه ما ورته اووئيل اي عناق الله تعالي زنا حرامه کړې ده هغې اووئيل اي دخيمو اوسيدونکو داکس ستاسو قيديان دخان سره بوخي، دې وخت کې په ماپسي اته کسانو رامنډه کړل او زه خندمه نوم غر طرف ته او تختيدم او يو غار ته چې ورسيدم وردننه شوم او خان مي پکې پټ کړو تردي چې هغوی هم غر ته راوختل او زما دسر سره نژدې اودريدل ، هغوی هلته متيازي کولي او خاڅکي يې زما په سر اولگيدل ليکن الله تعالي په ماباندې رانده کړل او زه يې اونه ليدم هغوی چې واپس شول نو زه هم واپس خپل ملگري طرف ته ورروان شوم (څوک چې مي دخان سره بوتلل غوښتل، تردي چې ورسره يوځاي شوم او هغه هم يو وزن داره سړي وو ما راپاخولو او په شامي راوړلو او ازخړگيا ته مي راوړسولو او هلته مي دده دلاسونو نه بېړۍ ماتي کړې او بيا مي پاخولو او روان شو کله کله به هغه زما مدد هم کولو (او هغه هم داسي چې په بېړو کې

روان وو تردي چې په دي طريقه زده مديني ته راوړسیدم . مرشد وائي چې زده درسونه د علي الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او عرض مي ورته وکړو چې اي دالله رسوله دعناق سره نکاح وکړم ؛ رسول الله صلي الله عليه وسلم چې دا واوريدل نو خاموش شو په دي وخت کې دا ايت کریمه نازل شو : (وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ) زه نبي راوغوښتلم او دا ايت کریمه نبي راته واورولو اودهغي سره دنکاح کولونه نبي منع کړم .
امام ترمذي رحمه الله وايي : دا حديث حسن غريب دي او ددي سند نه يي علاوه په مونږ په بل سند نه پيژنو .

د عمرو بن شعيب راوي حالات

نوم عمرو بن شعيب بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن العاص هغه عموما دخپل پلار او سعيد بن المسيب نه روايتونه اوريدلي دي او دى دحديث په اسناد کې اکثر موندلى شي "ابيه" کې ضمير پلار ته راجع دى او ددي مصداق شعيب دى 'جده' په دي ضمير کې دوه احتمال دي اول ددي مصداق محمد دى ، دويم احتمال دادى چې دجد مرجع ابيه دى او دجد مصداق عبد الله بن عمرو دى کوم چې دشعيب نيکه دى مطلب دا شو چې شعيب دخپل نيکه عبد الله نه روايت کوي ددي احتمالاتو په وجه په سند کې اختلاف راغى پاتي شوه دا خبره چې دا سند قابل داحتجاج دى يا نه دى نو صحيح رائي داده چې دا سند قابل داحتجاج دى کم از کم دحسن درجي دى اصحاب سنن او امام احمد وغيره دا سند قبول کړى دى اميزان الاعتدال .
تدريب الرامي .

٣١٧٨_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ: سُئِلْتُ عَنِ الْمُتَلَا عَيْنِينَ فِي إِمَارَةِ مُضَعَبِ بْنِ الزُّبَيْرِ، أَيَفَرَّقُ بَيْنَهُمَا؟ فَمَا دَرَيْتُ مَا أَقُولُ، فَقُنْتُ مِنْ مَكَانِي إِلَى مَنْزِلِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَيْهِ، فَقِيلَ لِي إِنَّهُ قَائِلٌ، فَسَمِعَ كَلَامِي، فَقَالَ لِي: ابْنُ جُبَيْرٍ؟ أَذْخُلُ مَا جَاءَ بِكَ إِلَّا حَاجَةً؟ قَالَ: فَدَخَلْتُ فَإِذَا هُوَ مُفْتَرِشٌ بِرَدْعَةٍ رَخِلٍ لَهُ، فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، الْمُتَلَا عَيْنَانِ أَيَفَرَّقُ بَيْنَهُمَا؟ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ، نَعَمْ، إِنَّ أَوَّلَ مَنْ سَأَلَ عَنْ ذَلِكَ فَلَانُ بْنُ فُلَانٍ، أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ أَحَدَنَا رَأَى امْرَأَتَهُ عَلَى فَاحِشَةٍ كَيْفَ يَصْنَعُ؟ إِنْ تَكَلَّمَ تَكَلَّمَ بِأَمْرِ عَظِيمٍ، وَإِنْ سَكَتَ سَكَتَ عَلَى أَمْرِ عَظِيمٍ، قَالَ: فَسَكَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُجِبْهُ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي سَأَلْتُكَ عَنْهُ قَدْ ابْتُلِيَ بِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْآيَاتِ: وَالَّذِينَ يَزْمُونَ

أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ (النور: ٦) حَتَّى خَتَمَ الْآيَاتِ، قَالَ: فَدَعَا الرَّجُلَ فَتَلَاهُنَّ عَلَيْهِ وَوَعظَهُ وَذَكَرَهُ وَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ، فَقَالَ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا كَذَبْتُ عَلَيْهَا، ثُمَّ ثَنَّى بِالْمَرْأَةِ وَوَعظَهَا وَذَكَرَهَا وَأَخْبَرَهَا أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ، فَقَالَتْ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا صَدَقَ، فَبَدَأَ بِالرَّجُلِ، فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ، ثُمَّ ثَنَّى بِالْمَرْأَةِ فَشَهِدَتْ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ، ثُمَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا^١، وَفِي الْبَابِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : د سعيد بن جبیر بیان دی چي د مصعب بن زبیر په زمانه کي زما نه چا د مسنلي تپوس وکړو چي ایا دلغان کونکو ښځي خاوند مینځ کي به جدایي واقع کولی شي او که نه؟ نو زه نه پوهیدم چي څه جواب ورته ورکړم نو زه د خپل ځای نه پاڅیدم اود ابن عمر رضي الله عنه کورته روان شوم کله چي ورسیدم عرض مي وکړو ابن جبیر یم دنته داخلیدل غواړم ماته وویل شوي وو چي هغه دي وخت کي قیلوله کوي مگر ابن عمر زما خبري اتري ددروازي نه واوریدلي او ماته یي اواز راکړو ابن جبیر دنته راځه داسي ښکاري چي کوم ضرورت دلته راوستلی یي نو زه ور داخل شوم او هغه د کجاوي لاندې اچولو والا کمبل غوړلی وو ما وویل ای ابو عبد الرحمن ایا دلغان کونکو ښځي خاوند مینځ کي به جدایي واقع کولی شي او که نه؟ هغه وویل سبحان الله ، واوره د هرچا نه اولني هغه کس چي در رسول الله نه یي په دي باره کي تپوس کړی وو فلان بن فلان وو ، هغه وویل ای د الله رسوله که خپلي ښځي سره په قابل اعتراض حالت کي سړي وويني نو څه به کوي ؟ که په دي باره کي څه وایي نو دا ډیره لویه خبره کول دي او چپ پاتي کیږي نو په بیا هم په یوه لویه خبره چپ کیدل دي ؟ رسول الله چي دا واریدل خاموشي یي اختیار کړه او هیڅ جواب یي ورنکړو ، نو مذکوره انسان څه موده پس بیا په خدمت نبوي کي حاضر شو او عرض یي وکړو ما چي د کومي مسنلي ذکر تاسو ته کړي وو زه پخپله دهغي سره مخامخ شوي یم نو په دي وخت کي دا ایتونه نازل شول : (وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ) . تردي چي مذکوره ایتونه یي ختم کړل نو متهم شخص یي راوغوښتلو اودا ایت کریمه یي ورته بیان کړو اونصیحت یي هم ورته وکړو اودالله د عذاب نه یي ویرولو چي داددنیا د تکلیف نه د آخرت عذاب ډیر سخت دی هلال عرض اوکړو په الله قسم چي ددي ښځي حال ما په ریښتیا سره بیان کړی دی بیا یي ښځي ته مسئله بیان

کړو او نصیحت یی هم ورته وکړو او د الله د عذاب نه یی ویروله چې داددنیاد تکلیف نه د آخرت عذاب ډیر سخت دی بنځي وویل داسي بلکل نه ده زما دي په هغه ذات قسم وي چا چې ته په حقه سره رالیرلي یی چې ده رښتیا ونه ویل نو د لعان اوله شروع یی د سړي نه وکړله او هغه څلور ځله گواهیاني ورکړلي چې زه رښتونی یم او په پنځم ځل یی دا گواهی ورکړله چې کچري زه دروغزن یم نو په مادي د الله لعنت وي ، بیا بنځي ته د گواهی ورکولو وویلې شول نو هغی څلور ځله گواهیاني ورکړلي چې زه رښتونی یم او په پنځم ځل یی دا گواهی ورکړله چې کچري زه دروغزن یم نو په مادي د الله لعنت وي د دینه پس رسول الله صلي الله علیه وسلم په دوي دواړو کې جدائي وکړه.

امام ترمذي رحمه الله وايي په دي باب کي د سهل بن سعد نه هم حديث وارد دي او دا حديث حسن صحيح دی.

۳۱۷۹_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنِي عِكْرِمَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ قَذَفَ امْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَرِيكِ بْنِ السَّخْمَاءِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْبَيْتَةُ وَإِلَّا حَدُّ فِي ظَهْرِكَ"، قَالَ: فَقَالَ هِلَالٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا رَأَى أَحَدُنَا رَجُلًا عَلَى امْرَأَتِهِ أَيْلَتِمُسُ الْبَيْتَةِ؟ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "الْبَيْتَةُ وَإِلَّا فَحَدُّ فِي ظَهْرِكَ"، قَالَ: فَقَالَ هِلَالٌ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنِّي لَصَادِقٌ وَلَيَنْزِلَنَّ فِي أَمْرِي مَا يُبَيِّرُنِي ظَهْرِي مِنَ الْحَدِّ، فَنَزَلَ: وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَفَقْرًا حَتَّى بَلَغَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ (النور: ۶). قَالَ: فَانْصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمَا، فَجَاءَا، فَقَامَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ: فَشَهِدَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنَّ أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ، فَهَلْ مِنْكُمَا تَائِبٌ؟" ثُمَّ قَامَتْ فَشَهِدَتْ، فَلَمَّا كَانَتْ عِنْدَ الْخَامِسَةِ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ (النور: ۹) قَالُوا لَهَا: إِنَّهَا مُوجِبَةٌ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَتَلَكَّاتٌ وَلَكَسَتْ حَتَّى ظَنَّنَا أَنَّ سَتْرُ جَعُ، فَقَالَتْ: لَا أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَبْصُرُوهَا فَإِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلُ الْعَيْنَيْنِ سَابِغُ الْأَلَيْتَيْنِ خَدَجِ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِشَرِيكِ بْنِ السَّخْمَاءِ، فَجَاءَتْ بِهِ كَذَلِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْلَا مَا مَضَى مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَكَانَ لَنَا وَلَهَا شَأْنٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، وَهَكَذَا رَوَى عَبَّادُ بْنُ مَنْصُورٍ هَذَا

الْحَدِيثَ عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَاهُ أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ مُرْسَلًا وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه : د عبداللہ بن عباس رضي اللہ عنہما نه روايت دی فرمائي چي هلال بن اميه خپله بنځه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په وړاندي په شريك بن سمحاء باندې بدننامه کړه نبي کریم صلي الله عليه وسلم ورنه گواهان او غوښتل او ورته يې وفرمائيل که گواهان دي پيش نکړل نو د کور و حد به دي په ملا باندې جاري کيږي، راوي وايي چي هلال وويل اي د الله رسوله کله چي په مونږ کي يو کس دخپلي بنځي سره پردي سړي وويني ايا هغه به په گواهانو پسي گرځي نو رسول الله شروع شو چي بار بار يې وئيل گواهان به پيش کوي، کنه نو د کور و حد به دي په ملا باندې جاري کيږي، هلال وويل اي د الله رسوله په هغه ذات قسم چا چي ته په حقه راليرلي يې چي زه رښتونې يم زما يقين دي چي ضرور به زما په صفائي کي اسماني حکم نازليرې تردي چي په دي وخت کې دا ايت کریمه: (وَالَّذِينَ يَزْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا اَنْفُسُهُمْ) نازل شو راوي وايي چي رسول الله واپس روان شو او دوی بنځه او خاوند يې راوغوښتل نو دوی راغلل او هلال بن اميه څلور ځل گواهي ورکړله او رسول الله به ورته فرمائيل چي الله تعالي ته ښه معلومه ده چي په تاسو دواړو کي يو کس ضرور دروغ ژن دی ايا په تاسو دواړو کوم يو توبې ويستلو ته تيار دی؟ تردي چي بيا بنځي هم اميه څلور ځل گواهي ورکړله او په پنځم ځل يې وويل که زما خاوند رښتونې وي نو په ما دي د الله غضب وي خلقو ورته وويل گواهي ورکول د الله غضب لره واجبونکي ده، دابن عباس بيان دي چي بيا بنځي چي دا واوريدل نويوه شيبه متحيره شوه اوبيا يې اوويل په الله مي دي قسم وي زه خپل قوم نه شرموم او پنځم ځل گواهي يې هم ورکړه داچې که زما خاوند رښتونې وي نو په ما دي د الله غضب نازل شي ددينه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم په دوي دواړو کې جدائي وکړه اودافيصله يې وکړه ددي بنځي په خيته کې چې کوم بچي دي دهغه نسبت دي پلار ته ونه کړي شي ليکن په دي بنځه دي دزنا تهمت هم ونه لگولي شي اونه په دي ماشوم باندې، اوڅوک چې په دي ماشوم دزنا تهمت ولگوي نو په هغه باندې به حد قذف جاري کيږي اودافيصله يې هم وکړه چې په خاوند باندې دا لازمي نه دي چې دي ته به ځاني ورکوي يابه ورته نفقه ورکوي ځکه چې دوي دواړه بغير دطلاق جدا شوي دي او همدارنگي بغير دوفات نه جدا شوي دي اوبيا يې اوفرمائيل کچري ماشوم څر رنگ والا څر رنگ وينستو والا او وچ کلک اونرو پندو

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة النور ٢ (٢٤٢٦) . والطلاق ٢٩ (٥٢٠٨) . سنن ابی داود / الطلاق ٢٤

(٢٢٥٢) . سنن ابن ماجه / الطلاق ٢٤ (٢٠٦٤) (تحفة الأشراف : ٦٢٢٥) . ومسنند احمد (١/٢٤٢)

والا پیداشو نودابه دهلال نه وي او کچري غنمرنگي گونجي وينستو والا اوخربو پندو والا او
 اوخربو کوناتو والاوي نوبیادا دهغه کس بچی دی په چاباندی چې تهمت لگیدلی دی ،
 نوبیاددغي بنځي بچی په ورستني بیان شوي شکل کې پیداشو رسول الله صلي الله عليه
 وسلم او فرمائیل کچري مخکې شهادتونه شوي نه وی نومابه دي بنځي ته دعبرت سزاوړ کړي
 وه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دی دا رانگي عباد بن منصور
 هم دا حديث د عكرمه نه د ابن عباس په واسطه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه نقل كړی
 دی ، او ايوب د عكرمه نه مرسل هم نقل كړی دی اود ابن عباس واسطه يي نده ذكر كړي

۳۱۸۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ،
 قَالَتْ: لَمَّا ذُكِرَ مِنْ شَأْنِي الَّذِي ذُكِرَ وَمَا عَلِمْتُ بِهِ، قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خَطِيبًا،
 فَتَشَهَّدَ وَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ، أَشِيرُوا عَلَيَّ فِي أَنْاسِ أَبْنَاءِ أَهْلِي وَاللَّهِ
 مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي مِنْ سُوءٍ قَطُّ، وَأَبْنَاءُ بَنِي وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَطُّ، وَلَا دَخَلَ بَيْتِي قَطُّ إِلَّا
 وَأَنَا حَاضِرٌ، وَلَا غِبْتُ فِي سَفَرٍ إِلَّا غَابَ مَعِيَ"، فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: ائْذَنْ لِي يَا
 رَسُولَ اللَّهِ أَنْ أَضْرِبَ أَعْنَاقَهُمْ، وَقَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي الْخَزْرَجِ وَكَانَتْ أُمُّ حَسَّانَ بِنْتُ ثَابِتٍ مِنْ رَهْطِ
 ذَلِكَ الرَّجُلِ، فَقَالَ: كَذَبْتَ أَمَّا وَاللَّهِ أَنْ لَوْ كَانُوا مِنَ الْأَوْسِ مَا أَحْبَبْتُ أَنْ تُضْرَبَ أَعْنَاقُهُمْ، حَتَّى كَادَ
 أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الْأَوْسِ وَالْخَزْرَجِ شَرٌّ فِي الْمَسْجِدِ وَمَا عَلِمْتُ بِهِ، فَلَمَّا كَانَ مَسَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ خَرَجْتُ
 لِبَعْضِ حَاجَتِي وَمَعِيَ أُمُّ مُسْطَحٍ، فَعَثَرْتُ، فَقَالَتْ: تَعَسَّ مُسْطَحٌ، فَقُلْتُ لَهَا: أَيُّ أُمَّ تَسْبِيْنِ ابْنِكَ،
 فَسَكَتَتْ، ثُمَّ عَثَرَتِ الثَّانِيَةَ، فَقَالَتْ: تَعَسَّ مُسْطَحٌ، فَانْتَهَرْتُهَا، فَقُلْتُ لَهَا: أَيُّ أُمَّ تَسْبِيْنِ ابْنِكَ؟
 فَسَكَتَتْ، ثُمَّ عَثَرَتِ الثَّالِثَةَ، فَقَالَتْ: تَعَسَّ مُسْطَحٌ، فَانْتَهَرْتُهَا، فَقُلْتُ لَهَا: أَيُّ أُمَّ تَسْبِيْنِ ابْنِكَ؟
 فَقَالَتْ: وَاللَّهِ مَا أَسْبُهُ إِلَّا فِيكَ، فَقُلْتُ: فِي أَيِّ شَيْءٍ، قَالَتْ: فَبَقَرْتُ لِي الْحَدِيثَ، قُلْتُ: وَقَدْ كَانَ هَذَا
 ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، وَاللَّهِ لَقَدْ رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِي وَكَانَ الَّذِي خَرَجْتُ لَهُ لَمْ أَخْرُجْ لَا أَجِدُ مِنْهُ قَلِيلًا وَلَا
 كَثِيرًا، وَوَعَيْتُ، فَقُلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُرْسِلْنِي إِلَى بَيْتِ أَبِي فَأُرْسِلَ مَعِيَ الْغُلَامَ،
 فَدَخَلْتُ الدَّارَ فَوَجَدْتُ أُمَّ رُومَانَ فِي السُّفْلِ وَأَبُو بَكْرٍ فَوْقَ الْبَيْتِ يَقْرَأُ، فَقَالَتْ أُمِّي: مَا جَاءَ بِكَ يَا
 بُنَيَّةُ؟ قَالَتْ: فَأَخْبَرْتُهَا وَذَكَرْتُ لَهَا الْحَدِيثَ، فَإِذَا هُوَ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهَا مَا بَلَغَ مِنِّي، قَالَتْ: يَا بُنَيَّةُ
 خَفِيفِي عَلَيْكَ الشَّانُ فَإِنَّهُ وَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتْ امْرَأَةٌ حَسَنَاءُ عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا حَسَدُهَا

وَقِيلَ فِيهَا فَإِذَا هِيَ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهَا مَا بَلَغَ مِثِّي، قَالَتْ: قُلْتُ: وَقَدْ عَلِمَ بِهِ أَبِي؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قُلْتُ: وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: نَعَمْ، وَاسْتَعْبَزْتُ وَبَكَيْتُ فَسَمِعَ أَبُو بَكْرٍ صَوْتِي وَهُوَ فَوْقَ الْبَيْتِ يَقْرَأُ فَنَزَلَ، فَقَالَ لِأُمِّي: مَا شَأْنُهَا؟ قَالَتْ: بَلَغَهَا الَّذِي ذَكَرَ مِنْ شَأْنِهَا فَقَاضَتْ عَيْنَاهُ، فَقَالَ: أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ يَا بَنِيَّةُ إِلَّا رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِكَ فَرَجَعْتُ، وَلَقَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَنِيَّ، فَسَأَلَ عَنِّي خَادِمَتِي، فَقَالَتْ: لَا وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَيْهَا عَيْبًا إِلَّا أَنَّهَا كَانَتْ تَرْقُدُ حَتَّى تَدْخُلَ الشَّاةُ فَتَأْكُلَ خَيْرَ تَهَا أَوْ عَجِينَتَهَا، وَانْتَهَرَهَا بَعْضُ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: أَصْدِيقِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَسْقُطُوا لَهَا بِهِ، فَقَالَتْ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَيْهَا إِلَّا مَا يَعْلَمُ الصَّائِغُ عَلَى تَبْرِ الذَّهَبِ الْأَحْمَرِ، فَبَلَغَ الْأَمْرُ ذَلِكَ الرَّجُلَ الَّذِي قِيلَ لَهُ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَاللَّهِ مَا كَشَفْتُ كَنَفَ أُتْنَى قَطْ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُتِلَ شَهِيدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَتْ: وَأَصْبَحَ أَبَوَايَ عِنْدِي فَلَمْ يَزَالَا حَتَّى دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ صَلَّى الْعَصْرَ، ثُمَّ دَخَلَ وَقَدِ انْتَفَيْنِي أَبَوَايَ عَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي، فَتَشَهَّدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: "أَمَّا بَعْدُ يَا عَائِشَةُ إِنَّ كُنْتُ قَارَفْتُ سُوءًا أَوْ ظَلَمْتُ فَتَوْبِي إِلَى اللَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ"، قَالَتْ: وَقَدْ جَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهِيَ جَالِسَةٌ بِالْبَابِ، فَقُلْتُ: أَلَا تَسْتَحْيِي مِنْ هَذِهِ الْمَرْأَةِ أَنْ تَذْكُرَ شَيْئًا، فَوَعِظَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَالْتَفَتْتُ إِلَى أَبِي، فَقُلْتُ: أَجِبْهُ، قَالَ: فَمَاذَا أَقُولُ؟ فَالْتَفَتْتُ إِلَى أُمِّي فَقُلْتُ: أَجِيبِيهِ، قَالَتْ: أَقُولُ مَاذَا؟ قَالَتْ: فَلَمَّا لَمْ يُجِيبَا تَشَهَّدْتُ فَحَدَّثْتُ اللَّهَ وَأَثْنَيْتُ عَلَيْهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قُلْتُ: أَمَّا وَاللَّهِ لَئِنْ قُلْتُ لَكُمْ إِنِّي لَمْ أَفْعَلْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنِّي لَصَادِقَةٌ مَا ذَاكَ بِنَافِعِي عِنْدَكُمْ لِي لَقَدْ تَكَلَّمْتُمْ وَأُشْرِبْتُمْ قُلُوبُكُمْ، وَلَئِنْ قُلْتُ: إِنِّي قَدْ فَعَلْتُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي لَمْ أَفْعَلْ لَتَقُولَنَّ إِنَّهَا قَدْ بَاءَتْ بِهِ عَلَى نَفْسِهَا وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَجِدُ لِي وَلَكُمْ مَثَلًا، قَالَتْ: وَالتَّمَسْتُ اسْمَ يَعْقُوبَ فَلَمْ أَقْدِرْ عَلَيْهِ إِلَّا أَبَا يُوسُفَ حِينَ قَالَ: فَصَبْرُ جَبِيلٍ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ (يوسف: ١٨) قَالَتْ: وَأُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَاعَتِهِ، فَسَكَنَّا فَرَفَعَ عَنْهُ وَإِنِّي لَأَكْتَبِيَنَّ الشُّرُورَ فِي وَجْهِهِ وَهُوَ يَمْسَحُ جَبِينَهُ وَيَقُولُ: "الْبُشْرَى يَا عَائِشَةُ، فَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ بَرَاءَتَكَ"، قَالَتْ: فَكُنْتُ أَشَدَّ مَا كُنْتُ غَضَبًا، فَقَالَ لِي أَبُوَايَ: قُومِي إِلَيْهِ، فَقُلْتُ: لَا وَاللَّهِ لَا أَقُومُ إِلَيْهِ وَلَا أَحْمَدُهُ وَلَا أَحْمَدُكُمْمَا وَلَكِنْ أَحْمَدُ اللَّهَ الَّذِي أَنْزَلَ بَرَاءَتِي، لَقَدْ سَبَعْتُوهُ فَمَا أَلْكَرْتُوهُ وَلَا غَيْرُكُوهُ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ، تَقُولُ: أَمَّا زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ فَعَصَّهَا اللَّهُ بِدِينِهَا فَلَمْ تَقُلْ إِلَّا خَيْرًا، وَأَمَّا

أُخْتُهَا حَبْنَةُ فَهَلَكَتْ فِيمَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي يَتَكَلَّمُ فِيهِ مُسْطَحٌ، وَحَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ، وَالْمُنَافِقُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ وَهُوَ الَّذِي كَانَ يَسُوسُهُ وَيَجْمَعُهُ، وَهُوَ الَّذِي تَوَلَّى كِبْرَةَ مِنْهُمْ هُوَ وَحَبْنَةُ، قَالَتْ: فَحَلَفَ أَبُو بَكْرٍ أَنْ لَا يَنْفَعُ مُسْطَحًا بِنَافِعَةٍ أَبَدًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةَ: وَلَا يَأْكُلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ (النور: ٢٢) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، يَغْنِي: أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَغْنِي: مُسْطَحًا، إِلَى قَوْلِهِ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (النور: ٢٢) قَالَ أَبُو بَكْرٍ: بَلَى، وَاللَّهُ يَا رَبَّنَا إِنَّا لَتُحِبُّ أَنْ تَغْفِرَ لَنَا، وَعَادَ لَهُ بِمَا كَانَ يَصْنَعُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، وَقَدْ رَوَاهُ يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، وَمَعْمَرٌ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَعَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيِّ، وَعَبِيدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَائِشَةَ هَذَا الْحَدِيثُ أَطْوَلُ مِنْ حَدِيثِ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ وَأَتَمُّ.

(١)

ترجمه: ام المومنين عائشه رضي الله عنها فرمايلي دي كله چي زما باره كي افواه گاني خوريدل شروع شول کومي چي خوري شوي وي اوزه ورنه خبره هم نه وم، خو نبي كريم صلي الله عليه وسلم اودريدو او زما متعلق بي يوه خطبه ارشاد اوفرمايله چي شهادتين بي ولوستل اود الله لائق شان حمد او ثناء او صلاة او سلام بي بيان کړو او ويي فرمايل: اي خلقو ماته دهغه کسانو باره كي مشوره راکړي چا چي زما په کور والاته مت لگولي دي په الله قسم ما هيڅکله په خپله بي بي كي کوم عيب او بدې نه ده ليدلي، هغوي زما کور والا په داسي کس متهمه کړي ده دچا باره كي چي زه په الله قسم خورم چي ما هيڅکله په هغه كي کوم قباحت او عيب ندي کتلي هغه داسي کس دي چي زما په غير موجودگي كي هيڅکله زما کور ته نه دي داخل شوي، او چي كله هم زما کور ته داخل شوي دي نو زما په موجودگي كي داخل شوي دي، او چي كله زه د کور نه غائب شوي يم نو دي هم راسره په سفر كي موجود پاتي شوي دي، ددي بيان په اوريدو سعد بن معاذ رضي الله عنه ودريدو او عرض يي وکړو اي د الله رسوله ماته اجازت راکړه چي زه ددوي خټونه اووهم، ددي خبري په اوريدو د خزر ج قبيلي يو کس چي د حسان بن ثابت د مور د قبيلي سره يي تعلق لرلو ودريدو او سعد بن معاذ ته يي وويل: ته دروغ وايي په الله قسم کچري دا ته مت لگونکي د اوس قبيلي والاوي نو تابه دا نه وه خوښه کړي چي ته ددوي خټونه اووهي، تردي چي دا بحث او تکرار دومره زيات شو نژدي وه چي د

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة النور ٢ (٢٤٥٠) و ١١ (٢٤٥٤) (تعليقاً)، والإعتصام ٢٩ (تعليقاً) صحيح

مسلم / التوبة ١٠ (٢٤٤٠/٥٨)، سنن أبي داود / الأدب ١٥٦ (٥٢١٩) (تحفة الأشراف: ١٢٤٩٨)، ومسنند احمد (٦/٥٩)

اوس او خزرچ په مينځ کي په مسجد کي يو لوي فساد واقع شوی وي، عائشه رضي الله عنها وايي، زه د دينه هم خبره نه وم، مگر کله چي ما بنام شو نو زه د قضاء حاجت په اراده بهر وتلم اود مسطح مور هم راسره وه، د مسطح مور په لاره تنډک وخورلو نو يودم يي ووئيل مسطح تباہ او برباد شو، ما ورته ووئيل ته څنگه مور يي چي څوي ته خيري او کنځل کوي؟ نو هغه خاموش پاتي شوه کله چي يي بيا تينډک وخورلو نو بيا يي خپله خبره تکرار کړله چي مسطح هلاک شو، نو ما ورته چي ته خو ډيره بي کاره مور يي چي خپل څوي ته خيري او ازار کوي، تردي چي کله په دريم ځل هم داسي وشول نو خپل څوي ته يي بد رد وئيل شروع کړل او ماته يي ووئيل اي لوري زه ورته صرف ستا په معامله کي بدرد وایم او خيري ورته کوم ما ورته ووئيل زما په کومه معامله کي نو هغي راته ټوله معامله بيان کړه، ددي خبرو په اوریدو زه واپس راروانه شوم اود قضاحت حاجت ضرورت مي بيا بلکل نه محسوسولو بلکه تيزه تبه راباندي راغله او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته مي ووئيل ما د پلار کره وليږه نور رسول الله يو هلك راسره کړو او زه د پلار کور ته راداخل شوم، او خپله مور ام رومان مي لاندي وموندله او خپل پلار ابو بکر مي د کور د پاسه وليدلو چي تلاوت يي کولو، زه چي دمور پلار کره اورسیدم نو مور ته مي اووئيل اي موري زه څه اورم او داخل څه څه خبري کوي مور راته ووئيل بچيه ددي خبرو غم مه کوه کله چي کومه نسخه دخپل خاوند په نظر کې پرقيدونکي وي او خاوند ورسره محبت کوي او دهغي بني هم وي نو ددي بني ددي په خلاف ډيري لوي لوي خبري جوړوي، ما اووئيل سبحان الله خلق خو دا خبري کوي ماچې دا خبري واوريدي نو ټوله شپه مي په ژړا تيره کړه چې نه مي اوښکي اودريدي او نه خوب راتلو او بيامي سحر لاهم ژړل ابو بکر زما اواز واوریدو او هغه د کور د چت د پاسه تلاوت کولو او راکوز شو زما د مور نه يي تپوس وکړو چي ددي څه مسئله ده مور مي ورته ووئيل د خپلي واقعي باره کي خبره شوي ده، او چي کومه واقعه زما باره کي تيره شوي وه هغه يي ورته بيان کړه نو سترگي يي د اوښکو نه ډکي شوي او ماته يي ووئيل اي بچيه ستا دقي قسم وي خپل کور ته واپس رازه، دي وخت کي رسول الله زمونږ کره راغلو اورسول الله صلي الله عليه وسلم زما خادمه بريره رضي الله عنها راوغوښتله او تپوس يي ورنه وکړو اياتاچرته دعائشي کوم داسي حرکت ليدلي دي دکوم په وجه چې ستا په زړه کې شک تيري شوي وي بريري اووئيل زما دي په هغه ذات قسم وي چاچې ته په حقه سره نبي جوړ کړي يي اوته يي راليرلي يي چې ما دعائشي نه هيڅ کومه داسي خبره نه ده اوريدلي چې زه ورباندي اعتراض اوکړي شم مگر صرف دومره خبره ضرور ده چې هغه يوه کم عمره جينۍ ده او هر وخت ورباندي خوب غالب وي اکثر ورنه اوږه هم داخلو په وخت کې همدا سي پاتي شوي وي او دا اوده شوي وي نو بعضي صحابه کرامو ورته چي رښتيا اووايه نوهغي وويل په الله قسم عائشه ماته د سرو زرو د ټوټي پشان سپينه پرقيدونکي

صفا ښکاري ، بيا هغه کس ته خبر ورسيدو دچا باره کي تهمت لگولی شوی وو ، هغه ووئيل سبځان الله زما دي په الله قسم وي ما خو اوسه پوري هيڅکله هيڅ قسم ښځي ته لاس ندي ور نژدي کړي ، ام المؤمنين وايي چي دغه کس بيا د الله په لاره کي شهيد کړی شو ، ام المؤمنين وايي چي مور او پلار مي راسره يو ځاي شپه صبا کړه تردې چي رسول الله مونږ کړه د مازيگر مونځ کولو نه پس تشریف راوړو ، او دي وخت کي زما مور پلار زما نه ښي او کس طرف ته ناست وو ، تردې چي رسول الله د کيناستو سره اول دشهادت کلمه اولوستله او بيايي اوفرمائيل اي عائشي ماته ستا په باره کې داسي داسي خبرونه رارسيدلي دي کچري ته ددي خبرو نه پاکه يي نو الله تعالي به ستا پاکي ظاهره کړي او کچري ته اتفاقا په کومه گناه کې مبتلا شوي يي نو دالله تعالي نه ددي توبه او استغفار او غواړه بنده چې دگناه اقرار او کړي او معافي او غواړي نو الله تعالي دهغه توبه قبلوي ، دعائشه رضي الله عنها بيان دي چې يوي انصاريه ښځي د دتنه راتلو اجازت او غوښتلو نو ما ورته اجازت ورکړو دتنه دراتلو سره کيناسته او زما سره په ژړا شروع شوه ، ما ووئيل ايا تاسو ددي ښځي نه نه شرميږئ چي ددي په وړاندي مو هرڅه ښکاره بيان کړل ، بيا يوه شيبه پس رسول الله نصيحت شروع کړو نو ماته زما پلار کتل ما ورته ووئيل جواب ورته ورکړه ، او ما به ورته بيا بيا دا خبره کوله ، بيا راته مور هم راکتل او ما ورته همدا وئيل چي جواب ورته ورکړه ، هرکله چي ماته معلومه شوه چي دوي خو ورته هيڅ جواب ورنکړو نو ما دشهادت کلمه وويله اود الله تعالي ثنا او حمد مي بيان کړو چي څنگه يي د شان سره لائق دي ، او بيا مي ووئيل نو اوس که زه اووايم چې زه ددي خبرو نه پاکه يم او الله تعالي ښه پوهيږي چې زه ددينه پاکه يم نو تاسو به ما رښتوني اونه گنړئ او که زه ستاسو په وړاندي اقرار او کړم نو دا هم الله تعالي ته معلومه ده چې زه ددي خبرو نه پاکه يم نو تاسو به مي رښتوني او گنړئ (نو په دي وجه زه پخپله معامله کې تاسو ته هيڅ وئيلي نشم زه تاسو ته خپل او ستاسو دحالت په باره کې ددينه علاوه بل کوم مثال نشم درکولي مگر علاوه ددينه چې د يوسف عليه السلام پلار وئيلي وو " فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ " ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها فرمائي چي په همدغه وخت کي په رسول الله د وحي د نزول اثار ظاهرېدل شروع شو نو مونږ خاموشي اختيار کړه تردې چي الله تعالي پخپل نبي وحي نازل کړه او د وحي د نزول په وخت کې چې به په رسول الله کوم تکليف وو هغه ورباندي شروع شو کله چي د وحي د نزول اثر ختم شو نو مونږ د رسول الله په مخ د سرور او خوشحالي داسي حالت وليدو چي تاسو ته يي نشم بيانولی . دخندا په حالت کې چې کوم اولني لفظ رسول الله دخولي نه ويستلي وو هغه دا وو اي عائشي خوشحاله شه الله تعالي ستا دپاکدامني اظهار اوکړو ، ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها فرمائي چي زه لاد غصي په حالت کي وم چي مور او پلار راته اوويل (تعظيما) ورته ودرېږه ما وويل هيڅ کله نه په الله قسم او نه يي شکريه ادا

کوم او نه ستاسو تعريف کوم ليکن دهغه ذات تعريف وایم چا چي زما پاکدامني بيان کړي ده، تاسو خو دا بهتان اوریدلو او انکار مو ورنه ونکړو او نه مو منع کړو، چې ام المؤمنین عائشه رضي الله عنها به فرمائیل: ام المؤمنین زینب بنت جحش رضي الله عنها لره الله تعالی دهغي ددینداري په وجه ددي تهمت نه بچ وساتله هغي دخیر دکلمي نه علاوه نور هیڅ ونه ونیل، لیکن ددي خور حمه دهلاکیدونکو سره هلاکه شوه (یعني دتهمت لگونکو سره ملگری شوه، او خبري کونکي مسطح، حسان بن ثابت، او عبدالله بن ابی، به داسي خبري راوړلي او جمع کولي به یې عروه په اهل افک کې حسان بن ثابت، مسطح بن اثاثه، حمه بنت جحش اوبعضي نور کسان چې نومونه یې ماته معلوم ندي لیکن دومره ضرور معلومیږي چې یو جماعت وو لکه چې الله تعالی عصبه فرمائیلې دي (او عصبه دلسو نه کموته نشي ونیلې).

دبعضو قول دي چې د "وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ" نه مراد خلور کسان دي عبدالله بن ابی بن سلول، حسان بن ثابت، مسطح، بن اثاثه، حمه بنت جحش، دا قول کمزوري دي او کچري داسي وي نو د "وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ" په خاي به والذین تولوا دجمعي صیغه راغلي وه او ددینه علاوه حسان او مسطح خو بدریان وو او د شرکاء بدر مخکني او وروستني گناهونه الله تعالی معاف کړي دي نوځکه به په دوی باندي په آخرت کې عذاب نه وي، محدثینو روایت بیان کړي دي چې کله دافک واقع پېښه شوي نو صدیق اکبر رضي الله عنه او فرمائیل په الله قسم په انده کې به مسطح ته هیڅ خرچې ورنکړم، مسطح بن اثاثه دصدیق اکبر رضي الله عنه رسته دار وو اومسطح یو نادار مفلس وو هم ددوی په باره کې دا ایت کریمه وَلَا يَأْتِلُ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ نَازِل شُوا بو بکر وویل ولي نه اي زمونږ ربه مونږ غواړو چې ته مونږ ته مغفرت وکړي تردې چې دده سره یې سابقه سلوک دوباره بر حال کړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن صحیح غریب دی د هشام بن عروه په روایت، او یونس بن یزید او معمر او نورو راویانو هم د زهري نه نقل کړی دی او هغه د عروه بن زبیر او سعید بن مسیب او علقمه بن وقاص لیشي او عبید الله بن عبد الله نه او هغوی د عائشه رضي الله عنها نه او دا حدیث د هشام بن عروه د روایت نه زیات اوږد او کامل دی.

۳۱۸۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "لَمَّا نَزَلَ عَذْرِي قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ وَتَلَا الْقُرْآنَ، فَلَمَّا نَزَلَ أَمَرَ بِرَجُلَيْنِ وَامْرَأَةٍ فَضَرَبُوا حَدَّهُمْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا

حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي كله زما دپاكوالي او پاكدامنئ ايت نازل شو نورسول الله صلي الله عليه وسلم په منبر اودريدو او زما دپاكدامنئ ذكر يي او كړو دقران تلاوت يي او كړو او دمنبر نه دكوزيدو نه پس يي په دوه سړو اويوي بنځي دتهمت حد جاري كړو چنانچي په دوي تولو باندي حد جاري كړي شو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او دا حديث مونږ ته دمحمد بن اسحاق دسند نه علاوه په بل سند معلوم نه دي.

٢٦_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْفُرْقَانِ

د سورة الفرقان د بعضي ايتونو تفسير

وجه دتسميه او مختصر پس منظر د سورت

نوم د سورت د رومبني ايت ، تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ ، نه اخستي شويدي. دا هم د قرآن پاك د اكثر و سورتونو د نومونو په شان د علامت په طور باندي دي. ليكن بيا هم د سورة د مضمون سره د دي يو نژدي مناسبت شته دي.

فرقان مصدر دي يعني فارق بين الشيئين ، قران ته دفرقان وئيلو وجه داده چي دي دخپل بيان په سبب حق لره دباطل نه جدا كوي او په خپل اعجاز سره په اهل حق او اهل باطل كي فرق كوي ، يا داچي دفرقان وئيلو وجه داده چي تمام قران په يوځل دفعة نه دي نازل شوي بلكه لږ لږ نازل شوي دي په مختلفو وختونو كي دضرورت مطابق.

چونكه په قران كي خير كثير دي اود الله برتري يي ثابته كړي ده نوپه دي وجه يي دقران نازلونكي لره دخير كثير نازلونكي گرځولي دي اوتبارك يي فرمايلي دي.

د غور كولو نه پس دا معلومېږي چي د دي د نزول زمانه هغه ده كومه چي د سورة مومنون ده. يعني د مكې د قيام درميانه دور. ابن جرير او امام رازي د ضحاک بن مزاحم او مقاتل بن سليمان نه دا روايت نقل كړي دي چي دا سورة د سورة نساء نه ٨ كاله وړاندي نازل شوي دي. نو د دي حساب نه هم د دي د نزول زمانه هغه درميانه دور دي. (ابن جرير، جلد ١٩، ص ٢٨، ٣٠، تفسير كبير ج ٢ ص ٣٥٨).

٣١٨٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَرْحَبِيلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الذَّنْبِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: "أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلْقَكَ". قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ". قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: "أَنْ تُزْنِيَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: د عبد الله رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي ماعرض وکړو اي د الله رسول له کومه گناه ډيره لويه ده؟ راته ئي او فرمايل داچي ته د الله تعالي سره شريک پيدا کړي ماعرض وکړو په دي پسي بله کومه يوه گناه ډيره لويه ده؟ راته ئي او فرمايل چي خپل بچي د دي ويرې نه مړ کړي چي بيا به درنه خوراک غواړي، ماعرض وکړو په دي پسي بله کومه يوه گناه ډيره لويه ده؟ راته ئي او فرمايل داچي ته د گاونډي د بڼخي سره زنا وکړي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دی.

تشریح: علماؤ وئيلي دي چي د زنا د حرمت د پاره اهم وجوهات دادي، اوله داده چي په دي سره بي حيائي راځي او په انسان کې حياء نه پاتي کيږي په نورو الفاظو کې د دي په ذريعه باندي انسان د انسانيت نه محروميږي او پده کې د کوم نیک او بد کار تمیز نه پاتي کيږي او يوه وجه د اهم ده چي په دي سره نسب برباد يږي او د نسب د خرابيدو په وجه په مخلوق کې د يو بل سره صله رحمي او همدردی او خير خواهي نه پاتي کيږي، او د هر قسم جرائيمو دروازه کولايږي لکه غلا، ډاکه، قتل، وغيره د دي متعلق په حديث پاک کې راغلي دي اذا فاتك الحياء فافعل ما شئت، يعني چي کله درنه حياء لاره نوبياچي څه دي خوښه وي هغه کوه په دي وجه باندي رسول پاک صلي الله عليه وسلم حياء د ايمان يوه اهمه حصه گرځولي ده.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ بُنْدَارٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، وَالْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَرْحَبِيلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

^١ - اوردده البخاري في الصحيح / تفسير البقرة ٢ (٣٢٤٤)، والأدب ٢٠ (٣٤٦١)، والحدود ٢٠ (٦٨١١)، والديات ٢ (٦٨٦١).

والتوحيد ٣٠ (٤٥٢٠)، و٢٦ (٤٥٢٢)، صحيح مسلم / الإيمان ٢٤ (٨٦)، الطلاق ٥٠ (٢٣١٠)، تحفة الأشراف: (٩٣٨٠)، ومسنه

بِمِثْلِهِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: عمرو بن شرحبيل پخپل سند عبداللہ بن مسعود رضي الله عنه په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه د ماقبل هم معني روايت نقل کړي دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣١٨٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ أَبُو زَيْدٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ وَاصِلِ الْأَحْذَبِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الذَّنْبِ أَعْظَمُ؟ قَالَ: "أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلْقُكَ، وَأَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ مِنْ أَجْلِ أَنْ يَأْكُلَ مَعَكَ أَوْ مِنْ طَعَامِكَ، وَأَنْ تَزْنِيَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ". قَالَ: وَتَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (الفرقان: ٢٨-٢٩)، قَالَ أَبُو عِيسَى: حَدِيثُ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، وَالْأَعْمَشِ، أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ وَاصِلٍ، لِأَنَّهُ زَادَ فِي إِسْنَادِهِ رَجُلًا. (٢)

ترجمه: د عبداللہ رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چې ماعرض وکړو اي د الله رسوله کومه گناه ډيره لويه ده؟ راته ئي او فرمائيل دا چې ته د الله تعالي سره شريک پيدا کړي ماعرض وکړو په دي پسي بله کومه يوه گناه ډيره لويه ده؟ راته ئي او فرمائيل چې خپل بچي د دي ويرې نه مړ کړي چې بيا به درنه خوراک غواړي، ماعرض وکړو په دي پسي بله کومه يوه گناه ډيره لويه ده؟ راته ئي او فرمائيل دا چې ته د گاونډي د بڼې سره زنا وکړي او بيا يې دا ايت کریمه: "وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ٦٨ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا" او دا هغه کسان دي چې اواز نه کوي د الله تعالي سره مددگار بل ته او نه وژني نفس لره هغه چې حرام کړيدی الله تعالي وژل د هغه بغير د شرعي جرم نه او زنا نه کوي او که چا او کړل دا کارونه مخامخ به شي د گناه سزا سره. زياتی کيږي به شي هغه لره عذاب په ورځ د قيامت او هميشه به وي په هغي کي دليل کړي شوي، تلاوت کړو.

١ - اورده البخاري في الصحيح / تفسير البقرة ٢ (٢٢٤٤)، والأدب ٢٠ (٢٤٦١)، والحدود ٢٠ (٦٨١١)، والديات ٢ (٦٨٦١).

والتوحيد ٢٠ (٤٥٢٠)، و٢٦ (٤٥٢٢)، مسلم / الإيمان ٢٤ (٨٦)، الطلاق ٥٠ (٢٢١٠)، ومسنند احمد (٢٨٠، ٢٤١، ٢٢٢، ٢٦٢).

٢ - انظر ماقبله (تحفة الأشراف: ٩٣١١).

امام ترمذي رحمه الله وايي: دسفيان حديث دمنصور نه او داعمش حديث زيات صحيح دي د واثل دحديث نه خكه چې دهغه په سند كي ديو كس اضافه ده (چې مجهول دي).

تشرېح: بالحق ، يعني په حق باندي قتل كوي مثلاً په قصاص كي قتل كوي ، او محصن لره په زنا كي سنگساروي وغيره ، په دي ايتونو كي دبنيادي گناهونو نفي شوي ده ، ددينه دطاعاتو اصول ثابت شوي دي ، دنفي او اثبات نه مقصود دمومنانو دايماني كمال اظهار اوبه دي خبره تنبيه وركول دي چې دكوم اجر وعده شوي ده هغه دهغه مسلمانانو سره شوي ده چې په دي اصولو دطاعاتو متصف وي اود لويو گناهونو نه مجتنب وي ، په ضمني طور سره په دي كي كافرانو ته تعريض هم دي چې دوي دگناهونو نه اجتناب نه كوي او اصول دطاعاتو نه ادا كوي او ددوي اوصاف دمومنانو داوصافونه بلكل برعكس وي نو په دي وجه يي په راروان ايت كي دمرتكب معصيت دپاره وعيد بيان كړو او وئي فرمائيل چه:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا. دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چې داثام نه مراد دگناه سزا ده اود ابو عبیده په قول داثام نه مراد گناه ده اود مجاهد په قول داثام نه مراد په جهنم كي يوه كنده ده.

بغوي ليكلي دي چې عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما ته هم ددي قول نسبت شوي دي ، په حديث كي راغلي دي چې غي او اثم په جهنم كي دوه كوهيان دي په كوم كي چې ددوزخيانو وينه او زوه وي.

دابن جرير ، بيهقي او طبراني بيان دي چې رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كه چري كوم كانډي چې وزن د لسو اوقيو نه كم وي اود جهنم دكناري ور وغورځولي شي نو په اويالكالو كي به غي او اثم ته ورسېږي ، دراوي بيان دي چې ما عرض وكړو چې غي او اثم څه شي دي نو وئي ونييل چې دجهنم په تل كي دوه نهرونه دي چې ددوزخيانو وينه او زوه پكي بهيږي.

وَيَخْلُدُ فِيهِ مُهَانًا. بخاري او مسلم دابوهريره رضي الله عنه نه روايت بيان كړي دي چې په مشركانو كي بعضي كسانو په كثره سره قتال وكړو او ورسره يي دزنا دجرم ارتكاب هم وكړو اوبيا د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر شول او عرض يي وكړو ته چې مونږ ته كوم حكمونه كوي او كوم خيز ته مو رابلي هغه خو بنه دي مگر دا راته ووايه زمونږ داگناهونه به څنگه ختم شي نو په دي باره كي مذكوره ايت نازل شو.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَخْوَةً، قَالَ: وَهَكَذَا رَوَى شُعْبَةُ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَمْرُو بْنُ شَرْحِبِيلٍ. (١)

ترجمہ ابووائل پخپل سند د عبد الله بن مسعود په واسطه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه د مقابل هم معنی روایت نقل کړي دي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دارنگي دا حدیث شعبه د وائل نه او هغه د ابووائل نه او هغه د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه نقل کړي دي او دوی پخپل سند کي د عمرو بن شرحبیل ذکر نه دي کړي

۲۷_ باب وَمِنْ سُورَةِ الشُّعَرَاءِ

د سورة الشعراء د بعضي ايتونو تفسير

۳۱۸۴_ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْعَثِ أَحْمَدُ بْنُ الْبِقْدَامِ الْعَجَلِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطُّفَاوِيُّ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ (الشعراء: ۲۱۴)، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا صَفِيَّةُ بِنْتُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، سَلُونِي مِنْ مَالِي مَا شِئْتُمْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَهَكَذَا رَوَى وَكِيعٌ وَغَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، لَخْوَةً حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الطُّفَاوِيِّ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ عَائِشَةَ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ عَلِيٍّ، وَابْنِ عَبَّاسٍ. (٢)

ترجمہ دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چې كله ايت کریمه 'وانذر عشيرتك الاقربين' نازل شو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل اي صفيه بنت عبدالمطلب، اي فاطمه بنت محمد، اي بني عبدالمطلب واورئ زه د الله تعالی سره په متعلقه

١ - انظر ما قبله (تحفة الأشراف: ۹۳۱۱)

٢ - انظر حديث رقم ۲۳۱۰

معاملاتو کي ستاسو هيڻ ڄاڻي ۽ حفاظت او سفارش نشم کولي، مگر دومره خبره ده ڪه ٻه دنيا کي ڇوڪر زما د مال نه ڇه حصه غواري نو غوڻتلي يي شي.

امام ترمذي رحمہ اللہ وايي: دا حديث حسن صحيح دي دارنگي وکيع او نورو راويانو دهشام بن عروه نه او هغه دخيل پلار نه او هغه دعائشه رضي الله عنها نه دمحمد بن عبدالرحمن الطفاوي دحديث پشان حديث نقل ڪري دي او بعضي راويانو داحديث دهشام بن عروه نه او هغه دخيل پلار نه او هغه دبنبي ڪريم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل ڪري دي او پخيل سند کي يي دعائشه ذکر نه دي ڪري، او ٻه دي باب کي دعلي او ابن عباس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي

۳۱۸۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا زَكْرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو الرَّقِئِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: لَنَا نَزَلَتْ وَأَنْذِرُ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ (الشعراء: ۲۱۴) جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُرَيْشًا فَاجْتَمَعُوا فَخَصَّ وَعَمَّ، فَقَالَ: "يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ مَنَاظٍ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، يَا مَعْشَرَ بَنِي قُصَيٍّ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ اتَّقِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِنَّ لَكَ رَجِمًا سَابُلَهَا بِبَلَالِهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ يُعْرَفُ مِنْ حَدِيثِ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ. حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ صَفْوَانَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَحْوَةً، بِمَعْنَاهُ. (۱)

ترجمہ: ابوهريره رضي الله عنه روايت ڪوي چي ڪله دا ايت "وانذر عشيرتك الاقربين" دخيل

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الوصايا ۱۱ (۲۴۵۲) والمناقب ۱۲ (۲۵۲۴)، وتفسير سورة الشعراء ۲ (۲۴۴۱). صحيح

مسلم / الايمان ۸۹ (۲۰۳)، سنن النسائي / الوصايا ۶ (۲۶۴۵ ۵ ۲۶۴۴) (تحفة الأشراف: ۱۲۶۲۲)، و مسند احمد (۲/۲۲۲).

(۵۱۹، ۲۶۰). سنن الدارمي / الرقاق ۲۲ (۲۴۴۳)

نزدي رشته دار او يروه، نازل شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم قريش راوبلل پس عوام او خواص ټول جمع شول نو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرماييل اي د قريشو ډلي خپل ځانونه د جهنم داور نه بچ کړي، ځکه چې څه د الله تعالي د طرفه ستاسو دپاره د نفعي رسولو او ضرر نه د بچ کولو مالک نه يم، اي د قصي قبيلي خلقو خپل ځانونه د جهنم داور نه بچ کړي، ځکه چې څه د الله تعالي د طرفه ستاسو دپاره د نفعي رسولو او ضرر نه د بچ کولو مالک نه يم د بني عبد المطلب خاندان خلقو خپل ځانونه د جهنم داور نه بچ کړي، ځکه چې څه د الله تعالي د طرفه ستاسو دپاره د نفعي رسولو او ضرر نه د بچ کولو مالک نه يم. اي فاطمه بنت محمد صلي الله عليه وسلم، خپل ځانون د جهنم داور نه بچ کړي، ځکه چې څه د الله تعالي د طرفه ستاسو دپاره د نفعي رسولو او ضرر نه د بچ کولو مالک نه يم، تاسره زما د ويني رشته ده پس زه به احساس تيز او تازه ساتم. يعني تاسره زما درشتي تعلق دى چې فائده به يې درته ضرور در رسوم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي او دموسي بن طلحه په حديث ياديري.

لغات: سابلها: بله د نصر بله وبله معني يې په اوبو لمدول دي

حديث شريف کې لفظ ببالها کې باء ثانيه زور او زير دواړو طريقو سره راغلی دی بلال په معني داوبو دی حديث شريف کې د قطع رحمی حرارت او گرمي د صله رهمی په سبب مري او يخيږي.

تشریح: فاني لا املك لكم من الله شيئاً: يعني زه ستاسو دپاره د الله تعالي د طرفه دهیڅ شي اختيار نه لرم، محدثين وائي دا ارشاد نبوي د دي قراني ارشاد په وجه دی چې: لا املك لنفسي نفعاً ولا ضراً الا ما شاء الله. قل فمن يملك لكم من الله شيئاً ان اراد بكم ضراً او اراد بكم نفعاً.

((أَنَّ لَكُمْ رَحِمًا سَابُلَهَا بِبِلَالٍ)) يعني زما ستاسو سره رشته داري ده او په همدې وجه درسره صله رحمي کوم، د ببالها نه مراد د رشته دارى تعلق قائم ساتل دي چې په دنيا کې درشته دارو سره څه سلوک کول او ددوى سره امداد کول شرعا مامور به دي او زه يې کوم، اود دنيا د نقصان نه مو هم بچ کوم ليکن داخرت د عذاب نه مو نشم بچ کولي، بعضي علما وايي چې ببالها دبلل جمع ده په معني دلوند والي دي چې اهل عرب يې دا حسان او سلوک دپاره استعمالوي. د دي نه علماؤ استدلال کړي دي چې که رشته دار کافر هم وي نو صله رحمي ورسره کول پکار دي.

٣١٨٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو زَيْدٍ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ قَسَامَةَ بْنِ زُهَيْرٍ، حَدَّثَنَا الْأَشْعَرِيُّ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَ وَأَنْذِرَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ (الشعراء: ٢١٤) وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْبُعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ فَرَفَعَ مِنْ صَوْتِهِ، فَقَالَ: "يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ يَا صَبَاحَاهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي مُوسَى، وَقَدْ رَوَاهُ بَعْضُهُمْ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ قَسَامَةَ بْنِ زُهَيْرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِي مُوسَى، وَهُوَ أَصَحُّ ذَاكَرْتُ بِهِ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ فَلَمْ يَعْرِفْهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي مُوسَى. (١)

ترجمه : دابوموسي اشعري رضي الله عنه بيان دي فرماني چې كله ايت كريمه "وانذر عشيرتك الاقربين" نازل شو نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم خپلي گوتي په غوږونو كي داډان پشان وركړي او په تيز اواز يي چغه اووهله اي بني عبد مناف "يا صباحاه" اي عبد مناف قبيلي والا خلقو راجمع شئ (او واورئ دجهنم داور نه دخپلو خانونو دپچ كولو كوشش او كړئ). امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي، بعضي راويانو دا حديث دعوف نه او هغه دقسامه بن زهير په واسطه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل كړي دي او هغوى په دي كي دابوموسي واسطه نه ده ذكر كړي او همدا زيات صحيح سند دي ما ددي حديث باره كي دامام بخاري سره مذاكره او كړه نو هغوى دابوموسي اشعري په واسطه ددي حديث دمعرفت نه دخپل لاعلمى اظهار او كړو.

٢٨- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ النَّملِ

دسورة النمل دبعضي ايتونو تفسير

٣١٨٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَوْسِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مَعَهَا خَائِمٌ سُلَيْمَانٌ وَعَصَا مُوسَى فَتَجْلُو وَجْهَ الْمُؤْمِنِ، وَتُخْتِمُ أَلْفَ الْكَافِرِ بِالْخَائِمِ حَتَّى إِنَّ أَهْلَ الْخَوَانِ لَيَجْتَمِعُونَ، فَيَقُولُ: هَاهَا يَا مُؤْمِنُ، وَيُقَالُ: هَاهَا يَا كَافِرُ، وَيَقُولُ هَذَا: يَا كَافِرٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ فِي دَابَّةِ الْأَرْضِ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ، وَحَدِيثُ بَنِي

أَسِيد. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي قيامت ته قريب تر به دزمكي نه يو خناور راوخي او دهغه سره به دسليمان عليه السلام گوتمه (مهر) او دموسي عليه السلام همسا وي او په دي همسا به كرخه راكاري او دمومن مخ به روښانه كړي او دهغه گوتمي په ذريعه به دكافر په پوزه مهر اولگوي تردې پوري چې دسترخوان والا كله په دسترخوان راجمع كيږي نو دوى به وائي اي مومن او هغوى به وائي اي كافر امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي. د دابة الارض په سلسله كي ددي سند نه علاود په نورو سندونو هم دا حديث دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چې دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه يي نقل كوي، او په دي باب كي دابوامامه، حذيفه بن اسيد رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي

۲۹_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَصَصِ

دسورة قصص دبعضي ايتونو تفسير

وجه د تسميه او پس منظر د نزول د سورت

نوم ددي سورت د ايت ۲۵ د دي جملي وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ نه ماخوځ دي. يعنى هغه سورة چې په هغي كي د القصص لفظ راغلي دي د لغت په اعتبار سره د قصص معنى ترتيب وار واقعات بيانول دي نو په دي لحاظ دا لفظ د معنى په اعتبار سره هم د سورة عنوان كيدي شي خكه چې په دي كي د موسى عليه السلام قصه په تفصيل سره بيان شويده.

۳۱۸۸_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ، حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ الْأَشْجَعِيُّ هُوَ كُوفِيٌّ اسْمُهُ سَلْمَانُ مَوْلَى عَزَّةَ الْأَشْجَعِيَّةِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَبِيهِ: "قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قَالَ: لَوْلَا أَنْ تُعَذِّبَنِي بِهَا قُرَيْشٌ أَلَّمَا يَحْمِلُهُ عَلَيْهِ الْجَزَعُ لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَيْنَكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ (القصص: ۵۶)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ. (١)

١ - سنن ابن ماجه/الفتن ۳۱ (۳۰۶۶) (تحفة الأشراف: ۱۲۲۰۲)، و مسند احمد (۲۹۵/۲/۲۹۱)

٢ - سنن ابن ماجه/الفتن ۳۱ (۳۰۶۶) (تحفة الأشراف: ۱۲۲۰۲)، و مسند احمد (۲۹۵/۲/۲۹۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل تره ابوطالب ته او فرمايل ته لاله الا الله او وايه زه به د قيامت په ورځ ستا په ايمان راوړلو گواهي ورکړم ابوطالب او وئيل کچري دا ويره نه وي چې قريش به ماته پيغور راکړي چې دمرگ نه دويري په وجه دي ايمان قبول کړو نو ما به ضرور ستا په وړاندي ددي کلمي اقرار کړي وي تردي چې په دي باره کي الله تعالي دا ايت کریمه " إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ " نازل کړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ دا صرف ديزيد بن كيسان په سند پيژنو.

۳۰_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْعَنْكَبُوتِ

د سورة عنكبوت د بعضي ايتونو تفسير

وجه د تسميه او شان نزول د سورت

د ايت ۴۱ د جملي ان او هن البيوت لبيت العنكبوة، نه اخستلي شوي دي. يعنى دا هغه سورت دي چې په هغي کي د عنكبوت لفظ راغلي دي.

د ايت ۵۶ نه تر ايت ۶۰ پوري د دي نه معلومېږي چې دا سورة د حبشي د هجرت نه لږ وړاندي نازل شوي دي او د سورة د مضمون نه هم د دي تائيد کېږي. بعض مفسرينو صرف په دي دليل باندي قياس کړي دي چې د دي سورة رومبني لس ايتونه مدني دي او باقي سورة مکی دي ځکه چې په دي ايتونو کي د منافقينو ذکر راغلي دي او د نفاق ظهور په مدينه کي شوي دي حالانکه دلته چې د کومو خلکو د نفاق ذکر شوي دي نو دا هغه خلق دي چې هغوی د کفارو د ظلم او ستم د وجي نه منافقانه طرز عمل اختيار کړي وو. او ظاهره ده چې داسي منافقت په مکه کي کيدلي شو او دا رنگ بعض مفسرينو وئيلي دي چې په دي سورة کي مومنانو ته د هجرت تلقين شويدي نو د دي وجي نه هغوی وائي چې دا سورة د مکی دور په آخر کي نازل شوي دي حالانکه د مديني د هجرت نه وړاندي مومنانو حبشي ته هم هجرت کړي وو د دي وجي نه د سورة په مضمون چي غور اوکړي شي نو معلومېږي چې دا سورة د مکی دور په آخر کي نه بلکه د هغه حالاتو نشاند هي کوي په کومو حالاتو کي چې هجرت حبشي ته شوي وو.

۳۱۸۹_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ

عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدٍ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِيهِ سَعْدٍ، قَالَ: أُنْزِلَتْ فِي أَرْبَعِ آيَاتٍ، فَذَكَرَ قِصَّةً، فَقَالَتْ أُمُّ سَعْدٍ: أَلَيْسَ قَدْ أَمَرَ اللَّهُ بِالْبِرِّ؟ وَاللَّهُ لَا أَطْعَمُ طَعَامًا وَلَا أَشْرَبُ شَرَابًا حَتَّى أَمُوتَ أَوْ تَكْفُرَ، قَالَ: فَكَانُوا إِذَا أَرَادُوا أَنْ يُطْعِمُوهَا شَجَرُوا فَاهَا، فَكَانَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي (العنكبوت: ٨ الآية). قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دسعد بن ابی وقاص رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي زما باره کي خلور ايتونه نازل شوي دي او بيا هغه يوه واقعه بيان کړه، ام سعد رضي الله عنها او وئيل ايا الله تعالي دا حسان کولو حکم نه دي کړي؟ په الله قسم نه به زه څه او خورم او نه به زه څه او حکم تردي چي مړه به شم او يا خو به ته دخپل ايمان نه واپس گرځي، سعد رضي الله عنه وائي کله چي به خلقو دپته دخوراک ورکولو اراده ورکوله نو يو لړگي به يي ددي په مړي کي ورکوز کړو او ددي خوله به يي کولو کړه او په همدې موقعه دا ايت کریمه " وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي " نازل شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣١٩٠_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرِ الشَّهْبِيُّ، عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: "وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ" (العنكبوت: ٢٩) قَالَ: كَانُوا يَخْذِفُونَ أَهْلَ الْأَرْضِ وَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ عَنْ سِمَاكِ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الضَّبِّيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمُ بْنُ أَحْضَرَ، عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، لَخْوَةً. (١)

ترجمه: دام هاني رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم دا ايت کریمه "وتأتون في ناديكم المنكر" اوراتلل کوي په مجالسو خپلو کي بدو کارونوته، باره کي اوفرمائيل هغوی به پخپلو محفلونو کي په خلقو باندي کانړي ورغورخول (بدتميزي به يي

¹ - انظر حديث رقم ٣٠٤٩

² - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٤٩٩٨)

کوله، او مسخري به يي ورپوري کولي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او دا مونږ صرف دحاتم بن ابي صغيره په روايت پيژنو چې دسماک نه يي نقل کوي، او په دي سند سليم بن اخضر دحاتم بن ابي صغيره نه په مذکوره سند ددي روايت پشان روايت نقل کړي دي.

تشریح: ... بغوي دابوصالح په سند سره دام هاني رضي الله عنها نه روايت بيان کړي دي چه د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه يي د ايت کریمه " وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ " متعلق تپوس او کړو او عرض يي او کړو هغه بده خبره کومه وه کومه چه به قوم لوط پخپلو مجلسونو کي کوله نو ويي فرمايل دوي به دلارو په سرونو کيناستل او په لاره تلونکو راتلونکو مسافرو پوري به يي مسخري کولي (رواه احمد والترمذي).

بغوي ليکلي دي په يو روايت کي راغلي دي چه قوم لوط والا به پخپلو مجلسونو کي ناست وو او په دوي کي به دهر کس سره په يو لوبښي کي کانږي وو چه کوم مسافر به يي په خوا کي تيريدو نو دوي به وئيل دخپل ښکار درواخلي او په دي کانږو به يي دمسافر نشان ديهي کوله دچا په کانږي چه به کوم مسافر اولگيدو هم هغه به دده مستحق گنډلي شو او دهغه ټول سامان به يي لوب کړو او بد فعلي به يي ورسره اوکړه ، دري درهمه به يي ورته ورکړل او بي عزتي به يي وکړله او ددوي قاضي دپنځه درهمو ورکولو فيصله کوله.

دقاسم بن محمد قول دي چه په مجلسونو کي به يي علانيه تيزونه اچول او هوا به يي خارجوله او په يوبل به يي لاري توکلي ، دمکحول قول دي چه قوم لوط په بدو حرکتونو کي داهم وو چه جاولي به يي جولي ، په نکريزو به يي لاسونه سره کول شپيلي به يي وهل او په گيتو به يي ویشتل کول او بد فعلياني به يي کولي (شرح السنة، معالم).

۳۱- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الرُّومِ

دسورة الروم دبعضي ايتونو تفسير

وجه دتسميه او سبب نزول دسورت

د رومبنی ایت د جملي: غُلِبَتِ الرُّومُ نه ماخوذ دي
په شروع کي چي د کومي تاريخي واقعي ذکر شوي دي نو د دينه معلوميرې چي په کومه زمانه کي د عرب سره متصل اردن، شام او فلسطين د رومي حکومت په قبضه کي وو او په دي علاقه کي په روميانو باندې د ايرانيانو غلبه په ۶۱۵ سنه، کي مکمل شوي وه نو دا سورت د حبشي د

هجرت په کال نازل شوي دي. او دا هغه کال ؤو چي مومنانو حبشي ته هجرت کړيؤو. کومه پيشن گوئی چي د دي سورة په شروع کي شويده هغه د قرآن مجيد او د محمد صلى الله عليه وسلم د نبوت د صداقت دليل دي. په دي سورة باندي د پوهي حاصلولو دپاره دا ضروري ده. چي په هغه تاريخي واقعاتو نظر واچولي شي. چي هغه د دي ايتونو سره تعلق لري. د نبی صلی الله عليه وسلم د نبوت نه اته کاله وړاندي د قيصر روم ماریس خلاف بغاوت اوشو. او یو سړی فوکاس د روم سلطنت قبضه کړو. ده د ماریس د سترگو د وړاندي د ماریس پنځه ځامن قتل کړل او بیا ئي ماریس قتل کړو. او د دي ټولو سرونه ئي په قسطنطنیه کي زورپند کړل. او د دي نه څه ورځي پس ئي د ده بنځه او دري لونږه هم اووژلي. د دي واقعه په وجه د ایران بادشاه خسرو پرویز ته په روم باندي د حملي کولو څه موقع په لاس ورغله. او قيصر ماریس په ده باندي ډیر احسانات کړي ؤو. او د ده په وجه پرویز ته د ایران حکومت حاصل شوي ؤو. پرویز به ماریس ته خپل پلار وئیلو. نو د ایران بادشاه پرویز اعلان اوکړو چي څه به د دي ظلم بدله اخلم. په ۲۰۳ هـ کي ده د روم خلاف د جنگ آغاز اوکړو او آخر ئي رومیانو ته شکست ورکړو. د افریقي گورنر خپل ځوي قسطنطنیه ته رااوولېږلو. هغه فوکاس مغروله کړو او هر قل د روم بادشاه شو. او ده د فوکاس سره هغه شان معامله اوکړه کومه چي ده د ماریس سره کړي وه. او دا واقعه ۲۱۰ هـ کي شوي وه او دا هغه کال دي چي په دي کي نبی صلی الله عليه وسلم ته الله تعالی نبوت ورکړو. لیکن د ایران پرویز خپل جنگ جاری اوساتلو. او دي جنگ ته ئي د مجوسیت او مسیحیت مذهبی رنگ ورکړو. د عیسایانو کومو فرقو ته چي رومی حکومت ملحدین وئيلي ؤو او ظلمونه ئي په هغوی کول (یعنی نسطوری او یعقوبی فرقې) نو هغه هم د ایران د مجوسیانو ملگری شول. او یهودیانو هم د مجوسیانو سره ملگریا اوکړه. په خپله د خسرو پرویز په فوج کي یهودیان شپږیش (۲۶۰۰۰) زره ؤو. نو په دي وجه هر قل د دي مقابله اوننه کړي شوه.

او ایرانیانو په رومبنی ځل انطاکیه قبضه کړه. بیا ئي په ۲۱۲ هـ کي دمشق فتح کړو او په ۲۱۴ هـ کي بیت المقدس باندي قبضه اوکړه. او گرجي وغیره ئي وراني کړي او په رومیانو باندي ئي ظلمونه اوکړل. او لس کم یو لاکه عیسایان ئي قتل کړل د دي فتح نه پس په یو کال کي دننه دننه ایرانی فوجونو په اردن فلسطین او جزیره نماني سیا قبضه اوکړه او د مصر حدود ته اورسیدل دا هغه زمانه وه. چي په مکه معظمه کي د ایرانیانو د جنگ نه ډیر لوي تاريخي جنگ روان ؤو. دلته د توحید د علمبردار سیدنا محمد صلی الله عليه وسلم په قیادت کي او د شرک د پیروکارو سرداران قریش په قیادت کي د یو بل سره په جنگ کي اخته ؤو. او نوبت دپته راوړسیدلو چي په ۲۱۵ هـ کي د مومنانو ډیر تعداد خپل کورونه او وطن پریخودلو او په حبشه کي په عیسائی سلطنت کي (چي هغه د رومیانو خلیف ؤو) پناه واخستله. په دي زمانه

کي د ايران د غلبي غوغا وه. په مکه کي مشرکانو د ايرانيانو په کاميابي او د روميانو په شکست باندې خوشحالي کولي. او مومنانو ته به ئي وئيل چي د ايران مجوسيان کاميابيږي او د وحی او رسالت منونکی شکست مومي. نو مونږ د عرب بت پرست به ستاسو دين هم ختم کړو او تاسو به هم ختم کړو. نو په دي حالاتو کي قرآن مجيد دا سورة نازل شو.

٣١٩١- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ ابْنُ عَثْمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُمَيْيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ شَهَابٍ الزُّهْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ فِي مُنَاحِبَةٍ: "الْم، غَلَبَتِ الرُّومُ" (الروم: ١-٢)، أَلَا اخْتَضَّتْ يَا أَبَا بَكْرٍ فَإِنَّ الْبِضْعَ مَا بَيْنَ الثَّلَاثِ إِلَى التَّسْعِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، مِنْ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرماني چې رسول الله صلي الله عليه وسلم ابوبکر رضي الله عنه ته دقریشو سره دشرط لگولو په باره کي اوونیل اي ابوبکر تا په شرط لگولو کي د "الم غلبت الروم" احتیاط نه ولي کار نه اخستلو ځکه چې بضع د دریو نه تر نهو پوري استعمالیږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث په دي سند چې زهري دعبیدالله په واسطه دابن عباس نه نقل کوي حسن غریب دي

٣١٩٢- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ ظَهَرَتْ الرُّومُ عَلَى فَارِسٍ فَأَعْجَبَ ذَلِكَ الْمُؤْمِنِينَ، فَنَزَلَتْ الْم غَلَبَتِ الرُّومُ إِلَى قَوْلِهِ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ (الروم: ١-٥)، قَالَ: فَفَرِحَ الْمُؤْمِنُونَ بِظُهُورِ الرُّومِ عَلَى فَارِسٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، كَذَا قَرَأَ نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ: "غَلَبَتِ الرُّومُ". (١)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه بيان دي کله چې په غزوه بدر کي روميان په اهل فارس غالب شول نو مومنان په دي باندې خوشحاله شول تردي چې په دي باره کي "الم غلبت الروم" نه تر "يفرح المؤمنون بنصر الله" پوري نازل شو راوي وائي چې دروميانو په فارس غلبه

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٥٨٥٦)

^٢ - انظر حديث رقم ٢٩٣٥

کیدو باندي مسلمانان بي حده حوشحاله شول.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي دا رنگي نصر بن علي غلبت الروم دغين او لام په فتح سره لوستلي دي.

٣١٨٣- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمِيْرٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْفَزَارِيِّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: «غَلَبَتِ الرُّومُ» فِي أَدْنَى الْأَرْضِ (الروم: ١-٢)، قَالَ: غَلَبَتْ وَغَلَبَتْ كَانَ الْمُشْرِكُونَ يُجِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ أَهْلُ فَارِسَ عَلَى الرُّومِ لِأَنَّهُمْ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ أَوْثَانٍ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُجِبُّونَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ لِأَنَّهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ، فَذَكَرُوهُ لِأَبِي بَكْرٍ، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُمْ سَيَغْلِبُونَ»، فَذَكَرَهُ أَبُو بَكْرٍ لَهُمْ، فَقَالُوا: اجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ أَجَلًا فَإِنْ ظَهَرْنَا كَانَ لَنَا كَذَا وَكَذَا، وَإِنْ ظَهَرْتُمْ كَانَ لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَجَعَلَ أَجَلًا خَمْسَ سِنِينَ فَلَمْ يَظْهَرُوا، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «أَلَا جَعَلْتُهُ إِلَى دُونَ»، قَالَ: أَرَأَاهُ الْعَشِيرُ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: وَالْبِضْعُ مَا دُونَ الْعَشِيرِ، قَالَ: ثُمَّ ظَهَرَتْ الرُّومُ بَعْدُ، قَالَ: فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: «الْم غَلَبَتِ الرُّومُ» إِلَى قَوْلِهِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ (الروم: ١-٥)، قَالَ سُفْيَانُ: سَمِعْتُ أَنَّهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه دايت كريمه "الم غلبت الروم في ادني الارض" باره كي مروي دي فرمايل يي چې غلبت او غلبت دواړه لوستلي كيږي، د كفار او مشرکینودا خواهش وو چې اهل فارس په روميانو غالب شي ځکه چې كفار او مشرکین او دوى ټول په بت پرستۍ كي شريک وو مگر مسلمانانو دا غوښتل چې روميان په اهل فارس غالب شي ځکه چې روميان اهل کتاب وو او هغوى ددي ذکر ابوبکر رضي الله عنه ته اوکړو او ابوبکر ددي ذکر رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اوکړو رسول الله او فرمايل روميان به دمغلوب کيدو نه پس غالب كيږي ابوبکر رضي الله عنه ورغلو او دوى ته يي دا خبره اوکړه هغوى او وئيل که خبره همداسي وي نو زموږ او ستاسو مينځ كي يوه موده مقرر کړئ کچري مونږ غالب شو نو مونږ به تاسو ته دومره دواړه تاوان درکوو او کچري تاسو غالب شوى نو مونږ

به درته دومره دوامه تاوان درکوه تردی چي هغوی پنخه کاله موده مقرر کره لیکن رومیان په دی موده کی غالب نشول او ابوبکر دا خبره هم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اوکره رسول الله ورته اووئیل تاسو ددی مودی نه لږه زیاته موده ولی نه مقرروله؟ راوی وائی زما خیال دی چي در رسول الله مراد دمودی دزیاتوالي نه لس کاله نیته مقررول وو، ابوسعید وائی چي بضع دلسو نه کم ته وئیلی شي او بیا ددی مودی نه پس رومیان غالب شول، ابن عباس رضي الله عنهما وائی دالله تعالی دقول "الم غلبت الروم" نه تر "ویومئذ یفرح المؤمنون بصر الله ینصر من یشاء" پوري ایتونو نه همدا معلومیري سفیان ثوري وائی ما اوریدلی دی چي رومیان په دوی باندي په هغه ورځ غالب شول په کومه ورځ چي غزوه بدر شوي وه.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن صحیح غریب دی او مونږ یی صرف دسفیان ثوري په هغه روایت پیژنو کوم چي هغه دحبیب بن ابوعمر و په واسطه بیان کړي دي.

تخریج: تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۵۳۸۹)، و مسند احمد (۲۴۶/۱، ۳۰۴)

۳۱۹۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ نَيْلَارِ بْنِ مُكْرَمٍ الْأَسْلَمِيِّ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ الْم ۱ غُلِبَتِ الرُّومُ ۲ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۳ فِي بَضْعِ سِنِينَ (الروم: ۱- ۴) فَكَانَتْ فَارِسُ يَوْمَ نَزَلَتْ هَذِهِ آيَةِ قَاهِرِينَ لِلرُّومِ، وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُحِبُّونَ ظُهُورَ الرُّومِ عَلَيْهِمْ لِأَنَّهُمْ وَإِيَاهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ، وَفِي ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۴ يَنْصُرِ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۵ (الروم: ۵- ۴) وَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُحِبُّ ظُهُورَ فَارِسَ، لِأَنَّهُمْ وَإِيَاهُمْ لَيُسُوًّا بِأَهْلِ كِتَابٍ وَلَا إِيمَانٍ بَبَعْثٍ، فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ آيَةِ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَصِيحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ: الْم ۱ غُلِبَتِ الرُّومُ ۲ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلِبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۳ فِي بَضْعِ سِنِينَ (الروم: ۱- ۴) قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ لِأَبِي بَكْرٍ: فَذَلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ زَعَمَ صَاحِبُكُمْ أَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارِسًا فِي بَضْعِ سِنِينَ، أَفَلَا لُرَاهِنُكَ عَلَى ذَلِكَ، قَالَ: بَلَى، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الزَّهَانِ، فَارْتَهَنَ أَبُو بَكْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاضَعُوا الزَّهَانَ، وَقَالُوا لِأَبِي بَكْرٍ: كَمْ تَجْعَلُ الْبِضْعُ ثَلَاثُ سِنِينَ إِلَى تِسْعِ سِنِينَ فَسَمِعَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطًا تَنْتَهِي إِلَيْهِ، قَالَ: فَسَمَوْا بَيْنَهُمْ سِتَّ سِنِينَ، قَالَ: فَمَضَتْ السِّتُّ سِنِينَ قَبْلَ أَنْ يَظْهَرُوا، فَأَخَذَ الْمُشْرِكُونَ زَهْنَ أَبِي بَكْرٍ، فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ فَغَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْمِيَةً سِتِّ سِنِينَ، لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى، قَالَ: فِي بَضْعِ سِنِينَ (الروم

٤: وَأَسْلَمَ عِنْدَ ذَلِكَ نَاسٌ كَثِيرٌ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ دَنِيَّارِ بْنِ مَكْرَمٍ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ. (١)

ترجمه: دنيار بن مكرم اسلمي رضي الله عنه بيان دي فرماني كله چي ايت كريمه " غُلِبَتِ الرُّومُ ٢ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ٣ فِي بَضْعِ سِنِينَ " نازل شو دغه وخت كي اهل فارس په روميانو قابض او غالب وو او مسلمانانو دا غوښتل چي روميان په دوي باندې غالب شي خكه چي روميان او مسلمانان دواړه اهل كتاب دي او په همدي سلسله كي دا ايت " وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ٤ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ " نازل شو قريشو دا غوښتل چي اهل فارس غالب شي خكه چي دوي او اهل فارس دواړه نه اهل كتاب وو او نه يي په قيامت ايمان وو كله چي الله تعالي دا ايت نازل كړو ابوبكر رضي الله عنه دمكي په اطرافو كي داعلان كولو دپاره اووتلو او په چغو چغو يي په تيز اواز اعلان وكړو " الم ١ غُلِبَتِ الرُّومُ ٢ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ٣ فِي بَضْعِ سِنِينَ " يعني دوي به دمغلوب كيدو نه پس په يو څو كلونو كي غالب كيږي نو يو څو قريشيانو ابوبكر رضي الله عنه ته اوونيل راځي چي مونږ او تاسو په دي خبره شرط اوتړو لكه چي ستاسو دنيي دا خيال دي چي روميان به په فارسيانو په يو څو كلونو كي غالب كيږي، ايا داسي نشي كيدي چي مونږ په دي خبره شرط اوتړو هغوي اوونيل ولي نه مونږ تيار يو نو ابوبكر رضي الله عنه دمشركيڼو سره شرط اولگولو او دشرط مال يي چاسره كيخودو مشركينو ابوبكر رضي الله عنه ته اوونيل تاسو بضع لره د دري كالو نه تر نهو كالو پوري په څو كلونو مشروط كوي؟ زمونږ او ستاسو په مينځ كي يوه موده متعين كړي چي فيصله ورباندې اوشي راوي وائي چي هغوي دشپږ كالو موده متعين كړه راوي وائي دروميانو په مشركانو دغالب كيدو نه مخكي شپږ كلونه تير شول مشركانو دابوبكر رضي الله عنه مال چي په طور دشرط يي جمع كړي وو واخستو مگر كله چي اوم كال شروع شو او روميان په فارسيانو غالب شول نو مسلمانانو په ابوبكر رضي الله عنه تنقيدونه كول شروع كړل چي دا دهغه غلطي وه چي دشپږ كالو موده يي مقرر كړي وه او حال دادي چي الله تعالي بضع سنين وئيلي دي او بضع د دري كلونو نه تر نهو كلونو پوري وي راوي وائي چي ددي پيش گويي دحق ثابت كيدو په وجه ډيرو زياتو خلقو ايمان راوړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث دنيار بن مكرم په روايت حسن صحيح غريب دي او مونږ

بي صرف د عبد الرحمن بن ابوالزناد په روايت پيژنو.

۳۲_ باب وَمِنْ سُورَةِ لُقْمَانَ

د سورة لقمان د بعضي ايتونو تفسير

وجه د تسميه او شان نزول د سورت

په دي سورة كي هغه نصيحتونه نقل كړي شوي دي كوم چي لقمان حكيم خپل ځوي ته كړي وو. د دي مناسبت د وجي نه د دي نوم سورة لقمان ايځودلي شوي دي. چي دا په هغه زمانه كي نازل شوي دي كله چي د اسلام د دعوت د ختمولو دپاره كفارو جبر او ظلم كوو ليكن دا مخالفت ډير زيات او سخت نه وو. لكه په آيت. ۱۴، ۱۵ كي ديتنه اشاره ده. چي په دي كي نوي نوي مومنانو ته وئيلي شوي دي چي بيشكه د مور پلار حقونه ډير زيات دي. ليكن كه چري هغوي تاسو د اسلام نه منع كوي. نو د هغوي خبره مه مني او دا خبره په سورة عنكبوت كي هم ده. نو معلومه شوه چي دا دواړه سورتونه په يو دور كي نازل شوي دي. ليكن د انداز بيان نه معلومېږي چي سورة لقمان مخكي نازل شوي دي. ځكه چي د دي په پس منظر كي د سخت مخالفت څه نښه نيسته. او په سورة عنكبوت كي په مومنانو باندې د سخت جبر او ظلم ذكر شته دي.

۳۱۹۵_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرٍّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَهُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " لَا تَبِيعُوا الْقَيْنَاتِ وَلَا تَشْتَرُوهُنَّ وَلَا تَعْلُمُوهُنَّ وَلَا حَيْزَ فِي تِجَارَةٍ فِيهِنَّ وَتَسْنَهُنَّ حَرَامٌ، وَفِي مِثْلِ هَذَا أَنْزَلْتُ عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةَ: وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (لقمان: ۶) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ إِنَّمَا يُزَوَّى مِنْ حَدِيثِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، وَالْقَاسِمُ ثِقَّةٌ، وَعَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ يُضَعَّفُ فِي الْحَدِيثِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، يَقُولُ: الْقَاسِمُ ثِقَّةٌ، وَعَلِيُّ بْنُ يَزِيدَ يُضَعَّفُ. (١)

ترجمه: د ابوامامه رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي سندري ويونكي وينځي مه خرڅوي او نه به يي اخلي او مه ورته دسندرو وئيلو تعليم وركوي

ددوی په تجارت کي هیڅ بهتري نشته او ددوی قیمت حرام دي د همداسي مواقعو په مناسبت ایت کریمه "ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله" او بعض د خلقو نه هغه دی چي اخلی بیفاندي خبري د دي دپاره چي واروی خلق د الله تعالی د لاري نه بغیر د دلیل نه اوگرځوی هغي لره ټوځي. دغه کسان دوی لره عذاب ذلیل کونکي دي، نازل شوي دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث غریب دي دا حدیث د قاسم نه د ابو امامه په واسطه مروی دي او قاسم ثقه دي او علي بن یزید کي ضعف موندلي کیږي او دا تحقیق ما دامام بخاري نه اوریدلي دي.

تشریح: په دي ایت کي د قرآن کریم مخالفینو ته زورنه او تخويف دي. او د هغوی دري حالات ئي ذکر کړي دي. او د اشتراء نه مراد خوځول او غوره کول دی او په دي کي اشاره ده چي په دي باندي خپل مال هم مه خرچ کوی. او د حسن بصری نه روایت دي چي د دي نه مراد هر هغه څیز دي چي انسان د قرآن کریم نه او د الله تعالی د بندگی نه غافله کوی. د شرکیاتو او بدعاتو قصي. او فسق و فجور. گپ شپ او هغه دنیوی کارونه او عملونه چي انسان د قرآن کریم او دین نه غافله کوی. لیضل کي اشاره ده. چي دي په خپله گمراه دي او نور خلق هم گمراه کوی. بغیر علم کي اشاره ده چي هر گمراه جاهل دي. هزوا. چي سپک او بي مقصده ئي گنړی.

۳۳_ باب وَمِنْ سُورَةِ السَّجْدَةِ

د سورة الم السجده د بعضي ایتونو تفسیر

۳۱۹۶_ حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ الْأَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ (السجدة: ۱۶) لَزَلْتُ فِي التَّظَاكِ الصَّلَاةِ الَّتِي تُدْعَى الْعَتَمَةُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (۱)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه روایت دي فرمائي چي دا ایت "تتجافي جنوبهم عن المضاجع" لري کيږي اړخونه ددوی دبسترونه، دهغه مونځ کونکو په حق کي نازل شوي دي چاچي به د شپي اخري دريمه حصه کي تهجد کولو.

^۱ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۶۶۲)

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او مونږ ته صرف په همدې سند معلوم دي.

تشرېح: د خوابگاهونو يعني دارام کولو او پريوتلو د خايونو نه داڅخه د جدا ساتلو مطلب دادې چې دوى دبسترو نه جدا کيږي، د اسماء بنت يزيد رضي الله عنها نه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل: يجمع الله يوم القيامة الناس في صعيد واحد يسبحهم الداعي وينفذهم البصر فيقوم مناد فينادي اين الذين كانوا يحمدون الله تعالى في السراء والضراء فيقومون وهم قليل فيدخلون الجنة بغير حساب ثم يعود فينادي اين الذين كانت تتجافى جنوبهم عن المضاجع فيقومون وهم قليل فيدخلون الجنة بغير حساب ثم يقوم سائر الخلق فيحاسبون.

ابن راهويه او ابويعلي هم دا روايت پخپلو مسندونو کي ددې هم معني بيان کړي دي ليکن ددې اضافي سره: ينادي اولابصوت يسمع الخلائق سيعلم اهل الجمع من اهل الكرم. ليکن حسن بصري او مجاهد او امام مالك او اوزاعي او د علماؤ ديوجماعت قول دي چې ددينه مراد هغه مجتهدين دي چې د صلاة الليل دپاره قيام کوي.

امام احمد، ترمذي، ابن ماجه، ابن ابى شيبه او ابن راهويه پخپلو مسندونو کي او حاکم هم د معاذ رضي الله عنه روايت نقل کړي دي د معاذ بن جبل رضي الله عنه بيان دي چې: ما عرض اوکړو اي دالله تعالي رسول له کوم داسي عمل راته اوښايه چې جنت ته مي اورسوي او ددوزخ نه مي لري کړي نو راته يي او فرمايل ديولوي کار په باره کي دي تپوس اوکړو ليکن چې چاته يي الله تعالي اسان کړي نو دهغه دپاره اسان هم دي، ته دالله تعالي عبادت کوه او په عبادت کي ورسره هيڅ يو شي مه شريکوه، مونځ قائموه او زکوة ادا کوه او درمضان روژي نيسه، دکعبې حج کوه، او په اخر کي يي او فرمايل ايا دکاميابي دروازه درته اونه ښايي؟ ياد ساته روژي نيول د عذاب نه بچ کونکي دي او خيرات ورکول د گناهونو اور لره داسي مرکونکي دي لکه چې اوبه اور لره مرکونکي دي او دشپي په مينځ کي مونځ کول هم د گناهونو اور لره مرکوي او بيبي ايت کریمه "تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ. فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ" تلاوت کړو او بيبي او فرمايل اياتاته د ديني امورو سې او ستن او ددي کوهان او غونډې اونه ښايي، خبردار اسلام ددې سر دي او مونځ يي ستن ده او جهاد ددي غونډې ده او بيبي او فرمايل تاسو ته يو داسي څيز اونه ښايي دکوم مدار چې په دي ټولو دي؟ ما عرض اوکړو ضروري راته اوښايه نو رسول الله خپله ژبه او نيوله او ويي فرمايل دي لره نيولي ساته ما عرض اوکړو اي

دالله رسولہ ایا پہ خبرو کولو به هم مونږ نیولي کيږو نو ويی فرمائيل اي معاذ مور درباندي بوره شه صرف دخولي نه دوتلو الفاظو تتيجي خلقو لره په دوزخ کي پرمخي غورخونکي دي (رواه احمد والترمذي في الجامع وابن ماجه في سننه).

د ابو مالک اشعري رضي الله عنه بيان دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلي دي: ان في الجنة غرفا يرى ظاهرها من باطنها وباطنهما من ظاهرها أعدّها الله لمن الا ان الكلام واطعم الطعام وتابع الصيام وصلى بالليل والناس نيام رواه البيهقي في شعب الايمان ترمذي هم دا حديث ددی روایت هم معنی نقل کړي دي.

د ابو هريره رضي الله عنه بيان دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلي دي: أفضل الصيام بعد رمضان شهر الله المحرم وأفضل الصلاة بعد الفريضة صلاة الليل رواه مسلم. بغوي هم د ابن مسعود رضي الله عنه نه روایت بيان کړي دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلي دي: عجب ربنا عن رجلين رجل ثار عن وطائه ولحافه من بين حبه واهله الى صلوته فيقول الله لملائكته انظروا الى عبدی ثار عن فراشه ووطائه من بين حبه واهله رغبة فيما عندي وشفقة متا عندي ورجل غزا في سبيل الله فانهزم مع أصحابه فعلم ما عليه في انهزامه وماله في الرجوع فرجع حتى أهریق دمه فيقول الله لملائكته انظروا الى عبدی رجع.

د انس رضي الله عنه بيان دي چه ايت كريمه تَتَجَانِي جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ ، دهغه كسانو په حق کي نازل شوی دی چه د ماښام دمونځ کولو نه پس دماخوستن دمونځ په انتظار کي وي. بغوي دانس رضي الله عنه بيان نقل کړي دي فرمائيل يي چه دا ايت دانصارو په حق کي نازل شوي دي ، مونږ چه به دماښام مونځ وکړو نو کورونو ته به نه واپس کيدو تردي چه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره به مو دماخوستن مونځ هم ادا کړو.

دا هم د انس رضي الله عنه بيان دي چه ايت كريمه تَتَجَانِي جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ ، در رسول الله دصحابه کرامو په حق کي نازل شوي دي چه دماښام مونځ به يي وکړو نو کورونو ته به نه واپس کيدل تردي چه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره به مو دماخوستن مونځ ادا کړو.

دا روایت ابن مردويه نقل کړي دي اوددي اصل په ابوداود کي دي ، ابن ابي حاتم هم دمحمد بن منکدر نه دا مضمون نقل کړي دي چه ددينه مراد صلاة الاوابين دي.

بزار په کمزوري سند سره دبلال رضي الله عنه بيان نقل کړي دي چه مونږ به په مجلس کي ناست وو اوبعضي صحابه کراموبه دماښام دماخوستن پوري مونځونه کول نو ددوی په حق کي دا ايت كريمه نازل شو.

بغوي ليكلي دي چه ابو الدرداء، ابوذر، او عبادة بن الصامت رضي الله عنهم به دماخوستن اودسحر مونخ درسول الله سره په جماعت ادا كول

مسلم او امام احمد دعثمان رضي الله عنه په حواله روايت نقل كړي دي چه رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي څوك چه دماخوستن مونخ په جماعت سره ادا كړي نوگويا كي ده ترنيمي شپي پوري قيام وكړو اوچاچه دسحر مونخ دجماعت سره ادا كړو نوگويا كي ټوله شپه قيام يي دمونخ دپاره وكړو.

بخاري او مسلم دابو هريره رضي الله عنه په حواله دا ارشاد نبوي نقل كړي دي چه رسول الله اوفرمايل كچري خلقو ته داډان كولو اوپه اولني صف كي دودريدو فضيلت معلوم وي او دا اعمال ورته بغير دقرعه اندازي نه ميسر نه وي نو دوى به ددي دپاره ضرور قرعه اندازي كړي وه ، او كچري دماسپخين دمونخ ثواب دوى ته معلوم وي نو په منډو منډو به ورته ورغلي وو او كچري دسحر اوماخوستن دباجماعته مونخ فضيلت ورته معلوم وي نو په كوناتو به وزته ورخويديلي وو (رواه البخاري ومسلم واحمد والنسائي).

٣١٩٧- حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَتَصْدِيقُ ذَلِكَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (السجدة: ١٧) ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دى چې رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي چې الله تعالي فرمائي ما دخپلو نيكانو بنديانو دپاره داسي نعمتونه تيار كړي دي چې نه دچا سترگو ليدلي دي نه دچا غوږونو اوريدلي دي او نه دچا په زړه كي تير شوي دي او ددي تصديق د الله تعالي په دي قول كي دى " فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ " يعنې هيچاته نه دي معلوم هغه نعمتونه كوم چې دجنتيانو دسترگو پخولو دپاره پت تيار شوي دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دى.

لغات: نفس: النفس مصدر دي روح يا ويني ته ويلى شي ، عظيم النفس لوي جسامت والا

١ - اوردو البخاري في الجامع الصحيح / بدء الخلق ٨ (٢٢٢٣) . وتفسير سورة السجدة (٢٤٤٩ . ٢٤٨٠) . والتوحيد ٢٥

(٤٢٩٨) . صحيح مسلم / الجنسة (٢٨٢٢) (تحفة الأشراف: ١٢٦٤٥)

تشریح : کله چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم ارشاد الهي نقل کړي دېته حديث قدسي ونيلى شي نو پورتنى حديث هم حديث قدسي دي.

"ملاعین رأت" یعنې نه به کومې سترگې لیدلې وي مطلب دادې چې دجنت اعلي مظاهر او اوازونه او شکل او صورت او دهغه ځای نعمتونه به هېڅ سترگې لیدلې نه وي او نه به کومو غوږونو اوریدلې وي او نه به چا ددې تصور کړی وي.

قرة عين: قرة لفظ دقر نه جوړ شوی دی په معنی دقرار دی یعنې دا سترگې چې کله محبوب څیز اوویني نو قرار به ورته راشي او مطمئن به شي او بیایي بل څیز ته توجه نه ورځي ددې برعکس کچري سترگې ناخوښه څیز اوویني نو په دې باندې نظر ستړی کیږي بعضي علماء وائي قرة دقره نه ماخوږ دی په معنی دیځوالي مطلب دادې چې کله سترگې خپل محبوب څیز اوویني نو په زړه کې یځوالی شان پیدا کیږي دجنت په نعمتونو کې به دا دواړه قسم صفات حاصلیږي.

۳۱۹۸- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ طَرِيفٍ، وَعَبْدِ الْمَلِكِ وَهُوَ ابْنُ أَبَجَرَ، سَبْعًا الشَّعْبِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ الْمُبَغِيرَةَ بِنَ شُعْبَةَ عَلَى الْمِنْبَرِ، يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ رَبَّهُ، فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ، أَيُّ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَذْنَى مَنْزِلَةً؟ قَالَ: رَجُلٌ يَأْتِي بَعْدَ مَا يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، فَيُقَالُ لَهُ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ: كَيْفَ أَدْخُلُ وَقَدْ نَزَلُوا مَنْزِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَخْذَاتِهِمْ؟ قَالَ: فَيُقَالُ لَهُ: أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مَا كَانَ لِمَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، أَيُّ رَبِّ قَدْ رَضِيتُ، فَيُقَالُ لَهُ: فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَمِثْلَهُ وَمِثْلَهُ، فَيَقُولُ: رَضِيتُ أَيُّ رَبِّ، فَيُقَالُ لَهُ: فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهِ، فَيَقُولُ: رَضِيتُ أَيُّ رَبِّ، فَيُقَالُ لَهُ: فَإِنَّ لَكَ مَعَ هَذَا مَا اسْتَهْتِ لَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنِ الْمُبَغِيرَةَ وَلَمْ يَرْفَعُهُ، وَالْمَرْفُوعُ أَصَحُّ. (١)

ترجمه : دشعبي بيان دي فرماني چې ما دمغیره بن شعبه رضي الله عنه نه په منبر باندې واوریدل چې نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه یې حديث بیانولو وئیل یې چې رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائل موسی علیه السلام دخپل رب نه سوال اوکړو او وئیل یې چې ای زما ربه په جنتونو کې کوم یو جنت دتولو نه کمی درجي والا دي؟ الله تعالی او فرمائل جنت ته

دجنتيانو د داخلیدو نه پس به یو کس راشي هغه ته به اووئيلي شي ته هم جنت ته داخل شه هغه به عرض او کړي زه څنگه جنت ته داخل شم او حال دادي چې خلق زما نه جنت ته په ننوتو کي مخکي شوي دي او پخپلو کورونو کي اباد شوي وي او خپل خپل څیزونه يي وصول کړي وي موسي عليه السلام او فرمايل هغه ته به اووئيلي شي ددنيا په بادشاهانو کي چې دیو بادشاه سره څومره څیزونه وي دومره به تاته درکړي شي نو ایا ته په دي باندي خوشحاله او راضي نه يي؟ هغه به اووئي هو اي زما ربه زه راضي يم هغه ته به اووئيلي شي ورڅه ستادپاره دومره څیزونه مقرر شول او دومره دومره ورسره نور دي به اووئي اي زما ربه زه راضي يم ده ته به بیا اووئيلي شي ورڅه ستادپاره داتول څیزونه مقرر شول او ددي لس دومره نور هم دي به اووئي اي زما ربه بس زه راضي شم ده ته به اووئيلي شي ددي دومره ورکړو باوجود ایا ستا زړه نور هم څه غواړي او که په نور څه هم تاته لذت ملاوړي هغه هم ستادپاره شول.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او بعضي راويانو دا حديث دشعبي په واسطه دمغيره نه نقل کړي دي او مرفوع يي نه دي بيان کړي مگر مرفوع زيات صحيح دي

۳۴_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَحْزَابِ

د سورة احزاب د بعضي ايتونو تفسير

وجه د تسميه او شان نزول د سورت

دايت نوم د د جملی یَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۲۰ نه ماخوډ دی.

په دی سورة کي دری اهم واقعات مذکور دی یو غزوة احزاب چه په شوال سنه ۵ هجري کي شوی وه. دویم غزوه بني قريظه. چه په ذي القعدة ۵ هجري کي پيښه شوی وه دریم د زينب رضی الله عنها نکاح د رسول الله صلی الله عليه وسلم سره. چه هغه هم په ذي القعدة سنه ۵ هجري کي شوي وه. نو د دی تاريخی واقعاتو نه د دی سورة د نزول زمانه متعین کيږي.

واقعه داسي وه چي په شوال سنه ۳ هجري کي د جنگ احد نه دوه میاشتی پس د نجد قبیلې اَسَد په مدینه باندی د حملی کولو تیاری اوکړو. نو نبی صلی الله عليه وسلم د دوی د حملی د بندولو دپاره. ابو سلمه رضی الله عنه سره د لښکر نه اولیرلو. بیا په صفر ۴ ه کي د عَصَل قبائیلو د نبی صلی الله عليه وسلم نه څه صحابه کرام اُغوختل چه دوی ته دین او بنائي نبی صلی الله عليه وسلم دوی سره شپږ صحابه کرام اولیرل. او په دوی باندی ئی په لار کي د رجیع (جده) او رابع په مینځ کي د قبیلۀ هُذَیل کفار را اوخیژول. هغوی شپږ صحابه شهیدان کړل او

دوه (خبيص بن عدي او زيد بن الدثنه) ئي په مکه کي څرخ کړل. بيا د بني عامر د يو سردار په درخواست باندې نبي صلي الله عليه وسلم يو تبليغي وفد د څلويښتو کسانو يا د اويا کسانو نجد طرف ته روان کړو. مگر د دوي سره هم غداری او شوه. او د بني سليم قبایلو غصينه او رغل او ذکوان دوي د بئر معونه په مقام باندې شهيدان کړل. په دې دروان کي د مدینې يهودي قبيلې حوصله اړموندله او مسلسل ئي لوظونه ماتول. تردې چه په ربيع الاول ۴ هـ کي د بني غطفان دؤو قبيلو بنو ثعلبه او بنو محارب په مدينه باندې د حملې کولو کوشش اوکړو. او نبي صلي الله عليه وسلم دا حمله منع کړه.

کوم قبائيل چه د مدینې نه جلاوطن کړي شول نو په هغوي کي بني النضير راپاسيدل او نور قبایل غطفان. هذيل وغيره ئي راجمع کړل او قریش هم ورسره ملگری شول. او په شوال سنه ۵ هـ کي ئي په مدينه باندې د حملې تياري اوکړه. نبي صلي الله عليه وسلم د دې حملې نه خبر ؤو. نو نبي صلي الله عليه وسلم په شپږ ورځو کي د حملې نه وړاندې يو خندق اوکنستلو او د درې زره فوج سره ئي بچاؤ اوکړو. دا د ژمی موسم ؤو. پنځویش ورځي فوجونه يو بل ته پراته ؤو. الله تعالی يوه تيزه سيلی او طوفان راوستلو د کفارو خيمې وغيره ئي گډي وډي کړلې. او په دې وجه ټول مخالفين او تختيدل نبي صلي الله عليه وسلم او فرمائيل: لَنْ تَغْرُوكُمْ قُرَيْشٌ بَعْدَ عَامِكُمْ هَذَا وَلَكِنَّكُمْ تَغْرُونَهُمْ (د دينه پس به قریش تاسو سره جنگ نشي کولی. لیکن تاسو به ورسره جنگ کوئ).

نبي صلي الله عليه وسلم چه د خندق نه واپس کور ته راغلو. نو د ماسپخين په وخت کي جبرئیل عليه السلام حکم راوړو. چه وسله (اسلحه) مه ږدي د بني قريظه معامله باقی ده. نبي صلي الله عليه وسلم فوراً اعلان اوکړو. چه څوک په حکم منلو او طاعت باندې قائم وي نو هغوي دې د مازيگر مونه په بني قريظه کي اوکړي. نبي صلي الله عليه وسلم يو لښکر اوليرلو او علي رضي الله عنه ئي د هغوي سالار کړو. او دوي ئي وړاندې اوليرل. او نبي صلي الله عليه وسلم پوره لښکر سره ورپسي لاړلو. د بني قريظه يهوديانو خو اول بد رد وئيل. خو چه کله ئي نبي صلي الله عليه وسلم او د هغوي لښکر اوليدلو. نو وارختا شول. نبي صلي الله عليه وسلم د هغوي محاصره اوکړه او دوه درې هفتي پس دوي خپل ځانونه نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته په دې شرط حواله کړل. چه د اوس قبيلې سردار حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه د دوي په باره کي څه فيصله اوکړي. نو مونږ به ئي منو. او د بني قريظه د يهوديانو دا خيال ؤو. چه مونږ به هم د مدینې نه د نورو يهوديانو په شان لاړ شو او سعد بن معاذ به داسي فيصله اوکړي. چه دوي دې جلاوطن کړي شي. او د اوس قبيلې خلقو هم د سعد رضي الله عنه نه دا تقاضا کوله چه د خپلو خليفانو سره نرمي اوکړي. لیکن د بني قريظه د يهوديانو جرم ډير

سخت ؤو. او عين د جنگ په موقع کي ئی لوظ مات کړو او د نورو يهوديانو سره ملگری شول. نو سعد رضی الله عنه دا فیصله اوکړه. چه د دوی نارینه دی قتل کړی شی او د دوی ښځی او بچی دی غلامان کړی شی او د دوی ټول مالونه دی په مومنانو کي تقسیم کړی شی. په دی فیصله باندی عمل اوکړی شو. او کله چه مومنان د دوی کورونو ته ورغلل. نو معنومه شوه. چه په جنگ احزاب کي د حصی اخستلو دپاره دوی پنځلس سوه توری. دری سوه زغری. دوه زره نیزی او پنځلس سوه ډهالونه تیار کړی ؤو. که مومنانو سره د الله تعالی مدد نه وی. نو دا ټول سامان به عين د جنگ په وخت کي د مومنانو خلاف استعمال شوی ؤو. نو د دی انکشاف نه پس معلومه شوه. چه کومه فیصله سعد رضی الله عنه د دوی په حق کي اوکړه. نو هغه بالکل صحیح وه.

معاشرتی اصلاحات: د جنگ احد او جنگ احزاب په مینځ کي د دؤو کالو زمانه اگر چه لکه وه. لیکن بیا هم په دی دور کي د اسلامی معاشری د قائمولو او آبادی دپاره د معاشرتی اصلاحاتو ضرورت ؤو.

په دی سلسله کي د ټولو نه ضروری مسئله د تبنیّت مسئله وه یعنی څوک چه پردی اولاد ته خوی یا لور او وائی. داسی اولاد به په عرب کي د حقیقی اولاد په شان گنړلی شو. په مال کي به وارث ؤو. د متبّنی ښځه به د هغه سړی انگور وه. او حرامه به ئی گنړله د خپلی انگور په شان. دارنگ د متبّنی دپاره به هم د هغه سړی ښځه د مور په شان وه. د هغه لونږه به ئی د خور په شان گنړلی او نکاح به ئی ورسره حرام گنړله. نو الله تعالی دا رواج ختم کړو. او په داسی رواج ئی پابندی اولگوله.

لیکن دا رواج دومره په آسانه نه شو ختمیدلی. نو ضروری وه چه دا رسم نبی صلی الله علیه وسلم په خپله ختم کړی. او کوم کار چه نبی صلی الله علیه وسلم کړی وی او د الله تعالی په حکم سره ئی کړی وی. نو د یو مسلم په ذهن کي د هغی کراهیت نه شی پاتی کیدلی. په دی وجه د جنگ احزاب نه لږ وړاندی الله تعالی نبی صلی الله علیه وسلم ته وحی اوکړه. چه ته د خپل متبّنی زید بن حارثه د طلاق کړی بی بی سره نکاح اوکړه. او په دی حکم نبی صلی الله علیه وسلم د بنی قریظه د محاصری په دوران کي عمل کړی ؤو. په دی نکاح باندی منکرینو پروپیگنده اوکړه. او د هغی دا خیال ؤو. چه مونږ به په دی پروپیگنده سره د نبی صلی الله علیه وسلم اخلاقی برتری ختم کړو. لیکن منکرین په دی مهم کي هم کامیاب نه شول.

د پردی ابتدائی احکام: په معاشره کي د شهوانیت عنصر ډیر زیات ؤو. د دی د ختمولو دپاره د پردی ابتدائی احکام نازل شول او باقی احکام د دینه یو کال روستو په سورة نور کي نازل شول.

د نبي صلى الله عليه وسلم خانگی معاملات: په دی زمانه کي دوه مسئلې نورې هم وې. د هغې اصلاح ضروري وه. یوه د نبي صلى الله عليه وسلم مالی حالت. په رومېنو څلورو کالو کي د نبي صلى الله عليه وسلم مالی حالت انتهائی کمزوري ؤو. په څلورمه هجری کي د بنی النضیر د جلاوطن کولو نه پس د هغوی په مالونو کي الله تعالی د نبي صلى الله عليه وسلم دپاره یوه حصه مقرر کړه. لیکن هغه هم کافی نه وه. یو طرف ته د نبوت بوج ؤو. بل طرف ته مالی تنگی وه. نو بیبيانو چه به د نبي صلى الله عليه وسلم نه د خرج دپاره مطالبه کوله. نو په نبي صلى الله عليه وسلم به بوج نور هم زیاتیدلو.

دویمه مسئله دا وه. چه د زینب رضی الله عنها سره د نکاح نه وړاندې د نبي صلى الله عليه وسلم څلور بیبيانې موجود وې. سوده رضی الله عنها. عائشه رضی الله عنها. حفصه رضی الله عنها او ام سلمه رضی الله عنها او پنځمه زینب رضی الله عنها شوه.

په دی باندې مخالفینو اعتراض او کړو. او د صحابه کرامو په زړه کي هم شبهات راپیدا شول چه د نورو خلقو دپاره په یو وخت کي د څلورو ښځو نه زیاتو زنانو سره نکاح کول منع دی لیکن نبي صلى الله عليه وسلم دا پنځمه نکاح څنگه او کړه. نو الله تعالی د دی دواړو په باره کي حکم او کړو.

مروی دی چي ابی بن کعب رضي الله عنه "زر" (بن حبیش) ته او فرمائیل په سورة احزاب کي تاسو څومره ایتونه شمیرلي دي هغه او وئیل زما دي په هغه ذات قسم وي چي ابی ورباندې قسم کوي چي سورة احزاب د سورة بقرې سره برابر وو او یا خود دینه هم زیات اوږد وو او یقیناً مونږ په دي کي درجم ایت الشيخ والشيخه إذا زنيا فأرجوهما نکالا من الله والله عزيز حکیم. هم لوستلي وو.

جویر په واسطه دضحاك دابن عباس رضي الله عنهما بیان نقل کړي دي چي اهل مکه په کومو کي چي ولید بن مغیره او شیبه بن ربیعہ هم شامل وو در رسول الله نه دا مطالبه کړي وه چي ته به دخپلي خبري نه منع شي او مونږ به درته دخپل مال نه یوه حصه درکړو، دمدیني یهودیانو او منافقانو رسول الله ته دهمکي ورکړي وه چي که ته منع نشوي نو مونږ به دي قتل کړو نو په دي باره کي لاندیني ایت کریمه نازل شو.

۳۱۹۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا صَاعِدُ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، أَخْبَرَنَا قَابُوسُ بْنُ أَبِي طَلْبِيَّانَ، أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ، قَالَ: قُلْنَا لِابْنِ عَبَّاسٍ، أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ (الأحزاب: ٤) مَا عَنَى بِذَلِكَ؟ قَالَ: قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا يُصَلِّي، فَخَطَرَ خَطَرَةً، فَقَالَ الْمُتَافِقُونَ الَّذِينَ يُصَلُّونَ مَعَهُ: أَلَا تَرَى أَنَّ لَهُ قَلْبَيْنِ: قَلْبًا مَعَكُمْ، وَقَلْبًا

مَعَهُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ (الأحزاب: ٤)،^(١)

ترجمه: ابو ظبيان وايي چي مونږ دابن عباس رضي الله عنهما نه تپوس وکړو چي د الله تعالي ددي قول " مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ " څه مطلب دي ابن عباس ورته په جواب کي وويل: رسول الله صلي الله عليه وسلم يو ځل په مونځ اودريدو او ديو کار په باره کي يي په زړه کي څه تير شول، کوم منافقان چي پدغه وخت کي موجود وو او وويل او گوري ددي کس دوه زړونه دي يو زړه يي ستاسو سره دي او بل زړه يي دخپلو ملگرو سره دي نو په دي باره کي الله تعالي دا ايت " مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ " نازل کړو.

تشریح: قاضي ثناء الله پاني پتي ددي ايت کریمه " مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ " داسي تشریح بيان کړي ده: حيواني زړه او روح دتمامو قوتونو سرچشمه ده نو په دي وجه ديو سړي دوه زړونه نشي کيدي او که بالفرض دچا دوه زړونه وي نو هغه خوبه يا په يو زړه باندي ټول کارونه سرته رسول نو بيا خويي دويم زړه بيکاره پاتي کيدو او يا به يي په دواړو زړونو يوکار سرته رسولي نو بيا دوه زړونو ته ضرورت نه پاتي کيدو يا به يي په يو زړه سره کولي او بل زړه به دده په خلاف کار کولي نو په دي وخت کي بيا په دواړو زړونو کي تناقض پيدا کيدو.

بغوي او ابن ابي حاتم دسدي او ابن نجيح په واسطه د مجاهد بيان نقل کړي دي چي ابو معمر جميل بن معمر فهري داسي کس وو چي عقل يي تيز وو او حافظه يي هم دومره قوي وه چي هر څه به يي واوريدل هغه به يي ياد شوي وو قريشو به وويل دمعمر حافظه دومره قوي ده لکه چي دده په سينه کي دوه زړونه وي هغه به پخپله هم وويل چي زما دوه زړونه دي، محمد صلي الله عليه وسلم چي څومره معلومات لري ددينه زيات معلومات زما په يو زړه کي دي او زه صرف په يو زړه باندي دده نه زيات پوهيږم نو دده متعلق ددي ايت نزول او شو.

دبدر په ورځ چي کله کافرانو شکست اوخوړلو نو ابو معمر هم اوتختيدو چي يو پيزار يي په خپه کي وو او بل يي په لاس کي نيولي وو او په همدې حالت کي دابو سفیان سره مخامخ شو ابو سفیان ورنه تپوس اوکړو اي ابو معمر څه حالت دي ابو معمر او وويل زمونږ ملگرو شکست اوخوړلو ابو سفیان او وويل ستا دا څه حالت دي چي يو پيزار دي په خپه کي دي او يو دي په لاس کي دي ابو معمر او وويل زما خو دا خيال وو چي دواړه پيزارونه مي په خپو دي نو خلقو ته پدغه وخت کي معلومه شوه چي دده دوه زړونه نشته کچري دده دوه زړونه وي نو په لاس کي نيولي پيزار به ورنه هير شوي نه وو.

¹ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٥٢٠٢)

ابن ابي حاتم په ضعيف سند سره د سعيد بن جبیر او مجاهد او عكرمه بيان نقل كړي دي چي يو كس ته به د دوه زړونو والا وئيلي شول او هم دهغه په باره كې د دي ايت نزول شوي دي .
ابن جرير په واسطه دعوفي د ابن عباس او په واسطه د قتاده د حسن بصري نه هم دا قول نقل كړي دي ليكن په دي كې دومره اضافه ده چي دغه كس به وئيل زما يو زړه ماته د يو كار كولو حكم كوي او دويم زړه مي منع كوي .

د زهري او مقاتل قول دي چي په دي ايت كې هيڅوك د دوه زړونو والا سړي مراد نه دي او نه ظاهري ترجمه مراد ده بلكه په طور د تمثيل الله تعالي دهغه كس حالت بيان كړي دي څوك چي دخپلي ښځي سره ظاهر كوي او دهغه كس كيفيت يې بيان كړي دي څوك چي پردو خامنوله په څويتوب نيسي ، گوياكې دا وئيل مقصود دي لكه څنگه چي د يو سړي دوه زړونه نشي كيدي نو همدا رنگي ظاهر كونكي ښځه دده مور نشي جوړيدي او چالره په څويتوب باندي نيول حقيقي څوي نه گرځي .

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَوْهٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه : احمد بن يونس هم د زهير په واسطه د ماقبل هم معني روايت نقل كړی دی .
امام ترمذي رحمه الله وايي : دا حديث حسن صحيح دی .

۳۲۰۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ عَمِّي أَنَسُ بْنُ النَّظَرِ: سَمِعْتُ بِهِ لَمْ يَشْهَدْ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَبُرَ عَلَيَّ، فَقَالَ: أَوَّلُ مَشْهَدٍ شَهِدَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غِبْتُ عَنْهُ، أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ أَرَانِي اللَّهُ مَشْهَدًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا بَعْدَ لَيْلَتَيْنِ اللَّهُ مَا أَضْعَغُ، قَالَ: فَهَابَ أَنْ يَقُولَ غَيْرَهَا، فَشَهِدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ مِنَ الْعَامِ الْقَابِلِ، فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَمْرٍو، أَيْنَ؟ قَالَ: وَاهَا لِي رِيحُ الْجَنَّةِ أَجِدُهَا دُونَ أُحُدٍ، فَقَاتَلْتُ حَتَّى قُتِلْتُ، فَوُجِدَ فِي جَسَدِي بِضْعٌ وَثَمَانُونَ مِنْ بَيْنِ ضَرْبَةٍ وَطَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ، فَقَالَتْ عَمِّي الزُّبَيْعُ بِنْتُ النَّظَرِ: فَمَا عَرَفْتُ أَخِي إِلَّا بِثَنَائِهِ، وَلَزَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ

قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا (الأحزاب: ٢٣). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه روايت دی چي زما تره انس بن نصر د چا په نامه چي زما نوم اینبودلی شوی وو، دبدر په غزا کې نه وو شریک شوی نو هغه عرض اوکړو چي زه په دي کار ډیر سخت پریشان یم چي داد رسول الله صلي الله عليه وسلم اولني جهاد وو او زه ورنه غائب ووم، کچري الله تعالي په ما باندې کومه داسي د جهاد موقع راوستله نو الله تعالي به وويني چي زه څه څه کولو والايم، راوي وايي چي هغه ددينه ويریدو چي هدي نه علاوه نور څه اووايي، تردې چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم احد ته په راتلونکي کال کي حاضر شو، څه گوري چي سعد بن معاذ رضي الله عنه ورسره مخامخ شو، او ده ته يي ووييل اي ابو عمرو چرته دي دتلو اراده ده؟ هغه ووييل واه واه د احد دغر طرف نه د جنت خوشبو راروانه ده راوځي وايي چي په جنگ کي ورگډ شو تردې چي شهيد کړی شو، اوپه جسم يي د غشو او نيزو اتيا زخمونه موجود وو، زما د ترور د ربیع بنت نصر بيان دی چي ما خپل ورور صرف د گوتو په بندونو وپیژندلو او دغه وخت کي دا ایت کریمه "رَجُلٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا وَاللَّهُ عَلَيْهِ فِيمَنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا" (دوی داسي سړي دي چي د الله تعالي سره يي کړي وعده پوره کړي ده، بعضو په دوی کي خپله حصه د زندگۍ پوره کړي ده، او بعضي په دوی کي دا وخت انتظار کوي، او دوی پخپله رويه کي د یوي زري په مقدار هم بدل نشول، نازل شو. يعني په مومنانو کې ځني ځوانان داسي دي چي الله سره کړي وعده یی پوره کړي الخ

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: "لیرین د "ي" په پيښ او د "ر" په زیر هم روايت شوی دی يعني الله به خلقو ته اوبښايي او د "ي" او "ر" دواړو په زور هم روايت شوی دی يعني الله تعالي ته اويني چي زه څه کوم، والله اعلم.

غاب: غاب غيبا وغيابا د ضرب نه په معني دغائب کيدو، لري کيدو، جدا کيدو دي.
طعنه: طعن طعنا دنصر او فتح نه په معني دنيزي ويشتلو او کله چي ددي مصدر طعانا وي نو معني به يي په چا کې عيب لتول وي.
بنيانه: البنيان دگوتو اطرافو ته ونيلي شي او بندونو ته ونيلي شي، جمع يي بنانات راځي.

^١ - صحيح مسلم (الإمارة ٢١ (١٩٠١) (تحفة الأشراف: ٢٠٢)

تشریح : "عن قتال بدر" بدر دیو کلي نوم دی چرته چي به هر کال میلہ کیدله او دا دشام نه مدیني ته دتلو په لار کې واقع دی او دمدیني نه تقریبا اتیا میلہ لري دی په دي کې مسلمانانو ته فتح نصیب شوي وه.

فلما کان یوم احد، احد دیو غر نوم دی دا دمدیني نه شمالي جانب ته تقریبا یو نیم میل فاصله باندې واقع دی چرته چي په ابتداء کې مسلمانانو شکست خوړلی وو مگر بیایي فتح حاصله کړه.

"اني اجد ريحها من دون أحد" يعني دا حد دطرف نه ماته دجنت بوي راځي، محدثينو ددي جملي حقيقي معني بيان کړي ده چي حقيقتا دوی ته دجنت خوشبو دا حد نه راتله لیکن بعضي محدثينو ددي جملي نه دمسلمانانو دشهادت شوق مراد کړی دی

فَوُجِدَ فِي جَسَدِهِ بَضْعٌ وَثَمَانُونَ مِنْ بَيْنِ ضَرْبَةٍ وَطَعْنَةٍ وَرُمِيَّةٍ يعني څه دپاسه اتيا گذارونه ورباندې دتوري وو بضع د دریو نه دنه پوري عدد ته وئیلی شي چي په دي کې د ۸۱ نه تر ۸۹ پوري احتمال شته.

رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه. دا ایت ددوی پشان خلقو په حق کې نازل شوی دی دا ایت دڅه باره کې نازل شوی دی په دي کې دعلماؤ اختلاف دی بعضو همدا نصر بن انس رضي الله عنه لیکلی دی او بعضو علماؤ دا حد شهيدان لیکلي دي او بعضو دعبه ثانيه بيعت کونکي لیکلي دي. (روضة الصالحين)

۳۲۰۱_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ قِتَالِ بَدْرٍ، فَقَالَ: غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُشْرِكِينَ، لَئِنْ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالًا لِلْمُشْرِكِينَ لَيَرَيْنَّ اللَّهَ كَيْفَ أَصْنَعُ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ انْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ هَؤُلَاءِ، يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ وَأَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ هَؤُلَاءِ يَعْنِي أَصْحَابَهُ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَلَقِيَهُ سَعْدٌ، فَقَالَ: يَا أَخِي مَا فَعَلْتَ، أَنَا مَعَكَ فَلَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ أَصْنَعَ مَا صَنَعَ، فَوُجِدَ فِيهِ بَضْعٌ وَثَمَانُونَ مِنْ ضَرْبَةٍ بِسَيْفٍ وَطَعْنَةٍ بِرُمَحٍ وَرُمِيَّةٍ بِسَهْمٍ، فَكُنَّا نَقُولُ فِيهِ وَفِي أَصْحَابِهِ لَزَلْتُ: فَمِنْهُمْ مَنْ قُضِيَ لَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْتَمِظُ (الأحزاب: ۲۳) قَالَ يَزِيدُ يَعْنِي هَذِهِ الْآيَةُ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَاسْمُ أَنَسِ بْنِ النَّظَرِ. (١)

ترجمه : دانس رضي الله عنه نه روايت دی چي زما تره انس بن نضر دبدر په غزا کې نه وو شريك شوی نو هغه عرض او کړو يا رسول الله ! زه درو مېي جنگ نه چي تامشركانو سره کړی دی غیر حاضروم، که الله تعالي بيا مشرکانو سره دجنگ موقع راکړه نو الله تعالي به خلقو ته اوبنائې چي زه څنگه جنگ کوم بيا. کله چي واحد دغزا په ورځ مسلمانان گډوډ شولو نو انس رضي الله عنه او وئيل يا الله زه دخپلو ملگرو دطرفه معافي غواړم او مشرکانو دعمل نه ويزاره یم بيا دجنگ ميدان ته ورمخکې شو نو سعد بن معاذ رضي الله عنه په مخه ورغلو ورته یی او وئيل ای وروره ته چي هرڅه کوي زه هم درسره یم ، سعد وايي چي هغه چي هرڅه وکړل هغه کار ما ونکړی شو او مونږ دهغه په بدن کې دتورو دنيزو او دغشو زخمونه څه دپاسه اتيا زخمونه اوليدل انس رضي الله عنه فرمائي زمونږ دا خيال دی چي دا ايتونه فَيَنْتَظِرُ مَنْ قُتِيَ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ دده او دغه شان نورو ځوانانو په حق کې نازل شوي دي چي فرمائي «دوی داسي سړي دي چي د الله تعالي سره یی کړي وعده پوره کړي ده ، بعضو په دوی کي خپله حصه د زندگۍ پوره کړي ده، او بعضي په دوی کي دا وخت انتظار کوي، او دوی پخپله رويه کي د یوې په مقدار هم بدل نشول»

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی او د انس د تره نوم انس بن النضر دی. **تشریح :** ددينه معلومه چي که دچا دکومي نيکۍ اراده وي نو دهغي دپاره دي اوږدي اوږدي دعوي نه کوي بلکه دوخت په راتلو سره دي دخپل عزم مطابق خپل پوره طاقت استعمال او خرچ کړي.

۳۲۰۲_ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارُ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَحْيَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ: أَلَا أَبْشُرُكَ، فَقُلْتُ: بَلَى، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "طَلْحَةُ مِمَّنْ قُتِيَ نَحْبُهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ مُعَاوِيَةَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَإِنَّمَا رَوَى هَذَا عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِيهِ. (١)

ترجمه : دموسي بن طلحه بيان دي فرمائي چي زه معاويه رضي الله عنه ته ورغلم هغه راته او وئيل ايا زه تاته يو زيري درنکړم؟ ما ورته او وئيل ولي نه ضرور يي راته راکړه هغه او وئيل

مادر رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي طلحه دهغه كسانو دجملي نه دي دچا متعلق چي الله تعالى "ممن قضى نحبه" فرمائيلي دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ دا صرف دمعاويه رضي الله عنه په همدي سند پيژنو مگر دا حديث دموسي بن طلحه صرف د طلحه په سند ذكر كيږي (كوم چي وروسته راروان دي).

۳۲۰۳_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ مُوسَى، وَعِيسَى ابْنِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِمَا طَلْحَةَ، أَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالُوا لِأَعْرَابِيٍّ جَاهِلٍ: سَلْهُ عَمَّنْ قَضَى نَحْبَهُ مَنْ هُوَ؟ وَكَانُوا لَا يَجْتَرِئُونَ عَلَى مَسْأَلَتِهِ يُوقِرُونَهُ وَيَهَابُونَهُ، فَسَأَلَهُ الْأَعْرَابِيُّ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ، ثُمَّ إِنِّي أَطْلَعْتُ مِنْ بَابِ الْمَسْجِدِ وَعَلَى ثِيَابٍ خَضِرٍ، فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "أَيُّنَ السَّائِلُ عَمَّنْ قَضَى نَحْبَهُ؟" قَالَ الْأَعْرَابِيُّ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَذَا مِمَّنْ قَضَى نَحْبَهُ"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ يُونُسَ بْنِ بُكَيْرٍ. (١)

ترجمه: دطلحه رضي الله عنه نه روايت دي چي صحابه كرامو يو جاهل باندې چي ته اووئيل په داسي حال كي پني هغه دنبي كريم صلى الله عليه وسلم نه دايت كريمه "ممن قضى نحبه" متعلق تپوس او كړو چي ددينه مراد څه دي؟ او دوى ستانه پخپله د سوال كولو همت نه كوي او هغوى ادب او احترام كوي او ستاسو نه ويره هم كوي نو اعرابي در رسول الله نه تپوس او كړو مگر رسول الله صلى الله عليه وسلم اعراض او كړو، نو اعرابي بيا تپوس او كړو نو رسول الله ورته توجه اونكره هغه بيا تپوس او كړو نو رسول الله بيا توجه اونه كړه بيا زه دمسجد په دروازه كي ښكاره شوم او ور داخل شوم او ما شني جامي اغوستلي وي كله چي زه رسول الله صلى الله عليه وسلم اوليدم نو ويي فرمائيل "ممن قضى نحبه" باره كي تپوس كونكي څوك دي؟ باندې چي اووئيل اي دالله رسوله زه حاضر يم او تپوس كونكي زه يم رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائيل دا سړي (طلحه) دهغه كسانو دجملي نه دي چاچي خپلي ذمه وارياني پوره كړي دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يي صرف ديونس بن بكير په سند پيژنو

دطلحه بن عبید الله حالات:

نوم طلحه کنیه ابو محمد فیاض او خیر دده لقبونه دي دپلار نوم یی عبیدالله او دمور نوم یی صعبه وو دطلحه نسب په شپږم پوشت کې درسول الله سره یوځای کیږي دهجرت نبوي نه ۲۴ یا ۲۵ کلونه مخکې دده پیدائش شوی دی داتلسو کالو په عمر کې بصري ته لاړو او هلته ورته یو راهب دبعثت نبوي خبر ورکړو او بیا دابوبکر رضي الله عنه په دعوت سره په اسلام کې داخل شو طلحه دغزوه بدر په موقعه په مدینه کې موجود وو ددینه علاوه یی په تمامو عزواتو کې شرکت کړی دی او په بیعة الرضوان کې هم شامل وو او دنورو خلفاؤ په جنگونو کې هم شریک پاتې شوی دی.

طلحه به ډیر زیات سخاوت کولو دفقیرانو مسکینانو دپاره به یی دروازه هر وخت پرانیستلې وه، دقیس بن ابی هاضم بیان دی چي ما دطلحه نه زیات سخاوت کونکی بل څوک نه دی لیدلی الله تعالی ورته فراخه مال هم ورکړی وو چي روزانه اوسط آمدن یی زر دینارو ته رسیدو (طبقات ابن سعد).

په جنگ جمل کې شهید شو او پدغه وخت کې دده عمر ۲۲ یا ۲۴ کلونه وو او په همدې میدان کې دفن کړی شو لیکن دلته به اوبه اودریدلي نو په خوب کې اولیدلی شو وئیل یی چي زما قبر کوم محفوظ ځای ته منتقل کړئ نو عبدالله بن عباس رضي الله عنهما دابوبکر رضي الله عنه کور په لس زره درهم واخستو او هلته یی منتقل کړو او په دومره ورځو کې دده جسم بالکل محفوظ وو خراب شوی نه وو تردې چي په سترگو یی کافور لگولی شوي وو هغه هم محفوظ وو دده دمرویاتو شمیر ۳۸ دی چي دوه په دي کې متفق علیه دي او دوه په مسلم کې دي او دوه په بخاري کې دي.

۳۲۰۴_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ يُونُسَ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَخْيِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَأَ بِي، فَقَالَ: "يَا عَائِشَةُ إِنِّي ذَا كِرٍّ لَكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تَسْتَعْجِلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبِيكَ". قَالَتْ: وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ أَبَوَايَ لَمْ يَكُونَا لِيَأْمُرَانِي بِهَرَاقِهِ، قَالَتْ: ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى، يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُمْ تُرْذَنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ حَتَّى بَلِّغَ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا (الأحزاب: ۲۸-۲۹)، فَقُلْتُ: فِي أَيِّ هَذَا أَسْتَأْمِرُ أَبِيَّ، فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْدَّارَ الْآخِرَةَ، وَفَعَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ مَا فَعَلْتُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

صَحِيحٌ وَقَدْ رُوِيَ هَذَا أَيْضًا عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي كله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته حكم او ڪري شو چي هغوي خپلو بيبيانو ته اختيار وركړو نو رسول الله ددي كاروائي ابتداء زما نه او ڪړه او ماته يي او وئيل اي عائشي زه تاته ديوي خبري يادونكي يم خو ته به دخپل مور او پلار سره دمشوري كولو نه بغير جواب نه راكوي او په جواب وركولو كي به جلتني نه كوي عائشه رضي الله عنها وائي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته بنه معلومه وه چي زما مور او پلار ماته دجدائي اختيارولو باره كي هيڅ كله حكم نشي كولي او بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل الله تعالى فرمايلي دي "يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأُزَوِّجَكِ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا فَتَعَالَيْنَ حَتَّىٰ بَلَغَ لِمُبْخَسَنَاتٍ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا" (يعني: اي پيغمبره اووايه ته بيبيانو خپلوته كه يني تاسو چي اراده لرئ دژوند تزدی اود بنانست ددی پس راخي چي نفع دركړم تاسو لره او اوازادي كړم تاسو په ازادولو نيكوسره او كه يني تاسي اراده لرئ دالله تعالى اود رسول دده اود كور داخرت پس بيشكه چي خداي تيار كړي دي دپاره دنيكی كونكوله تاسو نه اجر لوي، ما او وئيل ايا زه په دي باره كي دمور او پلار نه مشوره او غواړم؟ (هيڅ كله نه) زه هيڅ قسم مشوري كولو ته ضرورت نه لرم) زه الله او دهغه رسول خوبنوم او كور داخرت خوبنوم او درسول الله نورو بيبيانو چي څه وئيلي وو هغه شان ما هم او وئيل.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي دا حديث دزهري نه هم مروي دي چي دعروده نه يي نقل كوي او عروه دعائشه رضي الله عنها نه نقل كړي دي.

بغوي ليكلي دي پدغه زمانه كي درسول الله صلى الله عليه وسلم نهه بيبيانو وي دپينځو تعلق دقريشو سره وو چي يوه په هغوي كي عائشه بنت ابي بكر، حفصه بنت عمر، ام حبيبته بنت ابي سفيان، ام سلمه بنت اميه، سوده بنت زمعه، او دباقي څلورو تعلق دقريشو سره نه وو چي زينب بنت جحش اسدي، ميمونه بنت حارث هلالی، صفیه بنت حي بن اخطب اسرائيلي، جویریة بنت حارث. رضي الله عنهن.

كله چي دتخير پورتنی ذكر شوي اي نازل شو نو دتولو نه مخكي رسول الله صلى الله عليه وسلم دعائشه رضي الله عنها نه تپوس او كړو چي ته دالله درسول په ټولو كي زياته مخوره او ډيره خوبنه بي بي وي او ددي په وړاندي يي دا ايت هم ولوستلو او دوي ته يي اختيار وركړو نو

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة الأحزاب ٢ (٢٤٨٥). صحيح مسلم / الطلاق ٢ (١٣٤٥). سنن

النسائي / النكاح ٢ (٢٢٠٢). والطلاق ٢٦ (٢٢٦٩). سنن ابن ماجه / الطلاق ٢٠ (٢٠٥٢) (تحفة الأشراف: ١٤٤٦٤). ومسنن

احمد (٢٢٤٨/١٠٣، ١٨٥، ٢٢٨، ٢٦٢). وسنن الدارمي / الطلاق ٥ (٢٢٤٢)

عائشه رضي الله عنها دالله رسول او کور داخرت لره اختيار کړو پس ددي خبري په وجه در رسول الله صلي الله عليه وسلم په مخ مبارک کي دخوشحالي اثار ښکاره شول او ددينه علاوه نورو بيبيانو هم دعائشه رضي الله عنها پيروي او کړه.

دقتاده بيان دي چي کله امهات المومنين الله اودهغه رسول او کور داخرت لره اختيار کړو نو الله تعالي هم ددوي اعزاز او کړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يي په دوي باندي داکتفا کولو او په ائينده کي دبلي نکاح نه کولو حکم او کړو او ويي فرمائيل "لا يحل لك النساء من بعد" يعني ددي بيبيانو نه غير دنورو ښځو سره ستا دپاره نکاح کول جائز نه دي.

مسلم او امام احمد او نسائي په واسطه دابو الزبير دجابر رضي الله عنه بيان نقل کړي دي چي صديق اکبر رضي الله عنه په دربار نبوت کي د داخليدو اجازت طلب کړو ليکن اجازت ورته ملاؤ نشو ددينه پس عمر فاروق رضي الله عنه راغي هغه هم اجازت طلب کړو ليکن هغه ته هم اجازت ملاؤ نشو خو بيا يي يوه شيبه پس دواړو ته اجازت ورکړو دوي چي کله دننه ورداخل شول نو رسول الله صلي الله عليه وسلم پدغه وخت کي غمژن او خاموش ناست وو او گيرچاپير ورته بيبياني موجودي وي، عمر فاروق رضي الله عنه بيان دي زما په زړه کي تير شول چي کومه داسي خبره کول پکار دي چي دهغي په اوريدو سره رسول الله صلي الله عليه وسلم په خندا شي نو ما عرض او کړو کچري دخارجو لور (يعني زما ښځي) زما نه اضافي خرچي غوښتلي وي نو ما به يي خت مات کړي وي، ددي خبري په اوريدو سره رسول الله صلي الله عليه وسلم او خاندل او ويي فرمائيل تاسو خو وينئ چي زما گير چاپير دا ښځي جمع شوي دي او زما نه دزيات خرچ طلب کوي، ددي خبري په اوريدو سره صديق اکبر رضي الله عنه دعائشه رضي الله عنها په خت دگذار کولو دپاره پاڅيدو او عمر فاروق رضي الله عنه هم په حفصه رضي الله عنها دگذار کولو دپاره ورمخکي شو او دواړو اووئيل دالله در رسول سره چي کوم خيز موجود نه وي تاسو به هرگز دهغي سوال نه کوئ ليکن بياددينه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم دتولو بيبيانو نه يوه مياشت يعني ۲۹ ورځي کناره کشي اختيار کړه او بيا دا ايت نازل شو، رسول الله صلي الله عليه وسلم ابتدا دعائشه رضي الله عنها نه اوکړه او ويي فرمائيل اي عائشي زه تاته يوه خبره پيش کول غواړم خو زما دا خواهش دي چي ددي خبري په باره کي به دمور او پلار سره دمشوري کولو نه بغير په جواب ورکولو کي جلتني نه کوي ام المومنين اووئيل اي دالله رسوله هغه څه خبره ده؟ نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ذکر شوي ايت تلاوت کړو عائشه رضي الله عنها اووئيل اي دالله رسوله ايا ستا په باره کي زه دخپل مور او پلار سره مشوره اوکړم (داسي هرگز نشي کيدي) زه خو الله اودهغه رسول او کور داخرت لره اختياروم ليکن تاته زما دا درخواست دي چي پخپلو بيبيانو کي به هيڅ يوي بي بي ته زما ددي فيصلې خبر نه ورکوي، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل زما نه چي هره يوه

بنسخه تپوس کوي نو زه ورته وایم الله تعالی زه په فتنه کي داچولو دپاره نه یم رالیږلي بلکه دسعادت ورکولو او دمعلم په صفت یی رالیږلي یم.

بخاري پخپل صحیح کي دزهري نه روایت بیان کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دیوي میاشتي پوري خپلو بیبیانو ته دنه ورتلو قسم او کړو، ماته عروه دعائشه رضي الله عنها قول بیان کړي دي چي د ۲۹ ورځو نه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم دتولو نه مخکي ماته تشریف راوړو ما عرض او کړو اي دالله رسوله تا خو قسم خوړلي وو چي زموږ خواته به تریوي میاشتي پوري نه راځي او نن خو ۲۹ ورځ ده اوزه یی شمیرم نو رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل دا میاشت د ۲۹ ورځو ده.

فائده: بغوي لیکلي دي په علماؤ کي اختلاف دي چي کوم اختیار رسول الله صلي الله عليه وسلم بیبیانو ته ورکړي وو ایا دا دطلاقو دتفویض اختیار وو نو که بنسځو خپل ځان اختیار کړي وي نو طلاق خو واقع کیدل او نورو طلاقو ته ضرورت نه پاتي کیدو او که نه داسي نه وه بلکه په دي طریقه صرف دبنسځو مرضي ظاهرول مطلوب وو او ددي باوجود دطلاقو اختیار در رسول الله صلي الله عليه وسلم په لاس کي پاتي کیدو؟ بعضي علماء وائي دا اختیار دطلاقو دتفویض دپاره وو لیکن دحسن او قتاده او اکثر اهل علمو قول دادي چي دا د طلاقو دتفویض دپاره نه وو بلکه دطلب طلاق اختیار ورکړي شوي وو کچري بنسځو دنیا غوره کړي وي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به دوی پریخودلي وي ځکه چي په ایت کریمه کي راغلي دي "يَأْتِيهَا النَّبِيُّ قُلٌّ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِذْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا" ددي ایت نه معلومیږي کچري بنسځو دنیا اختیار کړي وي نو ددي باوجود به هم دازادولو اختیار در رسول الله صلي الله عليه وسلم په لاس کي باقي پاتي وو.

مسئله: کچري خاوند بنسځي ته اووئیل تاته خپل اختیار حاصل دي او ددي جملي نه یی مراد تفویض دطلاق وي يعني مقصد یی دا وي که ته غواړي نو خپل ځان ته طلاق ورکړه نو په دي مجلس کي چي خو پوري دا بنسځه موجوده وي دپته به اختیار حاصل وي که او غواړي نو خپل ځان ته دي طلاق ورکړي لیکن که ددي ځاي نه پاڅیده یا په کوم بل کار کي مشغوله شوه نو دطلاق اختیار به ددي سره باقي نه وي ځکه چي دا تمليك دفعل دي او تمليك دفعل ددي تقاضا کوي چي په همدې مجلس کي دي جواب ورکړي شي لکه چي په بیع کي قبول دي تفسیر مظهري ددي لاندې د طلاق د تخیر مسئله هم په پوره تفصیل سره ذکر کړي ده.

أَبِي رَبَّاحٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، رَجُلٍ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (الأحزاب: ٣٣) فِي بَيْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، فَدَعَا فَاطِمَةَ، وَحَسَنًا، وَحُسَيْنًا فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ وَعَلَى خَلْفِ ظَهْرِهِ فَجَلَّلَهُ بِكِسَاءٍ، ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي، فَأَذْهِبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا"، قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: وَأَنَا مَعَهُمْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَالَ: "أَنْتِ عَلَى مَكَانِكِ وَأَنْتِ عَلَى خَيْرٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ عَطَاءٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ. (١)

ترجمه: عمر بن ابی سلمه (د رسول الله صلي الله عليه وسلم پر کتي) واني هر کله چي ايت کريمه " إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا " دام سلمه په کور کي په رسول الله صلي الله عليه وسلم نازل شو نو دي وخت کي رسول الله فاطمه حسن او حسين رضي الله عنهم راوغوښتلو او ديو څادر لاتدي يي کينولو او علي رضي الله عنه در رسول الله صلي الله عليه وسلم شاته وو رسول الله هغه لره هم دڅادر نه رالاتدي کړي او بيا يي اوفرمايل اي الله دا زما اهل بيت دي او زما کورنۍ ده ددوي نه ناپاکي لري کړي او پاک کړي دوي لره په پاکولو سره، ام سلمه رضي الله عنها وائي زه هم ددوي سره يم اي دالله رسوله رسول الله اوفرمايل ته پخپل ځاي تههيك يي او تاته هم دخير مقام او درجه حاصل ده. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند په کوم چي عطاء د عمر بن ابی سلمه رضي الله عنها نه نقل کړي دي غريب دي.

د عمر بن ابی سلمه عبدالله بن عبدالاسد رضي الله عنه حالاته

عمرو دام سلمه رضي الله عنها بچی دی کوم چي ددي دمخکني خاوند ابوسلمه نه پيدا شوی وو عمرو دهجرت نه دوه کاله مخکي پيدا شوی وو او دا هغه وخت وو کله چي ام سلمه په حبشه کې وه عمرو پخپلو خویندو او روڼو کې دتولو نه مشر وو کله چي دام سلمه رضي الله عنها سره در رسول الله صلي الله عليه وسلم نکاح اوشوه په دي وخت کې دی ماشوم وو او بيا ددينه پس در رسول الله صلي الله عليه وسلم په فرورش کې راغی دی در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه هم براه راست روايات نقل کوي او دخپلي مور ام سلمه رضي الله عنها نه هم نقل کوي (سير اعلام النبلاء).

عمرو د عبدالملك بن مروان په زمانه کې وفات شو (اسد الغابه) دابن الاسير په قول دده دوفات کيدو کال ۸۳ هجري دی.

^١ - تفرد به المؤلف وأعادته في المناقب ٢٢ (برقم ٢٤٨٤) (تحفة الأشراف: ١٠٢٨٤)

٣٢٠٦ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَمُرُّ بِبَابِ فَاطِمَةَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ إِذَا خَرَجَ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ، يَقُولُ: الصَّلَاةُ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (الأحزاب: ٣٣). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي الْحَمْرَاءِ، وَمَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ، وَأُمِّ سَلَمَةَ.

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د فاطمه رضي الله عنها د دروازي مخي ته شپږو مياشتو پوري تيريدو کله چي به د سحر مانځه ته وتلو نو وئيل به يي "الصلاة يا اهل البيت" يعني اي زما کورنئ د سحر مانځه ته پاڅئ " إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا " الله تعالي غواړي چي ستاسو نه نجاست لري کړي او تاسو په کامل طور پاک کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي او مونږ يي صرف د حماد بن سلمه په روايت پيژنو، او په دي باب کي د ابوالحمراء، معقل بن يسار، او ام سلمه رضي الله عنها نه هم احاديث وارد دي.

٣٢٠٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ الزُّبَيْرِ قَانٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: لَوْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكُنْتُمْ هَذِهِ الْآيَةُ: "وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ يُغْنِي بِالْإِسْلَامِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ يُغْنِي بِالْعِثْقِ فَأَغْتَقْتَهُ أَمْسِكَ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ إِلَى قَوْلِهِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا (الأحزاب: ٣٧)، وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا تَزَوَّجَهَا، قَالُوا: تَزَوَّجَ حَلِيلَةَ ابْنِهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ (الأحزاب: ٤٠)، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَبْنَاهُ وَهُوَ صَغِيرٌ، فَلَبِثَ حَقًّا

صَارَ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ: زَيْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: اذْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ (الأحزاب: ٥) فَلَانُ مَوْلَى فَلَانٍ وَفُلَانُ أَخُو فَلَانٍ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ (الأحزاب: ٥) يَغْنِي أَعْدَلُ عِنْدَ اللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، قَدْ رَوَى عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "لَوْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكُنْتُمْ هَذِهِ الْآيَةَ: وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ (الأحزاب: ٣٧)" هَذَا الْحَرْفُ لَمْ يُزَوْ بِطَوِيلِهِ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَصَّاحِ الْكُوفِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها نه مروي دي فرمائي كه رسول الله صلي الله عليه وسلم چرته دوحی نه دكوم خيز پتونكي وي نو دا ايت "وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ" به يي پت کړي وو، رسول الله صلي الله عليه وسلم چي کله د زينب سره واده اوکړو نو خلقو وئيل ده دخپل متبني (چالره په خوي نيولو) دبنخي سره واده اوکړو نو دي باره كي الله تعالي دا ايت کريمه "ماکان محمد ابا احد من رجالکم ولكن کان رسول الله خاتم النبيين" نازل کړو، زيد چي وړوکي وو نورسول الله صلي الله عليه وسلم په خوي توب نيولي وو او هغه مسلسل ورسره وو تردي پوري چي خوان شو خلقو به ورته زيد بن محمد وئيل نو په دي باره كي دا ايت "اذْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ" نازل شو، دوی ستاسو ديني ورونږه دي او ستاسو دوستان دي، فلاني دفلاني دوست دي او فلاني دفلاني ديني ورور دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي په مذکوره سند دا روايت مسروق دعائشه رضي الله عنها نه نقل کړي دي فرمايل يي كه رسول الله صلي الله عليه وسلم چرته دوحی نه دكوم خيز پتونكي وي نو دا ايت "وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ" به يي پت کړي وو. تشریح: اقسط خو داسم تفضيل صيغه ده ليکن نسبتی زيادت مراد نه دي بلکه دعادل في نفسه زيادت مراد دي يعني کامله رښتونې خبره ورنه مراد ده، بخاري دابن عمر رضي الله عنهما قول نقل کړي دي چي مونږ به زيد رضي الله عنه ته زيد بن حارثه نه وئيل بلکه زيد بن

محمد (صلي الله عليه وسلم) به ورته مونږ وئيل تردي چي ايت كريمه اُدْعُوهُمْ لِابَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ نازل شو (يعني ددينه پس بيا مونږ زيد بن حارثه وئيل شروع کړل).

بيضاوي ليکلي دي ځوي نيول زمونږ په نزد يعني دامام شافعي په نزد څه اعتبار نه لري او په دي دعوي سره دځوي کيدو حکم نه جاري کيږي ليکن دامام ابو حنيفه په نزد که څوک غلام په ځويتوب اونيسي نو ازاديږي او کچري کوم مجهل النسب لره خپل ځوي اوگرځوي او هغه داسي وي چي دهغه الحاق ددي مدعي سره کيږي شي نو دي به دمدعي ځوي گنرلي کيږي ليکن قاضي بيضاوي غلط شوي دي دامام ابو حنيفه قول دادي کچري کوم مالک خپل غلام ته چي په عمر کي دمالک نه کم وي يا زيات وي ځوي اوواني نو غلام به ازاديږي اودمالک کلام به د درست گرځولو دپاره په مجاز حمل کولي شي ، گويا لکه مالک چي دغلام متعلق داسي وئيلي وي دا زما ځوي دي نو ددي مجازي معني داده چي دا ازاد دي دسبب په ذکر کولو سره مجازا مسبب وگرځوي بنوت دازادئ سبب دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوک چي دخپل محرم رشته دار مالک شي نو محرم ازاديږي (رواه احمد واصحاب السنن). ليکن دصاحبينو قول دامام صاحب دقول په خلاف دي دامام ابو يوسف او امام محمد قول دي کچري کوم مالک خپل غلام ته چي په عمر کي دده نه زيات وي دا خبره اوکړي چي دا زما ځوي دي نو غلام به نه ازاديږي ، ددي اختلاف بنياد يوه دويمه اختلافي ضابطه ده دکومي تفصيل چي په اصول فقه کي مذکور دي .

اصل اختلافي قاعده داده چي دامام صاحب په نزد دمجازي معني مراد کولو دپاره دا ضروري نه دي چي حقيقي معني که ممکن هم وي فقط په تکلم کي دحقيقي معني صحت مجازي معني ته راجع کولو دپاره کافي شي ، همدا وجه ده کچري دمالک نه زيات عمر والا غلام ته مالک خپل ځوي اوواني نو غلام ازاديږي ، ليکن دصاحبينو په نزد مجاز دحقيقت دقائم مقام په حکم کي وي کچري په کوم ځاي کي دحقيقي معني امکان نه وي نو مجازي معني ته رجوع کول درست نه دي نو په مذکوره صورت کي به غلام ازاد نه وي .

اوکچري کوم مجهول النسب يي خپل ځوي اوگرځولو او دغه مجهول النسب داسي وي چي دهغه الحاق دده سره کيږي شي يعني دمالک نه دومره کشر وي چي دهغه حقيقي ځوي کيدل ممکن وي نو چونکه مالک پخپله اقرار کړي دي نو په دي وجه به دده دپاره دمجهول النسب ځوي کيدل دده په حق کي منلي کيږي مگر دبل چا په حق کي به نه منلي کيږي همدا وجه ده کچري دکوم مجهول النسب دورور کيدو دعوه چا اوکړه نو دا به نه منلي کيږي او دمقر دپلار سره به دمجهول النسب والانسب نه ترلي کيږي مگر که دمرگ په وخت کي مقر پخپل اقرار قائم پاتي شو اوکوم بل وارث هم نه وو نه په اصحاب فرائض کي او نه په عصباتو کي او نه په

ذوي الارحام کي نو مقرله ته به دمقر ترکه ورکولي شي او په بيت المال به مقرله ته ترجيح ورکولي شي ، يوه خبره دا هم ده کچري دچا په حق کي يي دپوره مال وصيت اوکړو نو پده باندې به مذکوره مقرله مقدم گنرلي کيږي.

بغوي ليکلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به خلقو ته جهادي دعوتونه ورکول خو بعضو خلقو به په جواب کي وئيل چي مونږ جهاد دپاره تلو ته تيار يو ليکن دخپل خپل مور او پلار نه به تپوس کوو نو په دي باره کي لانديني ايت نازل شو. (تفسير مظهري)

۳۲۰۸_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "لَوْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَاتِبًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكُنْتُمْ هَذِهِ الْآيَةُ: وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ (الأحزاب: ۳۷) الْآيَةُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ." (١)

ترجمه : دعائشه رضي الله عنها نه مروي دي فرمايل يي چي که رسول الله صلي الله عليه وسلم چرته دوحې نه دکوم خيز پتونکي وي نو دا ايت " وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ " به يي پټ کړي وو ايت تر اخره پوري.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشرېح : په مذکوره ايت کي د هغه اعتراضونو جواب دي. کوم چي مخالفينو کول. د دي نکاح په باره کي. او په دي کي ئي ټول شبهات دفع کړي دي کوم چي د مومنانو په زړونو کي پيدا کولي شول. مومنانو ته وئيلي شوي دي چي د بنی صلي الله عليه وسلم مرتبه او مقام ډېر اوچت دي. او بنی صلي الله عليه وسلم ته هم تلقين دي چي د کفارو او منافقينو په اعتراضونو باندې صبر کوه.

۳۲۰۹_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: مَا كُنَّا لَدَّ عَوْزِ بْنِ حَارِثَةَ إِلَّا زَيْدُ ابْنِ مُحَمَّدٍ، حَقَّ لَزَلُ الْقُرْآنِ: اذْعَوْهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ (الأحزاب: ۵). قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ." (٢)

^۱ - تفرد به المؤلف، وانظر صحيح مسلم/الإيمان ۴۴/۲۸۸ (تحفة الأشراف: ۱۴۲۶)

^۲ - تفرد به المؤلف

ترجمه دابن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي فرمائیل یی چي مونږ به زید بن حارثه ته دزید بن محمد په نوم اواز کولو تردي پوري چي په قران کریم کي دا ایت "ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ" نازل شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۱۰_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ قَزَعَةَ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَلْقَمَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ عَامِرِ الشَّعْبِيِّ، فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ (الأحزاب: ۴۰)، قَالَ: مَا كَانَ لِيَعِيشَ لَهُ فِيكُمْ وَلَدٌ ذَكَرُوا (۱).

ترجمه : دعامر الشعبي نه دالله تعالي ددي قول " مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ " باره کي مروی دي چي ددينه مراد دنارينه اولاد ژوندي نه پاتي کيدل دي.

(يعني څوک چي درسول الله سره داوواد کيدو علاقه نه لري لکه چي د "من رجالکم" په اضافت سره قطع داضافت درسول الله نه مقصود ده، رسول الله ته د داسي ابوت علاقه حاصله نه ده کوم چي په کوم صحيح دليل سره موجب دتحریم دهغه دبنځي اوگرځي پس هر کله چي دطعن مبني باطل ده نو مبني به محض فاسد هم وي البته يو دويم قسم روحاني ابوت يقينا حاصل دي چنانچه، ته دالله رسول يي (او رسول په روحاني مربی کيدو سره اوس روحاني دي) او په دي کی په دومره درجه کامل دي چي دتولو رسولاو نه اکمل او افضل دي چنانچه رسول الله دتولو نبیانو په آخر کی دي (او هر نبی چي داسي وي هغه په ابوت روحانيه کی هم دهرچانه مخکي وي ځکه چي دنورو ترتيب خو غير مابد وي او دخاتم دوره دنبوت که چري دنورو انبياؤ دزمانی نه زیاته نه وي نو بيا هم دابوت دتقويت کيفيه دپاره نفس تابيد کافي کيږي نو هر کله چي زمانه هم دنورو نه زیاته شوه او تقويت مکيه هم منزم شو نو قوت نور هم زیات شو او که دعموم دبعت لحاظ هم اوکړي نو مزيد زیات قوت به نور هم حاصل شي مطلب داچي ابوت جسمانيه خو نشته کوم چي موجب داعتراض جوړيدو البته ابوت روحانيه په درجه دکمال کی دي او هغه پخپله قاطع داعتراض دي ځکه چي دنبی اعتقاد او دهغه انقياد فرض دي او که څوک دا وسوسه اوکړي چي دا نکاح خو ناجائز نه ده لیکن که شوي نه وي نو بهتر به وه چي داعتراض هډوموقعه راغلي نه وي نو دلته په دي پوهيدل پکار دي چي الله تعالي ته دهر

۱ - اوردده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير الأحزاب ۲ (۲۴۸۲)، ۵ (۲۴۸۶)، صحيح مسلم / فضائل الصحابة ۱۰

(۲۲۲۵)، ویأی عند المؤلف في المناقب (۲۸۱۲) (تحفة الأشراف: ۴۰۲۱)

خيزد وجود يا د عدم مصلحت ډير ښه معلوم دي (پس ددي په وجود كې مصلحت وونو ځكه
بي د نبي د پاره تجويز كړو). بيان القرآن.

۳۲۱۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنْ حُسَيْنٍ،
عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ أُمِّ عَمَارَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ، أَنَّهَا أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَتْ: مَا أَرَى كُلَّ
شَيْءٍ إِلَّا لِلزَّجَالِ، وَمَا أَرَى النِّسَاءَ يُذَكَّرْنَ بِشَيْءٍ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ
وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ (الأحزاب: ۳۵) الْآيَةُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَإِنَّمَا
نَعْرِفُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: دام عماره انصاريه رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چي زه د نبي كريم صلي الله
عليه وسلم په خدمت كې حاضر شوم او عرض مي او كړو څه وجه ده چي زه هر څيز لره (په قران
كې) دسړو د پاره وينم او د ښځو په قران كې چرته ذكر نه وينم؟ تردي چي په دي باره كې دا ايت
"إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ" ايت تر اخره پوري نازل شو.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يې صرف په همدې يو سند
پيژنو.

تشرېح: دقتاده نه منقول دي چي بعضي زنانه ازواج مطهراتو ته ورغلي او ورته يې وويل چي
ستاسو ذكر خو په قران كې راغلو او زموږ ندي راغلي يعني په دي موقع ندي راغلي نو په دي
باره كې دا ايت نازل شو، او په بعضي رواياتو كې چي راغلي دي چي ام سلمه رضي الله عنها
تمنا كړي وه چي زموږ ذكر كه په قران كې راشي نو ښه به وي نو په دي باره كې دا ايت نازل
شو، كذا في الدر، او په دي كې دي داشبه ونكړي شي چي په پورتنې ايت كې خو ددوي ذكر
راغلي وو شايد چي تمنا به يې ددي خبري كړي وي چي د تشريع عام په طور د عامو ښځو ذكر
هم راشي، اود نارينوو د ذكر په يوځاي كې دي ته اشاره ده، استقلالاً د جواب ذكر كولو ته ځكه
ضرورت نشته چي شرايع په نارينه او زنانه كې مشترك دي، نو بيا نارينه متبوع وي دهغوي
خطاب كافي وي. (درمنثور)

۳۲۱۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الضُّعْفِيُّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ الْأَسَدِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ

هَذِهِ الْآيَةُ: وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ (الأحزاب: ٣٧) فِي شَأْنِ زَيْنَبِ بِنْتِ جَحْشٍ جَاءَ زَيْدٌ يَشْكُو، فَهَمَّ بِطَلَاقِهَا، فَاسْتَأْمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرماني چي ايت كريمه " وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ " دزينب بنت جحش رضي الله عنها په باره كي نازل شوي دي دزينب خاوند زید راغلو او رسول الله ته يي شکایت کولو او زينب ته يي دطلاق ورکولو اراده وه نو په دي وجه يي دنبی کریم صلي الله عليه وسلم نه اجازت واخسته نورسول الله ورته اوفرمايل " امسک عليك زوجك واتق الله " يعني خپله ښځه دخان سره اوساته طلاق مه ورکوه او په دي باره كي دالله تعالي نه اوویرېږه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث صحيح دي.

تشریح: او د "ما الله مبديه" تفسير په محبت وغيره سره کول لکه په بعضي اقوال شازه وغيره مستند الي الدليل الصحيح کی دي ځکه چي ددوی نه به تپوس کيږي چي بيا الله تعالي ددي ابداء چرته او کړه په خلاف دتفسير بالنکاح چي په "زوجناکها" کی ددي ابداء شوي ده او د زوجناکها نه مراد يا خو دادي چي ظاهري نکاح ته هم حاجت نه وو يا دادي چي مونږ حکم کوو چي نکاح او کړی دواړه طرفونه مفسر شول او هر څوک په مقابل روايت کی مناسب تاويل کوي او کوم تفسير چي درجالکم شوي دي په هغي کی زنانه هم شريکي دي ليکن کلام دزيد باره کی کيږي نو ځکه درجال تخصیص شوي دي گویا کی عیسی عليه السلام به نبی وي او نبوت به يي حادث نه وي او په مستقل طور به نه راځي. (اشرف علي تهانوي)

٣٢١٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا حَنَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي زَيْنَبِ بِنْتِ جَحْشٍ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا (الأحزاب: ٣٧) قَالَ: فَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَقُولُ: زَوَّجَكُنَّ أَهْلُكُنَّ، وَزَوَّجَنِي اللَّهُ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (٢)

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير الأحزاب ٦ (٢٤٨٤)، والتوحيد ٢٢ (٤٢٢٠)

^٢ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / التوحيد ٢٢ (٤٢٢١)، سنن النسائي / النكاح ٢٦ (٢٢٥٢) (تحفة الأشراف: ٢٠٤، و

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي ڪله ايت ڪريمه " فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَا كَهَا " دزينب بنت جحش رضي الله عنها باره ڪي نازل شوي دي دانس بيان دي فرمائي چي په همدي وجه هغي دنبي ڪريم صلي الله عليه وسلم په نورو بيبيانو دا فخر ڪولو چي ستاسو ودونه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ستاسو اهل د ڪورنو ڪري دي او زما واده ورسره الله تعاليٰ په اوم اسمان ڪي ڪري دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۱۴_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ الشُّدِّيِّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَتْ: " خَطَبَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَعْتَذَرْتُ إِلَيْهِ فَعَذَّرَنِي، ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: إِنَّا أَخْلَقْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عِمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ (الأحزاب: ۵۰) الْآيَةَ، قَالَتْ: فَلَمْ أَكُنْ أَجِلْ لَهُ لِأَنِّي لَمْ أَهَاجِرْ، كُنْتُ مِنَ الطَّلَاقِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ الشُّدِّيِّ. (۱)

ترجمه: دام هاني بنت ابي طالب رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته دنڪاح پيغام را ڪرو نو ما ورته معذرت او ڪرو تردي چي رسول الله زما معذرت قبول ڪرو او بيا الله تعاليٰ دا ايت ڪريمه " إِنَّا أَخْلَقْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عِمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ " نازل ڪرو دام هاني بيان دي چي ددي ايت په بنا زه در رسول الله دپاره حلاله نشوم خڪه چي ما هجرت نه وو ڪري دفتح مڪي په موقعه زه د "الطلاق" يعني د ازادو ڪرو غلامانو نه وم (او په همدغه وخت ڪي مي ايمان راوڀري وو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او مونڙي بي دسدي په روايت صرف په همدي سند پيڙنو.

٣٢١٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ بَهْرَامٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا "نُهِىَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَصْنَافِ النِّسَاءِ إِلَّا مَا كَانَ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ الْمُهَاجِرَاتِ"، قَالَ: لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءَ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَغْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ (الأحزاب: ٥٢) فَأَحَلَّ اللَّهُ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ (الأحزاب: ٥٠)، وَحَرَّمَ كُلَّ ذَاتِ دِينٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ، ثُمَّ قَالَ: وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (البائدة: ٥) وَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ إِلَى قَوْلِهِ خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ (الأحزاب: ٥٠) وَحَرَّمَ مَا سِوَى ذَلِكَ مِنَ أَصْنَافِ النِّسَاءِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ بَهْرَامٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ الْحَسَنِ يَذْكُرُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، قَالَ: لَا بَأْسَ بِحَدِيثِ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ بَهْرَامٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ.

(١) ترجمه: د عبد الله ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د مومنو او مهاجرو بنسختو نه علاوه دنور بنسختو سره دنكاح كولونو نه منع كړي شولكه چي الله تعالي فرمائي دي " لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءَ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَغْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ " الله تعالي ستاسو دنبي دپاره ستاسو خواني مومني مسلمانني بنسختي حلالې كړي دي " وامرأة مؤمنة ان وهبت نفسها للنبي " يعني هغه مومنانې بنسختي هم حلالې دي خوك چي خپل خان پخپله پيغمبر ته پيش كړي او داسلام نه علاوه باقي هر دين والا ورباندي حرامي كړي شوي دي بيا الله تعالي اوفرمائيل "ومن يكفر بالايمن فقد حبط عمله وهو في الآخرة من الخاسرين" او الله تعالي دا هم فرمائي دي " يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ إِلَى قَوْلِهِ خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ " يعني دا حكم ستا دپاره خاص دي او دنورو مومنانو دپاره نه دي (خكه چي ددوي نكاح بغير دمهر نه نشي كيدي، او ددوي نه علاوه نور قسم بنسختي حرامي كړي شوي دي په تاباندي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي مونږ يي صرف د عبد الحميد بن بحران په

روایت پیژنو احمد بن حنبل وائي دشهر بن حوشب نه د عبد الحميد بن بحرام په روايت نقل کولو کي هيڅ خرج نشته.

ف: اتيت قيد واقعي دي ځکه چې ددي مصداق موجوده ازواج دي (مجاهد) او ظاهره ده چې په دي صورت کې قيد اشتراطي نشي کيدي، دويم په "افاء الله عليك" کې قيد اتفاقي دي اصل مقصود يې دادي چې سبب دتملك مشروع کيدل متيقن شي او فې ددي يو مثال دي پس په اشتراء يا هبي سره چې څوک مملوك شي دهغه غير حال کيدل ثابت نه دي چنانچې په اخر دايت کې په ماملکت يمينك کې کوم قيد نشته کذا في الروح، دريم په دويم حکم کې چې "په خاص طور سره" لفظ راغلي دي ددي بيان خو چرته تصريحاً زما دنظر نه نه دي تير شوي ليکن دکلام دسياق نه چې بيان دمقام داخصاص دي دومره معلومېږي چې دمملوکاتو په باره کې هم کوم حکم درسول الله دپاره خاص دي (کذا في الكبير في تفسير قوله تعالى قد علمنا الخ، فان له في النكاح خصائص ليس لغيره).

پاتي شوه دا چې دا څه شي دي نو څه عجيبه نه ده چې هغه دا وي چې کومه وينځه درسول الله سره داخري زندگي پوري وي لکه ماريه قبطيه دادي دنورو دپاره حرامه وي پشان دازواجو نقله في الروح في تفسير قوله تعالى ولا ان تنكحوا ازواجه او ممکن ده چې ددينه علاوه نور څه وي کوم چې هغه زماني والاته معلوم دي او خاص دهغوی دمعلومولو ضرورت دي ځکه چې هم هغه داخصاص دظهور وخت وو ددومره ليکلو نه پس کله چې دماسپڅين په مونځ اودريدم نو من جانب الله مي په زړه کې دمملوکاتو دوه احکام وارد شول يو داچې دغنيمت دتقسيم نه مخکي درسول الله سره دغنيمت ديو څيز اخستلو اختيار موجود وي او دغه څيز ته به صفي وئيلي شو لکه په غزوه خيبر کې چې يې صفيه رضي الله عنها اخستلي وه (رواه ابو داود) او دنورو اهل حرب دطرفه چې به کومه خاص هديه راتلله هغه به درسول الله به لکه چې مقوقس بادشاه ماريه په هديه کې ورکړي وه خو دبل چا دپاره صفي جائز نه دي او هديه دعامو مسلمانانو حق دي کذا في الدر المختار، څلورم حکم په دريم کې چې هاجرن قيد راغلي دي دا قيد احترازي دي لکه چې دام هاني بنت ابي طالب رضي الله عنها دقول نه معلومېږي فلم اکون احله لاني لم اهاجر معه کنت من الطلقاء، او همدا رنگي د لا يحل لك النساء من بعد چې کوم تفسير ما اختيار کړي دي ددي تائيد دابن عباس دمجاهد نه منقول دي چنانچې دمجاهد الفاظ دادي لا يحل لك النساء من بعد ما بينت لك هذه الاصناف بنات عمك الي قوله فاحل له من هذه الاصناف ما شاء، پنځم حکم دبنات عم او عمات او بنات خال او خالات چې کوم تفسير شوي دي په معالمو او نورو تفسيرونو کې داسي دي پس خاص عم او خال عمه او

خاله مراد نه دي، شپږم حکم په څلورم کی چی دواهباتو ذکر راغلي دي په دي کی ان وهبت شرط نه دي بلکه شرط خو صرف ایمان دي او دا قید درفعي دشبهي دپاره دي او اثبات الحکم فی النکاح بالاولي دپاره دي ځکه چی حره محل دهبی نه ده کله چی په دي بلا عوضه عقد دا حلالیږي نو په نکاح بالعوض سره خوبه په طریقه اولي حلالیږي پس حاصل داشو چی داقاربو دپاره خو هجرت شرط دي او داجانبو دپاره ایمان کافی دي گویا کی چی بغیر عوضه نکاح اوشي قاله شعبي او په دي کی اختلاف دي چی داسي کومه بي بي وه او که نه وه قائلینو داول قول دا نومونه خودلي دي خوله بنت حکیم، ام شریک، میمونه، لیلی بنت حطین، په دي کی دثانیه متعلق قبلها الفاظ هم راغلي دي او ثالثه په ازواجو کی مشهوره ده او باقی به بي نه وي قبول کړي دقول ثاني قائلین وائي لم یکن عند رسول الله صلي الله عليه وسلم امرته وهبت نفسها له پس کلام به په طور دشرط او جزا وي چی که داسي اوشي نو درست به وي لیکن داسي نه دي شوي یعنی شرط ثاني ان اراد النبي متحقق شوي نه دي او اولني شرط ان وهبت یقینا واقع شوي دي خو قائلین دقول ثاني روایات د قائلین دقول اول ثابت نه مني ممکن ده چی په دي کی دچاسره نکاح شوي وي په لفظ دهبی به نه وي، اوم حکم په څلورم کی چی مومنه قید راغلي دي هغه هم دهجرت دقید پشان احتراضي دي چنانچی د لایحل لك النساء په تفسیر کی هم دپته اشاره شوي وه او همدا تفسیر دمجاهد نه منقول دي "لایحل لك النساء من بعد یهودیات ولا نصرانیات لاینبغي ان یکن امهات المؤمنین الا ماملکت یمینك قال هی الیهودیات والنصرانیات لابس ان یشتريها" اتم حکم دلته اوه احکام مختص دي داولني حکم اختصاص دادي چی په دغه وخت کی درسول الله نهه بیاني وي او دومره بیاني په نکاح کي جمع کول دکوم امتي دپاره جائز نه دي وجه دشرف کیدل ددي ظاهر دي د دویم حکم اختصاص تقریر په دریمه فائده کی تیر شوي دي او ددي وجه دشرف کیدل هم ظاهر دي په دریم حکم کی اختصاص دادي هجرت قید چي دنورو خلقو دپاره نه دي په دي کی هم درسول الله شرف ظاهر دي چی اکمل څیز دده دپاره تجویز کړي شوي دي، دڅلورم حکم اختصاص وجه داده چي مهر ورباندي واجب شوي ندي، په دي کي امتیاز ظاهر دي دپنځم حکم تقریر هم ددریم پشان دي، دشپږم حکم اختصاص وجه دشرف کیدل ظاهر دي د اوم حکم اختصاص هم ظاهر دي چي دنورو امتیانو دپاره دا تبدل ممنوع ندي موجب دشرف کیدل په دي وجه چي په دي تبدل سره شبه دعدد کیدل دي، پداسي شان سره که بل امتي څلور بیاني ساتي نو پنځمه ورله بغیر دمذکوره تبدل نه جائز نده پس دا په موجب دشرف کیدو کي اولني حکم ته قریب ترده.

نهمه فائده په اولني ایت کي چي خالصه راغلي دي زمحشري داد څلورو متعلق گرځولي دي.

لسمه فائده په اولنو پنځه حکمونو کي چي کوم حکمت بيان شوي دي لکي لا يکون عليك
 خرج هلته په تفسير کي ددريم او پنځم حکمت بيان اجمالا شوي دي او ددويم حکم دتقرير وعده
 شوي ده. باقي دسپږم حکم حکمت پخپله په قران کي وارد دي چي ذلک ادني ان تقر اعينهن
 ، الخ ، اود اوم حکم حکمت دا کيدي شي چي په داسي تبدل کي کم فهمه خلق په شبه دغرض
 پرستی کي واقع کيدي شي ، چي دخپلي يوي نفساني نفع دپاره جديد مسائل حاصل شي ، او
 قديمي ته ضرر اورسولي شي په خلاف ددي چي قديمي ته طلاق او دجديدي سره نکاح
 مجتمع نه وي نو بيا ددي شېهي گنجائش نه شي کيدي. (بيان القران)

۳۲۱۶- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُمَرَو، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ: "مَا مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أُحِلَّ لَهُ النِّسَاءُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دعتاء نه مروي دي فرمايلي يي دي چي عائشه رضي الله عنها او فرمايل در رسول
 الله صلي الله عليه وسلم دوفات کيدو نه مخکي هغه ته بنځي حلالې کړي شوي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۱۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا أَشْهَلُ بْنُ حَاتِمٍ، قَالَ ابْنُ عَوْنٍ: حَدَّثَنَا، عَنْ عُمَرَو بْنِ
 سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَتَى بَابَ امْرَأَةٍ عَرَسَ بِهَا،
 فَإِذَا عِنْدَهَا قَوْمٌ فَاَنْطَلَقَ فَقَضَى حَاجَتَهُ فَاخْتَبَسَ، ثُمَّ رَجَعَ وَعِنْدَهَا قَوْمٌ فَاَنْطَلَقَ فَقَضَى حَاجَتَهُ
 فَرَجَعَ وَقَدْ خَرَجُوا، قَالَ: فَدَخَلَ وَأَرْغَى بَيْنِي وَبَيْنَهُ سِتْرًا، قَالَ: فَذَكَرْتُهُ لِأَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: فَقَالَ:
 لَيْنُ كَانَ كَمَا تَقُولُ لَيُنْزِلَنَّ فِي هَذَا شَيْءٌ، فَنَزَلَتْ: الْحِجَابُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ
 غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَعُمَرَو بْنُ سَعِيدٍ، يُقَالُ لَهُ: الْأَضْلَعُ. (۲)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي زه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره

۱ - سنن النسائي/النكاح ۲ (۲۲۰۶، ۲۲۰۷) (تحفة الأشراف: ۴۲۷۹)، وسنن الدارمي/النكاح ۲۲ (۲۲۸۷)

۲ - راجع: اورده البخاري في الجامع الصحيح/النكاح ۶۷ (۵۱۶۶)، والأطعمة ۵۹ (۵۲۶۶)، والاستئذان ۱۰ (۶۲۲۸).

وصحيح مسلم/النكاح ۱۵ (۱۲۲۸) (تحفة الأشراف: ۱۱۰۹)

موجود وم چي هغوی پخپلو بیبيانو کي دیوي بی بی دروازي ته ورغلو چي هلته بی دشیپي تیرولو اراده وه هلته بی څه کسان موجود اولیدل نورسول الله صلی الله علیه وسلم ددغه خای نه لاړو او خپل څه ضروري کارونه بی او کړل او یوه شیبه حصار وو او بیا دوباره راغلو نو بیا هغه خلق دا وخت ددی خای نه تلي وو دانس رضي الله عنه بیان دي بیا دتنه داخل شو او زمونږ او خپل مینځ کي بی یوه پرده زوړنده کړه ماددي خبري ذکر ابوطلحه ته او کړو هغه اوونیل که خبره همداسي وي لکه چي ته بی وائي نو دي باره کي به ضرور کوم حکم نازلیري تردي چي بیا ایت دحجاب نازل شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث په دي سند غریب دي.

۳۲۱۸- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضَّبَّعِيُّ، عَنِ الْجَعْدِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: تَزَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلَ بِأَهْلِهِ، قَالَ: فَصَنَعْتُ أُمِّي أُمُّ سُلَيْمٍ حَيْسًا فَجَعَلَتْهُ فِي تَوْرٍ، فَقَالَتْ: يَا أَنَسُ اذْهَبْ بِهَذَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْ لَهُ: بَعَثْتُ إِلَيْكَ بِهَا أُمِّي وَهِيَ تُقْرِئُكَ السَّلَامَ، وَتَقُولُ: إِنَّ هَذَا لَكَ مِنَّا قَلِيلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: فَذَهَبْتُ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: إِنَّ أُمِّي تُقْرِئُكَ السَّلَامَ، وَتَقُولُ: إِنَّ هَذَا مِنَّا لَكَ قَلِيلٌ، فَقَالَ: "ضَعُهُ"، ثُمَّ قَالَ: "اِذْهَبْ فَادْعُ لِي فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا وَمَنْ لَقِيتَ فَسَقِّ رِجَالًا"، قَالَ: فَدَعَوْتُ مَنْ سَقِّ وَمَنْ لَقِيتُ، قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسٍ عَدَدُكُمْ كَانُوا؟ قَالَ: زُهَاءٌ ثَلَاثٌ مِائَةٍ، قَالَ: وَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَنَسُ هَاتِ التَّوْرَ"، قَالَ: فَدَخَلُوا حَتَّى امْتَلَأَتِ الصُّفَّةُ وَالْحُجْرَةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لِيَتَحَلَّقُوا عَشْرَةُ عَشْرَةٍ، وَلِيَأْكُلْ كُلُّ إِنْسَانٍ مِمَّا يَلِيهِ"، قَالَ: فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، قَالَ: فَخَرَجَتْ طَائِفَةٌ وَدَخَلَتْ طَائِفَةٌ حَتَّى أَكَلُوا كُلُّهُمْ، قَالَ: فَقَالَ لِي: "يَا أَنَسُ، ارْفَعْ"، قَالَ: فَرَفَعْتُ فَمَا أَذْرِي حِينَ وَضَعْتُ كَانَ أَكْثَرُ أُمِّ حِينَ رَفَعْتُ، قَالَ: وَجَلَسَ مِنْهُمْ طَوَائِفُ يَتَحَدَّثُونَ فِي بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ وَزَوْجَتُهُ مُوَلِّيَةٌ وَجْهَهَا إِلَى الْحَائِطِ، فَثَقُلُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَى نِسَائِهِ ثُمَّ رَجَعَ، فَلَمَّا رَأَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ رَجَعَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ ثَقُلُوا عَلَيْهِ، قَالَ: فَابْتَدَرُوا الْبَابَ فَخَرَجُوا كُلُّهُمْ، وَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَرَخَى السِّتْرَ وَدَخَلَ وَأَنَا جَالِسٌ فِي الْحُجْرَةِ، فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا يَسِيرًا حَتَّى خَرَجَ عَلَيَّ وَأَنْزَلْتُ هَذِهِ الْآيَاتُ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَهُنَّ عَلَى

النَّاسِ: "يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرِينَ إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ (الأحزاب: ٥٣) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ". قَالَ الْجَعْدُ: قَالَ أَنَسُ: أَنَا أَخَذْتُ النَّاسَ عَهْدًا بِهَذِهِ الْآيَاتِ، وَحُجِبْنَ نِسَاءُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَالْجَعْدُ هُوَ ابْنُ عُثْمَانَ، وَيُقَالُ: هُوَ ابْنُ دِينَارٍ، وَيُكْنَى أَبَا عُثْمَانَ بَصْرِيٌّ وَهُوَ ثِقَةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، رَوَى عَنْهُ يُونُسُ بْنُ عُبَيْدٍ، وَشُعْبَةُ وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم نكاح او كره او دخيلي بنهي (زينبت بنت جحش رضي الله عنها)، خواته ورغلو او په دي موقعه زما مورام سليم رضي الله عنها حيس تيار كړو او دا يي په يو وړو كي لوښي كي واچولو او بيا يي ماته اووئيل اي انس دا خان سره واخله اورسول الله صلي الله عليه وسلم ته يي ورسوه او ورته اووايه دا خوراك زما مور تاسو ته ليرلي دي او هغوى تاته سلام پيش كوي او ورته اووايه اي دالله رسوله چي دا وړه شان هديه زما دطرفه ستاسو په خدمت كي پيش كيږي مادا لوښي راپورته كړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راغلم او عرض مي او كړو زما مور سلام پيش كوي او وائي چي دا وړه شان هديه زما دطرف نه قبول كړي رسول الله او فرمائيل دا كيږده او بيا يي او فرمائيل لاږ شه او فلاني او فلاني او يو څو نومونه يي واخستل چي په دوى كي څوك درته ملاؤ شي ټول ماته راوله دانس بيان دي رسول الله چي دكومو كسانو نومونه اخستلي وو هغوى ټول او څوك چي به په تگ راتگ كي ماسره ملاويدو ټول مي راوغوښتل دحديث دراوي جعد بن عثمان بيان دي مادانس رضي الله عنه نه تپوس او كړو چي دا خلق به تقريبا ټول څومره وو هغه اووئيل تقريبا دري سوه، انس رضي الله عنه وائي بيا ماته رسول الله او فرمائيل اي انس دا لوښي راوړه، انس وائي خلق دتنه داخل شول تردي پوري چي صفه او كمره ټول ډك شو رسول الله او فرمائيل دلسو لسو كسانو پينځي جوړي كړئ او هر يو سړي دي دخپلي مخي نه خوري خلقو په مړه خيټه خوراك او كړو يوه پينځه چي به مړيدله دا به بهر وتله او بله پينځه به دتنه داخلیده په دي شان سره ټولو خوراك او كړو رسول الله ماته او فرمائيل اي انس اوس دا لوښي راوچت كړه ما لوښي اوچت كړو مگر صحيح صحيح وئيلي نشم چي كله ما دا لوښي راوړي وو هغه وخت په دي كي حيث زيات وو او كه دلوښي پورته كولو نه پس پكي

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / النكاح ٦٥ (تعليقا) صحيح مسلم / النكاح ١٥ (١٣٢١/٩٣). وانظر ما قبله (تحفة

زيات وو؟ كله چي خلق دخوراك نه فارغ شول ، راوي وائي چي بيا يو خو كسان هلته ناست پاتي شول چي گپ شپ او خبري يي شروع كړي او رسول الله صلي الله عليه وسلم هم موجود وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم بي بي محترمه هم دديوال نه اخوا ديوال طرف ته مخامخ ناسته وه مگر در رسول الله صلي الله عليه وسلم دخلقو دغه شان ناسته خوبنه نشوه لهذا بهر اووتلو او دتولو ازواجو مطهراتو حجرو ته يي چكر اولگولو او دسلام كولو نه بعد واپس راغلو كله چي هغوی رسول الله صلي الله عليه وسلم دواپس راتلو په حال كي اوليدو نو ورته معلومه شوه چي ددوی په ناسته رسول الله صلي الله عليه وسلم خوشحاله نه دي او دا ناسته يي خوبنه نه شوه لهذا په جلتی سره ټول د دروازي نه بهر اووتلو او رسول الله دتنه داخل شو او دپردي اچولو نه پس داخل شو انس رضي الله عنه وائي زه په حجره كي ناست وم يوه شيبه چي تيره شوه رسول الله صلي الله عليه وسلم زما خواته راغلو او دا ايتونه نازل شول او رسول الله صلي الله عليه وسلم بهر اووتلو او خلقو ته يي دا ايتونه واورول "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ" اي مومنانو دني کورته (بغير بللو) مه ورخی مگر كله چي تاسو دطعام دپاره اوبللي شی (نوخه مضائقه نشته مگر بيا هم تلل پداسي شان سره) چي ددي طعام تياريدو ته به انتظار کوونکي نه یی (يعني بي دعوته خو مه ورخی او که دعوت درکړي شوي هم وي نو بيا هم دير دمخکي نه مه ورخی) مگر كله چي تاسو وبللي شی (چي اوس راشی خوراك تيار دي) نو بيا خير دي تلي شی (نو بيا چي كله د خوراك كولو نه فارغ شی نو فورا به خی او خبرو ته غوړ ايسودونکي مه کینی (خکه چي نبي داسي خبري نه خوبنوي ، هغه خوستاسو لحاظ کوي (اوپه خوله درته نه وايي چي رخصت شی) ، دجعد بيان دي چي انس رضي الله عنه او وئيل دا ايتونه دهر چانه مخکي ماته رسيدلي دي او ازواج مطهراتو ددغي ورخي نه پس پرده کول شروع کړل.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او جعد دعثمان خوي دي هغه ته ابن دينار هم وئيلي شي کنيه يي ابو عثمان بصري ده او دمحدثينو په نزد ثقه راوي دي يونس بن عبيد ، شعبه او حمدا بن زيد دده نه نقل دروايت کوي.

ه: په اولني ايت کی چی کوم احکام د دخول دبیوت او طعام مذکور دي هغه په تصریح دعلماء سره رسول الله پوري خاص نه دي يعني دا قسم خبري که چاته گراني او ناخوبنه وي نو جائز نه دي او د "فيستحى منكم والله لا يستحي من الحق" په وجه دي دا شبه اونکړي شي چی رسول الله به كله كله اظهار دحق نه كولو اصل خبره داده چی اظهار دحق واجب دي او دادالله حق دي او دکوم کار نه چی دهغه استحياء واقع شوي وي هغه حق النفس دي چی پخپل خان

بي مشقت برداشت کړي دي د دينه د شرعي حکم اخفاء نه لارميرې تردي چي منشاء دوسوسي گرځي او د حجاب په مسئله کې د "واذا سالتوهن" دزياتولو فائده د ترجمي په تقرير کې ظاهره ده چي د مبالغې دپاره دي يعني هسي خو به حجاب ولي ضروري نه وي کله چي د داسي حاجت شديده په وخت کې هم ضروري دي او دا ايت د حجاب دايت "و قرن في بيوتكن" نه مقدم دي ځکه چي ددي نزول دزينب رضي الله عنها په اولني واده کې شوي دي او دتخير دايت وخت چي "و قرن" الخ، سره متعلق دي ددي نزول دزينب دنکاح نه پس شوي دي چنانچي په مخيراتو کې هغه هم شامله ده دکوم نه مخکي چي طلب دنفقاتو شوي وو چي ددي دواده دزمانې نه پس په دوي کې ډير اتفاق شروع شو پس په دي ايت حجاب فرض شو او په "و قرن" سره ددي تاکيد اوشو او مسائل د حجاب او دقرار في البيوت دايت "و قرن" په تفسير کې مذکور دي دازواج مطهراتو سره دنکاح حرمت خو مجملا منصوص او اجماعي دي البته په بعضي تفصيلاتو کې اختلاف دي امام الحرمين او رافعي تحريم لره په مدخول بها پوري خاص کړي دي او امام رازي او غزالي وغيره هغه زوجه حلاله گڼي څوک چي دتخير نه پس دنيا لره اختيار کړي او بعضي علماؤ په مملوکاتو کې صرف هغه حرامي کړي دي کومي چي دوفات دوخته پوري درسول الله سره وي او په ايت "لا جناح عليهن" کې چي کوم مستثنيات دي په دوي کې انحصار مقصود نه دي بلکه جميع محارم نسبیه وي او که رضاعیه او کوم چي په ايت دسورة نور کې ذکر دي ټول مراد دي ددي ايت دبعضي اجزاؤ تفسير په سورة نور کې تير شوي دي.

قوله تعالى "ان ذلکم کان يؤذي النبی" الخ، دذلکم مشار اليه دخوراک نه پس درسول الله په کور کې حصاريدل دي ددينه دوه خبري معلومي شوي يو دا چي په داسي موقعه په واضح طور نه ونيل دطبعي کرم مقتضي ده او په صفا طور ونيل دعقل حکيم مقتضي ده پس مصلح دمقتضي دعقل لره په مقتضي دطبع ترجيح ورکوي، دويمه خبره دمعاشري داصلاح واجب کيدل او په کوم حرکت چي نورو ته ضرر رسيږي او ضروري نه وي دهغي حرام کيدل، نن سبا په اهل علمو او مشانخو کې هم په دي امورو کې احتياط نه موندلي کيږي.

۳۲۱۹- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَالِدٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "بَنَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَمْرَاءٍ مِنْ نِسَائِهِ، فَأَرْسَلَنِي فَدَعَوْتُ قَوْمًا إِلَى الطَّعَامِ، فَلَمَّا أَكَلُوا وَخَرَجُوا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُنْطَلِقًا قَبْلَ بَيْتِ عَائِشَةَ، فَرَأَى رَجُلَيْنِ جَالِسَيْنِ فَأَنْصَرَفَ رَاجِعًا، فَقَامَ الرَّجُلَانِ فَخَرَجَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرِينَ إِنَّهَا (الأحزاب: ٥٣). وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ بَيَّانٍ، وَرَوَى ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثَ بِطَوِيلِهِ. (١)

ترجمه : دانس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم پخپلو بيابيانو کي ديو بي بي سره واده او کړو د واده شپه چي تيره شوه بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم زه په څه کسانو پسي اوليرلم کله چي خلقو خوړل څکل او کړل او رخصت شول نو رسول الله پاڅيدو او دعائشه رضي الله عنها دکور طرف ته يي مخه او کړه چي بيا يي په دوه ناستو کسانو نظر اولگيدو رسول الله فورا راواپس شو (او هغوی ته درسول الله دواپسی احساس اوشو) نو دواړه فورا پاڅيدل او ددي ځاي نه اووتل په همدې موقعه الله تعالي ايت کریمه "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاطِرِينَ إِنَّهَا وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ" نازل کړو او په دي حديث کي يوه اوږده قصه ده.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي په روايت دييان او ثابت دانس نه دا حديث نقل کړي دي او يوه اوږده قصه يي بيان کړي ده.

٣٢٢٠- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ نَعِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُجَبِّرِ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيَّ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ الَّذِي كَانَ أَرَى النَّدَاءَ بِالصَّلَاةِ أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَحْنُ فِي مَجْلِسِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فَقَالَ لَهُ بِشِيرُ بْنُ سَعْدٍ: أَمَرَنَا اللَّهُ أَنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى تَسْتَأْنِسَ أَنَّهُ لَمْ يَسْأَلْهُ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُولُوا: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَالسَّلَامُ كَمَا قَدْ عَلِمْتُمْ". وَفِي الْبَابِ، عَنْ عَلِيٍّ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، وَكَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، وَطَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، وَأَبِي سَعِيدٍ، وَزَيْدِ بْنِ خَارِجَةَ، وَيُقَالُ: ابْنُ جَارِيَّةٍ، وَبُرَيْدَةَ. قَالَ أَبُو

عيسى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابو مسعود بدري رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته راغلو او مونږ دسعد ابن عبادہ رضي الله عنه سره ناست وو نو دسعد خوي بشير عرض اوکړو يا رسول الله مونږ ته الله تعالي تاسو باندی درود ويلو حکم کړی دی، نو مونږ په څنگه الفاظو درود ووايو، رسول الله صلي الله عليه وسلم یوساعت غلی شو فوراً یی جواب ورنکړو، دومره ډیر ساعت غلی وو چي مونږ او وئیل کاش چي ده دا تپوس نه وی کړی بیا کافي ساعت پس رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائیل درود داسی وائي اللهم صلي علي محمد وعلي ال محمد كما صليت علي ابراهيم وبارك علي محمد وعلي ال محمد كما باركت علي ابراهيم في العالمين انك حديد مجيد، او دسلام طريقه خو درته معلومه ده په تشهد کې بنودلي شوی ده.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دعلي، ابو حميد، کعب بن عجره، او طلحه بن عبیدالله، ابوسعید خدری، او زید بن خارجه رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او زید ته ابن جاريه او ابن بريده هم وئيلي شي.

لغات: مجلس: جلس يجلس جلوسا معني کيناستل المجلس معني دناستي ځاي، المجلس همنشين جلساء يي جمع ده.

تشریح: امرنا الله ان نصلي عليك: الله تعالي مونږ ته حکم کړی دی چي په تا باندی درود او وائي ددينه مراد دقران کریم دا ايت دی "يا ايها الذين امنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً الاية:

حتي تمنينا انه لم يسئله: تردي پوري چي مونږ دا تمنا اوکړه چي کاش در رسول الله نه دا سوال شوی نه وی ځکه چي دسوال نه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم خاموش شو نو صحابه کرام او یریدل هسي نه چي دا سوال چرته دنبوت دمنشاء خلاف نه وي ددي سوال دکولو په وجه خو مونږ رسول الله صلي الله عليه وسلم ته تکليف ورکړو يا دا چي رسول الله ته به ددي سوال جواب معلوم نه وي نو ځکه يي خاموشي اختيار کړه.

په بعضي روايتونو کې راغلي دي چي ددينه پس په رسول الله صلي الله عليه وسلم وحي نازل شوه او بيایي پورتنی مذکوره حديث بيان کړو.

په يو بل روايت کې راغلي دي کله چي يو صحابي سوال اوکړو چي دسلام طريقه خو مونږ ته معلومه شوه لیکن کله چي په مونږ کې يو نو په تا باندی به درود څنگه وایو ددي سوال په

١ - صحيح مسلم/ الصلاة ١٤ (٣٠٥). سنن ابی داود/ الصلاة ١٨٢ (٩٨٠). سنن النسائي/ السهو ٢٩ (١٢٨٦). (تحفة الأشراف:

١٠٠٠٤). موطا امام مالک/ صلاة السفر ٢٢ (٦٤). و مستند احمد (٥/٢٤٣). و سنن الدارمي/ الصلاة ٨٥ (١٢٨٢).

اوريدو سره رسول الله صلي الله عليه وسلم اوږده خاموشي اوکړه مونږ دا خواهش اوکړو چي کاش دا سوال مو ورنه کړی نه وی او بيار رسول الله ددينه پس او فرمائيل په مونځ کې به درود ضرور وائي "اللهم صلي علي محمد الخ"

۳۲۲۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ عَوْفٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَمُحَمَّدٍ، وَخِلَاسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ رَجُلًا حَيِيًّا سَتِيرًا مَا يَرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ اسْتَحْيَاءٌ مِنْهُ، فَأَذَاهُ مَنْ أَذَاهُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ"، فَقَالُوا: مَا يَسْتَتِرُ هَذَا السِّتْرَ إِلَّا مِنْ عَيْبٍ بِجِلْدِهِ، إِمَّا بَرَصٌ، وَإِمَّا أُذْرَقٌ، وَإِمَّا آفَةٌ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرَادَ أَنْ يُبَرِّئَهُ مِنْهَا قَالُوا، وَإِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلَا يَوْمًا وَخَذَهُ فَوَضَعَ ثِيَابَهُ عَلَى حَجَرٍ، ثُمَّ اغْتَسَلَ، فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ إِلَى ثِيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا، وَإِنَّ الْحَجَرَ عَدَا بِثَوْبِهِ فَأَخَذَ مُوسَى عَصَاهُ فَطَلَبَ الْحَجَرَ، فَجَعَلَ يَقُولُ: تَوْبِي حَجَرُ تَوْبِي حَجَرُ، حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَلَكٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَرَأَوْهُ عُرْيَانًا أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا، وَأَبْرَأَهُ مِنْهَا كَانُوا يَقُولُونَ، قَالَ: وَقَامَ الْحَجَرُ فَأَخَذَ ثَوْبَهُ وَلَبِسَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا بِعَصَاهُ فَوَاللَّهِ إِنْ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ أَثَرِ عَصَاهُ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِنْهَا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا (الأحزاب: ٦٩). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَفِيهِ عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي موسي عليه السلام يو حيا دار او پرده پوش انسان دي دهغه د بدن هيڅ يوه حصه دهغه نه د شرم کولو په وجه چانشوه کتلي نو تکليف ورته اورسولو هغه چا چي تکليف يي ورته رسولي وو د بني اسرائيلو نه هغوی ونيل دا کس دومره مضبوطه پرده صرف په دي وجه کوي چي يا خوبه په ده باندي دچمري بيماري وي، يا به ورباندي ابرص مرض وي، او يا به يي شرم گاه پرسوب کړي وي او يا ورباندي چرته کوم بل مرض لگيدلي وي، الله تعالي اوغوبنستل چي په ده باندي کوم تهمت او الزامونه لگولي شي دهغي نه دده برائت ظاهر کړي (نو داسي اوشول، موسي عليه

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / أحاديث الأنبياء ٢٨ (٢٢٠٣). وتفسير سورة الأحزاب ١١ (٢٤٩٩) (تحفة الأشراف:

السلام يوه ورخ يواخي وو چي جامي يي اوويستلي او په يو كمريي كيخودي او دغسل كولو اراده يي وه، كله چي دغسل كولو نه فارغ شو او پخپلو جامو پسي واپس راغي نو كمرورنه جامي او تختولي موسي عليه السلام خپله همسا راوچته كړه او كمرو ته به يي اوازونه كول او دا الفاظ به يي وئيل "ثوبي حجر ثوبي حجر" يعني اي كانږيه زما جامي اي كانږيه زما جامي راكړه او ددي وينا كولو په حال كي ورپسي وو تردي پوري چي دا كانږي د بني اسرائيلو يو جماعت ته ورورسيدو نورو خلقو هغه لره په دغه حالت كي دخلقت په لحاظ دهر چانه بهتر اوليدله او الله تعالي ورته دتولو خرابيانو او عيبونو نه پاك او صاف اوخودل كوم عيب چي به هغوي په ده كي بيانو لو هغه نه وو رسول الله او فرمايل چي بيا دا كانږي اودريدو او موسي عليه السلام ورنه خپلي جامي واخستلي او بيا يي واغوستلي او بيا يي پخپله همسا په كانږي غوزارونه شروع كړل قسم په الله چي بيا په دغه كانږي باندي دموسي عليه السلام دهسا دگذار څلور يا پنځه نشانات ليدلي كيده او همدا مطلب دي ددي ايت كريمه "يا ايها الذين امنوا لاتكونوا كالذين اذوا موسي فبراه الله مما قالو وكان عند الله وجيها".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي دا حديث په يو څو نورو سندونو هم دابوهريره رضي الله عنه په واسطه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مروي دي او په دي باب كي يو حديث دانس په واسطه درسول الله صلي الله عليه وسلم نه مروي دي.

۳۵_ باب وَمِنْ سُورَةٍ سَبَّأٍ

د سورة سبا د بعضي ايتونو تفسير

وجه د تسميه او شان نزول د سورت

نوم د سورت د ايت. ۱۵ د جملي: لقد كان لسبأ في مسكنهم اية، نه اخستلي شوي دي. يعني هغه سورت چه په هغی كي د سبأ ذکر راغلی دی.

د نزول زمانه: د دی د نزول زمانه په معتبر روایت سره نه معلومه ده. البته د بیان د انداز نه معلومېږي چه دا د مکی په مینځنی دور كي نازل شوی دی یا په اول دور كي. که په مینځنی دور كي وی. نو غالباً دا د ابتدائي زمانی سره تعلق لري. ځکه چه د ظلم او ستم سختی زیاته نه وه. صرف توقی مسخری او افواگانۍ وی. دروغ الزامونه وو او د وسوسو په ذریعه د اسلامي تحریک مخالفت کیدلو.

۳۲۲۲_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ

الْحَكَمِ النَّخَعِي، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَبْرَةَ النَّخَعِيُّ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ مُسَيْكٍ الْمُرَادِيِّ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا أَقَاتِلُ مَنْ أَذْبَرَ مِنْ قَوْمِي بَيْنَ أَقْبَلٍ مِنْهُمْ؟ فَأَذِنَ لِي فِي قِتَالِهِمْ وَأَمَرَنِي، فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ، سَأَلَ عَنِّي: "مَا فَعَلَ الْغُطَيْفِيُّ؟" فَأَخْبَرْتُهُ أَنِّي قَدْ سِرْتُ، قَالَ: فَأَرْسَلَنِي فِي أَثَرِي فَرَدَّنِي، فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: "ادْعُ الْقَوْمَ، فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ فَأَقْبَلْ مِنْهُ، وَمَنْ لَمْ يُسَلِّمْ فَلَا تُعْجَلْ حَتَّى أُحْدِثَ إِلَيْكَ"، قَالَ: وَأُنْزِلَ فِي سَبَبِ مَا أُنْزِلَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا سَبَأَ أَرْضُ أَوْ امْرَأَةٌ؟ قَالَ: "لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلَا امْرَأَةً، وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ مِنَ الْعَرَبِ فَتَيَّامَنَ مِنْهُمْ سِتَّةً وَتَشَاءَمَ مِنْهُمْ أَرْبَعَةً، فَأَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا: فَلَحْمٌ، وَجَذَامٌ، وَغَسَّانٌ، وَعَامِلَةٌ، وَأَمَّا الَّذِينَ تَيَّامَنُوا: فَالْأَزْدُ، وَالْأَشْعَرِيُّونَ، وَحَمِيرٌ، وَكِنْدَةٌ، وَمَذْجَجٌ، وَأَنْمَارٌ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا أَنْمَارٌ؟ قَالَ: "الَّذِينَ مِنْهُمْ خُثْعَمٌ، وَبَجِيلَةٌ"، وَرَوَى هَذَا عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: د فروه بن مسيڪ مرادي بيان دي فرمائي چي زه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ورغلم او عرض مي اوکړو اي دالله رسوله ايا زه دخپل قوم هغه خلقو سره ملاؤ شم چاچي ايمان راوړي دي او ايا دهغه خلقو سره جنگ اونکرېم چاچي ايمان نه دي راوړي نو رسول الله ماته دهغوئ سره دجنگيدو اجازت راکړو او زه يې دخپل قوم امير مقرر کړم کله چي زه ددوئ دخوانه روان شوم نو رسول الله زما باره کي تپوس اوکړو چي هغه غطيافي څه اوکړل؟ ورته اوونيلي شول چي تلي دي نو زما دواپس راوستلو دپاره يې په ماپسي څوک په منډه راوليږلو نو زه ورته واپس راغلم او په دغه وخت کي رسول الله دصحابه کرامو په مينځ کي ناست وو او ويې فرمائيل خلقو ته دعوت ورکړه په دوئ کي چي څوک اسلام راوړي دهغوئ اسلام او ايمان قبول کړه او څوک چي اسلام رانورې دهغوئ په معامله کي جلتي مه کوه تردي پوري چي تاته نوي حکم نه وي ليږلي شوي، راوي وائي دسبا باره کي چي څه نازل شوي وو هغه خو نازل شوي وو مگر يو کس اوونيل اي دالله رسوله سبا څه څيز دي دکوم ملک نوم دي او که دکومي بنځي نوم دي رسول الله اوونيل نه دکوم ملک نوم دي او نه دکومي بنځي نوم دي بلکه دا ديوسري نوم دي چي عرب وو او لس بچي يې وو چي شپږ يې په دي بچو کي باعث دخير او برکت گنرل او په نورو څلورو يې بدفالي نيوله (يعني سپيره يې گنرل) پس کوم چي هغه سپيره گنرل هغه نجم، جذام، غسان، او عامله دي او چي کوم يې مبارک گنرل هغه ازد، اشعري، حمير، مذجج، انمار، او کنده دي يو کس اوونيل اي دالله رسوله انمار کومه يوه قبيله ده، رسول الله صلي الله

عليه وسلم او فرمايل ددي قبيلي يو دوه شاخونه دي چي خشم او بجيله ورته وائي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث دابن عباس نه مروی دي او هغه يي د نبي كريم صلي الله
عليه وسلم نه نقل کوي او د سند په لحاظ حسن غريب دي.

۳۲۲۳- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا قَضَى اللَّهُ فِي السَّمَاءِ أَمْرًا ضَرَبَتْ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا
لِقَوْلِهِ، كَأَنَّهُمَا سِلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ، فَإِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ، قَالُوا: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: الْحَقُّ وَهُوَ
الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ، قَالَ: وَالشَّيَاطِينُ بَعْضُهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)
ترجمه: د ابوهريره رضي الله عنه بيان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله
چي الله تعالي په اسمان كي د کومي معاملي حکم او فيصله ثابتوي نو فرشتي د عجز او
انکساري په حالت كي د حکم د تعميل په جذبه كي خپلي وزري خوزوي او ددوي دوزرو
خوزولو سره داسي اواز پيدا کيږي لکه په کانري چي زرخيز رابنکلي شي مگر كله چي ددوي
د زړونو نه ويره ختمه شي نو بيا يو دبل نه تپوس کوي چي ستاسو رب څه فرمايلي دي؟
هغوي جواب ورکوي چي حق يي بيان کړي دي او خاص هغه لوي ذات او لوي صفاتو والادي
رسول الله او فرمايل شيطانان يو دبل د پاسه سواره شي او د اسمان نه د غيبي فيصلو خبرونه
راته کوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۲۴- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْظِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ
حُسَيْنٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِذْ
رُمِيَ بِنَجْمٍ فَاسْتَنَارَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ لِمِثْلِ هَذَا فِي
الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا رَأَيْتُمُوهُ؟" قَالُوا: كُنَّا نَقُولُ: يَمُوتُ عَظِيمٌ أَوْ يُولَدُ عَظِيمٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَإِنَّهُ لَا يُرْمَى بِهِ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، وَلَكِنَّ رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ إِذَا قَضَى أَمْرًا سَبَّحَ لَهُ
حَمَلَةُ الْعَرْشِ ثُمَّ سَبَّحَ أَهْلُ السَّمَاءِ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ حَتَّى يَبْلُغَ التَّسْبِيحُ إِلَى هَذِهِ

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح تفسير سورة الحجر (٢٤٠١)، والتوحيد (٢٢) (٤٢٨١)، سنن ابی داود/ الحروف ٢١

(٢٩٨٩)، سنن ابن ماجه، المقدمة ١٣ (١٩٢)، تحفة الأشراف (١٢٢٣٩)

السَّمَاءِ، ثُمَّ سَأَلَ أَهْلَ السَّمَاءِ السَّادِسَةِ أَهْلَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالَ: فَيُخْبِرُونَهُمْ، ثُمَّ يَسْتَخْبِرُ أَهْلُ كُلِّ سَمَاءٍ حَتَّى يَبْلُغَ الْخَبْرُ أَهْلَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا، وَتَخْتَطِفُ الشَّيَاطِينُ السَّمْعَ فَيُزَمُّونَ فَيَقْدِفُونَهُ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ فَمَا جَاءُوا بِهِ عَلَى وَجْهِهِ فَهُوَ حَقٌّ وَلَكِنَّهُمْ يُحَرِّفُونَهُ وَيَزِيدُونَ." قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دصحابه كرامو په يو جماعت كي موجود وو چي يو دم يو ستوري مات شو او رنړا ورنه خوره شوه رسول الله دخلقو نه تپوس او كړو ايا دجاهليت په زمانه كي چي كله تاسو داسي حالت اوليدلو نو څه به مو وئيل؟ هغوى او وئيل مونږ به داسي وئيل يا خو به كوم لوي بنده وفات كيږي او يا به دكوم لوي شخصيت پيدائش كيږي رسول الله او فرمايل ستوري دچا دمرگ په وجه نه ماتيږي بلكه دالله تعالى لوي ذات دطرفه چي كومه فيصله كيږي نو عرش لره پورته كونكي فرشتي تسبيح او تهليل وائي او بيا هغوى ته نژدي اسمان والا فرشتي تسبيح وائي او بيا چي هغوى ته كوم نژدي اسمان والا فرشتي وي هغوى تسبيح وائي تردي پوري چي دتسبيح وئيلو دا غلغله مونږ ته نژدي ترين اسمان ته راوړسيږي شپږم اسمان والا فرشتي داوم اسمان والا فرشتو نه تپوس كوي چي ستاسو رب څه وئيلي دي (څه حكم يي كړي دي)، نو دوى يي ورته او وائي بيا دا رنگي هره اسمان والا د خپل ځان نه پورتنى اسمان والاؤ نه دا شان تپوس كوي تردي چي خبره هغه اسمان ته ورسېږي كوم چي دنيا ته قريب ترين وي او كيدونكي خبري شيطانان راپتهوي كله چي دوى دخبرو پتولو كوشش كوي نو دغور ايخودلو نه دمنع كولو دپاره په ستورو ويشتلي كيږي او هغوى چي خبري پتهوي نو خپلو يارانو (كاهنانو)، طرف ته يي راغورخوي نو هغوى چي څنگه څه اوريدلي وي هغه راوړسوي داخو حق وي مگر دلته يي خلق بدلوي او كمې او زيادت پكي كوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ رِجَالٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالُوا: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَى الْأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ رِجَالٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالُوا: كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ

بِعَنَّاهُ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ (١).
 ترجمه: ابن عباس رضي الله عنهما دبعضي انصاري صحابه كرامو نه روايت نقل كوي
 فرمايل چي مونږ د نبي كريم صلي الله عليه وسلم سره موجود وو او باقي حديث بي د ماقبل
 حديث پشان د ماقبل هم معني بيان كړو.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا روايت حسين بن حريث هم د وليد بن مسلم په واسطه د اوزاعي
 نه نقل كړي دي.

۳۶- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمَلَائِكَةِ

د سورة فاطر د بعضي ايتونو تفسير

وجه د تسميه او پس منظر د سورت:

۳۲۲۵- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ،
 حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عِزَّارٍ، أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا مِنْ ثَقِيفٍ يُحَدِّثُ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ كِنَانَةَ،
 عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: "ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ
 الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ (فاطر
 ۳۲): قَالَ: هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ بِمَنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ وَكُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ حَسَنٌ، لَا نَعْرِفُهُ
 إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (٢)

ترجمه: د ابوسعید خدری رضي الله عنه بیان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
 دايت كريمه " ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ
 وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ " يعني بيا په ميراث كي ورکړو مونږ کتاب لره هغه کسانو ته چي
 غوره کړي دي مونږ د بندگانو خپلو نه نو بعض د دوی نه ظلم کوونکی دی په خپلو خانو نو او
 بعض د دوی نه میانه روه دی او بعض د دوی نه وړاندې کيږي په نیکو کي، متعلق او فرمائیل
 دوی به ټول په یوه درجه کي وي او ټول به جنت ته تلونکي خلق وي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب حسن دي مونږ بي صرف په همدې سند پيژنو.

^۱ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۲۲۶)

^۲ - تفرد به المؤلف رحمه الله.

يعني بيا په ميراث کي ورکړو مونږ کتاب لره هغه کسانو ته چي غوره کړي دي مونږ د بندگانو خپلو نه نو بعض د دوی نه ظلم کوونکی دی په خپلو خانو او بعض د دوی نه ميانه روه دی او بعض د دوی نه وړاندي کيږي په نیکو کي

تشریح: په دي کي د اصحاب قرآن درجي ذکر کوی او هغوی ته بشارت دي ثم د تعقيب دپاره دي. ځکه چي مخکي ئي د قرآن کریم د نزول ذکر کړي دي او دا د هغي تفصيل دي الذين اصطفينا مراد ترينه صحابه کرام دی او د هغوی نه روستو د قرآن کریم تابعداران دي اَوْرُثْنَا په معنی د ورکولو سره دي. لیکن په ارث سره تعبیر کولو کي اشاره ده چي دوی د قرآن کریم مستحق دی لکه چي وارث د میراث حقدار وی او اصطفاء کي اشاره ده چي دوی لره ئي توفیق د دین اسلام د منلو ورکړي دي. لکه چي الله تعالی فرمائی: **كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ**. تاسو غوره امت ئي. **وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا** او هم دغه شان مونږ تاسو درمیانه (معتدل) امت جوړ کړي ئي **فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ** دا تقسیم دي په الذين اصطفينا کي ضمیر ئي راجع دي الذين ته او مفسر قرطبی شریینی او نورو مفسرینو مرفوع حدیث نقل کړيدي چي دا ټول به جنت کي داخلېږي او امام قرطبی د شپږو صحابه کرامو نه نقل کړي دي چي دا ټول قسمونه په مؤمنانو کي دی او مراد د ظالم نه هغه مؤمن دي چي گناهونه ئي ډیر وی او لنفسه کي اشاره ده چي د دغه ظلم بل چاته متعدی نه دي. یعنی بل څوک گمراهي ته نه رابلی. او **مُقْتَصِدٌ** نه مراد هغه کسان دی چي نیکی او گناهونه ئي برابر دی. او سابق نه مراد هغه کسان دی چي گناهونه ئي لږ وی او نیکی ئي ډیري وی **بِأَذْنِ اللَّهِ**. مراد دا دي چي دا مرتبي د الله تعالی په تقدیر سره حاصلې شوي دي. **ذَلِكَ** اشاره ده اصطفاء ته یا کتاب ورکولو ته. یعنی دا غوره کول یا کتاب ورکول د الله تعالی ډیر لوي فضل دي.

۳۷_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ يَس

د سورة يس د بعضي ايتونو تفسير

سورت يس مکي دي دري اتيا اياتونه او پنځه رکوع لري
تسمي بتسورة قلب القران، والمعمة، والمدافعة، والقاضية، والعزیزة، والعظيمة.
په مبنی دوه حرفونو د سورت نه، **يس** نوم ماخوذ دی

۳۲۲۶_ **حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَزِيرٍ الْوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ الْأَزْرَقِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ،**

عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كَانَتْ بَنُو سَلَمَةَ فِي نَاحِيَةِ الْمَدِينَةِ فَأَرَادُوا النُّقْلَةَ إِلَى قُرْبِ الْمَسْجِدِ. فَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ: إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ (يس: ١٢). فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ آثَارَكُمْ تُكْتُبُ فَلَا تَنْتَقِلُوا". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ الثَّوْرِيِّ، وَأَبُو سُفْيَانَ هُوَ طَرِيفُ السَّعْدِيِّ. (١)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي دبنو سلمه قبيلي خلق دمديني په مضافاتو كي اوسيدل او هغوي دخپل خاي نه منتقل شول او مسجد نبوي ته يي نژدي داوسيدو اراده اوکړه نو دي باره كي دا ايت کريمه " إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ " يعني يقينا مونږ به ژوندي کوو مړي اوليکو مونږ هغه عملونه چي دوي مخکي ليږلي دي او روستو کارونه د دوي نازل شو رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل ستاسو قدمونه ليکلي کيږي پس په دي وجه تاسو لره پکار دي چي خپل کورونه بدل نکړئ امام ترمذي رحمه الله وايي: دثوري نه مروی دا حديث حسن غريب دي. اود ابو سفيان راوي نوم طرفي دی چي په سعدي مشهور دی

تشریح: په دي كي د جزا وخت ذکر کوی چي هغه د مرگ نه روستو ژوند دي. او دا د توحيد دپاره عقلی دليل دي. إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى. د دي ظاهري معنی د قيامت د اثبات دپاره دليل دي يعنی چي څنگه د نطفې نه انسان ژوندي کوو نو دغه شان به د قبرونو نه مړي ژوندي کوو. وَنَكْتُبُ د دي نه مراد کتابت د کراما کاتبين دي. چي هغوي د انسان اعمال په صحيفو كي ليکي. مَا قَدَّمُوا. هغه اعمال چي انسان کړي وی او وړاندي ئي ليږلي وی. وَآثَارَهُمْ. د دي نه مراد هغه نيك او بد عملونه دي چي انسان ئي روستو خلقو ته پريږدي او خلق پري عمل کوی په سورة اذا السماء انفطرت كي الله تعالی فرمائي. علمت نفس ما قدمت واخرت يعنی هر انسان ته به خپل وړاندنی او روستنی عملونه معلوم شی. يَنْبُؤُ الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاخَر، انسان ته به د وړاندنو او روستنو عملونو خبر ورکړي شی. رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي اِذَا مَاتَ الْاِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ اِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ. اِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ اَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ اَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُوْا لَهُ. (صحيح مسلم كتاب الوصية) چي کله انسان مړشی نو د دۀ عمل کول بند شی مگر د دريو خبرو. يو صدقه جاريه. دويم علم چي خلق د هغي نه فائده اخلي يا نيك اولاد چي

دە لره دُعاگاني غواري

په بل حديث كي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماييلي دى:

مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ عَلَيْهِ مِثْلُ وَزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ. (صحيح مسلم كتاب العلم).

چا چي په اسلام كي ښه طريقه جاري كړه او د ده نه روستو په هغي عمل كولي شي نو دي سړي له به الله تعالى د عمل كوونكي پشان اجر ور كوي. او چا چي بده طريقه جاري كړه. او د ده نه روستو په هغي باندي عمل كولي شي نو دي سړي له به الله تعالى د عمل كوونكي پشان بدله ور كوي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماييلي دى: مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ وَلَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ اثْمِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَثْمِهِمْ شَيْءٌ (صحيح مسلم كتاب العلم) خوك چي هدايت طرف ته بلنه كوي نو ده لره به اجر وي پشان د اجر د هغه چا چي تابعداري كوي د هدايت. او د عمل كوونكي نه به هيڅ اجر نه كميرى او چا چي گمراهي ته بلنه او كړه نو په ده باندي به گناه وي په مثل د گناه كوونكي. او د گناه كوونكي په سزا كي به څه نه كميرى. (صحيح مسلم).

٣٢٢٧- حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَكْذِرِي يَا أَبَا ذَرٍّ أَيْنَ تَذْهَبُ هَذِهِ؟" قَالَ: قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "فَإِنَّهَا تَذْهَبُ فَتَسْتَأْذِنُ فِي الشُّجُودِ فَيُؤْذَنُ لَهَا، وَكَأَنَّهَا قَدْ قِيلَ لَهَا اظْلَعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعْ مِنْ مَغْرِبِهَا، قَالَ: ثُمَّ قَرَأَ "وَذَلِكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا"، قَالَ: وَذَلِكَ فِي قِرَاءَةِ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوذر رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي زه مسجد ته دنمر پريوتو وخت كي داخل شوم او رسول الله هلته موجود وو وي فرماييل اي ابوذر ايا تاته معلومه ده نمر چي رفتار او كړي چرته خي؟ ابوذر وائي ما اووئيل الله او دهغه رسول ته بهتره معلومه ده رسول الله

او فرمائيل دي چي لار شي دسجدي کولو اجازت غواړي نو اجازت ورته ورکړي شي دا داسي ده لکه چي ده ته اووئيلي شي دکوم ځاي نه چي راغلي يي دهم هغه ځاي نه راوخيژه او بيا به قيامت ته په نژدي ورځ نمر ددوييدو دځاي نه راوخيژي دابوذر رضي الله عنه بيان دي چي بيارسول الله "وذلك مستقر لها" تلاوت کړو راوي وائي او همدا د عبدالله بن مسعود قراءت دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

د ابوذر رضي الله عنه د زندگي حالات:

نوم جندب کنیه ابو ذر دپلار نوم جناده او دمور نوم يي رمله وو چي د بني غفار قبيلي سره يي تعلق وو، په شروع کې مشهور ډاکو وو خويک دم يي په زندگي کې انقلاب راغي پخپله د ابوذر رضي الله عنه بيان دی چي د اسلام راوړو نه دري کاله مخکې هم ما مونځونه کول (طبقات ابن سعد).

کله چي درسول الله دعوت نه خبر شو نو خپل ورور انيس يي دتحقيق کولو دپاره اوليرلو او پخپله دعلي رضي الله عنه سره ملاؤ شو او درسول الله په خدمت کې حاضر شو او اسلام يي قبول کړو نو رسول الله دی دده قوم ته دتبليغ دپاره اوليرلو ددينه پس به يي خپل ټول وخت په تبليغ او دعوت کې خرچ کولو تردي چي نيمه قبيله په همدې وخت مسلماننه شوه او نيمه قبيله يي دهجرت نه پس مسلماننه شوه (مسند احمد).

درسول الله دهجرت نه پس هغوی مديني ته هجرت کړی دی (طبقات ابن سعد).

ابوذر يوتارك الدنيا او زاهد انسان وو درسول الله او ابوبکر په زمانه کې په مدينه کې پاتي شوی دی او بيایي شام ته هجرت کړی دی.

وفات: کله چي دده طبيعت خراب شو نو بنځي يي ژړل چي په دي صحرا کې به څوک زمونږه انتظام کوي هغه ورته اووئيل زه تاسو ته زيری درکوم چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي چي په تاسو کې به يو تن په صحرا کې مري او هلته به دمسلمانانو يو جماعت راځي او هغوی به دده تدفين کوي زمانه چي علاوه کوم خلق وو هغوی په ابادي کې مړه شوي دي چنانچي همدا سي اوشول عبدالله بن مسعود ديوي ډلي سره راغي او هغه عراق ته روان وو په ده باندي يي جنازه اوکړه او هم دلته يي دفن کړو (مستدرک حاکم).

مرويات: دده درواياتو شمير ۲۸۱ دی چي دولس متفق عليه دي او ده په بخاري کې دي او او په مسلم کې دي (تهذيب الكمال ۴۴۹).

٣٨- باب وَمِنْ سُورَةِ الصَّافَّاتِ

دسورة صافات دبعضي ايتونو تفسير

٣٢٢٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّيْفِيِّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا لَيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ يَشْرِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ دَاعٍ دَعَا إِلَى شَيْءٍ إِلَّا كَانَ مَوْقُوفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا زِمًا لَهُ لَا يُفَارِقُهُ، وَإِنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُلًا ثُمَّ قَرَأَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ، مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ (الصافات: ٢٤-٢٥) ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: انس بن مالک رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي هرچاچي هر خيز ته دعوت ورکړو دقيامت په ورځ به په هم هغه خيز پوري انختلي او دهم هغه خيز سره به موجود وي او دي به يي پريخودلي نشي چي وړاندي ورنه لار شي اگر که يو کس بل کس لره رابللي وي او بيا رسول الله ايت کریمه "وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ، مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ" تلاوت کړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي

تشریح: وَقِفُوهُمْ. يعنى د جهنم په لار به روان شى او لار به د جهنم دپاسه يو پل وي. نو د هغې دپاسه به او درولي شى.

إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ. د ټولو گناهونو په باره کي تپوس کول. او دي ته حساب وئيلي شى. مَا لَكُمْ لَا تَنْصَرُونَ. دا هم داخل دي په تپوس کولو کي او د دوى په دعوى باندي رد دي چي دوى به په دنيا کي وئيل چي دا څمونږ مشران دى او دوى به زمونږ مدد کوى. او مراد د نصرت نه دلته د اور نه بچ کول دى.

٣٢٢٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ (الصافات: ١٤٧) قَالَ: "عِشْرُونَ أَلْفًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا

حَدِيثُ غَرِيبٍ. (١)

ترجمه: دابی بن کعب رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دایت کریمه " وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ " نو وبي فرمائیل دوی یولاکه او شل زره وو. امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن غریب دي.

تشریح: " وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ " په دي کي مقصد دوباره رالیرل دی واپس خپل قوم ته. اګر چي د مخکي نه رسول وو. او کوم روایت چي بعض مفسرینو نقل کړيدي چي د مهی د خيتي نه د راوتلو نه پس رسول کړي شو. نو دا روایت ضعیف دي د دي په سند کي شهر بن حوشب راوی دي او هغه ضعیف او متروک دي. أَوْ يَزِيدُونَ کي او په معنی د بل (بلکه) سره دي. یعنی دغه قوم زیاتیدلو. فَأَمْنُوا. سورة یونس ۹۸ کي دی چي دوی د عذاب علامات اولیدل نو ایمان ئي راوړو. او دلته ذکر دی چي ایمان ئي روستو راوړو. نو د دي جواب دا دي. چي د عذاب د راتللو په وخت کي د دوی ایمان جبری او اجمالی وو. او دلته دوی حقیقی او تفصیلی ایمان راوړو.

۳۲۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ ابْنُ عَثْمَةَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ بِشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِ اللَّهِ: " وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ (الصافات: ۷۷) قَالَ: حَامٌ، وَسَامٌ، وَيَافِثٌ "، كَذَا قَالَ أَبُو عِيسَى: يُقَالُ: يَافِثٌ، وَيَافِثٌ بِالثَّامِ وَالثَّامِ، وَيُقَالُ: يَفِثٌ، وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ سَعِيدِ بْنِ بِشِيرٍ. (١)

ترجمه: دسمره رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دایت کریمه " وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ " دتفسیر باره کي اوفرمائیل چي دا کسان حام سام یافث وو. امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن غریب دي مونږ یي صرف دسعید بن بشیر په روایت پیژنو، یافث په ث او یافث په ت دواړه لوستلي کیږي.

^۱ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۵)

^۲ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۳۶۰۵)

تشریح: د "جعلنا ذريته هم الباقيين" مطلب دادی چي صرف ددوی د اولاد نسل پاتي شو او باقي کفار غرق شول او د باقي اهل کشتی نسل هم پاتي نشو نو اوس چي په دنیا کی خومره خلق دي دتولو انتها، نوح علیه السلام ته رسیږي لکه چي ترمذي په دي ایت کی مرفوعا دوه حدیثونه نقل کړي دي اول قال حام وسام ویافت ثاني ثام ابو العرب والحام ابو الجیش ویافت ابو الروم او ظاهرا دقران کریم نه لکه "وجعلنا ذريته هم الباقيين" او "لاتذر علي الارض من الكافرين دیارا، قلنا احمل فیها من کل زوجین اثنين، و غیرها من الایات، دزمکی دتول مخ دپاره ددینه دطوفان عام کیدل معلومیږي او دترمذي دمذکوره دوه روایتونو نه هم ظاهرا ددي تائید کیږي او جمهور علماؤ همدا قول اختیار کړي دي دبعضي شاز علماؤ دا قول دي چي دا طوفان صرف د عربو په زمکه کی راغلي دي چرته چي نوح علیه السلام اوسیدو او په "جعلنا ذريته هم الباقيين" کی حسر په اعتبار دخاص مغرقینو دارض عرب دي گویا کی دنورو مصالحو دخلقو نسل باقي پاتي شو او په "لاتذر علي الارض" کی دارض نه مراد خاص زمکه اخلي نو دشق اول په بنا چي عموم دبعت دنوح علیه السلام شبه کیږي ددي جواب دسورة ال عمران دایت فلما احس عیسی منهم الکفر په تفسیر کی تیر شوي دي ممکن ده چي په دغه وخت کی ابادي دزمکی خاص ترهغه مقام پوري محدود وي چرته چي نوح علیه السلام اوسیدو او دبعت دعموم معنی به دا وي کله چي اقوام متعدده کثیره عام الارض موجود وي نو دوی تولو ته به بعت وي ورنه بیا د ادم علیه السلام دبعت عموم هم لارمیږي او د "انا کذلک نجري" په سبب دا نه لارمیږي چي په تولو امورو کی دي تشبیه وي بلکه معنی داده چي نیکانو ته دنیکی بدله ورکوو نو اوس چي دکومي مرتبي احسان وي دهغه مرتبي به جزا هم وي پس دانبیاء وغیره تساوي نه لارمیږي او په ثم اغرقنا کی ثم د تراخي ذکرې دپاره دي ځکه چي اغراق ضمانا دبقاء دذريت نه متاخر نه دي بیان القران.

۳۲۳۱- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "سَامُ أَبُو الْعَرَبِ، وَحَامُ أَبُو الْحَبَشِ، وَيَافِثُ أَبُو الرُّومِ". (١)

ترجمه: دسمره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي لي دي سام ابو

العرب دي او حام ابو الحبش دي او يافت ابو الروم دي

۳۹- باب وَمِنْ سُورَةِ ص

د سورة ص د بعضي ايتونو تفسير

د سورت نوم د سورت پرومبنی حرف ص،، اخستلی شوی دی. د بعض روایاتو په بنا دا سورة په هغه زمانه کي نازل شوی دی. چه کله نبي صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کي د دعوت اغاز او کړو او د قریشو سرداران په لېزان شول. په دی لحاظ سره د دی د نزول زمانه تقریباً د نبوت څلورم کال دی. یا د نورو روایاتو په وجه د ابو طالب د اخري مرض په زمانه کي چه نبي صلی الله علیه وسلم ورته د ایمان راوړلو دعوت ورکړی وو دا سورة نازل شوی دی. که دا خبره صحیح وی نو د دی د نزول زمانه د نبوت لسم کال دی.

۳۲۳۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ يَحْيَى، قَالَ عَبْدُ هُوَ ابْنُ عَبَّادٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَرَّ أَبُو طَالِبٍ فَجَاءَهُ قُرَيْشٌ، وَجَاءَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعِنْدَ أَبِي طَالِبٍ مَجْلِسُ رَجُلٍ، فَقَامَ أَبُو جَهْلٍ كَيْ يَمْنَعَهُ وَشَكْوَهُ إِلَى أَبِي طَالِبٍ، فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، مَا تُرِيدُ مِنْ قَوْمِكَ، قَالَ: "إِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ كَلِمَةً وَاحِدَةً تَدِينُ لَهُمْ بِهَا الْعَرَبُ وَتُوْذِي إِلَيْهِمُ الْعَجْمُ الْجَزْيَةَ"، قَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً؟ قَالَ: "يَا عَمِّ، قُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ"، فَقَالُوا: إِلَهًا وَاحِدًا: مَا سَبَعْنَا بِهِذَا فِي الْبِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ (ص: ۷)، قَالَ: فَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ: ص وَالْقُرْءَانِ ذِي الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۚ إِلَى قَوْلِهِ مَا سَبَعْنَا بِهِذَا فِي الْبِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ (ص: ۱- ۷). قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ الْأَعْمَشِ نَحْوَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَقَالَ يَحْيَى بْنُ عِمَارَةَ.

حَدَّثَنَا بَنْدَارٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ، لَحْوَةً، عَنِ الْأَعْمَشِ. (١)

ترجمه د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرماني چي ابو طالب بيمار شو نو قریش ورته راغلل او رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته هم راغلل دا ابو طالب سره صرف ديو

کس د کیناستو خای وو ، ابو جهل پاڅیدو ددی دپاره چي رسول الله هلته د کیناستو نه منع کړي او دوی ټولو ابوطالب ته درسول الله نه شکایت او کړو ابوطالب رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اوونیل اي وراره ته دخپل قوم نه څه غواړي رسول الله او فرمائیل زه ددوی نه صرف یوه داسي کلمه تسلیمول غواړم کومه چي دوی قبول کړي نو ددی په برکت به پوره عرب ددوی تابعدار شي او عجم به دوی ته ټکس ورکوي هغوی اوونیل صرف یوه کلمه؟ رسول الله او فرمائیل هو صرف دیوي کلمې په تسلیمولو او بیا یې او فرمائیل اي تره تاسو صرف لااله الا الله او وائي هغه اوونیل ایا مونږ یو معبود تسلیم کړو؟ دا خبره خو مونږه په تیرو شوو خلقو کي نه ده اوریدلې دا خو صرف دخان نه جوړه شوي خبره ده (مونږ یې نشو تسلیمولي) ابن عباس وائي په همدې موضوع باندې ددی خلقو متعلق دسورة ص ایت "إِلَهًا وَاحِدًا: مَا سَبَّغْنَا بِهَذَا فِي الْبِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ (ص: ۷). قَالَ: فَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ: ص وَالْقُرْآنُ ذِي الذِّكْرِ . بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ . إِلَى قَوْلِهِ مَا سَبَّغْنَا بِهَذَا فِي الْبِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ" پوري ایتونه نازل شول.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن دي يحيى بن سعيد هم دا روایت دسفيان نه او هغه داعمش نه ددی حدیث هم معني بيان کړي دي او يحيى بن سعيد ديحي بن عباد په خاي يحيى بن عماره ليکلي دي.

تشریح: سبب دنزول دابتدائي ایت دادي چي قريش ابوطالب ته دهغه دمرض په وخت کی راغلو او نبي کریم صلي الله عليه وسلم هم راغي نو قريشو ورته دده باره کي شکایت او کړو ابو طالب درسول الله نه تپوس او کړو ته دخپل قوم نه څه غواړي رسول الله او فرمائیل صرف یوه کلمه غواړم په کومي چی به تمام عرب ددوی مطیع شي او عجم به دوی ته ټکسونه ورکوي هغه تپوس او کړو هغه کومه یوه کلمه ده رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائیل "لااله الا الله" قريشو دي وخت کی اوونیل تا خو ټول معبودان ختم کړل او صرف یو معبود دي پریځودو دا خو ډیره عجیبه خبره ده نو دي وخت کی سورة ص د شروع نه تر "بل لما یذوقوا عذاب" پوري نازل شو وره في الباب عن احمد والترمذي والنسائي والحاكم، او په یو روایت کی دي چی خفه شول او په غصه کی پاتي شول او روان شول اورده في الروح عن غير واحد ددی سورة په شروع کی چی په قران قسم خوړلي شوي دي ددینه که مراد کلام نفسي وي نو بیا خو څه اشکال نشته ځکه چی هغه غیر مخلوق صفت دي او که کلام لفظي مراد شي کوم چي مخلوق دي نو ددی توجیه دسورة حجر دایت "لعمرك" لاتدي تیره شوي ده او په سورة صافات کی چي کوم حکمت دداسي قسمونو په خوړلو ليکلي شوي دي دلته دهغي تقرير دادي چی

قران په رسالت دليل دي

۳۲۳۳- حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ
 أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَنَا فِي اللَّيْلَةِ رَئِي
 تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، قَالَ: أَحْسَبُهُ قَالَ فِي الْمَنَامِ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَلْ تَذَرِي فِيهِ يَخْتَصِمُ
 الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيِي، أَوْ قَالَ: فِي
 نَحْرِي، فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ، قَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَلْ تَذَرِي فِيهِ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى
 ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فِي الْكَفَّارَاتِ، وَالْكَفَّارَاتِ: الْمُكُتُّ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ الصَّلَوَاتِ، وَالْمَشْيُ عَلَى
 الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكَارِهِ، وَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ، وَكَانَ
 مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ، وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِذَا صَلَّيْتَ فَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ،
 وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَأَقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ، قَالَ:
 وَالذَّرَجَاتُ إِفْشَاءُ السَّلَامِ، وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ، وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ
 ذَكَرُوا بَيْنَ أَبِي قِلَابَةَ، وَبَيْنَ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ رَجُلًا، وَقَدْ رَوَاهُ قَتَادَةُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ
 خَالِدِ بْنِ اللَّجْلَاجِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه : د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم
 فرمايلي دي زما رب ماته نن شپه په بهترين صورت كي راغي راوي واني زما خيال دي رسول
 الله داسي او فرمايل چي په خوب كي رب العالمين ماته او وئيل اي محمد ابا تاته معلومه ده
 ملاء اعلي (دلوري مرتبي والافرشتي) په څه خبره او پخپل مينځ كي جنگيري؟ ما او وئيل زه نه
 پوهيږم نو الله تعالي خپل لاس زما ددواړو اوگو په مينځ كي كيخودو چي يخوالي يي ما
 دخپلي سيني په مينځ كي محسوس كړو راوي واني زما شك دي چي رسول الله بين كتفي لفظ
 او وئيلو او كه بين نحري لفظ يي او وئيلو دلاسو نو ايخودلو نه پس چي په زمكه او اسمان كي
 څه وو په دي ټولو پوهه شو بيا الله تعالي او فرمايل اي محمد ايا تاته معلومه ده ملاء اعلي
 (دلوري مرتبي والافرشتي) په څه خبره او پخپل مينځ كي جنگيري؟ ما او وئيل دكفاراتو او
 دگناهونو ختمونكو څيزونو په باره كي دوي پخپل مينځ كي په جگړه دي (چي دا كوم كوم
 څيزونه دي)؟ او كفارات دادي (١) دمونځ كولو نه پس په مسجد كي دبل مونځ دانتظار كولو

دپاره ناسته کول (۲)، پخپو پيادل دمونځ دپاره مسجد ته تلل (۳)، دمشکلانو باوجود په پابندۍ سره اودس کول، څوک چي داسي کوي دکاميابۍ زندگۍ مرتبي به تيروي او دکاميابۍ سره به مرکيږي او دخپلو گناهونو نه به داسي پاک شي څنگه چي دي په اول ځل دمور نه پيدا کيدو په وخت کي پاک وو رب العالمين به اوواني اي محمد کله چي مونځ اوکړي نو دا کلمات وايه "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَإِذَا أَرَدْتَ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَأَقْصِصْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ." او بيا رسول الله اوفرمايل درجات لوړونکي څيزونه دادي (۱) سلام خورول يعني عام کول (۲)، محتاج او مسکين ته خوراک ورکول (۳)، دشپي تهجد کول په داسي حال کي چي خلق اوده وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: بعضي محدثينو دابو قلابه او ابن عباس په مينځ کي ددي حديث په سند کي يو کس ذکر کړي دي او هغه خالد بن لجلاج دي (چي روايت يي وروسته راروان دي)، دا حديث قتاده دابو قلابه نه نقل کړي دي او هغه دخالد بن لجلاج نه او هغه دابن عباس رضي الله عنهما نه نقل کړي دي.

تشرېح: ديو مونځ کولو نه پس دبل مونځ انتظار کولو، مطلب دادی چي سړی مونځ اوکړي او پخپل ځاي ناست پاتي شي دبل مونځ دوخت راتلو دپاره يا دا مطلب دی چي دمسجد نه خو اگر چي لاړ شي مگر "قلبه معلق بها" مگر زړه يي دمونځ سره انځتلی وي. "اسباع الوضوء" يعني په مبالغې سره اودس کول دا اعضاؤ يو ځل وينځل خو فرض دي او دري پيري وينځل سنت او مستحب دي ليکن د دريو نه زيات پيري وينځل ددي روايت په بنا جائز معلومېږي.

علامه شامي قول دی چي دوينځلو دتعداد په باره کې داحنافو علماؤ کوم قول منقول نه دی او دا يي هم فرمايلي دي لوزاد علي الثلاث لطماننة القلب لابس به لقوله عليه السلام دع ما يريبك الي ما لا يريبك.

علي المكاره يعني دمشقت سره ددي مراد دادی يا خويځني زياته وي يا اوبه په زيات قيمت خرڅيږي او يا دجسماني تکليف په وجه داوبو استعمال مضروي.

فعل الخيرات يعني نيك اعمال کول مراد دي، دتقوي نه مراد ترك المنكرات دی چي يو دبل سره په نیکو اعمالو کې او دگناهونو په پريځودو کې تعاون اوکړي په يو بل روايت کې راغلي دي الدال علي الخير كفاعله. يعني دنيکي لاري رهنمائي کونکي ته داسي ثواب ملاويږي څنگه چي په دي باندي عمل کونکي ته ملاويږي په يو بل روايت کې هم راغلي دي څوک چي خلقو ته دنيکي خبري دعوت ورکوي نو څومره خلق چي په دي دعوت عمل کوي دی به دهغوئ سره په ثواب کې برابر شريک وي علاوه ددينه چي دهغوئ داجر نه څه کم کړی شي.

دبعضي علما و خيال دادی چي يو دهغوی نه علامه ماوردي هم دی چي دتقوي په ذریعه انسان الله راضي کړي او دبر په ذریعه يي خوشحاله کړي دالله تعالي او دبنده گانو په خوشحالولو سره انسان سعادت خاصلوي او همدا دالله تعالي دطرف نه دانسان دپاره سعادت عظمي دی دشیپي په مونځونو کې بهترین مونځ دتهجد مونځ دی ددي وجه داده چي په دي مونځ کې په نفس باندي مشقت زیات اچولی شي او په دي کې اخلاص هم زیات وي او دا خبره هم ده چي په دي تهجد مونځونو سره دفرضو تکمیل هم کیږي.

يعني څوک چي دشیپي پاڅي او مونځ کوي نو په دي مونځ کې اخلاص زیات وي او په دي باندي فرضي مونځونه درجي دکمال ته رسیږي. دجنید بغدادی باره کې منقول دي چي دمرگ نه پس چا په خوب کې ولیدو او تپوس يي ورنه وکړو چي الله دربره څه معامله وکړله نوهغه په جواب کې وویل تاهت العبادات وفنیت الاشارات وما نفعنا الا رکعات صلینا فی جوف الليل.

۳۲۳۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الَّلْجَلَجِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " أَتَانِي رَيْتِي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: رَبِّ لَا أَدْرِي، فَوَضَعَ يَدَاهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيَّ فَعَلِمْتُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، فَقُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: فِي الدَّرَجَاتِ، وَالْكَفَّارَاتِ، وَفِي نَقْلِ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَإِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فِي الْمَكْرُوهَاتِ، وَالتَّيَّظُّارِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، وَمَنْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ وَكَانَ مِنْ ذُلُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِطَوِيلِهِ، وَقَالَ: " إِنِّي نَعَسْتُ فَأَسْكَنْتُكَ لَوْ مَا فَرَأَيْتُ رَيْتِي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى ". (١)

ترجمه : دعبدا الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي زما رب ماته بهترين صورت كي راغي ماته اووئيل اي محمد ما ووئيل اي زمونږه ربه زه حاضر يم او بار بار ستا عبادت كول خپل سعادت گنم، ايا تاته معلومه ده ملا،

اعلي (دلوري مرتبي والاهرشتي) په څه خبره او پخپل مينځ کي جنگيري؟ ما او وئيل دکفاراتو او دگناهونو ختمونکو څيزونو په باره کي دوي پخپل مينځ کي په جگړه دي (چي دا کوم کوم څيزونه دي)؟ ما وئيل: په درجاتو او کفاراتو او مسجدونو ته په قدمونو اخستلو اود تکليف باوجود ځانسته اودس کولو. اود يو مونځ نه پس د بل مونځ انتظار کولو باره کي بحث کوي. څوک چي داسي کوي دکاميابي زندگي مرتبي به تيروي او دکاميابي سره به مرکيري او دخپلو گناهونو نه به داسي پاک شي څنگه چي دي په اول ځل دمور نه پيدا کيدو په وخت کي پاک وو. دا حديث په دي سند حسن غريب دي او په دي باب کي دمعاذ بن جبل، عبدالرحمن بن عائش رضي الله عنهما هم دنبي کريم صلي الله عليه وسلم نه ددي پشان روايت نقل کړي دي او همدا رنگي دا حديث دمعاذ بن جبل په واسطه دنبي کريم صلي الله عليه وسلم نه مفصل هم مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايل په ما دخوب جوته راغله او بيا دروند خوب راغي او بيا ما خپل رب په بهترين صورت کي اوليدو چي فرمايل يي "فيما يختصم الملاء الاعلى" يعني دفرشتو اعلي ترين جماعت په څه خبره په جگړه شوي دي.

۳۲۳۵_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هَاشِمٍ أَيْ الْيَشْكُرِيُّ، حَدَّثَنَا جَهْضَمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ سَلَامٍ، عَنْ أَبِي سَلَامٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ الْخَضْرَمِيِّ أَنَّهُ حَدَّثَهُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ يَخَافٍ السَّكْسَكِيِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: اخْتُبِسَ عَنَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ غَدَاةٍ عَنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى كِدْنَا نَتَرَاى عَيْنَ الشَّمْسِ، فَخَرَجَ سَرِيعًا فُتُوبَ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَجَوَّزَ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمَّا سَلَّمَ دَعَا بِصَوْتِهِ، فَقَالَ لَنَا: " عَلَى مَصَافِكُمْ كَمَا أَتَيْتُمْ ". ثُمَّ أَلْفَلَّ إِلَيْنَا، ثُمَّ قَالَ: " أَمَا إِنِّي سَأَحْدِثُكُمْ مَا حَبَسَنِي عَنْكُمُ الْغَدَاةُ أَنِّي قُمْتُ مِنَ اللَّيْلِ فَتَوَضَّأْتُ وَصَلَّيْتُ مَا قُدِرَ لِي، فَتَنَعَسْتُ فِي صَلَاتِي حَتَّى اسْتَثْقَلْتُ فَإِذَا أَنَا بِرَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: " لَبَّيْكَ رَبِّ "، قَالَ: فِيمَا يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: " لَا أَذْرِي "، قَالَهَا ثَلَاثًا، قَالَ: " فَرَأَيْتُهُ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَتِفَيَّْ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ أُنَامِلِهِ بَيْنَ ثَدْيَيَّْ، فَتَجَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ "، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، قُلْتُ: " لَبَّيْكَ رَبِّ "، قَالَ: فِيمَا يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: " فِي الْكُفَّارَاتِ "، قَالَ: مَا هُنَّ؟ قُلْتُ: " مَشْيُ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ، وَالْجُلُوسُ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ الصَّلَوَاتِ، وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكْرُوهَاتِ "، قَالَ: فِيمَا؟ قُلْتُ: " إِطْعَامُ الطَّعَامِ، وَلَبْسُ الْكَلَامِ، وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ "، قَالَ: سَلْ، قُلْتُ:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَكَرَّكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَادَتْ فِتْنَةٌ قَوْمٍ فَتَوَقَّفِي غَيْرَ مَفْتُونٍ، أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُ إِلَى حُبِّكَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهَا حَقٌّ فَأَدْرُسُهَا»، ثُمَّ تَعَلَّمُوهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ، فَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَالَ: هَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ اللَّجْلَاجِ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِشِ الْحَضْرَمِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ، وَهَذَا غَيْرُ مَحْفُوظٍ، هَكَذَا ذَكَرَ الْوَلِيدُ فِي حَدِيثِهِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَى بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ هَذَا الْحَدِيثَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهَذَا أَصَحُّ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَائِشٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: د معاذ بن جبل رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو سحر رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته دمونځ راكولو نه حصار شو تردي پوري نژدي وه چي مونږ دنمر تيكلي اووښو او بيا ناخپه رسول الله په تيزي سره د حجري نه بهر راووتلو او خلق يي دمونځ قانمولو دپاره راوغوښتل رسول الله مونځ ورکړو او مونځ يي مختصر اوکړو بيا چي کله يي سلام اوگرځولو نو خلقو ته يي اواز ورکړو او ځان ته يي نژدي راوغوښتله او فرمائيل يي پخپل خپل ځاي کښي بيا زمونږ طرف ته متوجه شو او فرمائيل يي په صحيح وخت د سحر مونځ اداء کولو دپاره تاسو ته دراتلو نه څه څيز منع کړي وم، زه د شپي پاڅيدم اودس مي اوکړو او تهجد مونځ مي اوکړو څومره چي زما دپاره ليکلي شوي وو بيا چي په ماباندي په مونځ کي پرشاني راغله تردي پوري چي دروند خوب راغي يو دم مي اوليدل چي زه دالله رب العالمين سره يم او هغه په ډير بهتر شکل او صورت کي ماته يي فرمائيل اي محمد ما اوويل اي زما ربه زه حاضر يم هغه اوفرمائيل ملا اعلي (د فرشتو بهترين جماعت) په څه خبره په جگړه شوي دي ما عرض اوکړو اي پروردگاره زه نه پوهيږم تردي چي الله تعالي دا تپوس دري پيري اوکړو رسول الله اوفرمائيل ما الله ذوالجلال اوليدو چي خپل لاس يي زما د دواړو اوگو په مينځ کي کيځودو تردي پوري چي ما دهغه دگوتو پخوالي پخپله سينه کي دننه محسوس کړو او هريوشي زما دپاره روښانه

کړي شو او زه پوهه شوم بيا الله تعالي او فرمايل اي محمد ما او وئيل اي زما ربه زه حاضر یم نو ويي فرمايل ملاء اعلي په څه خبره په جگړه شوي دي ما او وئيل د کفار اتو په باره کي زما نه يي تپوس او کړو کفارات څه څيز دي ما او وئيل د جماعت مونځ دپاره پخپو تلل، د مونځ نه پس په مسجد کي د بل مونځ په انتظار کي کيناستل، او د مشکلاتو په وخت کي کامل اودس کول، زما نه يي تپوس او کړو مزيد دڅه په باره کي بحث کوي ما او وئيل محتاجانو ته د خوراک ورکولو او په خبرو کي دنرمۍ کولو او کله چي خلق اوده وي په هغه وخت کي مونځ کولو باره کي بحث کوي الله تعالي او فرمايل او غواړه او د غوښتلو وخت کي داسي وايه "سَلِّ، قُلْتُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ، وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ، وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَفْتُونٍ، أَسْأَلُكَ حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ، وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُ إِلَى حُبِّكَ،" يعني اي الله تعالي زه ستانه د نيکو کارونو کولو او منکراتو نه د بچ کيدو توفيق غواړم او د مسکينانو سره محبت کول غواړم او زه دا غواړم چي ته راته معافي او کړي او رحم راباندي او کړي او کله چي ته کوم قوم لره په آزمائش کي مبتلا کوي نو مالره په فتنه کي اچولو نه مخکي مرگ راکړي، زه تاسره او دهغه کس سره څوک چي تاسره محبت کوي د محبت کولو د توفيق طلب گار یم او ستا نه د داسي کار توفيق غواړم کوم چي ستا د محبت د حصول سبب جوړيږي رسول الله او فرمايل دا حق دي دا لولي او ياد يي کړئ او نورو خلقو ته يي هم ورسوي او ورته يي ياد کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي ما دامام بخاري نه دي حديث باره کي تپوس او کړو نو راته يي او وئيل دا حديث حسن صحيح دي او دا يي هم او وئيل چي دا حديث د وليد بن مسلم دهغه حديث نه زيات صحيح دي کوم چي هغه د عبدالرحمن بن يزيد بن جابر نه نقل کوي، امام ترمذي وائي مونږ ته خالد بن لجلاج حديث بيان کړي دي او هغه ته عبدالرحمن بن عايش حَضْرَمِي د حَضْرَمِي بيان دي چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي او وړاندي يي همدا حديث بيان کړو او دا غير محفوظ سند دي همدا رنگي وليد پخپل سند کي کوم چي هغه د عبدالرحمن بن يزيد بن جابر نه نقل کړي دي وائي چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي مگر بشر بن بکر روايت بيانوي د عبدالرحمن بن يزيد بن جابر نه او دا حديث په همدې سند هغوی نقل کړي دي د عبدالرحمن بن عايش نه او عبدالرحمن د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه په عن لفظ سره او دا زيات صحيح دي ځکه چي عبدالرحمن بن عايش د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه اوريدل نه دي کړي.

٤٠- باب وَمِنْ سُورَةِ الزُّمَرِ

دسورة الزمر دبعضي ايتونو تفسير

٣٢٣٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ (الزمر: ٣١)، قَالَ الزُّبَيْرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَكْثَرُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةُ بَعْدَ الَّذِي كَانَ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا، قَالَ: "نَعَمْ، فَقَالَ: إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا لَشَدِيدٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: عبدالله بن زبير رضي الله عنه دخپل پلار نه روايت كوي فرمايل يي چي كله ايت كريمه "ثم انكم يوم القيامة عند ربكم تختصمون" يعني يقينا ته مړ كيدونكي يي او يقينا دوى هم به مړه كيږي. بيا به يقينا تاسو په ورځ د قيامت د خپل رب په مخكي بحثونه كوي. نازل شو نو زبير بن عوام رضي الله عنه او وئيل اي دالله رسوله په دي دنيا كي چي زمونږ په مينځ كي جنگ جگړي كيږي ددينه پس به هم دوباره زمونږ په مينځ كي په اخرت كي جنگ جگړي كيږي؟ رسول الله او فرمايل هو زبير او وئيل بيا خو به معامله ډيره سخته وي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: هر كله چي په مشركانو باندي سخت رد او كړي شو. نو هغوى د غصي نه خيري كولي. چي دا نبى دي مړ شى چي مونږه ترينه خلاص شو. نو په دي ايت كي جواب دي. چي مرگ خو په ټولو باندي راځى. نو د بل په مرگ خوشحالى كول هيڅ فائده نه كوى. او دا رنگ په مرگ سره د جگړو نه نه خلاص كيږي. بلكه د مرگ نه روستو په دوباره ژوند كي به هم جگړي وي او فيصلې به وي. تَخْتَصِمُونَ. دا اختصاص عام دي كه د مومنانو په مينځ كي وي او كه د كتابيانو كافرانو سره وي او كه د مشركانو سره وي.

ف: دلته دا بيانول مقصود نه دي چي جهنم ته دتلو دپاره مجموعه كذب علي الله او كذب بالصدق موقوف عليه دي يادارنگي دنجات دپاره مجموعه دعوت الي الصدق او تصديق موقوف عليه دي بلكه په دي مقام كي چي دكوم اهل اختصاص ذكر دي په دي كي دواړو طرفونو ته مجموعه متحقق وه او همدارنگي زيادت دمدحي او زيادت دقدحي مقصود دي

پس تخصیص په اعتبار دوقوع یا په اعتبار دزیادت دمدحي او قدحي دي نه چی په اعتبار دقصد دتوقف بیان القران.

۳۲۳۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ، وَسَلِيمَانُ بْنُ حَرْبٍ، وَحَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدٍ، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقْرَأُ: "يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا" (الزمر: ۵۳) وَلَا يُبَالِي. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ثَابِتٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: وَشَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ يَزُوي عَنْ أَمْرِ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ، وَأَمْرُ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ هِيَ أَسْمَاءُ بِنْتُ يَزِيدٍ. (١)

ترجمه: داسماء بنت یزید رضي الله عنها بیان دي فرماني چي مادرسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا ايت كريمه "يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا" يعني ته اووايه اي بندگانو حُما. هغه کسان چي زياتي بي کړيدي په خانونو خپلو. مه ناامیده کيږئ د رحمت د الله تعالی نه. يقينا الله تعالی بخي گناهونه ټول يقينا هغه بخنه کوونکي رحم کوونکي دي. واوریدو او دڅه خبري پرواه يي نه لرله. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يي صرف دثابت په سند د شهر بن حوشب په واسطه پيژنو او شهر بن حوشب دام سلمه انصاريه نه نقل کړي دي او دام سلمه انصاريه نوم اسماء بنت یزید دي.

تشریح: په دي کي د شرک او گناهونو نه توبه کولو ته ترغيب دي. او د عذاب نه د بچ کيدلو طريقه ذکر کوي. او هغه توبه کول دي د شرک او نورو گناهونو نه. يا عِبَادِيَ د دي نه مومنان مراد دي. الذُّنُوبَ جَمِيعًا. نه مراد د کفر او شرک نه علاوه گناهونه دي. يا مراد ټول بندگان دي مشرکانو ته هم شامل دي نو په گناهونو کي شرک هم داخل دي. او مغفرت په توبيي کولو سره مراد دي ځکه چي شرک بغير د توبيي نه، نه معاف کيږي.

اسماء بنت یزید رضي الله عنها حالاته

نوم اسماء کنیهام سلمه، اسماء بنت یزید بن السكن بن رافع دهجرت نه پس ديو څو ښځو سره درسول الله په خدمت کي حاضره شوه او اسلام يي قبول کړو دهجرت په اول کال چي دعائشه

رضي الله عنها رخصتي كيدله نو کومو بنځو چي دا سنگار کړي وه په هغي کې يوه اسماء رضي الله عنها هم وه، دهجرت په پينځلسم کال په یرموک جنگ کې هغي دخپل ځيمي په موگي نهه روميان وژلي وو (اصابه).

علامه ابن حجر وائي کانت ذات العقل والدين يعني هغه په عقل او دين دواړو متصف وه او در رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت يې کولو (مسند احمد).

اسماء رضي الله عنها ډيره مهمان نوازه وه يو ځل ورته شهر په حوشب راغي او خوراک يې ورته پيش کړو شهر دخوړلو نه انکار او کړو نو اسماء ورته د نبي کریم صلي الله عليه وسلم واقعہ بيان کړه په هغي کې دپته اشاره وه چي دخوراک نه انکار کول مناسب نه دي نو په دي وخت کې شهر او وئيل بيا به هيڅ کله زه دا غلطې اونکرې (مسند احمد).

ددې دوفات دتاريخ باره کې اسماء الرجال والاخاموش دي او ۸۱ روايات ورنه منقول دي.

۳۲۳۸_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنِي مَنْصُورٌ، وَسُلَيْمَانُ الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: جَاءَ يَهُودِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَاوَاتِ عَلَى إَصْبَعٍ، وَالْأَرْضِينَ عَلَى إَصْبَعٍ، وَالْجِبَالَ عَلَى إَصْبَعٍ، وَالْخَلَائِقَ عَلَى إَصْبَعٍ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، قَالَ: فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ، قَالَ: "وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ (الأنعام: ۹۱)" قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرماني چي يو يهودي نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته راغلو او وئيل يې اي محمد (صلي الله عليه وسلم) الله تعالي اسمانونه په يوه گوته اودرولي نيولي دي او زمکي يې په بله گوته پورته کړي دي او غرونه يې په بله گوته ټينگ کړي دي او ټول مخلوقات يې په بله گوته اباد کړي دي او بيا وائي چي زه دټولي دنيا بادشاه يم ددي خبري په اوريدو رسول الله صلي الله عليه وسلم په خندا شو تردې پوري چي غاښونه مبارک يې ښکاره شول او بيا يې اوفرمايل چي بيا هم خلقو دالله تعالي داسي قدر او عزت اونکړو څنگه چي کول پکار وو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة الزمر ۲ (۲۸۱۱)، والتوحيد ۱۹ (۴۲۱۲)، و ۲۶ (۴۲۵۱)، و ۲۶ (۴۵۱۲).

صحيح مسلم / المنافقين ح ۱۹ (۲۴۸۶) (تحفة الأشراف: ۲۹۰۲).

۳۲۳۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ عِيَّاضٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعَجُّبًا وَتَصَدِيقًا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمہ : دابن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دتعجب او تصديق کولو په حال کي په خندا شو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۴۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ، حَدَّثَنَا أَبُو كُدَيْنَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: مَرَّ يَهُودِيٌّ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا يَهُودِيٌّ، حَدِّثْنَا"، فَقَالَ: كَيْفَ تَقُولُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِذَا وَضَعَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ عَلَى ذِهِ، وَالْأَرْضَ عَلَى ذِهِ، وَالْمَاءَ عَلَى ذِهِ، وَالْجِبَالَ عَلَى ذِهِ، وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى ذِهِ وَأَشَارَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ بِخُنْصَرِهِ أَوَّلًا، ثُمَّ تَابَعَ حَتَّى بَلَغَ الْإِبْهَامَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَتَّى قَدَرَهُ (الأنعام: ۹۱). قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَأَبُو كُدَيْنَةَ اسْمُهُ يَحْيَى بْنُ الْبُهَلَبِ، قَالَ: رَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ شُجَاعٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّلْتِ. (۲)

ترجمہ : دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چي يو يهودي دنبي كريم صلي الله عليه وسلم په خوا کي تير شو نورسول الله دي يهودي ته او فرمايل مونږ سره خو څه خبري اتري او کړه يهودي اوونيل اي ابوالقاسم ته څه وائي کله چي الله تعالي اسمانونه په دي باندي او زمکي په دي باندي او اوبه په دي باندي او غرونه په دي باندي او تمام مخلوق په دي باندي اوچت کړي، ابوجعفر محمد بن صلد راوي ددي حديث په بيانولو کي خپلي کچي گوتي ته اشاره اوکړه او يوي دبلي نه پس يي اشاري کولي تردي چي غتي گوتي ته راورسيدو تردي چي په دي موقعه الله تعالي په طور دتعجب "وماقدروا الله حق قدره" نازل کړو.

۱- اوردده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة الزمر ۲ (۳۸۱۱)، والتوحيد ۱۹ (۴۳۱۳)، و ۲۶ (۴۳۵۱)، و ۲۶ (۴۵۱۳).

صحيح مسلم / المنافقين ح ۱۹ (۲۴۸۶) (تحفة الأشراف: ۳۹۰۳)

۲- تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۶۳۵۴)

امام ترمذي رحمه الله وايي. دا حديث حسن غريب صحيح دي مونږ دا دابن عباس په روايت صرف په همدي سند پيژنو او د ابو كدينه نوم يحيي بن مهلب دي. امام ترمذي وائي ما امام بخاري ليدلي وو چي هغوی دا حديث د حسن بن شجاع نه او هغه د محمد بن صلد نه نقل كولو.

۳۲۴۱- حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ عَنَبَسَةَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَتَذَرِي مَا سَعَةُ جَهَنَّمَ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: أَجَلُ وَاللَّهِ مَا تَذَرِي، حَدَّثَنِي عَائِشَةُ، أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ قَوْلِهِ: وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ (الزمر: ۶۷)، قَالَتْ: قُلْتُ: فَأَيْنَ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "عَلَى جِسْرِ جَهَنَّمَ"، وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (۱)

ترجمه: دمجاهد بيان دي عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمايلي دي ايا تاسو ته معلومه نه ده جهنم څومره لوي دي؟ ما او ونييل نه هغوی او ونييل بيشكه په الله تعالي قسم ماته معلومه نه وه مگر عائشه رضي الله عنها ماته بيان كړل چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه يي ايت كريمه "وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ" يعني او قدر نه دي كړي دوی د الله تعالي لائق قدر د هغه او زمكه ټوله د هغه په موتي كي به وی په ورځ د قيامت او اسمانونه به انغېستي شوي وی په خي لاس د هغه كي، باره كي تپوس او كړو اي دالله رسوله په دغه ورځ به خلق چرته وي رسول الله او فرماييل په جهنم ډپل صراط سره ددينه معلومه شوه، چي جهنم به ډير اوږد او پلن وي او دي حديث باره كي يوه اوږده قصه ده.

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي.
پاك دي هغه او اوچت دي د هغي نه چي دوی يي ورسره شريك جوړوی.

تشرېح: په دي كي زور نه ده مشركينو ته او قدر په معنی د تعظيم دي او حق تعظيم د الله تعالي دا دي چي د هغه بندگی په داسي طريقه او كړي شی چي د هر قسم شرك نه پاكه وی او مشرك داسي نه كوی نو معلومه شوه چي مشرك بنده الله تعالي نه دي پيژندلي او نه يي تعظيم د هغه كړيدي او نه يي صفت د هغه كړي دي په لائق طريقي سره. وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ په دي كي عظمت شان د الله تعالي ذكر كوی او جميعاً دلالت

^۱ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ۱۲۲۸)

کوی چي د دي نه مراد ټولي اووه زمکي دي اود قبض نه مراد دهغينبول دي په لاس کي ددي وجي نه د قيامت تخصیص يي ذکر کړيدي. صرف قدرت ترينه مراد نه دي ځکه چي قدرت يي په دنيا کي هم شته. نو تخصیص د قيامت ته حاجت نه نيسته. بيمينه دا د متشابهاتو نه دي په کيفيت کي او د معنی په اعتبار سره محکم دي. يعنی ځي لاس او کيفيت د هغي الله تعالى پيژنی. مشبهه او مجسمه دليل نیسی چي د الله تعالى مشابه او جسم شته نو جواب يي او کړو چه.

۳۲۴۲- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ (الزمر: ۶۷) فَأَيُّنَ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: " عَلَى الصِّرَاطِ يَا عَائِشَةُ "، هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي ما عرض او کړو اي دالله رسوله (ارشاد الهي دي، " وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ " هر کله چي ټوله زمکه په دغه ورځ دالله تعالي په موتي کي او اسمانونه به ټول انغبتلي شوي وي نو مومنان به په دغه ورځ چرته وي؟ رسول الله او فرمايل اي عائشي خلق به په پل صراط باندي وي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۴۳- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كَيْفَ أُنْعَمُ وَقَدْ اتَّقَمَ صَاحِبُ الْقُرْنِ الْقُرْنِ وَحَتَّى جَبْهَتُهُ وَأَصْغَى سَنَعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ "، قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: " قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، تَوَكَّلْنَا عَلَى اللَّهِ رَبِّنَا "، وَرُبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ: " عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا "، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَاهُ الْأَعْمَشُ أَيْضًا عَنْ عَطِيَّةِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ. (۲)

۱ - تفرد به المؤلف

۲ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۴۴۴)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه مروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي زه به څنگه په ارام پاتي شم او حال دادي چي شپيلي پوكلو والا په شپيلي باندي خوله ايخودلي ده او خپل مخ يي ورته ورگرځولي دي او غوږ يي ورته نيولي دي او دېته انتظار كوي چي د شپيلي پوكلو حكم به كله كيږي خو چي كله ورته حكم اوشي نو فورا به په شپيلي كي پوكي او كړي مسلمانانو عرض او كړو اي د الله رسوله مونږ به په داسي وخت كي څه وايو رسول الله او فرمايل تاسو دا كلمات واني "حسبنا الله ونعم الوكيل وتوكلنا علي الله ربنا" يعني الله تعالي زمونږ دپاره كافي دي او څومره بهترين كار ساز دي مونږ پخپل رب اعتماد كړي دي راوي واني چي كله به سفيان د "وتوكلنا علي الله ربنا" په ځاي باندي "علي الله توكلنا" وئيل (ددواړو يوه معني ده).

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او اعمش هم دا حديث دعا طيه په واسطه دابوسعيد خدري نه نقل كړي دي.

تشرېح: په يو روايت كي راغلي دي كله چي رسول الله د كفارو د تعاقب اعلان او كړو نو اويا زخمي صحابه كرام او دريدل كله چي رسول الله د دي صحابه كرامو سره حمراء الاسد ته ورسيدو نو هلته نعيم بن مسعود رضي الله عنه موجود وو هغه خبر وركړو چي ابو سفيان دنور لبنكر جمع كولو نه پس په مديني د حطلي كولو اراده لري د دي خبر په اوريدو سره صحابه كرامو په اتفاق سره او وئيل "حسبنا الله ونعم الوكيل"

ددېنه معلومه شوه چي دهري پرېشاني په وخت كي د دي ايت كريمه لوستل مجرب دي او همدا د صحابه كرامو او انبياء او تابعينو او دهري زماني د مسلمانانو عادت پاتي شوي دي همدارنگي ابو الاتبياء ابراهيم عليه السلام واقعه بيان كړي شوي ده چي كله اور ته نمرود دده د غورخولو اراده او كړه نو پدغه وخت كي فرشتي هم راغلي مگر ابراهيم عليه السلام همدا جمله او وئيله "حسبي الله ونعم الوكيل"

٣٢٤٤_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ التَّمِيمِيُّ، عَنْ أَسْلَمَ الْعَجَلِيِّ، عَنْ بَشْرِ بْنِ شَعْفَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ أَعْرَابِيٌّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا الصُّورُ؟ قَالَ: "قَرْنٌ يُنْفَخُ فِيهِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چي يو بانډ چي او وئيل اي د الله رسوله صور خه څيز دي رسول الله او فرمائيل دا يو ښکر دي په کوم کي چي به پوکي کولي شي امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث حسن دي او مونږ يي صرف د سليمان تيمي په روايت پيژنو

۳۲۴۵_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ يَهُودِيٌّ بِسُوقِ الْمَدِينَةِ: لَا وَالَّذِي اصْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ، قَالَ: فَرَفَعَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَدَهُ فَصَكَ بِهَا وَجْهَهُ، قَالَ: تَقُولُ هَذَا وَفِينَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ (الزمر: ۶۸) فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ رَفَعَ رَأْسَهُ فَإِذَا مُوسَى آخِذٌ بِقَائِمَةٍ مِنَ قَوَائِمِ الْعَرْشِ، فَلَا أَدْرِي أَرَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلِي أَمْ كَانَ مِمَّنْ اسْتَتَفَى اللَّهُ، وَمَنْ قَالَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُوسُفَ بْنِ مَتَّى فَقَدْ كَذَبَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو يهودي په بازار کي او وئيل هېڅ کله نه زما دي په هغه ذات قسم وي چاچي موسي عليه السلام لره په تمامو خلقو کي چاڼي کړي او منتخب کړي دي، ددي خبري په اوريدو يو انصاري لاس پورته کړو او دده په مخ يي د سپيري گذار او کړو او مطلب يي دا وو چي ته دا څنگه وائي (د تمامو انسانانو او جناتو سردار، نبي کریم صلي الله عليه وسلم خو زموږ مينځ کي موجود دي (تردي چي دواړه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راغلل، نو رسول الله دا ايت کریمه تلاوت کړو "وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ" او پوکي به اوکړي شي په شپيلی پس بيهوشه به شي چي په اسمانونو کي دي او په زمکه کي دي مگر علاوه دهغه چانه چالره چي الله تعالي بچ کوي بيا به دوباره شپيلی کي پوکي اوکړي شي پس ناڅاپه به دوی نيغ ولاړ وي چي گوري به (الزمر) او زه به په سر پورته کونکو کي اولني کس يم پس ناڅاپه به موسي عليه السلام اوليدلي شي چي دعرش يوه خپه به يي نيولي وي ماته نه ده معلومه چي ده به زمانه مخکي سر پورته کړي وي او کنه او کنه دي به دهغه چانه وي دچا

استثناء چي الله تعالى کړي ده او که څوک اوواني چي زه ديونس بن متي (عليه السلام) نه غوره يم يقينا چي دروغ يي اوونيل.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

ف: دلته يي قيام فرمايلي دي او په سورة يس کي ينسلون راغلي دي وجه دتطبيق په سورة يسين کي ذکر شوي دي او د "الامن شاء" تفسير دسورة نمل اخري رکوع کي تير شوي دي او د "اشرقه الارض" او د "وتري الملائكة حافين" چي کوم تفسير ليکلي شوي دي دا تفسير د درمشور دمرفوع حديث نه ماخوذ دي او دجنت دگرځيدو دخاي نه په مشي کولو تعبير دحقيقت او مجاز دواړو احتمال لري.

٣٢٤٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ، أَخْبَرَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، أَنَّ الْأَعْرَجَ أَبَا مُسْلِمٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يُنَادِي مُنَادٍ: إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقُمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشَبُّوا فَلَا تَهَرَمُوا أَبَدًا، وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْأَسُوا أَبَدًا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (الزخرف: ٧٢)". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَرَوَى ابْنُ الْمُبَارَكِ وَغَيْرُهُ هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ الثَّوْرِيِّ وَلَمْ يَرْفَعُوهُ. (١)

ترجمه: دابوسيد خدري او ابوهريره رضي الله عنهما نه مروي دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: يو اعلان کونکي به اعلان او کړي په جنت کي به ستاسو دپارد هميشه اوسيدل وي او هيڅ کله به نه مري او صحت مند به يي بيماري به درباندي نه راځي او هيڅ کله به کوم څيز ته محتاج کيږي نه او دالله تعالي دقول "وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ" او دغه جنت هغه دي چي درکړي شويدي تاسو ته په وجه د هغه عملونو چي تاسو کول، همدا مطلب دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: ابن مبارك وغيره دا حديث دثوري نه نقل کړي دي او هغوی مرفوع نه دي نقل کړي.

تشریح: په دي کي يي د جنت د حصول سبب ذکر کړيدي لکه چي سورة اعراف آيت: ٤٣ کي تير

شوي دي. اَوْرَثُوهَا ميراث يي د دي و جي اَوْرَمَايِل چي ميراث بيتكليفه حاصليري. نو د جنت د حاصلولو دپاره چي کوم عمل مؤمنانو کړيدي نو هغه ډير لږ دي. بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ. د جنت استحقاق د الله تعالى په رحم سره دي. او درجات د جنت په عمل سره حاصليري نو دلته يي عمل سبب او گرځو.

٤١- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُؤْمِنِ

د سورة مومن د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ وَالْأَعْمَشِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ يُسَيْعِ بْنِ الْحَضَرَمِيِّ، عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ، ثُمَّ قَرَأَ: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (غافر: ٦٠). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ." (١)

ترجمه نعمان بن بشير رضي الله عنهما نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دعا اصل عبادت دی او بيا يي دا ايت کريمه "ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ" تلاوت کړو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: عبادَة، معني فرمانبرداري، عبد دنصر نه عبادتا وعبودتا وعبودية عبادت کول او دباب تفعيل وغيره نه هم راځي.

تشریح په دي حديث کې ددعا غوښتلونه عبادت سره تعبير شوی دی ددي يو څو وجوهات دي.

اول دعا کول دالله تعالي حکم دی او هريو شی چي دالله حکم وي دهغي دپوره کولو نعم عبادت دی.

دويم: دعبادت حقيقت عجز او انکساري ده او ددعاهم دغه مفهوم دی چي انسان خپل خان

هيڅ نه گنري او دالله په وړاندي يې دفقيرانو پشان لاس غوړولي وي او خپل حاجتونه ورنه غواړي

دریم: مبالغتا دعا ته عبادت ویلی شوي دي لکه چي په یو ایت کریمه کې راځي ان الذين يستکبرون عن عبادتي سیدخلون جهنم داخرین.

ددې حدیث نه علماؤ دا مسئله معلومه کړي ده چي هر کله دعا عبادت دی نو دالله نه علاوه خو بل هیڅوک لائق دعبادت نشته نو بیا خو دبزرگانو وغیره نه مرادونه غوښتل جائز نه دي ځکه چي دعا عبادت دی او عبادت صرف دالله تعالی حق دی.

٤٢_بَابُ وَمِنْ سُورَةِ حَمِ السَّجْدَةِ

دسورة حم السجدة دبعضي ايتونو تفسير

٣٢٤٨_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: اخْتَصَمَ عِنْدَ الْبَيْتِ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ قُرَشِيَّانٍ وَثَقَفِيٌّ، أَوْ ثَقَفِيَّانِ وَقُرَشِيٌّ، قَلِيلًا فَقَهُ قُلُوبِهِمْ، كَثِيرًا شَحْمُ بَطُونِهِمْ، فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَا نَقُولُ؟ فَقَالَ الْآخَرُ: يَسْمَعُ إِذَا جَهَرْنَا وَلَا يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا، وَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ كَانَ يَسْمَعُ إِذَا جَهَرْنَا فَإِنَّهُ يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ: وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْثِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ (فصلت: ٢٢). قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابن مسعود رضي الله عنه بيان دي دكعبي سره تردې دري كسان په جگړه شول چي دوه قریشیان او یو ثقفی وو یا دوه ثقفیان یو قریشی وو (دراوي شك دي) چي په خیتو یې چرې راوړیدلي وه او په دوی کې یو اوونیل ستاڅه خیال دي مونږ چي څه وایو هغه الله تعالی اوري دویم کس اوونیل کوم چي مونږ په جهر سره وایو هغه خو اورو او کوم چي مونږ پټ وایو هغه نه اورو، دریم کس اوونیل هر کله چي هغه په جهر اوريدل اوري نو زموږ پټ وویل هم اوريدلي شي تردې چي په همدې باره کي الله تعالی دا ایت کریمه نازل کړو " وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْثِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ " یعني او نه وي تاسو چي پرده مو کوله د دي نه چي گواهی به اوکړی په تاسو باندې غوړونه ستاسو او نه سترګي ستاسو او

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة المومن ١ (٢٨١٦) و ٢ (٢٨١٤) ، والتوحيد ٢١ (٤٥٢١) . صحيح

مسلم / المنافقين ح ٥ (٢٤٤٥) (تحفة الأشراف: ٩٢٢٥)

نه څرمني ستاسو، الخ.

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث حسن صحيح دي.

تشرېح: دا هم په تخويف کي داخل دي او دا قول د څرمنو دي. يا د الله تعالى د طرف نه دي په اخرت کي يا زور نه ده په دنيا کي **تَسْتَبْرُونَ** په معنی د ځان ساتلو دي يا په معنی د حيا کولو دي. يا په معنی د يره کولو دي. کثيراً پير هغه عملونه چي دوی پټ کول او گمان يي دا وو چي الله تعالى ته د دي علم نشته.

۳۲۴۹- حَدَّثَنَا هَنَّاذُ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنْتُ مُسْتَتِرًا بِأَسْتَارِ الْكُعبَةِ، فَجَاءَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ كَثِيرٌ شَحْمٌ بَطُونُهُمْ، قَلِيلٌ فَقَهُ قُلُوبُهُمْ، قُرَشِيٌّ وَخَتَنَاهُ ثَقَفِيَّانِ، أَوْ ثَقْفِيٍّ وَخَتَنَاهُ قُرَشِيَّانِ، فَتَكَلَّمُوا بِكَلَامٍ لَمْ أَفْهَمْهُ، فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتَرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ كَلَامَنَا هَذَا؟ فَقَالَ الْآخَرُ: إِنَّا إِذَا رَفَعْنَا أَصْوَاتَنَا سَبْعَهُ وَإِذَا لَمْ نَرْفَعْ أَصْوَاتَنَا لَمْ يَسْمَعْهُ، فَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ سَمِعَ مِنْهُ شَيْئًا سَبْعَهُ كُلَّهُ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَبْرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَبْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ إِلَى قَوْلِهِ فَأَضْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ (فصلت: ۲۳). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ وَهْبِ بْنِ رِبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، نَحْوَهُ. (۱)

ترجمه: عبدالرحمن بن يزيد واني د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه قول دي فرمائي چي زه د کعبې په پردو کي پټ ولاړ وم او يو دري جاھلان راغلل چي په خيتو يي چربي راوړيدلي وه يو قرشي وو، او دود جاھلان ثقفیان دده ملگري وو او که يو ثقفی وو او دود دده جاھلان ملگري قریشیان وو هغوی په داسي ژبه کي خبري شروع کړي چي زه ورباندي پوهه نشوم په دوی کي يو اووئيل ستاسو څه خيال دي ايا الله تعالی زمونږ دا خبري اوري؟ دويم اووئيل کله چي مونږ په تيز اواز خبري کوو نو هغه اوري او کله چي په خفيه خبري کوو هغه نه اوري دريم اووئيل هر کله چي الله تعالی زمونږ څه خبرو څه حصبه اوړيدي شي نو بيا خو ټولي اوړيدي شي، عبدالله

بن مسعود رضي الله عنه واني ما ددي معاملي ذكر رسول الله صلى الله عليه وسلم ته او كړو نو الله تعالى په دي باره كي دا ايت نازل كړو " وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَضِيئُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ " نه تر "فاصبحتم من الخاسرين" پوري امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۵۰- حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ الْفَلَّاسُ، حَدَّثَنَا أَبُو قُتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ قُتَيْبَةَ، حَدَّثَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي حَزْمٍ الْقُطَيْبِيُّ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَرَأَ: "إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا" (فصلت: ۳۰) قَالَ: قَدْ قَالَ النَّاسُ: ثُمَّ كَفَرُوا أَكْثَرُهُمْ فَمَنْ مَاتَ عَلَيْهَا فَهُوَ مِنْهُمْ اسْتَقَامَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ سَبْعُ أَبَا زُرْعَةَ، يَقُولُ: رَوَى عَفَّانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَلِيٍّ حَدِيثًا، وَيُزَوِّي فِي هَذِهِ الْآيَةِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، وَعَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، مَعْقًى اسْتَقَامُوا. (۱)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرماني چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ايت كريمه "ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا" يقينا هغه كسان چي وائي رب خمونږ الله تعالى دي بيا كلك وي په دي خبره، تلاوت كړو او ويي فرمايل ديرو خلقو د "ربنا الله" ونيلو باوجود هم كفر كړي دي او په ايمان مړ شونو دي داستقامت دلاري اختيارونكو دجملي نه دي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو مادابوذرعه نه اوريدلي دي چي عفان د عمرو بن علي نه يو حديث نقل كړي دي، ددي ايت په سلسله كي د نبي كريم صلى الله عليه وسلم او ابوبكر او عمر رضي الله عنهما نه استقاموا معني مروي ده.

تشرېح: په دي ايت كي د قرآن كريم والو حال ذكر كوي په طريقه د بشارت سره. قالوا ربنا الله. دا د قرآن د تاثير په وجه د دوي عقیده جوړه شويده. مراد د دي نه پوره ايمان او كمال توحيد دي يعنى خالق، مالك حاكم، حقدار د بندگي او د پالني ټول خيزونه پيدا كوونكي او په ټولو حاجتونو باندي قادر دي. او په ديكي هيڅ څوك شريك او برخه خور نه مني. او نه يي چاله اختيار وركړيدي دي ټولو صفتونو ته لفظ د رب شامل دي. ثُمَّ اسْتَقَامُوا. په ايمان او توحيد

باندې ڪلڪ پاتي شول تر مرگه پوري او سفيان بن عبدالعزيز فرمائي. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا. قَالَ. قُلْ أَمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَغْفِرُكُمْ (صحيح مسلم كتاب الايمان)

ما رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اوڻيل چي ماته ڏ اسلام داسي ڪلمه او فرمايه چي ڏ هغي په باره ڪي ڏ بل چانه تپوس نه ڪوم. نو وي فرمائيل. چي اووايه چي ما په الله تعالى باندې ايمان راوړي دي. او بيا په دي خبره ڪلڪ شه.

او اقامو آبي نه دي فرمائيلي. بلڪه سين او تا يي په ڪي راوړيدي نو په دي ڪي اشاره ده چي هر وخت ڏ الله تعالى نه په دين باندې ڪلڪ والي طلب ڪوي.

او دي ته ڪرامات ڏ اولياء وائي نو معلومه شوه چي ڏ ولي تعريف هم دا دي چي رَبُّنَا اللَّهُ وائي او ڏ استقامت صفت په ڪي موجود وي. په دي ايت ڪي ئي په څلورو طريقو سره بشارت ڏ ڪريدي. اول صيغه ڏ تنزل دلالت ڪوي چي وخت په وخت ملائڪ ورته راځي دا نه چي صرف يو ځل راځي. په رشتينو خوبونو ڪي، ڏ زنڪدن په وخت ڪي، ڏ قبرونو نه ڏ پورته ڪيدلو په وخت ڪي، په حشر او ڏ حساب ڪولو په وخت ڪي، دويم ڏ عذاب نه ڏ نه ڏ ڀرديدلو او ڏ مصيبتونو ڏ فنا ڪيدلو زيري. دريم. په اولاد. او ڪور والا او خپلو خپلوانو پسي ڏ نه خفه ڪيدلو زيري څلورم. زيري ڏ جنت. ڏ هغه وعدو مطابق چي الله تعالى ڪري دي.

استقامت ڇه شي دي

دابوبڪر صديق رضي الله عنه نه چي ڪله داستقامت په باره ڪي تپوس او ڪري شونو وي فرمائيل استقامت ديتي وائي چي ته هيچا لره الله تعالى سره شريك نڪري.

بيا يو ځل عمر فاروق رضي الله عنه داستقامت په باره ڪي داسي او فرمائيل "الاستقامة ان تستقيم علي الامر والنهي ولا تروغ وروغان الثعالب" يعني استقامت دا دي چي ته ڏ الله تعالى په احڪامو امر او نهئي باندې ڪلڪ او دريري او ڏ گيدر پشان ڏ دينه دتيختي دپاره لاري اونه ڳوري عثمان رضي الله عنه عملي اخلاص ڪري وو. علي، ابن عباس، حسن بصري، قتاده وغيره فرمائي چي داستقامت نه مراد ڏ الله اطاعت دي او فرائض ادا ڪول دي او دمجاهد په قول دمرگ پوري دتوحيد په ڪلمه ڪلڪ او دريدل دي او د مقاتل په نزد داستقامت نه مراد په مغرقت قائم او دريدل دي.

٤٣- باب وَمِنْ سُورَةِ حَمِّ عَسَق

د سورة شوري د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ طَاوُسًا، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى (الشورى: ٢٣)، فَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: قُرْبَى آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَعْلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ بَطْنٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَّا كَانَ لَهُ فِيهِمْ قَرَابَةٌ، فَقَالَ: "إِلَّا أَنْ تَصِلُوا مَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ مِنَ الْقَرَابَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (١).

ترجمه: دطاوس بيان دي چي ما د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه ددي ايت كريمه "قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى" دتفسير باره كي تپوس او کړوسعيد بن جبیر او وئیل دقربني نه مراد ال محمد دي ابن عباس او وئیل تاسو درشته دارئ په تشریح كي جلدبازي کړي دد دقریشو هیڅ یو شاخ دا داسي نه وو په کوم كي چي در رسول الله رسته داري نه وي دیو ایت مفهوم دي الله تعالی فرمائيلي دي زه ستاسو نه هیڅ اجر نه غواړم (زه خو صرف دا غواړم) چي زمونږ او ستاسو مینځ كي کومه رسته داري ده دهغي لحاظ اوساتلي شي او یو دبل سره حسن سلوک او کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دا حديث په یو څو سندونو دابن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي.

تشریح: اشرف علي تهانوي د "الا المودة في القربى" داسي مطلب بيان کړی دی:

ته دوی ته داسي اووايه چي زه ستاسو په مخاطباتو كي ستاسو نه نور څه نه غواړم علاوه دمحببت درشته دارئ نه، يعني دومره درنه غواړم زما او ستاسو په مینځ كي چي درشته دارئ کوم تعلقات دي کوم چي په تمامو قریشو كي بلکه په تمامو عربو كي خواره دي لري وي او که نژدي وي په ورورولي كي وي ددغه تعلقاتو خو خیال اوساتی همدا درشته دارئ حق دي، ایا دي باره كي دا حق نه دي چي زما سره په عداوت کولو كي جلتی اونکړی بلکه په ساده زړه دسهولت او اطمینان سره زما پوره خبره واورئ او دي لره د عقل په میزان او صحیح دلیل سره اوتلی نو که معقول وي نو قبول یي کړئ او که څه شک مو وي نو پاک یي کړئ او په فرض

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المناقب (٢٢٩٤). وتفسير سورة الشورى (٢٨١٨) (تحفة الأشراف: ٥٤٢٢)

دمحال سره که باطل وي نو مالره پوهه کړی لاري ته مي راوولی غرض دا چی هره خبره وي په خیر خواهی به وي دا نه ده پکار چی یو دم پاڅی بلکه دپوهیدو نه پس هم دخلاف نه منع شی او په دي دا گمان مه کوی چی د "مودة في القربى" نه پس ایمان مطلوب نه دي اصل خبره داده چی دا دایمان تدریجی دي او لطافت طریقه موصله خودلی شوي ده اوړاندي تتمه راځي دبشارت مذکوره یعنی هر څوک چی کومه نیکی او کړي مونږ په هغه نیکی کی ډیر زیادت راوړو یعنی ددغه نیکی مقتضي فی نفسه چی څومره ثواب دي مونږ هغی نه زیات ورکوو بیشکه چی الله تعالی دمنونکو دگناهونو ډیر زیات بخښونکي دي او دهغوی دنیکیانو ډیر قدر دان دي او ثواب ورکونکي دي.

په دي کی دري تفسیرونه دي اول تفسیر د مجاهد او د حسن بصری دي او د مجاهد رحمه الله قول امام قرطبی په سند مرفوع سره نقل کړی دي هغه دا دي چی څه ستاسو نه دا خبره غواړم چی محبت د الله تعالی سره او کړي او هغه ته نژدیکت حاصل کړي په طاعت سره نو قربی په معنی د تقرب الی الله دي. دویم تفسیر امام شعبی د ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دي چی قربی په معنی د نسبی قرابت دي چی د قریشو د ټولو خاندانونو سره خپل ولی وه. نو معنی دا ده چی څه خو ستاسو نه هیڅ اجر نه غواړم سوا د دي نه چی څما د قرابت او خپلولي لحاظ او کړي یعنی پردي خلق که په ما باندي ایمان نه راوړی نو تاسو خو زما خبره اومنی.

دریم قول دا دي چی د قربی نه مراد رشته داری ده یعنی څه ستاسو نه هیڅ اجر نه غواړم مگر دا چی څما رشته دارو سره محبت کوي بیا په دي قول کی بعض حضرات وائی چی د دینه مراد بنی عبدالمطلب دی، او بعض وائی چی د دینه مراد علی رضی الله عنه فاضله رضی الله عنها او د هغوی اولاد دي دا تفسیر د سعید بن جبیر او عمرو بن شعیب او کلبی سدي دي او په بعض روایاتو کی دا تفسیر عبدالله بن عباس او علي بن حسین (زین العابدین) ته منسوب دي.

لیکن دا تفسیر په ډیرو وجوه سره کمزوري دي اوله وجه چی په مکه معظمه کی دا سورت نازل شو نو هغه وخت د علی رضی الله عنه او فاطمی رضی الله عنها نکاح نه وه شوي په بنی عبدالمطلب کی ټولو په نبی صلی الله علیه وسلم ایمان نه وو راوړي بلکه بعض په کی ښکاره د دشمنانو ملگری وو لکه ابو لهب دویمه وجه د نبی صلی الله علیه وسلم رشته دار صرف بنی عبدالمطلب نه وو بلکه د نبی صلی الله علیه وسلم د مور او پلار او خدیجی رضی الله عنها په واسطه سره د قریشو په ټولو خاندانو کی د نبی صلی الله علیه وسلم دشمنان هم وو او د هغوی د محبت مطالبه یی د خلقو نه کوله او بیا خاص بنی عبدالمطلب یی څنگه مخصوص کول دریمه وجه چی هغه ډیره اهم او ضروري ده چی یو پیغمبر د دعوت الی الله په اوچت مقام ولاړ دي او په دي کار باندي هغه دا اجر غواړی چی څما د رشته دارو سره محبت کوي.

دا ډيره کمزوري خبره ده. او د نبی صلی الله علیه وسلم د شان سره مناسب نه ده. په قرآن کریم کې چې د انبیاء علیهم السلام قصي بيان شوي دي. نو په هغې کې هر پیغمبر خپل قوم ته دا وائی چې څه ستاسو نه هیڅ اجر نه غواړم. ځما اجر په الله تعالی دي. د نبی صلی الله علیه وسلم د ژبي مبارکي نه دا اعلان شوي دي چې څه ستاسو نه هیڅ اجر نه غواړم (انعام: ۹۰، یوسف: ۱۰۴، المومنون: ۷۲، الفرقان: ۵۷، سبا: ۴۷، ص: ۸۲، الطور: ۴۰، والقلم: ۴۲، نو د دینه پس آخر دا څنگه وئيلي شي چې څه کوم دعوت الي الله کوم نو د دي په بدله کې تاسو ځما رشته دارو سره محبت کوي بیا دا خبره نوره هم بي موقعي ده. ځکه چې د دي تقرير مخاطب اهل ایمان نه دي بلکه کفار دي. نو په دي کلام کې د مخالفینو نه د اجر د طلب سوال کوم خای پیدا کېږي. اجر خو د هغه چا نه غوختلي شي چې د هغوي په نظر کې د دي کار څه قدر وي، چې هغه کار چا د دوي دپاره کړي وي. کفارو د نبی صلی الله علیه وسلم د دي کار څومره قدر کوو چې نبی صلی الله علیه وسلم ترینه د رشته دارو سره د محبت مطالبه کوله. کفارو خواتیا دا کار جرم گنړلو. بلکه د نبی صلی الله علیه وسلم د وژلو کوششونه یې کول.

۳۲۵۲_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَازِعِ، قَالَ: حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ بَنِي مُرَّةَ، قَالَ: قَدِمْتُ الْكُوفَةَ فَأُخْبِرْتُ، عَنْ بِلَالِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، فَقُلْتُ: إِنَّ فِيهِ لَمُعْتَبَرًا، فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ مَحْبُوسٌ فِي دَارِهِ الَّتِي قَدْ كَانَ بَقِيَ، قَالَ: وَإِذَا أَكَلْتُ شَيْءٍ مِنْهُ قَدْ تَغَيَّرَ مِنَ الْعَذَابِ وَالضَّرْبِ وَإِذَا هُوَ فِي قُشَاشٍ، فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ يَا بِلَالُ لَقَدْ رَأَيْتُكَ وَأَنْتَ تَمُرُّ بِنَا تُسِيكُ بِأَنْفِكَ مِنْ غَيْرِ غُبَارٍ وَأَنْتَ فِي حَالِكَ هَذَا الْيَوْمَ، فَقَالَ: مِمَّنْ أَنْتَ؟ فَقُلْتُ: مِنْ بَنِي مُرَّةَ بْنِ عَبَّادٍ، فَقَالَ: أَلَا أُحَدِّثُكَ حَدِيثًا عَنِ اللَّهِ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِ، قُلْتُ: هَاتِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يُصِيبُ عَبْدًا نَكْبَةٌ فَمَا فَوْقَهَا أَوْ دُونَهَا إِلَّا بِذَنْبٍ وَمَا يَغْفُو اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرُ، قَالَ: وَقَرَأَ: وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ (الشورى: ۳۰)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: د بني مره د يو شيخ نه روايت دي فرماني چې زه کوفي ته راغلم او ماته د بلال بن ابوبرده د حالاتو علم حاصل شو نو ما په زړه کې او وئيل چې په دي کې عبرت او نصيحت دي نو زه هغه ته ورغلم او هغه پخپل کور کې محبوس او مقيد وو او دا په هغه کور کې کوم چې هغه

پخپله دخپل خان دپاره جوړ کړي دي د عذاب او وهلو په سبب دهغه دهر څيز صورت ډبل شوي وو او زړي چرري يې اغوستلي وي ما او وئيل اي ابو بلال ټول تعريفونه خاص الله تعالي دپاره دي ما خو ته هغه وخت کي هم ليدلي يې کله چي به تا بغير دگردد او غبار نه په نزاکت او نفاست سره پوزه نيولي وه او زمونږ په خوا کي به تير شوي او نن ته په دي حالت کي يې؟ هغه او وئيل ته دکومي قبيلي سره تعلق لري؟ ما ورته او وئيل د بني مرده بن عباد قبيلي سره هغه او وئيل يوداسي حديث درته بيان نکړم دکوم نه چي دا اميد دي چي الله تعالي به تاته دهغي نه فائده ورسوي ما ورته او وئيل راته يې پيش کړه هغه او وئيل ماته زما پلار او زما پلارته ابو برده حديث بيان کړي دي او ابو برده دخپل پلار ابو موسي اشعري نه نقل کوي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په هر يو بنده چي وړو کي يا لوي مصيبت راشي نو دا په هغه باندي دهغه دگناهونو په سبب راځي او الله تعالي چي ده ته کوم گناهونه معاف کړي وي هغه خو ډير زيات او بيا يې دا ايت کریمه تلاوت کړو " وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ " او هغه چي اورسيږي تاسو ته څه مصيبت نو په وجه د هغه عمل چي کړی دی لاسونو ستاسو او معافي کوی د ډيرونه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يې صرف په همدې سند پيژنو.

تشریح: دا دنيوي تخويف دي يعني گناهونه د دنيوي مصيبت او عذاب سبب دي. دا خطاب دي مومنانو ته چي د هغوي د بعض گناهونو عقوبت په دنيا کي ورکوي په ذريعه د مرضونو، غفونو، قرضونو وغيره. او ډير گناهونه ورته بغير د عقوبت نه معاف کوي او دا متعلق دي د ايت ۲۵ سره. يا دا خطاب دي کافرانو ته يعني چي هرکله دوي د توحيد د دلائلو نه انکار کوي او په شرکياتو کي مشغول وي نو الله تعالي د بعض گناهونو سزا په دنيا کي ورکوي. لکه سورة روم ايت ۴۱ پ ۲۱ کي ذکر دي.

۴۴- باب وَمِنْ سُورَةِ الزُّخْرِفِ

د سورة الزخرف د بعضي ايتونو تفسير

۳۲۵۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ الْعَبْدِيُّ، وَيَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، عَنْ حَجَّاجِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي غَالِبٍ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَالَّذِينَ هَدَى اللَّهُ إِلَّا أَوْثُوا الْجَدَلَ". ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ "مَا ضَرَبُوا لَكَ

إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِيصُونَ (الزخرف: ٥٨). قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ حَجَّاجِ بْنِ دِينَارٍ، وَحَجَّاجٌ ثِقَةٌ مُقَارِبُ الْحَدِيثِ، وَأَبُو غَالِبٍ اسْمُهُ حَزْزُورٌ. (١)
ترجمه: دابو امامه رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي هريو قوم چي دهدايت موندلو نه پس گمراه شي نو هغه جگړه مار او مناظره باز جوړ شي او بيا ددينه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ايت تلاوت کړو "مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِيصُونَ". نه بيانوى دا خبره تاته مگر د ضد دپاره. بلکه دوى قوم جگرمار دى
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي مونږ يي صرف د حجاج بن دينار په روايت پيژنو او حجاج يو ثقه او مقارب الحديث راوي دي او دابو غالب نوم حزور دي

تشریح: يعنى هر کله چي په قرآن کریم کي د مشرکانو د رد دپاره د عيسى عليه السلام عجز او عبدیت په طريقه د مثال سره ذکر کړي شي. ما ضربه لك الا جدلا يعنى چي دي مشرکانو د معبود من دون الله دپاره د عيسى عليه السلام نوم په طور د مثال سره ذکر کړيدي. نو د دوى مقصد ضد او عناد دي. ځکه چي دوى خذ پوهيږي چي هغه اله نه وو. او د ترمذي په حديث کي راغلي دي چي نبی صلی الله عليه وسلم او فرمايل چي کله يو قوم د علم باوجود بي لاري شي نو هغوى ته جدل ورکړي شي (يعنى په ضد او عناد کي اخته شي او دا ايت يي تلاوت کړو).

دابو امامه اياس بن ثعلبه حارثي رضي الله عنه حالاته

نوم اياس ليکن د بعضو په نزد دده نوم عبدالله بن ثعلبه وو او ددي برعکس ثعلبه بن عبدالله هم ونيلى شوى دى کنيه يي ابو امامه وه او دپلار نوم يي ثعلبه يا عبدالله وو او دقبيله خزرج سره يي تعلق وو دده نه دوه يا دري روايتونه منقول دي يو په بخاري کي دى او يو په مسلم کي

٤٥_ باب وَمِنْ سُورَةِ الدُّخَانِ

سورة دخان د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٥٤_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْجَدِّي، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ الْأَعْمَشِ، وَمَنْصُورٍ، سَمِعَا أَبَا الضُّحَى يُحَدِّثُ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ:

^١ - سنن ابن ماجه/المقدمة ٤ (٢٨) (تحفة الأشراف: ٢٩٢٦)

إِنَّ قَاصًا يَقْضُ. يَقُولُ: إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ الدُّخَانُ فَيَأْخُذُ بِمَسَامِيعِ الْكُفَّارِ، وَيَأْخُذُ الْمُؤْمِنَ كَهَيْئَةِ الزُّكَّامِ. قَالَ: فَغَضِبَ وَكَانَ مُتَكِنًا فَجَلَسَ، ثُمَّ قَالَ: إِذَا سُئِلَ أَحَدُكُمْ عَمَّا يَعْلَمُ فَلْيَقُلْ بِهِ، قَالَ مَنْصُورٌ: فَلْيُخْبِرْ بِهِ، وَإِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ فَلْيَقُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنْ مِنْ عِلْمِ الرَّجُلِ إِذَا سُئِلَ عَمَّا لَا يَعْلَمُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِنَبِيِّهِ: قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ (ص: ٨٦) إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا رَأَى قُرَيْشًا اسْتَعْصَمُوا عَلَيْهِ، قَالَ: "اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَيْهِمْ بِسَبْعِ كَسْبَعِ يُوسُفَ"، فَأَخَذَتْهُمْ سَنَةٌ، فَأَخْصَتْ كُلَّ شَيْءٍ حَتَّى أَكَلُوا الْجُلُودَ وَالْمَيْتَةَ وَقَالَ أَحَدُهُمَا: الْعِظَامَ، قَالَ: وَجَعَلَ يَخْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ كَهَيْئَةِ الدُّخَانِ، قَالَ: فَأَتَاهُ أَبُو سُفْيَانَ، قَالَ: إِنَّ قَوْمَكَ قَدْ هَلَكُوا فَادْعُ اللَّهَ لَهُمْ، قَالَ: فَهَذَا لِقَوْلِهِ: يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ١٠ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ١١ (الدخان: ١١٠)، قَالَ مَنْصُورٌ: هَذَا لِقَوْلِهِ: رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ (الدخان: ١٢)، فَهَلْ يُكْشَفُ عَذَابُ الْآخِرَةِ، قَالَ: مَضَى الْبَطْشَةُ وَاللِّزَامُ وَالْدُّخَانُ، وَقَالَ أَحَدُهُمَا: الْقَمَرُ، وَقَالَ الْآخَرُ: الرُّومُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَاللِّزَامُ يَعْنِي يَوْمَ بَدْرٍ، قَالَ: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه دم سروق بيان دي فرمائي چي يو کس عبداللہ بن مسعود رضي اللہ عنه تہ راغلو او يو قصہ کونکي قصہ کولہ چي قيامت تہ بہ تزدني دزمکي نہ لوگي راوحي او پہ هغي بہ دکافرانو غوڊونہ بند شي او پہ مسلمانانو بہ زکام راولي، مسروق وائي ددي خبري پہ اوريدو عبداللہ بن مسعود غصہ شو ددي خبري اوريدو نہ مخکي ددوي وهلو پہ حالت کي ناست وو مگر چي دا پي واوريدل نو نيغ کيناستو او بيا بي اوونيل پہ تاسو کي چي کله دچا نہ ديو خيز بارہ کي تپوس اوکري شي او هغه تہ ددغه خيز بارہ کي معلومات وي نو پکار دہ چي دا خيز بيان کري او چي ديو داسي خيز بارہ کي درنہ تپوس اوکري شي دکوم بارہ کي چي تاسو تہ معلومات نہ وي نو داسي وخت کي واللہ اعلم ونيل پکار دي يعني اللہ تعالي بہتر پوهيري اللہ تعالي خپل نبي تہ فرمايلي دي "قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ" يعني ورته اووايه چي نہ غواړم ستاسو نہ زہ پہ دي بيان او تبليغ دقران باندي خہ اجرت او نہ يم زہ دتکلف کونکو نہ. (ددخان بارہ کي خبرہ داده)، کله چي رسول اللہ صلي اللہ عليه وسلم قریش

١ - اوردد البخاري في الجامع الصحيح / الاستسقاء ٢ (١٠٠٤) و ١٣ (١٠٢٠) - يوسف ٢ (٢٦٩٢) و سورة الفرقان ٥ (٢٤٦٤) و الروم ١ (٢٤٤٣) و تفسير ص ٢ (٢٨٠٩) و الدخان ١ (٢٨٢٠) و ٢ (٢٨٢١) و ٣ (٢٨٢٢) - مسلم / المنافقين ٤ (٢٤٩٨) (تحفة الأشراف ١٥٤٣)

اوليدل چي صرف نافرمانيان کوي نو وي فرمايل اي الله د يوسف عليه السلام د زمانې د قحط سالي پشان په دوي باندي په قحط سالي راوستلو سره زمونږ مدد او کړي (د رسول الله دعا قبوله شوه) او په دوي باندي قحط نازل شو چي هر يو څيز ورته متاثر شو تردي چي خلق دچمړو او مردارو خوړلو ته مجبور شول (ددي حديث په دواړو راويانو اعمش او منصور کي يو کس هډوکي خوړل هم شروع کړل) عبدالله بن مسعود رضي الله عنه او فرمايل دلوگي پشان څيز به د زمکي نه راوځي دي وخت کي ابو سفيان رسول الله ته راغلو او ويي وئيل ستا قوم هلاک او برباد شو ته دالله تعالي نه دعا او غواړه عبدالله بن مسعود وائي همدا ددي ايت کریمه "يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ۱۰ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ" يعني رابه وړي اسمان لوگي بنکاره پتوي به خلق، دا عذاب دردناک دي، مطلب دي منصور وائي او همدا دايت کریمه "ربنا اکشف عنا العذاب انا مؤمنون" يعني اي ربه څمونږ لريکړي څمونږ نه عذاب يقينا مونږه ايمان راوړو، مفهوم دي، نو ايا داخرت عذاب روسته کيدي شي؟ عبدالله وائي بطشه، لزام (بدر) او دخان، ذکر او زمانه تيره شوي ده په منصور او اعمش دواړو راويانو کي يو اووئيل دقمر دشق زمانه تيره شوي ده او دويم اووئيل دروميانو دمغلوب کيدو واقعه هم تيره شوي ده.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دلزام نه مراد دبدر ورځ ده.

تشریح: مفسرينو ددي ايت دا مطلب بيان کړي دي چي زه په خپل نبوت او رسالت او علم او حکمت کي دتصنع اظهار نه کوم بلکه تاسو ته دالله تعالي احکام صحيح صحيح رسوم ديرو احاديثو کي دتکلف کولو مذمت راغلي دي لکه چي په يو روايت کي راځي اي خلقو په تاسو کي چي چاته دکومي خبري علم وي هغه دي خلقو ته ورسوي او که دچا سره يي علم نه وي نو داسي دي وائي الله اعلم، ځکه چي الله تعالي هم دخپل رسول په باره کي فرمايلي دي قل ما اسئلكم عليه من اجر وما انا من المتکلفين، يعني زه ستاسو نه معاوضه نه غواړم او نه تکلف کوم.

همدارنگي علامه بغوي ليکلي دي دمسروق قول دي چي زه د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه په خدمت کي حاضر شوم فرمايل يي کچري په کومه خبره پوهيږي نو بيان يي کړه او که درته معلومه نه وي نو الله اعلم وايه ځکه چي کومه خبره تاته معلومه نه وي نو دهغي په باره کي الله اعلم وئيل هم دعلم يوه حصه ده ځکه چي الله تعالي خپل نبي ته هم فرمايلي دي قل ما اسئلكم عليه من اجر وما انا من المتکلفين.

يعني ايمان يي رانه وړلو. د دي حديث په بنا باندي د دخان نه مراد قحط دي او د الناس نه

مراد صرف مکي والادی او دویم قول د علي رضي الله عنه او ابن عباس رضي الله عنه نه نقل دي او د ابوسعید خدری رضي الله عنه نه مرفوعاً نقل دي. چي دُخان (لوگي) به رااوچت شی په ټولو خلقو باندي. نو په مؤمن باندي به د زکام په شان وی او د کافر ټول بدن به پري او برسيری او په دي روايت کي د یوم نه مراد د قیامت نژدي ورځ ده. ځکه چي د صحیح مسلم په حدیث کي راغلي دي چي د قیامت نه وړاندي لس لوي علامت دي. اول يي په هغي کي دُخان شمارلي دي. او بنا په دي قول. دُخان به حقیقتاً وی او بیا به بل علامت شروع شی. او دا روایات د دواړو قولونو سره موافقت لري. او اول قول زیات مناسب دي یعنی دا دُخان په مکه والو باندي واقع شويدي او بیا به د قیامت په علامتو کي په ټولو خلقو باندي راځي. تائي السماء. اسمان ته نسبت په دي وجه دي چي د زمکي نه به هيڅ سبب نه معلوميری يا مراد د اسمان نه جو (فضا) ده.

په دي ايتونو کي دنیوی تخویف دي. په واقعه د دُخان (لوگي) سره. په دي کي د مفسرينو دوه قولونه دي. اول دا چي امام بخاری په سند سره د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه نه نقل کړي دي.

قریشو چي د نبی صلی الله علیه وسلم مخالفت او کړو نو هغه ورته خیري او کړي چي يا الله تعالی په دوی باندي د قحط کالو نه راولي په شان د قحط د کالونو د زماني د یوسف علیه السلام. نو په دوی باندي قحط شروع شو. تردې پوري چي دوی به هډوکي. څرمني او مرداري خوړلي او چي اسمان ته به يي کتل نو د لوگي نه به ورته لوگي ښکاره کيدلو. نو ابوسفیان راغلو او وي وئیل. چي اي محمد صلی الله علیه وسلم. ته د الله تعالی د اطاعت او د رشتويو ځای کولو حکم کوي. او ستا قوم هلاک شو نو ته د الله تعالی نه د دوی دپاره سوال او کړه نو نبی صلی الله علیه وسلم دا ايتونه اولوستل. او په يوروايت کي دا هم دی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم د باران سوال او کړو نو باران اوشو. او دا کافران بیا خپل کفر ته واپس شول (متفق علیه)

د مسروق رضي الله عنه حالات:

نوم مسروق کنیه ابو عائشه د جاهليت په زمانه کې يي دپلار نوم اجدع وو بیا په عبدالرحمان باندي تبدیل شو په یمن کې يي دهمدان خاندان سره تعلق لرلو دده داسلام راوړو په باره کې دومره معلوميری چي د صدیق اکبر رضي الله عنه په زمانه کې مسلمان شوی وو دی پخپل وائي زما په ابوبکر صدیق رضي الله عنه پسي مونځ کړی دی (طبقات ابن سعد). کله چي د عمر فاروق په زمانه کې مدیني ته راغی نو دنوم په باره کې ورنه امیرالمومنین تپوس او کړو نو ده ورته اووئیل مسروق بن اجدع عمر فاروق ورته اوفرمائیل داسي مه وایه ته مسروق بن عبدالرحمان شوي.

دشعبي قول دی چي د مسروق پشان دعلم زده کولو شوقي ما بل څوک چرته نه دی لیدلی عائشه رضي الله عنها به ده ته دخپل ځوي درجه ورکوله او ورته به يي وئيل بچيه دهغي نه يي کافي علم حاصل کړی وو حافظ ذهبي وائي مسروق فقيه وو علامه نووي قول دی چي دده جلالت شان ، توثيق ، او فضيلت او امامت باندي دټولو علماؤ اتفاق دی ددي هر څه سره سره مسروق دالله تعالي نه يريدونکی هم ډير وو او بنکلی عبادت به يي هم کولو توبه او استغفار کونکی وو او ددنیا نه اعراض کونکی وو او دالله تعالي په ذات ډير اعتماد کونکی وو چي دهجرت په ۶۳ کال وفات شو.

۳۲۵۵- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ بَابَانِ بَابٌ يَصْعَدُ مِنْهُ عَمَلُهُ، وَبَابٌ يَنْزِلُ مِنْهُ رِزْقُهُ، فَإِذَا مَاتَ بَكِيًّا عَلَيْهِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ (الدخان: ۲۹). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَمُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، وَيَزِيدُ بْنُ أَبَانَ الرَّقَاشِيُّ يُضَعَّفَانِ فِي الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه: انس بن مالک رضي الله عنه بيان دي نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دهر مومن پاره دوه دروازي دي يوه دروازه هغه ده په کومي چي دده نیک عمل خیري او بله دروازه هغه ده په کومي چي دده تله راتیتیري کله چي دي مړ کیږي نو دا دواړه دوازي په ده باندي ژړا کوي او همدا دالله تعالي ددي قول "فما بکت علیه السماء والارض وماکانوا منظرین" ژړا اونکره په دوی باندي اسمان او زمکي، او نه وو دوی مهلت ورکړي شوي. مطلب دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ ته صرف په همدي سند مرفوع رارسيدلي دي، او موسي بن عبیده او يزيد بن ابان رقاشي په باب دحديث کي ضعيف گنرلي شوي دي.

تشریح: په دي کي د فرعونيانو سپک والي دي. د زمکي او د اسمان ژړا په حقيقت باندي حمل ده. د انس رضي الله عنه نه مرفوعاً روايت دي چي د مؤمن دپاره په اسمان کي دوه دروازي دي د يوي دروازي نه رزق نازليری، او د بلي دروازي ته عمل ورخیري. نو کله چي دي مړ شي نو دا دواړه دروازي په ده پسي ژړي او بيا يي دا ايت اولوستلو او دا رنگ د ابن عباس رضي

الله عنه نه روايت دي چي څوڪ په زمكه باندې ركوع او سجده او نور اعمال كوي نو د ده د مرگ نه روستو زمكه په ده پسي ژاړي. نو د ايت مطلب دا دي چي د فرعونيانو هيڅ نيك عمل نه وو. نو د دوي د مرگ نه روستو په دوي پسي زمكي او اسمان ژړا اونكړه يا مراد د دي نه اهل د اسمان او اهل د زمكي دي. نو معني دا شوه چي په دوي پسي په اسمان او زمكه كي چا اونه ژړل.

٤٦- باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَحْقَافِ

د سورة احقاف د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٥٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَعِيدٍ الْكِنْدِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُحَيَّيَّةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، قَالَ: "لَمَّا أَرِيدَ عُثْمَانُ جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ، فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ: مَا جَاءَ بِكَ؟ قَالَ: جِئْتُ فِي نَصْرِكَ، قَالَ: اخْرُجْ إِلَى النَّاسِ فَاطْرُدْهُمْ عَنِّي فَإِنَّكَ خَارِجٌ خَيْرٌ لِي مِنْكَ دَاخِلٌ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ إِلَى النَّاسِ، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ كَانَ أَسِيرٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَانَ، فَسَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدُ اللَّهِ وَنَزَلَ فِي آيَاتٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ نَزَلَتْ فِي: وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَأَمَّنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (الأحقاف: ١٠)، وَنَزَلَتْ فِي: قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ (الرعد: ٤٣) إِنَّ اللَّهَ سَيَفْأَ مَغْمُودًا عَنْكُمْ، وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ قَدْ جَاوَرَتْكُمْ فِي بَلَدِكُمْ هَذَا الَّذِي نَزَلَ فِيهِ نَبِيُّكُمْ، فَاللَّهُ اللَّهُ فِي هَذَا الرَّجُلِ أَنْ تَقْتُلُوهُ، فَوَاللَّهِ إِنْ قَتَلْتُمُوهُ لَتَنْظُرُنَّ جِيرَانَكُمْ الْمَلَائِكَةَ وَلَتَسْلُنَّ سَيْفَ اللَّهِ الْمَغْمُودَ عَنْكُمْ، فَلَا يُغَمِّدُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، قَالَ: فَقَالُوا: اقْتُلُوا الْيَهُودِيَّ وَاقْتُلُوا عُثْمَانَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَاهُ شُعَيْبُ بْنُ صَفْوَانَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنِ ابْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن سلام رضي الله عنه دوراره بيان دي فرمائي چي كله د عثمان رضي الله عنه د قتل كولو اراده او كړي شوه نو عبدالله بن سلام ورته ورغلو عثمان ورته او وئيل د څه دپاره دلته راغلي يي؟ هغه او وئيل ستا دمدد دپاره او ستا د بچ كولو دپاره راغلي يم عثمان او وئيل

خلقو ته ورشه او هغوی زما نه لري کړه زما په خوا کي بهر زما نه لري ستا اوسیدل زیات بهتر دي چنانچي عبدالله بن سلام خلقو ته ورغلو او هغوی یی مخاطب کړل او ورته یی اووئیل ای خلقو په جاهلیت کي زما نوم فلاني وو (یعني حصین) مگر بیا رسول الله صلي الله علیه وسلم په ما عبدالله نوم کیخودو او زما باره کي دالله کتاب کي ډیر ایتونه نازل شوي دي او زما په باره کي ایت کریمه "وشهد شاهد من بني اسرائيل علي مثله فامن واستكبرتم ان الله لا يهدي القوم الظالمين" نازل کړي دي ، یقینا دالله تعالي سره داسي توره ده کومه چي تاسو ته نه ښکاري او یقینا ستاسو په دي ښار کي کوم ته چي ستاسو نبي رالیږلي شوي دي فرشتي ستاسو گاونډیاني دي پس دالله تعالي نه اوویرېږئ او ددغه کس (عثمان) دقتل کولو نه منع شی په الله قسم کچري تاسو دي قتل کړو نو تاسو به خپلي گاونډیاني فرشتي دخپل خان دمدد کولو نه اوزغلوئ او دالله تعالي کومه توره چي ستاسو نه پټه ده دا به ستاسو په خلاف برېښه کړي شي او بیا به دا توره دقیامت دورخي پوري پخپل ټيکي کي دننه نکړي شي، راوي وائي خلقو د عبدالله بن مسعود خبري واوريدي او وبي وئیل دایهودي خو قتل کړئ او عثمان هم قتل کړئ

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي، دا حديث شعيب بن صفوان د عبد الملك بن عمير نه او هغه د ابن عبدالله بن سلام نه او ابن محمد دخپل نيکه عبدالله بن سلام رضي الله عنه نه نقل کړي دي.

٣٢٥٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ أَبُو عَمْرِو الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " إِذَا رَأَى مَخِيلَةً أَقْبَلَ وَأَذْبَرَ، فَإِذَا مَطَرَتْ سُرِّيَ عَنْهُ، قَالَتْ: فَقُلْتُ لَهُ: فَقَالَ: وَمَا أَذْرِي، لَعَلَّهُ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أُوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُنْطَرِنًا (الأحقاف: ٢٤). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي کله چي به رسول الله صلي الله علیه وسلم وروونکي وريخ اولیدله نو مخکي به وړاندي او شاته به وروسته شو، یعني بهر دننه کیدلو به، مگر کله چي به باران شروع شو نورسول الله به خوشحاله شو ما عرض اوکړو اي دالله رسوله داسي ولي کوی نو وبي فرمائیل ماته معلومه ده او شاید چي معامله همداسي وي څنگه چي

١- اورده البخاري في الجامع الصحيح/ بدء الخلق ٥ (٢٢٠٦)، وتفسير الأحقاف ٢ (٢٨٢٩) (تحفة الأشراف: ١٤٢٨٦)

الله تعالى فرمائيلى دي " فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُنْظَرٌ كَأَنَّهُ يُمْرِئُ دَوًى أَوْ لَيْدَلُهُ پِلْنَه وريخ چي مخامخ راتلله د دوى ميدانونو ته. اونيل دوى دا پلنه وريخ ده چي باران به اووروى په مونږ باندې امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي.

تشرېح: په دي كي د هغوى د عذاب تفصيلي ذكر دي. فَلَمَّا رَأَوْهُ كي ه ضمير عذاب ته راجع دي. عَارِضًا صفت دي د محذوف موصوف. يعنى سَحَابًا عَارِضًا پلنه وريخ، قَالُوا هَذَا اه. مفسرينو ليكلي دي چي په دوى باندې باران څه موده بند وو. نو چي دوى وريخ اوليدله نو دوى د خپل عقل موافق خوشحاله شو. چي اوس به باران په مونږه اوشى. يعنى د خپلو بدو اعمالو هيڅ فكري او نكړو. بل هو ما استعجلتم به. دا قول د الله تعالى دي. په واسطه د هود عليه السلام سره. يا دا په زبان حال سره دي. ريخ يعنى هغه وريخ نه وه بلكه د سيلني طوفان وو. چي اسمان يې پټ كړي وو. د وريخ په شان ښكاريدله.

٣٢٥٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: هَلْ صَحِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجَنِّ مِنْكُمْ أَحَدٌ؟ قَالَ: مَا صَحِبَهُ مِنَّا أَحَدٌ، وَلَكِنْ قَدِ انْتَلَقْنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ بِمَكَّةَ، فَقُلْنَا: اِغْتَبِلْ أَوْ اسْتَطِيرْ مَا لَوْعَلَّ بِهِ، فَبِئْسَ لَيْلَةٌ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ، حَتَّى إِذَا أَصْبَحْنَا أَوْ كَانُوا فِي وَجْهِ الصُّبْحِ إِذَا كُنْ بِهَ يَوْمٌ مِنْ قَبْلِ جَزَاءٍ، قَالَ: فَذَكَرُوا لَهُ الَّذِي كَانُوا فِيهِ، فَقَالَ: أَتَانِي دَاعِي الْجَنِّ فَأَكْبَهُهُمْ، فَكَرَأَتْ عَلَيْهِمْ، فَاتَّطَلَقَ فَأَرَاتَا آكَارَهُمْ وَآكَارَ يَدَايِهِمْ، قَالَ الشَّعْبِيُّ: وَسَأَلُوهُ الرَّادَ وَكَانُوا مِنْ جَنِّ الْحَرِيرَةِ، فَقَالَ: كُلُّ عَظْمٍ يُدَكَّرُ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَلْقَى فِي أَيْدِيكُمْ أَوْ قَرَّ مَا كَانَ لَحْنًا، وَكُلُّ بَغْرَةٍ أَوْ رَوْثَةٍ عَلَيْكَ لِدَوَائِكُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " فَلَا تَسْأَلُوا بِهَمَّا قُلُوبَهُمَا رَادَ إِنْ حَوَايَكُمْ الْجَنِّ ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د علقمه بيان دي چي د ابن مسعود رضي الله عنه نه مي تپوس او كړو چي ايا په ليله الجن كي په تاسو كي څوك درسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وو؟ ابن مسعود راته اوونيل مونږ بالكل رسول الله سره موجود نه وو، يوه شپه رسول الله صلي الله عليه وسلم

غائب شو او هغه په مکه کې وو، او مونږ په خوړونو او غونډو کې دهغه تلاش او کړو ليکن پيدا مونږو مونږ او ونييل ايا څوک رالوتلي دي او دي يې وړي دي او که ناڅاپه شهيد شوي دي غرض دا چې دغه شپه زمونږ د ټولو دپاره بدترينه شپه وه اخر دا چې کله سحر شو رسول الله د حراء د طرفه راغي، راوي وايي چې مونږ ورته دهغه متعلق خپل تشويش ذکر کړو، او ويي فرمائيل د جناتو د طرفه ماته يو بلونکي راغلي وو او زه دهغه سره تلي وم او دتلونه پس مي ورته قران بيان کړو، بيا رسول الله مونږ دخان سره بوتلو او دجناتو علامات او دهغوی داور نشاني يې راته اوخودلي. د شعبي قول دی چې جناتو ورنه د خوراک متعلق سوال وکړو او دا جنات د جزيري نه راغلي وو، رسول الله ورته او فرمائيل په هر هډوکي چې بسم الله ونيلي شوي وي هغه به ستاسو لاسونو ته درشي او يا د د غوښي نه ډک وي يا دڅاروو دگيا خوړلو نه پس چې هغوی پچي کړي وي ليکن لمدي نه وي دا به ستاسو خوراک وي، په همدې وجه رسول الله فرمائيلي وو چې په دې دوه څيزونو به تاسو استنجا نه کوئ ځکه چې دا ستاسو درونرو دجناتو خوراک دي.

امام ترمذي وايي دا حديث حسن صحيح دی.

تشریح: د قاضي ثناء الله پاني پتي رايي داده: کله چې رسول الله دعکاظ بازار په اراده روان وو او دطائف نه واپس شوي وو نو پدغه ځل په اوله پيره جناتو قران اوريدلي وو او په ايت کریمه "قل اوصي الي اله استمع لفر" کې الله تعالي همدا واقعته بيان کړي ده پاتي شوه دليلة الجن واقعته کومه چې ابن مسعود رضي الله عنه بيان کړي ده هغه ددينه پس په بل وخت کې پيښه شوې وه.

بغوي د سورة احقاف په تفسير کې ددې قول نسبت ابن عباس رضي الله عنهما ته کړي دي چې د "فاستجاب لهم" نه مراد دادي کله چې په نخله مقام کې جناتو قران واوريدو او خپل قوم ته واپس شو او هغوی ته يې تبليغ او کړو نو داو يا کسانو ديوي ډلي دجناتو تبليغي دعوت ته لبيک او ونييل او در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شول او په بطحاء مقام کې در رسول الله سره ملاو شول او رسول الله ورته بيا قران بيان کړو او امر او نهی يې او فرمائيله.

خفاجي ذکر کړي دي چې دجناتو راتلل شپږ پيري شوي وو، ددينه معلومېږي چې در رسول الله صلي الله عليه وسلم بعثت دجن او انس ټولو دپاره وو، دمقاتل قول دي چې در رسول الله نه مخکي دهیڅ يو نبي بعثت دجن او انس دواړو دپاره ندي شوي.

٤٧_ باب وَمِنْ سُورَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د سورة محمد د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٥٩_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَاسْتَغْفِرُ لِدَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ (محمد: ١٩)، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَيُرْوَى عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَيْضًا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً"، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً"، وَرَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: روايت دي د ابو هريره رضي الله عنه نه وائي چي کله ايت کريمه واستغفر لذنبيک وللمؤمنين والمؤمنات نازل شو، رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل والله زه هره ورخ اويا خله الله تعالي نه بخښنه غواړم.

امام ترمذي رحمه الله واي: دا حديث حسن صحيح دی، اود ابو هريره په واسطه هم درسول الله نه مروی دي، زه هره ورخ اويا خله الله تعالي نه بخښنه غواړم، اود رسول الله نه په نورو ديرو سندونو هم دا روايت مروی دی چي زه هره ورخ اويا خله الله تعالي نه بخښنه غواړم، او محمد بن عمرو هم د ابو سلمه په واسطه د ابو هريره رضي الله عنه نه نقل کړی دی.

لغات: استغفر، غفر الشيء دضرب نه په معني دپتولو دي لکه چي وئيلي شي استغفر الله الذنب، يعني دالله نه يي دگناه بخښنه وغوښتله.

اتوب تاب توبا وتوبة وتابة الي الله، دنصر نه په معني د اعراض کولو دي دگناه نه او الله ته دمتوجه کيدو په معني دي يعني پښيماني کول او صفت يي تائب راځي اکثر، کثر، کثرة د کرم نه په معني دډير کيدو دي، اوهم ددينه داسم تفضيل صيغه جوړه شوي ده او صفت ورته کثير راځي.

درسول الله استغفار وئيل امت ته دتعليم ورکولو دپاره وو

اکثر من سبعين مرة: يعني رسول الله به د اويا پيرو نه زيات استغفار کولو، علماء فرمائي چي ددي پشان روايتونو کي امت ته تعليم ورکول غرض وي، ځکه چي انبياء عليهم السلام دالله تعالي دطرفه مغفور وي، پس کله چي دوي معصوم وي او ددي باوجود دوي د استغفار

اهتمام کوي نو امت ته څومره ددوی داهتمام ضرورت دي ، ددینه دا خبره هم معلومېږي چي څوک څومره دالله نه ویرېږي نو همدومره ورسره احساس وي لکه چي په یو روایت کې راغلي دي چي مومن دخپلو گناهونو په باره کې دا خیال کوي لکه چي په ده باندي غرراپریوتی وي او فاسق او فاجر داسي گنړي لکه چي په ده باندي په پوزه مچ ناست وي او په خپل لاس يي الوزولي وي

ددی روایت نه دا هم معلومه شوه چي سړي دي دکثرت استغفار اهتمام وکړي ځکه اکثر گناهونه داسي هم وي دکومو چي ده ته شعور نه وي نو هغه هم دده په استغفار ونیلو سره معاف کیږي

۳۲۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، عَنْ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا هَذِهِ الْآيَةَ: "وَأَنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ" (محمد: ۳۸)، قَالُوا: وَمَنْ يُسْتَبَدَّلُ بِنَا؟ قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى مَنْكِبِ سَلْمَانَ، ثُمَّ قَالَ: "هَذَا وَقَوْمُهُ، هَذَا وَقَوْمُهُ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ فِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ، وَقَدْ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ أَيْضًا هَذَا الْحَدِيثَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ. (١)

ترجمه دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ایت کریمه " وَأَنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ " تلاوت کړو صحابه کرامو اوونیل زمونږ په بدل کي به څوک راوستلي کیږي؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم دسلمان په اوږه لاس کیخودو او بیا يي اوفرمايل دا کس او دده قوم امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث غریب دي په سند کي محدثینو کلام کړي دي، عبدالله بن جعفر هم دا حدیث دعلاء بن عبدالرحمن نه نقل کړي دي (چي روایت يي وړاندي راتلونکي دي).

تشریح: "وان تتولوا يستبدل قوما غيركم" په دي کی دهغه گمان قطع کول دي چي څوک کوم ديني خدمت لره خپل ځان موقوف اوگني لکه چي بعضي تعجب کونکي خلق خپل ځانونه ددين مدار گني

په "ان ټولوا" کې عدم ټولي د صحابه کرامو يقيني ده ليکن د دينه دانه لارميرې چې قوما
غير کم پيدا شوي نه وي البته د استبدال نفي متيقين ده پس په حديث کې چې ددي قوم تفسير
په مومنينو داهل فارس سره راغلي دي کوم چې پيدا شوي وي په دي کې هيڅ اشکال نشته.

۳۲۶۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَلْبَانَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ كَجِيحٍ،
عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ ذَكَرَ اللَّهُ إِنْ تَوَلَّيْنَا اسْتَبْدَلُوا بِنَا ثُمَّ لَمْ يَكُونُوا
أَمْثَلَنَا؟ قَالَ: وَكَانَ سَلَمَانُ بْنُ جَعْفَرٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخِذَ سَلَمَانَ، وَقَالَ: "هَذَا وَأَصْحَابُهُ، وَالَّذِي تَفِيضِي بِيَدِهِ لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ مَتَوَاطًا بِالشُّرَيَّا
لَتَنَاوَلَهُ رِجَالٌ مِنْ قَارِسٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ كَجِيحٍ هُوَ وَالِدُ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ.
وَقَدْ رَوَى عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْكُثَيْبِيِّ.

وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ هَذَا الْحَدِيثِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ كَجِيحٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ،
وَحَدَّثَنَا بَشَرُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ الْعَلَاءِ، لَحْوَةً، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: مُعَلَّقٌ بِالشُّرَيَّا.
(١)

ترجمه: د ابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چې په صحابه کرامو کې بعضي کسانو اوونيل
اي دالله رسوله داڅوک دي دچا باره کې چې الله تعالي فرمائيلي دي کچري مونږ ددين نه
واپس شو نو هغوی به زمونږ په بدل کې راوستلي شي او هغوی به زمونږ پشان نه وي؟ دي
وخت کې سلمان رضي الله عنه رسول الله صلي الله عليه وسلم په اړخ کې ناست وو رسول الله
دسلمان په زنگون لاس کېځودو او ويي فرمائيل دا کس او دده ملگري، زما دي په هغه ذات
قسم وي دچا په لاس کې چې زما روح دي که ايمان دثريا سره هم معلق کړي شي نو بيا به يي
هم بعضي فارسيان بيا مومي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا کس عبدالله بن جعفر بن نجیح دعلي بن المديني پلار دي،
علي بن حجر د عبدالله بن جعفر نه په کثرت سره احاديث نقل کړي دي.
د علي او بشر بن معاذ روايتونه پخپلو خپلو سندونو هم د ماقبل روايت هم معني دي مگر
بشر بن معاذ پخپل حديث کې معلق بالثريا لفظ ذکر کړی دی.

٤٨- باب وَمِنْ سُورَةِ الْفَتْحِ

د سورة فتح د بعضي ايتونو تفسير

قاضي ثناء الله ليكلي دي: جمهور صحابه اوتابعينو او علماؤ په نزد سورة الفتح دهجرت په شپږم كال په هغه وخت كي نازل شو كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دعمرې په اراده د صحابه كرامو ددلي سره مكې مكرمي ته روان شو او د حرم حدودو ته نژدي يې په حديبيه مقام كي قيام او كړو مگر د مكې قريشو رسول الله لره مكې ته د داخليدونه منع كړو او بيا په دي باندي صلح كولو ته تيار شول چي په دي كال كي واپس لاړ شي او بل كال به عمره او كړي، اكثر صحابه كرام خصوصا عمر فاروق رضي الله عنه په دي صلح راضي نه وو مگر نبي كريم صلي الله عليه وسلم د القاء الهي په بنا د دي صلحي انجام د مسلمانانو د پاره كاميابي گنړله او قبوله يې كړه چي تفصيل يې په لاندو كړخو كي راروان دي، كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل احرام پرانيستلو او د حديبيه نه واپس روان شو نو په لاره كي دا تمام سورة نازل شو په كوم كي چي دا اوخودلي شول چي در رسول الله خوب رښتوني دي ضرور به واقع كيږي مگر دا يې وخت نه دي وروسته به د فتح مكې وخت راځي او د دي صلح حديبيه نه يې په فتح مبین سره تعبير او كړو ځكه چي دا صلح په حقيقت كي د مكې د فتح كيدو سبب او گرځيدو.

د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه او بعضو نورو صحابه كرامو بيان دي چي تاسو خو فتح مكې فتح گنړئ او مونږ صلح حديبيه فتح گنړو، د براء بن عازب رضي الله عنه قول دي چي تاسو خو فتح مكه فتح گنړئ په دي كي هيڅ شك نشته چي هغه فتح ده ليكن مونږ د صلح حديبيه په وخت كي بيعت الرضوان حقيقي فتح گنړو په كوم كي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د حاضرينو صحابه كرامو نه چي تعداد يې څوارلس سوه كسان وو د پوي وني لاندې بيعت واخستلو لكه چي په همدې سورت كي د دي بيعت ذكر وړاندې راروان دي (ملخص از ابن كثير).

كله چي معلومه شوه چي دا سورت د حديبيه د واقعي سره تعلق لري او په همدې سلسله كي نازل شوی دی او په دي سورت كي د دي واقعي د ډيرو اجزاؤ ذكر هم راغلي دي نو په دي وجه دا مناسب وگرځيدله چي دا واقعه مخكي ذكر كړی شي، په تفسير ابن كثير كي د دي ډير تفصيل دي او همدارنگي د دي نه زيات تفصيل په تفسير مظهري كي دي چي تقريبا په څوارلسو صفحاتو كي دا تر اخره پوري دا واقعه دمفصل او مستند كتب حديث په حوالو سره بيان كړی ده كومه چي په ډيرو نصابو او معجزاتو او علمي او ديني فوائدو مشتمله ده،

دلته ددي قصي صرف هغه اجزاء ذکر کولی شي دکومو ذکر چي په خپله په دي سورت کي راغلي دي اوب هغه حصه دکومي چي ددي قصي سره قوي تعلق دی تردي چي وړاندي دراتلونکو اياتونو په تفسير پوهيدل اسان شي

۳۲۶۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ ابْنُ عَثْمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، فَكَلَّمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَكَتَ، ثُمَّ كَلَّمْتُهُ فَسَكَتَ، ثُمَّ كَلَّمْتُهُ فَسَكَتَ، فَحَرَّكْتُ رَاحِلَتِي فَتَنَحَّيْتُ، وَقُلْتُ: ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، نَزَزْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذَلِكَ لَا يُكَلِّمُكَ، مَا أَخْلَقَكَ بِأَنْ يَنْزِلَ فِيكَ قُرْآنٌ، قَالَ: فَمَا نَشِئْتُ أَنْ سَمِعْتُ صَارِخًا يَصْرُخُ بِي، قَالَ: فَجِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "يَا ابْنَ الْخَطَّابِ لَقَدْ أُنْزِلَ عَلَيَّ هَذِهِ اللَّيْلَةَ سُورَةٌ مَا أَحِبُّ أَنْ لِي مِنْهَا مَا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَرَوَاهُ بَعْضُهُمْ عَنْ مَالِكٍ مُرْسَلًا.

ترجمه: عمر بن الخطاب رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مونږ درسول الله سلي الله عليه وسلم سره په يو سفر کي موجود وو ما رسول الله ته څه اووئيل نو هغه خاموش پاتي شو ما بيا څه خبره اوکره رسول الله بيا خاموشي اختيار کړه ما ورسره بيا په دريم ځل څه خبره اوکره نو رسول الله خاموش پاتي شو دي وخت کي ما خپلي سورلي ته يوه جتيکه ورکړه او يو طرف ته لاړو او خپل ځان ته مي وئيل اي دخطاب ځويه مور درباندي پوره شه رسول الله ته دي دري پيري دڅه وئيلو کوشش اوکړو او يو ځل يي هم درسره خبري اونکرې هسي نه چي ستا په حق کي کومه سزا په قران کي نازله شي، عمر فاروق وائي څه خاص وخت لاته ووتير شوي چي ديو اواز کونکي اواز مي واوريدو او ماته يي چغي وهلي عمر فاروق وائي زه درسول الله په خدمت کي حاضر شوم ماته يي اوفرمايل اي دخطاب ځويه نن په ماباندي يو داسي صورت نازل شوي دي کوم چي ماته دهغه ټولو څيزونو نه زيات محبوب دي په کومو چي نمر راخيږي او هغه دا سورة دي "انا فتحنالك فتحا مبينا".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او بعضي راويانو دا حديث

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المغازي ۲۵ (۴۱۴۴). و تفسير سورة الفتح (۲۸۲۳). و فضائل القرآن ۱۲ (۵۰۱۲).

د مالڪ نه مرسل نقل ڪري دي

تشریح: ۽ مذڪوره بالا ايت کي متعدد واقعاتو ته اشاره ده د ايتونو دفهم د سهولت د پاره د دي واقعاتو ليڪل مناسب معلوم ٿيڻي

اولن واقعہ: نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم ۽ مدینه کي خوب اوليدو چي مونڙ مکي ته ۽ امن او امان سره لاڙو او د عمري کولو نه پس مو حلق او قصر او ڪڙو رسول الله دا خوب صحابه ڪرامو ته بيان ڪڙو خو رسول الله تعين دمودي نه وو ڪڙي مگر دشوق د شدت ۽ وجه د ٿولو خيال دي ته لاڙو چي ۽ دي کال به عمره مويسر ڪيڙي او اتفاقا رسول الله قصد د عمري هم او ڪڙو الخ

دويمه واقعہ: رسول الله د عمري ۽ قصد تقريبا ديونيم زر ڪسانو سره مکي ته روان شو او قرباني هم ورسره وه ڪله چي دا خبر مکي ته ورسيدو نو قريشو ڏير لڻڪر راجمع ڪڙو او اتفاق بي او ڪڙو چي دي به مکي ته نه راپريڙي چنانچي رسول الله ۽ حديبيه کي چي مکي ته نزدي دي قيام او ڪڙو

دریمه واقعہ: رسول الله دمکي نه يو قاصد اوليڙلو چي مونڙ د جنگ د پاره نه يو راغلي مونڙ عمري کولو ته درپريڙي چي عمره او ڪڙو او واپس به خو ليکن دوي ته هيخ جواب رانغي تردي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ددي کار د پاره عثمان رضي الله عنه راوليڙلو او دده ۽ خوله بي قريشو ته دا پيغام راوليڙلو او بعضي مسلمانان نارينه او زنانه کوم چي ۽ مکه کي مغلوب او مظلومان وو هغوي ته بي هم بشارت راوليڙلو چي اوس به عنقريب ۽ مکه کي اسلام غالب ڪيڙي عثمان رضي الله عنه لره قريشو حصار ڪڙو نو دهغه ۽ واپسي کي تايم زيات تير شو دلته دا خبر مشهور شو چي عثمان قتل ڪڙي شوي دي دغه وخت کي رسول الله ۽ دي خيال سره چي شايد چي د جنگ موقعه به راشي ٿول صحابه ڪرام ديوي وني لائدي ڪينول او د جهاد بيعت بي ورسره او ڪڙو ڪله چي قريشو د بيعت خبر واوريدو نو اوويريدل او عثمان رضي الله عنه بي واپس راوليڙلو

خلورمه واقعہ: بيا دمکي يو خو سرداران غرض د صلحي ۽ خدمت نبوي کي حاضر شول او صلح نامه ليڪل منظور شول ۽ کومي چي اول صرف ۽ بسم الله کي قريشو نڪڙي نڪڙي کول چي مونڙ بسم الله الرحمن الرحيم نه ليکو او نه تاسو ددي ليکلو ته پريڙو پخواني ڪلمه به ليکي چي هغه "باسمك اللهم" وه او بيا بي دمحمد صلي الله عليه وسلم سره در رسول الله ۽ ليکلو بحث مباحثه او ڪڙه چي صرف ابن عبدالله ليڪل پکار دي ۽ دي باندي گفتگو روانه وه چي مسلمانانو ته غصه راغله او ۽ جوش کي راغلل چي ۽ توره دي معامله يو طرف ته ڪڙي شي ليکن آخر رسول الله دواڙه خبري منظور ڪڙي او مسلمانانو هم ضبط وڪڙو او صلح نامه

وليکلي شوه چي يو شرط پکي دا وو چي تاسو اوس په دي کال واپس ځئ او بل کال به عمري له راځئ او بل شرط دا وو چي د لسو کالو پوري به جنگ نه وي چنانچي رسول الله په حديبيه کي قرباني ذبح کړه او د قصر کولو نه پس يي احرام پرانستلو او مديني ته واپس روان شول.

پنځمه واقعه: په حديبيه مقام کي د صلحي نه مخکي دا واقعه اوشوه چي يو مصلح جماعت دمکي والا نه دلته په خفيه طور په دي اراده راوړسيدو چي دموقعي موندلو سره به نعوذ بالله در رسول الله صلي الله عليه وسلم کار تمام کړي صحابه کرامو اوليدل او ويي نيول ليکن رسول الله صلي الله عليه وسلم پريخودو.

شپږمه واقعه: کله چي رسول الله مکي ته روان شوي وو نو دهغه هم د قريشو د طرفه د جنگ شبه وه او په همدي وجه يي دزياتي ډلي سره تلل مصلحت او گڼل چنانچي رسول الله په اعراب يعني باند چيانو کي هم ددي خبرو اعلان او کړو چي تاسو لره هم تلل پکار دي ليکن دا خلق په وجه د نفاق پاتي شول او پخپل مينځ کي يي وئيل چي په مکه کي ډير خلق راجمع شوي دي مونږ دهغوي مقابلي ته نه شو ورتلي او در رسول الله او د مومنانو متعلق يي وئيل چي دا خلق به روغ واپس نه راځي کله چي رسول الله واپس راغي نو دوي ورته حاضر شول او د دروغو عذرونه يي پيش کول.

اومه واقعه: رسول الله د حديبيه مقام نه مديني ته واپس راروان وو چي په لاره کي دا سورة نازل شو کل يا اکثر علي اختلاف القولين او دا ټول واقعات په ذي قعد مياشت کي دهجرت په شپږم کال پيښ شوي وو.

اتمه واقعه: رسول الله چي د حديبيه نه واپس راغي نو دهجرت په اوم کال يي اهل حديبيه روان کړل دفتح دخير دپاره کوم چي د مديني نه په شمال کي څلور منزله وړاندي دشام په طرف واقع ده خيبر ديهوديانو يو ښار وو هلته روان شو او فتح يي کړو او په دي غزوه کي هيڅ يو کس د متخلفينو د حديبيه نه شريک نه وو.

نهمه واقعه: په راتلونکي کال ذي قعده اوم هجري کي رسول الله صلي الله عليه وسلم د معاهدي موافق دفوت شوي عمري په خاي د عمري کولو دپاره روان شو چنانچي مکي ته ورسيدو او په امان سره يي عمره ادا کړه.

لسمه واقعه: په صلح نامه کي چي د لس کالو جنگ بندي ليکلي شوي وه قريشو نقض عهد او کړو او رسول الله په مکه حمله او کړه او په رمضان اتم هجري کي يي مکه فتح کړه چي تفصيل يي په شروع د سورة توبي کي په دريمه فائده کي تير شوي دي دا تمام روايات په روح المعاني کي سره د تصريح د ماخذ نه موجود دي په بعضي نورو واقعاتو ته هم اشاره ده مگر اولاد دهغوي تفسير مختلف فيه دي او ثانيا دهغوي په تفصيل تفسير موقوف نه دي او په دي

وجه هغه ددي ايتونو سره ليکلي شي اوس تفسير شروع کوو اول په فتح مبین سره امتنان در رسول الله صلي الله عليه وسلم ذکر کوي

تهنيت د سيد المرسلين په فتح مبین سره سره دعايات ملاسه د تقويت د دين

او مونږ په دي صلح حديبيه سره تاته يو ښکاره فتح درکړه (يعني په دي صلح حديبيه سره دا فائده اوشوه چي دا سبب او گرځيدو د يو مطلوب فتح يعني د فتح مکي کما سيناتي گويا کي دا صلح فتح او گرځيده او فتح مکي ته يي فتح مبین ځکه وئيلي دي چي غايت د فتح غلبه وي د اسلام د خلقو په اسلام سره يا په استسلام سره او همدا دهغي مطلوب اثر دي او په فتح مکي سره اسلام ته په دي وجه لويه غلبه ملاؤ شوه چي تمامو قبائلو د عربو ددي انتظار کولو چي رسول الله که پخپل قوم غالب شو نو مونږ به يي هم اطاعت او کړو چنانچي مکه کله فتح شوه نو د خلورو طرفو نه قبائل راوپاريدل او پخپله او يا په واسطه د وفد په دربار نبوي کي حاضر شول او مسلمانيدل شروع شول کذا رواه البخاري عن عمرو بن سلمة.

چونکه اثار د غلبي د اسلام په دي فتح زيات ښکاره شول نو ځکه يي د يته فتح مبین او فرمايل او صلح حديبيه ددي سبب ځکه او گرځيدو چي د اهل مکه سره په تيرو ورځو کي جنگونه شوي وو او ددي په وجه مسلمانانو ته د خپل قوت او سامان زياتولو فرصت او مهلت نه ملاویدو اوس چي صلح اوشوه نو په خاطر جمعي سره مسلمانانو کوشش او کړو دکوم په وجه چي ډير خلق مسلمانان شول او ډله لويه شوه او په فتح خيبر وغيره سره سامان هم درست شو او داسي اوشول چي په نورو خلقو هم د باؤ پريوتل بيا د قريشو د طرف نه بد عهدي اوشوه نو رسول الله د لس زره کسانو سره دمقابلي دپاره روان شو اهل مکه دومره د باؤ شول چي حد يي نشته او څه خاص زيات جنگ اونه شو او اطاعت يي قبول کړو او جنگ دومره معمولي شان اوشو چي اهل علم په دي کي مختلف دي چي مکه صلحا فتح شوي ده او که عنوة، غرض دا چي په دي شان سره دا صلح سبب د فتح او گرځيدو نو په دي وجه مجازا او اطلاقا للمسبب علي السبب دي صلحي ته فتح او فرمايلي شوه په کومه کي چي پيشن گويي هم د فتح مکي راغلي ده وړاندي ددي فتح دنيوي او اخروي ثمرات بيانوي چي دا فتح ځکه مويسر شوه تردې چي د دينه پس د دين د تبليغ په باب کي چي رسول الله کوم مساعي جميله کوي دهغي نتيجه ظاهر شي يعني خلق په کثرت سره مسلمانان شي او په دي سبب سره چي د چا په کوشش سره د چا ايمان راوړل موجب د اجر مساعي وي گويا کي په نفس سعي سره هم اجر ملاويري ليکن مطابق د حديث من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها، په مسلمانيدو سره مزيد زيات اجر ملاويري او په همدې وجه په قبوليت د اسلام سره د خلق کثير په صله کي دده اجر ډير زيات شي، اود کثرت د اجر او قرب په برکت سره الله تعالي ستاسو د ټولو سابقه گناهونه

او خطاگانې معاف کړي او پتا چې الله تعالي کوم احسانات کوي (مثلا نبوت يې درکړي ، قران يې درکړي ، ډير علوم يې درکړي اود ډيرو اعمالو ثواب يې درکړي ددي احساناتو مزيد تکميل وکړي ، يعني يو به دا نعمت درکړي چې ستا په لاس به ډير خلق مسلمانان شي چې په دي به ستا اجر نور زيات شي دا دوه خو اخروي نعمتونه دي د کوم حاصل چې دفع د مضرت اخروي ده او حصول د منفعت اخروي ده ، ددي دپاره چې تا لره ددين په نيغه لاره روان کړي اود مخکي نه دي هم په صراط مستقيم باندي تلل يقيني دي ليکن کفار به پکي مصادم او مزاحم کيدل ، او دويم نعمت دنيويه دا چې الله تعالي تاته داسي غلبه درکړي چې په کومه کي عزتونه وي يعني د کوم نه پس بيا بلکل چرته دباو لاندي رانشي لکه چې د دينه مخکي کله کله کيدل . د يهديك حاصل نفې ده د مغلوبيت کوم چې دفع د مضرت ده ، او ينصرک حاصل اثبات د غالبيت دي کوم چې حصول د منفعت دي او دا مفهوم زيات دي د اولني مفهوم نه چنانچي همداسي واقع شول او رفته رفته يې په تمام جزيره عرب تسلط راغي

ف: په ليغفر لك الله ، کي د لام دا توجيه اسهل ترينه ده د کوم حاصل چې دادي چې فتح سبب دي د اسلام دخلقو او اسلام دخلق کثير سبب دي د اجر اود قبول عند الله ، او کثرت د اجر او قبول عند الله سبب د غفران دي اود سبب سبب هم سبب وي پس فتح سبب د مغفرت شو او په مابقي کي سببیت نور زيات ظاهر دي ، او ددي مغفرت د ذنوب حقيقت د سورة محمد داولي رکوع په اخر کي راغلي دي ددي ايت سره د بيعت الرضوان د واقعي هم قوي تعلق دی که څوک د بيعت الرضوان واقعه تفصيلا مدلل کتل غواړي نو تفسير مظهري ته دي مراجعه وکړي والله اعلم

د نزول زمانه: روايتونه په دي خبره متفق دي چې د دي نزول په ذي القعدة س ۲ هـ کي هغه وخت شوي دي کله چې نبي صلي الله عليه وسلم د کفارو سره د حديبيه په مقام معاهده اوکړه او واپس مديني منوري ته لاړو.

تاريخي پس منظر: د کومو واقعاتو په سلسله کي چې دا سورت نازل شوي دي د هغي شروع داسي شوي ده چې يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم په خوب کي اوليدل چې څه د خپلو ملگرو سره مکي معظمي ته تللي يم او عمره ادا کوم او د پيغمبر خوب تش خوب نه وي . بلکه دا هم د وحې يو قسم دي رواندي په ايت ۲۷ کي د دي وضاحت شته دي چې دا خوب مونږ خپل رسول ته خودلي وو . نو د دي پيروي د نبي صلي الله عليه وسلم دپاره ضروري وه .

په ظاهر اسبابو کي په دي خبره باندي د عمل کولو څه ممکن صورت په نظر نه راتللو . د شپږو کالو راسي کفارو د حرم لار بنده کړي وه . او په دي ټوله موده کي ئي يو مومن هم حج او عمري ته نه پريخودلو نو اوس دا څنگه کيدي شي چې نبي صلي الله عليه وسلم به د ملگرو سره مکي ته

پرېږدي د عمري احرام تړل او جنگي سامان د خان سره اخستل گويا جنگ ته په خپله دعوت ورکول ؤو او بغير د اسلحي تلل هم خپل خان په خطرته کي اچول ؤو. په دي حالاتو کي يو سړي په دي نه شو. پوهه کيدلو. چي د الله تعالي په دي اشاره به عمل کيږي. نو څنگه.

مگر د پيغمبر منصب دا ؤو. چي د رب څه حکم وي. نو په هغي به عمل کولي شي. د دي وجي نه رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل خوب صحابه کرامو ته واورولو او د سفر تيار ي ئي شروع کړله. په گير چاپير قبائلو کي هم نبي صلي الله عليه وسلم اعلان او کړو. چي څوک څمونږ سره تلل غواړي. نو هغه تللي شي. کومو خلکو چي په ظاهري اسبابو نظر کوو. نو هغوي دا گنډله چي دا خلق د مرگ په خوله کي په خپله ورځي. مگر چا چي په الله تعالي او رسول الله صلي الله عليه وسلم په سچي ايمان لرو. نو هغوي په دي معامله کي څه پرواه نه کوله. چي انجام به څه وي. هغوي له بس دا کافي وه. چي د الله تعالي حکم دي او د هغه رسول د حکم د تعميل دپاره راپاسيدلي دي. څوارلس سوه صحابه په دي خطرناک سفر کي تللو ته تيار شول په ذي القعدة س ۶ هـ کي دا مبارکه قافله د مديني نه روانه شوه. چي ذوالحليف ته راورسيدل نو ټولو د عمري احرام او تړلو. (ذوالحليفه د مديني نه مکي طرف ته شپږ ميله لري ده. ديتته اُس بئر علي وائي او د مديني حاجيان د دي ځاي نه د حج او عمري احرام تړي.

د قرباني دپاره اويا اوبنان هم ئي د خان سره روان کړي ؤو. او د هغوي په ستونو کي د قرباني د نخي په طور اميلونه اچولي ؤو. د عربو د معروف قاعدي موافق دوي سره صرف يوه يوه توره وه. او د دينه علاوه دوي سره نور جنگي سامان نه ؤو. دا رنگ دا قافله د لبيک په اوازونو سره مکي ته روانه شوله.

په دي حالاتو کي د مديني او د مکي د تعلقاتو نه خلق خبر ؤو. يو کال وړاندي په س ۵ هـ کي د عزوه احزاب مشهوره معرکه شوي وه. د دي وجي نه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د دومره لوي قافلي سره روان شو. نو عرب حيران شول او خلکو دا هم ليدل چي دوي خو جنگ له نه ځي. بلکه د حرمت په مياشت کي د احرام او د قرباني د څار ؤو سره د بيت الله شريف طواف له ځي. د نبي صلي الله عليه وسلم د دي اقدام په وجه کفار ډير پريشانه شول. د ذي القعدي مياشت د حرمت د مياشتو نه وه. په دي مياشت کي چي به چا احرام او تړلو. نو هغه به چا نه شو منع کولي. کفارو دا سوچ کوو. چي که مونږه دوي منع کړو. نو په پوره عرب کي به شور شي. هر عرب به دا وائي. چي کفار زياتي کوي. او دا به يوه داسي غلطې وي چي ټول عرب به څمونږ نه واوروي. ليکن که مونږه دوي مکي ته پرېږدو. نو څمونږ هوا به اوځي. او خلق به وائي چي نبي صلي الله عليه وسلم غالب شو او کفار مغلوب شول آخر کار د سوچ او فکر نه پس په دوي باندي جاهليت غالب شو او دا خطرناکه فيصله ئي اوکړه. چي مونږه دوي په هيڅ قيمت مکي ته نه پرېږدو نبي صلي الله عليه وسلم د بني کعب يو سړي د مخبر په حيثيت سره ليکلي ؤو.

چي د قريشو د ارادو او حالاتو نه مومنان خبر وي. کله چي هغه عسفان ته اورسيدلو نو هغه خبر ورکړو چي د قريش ټول خلق په پوره تياري سره ذي طوي مقام ته رارسيدلي دي (عسفان د مکي نه د مديني په لار د دوو ورځو د سفر اندازه لري دي. يعني د اوبسانو په سفر سره د دي خاي نه مکي ته دوه ورځي لري. او ذي طوي د عسفان په لار د يو خاي نوم دي) کفارو خالد بن وليد د دوه سوه سوارو سره کداع الغيم ته اوليرلو چي د مومنانو لار بنده کړي. (کراع الغيم د عسفان نه مکي طرف ته په اته ميله فاصله يو خاي دي).

د قريشو چال دا وو. چي مومنان ئي تنگول او په اشتغال کي ئي راوستل. او که چري جنگ اوشي نو په ملک کي به مشهوره کړي. چي دا خلق د جنگ کولو دپاره راغلي وو. ليکن بهانه ئيد عمري کړي وه. او احرام ئي د دهو کي دپاره تړلي وو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته چي اطلاع اوشوه. نو هغوي صلي الله عليه وسلم خپله لار بدله کړه. او په يو سخته لار باندي روان شول او حديبيه ته راورسيدل (دا مقام د جدي نه د مکي په سرک په هغه خاي کي دي چي د هغي نه د حرم حدود شروع کيږي. اوس دي خاي ته شميسي وائي او د مکي نه په ۱۳ ميله فاصله دي) په حديبيه کي د بني خزاعه سردار بديل بن ورقاء د خپلي قبيلي د يو څو سړو سره راغلو. او تپوس ئي ترينه اوکړو چي تاسو په څه غرض دلته راغلي ئي. رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل چي مونږه چا سره د جنگ کولو دپاره نه يو راغلي. صرف د بيت الله زيارت او طواف له راغلي يو. دا خبره هغوي قريشو ته اوکړه او ورته ئي اوئيل چي د دي زيارت کونکو لار مه بنده وي. مگر دوي خبره نه منله. او د احابيش سردار حليس بن علقمه ئي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اوليرلو. چي دوي واپس کړي.

د قريشو د سردارانو مطلب دا وو. چي نبي صلي الله عليه وسلم د ده خبره او نه مني نو دي به ترينه خفه شي. او ټول احابيش به ځمونږ ملگري شي. چي هغه راغلو او په خپله ئي اوليدل. چي ټوله قافله په احرام کي ده. د قرباني اوبنان ولاړ دي. د هغوي په ستونو کي د قرباني نخي اچولي شوي دي. او دا خلق د جنگ دپاره نه دي راغلي بلکه د بيت الله د طواف دپاره راغلي دي. نو هغه نبي صلي الله عليه وسلم سره هډو خبره اونه کړه. او واپس راغلو او د قريشو سردارانو ته ئي صفا صفا اوئيل. چي دوي د بيت الله د زيارت او طواف دپاره راغلي دي. که تاسو دوي منع کوئي نو احابيش به ستاسو ملگرتيا نه کوي. او په غلط کار کي مونږ ستاسو ملگري نه يو.

بيا د قريشو د طرف نه عروه بن مسعود ثقفي راغلو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ئي اوئيل. چي ته مکي ته مه داخلېږه. ليکن نبي صلي الله عليه وسلم ده ته هم هغه جواب ورکړو کوم ئي چي د بني خزاعه سردار ته ورکړي وو. چي مونږ د جنگ په اراده نه يو راغلي. صرف د بيت الله د تعظيم منونکي يو او د دين د يو کار کولو دپاره راغلي يو. عروه واپس راغلو او

قریشو ته ئي اوئيل چي څه د قيصر او کسري او د نجاشي دربارونو ته هم تلي يم. مگر په الله تعالي قسم ما چي د محمد صلي الله عليه وسلم ملگري څنگه فدايان ليدلي دي. داسي منظر ما په غټو غټو بادشاهو کي هم نه دي ليدلي. د دي خلقو حال خو دا دي چي محمد اودس کوي نو هغوي د هغه صلي الله عليه وسلم د اودس اوبه زمکي ته نه پرېږدي او په خپلو مخونو او جامو ئي مري. اُس تاسو سوچ او کړي چي ستاسو مقابله د چا سره ده.

د استاذو د ليرلو راليرلو په دوران کي قریشو برابر دا کوشش کولو چي د نبي صلي الله عليه وسلم په ملگرو کي اشتغال پيدا کړي. او په څه نه څه طريقه جنگ جوړ شي. ليکن د صحابه کرامو صبر او ضبط او د نبي کریم صلي الله عليه وسلم حکمت و فراست د دوي ټول تدبيرونه ناکام کړل. يوه ورځ د کفارو څلوېښت پنځوس کسان راغلل او د شپي ئي په موشانو غشي او کانږي ویشتل صحابه کرامو دوي ټول گرفتار کړل او نبي صلي الله عليه وسلم ته ئي پيش کړل. خو نبي صلي الله عليه وسلم ټول ازاد کړل. په يو بله موقع د تنعيم د طرف نه اتيا کسان عين د سحر د مونه په وخت کي راغلل او چهاپه ئي اووهله. ليکن دوي هم اونيولي شول او بيا پري خودلي شو. دا رنگ قریش په خپلو ټولو تدبيرونو کي ناکامه شو.

بيا د دينه پس نبي صلي الله عليه وسلم عثمان رضي الله عنه مکي ته د خبرو اترو دپاره اوليرلو. د هغي تفصيل روستور اځي. او آخر کار صلح حديبه او شوه او ديتته الله تعالي ښکاره فتح فرمائيلي ده. اگر چي په دي معاهده کي ظاهري داسي شرطونه وو. چي هغه د مومنانو خلاف وو. ليکن ډير زر دي فتح فائدي ښکاره شولي او هغه دا دي.

۱. په رومني ځل په عرب کي د اسلام رياست وجود تسليم کړي شو.
۲. د مومنانو دپاره د بيت الله حق تسليم کړي شو. او دا گويا د قریشو اقرار وو. چي اسلام څه بيديني نه ده. لکه چي تراوسه پوري دوي گنړلو.

۳. د لسو کالو پوري د جنگ معاهده او شوه او مومنانو ته امن نصيب شو. د عرب په ټولو طرفونو کي خواره شول او د دين د دعوت کار ئي شروع کړو. او ډير خلق اسلام کي داخل شول.

۴. د قریشو د طرف نه د جنگ بندي په وجه نبي صلي الله عليه وسلم ته موقعه په لاس ورغله چي خپل اسلامي حکومت ښه مستحکم کړي. او د اسلامي قانون د جاري کولو په وجه د مسلم معاشرې مکمل تهذيب او تمدن جوړ کړي.

۵. د قریشو سره د صلحي نه پس د جنوب د طرف نه هم امن او اطمینان حاصل شو او فائده ئي دا شوه چي د عرب په شمال او مينځ کي تمام مخالف قوتونه هم ختم شول. په صلح حديبه باندي دري مياشتي تيري شوي وي چي د يهوديانو مرکز خيبر فتح شو او بيا د فدک. وادي القري. تيمما او تبوک د يهوديانو کلي د اسلام د لاندې شول. او بيا په مينځ عرب کي هغه ټولي قبيلي چي د يهود او قریشو سره ئي ملگرتيا کوله. تابع شول. او دا رنگ د صلح حديبه نه پس په دوه

کاله کي په عرب کي د طاقت توازن دومره بدل شو چي د مشرکينو طاقت ختم شو او د اسلام عليه يقيني شوه دا هغه برکتونه وو چي مومنانو ته د هغي صلحي نه حاصل شول چي قریشو دا خپله کاميابي گنرله او د مومنانو ناکامي گنرله. په دي صلحه کي چي کوم خيز مومنانو باندې گران وو. هغه دا وو هغه دا وو چي څوک د زمکي نه مديني ته راشي نو هغه به مکي والو ته واپس کولي شي. او چي څوک د مديني نه مکي والو ته راشي نو هغه به مديني والو ته نشي واپس کولي. ليکن لږه موده تيره شوي وه چي دا معامله هم د قریشو دپاره اپوته شوه. او د تجربې نه ثابته شوه چي د نبي صلي الله عليه وسلم ډونگي نظر ديتته په کومه طريقه کتل او دا شرط ئي قبول کړو. د صلحي نه ازاد شو او مديني ته راغلو. قریشو د هغه د واپسې مطالبه اوکړه. او نبي صلي الله عليه وسلم د معاهدي موافق هغه هغه خلقو ته حواله کړو. کوم چي د ده د نيولو دپاره د مکي نه راغلي وو. ليکن په لار کي هغه مسلم بيا د هغوي نه رااوختيدلو. او د بحر احمر د ساحل په هغه لاره کيناستلو. د کومي نه چي د قریشو تجارتي قافله تيريدله. د دينه پس چي به کوم مسلم ته د تيختي موقعه حاصليدله. نو هغه به د ابو بصير ځاي ته راتلو. تردي چي اوبيا کسان هلته جمع شول. او د قریشو په قافلو ئي چهاپي وهلي اخرکار قریش تنگ شول او نبي صلي الله عليه وسلم ته ئي درخواست اوکړو. چي دا کسان مديني ته رااوغواړه. او دا رنگ د حديبيي د صلحي هغه شرط ساقط شو.

۳۲۶۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ (الفتح: ۲) مَرْجَعَهُ مِنَ الْحَدِيثِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَقَدْ نَزَلَتْ عَلَيَّ: أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَّا عَلَى الْأَرْضِ". ثُمَّ قَرَأَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ، فَقَالُوا: هَنِيئًا مَرِيئًا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ بَيَّنَّ اللَّهُ لَكَ مَاذَا يُفَعَلُ بِكَ، فَمَاذَا يُفَعَلُ بِنَا؟ فَنَزَلَتْ عَلَيْهِ: "لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ حَتَّى بَلَغَ فَوْزًا عَظِيمًا (الفتح: ۵)". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِيهِ عَنْ مُجَمِّعِ بْنِ جَارِيَةَ. (١)

ترجمه: د انس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي په رسول الله صلي الله عليه وسلم د حديبيه مقام نه د واپسې په وخت کي "ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر" نازل شو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل په ما يو داسي ايت نازل شوي دي کوم چي ماته دهر خيز نه زيات

محبوب دي او بيا يي دا ايت كريمه مونږ ته بيان كړو خلكو چي واوريدو نو "هنيا مريا" اوازونه كول يي شروع كړل يعني مبارك دي شه اي دالله رسوله الله تعالى تاته اوخودل چي تاسره به څه كولي شي مگر زمونږ پته نه لگي چي زمونږ سره به څه كيږي تردي چي په دي باره كي ايت كريمه "لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ حَتَّىٰ بَلَغَ فَوْزًا عَظِيمًا" د دي دپاره چي داخل كړي مومنان او مومناني زنانه جنتونو ته چي بهيږي لاتدي د هغي نه نهرونه هميشه به وي دوي په هغي كي او لري به كړي د دوي نه بدئ د دوي او دا په نيز دالله تعالى كاميابي لويه ده، نازل شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دمجمع بن جاريه نه هم روايت وارد دي.

تشرېح: په دي كي د تسلي د راليرلو دويمه او دريمه فائده ده. د ايمان زيادت دپاره. يعني په دي تسلي باندي جنت ته داخلېدل او گناهونه معاف كيدل بنادي. (فائده) په قرآن كريم كي چي كوم ځاني د جنت خاص كيدل د نارينو دپاره وي نو هلته ورسره د مومنانو زنانو ذكر هم كوي. لكه دلته مسئله د قتال او فتح ده. چي دغه عمل اكثر د نارينو دي نو وهم پيدا كيږي چي جنت به هم خاص د نارينو دپاره وي. نو مومنات ئي ورسره ذكر كړي دي. چي جنت د قتال په عمل پوري خاص نه دي. د هغي نور اسباب هم شته چي هغه په زنانو كي موجود دي نو د جنت حقداري گرځيدلي شي. او كوم ځاني كي چي دا وهم نه وي نو هلته مومنات جدا نه ذكر كوي. ځكه چي هغوي د نارينو تابع دي.

٣٢٦٤_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، "أَنَّ ثَمَانِينَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ عِنْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَهُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يَقْتُلُوهُ، فَأَخَذُوا أَخْذًا، فَأَعْتَقَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَلَزَّ اللَّهُ: وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ (الفتح: ٢٤) الْآيَةُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرماني چي په رسول الله او صحابه كرامو د حملي كولو دپاره داتيا كسانو په تعداد كي كافران دتنعيم غرنه دسحر دمونځ په وخت كي راکوز شول او

هغوى غوبنتل چي رسول الله قتل ڪري مگر ٿول اونيولي شول رسول الله صلي الله عليه وسلم
دوى پريخودل نو په دي باره ڪي الله تعاليٰ دا ايت "وهوالذي كف ايديهم عنكم وايديكم
عنهم" نازل ڪرو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

۳۲۶۵- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ قَزَعَةَ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ ثُوَيْرٍ، عَنْ
أَبِيهِ، عَنْ الطُّفَيْلِ بْنِ أُبَيٍّ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَالْزَمَهُمْ كَلِمَةَ
التَّقْوَى (الفتح: ۲۶)، قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ
حَدِيثِ الْحَسَنِ بْنِ قَزَعَةَ، قَالَ: وَسَأَلْتُ أَبَا زُرْعَةَ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَلَمْ يَعْرِفْهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ هَذَا
الْوَجْهِ. (۱)

ترجمه: دابئي بن ڪعب رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
دايت ڪريمه "والزمهم كلمة التقوي" متعلق اوفرمائيل ددينه مراد لاله الا الله وئيل دي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او دا حديث مونڙ ته دحسن بن قزاع نه علاوه
دبل چانه مرفوع نه دي اوريدلي ما دابوذرعه نه دي حديث باره ڪي تپوس او ڪرو نو هغه ته
ددي سند نه علاوه ددي حديث ڪوم بل مرفوع سند معلوم نه وو.

تشریح: "وَالْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى هغه ڪلمه چي په هغي سره د شرڪ نه بچاؤ ڪيري او هغه د
توحيد ڪلمه ده. او مراد دا دي چي مشرڪان په شرڪ باندي ڪلڪ وو. نو الله تعاليٰ مومنان په
توحيد باندي ڪلڪ ڪرل. يا مراد دا دي چي لڙم ئي ڪرو په دوي باندي رعايت او لحاظ ڪول د
توحيد د ڪلمي. يعني داسي طريقه اختيار ڪري چي په هغي سره د توحيد ڪلمه اوچتيري.

۴۹- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْحُجُرَاتِ

دسورة الحجرات دبعضي ايتونو تفسير

۳۲۶۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عَمْرِو بْنِ حَبِيبٍ،

الْجُمُعِيُّ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ، قَدِمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اسْتَغْبِلْهُ عَلَى قَوْمِهِ، ذَاكَ آلُ عُمَرَ: لَا تَسْتَغْبِلْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَتَكَلِّمًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ: مَا أَرَدْتَ إِلَّا خِلَافِي، فَقَالَ عُمَرُ: مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ، قَالَ: فَتَرَكْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ (الحجرات: ٢)" قَالَ: فَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا تَكَلَّمَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُسْمِعْ كَلَامَهُ حَتَّى يَسْتَفْهِمَهُ"، قَالَ: وَمَا ذَكَرَ ابْنُ الزُّبَيْرِ جَدَّهُ يَعْنِي أَبَا بَكْرٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ وَقَدْ رَوَاهُ بَعْضُهُمْ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ مُرْسَلٌ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن زبیر رضی اللہ عنہ بیان دی فرمائی چي اقرع بن حابس د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خدمت کی حاضر شو ابوبکر رضی اللہ عنہ او وئیل ای د الله رسولہ اقرع پخپل قوم باندي عامل مقرر کړه عمر فاروق رضی اللہ عنہ او وئیل ای د الله رسولہ دی عامل مه مقرر وه تردي چي ددوی دواړو په مینځ کي درسول الله په موجودگی کي دخبرو تکرار اوشواو څه اوازونه یی هم تیز شول ابوبکر عمر ته او وئیل تاته خو بس صرف زمونږ مخالفت معلوم دي عمر رضی اللہ عنہ او وئیل زه خو ستا مخالفت نه کوم چنانچي دي وخت کي دا ایت "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ" یعنی ای مومنانو د نبی داواز د پاسه خپل اواز مه تیزوی، نازل شو، او ددي واقعي نه پس چي به کله عمر رضی اللہ عنہ درسول الله سره خبري کولي نو دومره په ټیټ اواز به یی کولي چي اوریدل به یی هم مشکل وو تردي چي اوریدونکي به تپوس کولو ته مجبور شو راوي وائي ابن زبیر دخپل نیکه یعنی د ابوبکر رضی اللہ عنہ ذکر په سند کي نه دي کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي بعضي راويانو دا حديث د ابن ابي مليكه نه مرسل طريقه نقل كړي دي او په سند كې يې عبد الله بن زبير نه دي ذكر كړي.

تشریح: ترمذي د زر بن حبشي نه دا جمله نقل کړي ده: "وقد نهيت عن هذا" د نبی په وړاندي دچغو وهلو نه منع راغلي ده بلکه دهغه په وړاندي په مزه خبرو کولو حکم راغلي دي لکه چي په قران کریم کي ارشاد الهي دي: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المغازي ٢٨ (٢٣٦٤)، وتفسير الحجرات ٢ (٢٨٢٤)، والا اعتصام ٢ (٤٢٠٢) (تحفة

تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ (الحجرات ٢)

ددي ايت دنزول نه پس دصديق اكبر رضي الله عنه عادت مبارك دا جوړ شو چي خبري به يي ډيري په مزه مزه كولي او عمر رضي الله عنه به دومره په مزه مزه خبري كولي چي رسول الله به نه اوريدلي تردي چي ددوباره تپوس كولو ضرورت به پېښ شو او همدارنگي دنورو صحابه كرامو هم دا عادت جوړ شوي وو نو په دي وجه صحابه كرامو دا ديهاتي منع كړو چي درسول الله په وړاندي په تيز اواز خبري مه كوه.

دويم ادب: په دي كي مقصد د رسول الله صلي الله عليه وسلم احترام كول دي. او په دي كي اشاره ده چي كوم كار رسول الله صلي الله عليه وسلم څنگه او څومره او په كوم وخت كي كړي وي هغه سنت دي او هغه هومره كول پكار دي. دا ادب صحابه كرامو او د رسول الله صلي الله عليه وسلم په مجلس كي ناستو خلقوته خودلي شوي دي. او د دي حاصل دا دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په خبرو اترو او ملاقات كي احتياط كوي. او د چا اواز د رسول الله صلي الله عليه وسلم د اواز نه اوچت نه شي. او دا ادب اس هم پكار دي. يعني چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم حكم بيانولي شي. حديث لوستلي شي. نو هغه منل پكار دي. او د مذهبي تعصب د وجي نه حديث رد كول يا په هغي كي د مذهب او مسلك د تعصب د وجي نه تاويل كول ناجائز او حرام كار دي. او اشاره ده چي د بزرگانو او مشرانو احترام هم پكار دي.

٣٢٦٧- حَدَّثَنَا أَبُو عَمَّارٍ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ فِي قَوْلِهِ: "إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ (الحجرات: ٤)، قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ حَمِيدَ بْنَ زَيْدٍ وَإِنَّ ذَمِي شَيْنٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ذَلِكَ اللَّهُ تَعَالَى"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: براء بن عازب رضي الله عنه دالله تعالي ددي فرمان "' إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ" يقينا هغه كسان چي اوازونه كوي تاته شاته د ديوالونو نه ډير د دوى نه نه پوهيږي. دتفسير باره كي فرمائي يو كس درسول الله صلي الله عليه وسلم په دروازه اودريدو او په چغه يي ونيل اي دالله رسوله زما تعريف زما عزت دي او زما مذمت ذلت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل دا صفت خو دالله تعالي دي (اوداخو دالله تعالي شان دي).

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

تشریح: دا ايت د بعض باند چيانو قسم خلقو د بنو تميم د قبيلي په باره کي نازل شوي دي. چي هغوي يوه ورځ د عزمي په وخت کي د کور نه بهر رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اوازونه کول او د دي نه معلومه شوه چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم د جلالت شان او د هغوي د ادب خيال نه ساتل بي عقلي ده. الحجرات جمع د حجر ده او دا هغه زمکي ته وئيلي کيږي چي ديوال ترينه چاپيره وي او د کور دپاره استعماليري. دلته ترينه مراد ديوالونه دي.

دبراء بن عازب رضي الله عنه د زندگي حالات

نوم براء کنیه ابو عماره او د بنو حارثه سره يي تعلق وو دپلار نوم يي عازب دی دده ماما ابو برده بن نبار چي بدري صحابي دی په عقبه کې اسلام قبول کړی دی او دهغه په برکت سره دهغه په خاندان کې اسلام خور شو او چي مسلمان شو نو په مدينه کې يي دمصعب بن عمير او ابن ام مکتوم نه قرآن يادول شروع کړل په بدر کې براء حاضر شوی وو ليکن دماشوم توب په وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم واپس کړی وو (بخاري).

عرض دا چي په احد، خندق، خديبيه، خيبر، او حنين کې يي شرکت کړی دی او دطائف په محاصره حجة الوداع کې يي هم در رسول الله صلي الله عليه وسلم ملگرتيا کړي ده تردی چي په پينځلس عزواتو کې شريک شوی دی (مسند احمد).

تواضع او عاجزي او انکساري يي امتيازي صفات دي خپل خان به يي ناچيز گنرلو په کوفه کې يي يو کور جوړ کړی وو او په هغي کې اوسيدو په رواياتو کې به يي ډير احتياط کولو چي دمروياتو شمير يي ۳۰۵ دی ۳۲ متفق عليه دي په احاديثو نقل کولو کې به يي دا احتياط په مناسبت وئيل "ماكل الحديث سمعناه من رسول الله صلي الله عليه وسلم كان يحدثنا اصحابنا عنه كانت شغلنا عنه رعية الابل، مسند احمد".

يعني څومره احاديث چي زه بيانوم په هغي کې دا ضروري نه ده چي ټول مي دي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي مونږ خو به اوبنان څرول نو په دي وجه به هر وخت در رسول الله په خدمت کې حاضریدلی شو.

۳۲۶۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو زَيْدٍ صَاحِبُ الْهَرَوِيِّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي جَبْرِةَ بْنِ الطَّحَاكِ، قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ لَهُ الْإِسْمَيْنِ وَالثَّلَاثَةُ فَيُدْعَى بِبَعْضِهَا، فَعَسَى أَنْ يَكُونَ، قَالَ: فَذَلِكَ هَذِهِ الْآيَةُ: وَلَا تَنَابَرُوا بِالْأَلْقَابِ (الحجرات: ۱۱). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، أَبُو

جَبْرِة هُوَ أَخُو ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ بْنِ خَلِيفَةَ أَنْصَارِيٍّ، وَأَبُو زَيْدٍ سَعِيدُ بْنُ الرَّبِيعِ صَاحِبُ الْهَرَوِيِّ
بَصْرِيٍّ ثِقَّةٌ.

حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَى بْنُ خَلْفٍ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ،
عَنْ أَبِي جَبْرِةَ بْنِ الضَّحَّاكِ، نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابو جبیره ضحاک قول دي فرمائي چي په مونږ کي به ديو کس دوه دوه او دري دري
نومونه وو چي په دي کي به په بعضي نوم باندې مونږ رابللي کيدلو او په بعضي نوم به مو
را بلل بد گنډل تردي چي په دي باره کي دا ايت "ولا تنابزوا باللقاب" نازل شو يعني په بدو
نومونو چاته اواز مه ورکوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او ابو جبیره د ثابت بن ضحاک بن
خليفة انصاري ورور دي او ابوزيد سعيد بن الربيع صاحب الهيروي د بصري اوسيدونکي ثقه
راوي دي.

تشریح: ولا تنابزوا باللقاب: دي ايت کي د دري کارونونه منع راغلي ده:

اول لايسخر قوم من قوم: په چا پوري خاندل منع دي علامه قرطبي وائي چي دچا دتحقير او
توحين دپاره دهغه عيوب ذکرکول چي خلق ورپوري اوخاندي دپاره استهزاء وئيلي شي دا
دژبي نه علاوه په لاس او خپو دهغه دنقل کولويا اشاري کولو سره هم کيدي شي دا ټول حرام
دي همدارنگي دچا په وړاندې دچا تذکره کول په داسي شان سره چي خلق ورپوري اوخاندي دا
هم حرام دي.

ددير اهتمام په وجه سړي داستهزاء کولو نه منع کړي شوي دي اگر چي بنسختي هم په دي کي
داخل دي خو ددي باوجود يي بنسختي جدا بيان کړي او علت په دواړو کي دا بيان شوي دي چي
په چا پوري ټوقي کيږي ممکن ده چي دا دالله په نظر کي بهتروي.

ابن مسعود رضي الله عنه بيان دي کچري زه په کوم سپي پوري استهزاء او کړم نو ماسره دا یره
شته چي چرته زه سپي جوړ نشم.

دويم: ولا تلمزوا انفسکم، يعني په چاکي عيب لټول يا طعن کول انفسکم يي او فرمائيل
مطلب دادي چي تاسو عيبونه مه لټوي ځکه چي د عيب نه هيڅوک خالي نه دي کچري تاسو په
چا کي عيب پيدا کړئ نو هغه به په تاسو کي عيب لټول شروع کړي دويمه خبره داده چي خپل
ورور ذليل کولو کي دخپل خان تذليل او تحقير مضمرد دي.

دریم: ولاتنازوا باللقاب: یعنی چاته په بد لقب اواز مه ورکوی داسي لقب په کوم چي هغه خفه کيږي اگر چي هغه عیب په هغه کي موجود ولي نه وي مثلاً چاته داسي اواز کول اي گودا. دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي دپورتني ايت مطلب دادي چي کوم کس دکومي گناه ارتکاب اوکړي او بيا ورته توبه اوباسي او بيا هغه دبد عمل په نوم ياد کړي شي مثلاً اي غله اي زناکاره اي شرابي اگر چي ده دا کار کړي وو خو بيایي توبه ويستلي ده.

۳۲۶۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حَنِيدٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، عَنِ الْمُسْتَمِرِّ بْنِ الزَّيَّانِ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، قَالَ: قَرَأَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ: وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ (الحجرات: ۷)، قَالَ: هَذَا نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوحِي إِلَيْهِ وَخِيَارُ أُمَّتِكُمْ لَوْ أَطَاعَهُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُوا فَكَيْفَ بِكُمْ الْيَوْمَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: سَأَلْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ الْقَطَّانَ، عَنِ الْمُسْتَمِرِّ بْنِ الزَّيَّانِ، فَقَالَ: ثِقَةٌ. (١)

ترجمه: دابو نضره بيان دي چي ابو سعيد خدري رضي الله عنه ايت کریمه "وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ" تلاوت کړو او ددي ايت په تشریح کي بي اووئیل دا ستاسو پیغمبر دي چي وحي ورباندي راځي او په هغه په ډيرو معاملاتو کي ستاسو په امت کي دمنتخبو کسانو اطاعت شروع کړي نو تاسو به په تکلیف کي مبتلا شی چنانچي مونږ ستاسو خبري چرته او څنگه منلي کيږي شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي علي بن مدينې وائي ما د يحي بن سعيد القطان نه دمستمر بن ريان باره کي تپوس اوکړو نو هغه بي توثيق اوکړو. او پوهه شي يقينا په تاسو کي رسول د الله تعالي شته دي که چري ستاسو تابع شي په ډيرو کارونو کي نو په تکلیف کي به پريوځي.

تشریح: په دي ايت کي د تحقيق طريقي او د فاسق خبر ته اشاره ده. او منافق ته تحذير دي چي د دروغو نه ځان اوساتي. يعني د فاسق خبر به رسول الله صلي الله عليه وسلم ته پيش کيږي د هغه په ژوند کښ. او دهغه سنت ته به پيش کيږي روستو د هغه د وفات نه. نو په دي طريقه سره به د فاسق رشتيا او دروغ معلومېږي. او دا حکم عام دي. هره فيصله که د عالم وي يا د حاکم وي نو هغه به موافق کولي شي د سنت. فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ وصف ئي ذکر کړو. نوم (محمد صلي

الله عليه وسلم، ئي ذکر نه ڪرو. اشارہ ده چي د هغه ذات خو حاضر ناظر نه دي نه په ژوند د هغه کي او نه د وفات نه روستو. ليکن صفت د رسالت (چي قرآن کريم او سنت دي) هغه په تاسو کي باقي دي. لو يطيعکم. اه. حاصل دا دي چي څوک دروغ خبري خوروي يا دروغ مسئلي او بدعات په خلقو کي خوروي. د هغه مطلب دا وي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د زما تابع شي يعني صحيح حديث د خپل خواهش او خپلي راي تابع کوي لکه چي جامد مقلدين او مبتدعين دا کار کوي. نو دا به سبب د ډير تکليف او مشقت او گرځي ځکه چي په سنت د رسول الله صلي الله عليه وسلم کي هيڅ تنگسيا نيشته. او د سنت خلاف کارونو کي ډير نقصان دي. في كثير من الامر، كثير ئي د دي وجي نه اوئيل. چي په بعض خلاف سنت کارونو کي اسانتيا وي ليکن هغه د شريعت د مصلحت نه خلاف وي. په حديث د صحيح بخاري کي دي چي د انس رضي الله عنه نه روايت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي. ثَلَاثٌ مِّنْ كُنْ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةً الْإِيمَانِ. أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ. وَأَنْ يَكُورَةَ أَنْ يُعَوِّدَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكُورَةُ أَنْ يَقْذَفَ فِي النَّارِ. دري خبري دي چي هغه په چا کي وي نو دي سري د ايمان مزه اوموندله. دا چي الله تعالي او د هغه رسول ورته د هر څه نه زيات محبوب وي. او د چا سره چي محبت کوي نو د الله تعالي دپاره کوي. او لکه څنگه چي اورته غورځيدل نه خوځوي نو داسي کفرته واپس کيدل نه خوځوي.

۳۲۷۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ، فَقَالَ: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبْيَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَالَمَهَا بِأَبَائِهَا، فَالنَّاسُ رَجُلَانِ بَرٌّ تَقِيَّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَتِينٌ عَلَى اللَّهِ، وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ، وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ، قَالَ اللَّهُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (الحجرات: ۱۳)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ يُضَعَّفُ، ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ وَغَيْرُهُ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ هُوَ وَالِدُ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي فرماني چي د فتح مكي په ورځ رسول الله

صلي الله عليه وسلم خلقو ته خطاب او کړو او ويې فرمائيل اي خلقو الله تعالى ستاسو نه د جاهليت فخر او غرور او خانداني تکبر ختم کړي دي اوس به خلق صرف دوه قسمه وي، اول يو قسم خلق به د الله په نظر کي نیک او متقيان او کریم او شریف وي، او دويم قسم خلق به فاجران او بدبخت او د الله په نظر کي ذلیل او کمزوري وي او خلق ټول د ادم اولاد دي او ادم لره الله تعالى دخاوري نه پیدا کړي دي الله تعالى فرمايلي دي "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ" اي خلقو يقينا مونږ تاسو پیدا کړي یی د نارینه اوزنانه نه او گرځولي مي یی قبيلي او قومونه ددي دپاره چي دیویل پیژندگلي وکړي شی، يقينا عزت مند پتاسو کي په نزد دالله تعالى پرهیزگار ستاسودي. يقينا الله تعالى په تاسو پوهیدونکي او خبردار دی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ دا حديث صرف په همدې سند پیژنو او ددي سند نه علاوه په کوم چي عبدالله بن دينار دابن عمر نه نقل کړي دي ددينه علاوه په کوم بل سند مونږ ته معلوم نه دي، او عبدالله بن جعفر دمحدثينو په نزد ضعیف گنړلي شوي دي يحيي بن معين وغيره دده تضعیف کړي دي او عبدالله بن جعفر دعلي بن مدیني پلار دي، او په دي پلار کي دابوهريره او ابن عباس رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

تشریح: شان نزول:

کله چي دفتح مکي په موقعه رسول الله صلي الله عليه وسلم بلال رضي الله عنه ته دا اذان حکم اوکړو نو دمکي په قریشو کي يو کس اوونیل چي دالله شکر دي چي زما پلار خو مخکي وفات شوي دي او که نه وي وفات شوي نو اوس به يي دا بده ورځ لیدلي وه.

حارث بن هشام اوونیل چي ایا ده (محمد صلي الله عليه وسلم) ته ددي تور کارغه نه علاوه بل څوک نه ملاویدو چي په مسجد حرام کي يي اذان کړي وي؟

غرض دا چي جبریل علیه السلام رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ددي خبر و ورکړو رسول الله دوی راوغوښتل او ددينه يي په دي باندي اقرار واخستو نو په دي وخت کي پورتنی ایت نازل شو چي دفخر او عزت څیز خو ايمان دي او تقوي ده او دا خو په بلال رضي الله عنه کي شته او په مشرکینو کي نشته.

وجعلناکم شعوبا وقبائل: شعوب دشعب جمع ده يو داسي لوي جماعت ته وئيلي شي کوم چي په مختلفو قبائلو او کورنو مشتمل وي.

لتعارفوا يعني دا خاندانونه ددي دپاره نه وي چي په دي دي فخر اوکړي شي چي يو سړي اوواني چي زمونږ خاندان داسي داسي دي بلکه ددي مقصد دادي چي ددي په ذریعه پیژندگلي اوکړي شي چي پلار تره ماما وغيره څوک دي مطلب دادي چي نسبي تفاوت دي

دتعارف دپاره استعمال کړي شي دفخر دپاره نه.

ان اکرمکم عندالله اتقاکم: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي ددنیا دارو په تړد عزت دمال او دولت نوم دي خو دالله تعالي په تړد عزت په تقوي کي دي

۳۲۷۱- حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ الْأَعْرَجُ الْبَغْدَادِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَلَامِ بْنِ أَبِي مُطِيعٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْحَسَبُ الْمَالُ وَالْكَرَمُ التَّقْوَى". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ سَمُرَةَ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ سَلَامِ بْنِ أَبِي مُطِيعٍ وَهُوَ ثِقَّةٌ. (۱)

ترجمه: دسمره رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي حسب مال ته وئي لي شي او دكرم نه مراد تقوي ده.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او مونږ يي صرف دسلام بن ابي مطيع په سند پيژنو او ابو مطيع ثقه راوي دی.

۵۰- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ ق

دسورتاق دبعضي ايتونو تفسير

۳۲۷۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ لَيْلَى اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ تَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ حَتَّى يَفْضَعَ فِيهَا رَبُّ الْعِزَّةِ قَدَمَهُ، فَتَقُولُ: قَطْ قَطْ وَعِزَّتِكَ، وَيُرَوَّى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَفِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (۱)

ترجمه: انس بن مالك رضي الله عنه بيان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائي دي جهنم به وائي "هل من مزيد" يعني که نور جهنميان وي نورايي وړی (زما خيتي ته يي راوغورځوی، تردي پوري چه الله رب العزت به خپله خپه په دي کي کيږدي او جهنم به په دي

۱- سنن ابن ماجه/الزهد ۲۴ (۲۲۱۹) (تحفة الأشراف: ۲۵۹۸). وابن حبان (۵/۱۰)

۲- صحيح البخاري/الایمان والنذور ۱۲ (۶۶۶۱). صحيح مسلم/الجنة ۱۲ (۲۸۲۸) (تحفة الأشراف: ۱۲۹۵) (صحيح)

وخت کي قط قط يعني بس بس الفاظ وائي، اوډا به وائي چه زما دي قسم وي چه ستا په عزت او شرف او لوي والي (او د دينه پس به د جهنم، يوه حصه په بله حصه کي کي ورننوځي).
امام ترمذي وائي: دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي، او په دي باب کي د ابوهريره رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي

۵۱- باب وَمِنْ سُورَةِ الذَّارِيَّاتِ

د سورت ذاريات د بعضي ايتونو تفسير

۳۲۷۲- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ سَلَامٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ رِبِيعَةَ، قَالَ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ، فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرْتُ عِنْدَهُ وَافِدَ عَادٍ، فَقُلْتُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ وَافِدِ عَادٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَمَا وَافِدُ عَادٍ؟" قَالَ: فَقُلْتُ: عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ، إِنَّ عَادًا لَمَّا أَقْحَطَتْ بَعَثَتْ قَيْلًا فَنَزَلَ عَلَى بَكْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَسَقَاهُ الْخَمْرَ وَغَنَّتُهُ الْجَرَادُ تَانِ، ثُمَّ خَرَجَ يُرِيدُ جِبَالَ مَهْرَةَ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي لَمْ آتِكَ لِمَرِيضٍ فَأَدَاوِيَهُ، وَلَا لِأَسِيرٍ فَأُقَادِيَهُ فَاسْقِ عَبْدَكَ مَا كُنْتَ مُسْقِيَهُ وَاسْقِ مَعَهُ بَكْرَ بْنَ مُعَاوِيَةَ يَشْكُرُ لَهُ الْخَمْرَ الَّتِي سَقَاهُ، فَرَفَعَ لَهُ سَحَابَاتٍ، فَقِيلَ لَهُ: اخْتَرِ إِحْدَاهُنَّ، فَاخْتَارَ السَّوْدَاءَ مِنْهُنَّ، فَقِيلَ لَهُ: خُذْهَا رَمَادًا رَمِدًا لَا تَذَرُ مِنْ عَادٍ أَحَدًا، وَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يُرْسَلْ عَلَيْهِمْ مِنَ الرِّيحِ إِلَّا قَدْرُ هَذِهِ الْحَلَقَةِ يَغْنِي حَلَقَةَ الْخَائِمِ، ثُمَّ قَرَأَ: إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَنتَ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْتَهُ كَالرَّمِيمِ (الذاريات: ۴۱-۴۲) الْآيَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ سَلَامٍ أَبِي الْمُثَنِّ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ الْحَارِثِ بْنِ حَسَّانَ، وَيُقَالُ لَهُ: الْحَارِثُ بْنُ يَزِيدَ. (۱)

ترجمه: ابو وائل دربيعه قبيلي ديو کس نه روايت نقل کوي چه فرمايل بي چه مديني ته راغلم او د نبي کریم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شوم او دهغوی په وړاندي مي د عاديانو د قاصد (قيل بن عنز) ذکر او کړو او په زړه کي مي ځان ته او ونييل په خبردار باندي پيښ شوي، او زه په الله پناه غواړم د دينه چه زه هم دده پشان شم، نبي کریم صلي الله عليه

وسلم تپوس او کړو دعاديانو دقاصد واقعہ څه د؟ ايا تاته معلومه ده؟ (ماته خو دا واقعہ ډيره
 ښه معلومه ده (او هغه داده) کله چه عاديان په قحط سالي کي مبتلا شول نو هغوي دقيل په
 نوم يو کس اوليرلو او هغه دبکر بن وائل سره ميلمه شو بکر ورته شراب پيش کړل او دجراد په
 نوم دوه ډمو ورته سندري اوونيل او بيا جبال مهره ته دتلو په اراده روان شو او دا دعا يي
 اوغونښتله اي الله زه تاته ددي دپاره نه يم راغلي چه دکوم بيمار دعلاج سوال درنه اوکړم او نه
 ددي دپاره راغلي يم چه دکوم قيدي فديه اداء کړم اوپه تاسو يي ازاد کړم يعني ددي دعا کولو
 دپاره نه يم راغلي پس ته پخپل بنده باندي اوڅکوي دڅه چه ته په ده باندي څکونکي يي او
 دده سره يي په بکر بن وائل باندي هم اوڅکوي او هغه دمعاويه دهغه شرابو شکريه اداء کړه
 کوم چه يي ورباندي څکولي وو يعني زه دباران دپاره ددعا غونښتلو په نيت راغلي يم پس ته
 مونږ لره سيران کړي او زمونږ سره معاويه هم سيراب کړي او هغه يي په دعا کي څکه شامل
 کړو چه په شرابو يي ددوي اکرام کړي وو او په دعا کي يي دشاملولو په وجه يي دهغه
 دميزياني شکريه اداء کړه پس راپورته کړي شوه ددوي دپاره وريځي، نو ده ته اوونيلي شول په
 دي وريځو کي يوه خوبښه کړه نو هغه په وريځو کي يوه وريځ خوبښه کړه بيا ورته اوونيلي شول
 "خذهارمادا لا تذر من عاد احدا" يعني وريځي واخله چه داور پشان دي په داسي حال کي چه
 په عاديانو کي هيچالره پريخودونکي نه دي، نبي کریم صلي الله عليه وسلم او فرمايل نه ده
 پريخودلي شوي په دوي باندي هوا مگر ددي حلقي په مقدار يعني دگوتمي دحلقي په مقدار
 او بيا يي دا ايت کریمه "اذا رسلنا عليهم" الايه، تلاوت کړو.

امام ترمذي وائي: دا حديث يو څو راويانو دسلام بن ابو منذر نه او هغه دعاصم بن ابي النجود
 نه او هغه دابو وائل نه او هغه عن رجل من ربيعه په ځاي باندي دحارث بن حسان نه نقل کړي
 دي (او دا روايت روسته را روان دي)، حارث بن حسان ته حارث بن يزيد هم وئيلي شي.

۳۲۷۴ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، حَدَّثَنَا سَلَامُ بْنُ سُلَيْمَانَ النَّخَوِيُّ أَبُو الْمُثَنَّى،
 حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ الْبَكْرِيِّ، قَالَ: "قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ
 فَدَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَإِذَا هُوَ غَاشٌّ بِالنَّاسِ، وَإِذَا رَايَاتُ سُودٌ تَخْفُؤُ، وَإِذَا بَلَالٌ مُتَقَلِّدٌ السَّيْفَ بَيْنَ
 يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْتُ: مَا هَؤُلَاءِ النَّاسُ؟ قَالُوا: يُرِيدُ أَنْ يَبْعَثَ

عَمَرُو بَنَ الْعَاصِ وَجْهًا "، فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطَوِيلِهِ نَحْوًا مِنْ حَدِيثِ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ بِمَعْنَاهُ، قَالَ: وَيُقَالُ لَهُ الْحَارِثُ بْنُ حَسَّانٍ أَيْضًا. (١)

ترجمه: د حارث بن یزید البکري نه روایت ډي فرمائي چه مديني ته راغلم او مسجد ته داخل شوم نو اومي لیدل چه مسجد دخلقونه ډک دي او توري جهنډي په هوا کي الوتلي او بلال رضي الله عنه درسول الله په وړاندي په داسي حال کي ولاړ وو چه توره يي غاړي ته اچولي وه، ما تپوس او کړو څه معامله ده؟ خلقو راته او وئيل رسول الله صلي الله عليه وسلم غواړي چه عمرو بن العاص رضي الله عنه لره دفوجي درستي سره کوم طرف ته اوليږي او بيا يي يو اوږد حديث دسفيان بن عيينه دحديث پشان دهغي هم معني بيان کړو او حارث بن یزید ته حارث بن حسان هم وئيلي شي.

٥٢- باب وَمِنْ سُورَةِ الطُّورِ

د سورت طور د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٧٥- حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الرَّفَاعِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، عَنْ رِشْدِينَ بْنِ كُرَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِدْبَارُ النُّجُومِ الزَّكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ، وَإِدْبَارُ السُّجُودِ الزَّكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ فَضِيلٍ، عَنْ رِشْدِينَ بْنِ كُرَيْبٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَسَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدٍ وَرِشْدِينَ بْنِ كُرَيْبٍ، أَيُّهُمَا أَوْثَقُ؟ قَالَ: مَا أَقْرَبَهُمَا، وَمُحَمَّدٌ عِنْدَ أَزْجَحٍ، قَالَ: وَسَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ هَذَا فَقَالَ: مَا أَقْرَبَهُمَا عِنْدِي وَرِشْدِينَ بْنُ كُرَيْبٍ أَزْجَحُهُمَا عِنْدِي، قَالَ: وَالْقَوْلُ عِنْدِي مَا قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ، وَرِشْدِينَ أَزْجَحُ مِنْ مُحَمَّدٍ، وَأَقْدَمُ وَقَدْ أَدْرَكَ رِشْدِينَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَرَأَاهُ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمايل "ادبار النجوم" (يعني دستورو نه شاته، نه مراد دسحر دمونځ نه مخکي دوه

^١ - تفرد به المؤلف رحمه الله.

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٦٢٢٨) (ضعيف)

رکعاته سنت کول دي او د "ادبار السجود" نه مراد دمانبام دمونځ نه پس دوه رکعاتونه کول دي

امام ترمذي وائي دا حديث غريب دي مونږ ته دا حديث صرف دمحمد بن فضيل په روايت مرفوع معلوم دي چه درشدین بن کريب نه يي نقل کوي، ما دامام بخاري نه دمحمد بن فضيل او رشیدن بن کريب باره کي تپوس او کړو چه په دوی کي کوم يو کس زیات ثقه دي هغه راته اووئیل دواړه یوشان دي لیکن محمد بن فضیل زما په نزد زیات راجح دي، ما دعبداللہ بن عبدالرحمن دارمي نه هم په دي باره کي تپوس او کړو راته يي اووئیل په دواړه کي ډیر بنائسته یوشان والي دي لیکن رشدين بن کريب زما په نزد راجح دي امام ترمذي وائي زما په نزد دابو محمد يعني دارمي خبره راجح ده او هغه داده چه رشدين بن محمد دفضیل نه راجح ده او دهغه نه مشر هم دي رشدين دابن عباس زمانه موندلي ده او ابن عباس يي لیدلي هم دي.

۵۳_ باب وَمِنْ سُورَةِ النَّجْمِ

دسورت نجم د بعضي ایتونو تفسیر

۳۲۷۶_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مَصْرُوفٍ، عَنْ مَرْثَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى، قَالَ: "انْتَهَى إِلَيْهَا مَا يَخْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ، وَمَا يَنْزِلُ مِنَ فَوْقٍ"، قَالَ: فَأَعْطَاهُ اللَّهُ عِنْدَهَا ثَلَاثًا لَمْ يُعْطِهِنَّ نَبِيًّا كَانَ قَبْلَهُ، فَرَضْتُ عَلَيْهِ الصَّلَاةَ خَمْسًا، وَأُعْطِيَ خَوَاتِيمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، وَغُفِرَ لِأُمَّتِهِ الْمُقْحَنَاتُ مَا لَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى (النجم: ۱۶)، قَالَ: السِّدْرَةُ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ، قَالَ سُفْيَانُ: فَرَأَى مِنْ ذَهَبٍ، وَأَشَارَ سُفْيَانُ بِيَدِهِ فَأَرَعَدَهَا، وَقَالَ غَيْرُ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ: إِلَيْهَا يَنْتَهِي عِلْمُ الْخَلْقِ لَا عِلْمَ لَهُمْ بِهَا فَوْقَ ذَلِكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دعبداللہ بن مسعود رضي الله عنه بیان دي فرمائي چه کله رسول الله صلي الله عليه وسلم دمعراج په شپه سدره المنتهي مقام ته ورسيدو نو وئیل يي دا هغه اخري ځاي دي چرته چه دزمکي نه څيزونه پورته څيرزي او دا دلوروالي هغه اخري حد دي دکوم نه چه څيزونه لاندې

راکوزیري او هم دلتہ الله تعالی رسول الله ته هغه دري څیزونه ورکړل کوم چه یی دهغه نه علاوه بل کوم نبي ته نه وو ورکړي، اول پنځه مونځونه ورباندي فرض شول، دویم د سورة بقره خواتین یعنی اخري ایتونه ورته ورکړي شول، دریم او په امت محمدي کي چه کومو کسانو دالله سره شرک نه دي کړي دهغوی هلاکونکي گناهونه اوبخښلي شول، او بیا ابن مسعود رضي الله عنه دا ایت کریمه "اذیغشي السدره ما یغشي" تلاوت کړو، "السدره" یعنی دبیري ونه او داپه شپږم اسمان کي ده، سفيان راوي وائي دا دسرو زرو بستره ده او دي وخت کي سفيان پخپلو لاسونو اشاره اوکړله چه لاسونه یی رسیدل او دمالك بن مغول نه علاوه راویان وائي دسدره المنتهي نه پورته دمخلوقاتو علم رسائي نشي کولي امام ترمذي وائي دا حدیث حسن صحیح دي.

۳۲۷۷- أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ، حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ، قَالَ: سَأَلْتُ زُرَّ بْنَ حَبِيشٍ، عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (النجم: ٩) فَقَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ مَسْعُودٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "رَأَى جِبْرِيلَ وَلَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: شیباني وائي ما دزر بن حبیش نه دایت کریمه "فکان قاب قوسین او ادنی" دتفسیر باره کي تپوس اوکړو نو هغوی راته اووئیل ماته ابن مسعود رضي الله عنه خبر راکړي دي رسول الله صلی الله علیه وسلم جبرائیل په داسي حال کي اولیدلو چه شپږ سوه ورزي یی وي امام ترمذي وائي دا حدیث حسن غریب صحیح دي.

۳۲۷۸- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: لَقِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْبًا بِعَرَفَةَ، فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ، فَكَبَّرَ حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ، فَقَالَ كَعْبٌ إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤُوسَهُ وَكَلَامَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ، وَمُوسَى، فَكَلَّمَ مُوسَى مَرَّتَيْنِ، وَرَأَاهُ مُحَمَّدٌ مَرَّتَيْنِ قَالَ مَسْرُوقٌ: فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ، فَقُلْتُ: هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ؟ فَقَالَتْ: لَقَدْ تَكَلَّمْتُ بِشَيْءٍ قَفَّ لَهُ شَعْرِي، قُلْتُ: رُوَيْدًا ثُمَّ قَرَأْتُ: "لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى" سورة النجم آية ١٨، فَقَالَتْ: أَيْنَ يَذْهَبُ بِكَ إِلَيْنَا هُوَ جِبْرِيلُ، مَنْ أَخْبَرَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ، أَوْ كَلَّمَ شَيْئًا مِمَّا أَمَرَ بِهِ، أَوْ يَعْلَمُ

الْخُمْسَ الَّتِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ سَوْءَةً لِقَمَانِ آيَةِ ٣٤ فَقَدْ أَعْظَمَ الْفِرْيَةَ. وَلَكِنَّهُ رَأَى جِبْرِيلَ، لَمْ يَرَهُ فِي صُورَتِهِ إِلَّا مَرَّتَيْنِ: مَرَّةً عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى، وَمَرَّةً فِي جِيَادٍ لَهُ سِتُّ مِائَةِ جَنَاحٍ قَدْ سَدَّ الْأُفُقَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَوَى دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَحَدِيثُ دَاوُدَ أَقْصَرُ مِنْ حَدِيثِ مُجَالِدٍ. (١)

ترجمه: دشعبي بيان دي چه ابن عباس رضي الله عنه دكعب الاحبار رضي الله عنه سره په عرفات كي ملاقات او كړو او دكعب نه يي دكوم خيز باره كي تپوس او كړو نو هغه تكبيرات اولوستل چه اواز يي په غرونو كي او كړنگيدو ابن عباس او وئيل مونږ دبنو هاشم سره تعلق لرو كعب او وئيل الله تعالي خپل روئيت او ديدار او خپل كلام لره په محمد او موسي عليهما السلام باندي تقسيم كړي دي، الله تعالي دموسي عليه السلام سره دوه پيري خبري كړي دي او محمد صلي الله عليه وسلم الله تعالي لره دوه پيري ليدلي دي، مسروق وائي زه ام المؤمنين عائشه رضي الله عنها ته ورغلم او تپوس مي ورنه او كړو ايا محمد صلي الله عليه وسلم خپل رب ليدلي دي؟ ام المؤمنين او وئيل تاخو ديوي داسي خبري باره كي تپوس او كړو دكومي په اوريدو چه زما ويخته نيغ اودريدل ما ورته او وئيل صبر او كړي چه جلتني اونكړي پوره خبره مي واوري، او ما بيا ايت كريمه "لقد راي من ايات ربه الكبرى" تلاوت كړو ام المؤمنين او فرمايل ته چرته بوتللي شوي يي؟ (يعني څنگه دهو كه شوي يي)، دا ليدونكي خو جبرائيل وو او څوك كه تاته دا خبر دركړي چه محمد صلي الله عليه وسلم خپل رب ليدلي دي او يا چه ورته دكومو خبرو حكم شوي دي په هغي كي يي څه پت كړي دي او يا محمد صلي الله عليه وسلم په هغه پنځه خيزونو پوهيږي دكومو باره كي چه الله تعالي فرمايلي دي "ان الله عنده علم الساعة وينزل الغيث" الخ، يعني صرف دالله تعالي سره علم دقيامت دي او صرف الله تعالي په دي خبردار دي چه باران به كله كيږي او په كوم ځاي به كيږي (لقمان ٣٤)، نو هغه دير لوي دروغ او وئيل، ليكن حقيقت دا دي چه محمد صلي الله عليه وسلم جبرائيل عليه السلام لره ليدلي دي او جبرائيل يي پخپل شكل كي صرف دوه پيري ليدلي دي (يو ځل دسدره المنتهي مقام سره او يو ځل په جيا د كي (جيا د په مكه كي ديوي ژوري علاقي نوم دي)، او دغه وخت كي دجبرائيل عليه السلام شپږ سوه لاسونه وو او ټول افق يي پخپلو وزرو پت كړي وو.

امام ترمذي وائي. دا حديث داود بن ابي هند دشعبي نه اوشعبي دمسروق نه او مسروق دعائشه رضي الله عنها په واسطه په نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ددي هم معني روايت نقل كړي دي او د داود حديث د مجالد د حديث نه مختصر دي (ليكن هم هغه زيات صحيح دي).

۳۲۷۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ وَبْنُ ثَبَّانَ بْنِ صَفْوَانَ الْبَصْرِيُّ الثَّقَفِيُّ. حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ الْعَنْبَرِيُّ أَبُو غَسَّانَ. حَدَّثَنَا سَلَمُ بْنُ جَعْفَرٍ. عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبَانَ. عَنْ عِكْرِمَةَ. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ: رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ. قُلْتُ: أَلَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ: لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ (الأنعام: ۱۰۳) قَالَ: وَيَحْكُ ذَاكَ إِذَا تَجَلَّى بِنُورِهِ الَّذِي هُوَ نُورُهُ. وَقَالَ: أَرِيَهُ وَقَدْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ مَرَّتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (۱)

ترجمه: د عكرمه بيان دي چي ابن عباس رضي الله عنه او وئيل چي محمد صلي الله عليه وسلم خپل رب ليدلي دي عكرمه وائي ما او وئيل ايا الله تعالي دانه دي فرمايلي " لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ " ا په هغه باندي نظرونه احاطه نه شي كولي او هغه د تمامو نظرونو احاطه كونكي دي يعني علم يي محيط دي. ابن عباس او وئيل تباه شي دا هغه وخت دي كله چي الله تعالي دخپل نور سره تجلي او كړي مگر محمد صلي الله عليه وسلم خپل رب لره دوه پيري ليدلي دي

امام ترمذي رحمه الله وايي په دي سند دا حديث حسن غريب دي.

تشریح: ... ابن ابي حاتم وغيره په ضعيف سند سره د ابو سعيد خدری رضي الله عنه نه روايت بيان كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كچري جن او بشر او شياطين اوملائك ټول د ژوند د شروع نه داخري لمحې پوري په يو قطار كي په كيدوسره د الله تعالي معاینه كول غواړي نوهيخ كله به په الله احاطه اونكړي شي ، معتزليانو ددي ايت نه استدلال كړي دي چي د الله تعالي ديدار محال دي. ليكن اهل سنت ددي قائل دي چي په دنيا كي خو د الله ديدار نه شي كيدي ليكن په جنت كي به مومنانوته نصيب كيږي ، ددي ايت نه دمعتزليانو استدلال كول غلط دي (۱)، لاندرك دمضارع صيغه ده او دمضارع اصل وضع دحال دپاره وي داستقبال دپاره مجازا استعمالیږي. يا دحال اوداستقبال دواړو دپاره په طور داشتراك مضارع وضع شوي ده او په دي ايت كي في الحال نفی درؤیت خو بالاجماع مراد ده ،

۱- (آخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ۶۰۲)

په دنيا کي څوک دالله دديدار دجواز څوک قائل نه دي ، پداسي حالت کي په استقبال کي نفي دروئيت مراد کول غلط دي که ورنه داوولي صورت په اعتبار به په يو وخت کي دحقيقت او مجاز مراد کول لازم شي اوددويم صورت په اعتبار به عموم مشترک منل جائز شي (يعني په يو وخت کي به ديو مشترک لفظ دوه معني مراد کول ضروري شي او دا درست نه وي دپته عموم مشترک وئيلي شي)

(۲) الابصار دجمعي صيغه ده نوپه دي وجه جنس بصر خو مراد کيدي نه شي بلکه مجموعه دافرادو به مراد وي ، نو اوس کچري الف لام عهدي اوگرخولي شي نو هغه ابصار به مراد وي کوم چي په دنيا کي موجود دي (اومعني به دا وي چي په دنيا کي تمام نظرونه الله تعالي لره ليدلي نه شي) پس ددينه دا کله معلوميري چي په جنت کي يي دمو منانو سترگي هم نشي ليدلي ، اوکه الف لام استغراقي اومنلي شي نوپه ايت کي داستغراق نفي شوي ده (يعني دټولو سترگي يي نشي ليدلي) اونفي دروئيت داستغراق نه ده (يعني دا مطلب نه دي چي کومه سترگه يي ليدلي نه شي تردي چي بيا يي په جنت کي کوم مومن هم اونه ليدلي شي ابو نعيم په الحليه کي دابن عباس رضي الله عنهما روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ايت کریمه رب ارني انظر اليك، تلاوت کړو او بيا يي وفرمائيل الله تعالي فرمائيلي دي اي موسي مالره څوک ژوندي نه شي ليدلي مگر مر به شي اونه مي کوم مر ليدلي شي نه مي کوم لوند ليدلي شي مگر جدا جدا به شي يقيا مالره به جنتيان وينني چي دهغوئ سترگي نه مري کيري اونه يي اجسام زړيري

(۳) په ايت کي نفي دادرک صراحت دي دنفي دروئيت ذکر نشته اوپه ادراک او روئيت کي فرق دي دروئيت معني ليدل او دادرک معني دکوم څيز حقيقت معلومول او هغه لره دهر طرف نه راگيرول يا په کامل طور سره کوم څيز ته وررسيدل ادراک وي ، اوپه ادراک او روئيت کي تلازم نشته اوگوري الله تعالي فرمائيلي دي فَلَمَّا تَرَأَى الْجَمْعَانَ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمَذْرُكُونَ، کله چي دواړو دلو يو بل لره اوليدل نو موسي عليه السلام خپلو ملگرو ته اووئيل اوس به يقينا مونږ راگيريږو او اوبه نيولي شو موسي عليه السلام اووئيل هرگز داسي نه ده دوي تاسو نه شي رانيولي ، په دي ايت کي دطرفينو نه دروئيت ثبوت دي مگردادرک قوي نفي شوي ده.

(۴) اوکچري روئيت او ادراک هم معني تسليم کړي شي نوپه ايت کي دروئيت دنفي صراحت دي (چي کومه سترگه يي نه شي ليدلي) دروئيت دمحال کيدو صراحت نشته (يعني دا مطلب نه دي چي هيڅ سترگه يي بالکل نشي ليدلي)

٣٢٨- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللَّهِ "فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى" فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى، وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى، عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى (النجم: ١٤١٣) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَدْ رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: ابوسلمه دابن عباس رضي الله عنهما روايت نقل ڪري ڏي ڇي الله تعالى ڏدي قول "فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى" فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى "نو شو په اندازه دپاټو د دؤو ليندو بلڪه زيات تردي نو وحي ئي او ڪړه بنده د الله تعالى ته هغه ڇي وحي ئي او ڪړه دروغ نه دي وئيلي زړه په هغه څه ڇي ليدلي ئي دي او يقينا ده ليدلي وو هغه په بل ځل د سدره المنتهي په خوا کښ ابن عباس دى باره کي اووئيل محمد صلي الله عليه وسلم خپل رب ليدلي دي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي.

تشریح: تَدَلَّى. په اصل کي د بره طرف نه لاندي طرف ته آويزان کيدلو ته وائي: قَابَ اندازه مقدار د ليندي د نيولو د ځاي نه تر سره پوري يعني د ليندي نيم اوږد والي نو په يو کمان کي دوه قَاب شول. اَدْنَى د دَنَى نه د اسم تفضيل صيغه ده يعني جبرئيل عليه السلام تردي شو راکوز شو د افق نه.

اوْحَى. اِلَى عَبْدِهِ. کي ،، ه،، ضمير الله تعالى ته راجع دي برابره خبره ده که اوْحَى ضمير الله تعالى ته راجع وي او که جبرئيل عليه السلام ته. په اوله توجيه باندي مراد د وحي نه ابتداء د سورة مدثر ده او په دويمه توجيه باندي مراد د وحي نه ابتداء د سورة مدثر ده او په دويمه توجيه باندي وحي مبهم ده رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي: يعني زه يو ځل روان وم ڇي ما د آسمان د طرف نه يو اواز واوريدلو ڇي بره مي اوکتل نو اوم ليدل ڇي هغه ملک ڇي په غار حراء کي ماته راغلي وو. د زمکي او آسمان په مينځ کي په يوه کرسى باندي معلق دي او ناست دي زه وويريدم او کور ته راغلم نو ما اوئيل ڇي په ما کپړه واچوي. په ما کپړه واچوي نو الله تعالى په ما باندي دا آيتونه نازل کړل. **يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ.**

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ، په ديکي د رسول الله صلي الله عليه وسلم صداقت په ليدلو سره ذکر کوي **مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ.** يعني زړه د سترگو سره په ليدلو کي موافقت کړيدي نو ليدل يقيني دي.

افتمارونه علي ما يري، ايا تاسو جگره کوي د د سره په هغه څه کي چي د ليدلي دي په افتمارونه کي خطاب مشرکانو ته دي. چي د جبرئيل عليه السلام په ليدلو کي د نبي کریم صلي الله عليه وسلم سره جگره مه کوي. چي څه نې ليدلي دي نو هغه حق دي. او که مراد د ليدلو نه ليدل د الله تعالي وي نو د عبدالله بن عباس رضي الله عنه د قول مطابق دا ليدل په زړه سره دي.

رَأَاهُ بَمُؤَدَّةٍ مَرَّتَيْنِ. او دا روايت امام مسلم د ابو العالیه په روايت سره د ابن عباس رضي الله عنه نه نقل کړيدي او کومو محدثينو يا مفسرينو چي په سترگو سره د ليدلو روايات ذکر کړيدي نو هغه په صحيح سند سره ثابت نه دي. او قرطبي په تفسير کي دا قول هم نقل کړيدي چي مراد د دي نه هغه ټول اسماني حالات دي او بيت المقدس دي. چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په معراج کي ليدلي وو. او په هغي کي مشرکانو شک او جگره کوله.

وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى . عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى په دي کي هم دوه قولونه دي. اول دا چي ضمير راجع دي جبرئيل عليه السلام ته او بل دا چي ضمير راجع دي الله تعالي ته. او نزله په معني د مَرَّة دي ليکن تعبير نې په نزله سره کړيدي. يعني رسول الله صلي الله عليه وسلم جبرئيل عليه السلام بل خل هم د سدره المنتهي په خوا کي ليدلي وو. او په دي کي اسماني معراج ته اشاره ده. ځکه چي د سدره المنتهي سره ليدل د معراج پوري خاص دي او څوک چي واني چي اسماني معراج نه دي ثابت نو هغه جاهلان دي. نزله مصدر دي يو خل راکوځيدلو ته واني د سدره المنتهي په باره په حديث د صحيح مسلم کي حضرت انس رضي الله عنه فرماني: فَلَمَّا غَشِيَهَا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ مَا غَشِيَ تَغَيَّرَتْ فَمَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَنْعَتَهَا مِنْ حُسْنِهَا فَأَوْحَى إِلَيَّ مَا أَوْحَى صحيح مسلم كتاب الايمان باب الاسراء، يعني چي د الله تعالي په حکم دا اونه پته شوه نو د هغي حال داسي بدل شو چي په مخلوق کي هيڅوک د هغي د خائست تعريف نشي کولي بيا چي الله تعالي ماته څه وحي کوله هغه نې اوکره. او په حديث د معراج کي راغلي دي چي څه سدره المنتهي ته بوتللي شوم د هغي پارې د هاتيانو د غوږونو په شان وي. او د هغي بيري د هجر مقام د منگو او چاتو په شان وي.

۳۲۸۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، وَابْنُ أَبِي رَزْمَةَ، وَأَبُو نَعِيمٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ سَمَّاكٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: " مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى (النجم: ۱۱)، قَالَ: رَأَاهُ

بِقَلْبِهِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما نه مرووي دي چي دايت كريمه "ما كذب الفؤاد ما راي" باره كي يي وئيل چي په دي ايت كي قلبي روئيت مراد دي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي.

٣٢٨٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَيَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التُّسْتَرِيِّ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي ذَرٍّ: لَوْ أَذْرَكْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: عَمَّا كُنْتَ تَسْأَلُهُ؟ قُلْتُ: كُنْتُ أَسْأَلُهُ، هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ؟ فَقَالَ: قَدْ سَأَلْتُهُ، فَقَالَ: "نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (٢)

ترجمه: د عبدالله بن شقيق بيان دي واني چي ابوذر رضي الله عنه ته مي اووئيل کچري ما نبي کريم صلي الله عليه وسلم ليدلي وي ما به ورته ضرور تپوس کړي وو ابوذر اووئيل دڅه باره كي به دي تپوس کړي وو ما ورته اووئيل چي ايا محمد صلي الله عليه وسلم خپل رب ليدلي دي؟ ابوذر اووئيل يقينا چي دا سوال ورته ما کړي وو نوراته يي او فرمائيل "نور اَنِّي اَرَاهُ".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي.

د شقيق بن ابي عبدالله حالات

شقيق د ال حزمي مولا دی دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت نقل کوي او دده په شاگردانو کې يحيي بن قطان او وکيع وغيره قابل ذکر دي اکثر محدثينو دده توثيق کړی دی تردي پوري چي علامه نووي دده په عظمت د علماء اتفاق نقل کړی دی.

٣٢٨٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، وَابْنُ أَبِي رِزْمَةَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى (النجم: ١١). قَالَ: "رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبْرِيلَ فِي حُلَّةٍ مِنْ رَفَرَفٍ قَدْ بَلَغَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ".

١- تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٦١٢١)

٢- صحيح مسلم الإيمان ٤٨ (١٤٨) (تحفة الأشراف: ١١٢٨)

قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: د عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي چي ددي ايت كريمه " مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى " مطلب داداي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم جبرائيل عليه السلام په شنه جوړه كي ليدلي وو چي د اسمان نه زمكي پوري خلايي ډكه كړي وه. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣٢٨٤_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْبَصْرِيِّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ زَكْرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كِبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّئِمَةَ (النجم: ٣٢) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنْ تَغْفِرَ اللَّهُ تَغْفِرَ جَنَّتَا، وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلَمًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ زَكْرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ.^(٢)

ترجمه: د ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دايت كريمه " الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كِبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّئِمَةَ " دا هغه كسان دي چي ډډه كوي د لويو گناهونو نه او د ښكاره بدكارونو نه مگر د وړو خبرو نه، باره كي او فرمائيل: اي الله كه ته بخنه كوي نو ټول گناهونه او بخښنه ستا په بندگانو كي څوك داسي دي چي په گناهونو كي ملوث نه وي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي مونږ يي صرف د ذكر يا بن اسحاق په سند پيژنو.

تشرېح: الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ . دا ئي تفسير دي كباير الاثم والفواحش. دا دواړه كبيره گناهونه دي ليكن فرق په كي دا دي چي د كباير نه مراد هغه گناهونه دي چي قرآن كريم او سنت د هغي نه منع كړي وي او دنيوي يا اخروي سزائي د هغي ذكر كړي وي. اكر چي عقل يا طبيعت د هغي نه نفرت نه كوي لكه شرك او بدعات او فواحش هغه دي چي د هغي نه ټول عقلمند او سليم طبيعت والا خلق نفرت كوي. او په شريعت كي هم د هغي نه منع شويوي. لكه زنا، دروغ، بهتان او د خلقو حقوق ضائع كول او ظلم كول وغيره. الا

^١ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى)، وراجع صحيح البخاري/ (٢٨٥٨) (تحفة الأشراف: ٩٢٩٢)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٩٢٩٩)

اللمم د دينه مراد واره گناهونه دي. لکه د لوي گناه خواهش په زړه کي چي راشي او عمل پري اونه کړي. نو دا هم صغیره گناه ده. دا رنگ په سنتو باندي عمل نه کول او د صغیره گناهونو معاف کول په دي وجه نه دي چي دا گناه نه ده. بلکه د دي وجه دا ده. چي د الله تعالي رحمت او مهرباني ډيره ده په خپلو بندگانو نو ځکه ئي ورته معافي کوي. او د صغیره گناهونو نه هم ځان بچ کول پکار دي. ځکه چي دي سره د انسان زړه کي سختي پيدا کيږي او بيا انسان په لويو گناهونو کي اخته کيږي.

٥٤- باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَمَرِ

د سورة قمر د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٨٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي مَعْبَرٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْنَى فَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ فَلَقَتَيْنِ: فَلَقَةٌ مِنْ وَرَاءِ الْجَبَلِ، وَفَلَقَةٌ دُونَهُ، فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اشْهَدُوا" يَعْنِي: اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالْأَنْشَقُّ الْقَمَرُ (القمر: ١)، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي په هغه دوران کي مونږ درسول الله صلي الله عليه وسلم سره په مني کي موجود وو چي سپوږمۍ دوه تکرري شوه يوه تکرره خوا لاره دغر نه لاندي او دويمه تکرره ديخوا راغله دغر نه دي طرف ته رسول الله مونږ ته او فرمايل گواه اوسئ يعني په دي خبره گواه شئ چي "اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالْأَنْشَقُّ الْقَمَرُ". يعني قيامت رانژدي شو او سپوږمۍ وچاودله. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: "اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالْأَنْشَقُّ الْقَمَرُ" په دي کي د شق القمر واقعه ذکر ده. چي د هغي د وجي نه د دي د نزول زما تعين کيږي شي. د محدثينو او مفسرينو په دي اتفاق دي چي دا واقعه د هجرت نه تقريباً پنځه کاله وړاندي په مکه معظمه کي د مني په مقام شوي وه. په دي کي د کفارو په انکار او ضد باندي تنبيه ده کومه چي دوي د نبي صلي الله عليه وسلم د

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المناقب ٢٤ (٢٦٢٦). ومناقب الأنصار ٢٦ (٢٨٦٩). وتفسير سورة القمر ١ (٢٨٦٢).

صحيح مسلم / المناقب ٨ (٢٨٠٠) (تحفة الأشراف: ٩٢٢٦).

دعوت په مقابله کي اختيار کړي وه. د شق القمر واقعۀ د دي خبري واضح دليل دي چي د کوم قيامت خبر نبي صلي الله عليه وسلم ورکوي. هغه په حقيقت کي واقعۀ کيږي شي او د هغې د راتلو وخت نژدې دي. لکه څنگه چي دا دومره لويه سپوږمۍ د دوي د وړاندي اوشليدلۀ او دوه ټکري شوه. او کتونکو ته د غرونو په شان ښکاريدلۀ. او بيا زر دواړه ټکري يو ځاي شوي نو دا د دي خبري ثبوت دي چي دا نظام ازلي. ابدي او غير فاني نه دي. دا درهم برهم کيږي شي ستوري او سياري چودلي شي درې وړي کيدلي شي. د يو بل سره جنگيدلي شي. او هر هغه کار کيږي شي د کوم خبر چي قرآن کریم ورکوي. کله چي قيامت به راځي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم خلقو ته دعوت ورکړو او وي فرمايل چي اوگوري او گواه اوسي. ليکن کفارو ديتۀ جادو او نيل او انکار ئي اوکړو. نو په دي ضد باندي ئي دوي ته ملامتيا ورکړي ده. د کلام شروع داسي شوي ده. چي دا خلق نه په پوهولو سره پوهيږي. نه ده تاريخ نه عبرت اخلي او نه ښکاره او غټو نخو ته گوري. او ايمان نه راوړي. اُس به دوي هغه وخت خبره مني. کله چي قيامت راشي او دوي د قبرونو نه رااوځکلي شي او محشر ته روان شي.

اِقْتَرَبَتْ. د باب افتعال نه دي. په ډير نژديکت باندي دليل دي. السَّاعَةُ د قيامت د نومونو نه يو نوم دي. او د دي ساعت نه مراد د عالم فنا کيدل دي. يا ساعت د دوباره ژوند دي په شپيلي وهلو سره **وَانْشَقَّ الْقَمَرُ**. دا جمله حالیه ده. او دا دليل دي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په صداقت باندي او دا رنگ دليل دي په قدرت د الله تعالي باندي. چي هم دغه شان قادر دي د تول عالم په فنا باندي. او د سپوږمۍ چودل هغه معجزه ده چي د مکي والو په مطالبه خودلي شوي وه. او دا حديث امام بخاري امام مسلم ترمذي او نورو محدثينو په صحيح سندونو سره راوړي دي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايلي دي. **اِنْشَقَّ الْقَمَرُ وَنَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ فَصَارَ فِرْقَتَيْنِ فَقَالَ لَنَا اِشْهَدُوا اِشْهَدُوا** (صحيح بخاري كتاب التفسير وصحيح مسلم كتاب صفة القيامة) يعني سپوږمۍ او چودله او مونږه د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره وو او دوه ټکري شوه. نو مونږ ته رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي گواه شي.

انس رضي الله عنه فرمايلي دي. **اَنَّ اَهْلَ مَكَّةَ سَالُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْ يُرِيَهُمْ اَيَةً فَاَرَاهُمْ اِنْشِقَاقَ الْقَمَرِ** (صحيح بخاري كتاب بدء الخلق صحيح مسلم كتاب صفة القيامة) يعني مکي والو د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه سوال اوکړو چي دوي ته معجزه اوبنائي نو هغوي ته ئي د سپوږمۍ چودل اوخودل.

او په ديکي دويم قول دا دي چي **اِنْشَقَّ**. فعل ماضي دا په معني د مضارع (مستقبل) دي يعني

د قيامت د قائم كيدلو په وخت كې به سپوږمۍ اوچوۍ.

۳۲۸۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ، فَتَزَلَّتْ: اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ إِلَى قَوْلِهِ سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ (القمر: ۱- ۲)، يَقُولُ: ذَاهِبٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: د انس رضي الله عنه بيان دي فرماني چي اهل مكه در رسول الله صلي الله عليه وسلم د معجزې طلب وكړو نو سپوږمۍ په مكه كې دوه پيري دوه ټوټې شوه او دې وخت كې دا ايت كريمه: اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ (إِلَى قَوْلِهِ) سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ نازل شو. او وئيل يې چي تلونكۍ دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۸۷- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: أَنْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اشْهَدُوا". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۲)

ترجمه: د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي فرماني چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه كې سپوږمۍ دوه تكرې شوه نور رسول الله مونږ ته او فرمايل تاسو ټول گواه اوسئ.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۲۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: انْفَلَقَ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

۱ - صحيح مسلم/المنافقين ۸ (۲۸۰) (تحفة الأشراف: ۱۳۲۲)

۲ - انظر حديث رقم ۲۲۸۵

الله عليه وسلم: "اشهدوا". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه کي سپوږمۍ دوه تکړي شوه نور رسول الله مونږ ته او فرمائيل تاسو ټول گواه اوسئ امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣٢٨٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى صَارَ فِرْقَتَيْنِ عَلَى هَذَا الْجَبَلِ وَعَلَى هَذَا الْجَبَلِ"، فَقَالُوا: سَحَرَنَا مُحَمَّدٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَئِنْ كَانَ سَحَرَنَا مَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلَّهُمْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، نَحْوَهُ. (٢)

ترجمه: جبیر بن مطعم رضي الله عنه دخپل نه روایت بیانوي چي فرمائيل يي: په هغه دوران کي مونږ در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په مني کي موجود وو چي سپوږمۍ دوه تکړي شوه يوه تکړه اوخوا لاره دغر نه لاندې او دويمه تکړه ديخوا راغله دغر نه دي طرف ته خلقو او وئيل چي محمد (صلي الله عليه وسلم) په مونږ باندې جادو کړي دي ليکن په دوي کي بعضي کسانو او وئيل که په مونږ يي جادو کړي وي نو دلري ځايونو نور خلق دجادو دائر لاندې نشي راوستلي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: بعضي راويانو دا حديث د حسين نه او هغه د جبیر بن محمد نه او هغه دخپل پلار جبیر بن مطعم نه ددي هم معني نقل کړي ده.

د جبیر بن مطعم رضي الله عنه مختصر حالات:

نام جبیر کنیه ابو محمد او دپلار نوم يي معلم قریشي وو، دصحيح قول مطابق جبیر دصلح حدیبیه او فتح مکي په درمياني زمانه کي مسلمان شوي وو (الاصابه) په غزوه حنین کي شريک شو او په واپسي کي در رسول الله سره يو ځاي وو (مسند احمد: ٤/ج ٨٤)، جبیر دعلم الانساب لوي عالم او تجربه کار وو چي د ابوبکر صديق رضي الله عنه نه يي دا علم

١- صحيح مسلم/المنافقين ٨ (٢٨٠١) (تحفة الأشراف: ٤٢٩)

٢- تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢١٩٤)

حاصل کړي وو ، عمر فاروق رضي الله عنه چي به کله تحقیقاتو کولو ته مجبور شو نودده د علم نه به يې استفاده کوله ، جبیر اگرچي د قوم سردار هم وو لیکن د تکبر دشائبې نه بلکل پاک وو ، دقریشو په حکیم ترینو خلقو کې شمیرلي شو ، او په ۵۷ هجري کې په مدینه طیبه کې وفات شو (اسد الغابه)

د جبیر د مړیاتو شمیر شپیتو ته رسیځي چي بعضي پکې متفق علیه او بعضي صرف د بخاري نقل کرده دي .

۳۲۹۰- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَأَبُو بَكْرِ بُنْدَارٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ زِيَادِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: جَاءَ مُشْرِكُو قُرَيْشٍ يُخَاصِمُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْقَدَرِ، فَنَزَلَتْ: يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ، إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ (القمر: ۴۹-۴۸) قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه : د ابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي دقریشو مشرکین نبي کریم صلي الله عليه وسلم چي د تقدیر په مسئله کي يې بحث او مجادله کوله تردې چي په دي باره کي دا ایت کریمه " يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ، إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ " نازل شو .

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي .

په کومه ورځ چي راځکلي کيږي به په اور کي په مخونو خپلو باندي اوڅکي خوند د سقر (سوزيدلو) يقينا مونږ هر څيز پيدا کړيدي هغه په تقدیر سره .

تشریح: په دي ایتونو کي اخروي تخويف دي يعني په بدر کي چي دوي قتل شول، اورسوا شول نو دا ددوي اخري عذاب نه دي بلکه د دي نه سختي سزاګانې دوي ته په قيامت کي ملاویدونکي دي چي د هغي د دوي سره وعده کيدي شي . اذهي د دهاء نه ماخوذ دي رسوا کولو والوې مصیبت امر د مرارة نه دي ډیر تریخ او دا صیغي د اسم تفضیل دي په نسبت د عذاب د بدر کښ او په دي دواړو کي فرق دا دي چي د اذهي اثر باطني دي او د امر اثر په خوراک څښاک کي دي . ان المجرمین ابن کثیر ويلي دي چي دا هر کافر او بدعسي ته شامل دي . ضلال وسعر . ضلال په دنیا کي دي او سعر په اخرت کي دي او دا جمع د سعیر ده . یا دا په معني د لیونتوب دي . نو دواړه په دنیا کي دي یا ضلال په اخرت کي د جنت د لاري نه

اوريدل دي نو دواړه په اخرت كي دي سقر په اصل كي سوزولو ته ونيلي شي نو دا د جهنم نوم دي او د ذوقوا نه مخكي يقال لهم پت دي (دوي ته به اونيلى شي).

خَلْقْنَاهُ بِقَدَرٍ. دا ايت صريح نص دي د تقدير په مسئله كښ. ابن كثير ونيلى دي چي تقدير د الله تعالى علم په ټولو خيزونو باندې د هغي د وجود نه مخكي او د ټولو تقدير ليكل دي او كل في كتاب مبين او كل شي احصينا في امام مبين او داسي نور ايتونه بنكاره دليل دي چي تقدير ات ليكلي شوي دي. او په دي زمانه كي پرويزيان منكرين حديث، او د هريان خلق دي چي د تقدير نه انكار كوي ليكن سره د تقدير نه الله تعالى انسانانو ته څه قدرت د كسب وركړيدي او توفيق هم وركوي چي د هغي د وجي نه جزا او سزا به وركوي. او په دي باندې ډير نصوص د قرآن كريم او سنت شاهد دي.

۵۵_باب وَمِنْ سُورَةِ الرَّحْمَنِ

د سورة الرحمن د بعضي ايتونو تفسير

۳۲۹۱_ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ وَاقِدٍ أَبُو مُسْلِمٍ السَّعْدِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَصْحَابِهِ، فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ (الرَّحْمَنِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا، فَسَكَّتُوا، فَقَالَ: "لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ لَيْلَةَ الْجَنِّ فَكَانُوا أَحْسَنَ مَزْدُودًا مِنْكُمْ، كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ: فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ (الرحمن: ۱۳) قَالُوا: لَا شَيْءٌ مِنْ نِعَمِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، قَالَ أَحْمَدُ ابْنُ حَنْبَلٍ: كَانَ زُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الَّذِي وَقَعَ بِالشَّامِ لَيْسَ هُوَ الَّذِي يُزَوَّى عَنْهُ بِالْعِرَاقِ كَأَنَّهُ رَجُلٌ آخَرٌ قَلَبُوا اسْمَهُ، يَعْنِي لِمَا يَزُودُونَ عَنْهُ مِنَ الْمَنَافِرِ، وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ الْبُخَارِيَّ يَقُولُ: أَهْلُ الشَّامِ يَزُودُونَ عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ مَنَافِرَ، وَأَهْلُ الْعِرَاقِ يَزُودُونَ عَنْهُ أَحَادِيثَ مُقَارِبَةً. (١)

ترجمه: د ابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم صحابه كرامو ته تشریف راوړو او ددوي په وړاندې يې سورة رحمن د شروع نه تر اخره پوري اولوستلو او خلقو ورته غوږ كيخودلو او بيا يې او فرمايل ما دا سورة دليله الجن په شپه دجناتو سره

دملاقات وخت کي اورولي دي نو هغوی ماته ستاسو په مقابل کي بنه جواب را کړو کله چي زه دتلاوت وخت کي "فباي الاء ربکما تکذبان" ته رسیدم نو هغوی به وویل "لابشيء من نعمک ربنا نکذب فلك الحمد" يعني اي زمونږ پروردگار ه مونږ ستا په نعمتونو کي دهیڅ یو نعمت نه انکار نه کوو او خاص ستا دپاره ټول تعریفونه دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف دوليد بن مسلم په روايت پيژنو چي دزهير بن محمد نه يي نقل کوي او دده نه علاوه يي بل څوک نه پيژني، احمد بن حنبل وائي شام والاهير بن محمد هغه زهير نه دي دچانه چي اهل عراق روايت نقل کوي هغه يو بل کس دي خلقو دهغه نوم ځکه بدل کړي دي چي نورو خلقو به دهغه نه منکر احاديث نقل کول، مادامام بخاري نه اوریدلي دي چي اهل شام به دزهير بن محمد نه منکر احاديث نقل کول او اهل عراق ورته صحيح احاديث نقل کوي.

۵۶_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْوَاقِعَةِ

دسورة واقعه دبعضي ايتونو تفسير

۳۲۹۲_ حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، وَعَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَقُولُ اللَّهُ: أَغْدَتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَاقْرَأُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ: فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (السجدة: ۱۷)، وَفِي الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ يَسِيرُ الزَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَاقْرَأُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ: وَظِلِّ مَمْدُودٍ (الواقعة: ۳۰) وَمَوْضِعٌ سَوِيٌّ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَاقْرَأُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ: فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُذِلَّ الْجَنَّةُ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ (آل عمران: ۱۸۵)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي چي الله تعالي فرمائي ما دخپلو نيکانو بنديانو دپاره داسی نعمتونه تيار کړي دي چي نه

دچا سترگو ليدلي دي نه دچا غوږونو اوريدلي دي او نه دچا په زړه کې تير شوي دي او که مو خوښه وي ددی تصديق دپاره دا ايت تلاوت کړئ "فلا تعلم نفس ما اخفي لهم من قرّة عين" هيچاته نه دي معلوم هغه نعمتونه کوم چي دجنتيانو دسترگو بخولو دپاره پټ تيار شوي دي. په جنت کې يوه ونه ده چي په اس سور سړی يی په سل کاله کې نه شي وهلي او که مو خوښه وي ددی تصديق دپاره دا ايت تلاوت کړئ "وَوَظِلٍّ مَّمْدُودٍ" او په جنت کې ستاسو ديوکس ديوی کورې هومره خايی ددنیا نه اوڅه چي په دنيا کې دي ټولو نه بهتر دي او که مو خوښه وي ددی تصديق دپاره دا ايت تلاوت کړئ "فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ"

امام ترمذي رحمه الله وايي: او دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: نفس: النفس مصدر دي روح يا ويني ته وييلي شي. عظيم النفس لوي جسامت والاته وييلي شي.

راکب: سور دماشې ضد دي جمع يي رکاب راخي، ظل: معني سوري جمع يي ظلال راخي. **تشریح:** کله چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم ارشاد الهي نقل کړي ديته حديث قدسي وئيلي شي نو پورتنی حديث هم حديث قدسي دي.

"مألا عين رأت" يعني نه به کومي سترگي ليدلي وي مطلب دادی چي دجنت اعلي مظاهر او اوازونه او شکل او صورت او دهغه خاي نعمتونه به هيڅ سترگي ليدلي نه وي او نه به کومو غوږونو اوريدلي وي او نه به چا ددي تصور کړی وي.

قرّة عين: قرّة لفظ دقر نه جوړ شوی دی په معني دقرار دی يعني دا سترگي چي کله محبوب خيز اوويني نو قرار به ورته راشي او مطمئن به شي او بيایي بل خيز ته توجه نه ورځي ددي برعکس کچري سترگي ناخوښه خيز اوويني نو په دي باندي نظر سترې کيږي بعضي علماء وائي قرّة دقره نه ماخوږ دی په معني ديخوالي مطلب دادی چي کله سترگي خپل محبوب خيز اوويني نو په زړه کې سوزش شان پيدا کيږي دجنت په نعمتونو کې به دا دواړه قسم صفات حاصلېږي.

ددي وني سوري به دومره وي چي تيز رفتار اس يي په سلو کالو کې ختمولی نشي علماء وائي دوني نه مراد خاښونه دي سوري مراد نه دی ځکه چي په جنت کې به نمر نه وي نو چي نمر نه وي نو سوري څنگه کيدی شي په پورتنی حديث کې دجنت دونو اړدوالی او پلنوالی وسعت بيان شوی دی چي وني به يي دومره دومره وي.

په پورتنی حديث کې چي دکومي وني ذکر راغلی دی ديه "شجرة طوبى" وئيلي شي لکه چي

په يو اوږد حديث کې د يو اعرابي واقعہ راغلي ده او هغه دادی چي کله ده د جنت دوني او عهد په باره کې سوال اوکړو نو رسول الله ورته او فرمائيل په جنت کې ديوي ونې نوم طوبي دی او هغه يې د دنيا په ونو کې د جوزہ سره مشابه او گرخوله اعرابي بيا سوال اوکړو چي ددي ونې وگي به څومره وي ورته يې او فرمائيل د دومره مصافي په مقدار به وي چي مسلسل به ديوي مياشتي پوري الوزولی شي اعرابي بيا تپوس اوکړو چي ددي جرړي به څومره وي ورته يې او فرمائيل ستا دکور په اوبانو کې چي کوم خوان اوبن روان وي نو ددي دجرړو احاطه نشي کولی تردي چي دا اوبن به بوډا شي غرض دا چي دي اعرابي بيا دانگور په باره کې هم سوال اوکړو.

د کوري ذکر يې تمثيلا کړی دی، کور په عموما وړوکی شي وي او لږ شان خاي راگيروي په دي کې د دنيا حقارت ته اشاره ده چي دنيا د الله تعالي په نزد څومره حقيره ده او جنت ورته څومره عزيز دی.

۳۲۹۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَإِنْ شِئْتُمْ فَأَقْرَعُوا: وَظِلٌّ مَمْدُودٌ، وَمَاءٌ مَسْكُوبٌ، (الواقعة: ۲۰-۳۱). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ." (١)

ترجمه: د انس رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په جنت کې يوه ونه ده چي په اس سور سړی يې په سل کاله کې نه شي وهلي او که مو خوښه وي ددي تصديق دپاره دا ايت تلاوت کړی " وَظِلٌّ مَمْدُودٌ وَمَاءٌ مَسْكُوبٌ " او په سورو اوږدو کي او په اوبو رواني کړي شوو کښ امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دابوسعيد خدری رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي

تشریح: ممدود په حديث کي راغلي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا (صحيح بخاري كتاب بدء الخلق، صحيح مسلم، باب ما جاء في صفة الجنة) په کي يوه ونه ده که (په اس) سور سړي د هغې په

سوري کي سل کال سفر او کري نو د هغي سوري به ختم نه شي.
يا دا چي هميشه به سوري وي په نمر سره به نه ختميري. د دي ذکر په سورة نساء عـ ۵۷ پ
۵ کي دي. وَلَدَحْلُهُمْ ظِلًا ظَلِيلًا.

۳۲۹۴- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا رِشْدِيْنُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ دَرَّاجٍ، عَنْ أَبِي
الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ: " وَفُرْشِ
مَرْفُوعَةٍ (الواقعة: ۳۴) قَالَ: ارْتِفَاعُهَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَمَسِيرَةُ مَا بَيْنَهُمَا خَمْسُ مِائَةٍ
عَامٍ. " قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ رِشْدِيْنِ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ
الْعِلْمِ مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ: وَارْتِفَاعُهَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، قَالَ: ارْتِفَاعُ الْفُرْشِ الْمَرْفُوعَةِ فِي
الدَّرَجَاتِ وَالْدَّرَجَاتُ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. (١)

ترجمه: دابوسعيد خدري رضي الله عنه بيان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دايت كريمه
"وفرش مرفوعة" باره کي اوفرمايل ددي بسترو لوړوالي به دومره وي خومره چي دزمکي او
اسمان مينځ کي فاصله ده او ددي په مينځ کي دتلو مسافه دپنځه سوه کالو په مقدار ده.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف د رشدين په روايت پيژنو
بعضي اهل علم وائي په دي حديث کي د "ارتفاعها كما بين السماء والارض" مفهوم دادي
چي ددي بسترو لوړوالي او د درجو دبلندی مطابق به وي او دهر دوه درجو په مينځ کي به
دومره فاصله وه خومره چي دزمکي او اسمان مينځ کي ده.

۳۲۹۵- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى،
عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "
وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَتَّكُمُ تُكْذِبُونَ (الواقعة: ۸۲) قَالَ: شُكْرُكُمْ تَقُولُونَ مُطِرْنَا بِنُورٍ كَذَا وَكَذَا،
وَيَنْجِمُ كَذَا وَكَذَا. " قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ
حَدِيثِ إِسْرَائِيلَ، وَرَوَاهُ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ،

لَحْوَةً، وَلَمْ يَرْفَعْهُ. حَدَّثَنَا بِذَلِكَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ. (١)
ترجمه: علي رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت
 كريمه "وتجعلون رزقكم انكم تكذبون" باره كي اوفرماييل ستاسو شكر دادي چي تاسو
 داسي اوواني چي دا باران دفلاني فلاني ستوري په وجه شوي دي كه داسي مو اووئيل نو په
 دي طريقه به تاسو د دروغ وئيلو په نتيجه كي دحق تكذيب او كړئ.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب صحيح دي مونږ يي صرف داسرائيل په
 روايت پيژنو او داسرائيل نه علاوه بل چا دا مرفوع نه دي بيان كړي، دا حديث سفيان ثوري
 د عبد الاعلي نه او هغه د عبد الرحمن سلمې نه او هغه د علي رضي الله عنه نه په همدي مضمون
 نقل كړي دي او مرفوع يي نه دي بيان كړي.

٣٢٩٦- حَدَّثَنَا أَبُو عَمَّارٍ الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ الْخُرَازِيُّ الْمَرْوَزِيُّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ مُوسَى بْنِ
 عُبَيْدَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبَانَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فِي
 قَوْلِهِ: "إِنَّا أَنْشَأْنَا هُنَّ إِنِشَاءً" (الواقعة: ٣٥)، قَالَ: إِنَّ مِنَ الْمُنْشَأَاتِ اللَّائِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزَ عُنْشًا
 رُمُصًا. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ،
 وَمُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ، وَيَزِيدُ بْنُ أَبَانَ الرَّقَاشِيُّ يُضَعَّفَانِ فِي الْحَدِيثِ. (٢)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت كريمه
 "انا انشاناهن انشاء" باره كي اوفرماييل په دي ښځو كي به هغه ښځي هم وي كومي چي په
 دنيا كي بوډي گاني شوي وي او سترگي يي خرابي شوي وي او اوبه به ترينه تللي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدي سند دموسي بن
 عبیده په روايت مرفوع پيژنو او موسي بن عبیده او يزيد بن ابان رقاشي په باب د حديث كي
 ضعيف گنرلي شوي دي.

٣٢٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عِكْرِمَةَ،
 عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ شَبَبْتُ، قَالَ: "شَيْبَتُنِي هُوَ،

١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٠٤٢)

٢ - تفرد به المؤلف تحفة الأشراف.

وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَعَمَّ يَتَسَاءَلُونَ، وَإِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَرَوَى عَلِيُّ بْنُ صَالِحٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ نَحْوَ هَذَا، وَرَوَى عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي مَيْسَرَةَ شَيْءٌ مِنْ هَذَا مُرْسَلًا، وَرَوَى أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ حَدِيثِ شَيْبَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ هَاشِمُ بْنُ الْوَلِيدِ الْهَرَوِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ. (١)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي ابوبكر رضي الله عنه او ونييل اي دالله رسوله بوداشوي رسول الله او فرماييل سورة هود او سورة واقعه او سورة المرسلات او سورة عم يتسائلون او سورة اذا الشمس كورت، بودا كرم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يي دابن عباس په روايت صرف په همدي سند پيژنو، علي بن صالح دا حديث په همدي مضمون دابو اسحاق نه او هغه د ابو جحيفه نه نقل كړي دي، ددي حديث بعضي مضمون دابو اسحاق دابو ميسره نه مرسل نقل كړي دي، ابوبكر بن عياش دابو اسحاق په واسطه د عكرمه نه او عكرمه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه د شيبان د حديث پشان حديث نقل كړي دي چي دابو اسحاق نه يي نقل كړي دي او ابو اسحاق پخپل روايت كي دابن عباس واسطه نه ده ذكر كړي.

٥٧_بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْحَدِيدِ

د سورة حديد د بعضي ايتونو تفسير

٣٢٩٨_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: بَيْنَمَا نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذَا؟" فَقَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "هَذَا الْعَنَانُ، هَذِهِ رَوَايَا الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَدْعُونَهُ"، قَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ

أَعْلَمُ. قَالَ: "فَإِنَّهَا الرَّقِيعُ سَقْفٌ مَحْفُوظٌ وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ. ثُمَّ قَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ كَمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ". ثُمَّ قَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ مَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ. حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشُ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدٌ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ". ثُمَّ قَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَكُمْ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "فَإِنَّهَا الْأَرْضُ". ثُمَّ قَالَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَ ذَلِكَ؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "فَإِنَّ تَحْتَهَا الْأَرْضَ الْأُخْرَى بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ. حَتَّى عَدَّ سَبْعَ أَرْضِينَ بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِ مِائَةِ سَنَةٍ". ثُمَّ قَالَ: "وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلَيْتُمْ رَجُلًا بِحَبْلِ إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَّطَ عَلَى اللَّهِ". ثُمَّ قَرَأَ: هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (الحديد: ٣) قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. قَالَ: وَيُزَوِّى عَنْ أَيُّوبَ، وَيُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ، وَعَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ. قَالُوا: لَمْ يَسْمَعْ الْحَسَنُ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَفَسَّرَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ هَذَا الْحَدِيثَ، فَقَالُوا: إِنَّمَا هَبَّطَ عَلَى عِلْمِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ وَسُلْطَانِهِ. عِلْمُ اللَّهِ وَقُدْرَتُهُ وَسُلْطَانُهُ فِي كُلِّ مَكَانٍ. وَهُوَ عَلَى الْعَرْشِ كَمَا وَصَفَ فِي كِتَابِهِ. (١)

ترجمه ابوهريره رضي الله عنه بيان دي يوه ورخ رسول الله صلي الله عليه وسلم دصحابه كرامو سرد ناست وو چي يوه وريخ راغله رسول الله ورته او فرمايل ايا تاسو ته معلومه ده چي دا څه خيز دي هغوى او وئيل الله او دهغه رسول ښه پوهيږي رسول الله او فرمايل دا وريخ ده او دا دزمكي گوټونه او غاړي دي الله تعالي دا وريخ يو داسي قوم ته ورشړي او ورولي يي څوك چي ددي شكر گزار نه دي او نه الله لره رابلي. بيا رسول الله او فرمايل ايا تاسو ته معلومه ده چي ستاسو دپاسه څه دي؟ خلقو او وئيل الله او دهغه رسول ښه پوهيدونكي دي رسول الله او فرمايل دا اسمان "رقيع" دي او دا يو داسي چت دي چي دجناتو نه محفوظ كړي شوي دي او دا يوه داسي چپه ده چي بغير ستنو او درولي شوي ده بيا رسول الله تپوس او كړو چي تاسو ته معلومه ده چي ستاسو او ددي په مينځ كي څومره فاصله ده. خلقو او وئيل الله او دهغه رسول ښه پوهيږي رسول الله او فرمايل ستاسو او ددي په مينځ كي دپنځه سوه كالو دمسافي په مقدار لري والي دي بيا يي تپوس او كړو ايا تاسو ته معلومه ده چي ددي دپاسه څه دي خلقو

اووئيل الله او دهغه رسول بنه پوهيرې رسول الله او فرمايل ددي دپاسه دوه اسمانونه دي چي يونه دبل پوري دپنځه سوه کالو مسافه ده او په همدې شان يې اوه اسمانونه اوشميرل او دهر دوه اسمانونو مينځ کي يې هم دومره فاصله بيان کړه څومره فاصله چي دزمکي نه اسمان پوري ده، او بيا يې تپوس اوکړو چي ددي دپاسه څه دي خلقو اووئيل الله او دهغه رسول بنه پوهيرې رسول الله او فرمايل ددي دپاسه عرش دي او دعرش او داسمان مينځ کي دومره فاصله ده څومره چي د دوه اسمانونو په مينځ کي وي رسول الله تپوس اوکړو ايا تاسو ته معلومه ده چي ستاسو لاندې څه دي؟ خلقو اووئيل الله او دهغه رسول بنه پوهيرې رسول الله او فرمايل ستاسو نه لاندې زمکه ده او دهغي لاندې بله زمکه ده چي په مينځ کي يې دپنځه سوه کالو دمزل مقدار فاصله ده او په دي شان يې اوه زمکي اوشميرلي او دهرې زمکي په مينځ کي يې دپنځه سوه کالو په مقدار مسافه بيان کړه بيبي او فرمايل زما دي په هغه ذات قسم وي دچا په لاس کي چي دمحمد روح وي چي تاسو کومه رسئ زورپنده کړئ نو دا به الله تعالي ته رسېږي او بيا يې دا ايت کریمه "وهوالاول والاخر والظاهر والباطن وهو بکل شيء علیم" تر اخره پوري تلاوت کړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي ايوب ديونس بن عبید نه او هغه دعلي بن زيد نه نقل کړي دي ددوي خيال دي چي دحسن بصري سماع دابوهريره نه ثابت نه ده، بعضي اهل علمو ددي حديث په تفسير کي وئيلي دي ددي مطلب دادي چي دا رسئ به دالله تعالي په علم باندې کوزيرې او الله تعالي او دهغه قدرت او دهغه حکومت په هر څاي کي وي او لکه څنگه چي هغه پخپل کتاب کي دخپل ځان متعلق فرمايلي دي "ان الله علي العرش استوي".

تشریح: "وهوالاول والاخر والظاهر والباطن وهو بکل شيء علیم" دټول مخلوق نه اول دي او هم هغه به دټولو دذاتي يا صفاتي پناه نه پس هم پاتي کيږي (يعني نه ورباندې عدم راغلي دي لکه چي په مخلوق وقوعا عدم راغلي دي او نه به ورباندې عدم راشي وقوعا لکه چي دپناه دعالم په وخت کي په مخلوق راځي برابره خبره ده چي په مرتبه دذات کي وي چي باوجود دخلوت داهل جنت او اهل نار به په ټولو وي ځکه چي مخلوق ابدي هم ممکن دي او ممکن ده چي په مرتبه دذات کي عاري وي دوجود نه ددغه عري په وخت کي هم دحق تعالي دپاره وجوب ثابت دي پس په دي معني دټولو نه اخر دي او هغه دمطلق وجود په اعتبار په دلائلو سره انتهائي ظاهر دي او هغه دذات دحقيقت په اعتبار انتهائي مخفي دي (يعني هيڅوک دهغه دذات ادراک نه شي کولي)، اوگويا کي هغه پخپله داسي دي چي مخلوق ته من وجه معلوم دي او من وجه معلوم نه دي ليکن هغه ته ټول مخلوق من کل وجوه معلوم دي، او هغه دهر څيز نه

دسورة المجادله دبعضي ايتونو تفسير

٣٢٩٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَوَانِيُّ الْمَعْنَى وَاحِدًا، قَالَا: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا قَدْ أُوتِيتُ مِنْ جَمَاعِ النِّسَاءِ مَا لَمْ يُؤْتِ غَيْرِي، فَلَمَّا دَخَلَ رَمَضَانُ تَظَاهَرْتُ مِنْ امْرَأَتِي حَتَّى يَنْسَلِخَ رَمَضَانُ فَرَقًا مِنْ أَنْ أُصِيبَ مِنْهَا فِي لَيْلِي، فَأَتَتَابِعُ فِي ذَلِكَ إِلَى أَنْ يُدْرِكَنِي النَّهَارُ وَأَنَا لَا أَقْدِرُ أَنْ أَنْزِعَ، فَبَيْنَمَا هِيَ تَخْدُمُنِي ذَاتَ لَيْلَةٍ إِذْ تَكْشَفُ لِي مِنْهَا شَيْءٌ فَوُثِّبْتُ عَلَيْهَا، فَلَمَّا أَصْبَحْتُ غَدَوْتُ عَلَى قَوْمِي فَأَخْبَرْتُهُمْ خَبْرِي، فَقُلْتُ: انْطَلِقُوا مَعِيَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبِرْهُ بِأَمْرِي، فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ لَا نَفْعُ، نَتَخَوَّفُ أَنْ يَنْزِلَ فِيْنَا قُرْآنٌ أَوْ يَقُولَ فِيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَالَةً يَنْبَغِي عَلَيْنَا عَارُهَا، وَلَكِنْ اذْهَبِ أَنْتِ فَاصْنَعِي مَا بَدَا لَكَ، قَالَ: فَخَرَجْتُ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ خَبْرِي، فَقَالَ: " أَنْتِ بِذَاكَ؟ " قُلْتُ: أَنَا بِذَاكَ، قَالَ: " أَنْتِ بِذَاكَ؟ " قُلْتُ: أَنَا بِذَاكَ، قَالَ: " أَنْتِ بِذَاكَ؟ " قُلْتُ: أَنَا بِذَاكَ، وَهَآنَا ذَا فَأَمِضِي فِي حُكْمِ اللَّهِ، فَإِنِّي صَابِرٌ لِذَلِكَ، قَالَ: " أَعْتَقِي رَقَبَةً "، قَالَ: فَضَرَبْتُ صَفْحَةَ عُنُقِي بِيَدِي، فَقُلْتُ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أُمْلِكُ غَيْرَهَا، قَالَ: " صُمْ شَهْرَيْنِ "، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَهَلْ أَصَابَنِي مَا أَصَابَنِي إِلَّا فِي الصِّيَامِ، قَالَ: " فَأَطِعمِ سِتِّينَ مِسْكِينًا "، قُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ بَنَيْنَا لَيْلَتَنَا هَذِهِ وَخَشَى مَا لَنَا عَشَاءٌ، قَالَ: " اذْهَبِي إِلَى صَاحِبِ صَدَقَةِ بَنِي زُرَيْقٍ، فَقُلِي لَهُ فَلْيَدْفَعْهَا إِلَيْكَ فَأَطِعمِ عَنْكَ مِنْهَا وَسَقَا سِتِّينَ مِسْكِينًا، ثُمَّ اسْتَعِينِ بِسَائِرِهِ عَلَيْكَ وَعَلَى عِيَالِكَ "، قَالَ: فَارْجِعِي إِلَى قَوْمِي، فَقُلْتُ: وَجَدْتُ عِنْدَكُمْ الضِّيقَ وَسُوءَ الرَّأْيِ، وَوَجَدْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السَّعَةَ وَالْبَرَكَهَ، أَمَرَ لِي بِصَدَقَتِكُمْ، فَأَذْفَعُوهَا إِلَيَّ فَدَفَعُوهَا إِلَيَّ "، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، قَالَ مُحَمَّدٌ: سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ لَمْ يَسْمَعْ عِنْدِي مِنْ سَلَمَةَ بْنِ صَخْرِ، قَالَ: وَيُقَالُ سَلَمَةُ بْنُ صَخْرِ سَلْمَانُ بْنُ صَخْرِ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ ثَعْلَبَةَ وَهِيَ امْرَأَةُ أَوْسِ بْنِ

الصَّامِتُ. (١)

ترجمه: د سلمه بن صخر انصاري بيان دي چي په ما کي د بنځو سره د جماع کولو او شهوت متعلق ډير طاقت وو کوم چي په بل چا کي نه وو. کله چي درمضان مياشت راغله نو ما ددي ويرې په وجه چي چرته ورسره جماع ونکړم اود جماع کولو په حالت کي راباندې چرته سبا نشي، او دي لره په پريښودلو سره چرته ورنه جدا نشم ددي وجوهاتو په بنا ما د خپلي بنځي سره د رمضان ختميدو پوري ظاهر وکړو. بيا يوه شپه داسي راغله چي زما بنځه زما په خدمت کي مشغول وه ناڅاپه زما دهغي په يو داسي ځاي نظر ولگيدو (نو ما ورنه خپل ځان ونه ساتلي شو، او په غيږ کي مي راوښوله کله چي سبا شو نو خپل قوم ته راغلم اود خپل حال نه مي خبردار کړل، ما ورته ووييل رسول الله ته راسره ورشي تردې چي زه يې د خپلي معاملي خبردار کړي شم، هغوی راته ووييل هرگز نه په الله قسم مونږ درسره نشو تلې چرته زمونږ متعلق قرآن نازل نشي، او يا مو رسول الله چرته شرمنده نکړي، پخپله ورشه او چي څنگه مناسب وي هغه شان وکړه، دي وايي چي زه روان شوم او رسول الله ته ورغلم او خپله واقعه مي ورته بيان کړه، رسول الله راته وفرمايل ته داسي وکړه ما ووييل درسته ده نو ما همدغه شان وکړل ما ورته ووييل زما همدا غلطې شوي ده په ما باندې د الله حکم جاري کړی زه پخپله خبره ثابت قدم يم، رسول الله وفرمايل يو غلام ازاد کړه ما پخپل څټ لاس رابښکلو او ورته مي ووييل په هغه ذات قسم چا چي ته په حقه راليکلي يې ما سره د خپل څټ نه علاوه بل څټ نشته (نو غلام څنگه ازاد کړم، بيا يې وفرمايل دوه مياشتي مسلسل روژي ونيسه ما وويل د الله رسوله اصل غم خو ما ته د يوې روژي نه جوړ شوی دی، رسول الله وفرمايل بيا شپيته مسکينانو ته خوراک ورکړه ما وويل قسم په الله چا چي ته په حقه راليکلي يې مونږ بيوگانۍ شپه هم په نهره تيره کړي ده، مونږ کړه خو د شپې دپاره هم خوراک نه وو، رسول الله وفرمايل د بني زريق عامل ته ورشه او ورته ووايه چي د صدقي مال راوباسي او دهغي نه يو وسق شپيته مسکينانو باندې وخوروه او چي څه پاتي شي هغه پخپله وخورئ، دی وايي چي بيا زه خپل قوم ته واپس راغلم او ورته مي وويل ما خو تاسو سره صرف تنگي او بد گمانې او بده رايې وموندله مگر در رسول الله سره مي پراخي او برکت وموندلو، رسول الله ما ته ستا سو د صدقي اخستلو حکم کړی دی پس تاسو دا ماته را کړئ چنانچي هغوی ماته صدقه را کړه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دی امام بخاري وايي سليمان بن يسار زما په نزد

^١ سنن ابی داود في الطلاق ١٤ (٢٢١٣)، سنن ابن ماجه في الطلاق ٢٥ (٢٠٦٢)، (تحفة الأشراف: ٢٥٥٥)، مستند احمد (٥)

٢٢١٩، سنن الدارمی في الطلاق ٩ (٢٢١٩)

د سلمه بن سخر نه سماع نه ده کړي سلمه بن سخر ته سلمان بن صخر هم ويلي شي، په دي باب کي د خوله بنت ثعلبه نه هم روايت وارد دی او داد اوس بن صامت بنسخه ده.

۳۳۰۰_ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَشَجِيُّ، عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ الثَّقَفِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلْقَمَةَ الْأَثَرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَأَجَّيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ (المجادلة: ۱۲) قَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا تَرَى دِينَارًا؟" قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ، قَالَ: "فَنِصْفُ دِينَارٍ؟" قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ، قَالَ: "فَكُم؟" قُلْتُ: شَعِيرَةٌ، قَالَ: "إِنَّكَ لَزَهِيدٌ"، قَالَ: فَنَزَلَتْ: ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ (المجادلة: ۱۳) الْآيَةُ، قَالَ: "فَبِي خَفَّفَ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ شَعِيرَةٌ: يَغْنِي وَزَنَ شَعِيرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ، وَأَبُو الْجَعْدِ اسْمُهُ رَافِعٌ. (١)

ترجمه: علي بن ابي طالب رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي كله ايت كريمه "يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَأَجَّيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ" نازل شو نو نبي كريم صلي الله عليه وسلم زما نه تپوس او کړو ستا څه راني ده؟ يو دينار صدقه مقرر کړه؟ ما او ونيل چي خلق ددي طاقت نه لري بيا يي او فرمائيل ايا نيم دينار مقرر کړم ما او ونيل ددي هم طاقت نه لري بيا يي او فرمائيل چي څومره مقرر کړم ما او ونيل يوه وربشه رسول الله او فرمائيل ته خو ډير کمونکي او ختلي او په دي باره کي دا ايت كريمه "ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ" اي ايسان والو كله چي جرگه کول غواړي تاسو د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره نو اوليرې مخکي د جرگي ستاسو نه صدقه، علي رضي الله عنه فرمائي الله تعالي زما په وجه چي په ما يي فضل او کړو په خلقو تخفيف راوستلو او دا حکم يي منسوخ کړو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي او مونږ يي صرف په همدي سند پيژنو، د علي رضي الله عنه قول "شعيرة" نه مراد دومره څيز دي چي ديوي وربشي سره برابر وي.

تشریح: په دي کي د جرگي کولو دريم قانون او ادب دي او په دي کي تخفيف او آسانتيا ده د

نبي كريم صلي الله عليه وسلم دپاره او د جرگي کوونکو اخلاص ښکاره کول دي. وجه دا ده چې منافقانو به بي ضرورته د نبي صلي الله عليه وسلم سره جرگي کولي او د هغوي وخت به نې ضائع کړو. او نورو مومنانو لره به نې د جرگي کولو وخت نه ورکړو نو الله تعالي دا قانون مقرر کړو چې څوک نبي صلي الله عليه وسلم سره مشوره يا جرگه کول غواړي نو وړاندي به صدقه او کړي د دي دپاره چې اخلاص نې معلوم شي. او دا حکم خاص وو د نبي كريم صلي الله عليه وسلم په جرگه کولو باندې. فَقَدِمُوا. کي امر د وجوب دپاره دي.

بيان القرآن ددي ايت سبب د نزول داسي بيان کړی دی:

بعضي مالداران به په دربار نبوي کی حاضر شول او ددير وخته پوري به يې پتي خبري کولي او فقيرانو ته به دزد کړي وخت کم ملاويدو نو رسول الله ددوي دا اوږده ناسته خوښه نکره نو په دي باره کی دا ايت "اذا ناجيتم الرسل" الخ نازل شو فتح البيان بغير دسند نه دزید بن اسلم نه روايت نقل کړي دي چې يهودي منافقينو به بغير د ضرورت نه در رسول الله سره مجلس کولو مسلمانان يې په دي خيال چې شايد کومه ضرر رسونکي خبره به کيږي ددي گمان نه منع کړی چې ذکر يې په ايت نهوا عن النجوي کی شوي دي ليکن هغوي منع نه شول نو دا حکم نازل شو "اذا ناجيتم الرسل" الخ، په دي ايت کی اهل باطل په وجه دمحبت دمال او عدم محبت ددين دانس نه منع کړي شو.

زه وایم ياخو به هغه اغنياء هم منافقين وي او يا به مسلمانانو هم د ذهن دخالي والي په حالت کی داسي کول او منافقانو به دمومنانو دخفه کولو دپاره داسي کول.

۳۳۰۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، أَنَّ يَهُودِيًّا أَتَى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ، فَقَالَ: السَّامُ عَلَيْكُمْ، فَرَدَّ عَلَيْهِ الْقَوْمُ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا قَالَ هَذَا؟" قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، سَلَّمَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَالَ: "لَا، وَلَكِنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا، رُدُّوهُ عَلَيَّ"، فَرَدُّوهُ، قَالَ: قُلْتُ: السَّامُ عَلَيْكُمْ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عِنْدَ ذَلِكَ إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَقُولُوا: عَلَيْكَ، قَالَ: عَلَيْكَ مَا قُلْتُ، قَالَ: وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ (المجادلة: ۸)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه : دانس بن مالک رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يويهودي رسول الله صلي الله عليه وسلم او صحابه کرامو ته راغلو او وئيل يي "السام عليكم" (په تاسو دي مرض راشي، نو خلقو ده ته دده دسام لفظ جواب ورکړو رسول الله دخلقو نه تپوس او کړو ايا تاسو ته معلومه ده چي ده څه او وئيل ؟ خلقو او وئيل الله او دالله رسول بهتر پوهيږي اي دالله رسوله سلام يي کړي دي رسول الله او فرمايل هرگز نه بلکه هغه خوداسي داسي او وئيل تاسو يي راوگرځوي او ماته يي راولي نو خلقو هغه راوگرځولو او رسول الله ته يي حاضر کړو ديهودي نه يي تپوس او کړو تا "السام عليكم" او وئيل هغه او وئيل هو نور رسول الله په همدې وخت کي حکم صادر کړو چي کله په اهل کتابو کي څوک تاسو ته سلام او کړي نو تاسو په جواب کي عليه ماقلت "واني او بيا يي دا ايت کریمه " وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ " او کله چي راشي تاته نو سلام کوي تاته په هغه طريقه چي سلام نه دي خودلي په هغي سره الله تعالي، او وائي دوي په خپلو زړونو کي چي ولي سزا نه را کوي مونږ ته الله تعالي په هغه خبرو چي وايو ئي مونږ، نازل شو امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ " دا شامل دي هغه الفاظو او طريقو د سلام ته چي د شريعت نه خلاف وي. لکه لفظ: السَّامُ عَلَيْكَ. په خيره راغلي څه چاري يا ورځ د څه شه. يا په گوتو او په لاس او چتولو سره سلام کول او په السلام عليكم سره ابتداء نه کول. او په داسي حالت کي چي څوک رومبي سلام اونه کړي نو هغه له جواب نه ورکول لازم دي. "يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ" د الله تعالي تحيه د سلام په لفظ سره ذکر ده. لکه: و سلام علي عباده الذين اصطفى، و سلام علي المرسلين.

احمد او بزار په جيد سند سره د عمر رضي الله عنهما نه روايت بيان کړي دي چي د سلام کولو په وخت کي به يهوديانو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته سام عليك وئيل او بيا به يي پخپل مينځ کي وئيل چي ددي لفظ په وئيلو الله تعالي مونږ ته عذاب ولي نه را کوي، يعني که دا رسول رښتوني وي نو دده په گستاخي کولو الله مونږ ته عذاب نه را کوي، نو په دي باندي کي دا ايت کریمه وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَيُتْسَمَّ الْأَصْمِيرُ نازل شو.

"بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ" يهوديانو به د السلام عليكم په ځاي باندي السام عليكم وئيل او سام په معني دمرگ دي (گويا کي دوکه به يي ورکوله او ددعا په ځاي به يي خيري کولي).

"وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ" يعني پخپلو زړونو کي او يا دا چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم دخوانه چي به لاړل نو پخپل مينځ کي به يي داسي وئيل

"حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ" دوی ته د عذاب ورکولو دپاره جهنم کافي دي.

دام المومنين عائشه رضي الله عنها بيان دي چي ديهوديانو يوي ډلي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دراتلو اجازت او غوښتلو اجازت چي ورته ملاؤ شو نو ويي وئيل السام عليكم، ماچي دا لفظ واوريدو نو اومي وئيل بل السام واللعنة عليكم (يعني تاسو دي هلاک شئ) نو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي عائشي الله تعالي رقيق دي (يعني نرمي کونکي)، او په خبرو کولو کي نرمي خوښوي ما عرض او کړو ايا تا وانوريدل چي دوی څه او وئيل رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل ما هم داسي او وئيل، په بل روايت کي راغلي دي چي ما هم عليكم او وئيل، دبخاري په روايت کي دي چي يهوديان د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شول او السام عليكم يي او وئيل نو رسول الله صلي الله عليه وسلم هم په جواب کي عليكم او وئيل نو عائشه رضي الله عنها صبر اونکړو او ويي وئيل السام عليكم ولعنکم الله وعضب عليكم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي عائشي نرمي اختيار کړه او د سختو خبرو او فحش گويي نه پرهيز او کړه عائشه رضي الله عنها عرض او کړو ايا تا ددوی خبري وانوريدي چي څه يي او وئيل نو رسول الله او فرمائيل ما چي څه او وئيل ايا تا وانوريدل ما خو دهغوئ خبري هغوئ ته ورواپس کړي او زما خبري ددوی په حق کي قبولي شوي ليکن ددوی خبري زما په حق کي نه قبيليري.

دمسلم په روايت کي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل ته فحشگو مه جوړېږه يقينا الله تعالي فحش گويي نه خوښوي.

دابن عمر رضي الله عنهما بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل کله چي يهوديان تاسو ته سلام کوي نو په دوی کي بعضي کسان السام عليكم وائي نو تاسو هم ورته وعليك وائي (متفق عليه).

دانس رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل کله چي اهل کتاب تاسو ته سلام کوي نو تاسو ورته وعليك وائي (متفق عليه).

٥٩- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْحَشْرِ

دسورة حشر دبعضي ايتونو تفسير

٣٣٠٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "حَرَّقَ رَسُولُ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْلَ بَنِي النَّضِيرِ، وَقَطَعَ وَهِيَ الْبُؤَيْرَةُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ (الحشر: ٥). قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه - عبدالله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د بني نضير قبيلي د کجورو وني اوسوزولي او ويبي ريبيلي او ددي خاي نوم بويره وو نو په همدي موقعه الله تعالي دا ايت " مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ " جرړو خپلوباندي نوداپه حکم دالله تعالي سره دي اوددي دپاره چي شرمنده کړي پوره نافرمانو لره، نازل کړو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح "ما قطعتم من لينة" يعني کومي وني چي تاسو کټ کړي لکه چي ابو ليلي عجوه کجوري کټ کړي وي او کومي چي يي نه وي کټ کړي ولاړي يي پريخودلي وي لکه چي عبدالله بن سلام عجوه کجوري نه کټ کولي او ولاړي يي پريخودلي "لينة" دلون نه مشتق دي ددي جمع الوان راځي او دبعضو په نزد دلين نه مشتق ده (کذا في الصحاح). بغوي ليکلي دي چي علماؤ دلينة مختلف معاني بيان کړي دي دبعضو اهل علمو قول دي چي لينة د کجورو هر قسم ونو ته ونيلي شي خو د عجوه کجورو وني په دي کي شامل نه دي (عکرمه او قتاده).

د زاذان په روايت سره دا قول دابن عباس رضي الله عنهما نه هم مروي دي فرمايل يي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم عجوه کجوري پريخودلي او نوري به يي کټ کولي د عجوه کجورو نه علاوه نورو ونو ته به مديني والا الوان ونيل دمجاهد او عطيه قول دي چي بغير دتحقيق نه دهر قسم کجوري وني ته لينة ونيلي شي، سفيان قول دي چي په کجورو کي اعلي قسم ونو ته لينة ونيلي شي دمقاتل قول دي چي لينة د کجورو هغه قسم وني دي کومو ميوي ته چي لون ونيلي شي او دا په رنگ کي ډيري زيږي او بناسسته بنکاري چي گنگوري يي د دتنه نه بهر بنکاري او دومره نرموالي لري چي غاښونه ورښوخي او عرب يي ډيري خوښوي ددي ديوي وني قيمت درصيف دقيقتم سره برابر وي او عربو ته رصيف ډير مرغوب وي.

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المزارعة ٢ (٢٢٥٦)، والجهاد ١٥٢ (٢٠٢٠)، والمغازي ١٢ (٢٩٦٠)، صحيح

مسلم / الجهاد ١٠ (١٤٢٦)، سنن ابی داود / الجهاد ٩١ (٢٦١٥)، سنن ابن ماجه / الجهاد (٢٨٢٢)، وسنن الدارمي / السير ٢٢

"فبأذن الله" يعني ددي ونو ڪٽ ڪول يانه ڪٽ ڪول دي لره ولاڙ پريخودل ٿول دالله تعاليٰ په اجازت سره دي يعني په دي ڪي هيڻ گناه نشته، بخاري دابن عمر رضي الله عنهما نه روايت بيان ڪري دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دبنني نصير دڪجورو باغونه اوسوزول او ڪٽ يي ڪرلي او دي ڪٽ ڪري شوو او سوزولي شوو ونو ته به بوئير وئيلي ڪيدل (بويره د باثريه تصفير دي او دباثريه معني تباه ڪري شوي ده او ددي ماده بور راخي).

ابو يعليٰ په ضعيف سند سره دجابر رضي الله عنه نه روايت بيان ڪري دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په اجازت سره دڪجورو ونو ڪٽ ڪري شوي وي بيا يي دبنني نصير سره زياته سختي وڪره نوصحابه ڪرامو عرض او ڪرو اي دالله رسوله مونڙ ڇه ونو ڪٽ ڪري دي او ڇه مو پريخودلي دي ايا په دي ڪي به ڇه گناه وي؟ نو په دي باره ڪي دا ايت نازل شو.

"ليخزي الفاسقين" يعني دڪٽ ڪولو په اجازت ورڪولو سره دالله تعاليٰ مقصود ديهوديانو ذليل ڪول وو.

مسئله: ددي ايت په رنڙا ڪي امام ابو حنيفه فرمائيلي دي ڪه چري مسلمان حاڪم دڪافرانو ڪومه قلا محاصره ڪري نو دهغه ڇاي دونو ڪٽ ڪول او فصلونه بربادول او ڪورونه ورائول او هغي ته اور اچول جائز دي دابن همام قول دي دا جواز په هغه وخت ڪي دي ڪله چي ددينه بغير ڪافران مغلوب ڪيدي نشي او نه گرفتار ڪيدي شي ليڪن ڪه دا گمان غالب وو چي ڪافران ددينه بغير هم مغلوب ڪيدي شي او مسلمانان فتح حاصلولي شي نو اور اچول او بوتني ويستل او نوره تباهي ڪول جائز نه دي ڇڪه چي په دي صورت ڪي دي تباڪاري ته ضرورت نشته او اجازت دضرورت مطابق وو.

دامام احمد قول دي چي دا ڪار په دوه شرطونو ڪي په يو شرط سره جائز دي يو شرط خو دادي چي ڪافرانو هم زمونڙ سره داسي سلوك ڪري وي دويم دادي چي زمونڙ دپاره ونو ڪٽ ڪول ڇڪه ضروري دي چي دڪافرانو سره جنگ او مقابلو ددينه بغير گرانه ده دامام شافعي قول دي چي دڪافرانو ڪورونه ورائول او ونو ويستل او تباه ڪول دجنگي ضرورت په بنا جائز دي او دا عمل په هغه صورت ڪي هم جائز دي ڪله چي دفتح اميد نه وي او ڪه دڪاميابي اميد وي نو داسي نه ڪول مستحب دي، زير تفسير ايت او ذکر شوي دواڙه حديثونه دونو ڪٽ ڪولو لره جائز گرڇوي.

امام احمد داسامه بن زيد بيان نقل ڪري دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زه يو ڪلي ته وليڙلم او راته يي او فرمائيل چي دسباڪيدو په وخت ڪي به هلته خان ورسوي او اور به واچوي ، ابن جوزي دخپل مسلك په استدلال ڪي وئيلي دي چي زمونڙ داصحابو روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به ڪله ڪومه فوجي دسته چرته ليڙله نو ورته به يي فرمائيل چي ونو ته

نه خرابوي او علاوه دهغه ونو نه کومي چي په جنگ کي رکاوټ پيدا کوي نوري به نه بربادوي پاتي شو مذکوره دوه حديثونه يعني دابن عمر حديث او داسامه بن زيد حديث نو ددي مطلب هغه دي کوم چي مونږ بيان کړو (يعني صرف دجنگي ضرورت په وجه دا کار جائز گرځولي شوي دي) مگر دومره خبره ضرور ده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم کله دونو کټ کولو حکم کړي وو په هغه وخت کي دغالب کيدو قوي گمان نه وو او ايت کریمه "ما ظننتم ان يخرجوا وظنوا انهم مانعتهم حصونهم" هم په دي باندې دلالت کوي.

امام احمد چي دقطع اشجار دمانعت په سلسله کي کوم حديث نقل کړي دي که دا صحيح هم ثابت شي خو بيا هم دقراني ايت په مقابله کي دا معمول بها نشي گرځيدې ايت خو جواز دقطع لره مستلزم دي، علامه بغوي ليکلي دي کله چي بني نضير کورونه او زمکي پريخودي او لارل نو دخيردغنيمت دمال پشان مسلمانانو ددوي متروکه زمکو او کورونو دتقسيمولو خواهش اوکړو نو په دي باره کي لاتدينې ايت نازل شو. (قاضي ثناء الله پاني پتي)

۳۳۰۳- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّعْفَرَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْثَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا (الحشر: ۵). قَالَ: اللَّيْثَةُ: النَّخْلَةُ وَلِيُخْرِىَ الْفَاسِقِينَ (الحشر: ۵). قَالَ: اسْتَنْزَلُوهُمْ مِنْ حُصُونِهِمْ، قَالَ: وَأَمُرُوا بِقَطْعِ النَّخْلِ، فَحَكَ فِي صُدُورِهِمْ، فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ: قَدْ قَطَعْنَا بَعْضًا وَتَرَكْنَا بَعْضًا، فَلَنَسْأَلَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ لَنَا فِيهَا قَطْعًا مِنْ أَجْرٍ، وَهَلْ عَلَيْنَا فِيهَا تَرَكْنَا مِنْ وَزْرِ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْثَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا (الحشر: ۵) الآية. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنِي بِذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي عُمَرَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا. قَالَ أَبُو عِيسَى: سَمِعَ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ هَذَا الْحَدِيثَ. (١)

ترجمه: عبدالله بن عباس رضي الله عنهما دايت کریمه "ما قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْثَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا

¹ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ۵۲۸۸)

قَائِمَةً عَلَى أَصُولِهَا قَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ " په تفسير کي فرمائي چي د "لينة" نه مراد د کجوري ونه ده او د "وليخزي الفاسقين" باره کي فرمائي ددوي دلت همدا دي چي مسلمانانو دوي لره دخپلو قلاکانو نه اوشرل او باغونه يي اوسوزول او ويي ويستل نو ددوي په زړه کي دا خبري گرځيدلي مسلمانانو اوونيل مونږ بعضي وني ويستلي دي او بعضي مو پريخودلي دي پکار داده چي درسول الله نه تپوس او کړو چي مونږ کومي وني ريبلي دي ايا مونږ ته به ددي اجر او ثواب ملاويږي او کنه او چي کومي وني مونږ نه دي ريبلي ايا ددي به مونږ ته عذاب راکولي شي او کنه نو الله تعالي دا ايت کریمه نازل کړو " مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أَصُولِهَا قَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ "

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

۳۳۰۴- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ فَضِيلِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ بَاتَ بِهِ ضَيْفٌ فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ إِلَّا قُوْتُهُ وَقُوْتُ صَبْيَانِهِ، فَقَالَ لِامْرَأَتِهِ: تَوَمِّي الصَّبِيَّةَ، وَأَطْفِئِي السِّرَاجَ، وَقَرِّي لِلضَّيْفِ مَا عِنْدَكَ، فَتَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ (الحشر: ۹). هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو انصاري ته دشپي يو ميلمه راغي او دانصاري سره صرف دومره خوراک وو چي دده او دده دبچو دپاره کافي کيدو نو هغه خپلي بنځي ته اوونيل داسي اوکړه چي واره په څه طريقه اوده کړه او خوراک خوړلو دپاره چي کينو نوچراغ مړ کړه او چي څومره خوراک موجود وي هغه ميلمه ته پيش کړه نو په دي باره کي دا ايت کریمه " وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ " نازل شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: دصحابه کرامو په زندگي کي دا يثار صرف دا يوه واقعه نه ده بلکه دهغوي زندگي دداسي واقعاتو نه ډکه ده علامه قرطبي د "ويوثرئون علي انفسهم ولو كان بهم خصاصة" په تفسير کي ډير داسي واقعات جمع کړي دي

سوال پداسي قسم واقعاتو يو مشهور سوال وارد يږي هغه دادی چي رسول الله صلي الله عليه

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح مناقب الأنصار ۱۰ (۳۷۹) . وتفسير سورة الحشر ۶ (۲۸۸۹) . صحيح

وسلم پوره مال په صدقه کې دور کولو نه منع فرمايلي ده لکه چې په یو روایت کې راځي چې یو کس د هگۍ په مقدار د سرو زرو یوه توبه رسول الله ته په صدقه کې ورکړه نور رسول الله او غورخوله او ویی فرمائیل په تاسو کې بعضي کسان خپل ټول مال صدقه کوي او بیا پخپله محتاج شي او د خلقو نه سوال کوي.

جواب: دادی چې د خلقو حالات مختلف وي د ټول مال د صدقه کولو ممانعت دهغه خلقو د پاره دی څوک چې په فقر صبر نشي کولی او سوال کول شروع کوي، او کچري دوی عظم او همت والا وي نو بیا څو ټول مال صدقه کولی شي او په دې کې څه حرج نشته لکه چې ابوبکر صدیق رضي الله عنه د تبوک په موقعه خپل ټول مال رسول الله ته پیش کړو او ورنه قبول یې کړو ددې پشان نور هم ډیر واقعات موجود دي او رسول الله چې ممانعت فرمايلي دی دا دهغه خلقو د پاره دی څوک چې صبر نشي کولی.

٦٠- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُمتَحَنَةِ

د سورة الممتحنة د بعضي ایتونو تفسیر

٣٣٠٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ هُوَ ابْنُ الْحَنَفِيَّةِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، يَقُولُ: "بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَالزُّبَيْرُ، وَالْبُقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ، فَقَالَ: "انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاجٍ، فَإِنَّ فِيهَا كَلْعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوهُ مِنْهَا فَأْتُونِي بِهِ"، فَخَرَجْنَا تَتَعَادَى بِنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرَّوْضَةَ فَإِذَا نَحْنُ بِالظُّلْمِ، فَقُلْنَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ، فَقَالَتْ: مَا مَعِيَ مِنْ كِتَابٍ، فَقُلْنَا: لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُلْقَيْنَ الْثِيَابَ، قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا، قَالَ: فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا هُوَ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِمَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "مَا هَذَا يَا حَاطِبُ؟" قَالَ: لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أُنْفُسِهَا، وَكَانَ مَنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَاتٌ يَحْمُونَ بِهَا أَهْلِيَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِمَكَّةَ، فَأُحْبِبْتُ إِذْ فَاتَنِي ذَلِكَ مِنْ نَسَبٍ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ فِيهِمْ يَدًا يَحْمُونَ بِهَا قَرَابَتِي، وَمَا فَعَلْتُ ذَلِكَ كُفْرًا وَلَا أَرِيدُ إِذَا عَنَ دِينِي وَلَا رِضًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "صَدَقَ"، فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: دَعْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَضْرِبُ عَنْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَذَرًا، فَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَطْلَعَ عَلَى أَهْلِ بَذَرٍ"، فَقَالَ: "اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ"، قَالَ: وَفِيهِ أَنْزِلَتْ هَذِهِ السُّورَةُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ السُّورَةُ"، قَالَ عُمَرُ: وَقَدْ رَأَيْتُ ابْنَ أَبِي رَافِعٍ، وَكَانَ كَاتِبًا لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَفِيهِ عَنْ عُمَرَ وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَرَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ هَذَا الْحَدِيثَ، نَحْوَ هَذَا، وَذَكَرُوا هَذَا الْحَرْفَ، وَقَالُوا: لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ، وَقَدْ رَوَى أَيْضًا عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ نَحْوَ هَذَا الْحَدِيثِ، ذَكَرَ بَعْضُهُمْ فِيهِ، فَقَالَ لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُنْجَزَ ذَلِكَ. (١)

ترجمه: د علي ؑ روايت دی فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زه اوزبير اومقداد اوليرلو او ويى وئيل: تاسو لار شئ تردي چي روضه خاخ ته اورسى او هلته داوئس په کجاوه کې يوه بنځه ناسته ده اودهغي سره يوخط دی هغه دهغي ته واخلي او ماته يي راوړي، مونږه خپل اسونه وزغلول تردي چي روضه خاخ ته اورسيدو او په کجاوه کې مو هغه بنځه اومنده مونږ ورته اووئيل خط را اوباسه هغي اووئيل زما سره هيڅ خط نشته ماورته اووئيل خامخابه خط را اوباسي او که نه نو مونږ به دي برينده کړو نوهغي دخپلو کمسونه خط را اوويستو او هغه خط مونږه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راوړو او په هغه خط کې دحاطب بن ابي بلتعده دطرف نه دمکي مشرکينوته درسول الله صلي الله عليه وسلم دجنگي حالاتو معلومات ليکلي شوي وو نورسول الله صلي الله عليه وسلم حاطب راوغوښتو او ورته يي اووئيل دا څه دي اي حاطب حاطب اووئيل اي دالله رسوله ماته په سزارا کولو کې جلتی اونه کړي زه يوداسي سپری يم چي دقريشو حليف يم اودهغوي په مذهب نه يم کوم خلق چي قريشيان دي په مکه کې دهغوي رشته دار اوسيرې دمکي مشرکان دهغوي رشته دارى په وجه باندي ددوي دمال او داهل عيال نگراني کوي چونکه زماددوي سره څه رشته داري نشته نوماوغوښتل چي زه ددوي دپاره څه داسي کار اوکړم چي دهغي په وجه باندي دمکي مشرکان زمادبنځي اوبچو حفاظت اوکړي اي دالله رسوله په الله مي دي قسم وي ماداکار دکفر اودمرتد کيدوپه وجه باندي نه دی کړی رسول الله صلي الله عليه وسلم چي دا واوريدل نوويي فرمائيل حاطب رښتيا اووئيل عمر ؓ عرض اوکړو چي ماته ددي منافق دخت دوهلو اجازت راکړه رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل دی خوپه غزوه بدر کې شريک شوی وو تاته څه پته ده چي الله تعالي د اهل

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الجهاد ١٢١ (٢٤٠٠)، والمغازي ٩ (٢٩٨٢)، وتفسير سورة الممتحنة ١ (٢٨٩٠)، صحيح

مسلم / فضائل الصحابة ٢٦ (٢٢٩٢) (تحفة الأشراف: ١٠٢٢٤)، ومسنند احمد (١/٤٩)

بدرپه باره کې فرمايلي دي چې څه موخوبنه وي هغه کوي ماتاسوته بخنه کړي ده، دحديث راوي وائي ما عبدالله بن ابورافع ليدلي دي او هغه دعلي رضي الله عنه کاتب وو. امام ترمذي رحمه الله وايي: داحديث حسن صحيح دي دارنگي ډيرو راويانو داحديث دسفيان بن عيينه نه نقل کړي دي او ټولو همدالفظ ذکر کړي دي چې علي او زبير رضي الله عنهما وغيره او ونييل ته به خامخا خط راوباسي او کنه نو بيا به درنه جامي اوباسو، دابو عبدالرحمن سلمي نه هم داحديث مروي دي هغوی دعلي رضي الله عنه نه ددي هم معني روايت نقل کړي دي، او په دي باب کي د عمر او جابر بن عبدالله رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي او بعضو دا ذکر کړي دي چې هغوی او ونييل ته به خط اوباسي او کنه نو مونږ به دي برينده کړو.

۳۳۰۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْتَحِنُ إِلَّا بِآيَةِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ: إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ (المتحنة: ۱۲ آية) " قَالَ مَعْمَرٌ، فَأَخْبَرَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "مَا مَسَّتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَ امْرَأَةٍ إِلَّا امْرَأَةٌ يَمْلِكُهَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم به دچا امتحان اخستل نه غوښتل مگر ددي ايت په وجه به يي اخستلو "اذا جائك المؤمنات يبايعنك" الخ، معمر وائي ابن طاوس ماته دخپل پلار نه روايت بيان کړي دي چې دده پلار ونييل د رسول الله صلي الله عليه وسلم لاس علاوه دهغه ښځي نه چې دي يي مالک وي په بل چا نه دي لگيدلي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: داحديث حسن صحيح دي.

۳۳۰۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الشَّيْبَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ شَهْرَ بْنَ حَوْشِبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُمُّ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةُ، قَالَتْ: قَالَتِ امْرَأَةٌ مِنَ النِّسْوَةِ: مَا هَذَا الْمَعْرُوفُ الَّذِي لَا يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَعِصِيكَ فِيهِ؟ قَالَ: "لَا تَنْحَن" ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ بَيْنِي وَفُلَانٍ قَدْ أَسْعَدُونِي عَلَى عَتِي، وَلَا بُدَّ لِي مِنْ قَضَائِهِنَّ، فَأَبَى عَلَيَّ، فَعَاثَبْتُهُ مِرَارًا، فَأَذِنَ لِي فِي قَضَائِهِنَّ، فَلَمْ

۱- تفرد به المؤلف، وانظر: اورده البخاري في الجامع الصحيح (الأحكام ۳۹) (۴۲۱۳) (تحفة الأشراف: ۱۶۶۳۰)

أُنْخَ بَعْدَ قَضَائِهِمْ وَلَا عَلَى غَيْرِهِ حَتَّى السَّاعَةِ، وَلَمْ يَبْقَ مِنَ النِّسْوَةِ امْرَأَةٌ إِلَّا وَقَدْ نَاحَتْ غَيْرِي. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَفِيهِ عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَ عَبْدُ بَنٍ حُمَيْدٍ: أُمُّ سَلَمَةَ الْأَنْصَارِيَّةُ هِيَ أَسْمَاءُ بِنْتُ يَزِيدَ بْنِ السَّكَنِ. (١)

ترجمه: دام سلمه انصاريه بيان دي فرمائي چي په بنځو کي يوي بنځي عرض او کړو اي دالله رسوله دهغه معروف (نيکي) نه څه مراد دي په کومه کي چي مونږ لره ستانافرمانی کول پکار نه دي رسول الله او فرمائیل هغه همدا ده چي تاسو به دچاپه مرگ ویر نه کوئ ما او وئیل اي دالله رسوله دفلانی قبیلې بنځو خو په مړي باندي په ویر کولو کي زما مدد کړي وو کله چي ما پخپل تره باندي ویر کولو نو اوس په دي وجه زما دپاره ضروري ده چي کله په هغوی باندي دویر وخت راشي چي زه هم ورسره په ویر کي شریکه شم او دهغوی بدل پوره کړم مگر رسول الله انکار او کړو او ماته يي اجازت رانکړو ما يو څو پيري خپل عرض تکرار کړو نورسول الله ماته دهغوی د بدل خلاصولو اجازت راکړو ددي بدل خلاصولو نه پس ما بيا نه په دوی باندي او نه په کوم بل مړي باندي ویر کړي دي اوس دقيامت دورځي پوري زما نه علاوه کومه بله بنځه داسي باقي نه ده پاتي چاچي په مړي باندي ویر نه وي کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي، او په دي باب کي دام عطيه رضي الله عنها نه هم روايت وارد دي، عبد بن حميد وائي دام سلمه انصاريه نوم اسماء بنت يزيد بن السکن دي.

۳۳۰۸- حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْفَرَزْيَانِيُّ، حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ، عَنِ الْأَعَزِيِّ بْنِ الصَّبَّاحِ، عَنْ خَلِيفَةَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي نَصْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: "إِذَا جَاءَ كُفُّ الْمُؤْمِنَاتِ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَجِثُوهُنَّ" (المتحنة: ۱۰)، قَالَ: كَانَتِ الْمَرْأَةُ إِذَا جَاءَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنُسْلِمَ حَلْفَهَا بِاللَّهِ مَا خَرَجْتُ مِنْ بَغْضِ زَوْجِي مَا خَرَجْتُ إِلَّا حُبًّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما نه دايت کريمه " إِذَا جَاءَ كُفُّ الْمُؤْمِنَاتِ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمْتَجِثُوهُنَّ " په تفسير کي مروی دي کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم ته کومه بنځه دايمان راوړلو دپاره راغله نو رسول الله به ورته قسم ورکولو، (او دي بنځي به قسم کولو) چي

١ - سنن ابن ماجه/الجنائز ۵۱ (۱۵۷۹) (۱۵۷۹)

٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: لم يورده في ترجمة أبي نصر عن ابن عباس)

زه دخپل خاوند نه دخفگان په وجه د کفر نه نه يم وتلي بلکه زما د الله او در رسول سره دمحببت په وجه د اسلام قبلولو دپاره راغلي يم.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

٦١- باب وَمِنْ سُورَةِ الصَّفِّ

د سورة الصف د بعضي ايتونو تفسير

٣٣٠٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، قَالَ: قَعَدْنَا نَقْرُءُ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَذَا كَرْنَا، فَقُلْنَا: لَوْ نَعْلَمُ أَيَّ الْأَعْمَالِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ لَعَمَلْنَاهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: "سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ" ١ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ (الصف: ٢٠١)، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: فَقَرَأَهَا عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: فَقَرَأَهَا عَلَيْنَا ابْنُ سَلَامٍ، قَالَ يَحْيَى: فَقَرَأَهَا عَلَيْنَا أَبُو سَلَمَةَ، قَالَ ابْنُ كَثِيرٍ: فَقَرَأَهَا عَلَيْنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: فَقَرَأَهَا عَلَيْنَا ابْنُ كَثِيرٍ، قَالَ أَبُو عَيْسَى: وَقَدْ خُوفَ مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ فِي إِسْنَادِ هَذَا الْحَدِيثِ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، وَرَوَى ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، أَوْ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ، وَرَوَى الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، نَحْوَهُ: مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن سلام رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مونږ يو څو صحابه کرام ناست وو او خپل مينځ کي مو خبري کولي دي وخت کي مونږ او وئيل کچري مونږ ته معلومه وي چي کوم يو عمل الله ته ډير محبوب دي نو مونږ به ورباندي ضرور عمل کړي وو دي وخت کي الله تعالي دا ايت کريمه سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ١ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ "پاکي وائي الله تعالي لره هغه څيزونه چي په اسمانونو کي دي او هغه څيزونه چي په زمکه کي دي او خاص الله تعالي زورور او حکمتونو والادي، اي ايمان والوولي وائي په ژبه هغه خبري چي نه ئي کوي (په عمل کي)، عبد الله بن سلام وائي چي دا

سورة مونږ ته رسول الله صلي الله عليه واورولو، ابو سلمه وائي داسورة زمونږ په وړاندي عبدالله بن سلام تلاوت کړو او يحيي وائي داسورة زمونږ په وړاندي ابوسلمه تلاوت کړو او محمد بن كثير وائي دا سورة مونږ ته اوزاعي بيان کړو او عبدالله وائي داسورة مونږ ته ابن كثير واورولو، امام ترمذي وائي داووزاعي نه ددي حديث په نقل کولو کي دمحمد بن كثير مخالفت شوي دي (ددي تفصيل دادي) ابن مبارك د اوزاعي نه او هغه د يحيي بن كثير نه او هغه د بلال بن ابو ميمونه نه او هغه د عطاء بن يسار نه او هغه د عبدالله بن سلام يا ابوسلمه په واسطه د عبدالله بن سلام نه نقل کړي دي، او وليد بن مسلم د اوزاعي نه دا حديث ددي هم معني بيان کړي دي څنگه چي محمد بن كثير نقل کړي دي.

تشریح: قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله د ايت كريمه سبحانه في السموات الخ په تفسير کي ليکلي دي: ابن جرير د علي په سند سره هم د ابن عباس رضي الله عنهما دا قول نقل کړي دي.

ابن ابي حاتم د عكرمه په سند سره د ابن عباس رضي الله عنهما دا قول نقل کړي دي او د ضحاک قول يي هم نقل کړي دي چي ايت كريمه "لَمْ تَقُولُونَ مَا لَّا تَفْعَلُونَ" دهغه چا په باره کي نازل شوي دي چي په جهاد کي يي نه توره استعمال کړي وه اونه برچي اونه يي دشمن قتل کړي وو، ابن ابي حاتم دمقاتل قول نقل کړي دي چي دا حد په جنگ کي چي څوک تختيدلي وو دهغوئ متعلق ددي ايت نزول شوي دي، دمحمد بن كعب قول دي كله چي الله تعالي دشركاء بدر ثواب بيان کړو نوصحابه کرامو ووئيل که چري په ائنده کي مونږ د جنگ موقع ملاو شوه نو مونږ به خپل تمام طاقت استعمالوو ليکن كله چي جنگ احد راغي نو دوي وتختيدل نو الله تعالي دوي ته د پيغور ورکولو دپاره دا ايت نازل کړو، د ابن زيد قول دي چي دا ايت د منافقانو په حق کي نازل شوي دي چي د مسلمانانو سره به يي دمدد کولو وعدي کولي مگر وو دروغژن وعدي به يي نه پوره کولي.

د عبدالله بن سلام رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله کنیه ابو يوسف لقب حبر د مدیني په يهودو کي د بني قنقاع قبيلي سره يي تعلق دی دده د نسب سلسله يوسف عليه السلام ته رسيدلي وه د جاهليت په زمانه کي دده نوم حصين وو رسول الله صلي الله عليه وسلم وړباندې عبدالله نوم کيخودو.

کله چي مدیني ته راغي نو يو څو سوالات يي او کړل او دا يي هم او وئيل چي د بني نه علاوه بل څوک ددي سوالاتو جواب نشي کولي او بيا د دينه پس مسلمان شو په بدر او احد کي دده د شرکت باره کي اختلاف وو مگر په خندق کي په اتفاق سره شريک شوی وو. علامه ذهبي دده په باره کي داسي ليکلي دي:

كان عبد الله بن سلام عالم اهل الكتاب وفاضلهم في زمانه بالمدينة (تذكرة الحفاظ) رسول الله صلي الله عليه وسلم دده په باره کې فرمايلي دي عاشر عشرة في الجنة (ترمذي).
ددينه علاوه انتهائي تواضع والا انسان يو خل خلقو ليدلي وو چي دلرگو گيدی يي پشا وو چا ورنه تپوس اوکړو چي دا ولي نو ويی فرمايل چي دخپل کبر او غرور دختمولو دپاره داسي کوم ، امير معاويه رضي الله عنه په زمانه کې په ۴۳ هجري کې په مدينه کې وفات شو ۱۳۵ احاديث ورنه منقول دي

۶۲_ باب وَ مِنْ سُورَةِ الْجُمُعَةِ

دسورة جمعه د بعضي ايتونو تفسير

۳۳۱_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا ثَوْرُ بْنُ زَيْدٍ الدِّبَلِيُّ، عَنْ أَبِي الْغَيْثِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أُنْزِلَتْ سُورَةُ الْجُمُعَةِ فَتَلَّاهَا، فَلَمَّا بَلَغَ: وَآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ (الجمعة: ۳)، قَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِنَا؟ فَلَمْ يُكَلِّمَهُ، قَالَ: وَسَلَمَانُ الْفَارِسِيُّ فِينَا، قَالَ: فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ عَلَى سَلَمَانَ، فَقَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ كَانَ الْإِيمَانُ بِالشُّرْيَا لَتَنَاوَلَهُ رِجَالٌ مِنْ هَؤُلَاءِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ هُوَ وَالِدُ عَلِيِّ بْنِ الْمَدِينِيِّ ضَعْفُهُ يَحْتَجُّ بِنُ مَعِينٍ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ، ثَوْرُ بْنُ زَيْدٍ مَدَنِيٌّ، وَثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ شَامِيٌّ، وَأَبُو الْغَيْثِ اسْمُهُ سَالِمٌ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطِيعٍ مَدَنِيٌّ ثِقَّةٌ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه بيان دي كله چي سورة جمعه نازل شو مونږ درسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وو، رسول الله ددي تلاوت اوکړو هر كله چي وَآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ " اونور خلق (وروسته) ددوی نه چي نه دي رسيدلي هغوی ته په مرتبه کي، ته ورسيدو نو يو کس ورنه تپوس اوکړو اي دالله رسوله دا خلق څوک دي کوم چي تر اوسه پوري مونږ سره مخامخ شوي نه دي؟ (رسول الله خاموش شو) دده سره يي څه خبري اونکري سلمان

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير الجمعة (۴۸۹۷). صحيح مسلم / فضائل الصحابة (۵۹/۲۲۱/۲۵۲۶) (تحفة

فارسي رضي الله عنه زمونږ په مينځ کي موجود وو نو رسول الله خپل لاس په سلمان کيځودو او ويي فرمائيل زما دي په هغه ذات قسم وي دچا په لاس کي چي زما روح دي که ايمان سريه ستوري ته ختلي وي نو بيا به هم دي خلقو دهغه خاي نه حاصل کړي وو او ددوي قوم به حاصل کړي وو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او عبدالله بن جعفر دعلي بن المديني پلار وو يحيي بن معين دده تضعيف کړي دي، ثور بن زيد مدني دي او ثور بن يزيد شامل دي او د ابو الغيث نوم سالم دي دي عبدالله بن مطيع ازاد کړي غلام دي دمديني اوسيدونکي او ثقه دي دا حديث دابوهريره په واسطه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه په نورو سندونو هم مروی دي او په همدې بنياد دا حديث صحيح دي.

تشریح: "واخرين منهم" دا جمله د يعلمهم په مفعول ضمير عطف ده يعني ددي خلقو نه علاوه نورو خلقو ته هم تعليم ورکوي او دا خلق هم داوونو خلقو نه دي يعني دهغوي هم مذهب دي او دهغوي په لار تلونکي دي دعرمه او مقاتل قول دي داخرين نه مراد تابعين دي دابن زيد قول دي ددينه هغه تمام خلق مراد دي کوم چي دقيامت دورځي پوري داسلام په دائره کي داخلیدونکي دي، دابن نجیح په روايت کي مجاهد ته هم ددي قول نسبت شوي دي ليکن دعمر بن سعيد بن جبیر او ليث په روايت کي دمجاهد قول ذکر شوي دي چي ددينه مراد عجميان دي ځکه چي ابوهريره رضي الله عنه فرمايلي دي مونږ در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ناست وو او سلمان فارسي رضي الله عنه هم زمونږ سره وو چي په دي وخت کي سورة جمعه نازل شو رسول الله چي کله ايت "منهم لما يلحقوا بهم" تلاوت کړو نو يو کس تپوس اوکړو اي دالله رسوله دا خلق به څوک وي نو رسول الله خپله خبره تکرار کړه او ده ته يي څه جواب ورنکړو خو دي کس چي دوه يا دري پيري سوال اوکړو نو په سلمان فارسي رسول الله لاس کيځودو او ويي فرمائيل که ايمان په ثريا (اسمان) کي وي نو بيا به هم په اهل فارس کي څوک خان ورورسوي او دي لره به بيا مومي.

زه وايم دا حديث په دي خبره دلالت کوي چي بعضي فارسيان کسان به هم د داسي فضائلو حاملين وي چي شمار به يي په هغه چانړ کړي شوو خلقو کي وي کوم چي په ايت واخرين منهم کي مراد دي دايت دعموم تقاضا دانه ده چي صرف اهل فارس دي مراد وي، رسول الله چي "رجال من هولاء ابناء فارس او فرمائيل شايد چي ددينه به يي مراد دنقش پندي سلسلي اکابر وي چي اوسيدونکي دبخارا او سمرقند وو او په طريقته کي يي نسبت سلمان فارسي ته کيدو ځکه چي ددوي انتساب جعفر صادق ته شوي دي او دجعفر تعلق دقاسم بن محمد سره دي او

دقاسم نسبت سلمان ته شوي دي او دسلمان دتعلق طريقه دابوبکر رضي الله عنه سره ده او دابوبکر رضي الله عنه تعلق در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره وو.

"لما يلحقوا بهم" يعني راتلونکو خلقو دوی يعني صحابه کرام و لره لاوس نه دي موندلي (يعني اوس دوی نه دي پيدا شوي لیکن دصحابه کرامو نه پس به پيدا کیږي، یا دا مطلب دي چي په فضيلت او ثواب کي دصحابه کرامو درجي ته نشي رسیدلي تابعین او ددوی نه پس راتلونکي خلق دصحابه کرامو مرتبي ته نشي رسیدلي ارشاد نبوي دي زما دصحابه کرامو بد مه وائي که چري په تاسو کي څوک دالله په لار کي داحد دغر برابر سره زر خرچ کړي نو دصحابه کرامو دیو سیر یا دنیم سیر دخرچ کولو سره به برابر نه وي (متفق علیه من حدیث ابي سعید).

په دي تشریح دا اعتراض کيږي شي چي لما په نفي دماضي او توقع دمستقبل دلالت کوي که چري دمرتبي د مساوات نفي مقصود وي نو دمضارع منفي صيغه به يي استعمال کړي وه ځکه چي دمذکوره صورت په بنا به مطلب دا وي چي دا خلق اوس دصحابه کرامو مرتبي ته نه دي رسیدلي مگر په ائینده کي امید شته او که مضارع صيغه ذکر شوي وي نو بیا دا مطلب کیدو چي راتلونکي خلق صحابه کرامو ته نشي رسیدلي، ددي جواب دا کيږي شي چي په ماضي کي نفي دلحوق تحقق داکثريت په لحاظ سره وي او په مستقبل کي توقع دلحوق دبعضي افرادو په لحاظ سره وي يعني امید دي چي راتلونکي بعضي کسان اگر که زر کاله پس راشي خو داتباع در رسول دپابندی په وجه به دقرن اول درجي ته رسيږي. ارشاد نبوي دي زما دامت مثال دباران پشان دي دا معلومه نه وي چي ددي اوله حصه بهتره ده او که اخري حصه یا يي مثال دهغه باغ پشان دي چي يو کال يي يوي حصي میوي نیولي وي او بل کال يي بلي حصي میوي نیولي وي نو شاید داخري کال حصه به زیاته اودږده او ښائسته وي (رواه رزين، مظهري).

۳۳۱۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ أَبِي سَفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: يَنْتَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَائِمًا إِذْ قَدِمَتْ عِيرُ الْمَدِينَةِ، فَأَبْتَدَرَهَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ وَنَزَلَتِ الْآيَةُ: وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا فَلْيُوقُوا إِلَيْهَا وَتَزَكَّوْكَ قَائِمًا (الجمعة: ۱۱). قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَلِيعٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، أَخْبَرَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِنَحْوِهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د جابر رضي الله عنه بيان دي ڪله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د جمعي په ورځ د خطبي ور ڪولو دپاره اوږيدو دي وخت کي د مديني تجارتي قافله راغله ددي خبر په اوږيدو صحابه ڪرامو هم خطبه پريخوده او اخوا ديخوا يي منډه ڪړل صرف دولس ڪسان پاتي شول په کومو کي چي ابوبکر او عمر رضي الله عنهما هم شامل وو نو په همدې موقعه دا ايت ڪريمه "وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا" او هر ڪله چي دوى او ويني تجارت يالوبي نوروان شي دوى هغي ته اوږيگدي تالره ولاړ، نازل شو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشرېح: ... اول يي تجارت او لهو دوه الفاظ ذکر ڪړل او بياني تجارت ته اليها ضمير راجع ڪړو ددي وجه داده چي دا ددي خبري نه ڪنايه ده چي اصل مقصد تجارت وو ځکه چي دلهو نه مراد لوبي نه دي بلکه هغه طبل مقصود دي کوم چي به د قافلي د استقبال دپاره وهلي شو د تجارت او لهو په مينځ کي د او لفظ ذکر کول په دي خبره دلالت کوي چي بعضي ڪسانو به د طبل د اواز داوږيدو او د قافلي دليدو دپاره خطبه پريخودله او د مسجد نه به وتل اگوياکي په عمومي طور دا کثرو مقصد تجارت دي.

ابن جرير د جابر رضي الله عنه نه روايت بيان ڪړي دي چي دغه خلقو به ڪله نکاح کوله نو جينکو به يي تنبل وهلو خلقو چي به د باجو اواز واوريدو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به يي په منبر پريخودو او د تنبل په اواز پسي به روان شول.

صاحب دلباب النقول ليکلي دي چي گوياکي ددي دواړو واقعاتو په سلسله کي ددي ايت نزول شوي دي صاحب دلباب دا هم ليکلي دي ما اوليدل چي ابن المنذر د جابر په روايت سره دا دواړه واقعي ذکر ڪړي دنکاح واقعه هم او د قافلي دراتلو واقعه هم او سند د دواړو روايتونو يي يو ذکر ڪړو.

که چري دواړه واقعات ددي ايت د نزول مورد او گرځولي شي نو په دي صورت کي به يواځي تجارت ته ضمير راجع کيدو نه دا خبره معلوميري چي تجارت طرف ته تلل باوجود دنورو کارونو نه چي ڪله مذموم دي نو دلهو کار دپاره خطبه پريخودل او د مسجد نه تلل خو په طريقه اولي مذموم دي، بعضي مفسرينو ليکلي دي چي د انفضوا اليه مفعول محذوف دي، اصل کلام داسي وو اذا راوا تجارة انفضوا اليها واذا راوا لهوا انفضوا اليه.

١. اورده البخاري في الجامع الصحيح / الجمعة ٢٨ (٩٢٦) . والبيوع ٦ (٢٠٥٨) . و ١١ (٢٠٦٣) . وتفسير الجمعة (٢٨٩٩).

صحيح مسلم / الجمعة ١١ (١٦٣) (تحفة الأشراف: ٢٢٩٢، ٢٢٩٩).

دحسن او ابو مالك بيان دي چي اهل مدينه لره يو كال ولېږي تنگ كړي وو او د ضروري شيانو نڅخه گران شوي وو نو دحيه بن خليفه دشام نه دزيتون تيل په مدينه كې دخرڅولو دپاره راوړل رسول الله صلي الله عليه وسلم پدغه وخت كې دجمعي خطبه وركوله حاضرينو دا ويره مخصوص كړه چي نور خلق به زموږ نه په ورتلو كې مخكې شي او ددي خريداري به او كړي او مونږ به پاتي شو نو په دي وجه يې خطبه پريخوده او بقيع طرف ته روان شول او دحيه هم په بقيع كې وو ، او د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خطبه كې صرف يو څوك كسان پاتي شول چي ابوبكر او عمر رضي الله عنهما هم پكې وو نو په دي باره كې ددي ايت نزول او شول رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل قسم دي په هغه ذات دچا په اختيار كې چي دمحمد صلي الله عليه وسلم روح دي كه په تاسو كې هيڅوك هم په خطبه كې باقي نه وي پاتي شوي نو دا كلي به داور نه ډك شوي وو او تاسو ټول به يې سوزولي وي

دمقاتل بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دجمعي په ورځ خطبه وركوله چي دحيه كلبي دشام نه څه تجارتي مال راوړو خو پدغه وخت كې دستور دا وو چي كله به دحيه څه تجارتي مال راوړو نو دمديني هره پرده نشينه ښځه به هم هلته رسيدله ځكه چي دحيه به اوږه او غنم او تمام ضروري خيزونه راوړل دهيه چي به مديني ته راوړسيدو نو دمديني په بازار كې به يې په احجار الزيت مقام كې قيام كولو او دده دراتگ دا اطلاع وركولو دپاره به طبل غږولي شو او خلقو به د اواز په اوريدو سره دده طرف ته روانيدلو دا دهغه وخت دستور وو كله چي دحيه نه وو مسلمان شوي ، چنانچي يو ځل دحيه دجمعي په ورځ راغي او رسول الله صلي الله عليه وسلم پدغه وخت كې په منبر خطبه وركوله نو خلق فورا دمسجد نه روان شول او په مسجد كې صرف دولس نارينه او زنانه پاتي شول رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل په مسجد كې څومره كسان باقي دي؟ عرض او كړي شو دولس نارينه او زنانه نو ويې فرمايل كه چري دوي هم باقي پاتي شوي نه وي نو داسمان نه به مقرر شوي كاڼري وريدلي وي نو په دي باره كې المذكوره ايت نازل شو او دلته نه مراد طبل دي

"وتركوك قائما" يعني تالره په داسي حال كې پرېږدي چي خطبه وركوي ، مسلم صراحت كړي دي چي حاضرينو رسول الله صلي الله عليه وسلم لره په مسجد كې دخطبي وركولو په حال كې پريخودلي وو ، بيهقي هم دي روايت ته ترجيح وركړي ده ليكن په بل روايت كې راغلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به په دغه وخت كې په مونځ كې مشغول وو چي خلقو مونځ پريخودو او په قافله پسي روان شول ، بعضي خلقو په دي دواړو روايتونو كې داسي تطبيق كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په مونځ كې مشغول وو او ددينه مجازا خطبه مراد ده گوياكي خطبه هم مونځ دي ، دكعب بن عجره حديث مخكې مونځ نقل كړي دي ، بيهقي دمونځ والا روايت مرجوح گرځولي دي ، دعلقمه بيان دي چي دعبداللہ رضي الله عنه نه تپوس

اوکړي شو چي ايا رسول الله صلي الله عليه وسلم پدغه وخت کي ولاړ وو او که ناست وو؟ نو

ويي فرمايل ايا تاسو ايت کریمه "وترکوک قائماً" نه دي لوستلي.

څوک چي ددي خبري قائل دي چي دجمعي تعداد کله دڅلويښتو کسانو نه کم وي نو بيا هم دجمعي مونځ کيږي هغوی ددي حديث نه استدلال کوي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره صرف دولس کسان پاتي شوي وو او هم هغوی ته يي مونځ ورکړو ليکن دا احتمال شته چي دماسپڅين مونځ يي ورکړي وي او يا خلق دمنتشر کيدو نه پس دوباره راغلي وي او يا ددوی دتلو نه پس نور خلق راغلي دي ليکن دا تمام احتمالات دکلام دسياق نه خلاف دي که چري په دي احتمالاتو کي کوم يو واقع شوي وي نو ضرور به په کوم روايت کي راغلي وو.

ددينه علاوه په جمعه کي ددولسو کسانو دوجودگي نه دا نه ثابتيږي چي په جمعه کي کم از کم ددولسو کسانو موجودگي پکار ده لکه چي داسعد بن زراره په قصه کي راغلي دي چي هغه اولنی جمعه دڅلويښتو کسانو سره ادا کړي ده ددينه هم دڅلويښتو کسانو دتعداد لزوم نه معلوميږي همدا رنگي رسول الله صلي الله عليه وسلم هم دبنی سالم بن عمرو په محله کي سلو کسانو ته دجمعي مونځ ورکړي وو ددينه هم دا نه ثابتيږي چي په جمعه کي دسلو کسانو اشتراك ضروري دي.

مسئله: کم از کم دجمعي دشرکاؤ په ضروري تعداد کي داهل علمو اقوال مختلف دي نو اوس که دهر امام په نزد مقرر شوي تعداد نه په مونځ کي يوکس کم شي نوڅه به کيږي؟ په دي کي دعلماء اقوال مختلف دي، دامام ابوحنيفه قول دي که چري په رومبي رکعت کي دامام دسجدي نه مخکي يوکس لاړ شي نو جمعه باطليږي دسره دي دماسپڅين مونځ وکړي او که د امام دسجدي نه پس مقتدي تلي وي نو امام دي دجمعي مونځ پوره کړي.

د امام مالك قول دي که چري درومبي رکعت ددواړو سجودو نه پس مقتدي لاړو نو امام دي دجمعي مونځ پوره کړي.

د امام احمد قول دي که چري دتکبير تحريمه نه پس مقتدي مونځ مات کړو اولاړو نو بيا به هم امام دجمعي مونځ پوره کوي.

دامام شافعي صحيح ترين قول دادي چي دمونځ داخړه پوري دڅلويښت کسانو موجودگي داسي ضروري ده لکه دمونځ داخړه پوري دوخت باقي پاتي کيدل ضروري دي نو که د امام دسلام گرځولو نه مخکي په څلويښتو کسانو کي يوکس کم شو نو په باقي کسانو دوباره دماسپڅين مونځ کول واجب دي. : امام شافعي يو قول داهم دي که د امام سره دوه کسان هم دمونځ داخړه پوري باقي پاتي شول نو امام به دجمعي مونځ پوره کوي د امام شافعي يو قول داهم دي که دمونځ داخړه پوري يوکس هم باقي پاتي شي نو امام به دجمعي مونځ پوره کوي.

دمزني قول دي كه چري دامام ديور كعت كولونه پس مقتديان منتشر شول اويوكس هم ورسره پاتي نشو نوبيا به هم امام دجمعي مونخ پوره كوي ، او كه په اولني ركعت كي منتشر شي اودخلوينستونه كم كسان پاتي شي نوبيا دي دماسپخين خلور ركعت و كړي دامام زفر قول دي كه چري د اولني قعدي نه مخكي مقتديان منتشر شول اومقرر تعداد باقي پاتي نشي نو دجمعي مونخ مات شو اودماسپخين مونخ دي دوباره و كړي .

مسئله: كه چري مسبوق دامام سره دجمعي دمونخ خه حصه بيا مومي اگر كه په قعده يا سجده سهوه كي شريك شي نو دجمعي مونخ دي پوره كړي ، داد امام ابوحنيفه قول دي ، د امام مالك ، شافعي ، او احمد قول دي كه يو ركعت يي ورسره بيا موندو نو اكثر يي بيا موندلو او دويم ركعت دي ورسره پوره كړي او كه يو ركعت يي پوره بيا نه موندلو نو جمعه يي بيا نه موندله ، بيا دي دماسپخين خلور ركعتونه و كړي ، دطاوس قول كه چا دواړه خطبي ونه موندلي نو جمعه يي ونشوه . (لباب النقول بحواله مظهري ، هدايه)

٦٣- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُنَافِقُونَ

د سورة المنافقون د بعضي ايتونو تفسير

٣٣١٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ عَتِي، فَسَبَّحْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي ابْنِ سَلُولَ، يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ: لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا، وَلَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ (المنافقون: ٨)، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَتِي، فَذَكَرَ ذَلِكَ عَتِي لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَعَانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَنِي، فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي وَأَصْحَابِهِ فَحَلَفُوا مَا قَالُوا، فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَّقَهُ فَأَصَابَنِي شَيْءٌ لَمْ يُصِبْنِي قَطُّ مِثْلُهُ، فَجَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ، فَقَالَ عَتِي: مَا أَرَدْتَ إِلَّا أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَقَّتَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ (المنافقون: ١) فَبَعَثَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَرَأَهَا ثُمَّ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير المنافقين ١ (٢٩٠٠) و ٢ (٢٩٠١) و ٣ (٢٩٠٢) و ٤ (٢٩٠٣) . صحيح

مسلم / المنافقين ح ١ (٢٤٤٢) (تحفة الأشراف: ٢٦٤٨)

ترجمه: زید بن ارقم رضي الله عنه نه روايت دی چي زه د خپل تره سره موجود ووم چي د عبد الله بن ابی بن سلول (منافق) نه مي واوریدل چي خپلو ملگرو ته يي اوونیل: لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا، وَلَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ تاسود رسول الله صلي الله عليه وسلم په ملگرو خرج مه کوی چي دوی خواره شي او که مونږ مديني منوري ته اورسيدو نو ضرور به په مونږ کې دعزت واله مالدار ددی کلي نه ذلیل او خوار کسان او شري (يعني مونږ به دمهاجرينو امداد بند کړو او دکلي نه به يي او شړو مادا خبره رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اورسوله، - و رسول الله صلي الله عليه وسلم عبد الله بن ابی را اوغوښتو هغه قسم او خوړلو چي ما داسی نه دي وئيلي زید رضي الله عنه وايي رسول الله صلي الله عليه وسلم زما تکذيب وکړو دی خبری زما زړه ته ډيره صدمه اورسوله چي دومره صدمه راته کله نه وه رسيدلي، په کور کې ناست وم چي تره مي راته ووييل چي تا صرف همدا غوښتل چي رسول دي تکذيب وکړي او غصه يي درته وکړله نو دا ايتونه نازل شول "اذا جاءك المنفقون" رسول الله صلي الله عليه وسلم بيا زه راوغوښتم او دا ايتونه يي راته واورول او راته يي او فرمائيل چي الله تعالي ستا تصديق وکړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: سفر: سافر سفرًا معني سفر يي وکړلو جمع يي اسافر راخي.

تشریح: مفسرين وائي دا واقعه دهجرت په شپږم کال دشعبان په مياشت کې پيښه شوي وه او دقتاده او عروه په قول دهجرت په پينځم کال په شعبان کې دغزوه بني المصطلق په موقعه پيښه شوي وه مطلب دادی چي دمنافقانو سردار عبد الله بن ابی او وئيل چي مسلمانان غريبان دي چي مال ورباندي بند کړی شي نو پخپله به خواره کړی شي دده په جواب کې الله تعالي او فرمائيل دزمکي او اسمانونو خزاني زما سره دي او مسلمانانو ته هر څه ورکولی شم دا ټولي خبري زید بن ارقم رضي الله عنه عبد الله بن ابی ته وکړي او دده عمر په دي وخت کې ډير کم وو او ده د عبد الله بن ابی تمام سازشونه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته بيان کړل معلومه شوه چي دمنافق سازش په ډاکه کول غيبت نه دی بلکه ددي ښکاره کول دمسلمانان دپاره فائده ده ددي دپاره چي ددوی دفتنونه بېخ شي.

دزید بن ارقم رضي الله عنه حالاته

نوم زید کنیه ابو عمر قبيله خزرج په ماشوموالي کې يتيم شوی وو او پرورش يي خپل تره عبد الله بن رواح رضي الله عنه اوکړو او همدا دزید په اسلام کې دداخليدو سبب او گرځيدو دماشوموالي په وجه په عزواتو کې شريک شوی نه وو او شرکت يي په غزوه خندق کې کړی وو دي پخپله وائي ما په اولس غزواتو کې شرکت کړی دی، په دربار رسالت کې ډير مقرب وو کله

چي به بيمار شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به يي عيادت له راتلو يو ځل يي په سترگه ډرډ راغلی وو او رسول الله صلي الله عليه وسلم دده دعيادت دپاره راغی دجوړيدو نه پس يي ورته تپوس او کړو که دا مرض اوس هم باقي پاتې شوی وی نو څه به دي کول زید وونیل چي صبر او داجر امید به مې کولو رسول الله ورته او فرمائیل که داسي دي کولی نو دالله تعالي په وړاندي به بې گناه گرځيدلی وی (مسند احمد).

په ۲۸ هجري کې په کوفه کې وفات شوی دی او دا دمختار بن ابی عبید ثقفی زمانه وه دمروياتو شمير يي ۹۰ دی مزید حالات يي ابن سعد په طبقات کې ذکر کړي دي.

۳۳۱۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ أَبِي سَعْدٍ الْأَزْدِيِّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ، قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ مَعَنَا أَنْاسٌ مِنَ الْأَعْرَابِ فَكُنَّا نَبْتَدِرُ الْمَاءَ، وَكَانَ الْأَعْرَابُ يَسْبِقُونَا إِلَيْهِ، فَسَبَقَ أَعْرَابِيٌّ أَصْحَابَهُ فَسَبَقَ الْأَعْرَابِيُّ، فَيَمْلَأُ الْحَوْضَ وَيَجْعَلُ حَوْلَهُ حِجَارَةً وَيَجْعَلُ النِّطْعَ عَلَيْهِ حَتَّى يَجِيءَ أَصْحَابُهُ، قَالَ: فَأَتَى رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ أَعْرَابِيًّا فَأَرْخَى زِمَامَ نَاقَتِهِ لِيَتَشَرَّبَ، فَأَبَى أَنْ يَدَعَهُ، فَأَتَتْهُ قِبَاضُ الْمَاءِ، فَرَفَعَ الْأَعْرَابِيُّ خَشَبَتَهُ فَضَرَبَ بِهَا رَأْسَ الْأَنْصَارِيِّ فَشَجَّهُ، فَأَتَى عَبْدَ اللَّهِ بْنُ أَبِي رَأْسٍ الْمُتَافِقِينَ فَأَخْبَرَهُ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَغَضِبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي، ثُمَّ قَالَ: لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَقُوا مِنْ حَوْلِهِ يَغْنِي الْأَعْرَابَ، وَكَانُوا يَحْضُرُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ الطَّعَامِ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: إِذَا انْفَضُّوا مِنْ عِنْدِ مُحَمَّدٍ فَأَكُوا مُحَمَّدًا بِالطَّعَامِ فَلْيَأْكُلْ هُوَ وَمَنْ عِنْدَهُ، ثُمَّ قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَيْتَنِي رَجَعْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنِي الْأَعْرَابُ مِنْهَا الْأَذَلَّ، قَالَ زَيْدٌ: وَأَنَا رَدَفْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي، فَأَخْبَرْتُ عَنِّي، فَأَنْطَلَقْتُ فَأَخْبَرَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَلَفَ وَجَحَدَ، قَالَ: فَصَدَّقَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَذَّبَنِي، قَالَ: فَجَاءَ عَنِّي إِلَيَّ، فَقَالَ: مَا أَرَدْتُ إِلَّا أَنْ مَقَّتَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَذَّبَكَ وَالْمُسْلِمُونَ، قَالَ: فَوَقَعَ عَلَيَّ مِنَ الْهَمِّ مَا لَمْ يَقَعْ عَلَى أَحَدٍ، قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا أَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، قَدْ خَفَقْتُ بِرَأْسِي مِنَ الْهَمِّ إِذْ أَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَرَّكَ أُذُنِي وَضَحِكَ فِي وَجْهِ، فَمَا كَانَ يَسْرُنِي أَنَّ لِي بِهَا الْخُلْدَ فِي الدُّنْيَا، ثُمَّ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لِحَقَنِي، فَقَالَ: مَا قَالَ لَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قُلْتُ: مَا قَالَ لِي شَيْئًا إِلَّا أَنَّهُ عَرَّكَ أُذُنِي وَضَحِكَ فِي وَجْهِ، فَقَالَ: أَبْشِرْ، ثُمَّ لِحَقَنِي عَمْرٌ فَقُلْتُ لَهُ مِثْلَ قَوْلِي لِأَبِي بَكْرٍ،

فَلَمَّا أَصْبَحْنَا قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (الْمُنَافِقِينَ). قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دزید بن ارقم رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي مونږ د نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم سره په غزوه بني مصطلق کي د جهاد دپاره اووتلو او زمونږ سره څه باندې چيان هم موجود وو کله چي ډير لري هم اوبه په نظر نه راتلي، نو مونږ به يو دبل نه داوبو حاصلولو دپاره هلته په رسيدو کي د ځان مخکي رسولو کوشش کولو خو باندې چيان به زمونږ نه هلته په رسيدو کي مخکي کيدل يو ځل داسي اوشول چي يو باندې چي دخپلو ملگرو نه هلته مخکي اورسيدو کله چي به وړاندي تير شو نو حوض به يي ډک کړو او گير چاپير به يي ورنه کانږي کيخودل او خپله دچمږي دري به يي ورباندي واچوله بيا به دده ملگري راتلل، په همدې موقعه په انصاريانو کي يو باندې چي دوي ته ورغلو او دخپلي اوبني مهاري سست کړو ددي دپاره چي اوبه اوڅکي مگر دغه باندې چي اوبو څکلو ته پرينخودو انصاري داوبو بند مات کړو باندې چي يو لرگي راپورته کړو او دانصاري سر يي ورباندي اووهلو او دهغه سر يي مات کړو دغه انصاري دمنافقينو انصار عبدالله بن ابی ته ورغلو او هغه ددوي هم خيال وو چي ددي واقعي خبر يي ورته ورکړو نو عبدالله بن ابی ددي په اوريدو سره سره لمبه شو او سخته غصه ورغله او وئيل يي په هغه کسانو باندي تاسو خرچونه مه کوئ کوم چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم ملگري دي ترڅو پوري چي دا باندې چي لري شوي نه وي مگر ددوي معمول دا وو چي دخوراک په وخت کي به دا خلق در رسول الله په وړاندي موجود کيدل او جمع کيدل، عبدالله بن ابی او وئيل کله چي دوي دمحمد (صلي الله عليه وسلم) دخوانه لار شي نو هغه ته خوراک وروروي تر دي چي هغه او دهغه موجود ملگري يي اوخوري هر کله چي هغه خپل ملگرو ته او وئيل که مونږ مديني ته سلامت اورسيدو نو په تاسو کي چي څوک عزتمند دي هغوي به ذلت والا باندې چيان دمديني نه ضرور شري، زيد وائي چي زه په رسول الله پسي په سورلي شاته ناست وم چي د عبدالله بن ابی خبري مي واوريدي خپل تره ته مي او وئيلي او تره مي لاړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يي خبر ورکړو رسول الله ورپسي څوک وزوليرلو او راويي غوښتلو مگر هغه چي راغلو نو قسمونه يي خوړل او انکار يي اوکړو (چي داسي خبري مانه دي کړي) نو رسول الله دهغه تصديق اوکړو او زه يي دروغژن اوگرځولم بيا چي زما تره ماته راغي نو ماته يي او وئيل اي بچيه تا څه سوچ کړي وو چي رسول الله به تاته غصه شي مگر رسول الله او مسلمانانو خو ته دروغژن اوگرځولي ددي په اوريدو ماته دومره غصه او خفگان اورسيدو چي

شايد دومره غم او غصه به نور كله په ما نه وي راغلي او نه به دومره تكليف انسانانو كي چاته رسيدلي وي ما دغم په وجه سر تيت نيولي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په سفر كي روان وم تردي چي رسول الله يو په يوه ماته نژدي راغلو او زما غوږ يي اونيول او يوه جټكه يي ور كړه او زما په وړاندي يي او خاندل چي زه ورباندي دومره خوشحاله شوم كچري ددي په بدل كي په دنيا كي ماته جنت ملا وشوي وي نو دومره به نه وم خوشحاله شوي بيا ماسره ابوبكر رضي الله عنه ملاؤ شو زما نه يي تپوس او كړو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم درته څه او وئيل ما ورته او وئيل ماته يي څه نه دي وئيلي البته زما غوږ يي اونيولو چي خوزولو يي او ماته يي كتل او خاندل يي ابوبكر رضي الله عنه او وئيل خوشحاله شه بيا عمر رضي الله عنه ماسره ملاؤ شو نو هغوي ته مي هم هغه خبره او كړه كومه چي مي ابوبكر ته كړي وه بيا چي كله سحر شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم د سحر په مونيځ كي سورة منافقون اولوستلو امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۳۱۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ، أَنَبَأَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عَتِيبَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ الْقُرَظِيَّ مُنْذُ أَرْبَعِينَ سَنَةً يُحَدِّثُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي، قَالَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ: لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ (المنافقون: ۸). قَالَ: فَاتَّيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَحَلَفَ مَا قَالَهُ، فَلَا مَنِي قَوْمِي، وَقَالُوا: مَا أَرَدْتَ إِلَّا هَذِهِ، فَاتَّيْتُ الْبَيْتَ وَنَمْتُ كَثِيبًا حَزِينًا، فَاتَّانِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَتَيْتُهُ، فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ، قَالَ: فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا (المنافقون: ۷)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: د حکم بن عتبہ بیان دي چي زه دمحمد بن کعب قرظي نه دڅلوېښتو کالو نه دزید بن ارقم رضي الله عنه حديث اورم چي په غزوه تبوک كي عبد الله بن ابی او وئیل که مونږ مديني ته په خير اورسيدو نو په مونږ كي عزت مند خلق به ذليل خلقو لره دمديني نه ضرور اوباسي راوي وائي چي ما دا واوريدل رسول الله صلي الله عليه وسلم ته مي ځان اورسولو او خبر مي ورکړو (کله چي دهغه نه تپوس او کړي شو) نو قسم يي اوکړو چي داسي خبري خو ما بالکل نه دي کړي، زما قوم زه ملامت کړم او خلقو او وئیل چي دا دروغ دي او وئیل نو څه درته ملاؤ شول؟ زه کور ته راغلم او په غم او خفگان كي ډوب پريوتم بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم

ماته راغلو او که بيا زه ور غلم (دراوي شک دي) او اووي فرمائيل الله تعالى ستا تصديق اوکړو او دا ايتونه نازل شوي دي " هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا " امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۳۱۵- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: كُنَّا فِي غَزَاةٍ، قَالَ سُفْيَانُ: يَرَوْنَ أَنَّهَا غَزْوَةُ بَنِي الْمُصْطَلِقِ، فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ: يَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: يَا لِلْأَنْصَارِ، فَسَمِعَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: " مَا بَالُ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ ؟ "، قَالُوا: رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَسَعَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُنْتِنَةٌ "، فَسَمِعَ ذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ، فَقَالَ: أَوْقَدْ فَعَلُوهَا وَاللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ (المنافقون: ۸)، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عَنْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُهُ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ، وَقَالَ غَيْرُ عَمْرٍو: فَقَالَ لَهُ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: وَاللَّهِ لَا تَنْقَلِبُ حَتَّى تُقَرَّ أَنَّكَ الذَّلِيلُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَزِيزُ، فَفَعَلَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مونږ په يوه غزوه كي موجود وو (سفيان وائي دخلكو خيال دادي چي دا غزوه بني مصطلق وه) په مهاجرينو كي يو كس يو انصاري كس په لته اووهلو مهاجر اواز اوکړو اي مهاجرينو راشئ او انصاري اواز اوکړو اي انصارو راشئ تردي چي دا اواز نبي كريم صلي الله عليه وسلم واوريدو نو ويي فرمائيل دجاهليت پشان اوازونه ولي كوي خلقو اووئيل يو مهاجر انصاري په لته وهلي دي رسول الله اوفرمائيل دا اواز پريرېدئ دا يو قبيح او ناكاره اواز دي، دا اواز عبد الله بن ابى بن سلول واوريدو نو هغه اووئيل واقعي كه هغوى داسي كړي وي نو په الله قسم مونږ چي مديني ته ورسېږو زمونږ عزتمند به ذليل خلقو لره دمديني نه او شري عمر رضي الله عنه اووئيل اي دالله رسوله ماته اجازت راكړه چي ددي منافق سر اووه رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل پريرېده ده لره خلق به بيا دا خبري كوي چي محمد خپلو ملگرو لره هم قتل كوي د عمرو بن

۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير المنافقين ۲ (۴۹۰). صحيح مسلم / البر والصلة ۱۶ (۲۵۸۲/۶۲) (تحفة

دينار نه علاوه دنورو راويانو قول دي چي عبدالله بن ابي ته دهغه خوي عبدالله بن عبدالله دي
 حده پوري اوونيل چي ته واپس كيدي نشي ترخو پوري چي دا اقرار دي کړي نه وي چي ذليل
 هم ته يي او رسول الله عزت مند دي نو هغه ددي اقرار اوکړو
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

۳۳۱۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو جَنَابٍ الْكَلْبِيُّ، عَنْ الضَّحَّاكِ،
 عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ يُبْلَغُهُ حَجٌّ بَيْتِ رَبِّهِ أَوْ تَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ الزَّكَاةُ
 فَلَمْ يَفْعَلْ سَأَلَ الرَّجْعَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ"، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، أَتَى اللَّهَ إِنَّمَا سَأَلَ الرَّجْعَةَ
 الْكُفَّارُ، قَالَ: سَأَلْتُكَ بِذَلِكَ قُرْآنًا: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ
 ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ۙ وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ
 أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ إِلَى قَوْلِهِ وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (المنافقون: ۸-۱۱) قَالَ: فَمَا يُوجِبُ الزَّكَاةُ؟ قَالَ:
 إِذَا بَلَغَ الْمَالُ مِائَتِي دِرْهَمٍ فَصَاعِدًا، قَالَ: فَمَا يُوجِبُ الْحَجَّ؟ قَالَ: الزَّادُ وَالْبَعِيرُ". (۱)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي دچا سره چي دومره مال وي چي حج دبيت الله
 ورباندي کولي شي او يا ورباندي زکوة واجب کيږي او دي حج ته لار نشي او زکوة اداء نکړي
 دي به دمرگ په وخت کي الله تعالي ته درخواست کوي چي ما دنيا ته دوباره واپس اوليږه يو
 کس اوونيل اي ابن عباس دالله نه اوویريږه دنيا ته د دوباره واپس تلو ارمان خوبه کافران کوي
 (نه چي مسلمانان، ابن عباس اوونيل زه به درته په دي باره کي قراني ثبوت اوبنايم الله تعالي
 فرمايلي دي " يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ
 فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ، وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ إِلَى قَوْلِهِ وَاللَّهُ
 خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ " اي ايمان والو غافل دي نکړي تاسولره مالونه ستاسو اونه اولاد ستاسو
 د ذکر دالله تعالي نه اوچاچي اوکړو دا کار نودغه کسان دوی پوره تاوان والادي، بيا هغه تپوس
 اوکړو په خومره مال کي زکوة فرض کيږي ابن عباس اوونيل کله چي مال دوه سوه درهمو ته
 ورسېږي يا ددينه زيات شي هغه اوونيل حج کله فرض کيږي ابن عباس اوونيل کله چي
 دخرجي او سورلي انتظام برابر شي

تشریح: "أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ" يعني دمال او اولاد انتظام او ددوی اهتمام.

"عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ" ذكر لفظ عام دي تمامو عبادتونو ته شامل دي ليكن دمفسرينو په نرد دپنځم وخته مونځ مراد دي.

"وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ" يعني كوم كسان چي په مال او اولاد كي داسي مشتغل وي چي دالله دذكر نه مانع وي نو همداسي كسان خساره پورته كونكي دي چي حقير او پناه كيدونكي څيز يي قبول كړو او لاړوال او عالي قدر نعمت يي دلاسه وركړو.

په سابقه ايت كي په صراحت سره يي دمنافقانو مذمت كړي دي او په دي ايت كي تراخړه پوري يي ددوي بد عملي بيان كړي ده ، په مال او اولاد كي انخولي پاتي كيدل ، مونځ ترك كول او زكوة نه ادا كول او دمرگ دمؤخر كيدو تمنا كول اود عمر داوړد والي اميد كول دمنافقانو خاصيتونه دي دمسلمانانو دپاره دمنافقانو پشان په دي كي دكومي خبري اختيارول نازيادي.

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي حَيَّةَ، عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِنَحْوِهِ، وَقَالَ: هَكَذَا رَوَى سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي جَنَابٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَوْلَهُ وَلَمْ يَرْفَعُوهُ، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ رَوَاةِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، وَأَبُو جَنَابٍ اسْمُهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي حَيَّةَ وَلَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ فِي الْحَدِيثِ. (١)
ترجمه : ابن عباس رضي الله عنهما دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه دماقبل هم معني روايت په مذكوره سند بيان كړي دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دارنگي سفیان بن عیینة او نورو راویانو هم دا حدیث دابی جناب نه او هغه دضحاک نه او هغه دابن عباس رضي الله عنه قول نقل كړي دي او دوي مرفوع نه دي بيان كړي او دا د عبدالرزاق دروايت نه زيات صحيح دي او دابو جناب نوم يحيى بن ابي حيه دي مگر دده حافظه په حدیث نقل كولو كي قوي نه وه.

٦٤- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ التَّغَابُنِ

دسورة التغابن دبعضي ايتونو تفسير

٣٣١٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنَا سِمَاكُ بْنُ

حَزَبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: "يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ" (التغابن: ١٤)، قَالَ: هَؤُلَاءِ رِجَالٌ أَسْلَمُوا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَأَرَادُوا أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَبَى أَزْوَاجُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ أَنْ يَدْعُوهُمْ أَنْ يَأْتُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَوْا النَّاسَ قَدْ فَتَهُوا فِي الدِّينِ، هَبُوا أَنْ يُعَاقِبُوهُمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ (التغابن: ١٤) الآية. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: مروی دی چي دابن عباس رضي الله عنهما نه يو کس ددي ايت کريمه "يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ" اي ايمان والو بعض ديببيانو ستاسو او اولاد ستاسونه دشمنان ستاسو دي نو خان اساتي دهغوي نه، باره کي تپوس او کړو چي دا په څه باره کي نازل شوي دي هغه او وئيل په اهل مکه کي څه کسان وو چي ايمان يي راوړي وو او هغوي رسول الله ته درسيده و اراده کړي وه مگر دهغوي بنځو او دهغوي اولاد انکار او کړو چي هغوي به يي رسول الله ته دورتلو دپاره پري نږدي بيا چي کله دوي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ورغلل او ورته معلومه شوه چي خلقو ددين پوهه کافي ډيره حاصل کړي ده نو دوي اراده او کړه چي دوي هم خپلو بنځو او خپلو بچو ته درکاوت پيدا کولو سزا ورکړي نو په دي باره کي دا ايتونه نازل شول.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: "... فَاحْذَرُوهُمْ" يعني تاسو ددوي متعلق محتاط اوسئ او ددوي دشر نه مه بي

فکره کيږئ، ددوي وينا هم مه منئ او ددوي په وينا هجرت کول هم مه پريږدئ.

ترمذي او حاکم دابن عباس رضي الله عنهما نه روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چي دوي مديني ته ورسيدل نو د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شول نو هغوي وليدل چي ددوي نه مخکي هجرت کونکو بعضي ديني مسائل زده کړي دي نو ددي حالت په ليدو سره ددوي خپل اهل او عيال ته غصه راغله او دا اراده يي وکړله چي سزا ورته ورکړي ځکه چي صرف بنځو او بچو دوي دهجرت نه منع کړي وو نو په دي باره کي ايت کريمه "وَإِنْ تَعَفُّوا" نازل شو. يعني که چري معاف کوي تاسو (خطائي دهغوي، اومخ اړوي او بخښنه ورته کوي نو يقينا الله تعالي بخښنه کوونکي رحم کوونکي دي).

ابن جرير دعتاء بن يسار قول نقل كړي دي چي علاوه دايت كريمه يائيها الذين امنوا ان من ازواجكم وأولادكم عدوا لكم فاحذروهم وإن تعفوا وتصفحوا وتغفروا فإن الله غفور رحيم. باقي تمام سورت تغابن په مكه كې نازل شوي دي اوصرف دايت په مدينه كې دعوف بن مالك په حق كې نازل شوي دي. عوف بن مالك يو بال بچي دار سړي وو ، ده چي به كله هم دجهاد كولو اراده وكړله نوښخي اوبچو به ورته ژړا شروع كړله اودده په زړه كې به يې رقت پيدا كړو او ورته به يې وئيل چي ته مونږ چاته پريږدي نو په دي شان سره به دده په زړه كې نرمي راغله اودجهاد نه به پاتي شو ، نوخاص ددي واقعاتو متعلق دسورت داخړه پوري ددي ايتونو نزل په مدينه كې وشو.

٦٥_باب وَمِنْ سُورَةِ التَّحْرِيمِ

دسورة تحريم دبعضي ايتونو تفسير

٣٣١٨_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ثَوْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: " لَمْ أَزَلْ حَرِيصًا أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ، عَنِ الْمَرَاتَيْنِ مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّتَيْنِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا (التحريم: ٤) حَتَّى حَجَّ عُمَرُ وَحَجَّجْتُ مَعَهُ، فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ مِنَ الْإِدَاوَةِ فَتَوَضَّأَ، فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مِنَ الْمَرَاتَيْنِ مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّتَانِ قَالَ اللَّهُ: إِنَّ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ (التحريم: ٤) فَقَالَ لِي: وَاعْجَبًا لَكَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَكَرِهَ وَاللَّهُ مَا سَأَلَهُ عَنْهُ وَلَمْ يَكْتُمْنِي، فَقَالَ: هِيَ عَائِشَةُ، وَحَفْصَةُ، قَالَ: ثُمَّ أَنْشَأَ يُحَدِّثُنِي الْحَدِيثَ، فَقَالَ: كُنَّا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ نَغْلِبُ النِّسَاءَ، فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَجَدْنَا قَوْمًا تَغْلِبُهُمْ نِسَاؤُهُمْ، فَطَفِقَ نِسَاؤُنَا يَتَعَلَّمْنَ مِنْ نِسَائِهِمْ، فَتَغَضَّبْتُ عَلَى أَمْرَأَتِي يَوْمًا، فَإِذَا هِيَ تُرَاجِعُنِي، فَأَنْكَرْتُ أَنْ تُرَاجِعَنِي، فَقَالَتْ: مَا تُنْكِرُ مِنْ ذَلِكَ، فَوَاللَّهِ إِنَّ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُرَاجِعُنَّهُ وَتَهْجُرُهُ إِحْدَاهُنَّ الْيَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ، قَالَ: فَقُلْتُ فِي نَفْسِي قَدْ خَابَتْ مَنْ فَعَلَتْ ذَلِكَ مِنْهُنَّ وَخَسِرَتْ، قَالَ: وَكَانَ مَنْزِلِي بِالْعَوَالِي فِي بَيْتِي أُمِّيَّةً وَكَانَ لِي جَارٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، كُنَّا لَتَنَّاوَبُ النَّزُولَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَنْزِلُ يَوْمًا فَيَأْتِينِي بِخَبَرِ الْوَحْيِ وَغَيْرِهِ، وَأَنْزِلُ يَوْمًا فَأَتِيهِ بِمِثْلِ ذَلِكَ، قَالَ: وَكُنَّا نُحَدِّثُ أَنْ غَسَّانَ تُنْحِلُ الْخَيْلَ لِيَتَغَرَّوْنَا، قَالَ: فَجَاءَنِي

يَوْمًا عِشَاءً فَضَرَبَ عَلَى الْبَابِ فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ. فَقَالَ: حَدَّثَ أَمْرٌ عَظِيمٌ، قُلْتُ: أَجَاءَتْ غَسَّانٌ، قَالَ: أَغْظَمُ مِنْ ذَلِكَ طَلَّقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِسَاءَهُ. قَالَ: فَقُلْتُ فِي نَفْسِي قَدْ خَابَتْ حَفْصَةُ وَخَسِرَتْ، قَدْ كُنْتُ أَظُنُّ هَذَا كَائِنًا، قَالَ: فَلَمَّا صَلَّيْتُ الصُّبْحَ شَدَدْتُ عَلَى ثِيَابِي، ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَى حَفْصَةَ فَإِذَا هِيَ تَبْكِي، فَقُلْتُ: أَطَلَقَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: لَا أَذْرِي هَذَا مُعْتَزِلٌ فِي هَذِهِ الْمَشْرَبَةِ، قَالَ: فَانْطَلَقْتُ فَأَتَيْتُ غُلَامًا أَسْوَدَ، فَقُلْتُ: اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ، قَالَ: فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَيَّ، قَالَ: قَدْ ذَكَرْتُكَ لَهُ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا، قَالَ: فَانْطَلَقْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا حَوْلَ الْمِنْبَرِ نَفَرٌ يَبْكُونَ، فَجَلَسْتُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَجِدُ، فَأَتَيْتُ الْغُلَامَ، فَقُلْتُ: اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَيَّ، فَقَالَ: قَدْ ذَكَرْتُكَ لَهُ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا، قَالَ: فَانْطَلَقْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ أَيْضًا فَجَلَسْتُ ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَجِدُ، فَأَتَيْتُ الْغُلَامَ فَقُلْتُ: اسْتَأْذِنْ لِعُمَرَ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَيَّ، فَقَالَ: قَدْ ذَكَرْتُكَ لَهُ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا، قَالَ: فَوَلَّيْتُ مُنْطَلِقًا، فَإِذَا الْغُلَامُ يَدْعُونِي، فَقَالَ: ادْخُلْ فَقَدْ أُذِنَ لَكَ، فَدَخَلْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّكِئٌ عَلَى رَمْلٍ حَصِيرٍ قَدْ رَأَيْتُ أَثَرَهُ فِي جَنْبَيْهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَطَلَقْتَ نِسَاءَكَ؟ قَالَ: لَا، قُلْتُ: اللَّهُ أَكْبَرُ لَقَدْ رَأَيْتُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَنَحْنُ مَعْشَرَ قُرَيْشٍ نَغْلِبُ النِّسَاءَ، فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَجَدْنَا قَوْمًا تَغْلِبُهُمْ نِسَاؤُهُمْ فَطَفِقَ نِسَاؤُنَا يَتَعَلَّمْنَ مِنْ نِسَائِهِمْ، فَتَغَضَّبْتُ يَوْمًا عَلَى امْرَأَتِي فَإِذَا هِيَ تُرَاجِعُنِي، فَأَنْكَرْتُ ذَلِكَ، فَقَالَتْ: مَا تُنْكِرُ، فَوَاللَّهِ إِنْ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيُرَاجِعْنَهُ وَتَهْجُرُهُ إِحْدَاهُنَّ الْيَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ، قَالَ: فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ: أَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: نَعَمْ، وَتَهْجُرُهُ إِحْدَانَا الْيَوْمَ إِلَى اللَّيْلِ، فَقُلْتُ: قَدْ خَابَتْ مَنْ فَعَلَتْ ذَلِكَ مِنْكُمْ وَخَسِرَتْ أَتَأْمَنُ إِحْدَاكُنَّ أَنْ يَغْضَبَ اللَّهُ عَلَيْهَا لِيُغْضِبَ رَسُولَهُ، فَإِذَا هِيَ قَدْ هَلَكَتْ؟، فَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ: لَا تُرَاجِعِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا تَسْأَلِيهِ شَيْئًا وَسَلِّبِي مَا بَدَا لَكَ، وَلَا يَغُرَّكَ إِنْ كَانَتْ صَاحِبَتُكَ أَوْ سَمَ مِنْكَ وَأَحَبَّ إِلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَتَبَسَّمَ أُخْرَى، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اسْتَأْذِنُ؟ قَالَ: "نَعَمْ"، قَالَ: فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَمَا رَأَيْتُ فِي الْبَيْتِ إِلَّا أَهْبَةً ثَلَاثَةً، قَالَ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اذْغُ اللَّهُ أَنْ يُوسِعَ عَلَى أُمَّتِكَ فَقَدْ وَسَّعَ عَلَى فَارِسَ، وَالرُّومِ وَهُمْ لَا يَعْبُدُونَهُ، فَاسْتَوَى جَالِسًا، فَقَالَ: "أَفِي شَيْءٍ أَنْتَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ؟ أَوْلَيْكَ قَوْمٌ عَجَلَتْ لَهُمْ طَيِّبَاتُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا، قَالَ: وَكَانَ أَقْسَمَ أَنْ لَا يَدْخُلَ عَلَى نِسَائِهِ شَهْرًا فَعَاطَبَهُ اللَّهُ فِي ذَلِكَ وَجَعَلَ لَهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ"، قَالَ:

قَالَ الزُّهْرِيُّ: فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: فَلَمَّا مَضَتْ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَدَأَ بِي، قَالَ: "يَا عَائِشَةُ، إِنِّي ذَا كِرٍّ لَكَ شَيْئًا فَلَا تَعْجَلِي حَتَّى تَسْتَأْمِرِي أَبَوَيْكَ، قَالَتْ: ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: يَأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجَكُمْ (الأحزاب: ٢٨) الْآيَةَ، قَالَتْ: عَلِمَ وَاللَّهِ أَنَّ أَبَوَيَّ لَمْ يَكُونَا يَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، فَقُلْتُ: أَنِّي هَذَا أَسْتَأْمِرُ أَبَوَيَّ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ." (١)

ترجمه: د ثور نه روايت دي چي ابن عباس رضي الله عنه فرمايلي دي: زما دا ډير لوي خواهش وو چي د عمر فاروق رضي الله عنه نه ددي خبري تپوس او کړم چي درسول الله هغه بيبياني کومي کومي وي دچا متعلق چي الله تعالي فرمايلي دي "إِنْ تَكُونَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا". تر دي چي يو ځل چي کله عمر رضي الله عنه حج کولو او زه هم ورسره حج ته تلي وم چي اودس يي کولو نو مايي په لاسونو اوبه واچولي او پدغه وخت کې مي اووئيل اي اميرالمومنين درسول الله هغه بيبياني څوک څوک وي دچا متعلق چي الله تعالي "إِنْ تَكُونَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا" فرمايلي دي؟ عمر رضي الله عنه اووئيل اي دعباس خويه ستانه تعجب کوم (تاته دا هم معلوم نه دي)، زهري وايي په الله قسم ابن عباس چي د کومي خبري تپوس وکړو هغه ورباندي بده ولگيدله مگر عمر فاروق حقيقت پت نکړو او بيان يي کړو چي هغه دواړه عائشه او حفصه (رضي الله عنهما) وي. او بيا عمر فاروق رضي الله عنه پوره سرگزشت بيان کړو او ويي فرمايل: زمونږ د قريشيانو په مکه کي دا حال وو چي مونږ پخپلو بنځو غالب وو مگر کله چي مديني ته راغلو نو نور خلق مو وليدل چي خپلي بنځي ورباندي غالبې وي نو زمونږ بنځو هم د هغوی نقش قدم ته کتل شروع کړل چي زدکړه يي ورنه وکړله نو يوه ورځ زه خپلي بنځي ته غصه شوم او هغي راته جواب راگرځول شروع کړل ما دا بده وگڼله چي دا راته جوابونه راوگرځوي نو هغي راته ووئيل ته دا ولي بد گڼي په الله قسم د رسول الله بيبياني خو هغه سره بحث مباحثه او تکرار کوي او کله کله ورسره بعضي بنځه پوره ورځ هم خبري ونکړي تردي چي شپه راشي، ما په زړه کي ووئيل وک چي داسي کوي نامراد او تاواني به پاتي کيږي، عمر فاروق ووئيل د بني اميه قبيلي په عوالي مقام کي زما کور وو او هلته زما يو انصاري گاونډي وو مونږ خپل مينځ کي يو ترتيب جوړ کړو چي يوه ورځ به ته درسول الله مجلس ته ورځي چي د وحي د نزول او ضروري حالاتو خبر به ما ته راوړي او يوه ورځ به زه ورځم اود وحي د نزول او ضروري حالاتو خبر به تاته راوړم، اميرالمؤمنين وئيل چي مونږ يوه ورځ دا

خبري کولي چي غسانيانو زمونږ سره د جنگ کولو دپاره خپلو اسونو ته نعلونه اولنگول ، يوه ورځ يو انصاري دخپل نمبر په ورځ (درسول الله صلي الله عليه وسلم دخدمت ، دماخوستن په وخت کې مونږ ته واپس راغي او دراتلو سره يې زما دروازه په زوره اووهله او تپوس يې اوکړو ايا عمر موجود دي ؟ نو زه گبراو شوم او فورا بهر راووتلم انصاري اووئيل نن يولويه حادثه پيښه شوي ده ما اووئيل څه شوي دي؟ ايا غسانيان راغلي دي؟ ويي وئيل ددينه هم لويه حادثه پيښه شوي ده رسول الله صلي الله عليه وسلم خپلو بيبيانو ته طلاق ورکړي دي ما پخپل زړه کې اووئيل اي حفصي ناکام او نامراده شوي زما خو دمخکې نه دا خيال وو ډيره نژدي ده چي داسي به کيږي خو بيامي د ماخوستن د مونځ نه پس جامي بدل کړي او دتلو نه پس د حفصي کمري ته ورسيدم او هغي ژړل ما ورته وئيل ايا رسول الله درته طلاق درکړي دي؟ هغي راته وئيل ماته پته نشته هغه خو دادي چي په دي بالاخانه کې يواځي ناست دی ، عمر فاروق وايي چي زه دلته نه روان شوم او يو تور غلام ته ورغلم او ورته مي وئيل چي درسول الله نه د عمر دپاره د داخليدو اجازت اوغواړه غلام داخل شو او درسول الله صلي الله عليه وسلم سره يې خبري اترې اوکړي خو چي بهر راغي نو ويي وئيل ما درسول الله صلي الله عليه وسلم سره خبري اوکړي او ستا ذکر مي ورته وکړو ليکن خاموش پاتي شو نوزه مجبورا واپس روان شوم او مسجد ته راغلم او دمنبر په خوا کې دهغه کسانو سره نژدي کيناستم څوک چي هلته موجود وو او ژړل يې ليکن ډير کينه ناسم او بيا ورغلم او غلام ته مي اووئيل چي زما دپاره د داخليدو اجازت اوغواړه نو دي دننه ورغلو او څه خبري يې اوکړي او يوه شيبه پس واپس راغي او ويي وئيل ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه ستا دپاره د داخليدو اجازت طلب کړو ليکن خاموشي يې اوکړه نو زه نااميده واپس راغلم اودهغه کسانو سره کيناستم څوک چي دمنبر په خوا کې ناست وو ليکن داندروني احساس دغلبې په وجه پاڅيدم او بيامي غلام ته اووئيل چي د عمر دپاره اجازت اوغواړه نو دي دننه ورغلو او يوه شيبه پس واپس راغي او ويي وئيل ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه ستا دپاره د داخليدو اجازت طلب کړو ليکن خاموشي يې اوکړه نو ما دواپس تلو دپاره شاګړه او روان شوم چي غلام ماته په چغه وئيل چي ورشه رسول الله تاته د داخليدو اجازت وکړو نو ددي خبري په اوريدو سره زه دننه ورغلم او عرض مي وکړو چي اي دالله رسوله ايا ښځو ته دي طلاق ورکړي دي، رسول الله اوفرمايل نه ما وئيل الله اکبر اوګوره زمونږ قريشيان به مخکې په ښځو باندي غالب وو ليکن مديني ته دراتلو نه پس يې داسي خلق وليدل په چا باندي چي ښځي غالبې دي ، نو زمونږ ښځو هم د هغوی نقش قدم ته کتل شروع کړل چي زدکړه يې ورنه وکړله نو يوه ورځ زه خپلي ښځي ته غصه شوم او هغي راته جواب راګرځول شروع کړل ما دا بده وګڼله چي دا راته جوابونه راوګرځوي نو هغي راته وئيل ته دا ولي بد ګڼي په الله قسم د رسول الله بياني خو

هغه سره بحث مباحثه او تکرار کوي او کله کله ورسره بعضي ښځه پوره ورځ هم خبري ونکړي تردې چې شپه راشي ، ما حفصي مي ته وويل ايا ته رسول الله ته دخبري جواب ورگرځوي هغي وويل هو او مونږ يي ټوله ورځ تر شپې پوري يواځي هم پرېږدو ما ورته وويل چې هرڅوک چې دا کار کوي هغه تبا او برباد دی او ايا تاسو نه ويرئ چې د رسول الله د خفه کولو په وجه به درباندي د الله غضب نازل شي او هلاکي به شئ ، رسول الله چې دا واوريدل نومسکي شو ، او حفصي ته مي وويل رسول الله ته بيا جواب مه ورگرځوه اود هيڅ شي مطالبه ورنه هم مه کوه او چې څه شي ته دي ضرورت وي نو ماته وايه رسول الله چې دا واوريدل نومسکي شو او حفصي ته وويل ته په دي خبره کينه مه کوه چې ستا گاونډي ستانه زياته پړقيدونکي در رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ډيره محبوبه ده يعني عائشه بي بي رسول الله چې مي په مسکا وليدو ، ما عرض وکړو اي دالله رسوله يا د زړه خوشحالولو خبري وکړم؟ راته يي وفرمائيل هو و کيناستم او اندروني خيزونو ته مي کتل شروع کړل په الله قسم چې ددري کچي چمرو نه مي علاوه نور څه ونه ليدل ، ما عرض وکړو اي دالله رسوله دالله تعالي نه دعا او غواړه چې ستا په امت باندي فراخي راولي ، په روميانو او فارسيانو يي فراخي راوستلي ده باوجود ددي چې هغوی دالله اطاعت نه کوي رسول الله ددي په اوريدو سره چې تکیه يي وهلي وه کيناستو او ويي فرمائيل اي دخطاب ځويه ايا ستا داخيال دي ، هغوی ته الله په دنيا کې دهغوی دخوښي شيان ورکړي دي (او په اخرت کې به يي هيڅ حصه نه وي) ، عمر فاروق وويل چې رسول الله داسي قسم خوړلی وو چې تر يوي مياشتي پوري به خپلو بيانو ته نه ورځم نو الله تعالي په خپل رسول باندي عتاب وکړو. زهري وايي ما ته عروه د عائشي رضي الله عنها نه خبر راکړی دی فرمائيل چې کله ۲۹ ورځي تيري شوي نو رسول الله زما کمري ته را داخل شو او ماته يي وفرمائيل زه درته يوه خبره کول غواړم مگر د سوچ کولو نه مخکي په جواب را کولو کي جلتی مه کوه چې تر څو دي مور او پلار سره مشوره نه وي کړي او بيا يي دا ايت کریمه " تلاوت کړو ، ام المؤمنين وايي رسول الله ته دا معلومه وه چې زما مور او پلار ماته هيڅ کله در رسول الله نه د جدایي اختيارولو مشوره نه را کوي ما ورته وويل ايا په دي کي زه مشوره او غواړم د مور او پلار نه زه خو الله او دهغه رسول او کور د اخرت خوښوم او هم دوی ته ترجيح ورکوم.

تشریح : "إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ" عائشه او حفصه رضي الله عنهما ته خطاب دي ، دسورة په شروع کي چې دعبيد بن عمير په سند سره دعائشه رضي الله عنها کوم بيان مروی دي بخاري او مسلم ذکر کړي دي دهغي نه هم دا معلومېږي چې دا خطاب حفصه رضي الله عنها ته دي.

"فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا" يعني ستاسو د دواړو زړونه کاږه شوي دي او يو طرف ته مائل شوي يي او په حقه لار باندې قائم نه يي ځکه چې تاسو هغه خبره خوښه کړه کومه چې در رسول الله خوښه نه وه رسول الله نه په ځان باندې ماريه حرامول او نه يي دخپل راز خوریدل خوښ وو او ستاسو دا دواړه خبري خوښي وي حال دادي چې په هر کس باندې واجب دي چې کومي خبري لره رسول الله خوښي هغوی هم دي خبري لره خوښ کړي او دکومي خبري نه چې رسول الله نفرت کوي دهغي نه نفرت او کړي.

په فقد کي ف تعليليه دي او دزړه کوږ والي موجب دگناه دي او دگناه نه پس توبه واجب وي. بخاري وغيره دابن عباس رضي الله عنهما بيان نقل کړي دي فرمايل يي چې زما دا ډير لوي خواهش وو چې دعمر فاروق رضي الله عنه نه ددي خبري تپوس او کړم چې در رسول الله هغه بيبياني کومي کومي وي دچا متعلق چې الله تعالي فرمايلي دي "إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا".

يو ځل چې کله عمر رضي الله عنه ته ورغلو او زه هم ورسره حج ته تلې وم او په لاره کي ورته دقضاء حاجت ضرورت پېښ شو او يو طرف ته ستون شو نو زه هم ورسره ستون شوم کله چې يي ضرورت پوره کړو او واپس راغي نو مايي په لاسونو اوبه واچولي او پدغه وخت کي مي اووئيل اي اميرالمومنين در رسول الله هغه بيبياني څوک څوک وي دچا متعلق چې الله تعالي "إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا" فرمايلي دي؟

عمر رضي الله عنه اووئيل اي دعباس خويه ستانه تعجب کوم او هغه دواړه عائشه او حفصه رضي الله عنهما، وي.

او بيا عمر فاروق رضي الله عنه پوره سرگزشت بيان کړو او ويي فرمايل ما او دبنې اميه بن زيد قبيلي يوانصاري چې دمديني دعوالي اوسيدونکي وو يوه مشوره کړي وه چې په نمبر نمبر به مونږ دواړه رسول الله ته ورځو چې يوه ورځ به زه ورځم او يوه ورځ به دي ورځي زما دنمبر په ورځ چې کومه وحي نازلېږي يا بله کومه اهمه واقعه پېښېږي دهغي خبر به زه دي انصاري ته ورکوم او دده دنمبر په ورځ کي چې څه کېږي دي به ماته دهغي خبر راکوي.

زمونږ قريشيان پخپلو ښځو غالب وو ليکن کله چې مونږ مديني ته راغلو نو هلته مو داسي خلق اوموندل په چا باندې چې خپلي ښځي غالبې وي غرض داچې زمونږ ښځو هم د انصاري ښځو خوي او خصلت خپل کړو، يوه ورځ ما خپلي ښځي ته په چغه اواز اوکړو نو هغي هم راته په چغه اواز راکړو ماته چې ددي جواب بد ښکاره شو نو هغي اووئيل زما جواب دي څنگه خوښ نشو؟ در رسول الله صلي الله عليه وسلم بيبياني هم رسول الله صلي الله عليه وسلم ته

دبعضو خبرو جواب ورکوي بلکه بعضي ښځي خو ټوله ورځ د مابنهامه پوري رسول الله صلي الله عليه وسلم لره پرېږدي (يعني خبري ورسره نه کوي).

زه ددي خبرو په اوریدو سره گېراؤ شوم او اومي وئیل څوک چي داسي کوي نامراد به پاتي کيږي او بيا مي ددينه پس جامي بدل کړي او حفصي (رضي الله عنها) ته ورغلم او تپوس مي ورنه اوکړو چي ايا په تاسو کي څوک د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دومره خفگان هم کوي چي تمامه ورځ تر مابنهامه پوري يي پرېږدي؟ حفصه رضي الله عنها او وئیل هو ما او وئیل ته به ناکام او نامرا ده شي ايا ستا سره دا ويره نشته چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خفه کولو الله تعالي خفه کيږي او بيا به ته تباه شي خبردار د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه به زياتي خرچي نه غواړئ او په کومه معامله کي به ورته جواب نه ورکوي او پرېږدي به يي نه (يعني خبري کول) او څه چي دي پکار يږي زما نه يي غواړه او ته په دي خبره کينه مه کوه چي ستا گاونډي ستانه زياته پرقيدونکي د رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ډيره محبويه ده يعني عائشه.

عمر رضي الله عنه او فرمايل پدغه وخت کي مونږ پخپل مينځ کي تذکره کوله چي غسانيانو زمونږ سره دجنگ کولو دپاره خپلو اسونو ته نعلونه اولگول، يوه ورځ يو انصاري دخپل نمبر په ورځ (د رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت) دماخوستن په وخت کي مونږ ته واپس راغي او دراتلو سره يي زما دروازه په زوره اووهله او تپوس يي اوکړو ايا عمر موجود دي؟ نو زه گېراؤ شوم او فورا بهر راووتلم انصاري او وئیل نن يولويه حادثه پېښه شوي ده ما او وئیل څه شوي دي؟ ايا غسانيان راغلي دي؟ نو ويي وئیل ددينه هم لويه حادثه پېښه شوي ده رسول الله صلي الله عليه وسلم خپلو بيبيانو ته طلاق ورکړي دي ما او وئیل اي حفصي ناکام او نامرا ده شوي زما خو دمخکي نه دا خيال وو ډيره نژدي ده چي داسي به کيږي خو بيامي ددينه پس جامي بدل کړي او دتلو نه پس مي د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره دسحر موند اوکړو دموند کولو نه پس رسول الله صلي الله عليه وسلم خپلي بالاخاني ته لاړو او هلته دټولو نه کناره کش شو او زه حفصي ته ورغلم چي ژړل يي ما ورته او وئیل اوس ولي ژاړي ايا ما درته مخکي نه وو وئيلي، ايا تاسو ته رسول الله صلي الله عليه وسلم طلاق درکړي دي؟ ويي وئیل ماته معلومه نه ده چي په څه وجه رسول الله صلي الله عليه وسلم دهر چانه جدا ناست دي نو زه دحفصي دخوانه روان شوم او په مسجد کي منبر ته ورسيدم او پدغه وخت کي دمنبر نه گيرچاپير څه کسان ناست وو چي ژړل يي نو زه هم ورسره لږ ډير وخت دپاره کيناستم ليکن داندروني غم په وجه زما نه هلته ډير کيناستل اونه شول او فورا دبلاخاني طرف ته ورغلم چرته چي رسول الله صلي الله عليه وسلم کناره کشي کړي وه، غلام ته مي او وئیل چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه د عمر دپاره د داخلیدو اجازت او غواړه غلام داخل شو او د رسول الله

صلي الله عليه وسلم سره يي خبري اترې او کړې خو چې بهر راغي نو ويې وئيل ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره خبري او کړې او ستا ذکر مي ورته وکړو ليکن خاموش پاتي شو نوزه مجبورا واپس راغلم او دمنبر په خوا کي دهغه کسانو سره نژدي کيناستم څوک چې هلته موجود وو ليکن ډير کينه ناستم او بيا ورغلم او غلام ته مي اووئيل چې زما دپاره د داخليدو اجازت او غواره نو دي دتنه ورغلو او څه خبري يي او کړې او يوه شيبه پس واپس راغي او ويې وئيل ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ستا دپاره د داخليدو اجازت طلب کړو ليکن خاموشي يي او کړه نوزه نااميده واپس راغلم او دهم هغه کسانو سره کيناستم څوک چې دمنبر په خوا کي ناست وو ليکن داندروني احساس دغلبې په وجه پاڅيدم او بيامي غلام ته اووئيل چې د عمر دپاره اجازت او غواره نو دي دتنه ورغلو او يوه شيبه پس واپس راغي او ويې وئيل ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ستا دپاره د داخليدو اجازت طلب کړو ليکن خاموشي يي او کړه نو ما دواپس تلو دپاره شا کړه او روان شوم چې غلام ماته په چغه ووئيل چې رسول الله تاته د داخليدو اجازت وکړو نو ددي خبري په اوريدو سره زه دتنه ورغلم نو ما وليدل چې رسول الله بربنډ په چتايي باندي استراحت فرما دي چې په دي وجه يي په بدن چتايي نشان جوړ شوي وو او دسر دلاندي يي يوبالخت وو چې دکه جوړو دريشو نه ډک کړي شوي وو ، ما سلام وکړو او عرض مي وکړو چې اي دالله رسوله ايا تا بيانو ته طلاق ورکړي دي؟ نو زما طرف ته يي وکتل او ويې فرمائيل نه الله اکبر ، در رسول نه دشرميدو په وجه ما خپل سوال په ولاړه ولاړه وکړو او عرض مي وکړو چې اي دالله رسوله او گوره زمونږ قريشيان به مخکي په بنځو باندي غالب وو ليکن مديني ته دراتلو نه پس يي داسي خلق وليدل په چا باندي چې بنځي غالب دي ، رسول الله چې دا واوريدل نومسکي شو ما عرض وکړو اي دالله رسوله زه حفصي ته ورغلي وم او ورته مي ووئيل چې ستا دپاره په دي خبره کينه کول نه دي پکار ، خبردار در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه به زياتي خرچي نه غواړئ او په کومه معامله کي به ورته جواب نه ورکوي او پرېږدئ به يي نه (يعني خبري کول) او څه چې دي پکار يږي زما نه يي غواره او ته په دي خبره کينه مه کوه چې ستا گاونډي ستانه زياته پرقيدونکي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ډيره محبوبيه ده يعني عائشه.

رسول الله چې دا واوريدل نومسکي شو ، رسول الله چې مي په مسکا وليدو نو کيناستم او اندروني خيزونو ته مي کتل شروع کړل په الله قسم چې ددري کچي چمړو نه مي علاوه نور څه ونه ليدل ، ما عرض وکړو اي دالله رسوله دالله تعالي نه دعا او غواره چې ستا په امت باندي فراخي راولي ، په روميانو او فارسيانو يي فراخي راوستلي ده باوجود ددي چې هغوي دالله اطاعت نه کوي

رسول الله ددي په اوریدو سره چي تکیه یې وهلي وه کیناستو او ویې فرمائیل اي دخطاب خوږه ایا ستا داخیال دي ، هغوی ته الله په دنیا کي دهغوی دخوښي شیان ورکړي دي او په اخرت کي به یې هیڅ حصه نه وي ، ما عرض وکړو چي اي دالله رسوله زما دپاره دالله نه دمغفرت دعا اوغواړه ، همدا وجه وه چي رسول الله دخپلو بییانونه کناره کشي کړي وه ځکه چي حفصي عائشي ته درسول الله راز ظاهر کړي وو.

الله تعالی په خپل رسول باندي عتاب کړي وونوځکه رسول الله دخپلو بییانو نه خفگان ظاهر کړو او عهد یې کړي وو چي زه به تریوي میاشتي دوی ته نه ورځم چنانچي کله نهه ویشته ورځي تیري شوي نو دتولونه مخکي دام المومنین عائشه رضي الله عنها کورته ورغلو عائشي اووئیل اي دالله رسوله تاخو قسم خوړلي وو چي تریوي میاشتي پوري به په مونږ کي کومي بي بي ته نه ورځي لیکن نن خو دنهه ویشته ورځو نه پس سحر دي او ما مسلسل شمیرل کړي دي نو ویې فرمائیل کله کله میاشت دنهه ویشته ورځو هم وي او واقعي دغه میاشت دیوکم دیرش ورځو وه دعائشه رضي الله عنها بیان دي چي ددینه پس ایت دتخیر نازل شو دایت دتزل نه پس دتولو نه مخکي زما کور ته راغلو او ماته یې په نکاح کي دباقي پاتي کیدو او ازادیدو اختیار راکړو نو ماد رسول الله سره اوسیدل اختیار کړل او بیایي نورو بییانو ته هم دا اختیار ورکړو نو هغوی ټولو هم هغه اختیار قبول کړو کوم چي عائشه رضي الله عنها خوښ کړي دي (یعني که هر څومره ولږه او فقر وو خو کومي بي بي درسول الله نه جدا کیدل خوښ نکړل).

بخاري دعائشه رضي الله عنها نه روایت نقل کړي دي فرمائیل یې چي رسول الله ماته اوفرمائیل زه تاته یوه خبره کوم خو دمور او پلار سره دمشوري کولو نه بغیر به په عجلت سره فوري جواب راکول په تاباندي لارم نه دي ، رسول الله ته معلومه وه چي زما مور او پلار ماته درسول الله نه جدا کیدو مشوره نه راکوي او بیایي ددینه پس اوفرمائیل الله تعالی فرمائیل دي "یاایهاالنبي قل لاأروا جک ان کنتن..." ما عرض اوکړو په دي معامله کي به دمور او پلار سره څه مشوره اوکړه په دي کي مشوري ته څه ضرورت نشته زه خو الله تعالی او دهغه رسول او کور داخرت لره خوښوم.

ددي حدیث نه معلومیږي رسول الله چي دیوي میاشتي پوري دخپلو بییانونه کناره کشي کړي وه دهغي سبب دراز ظاهرول دي کوم چي حفصي عائشي ته درسول الله راز ظاهر کړي وو. لیکن مسلم دجابر رضي الله عنه نه روایت بیان کړي دي چي ابوبکر رضي الله عنه د داخلیدو د اجازت غوښتلو دپاره راغي او ویې لیدل چي څه کسان درسول الله د دروازي سره ناست دي او د داخلیدو اجازت غواړي لیکن هیچا ته اجازت نه دي ورکړي شوي لیکن رسول الله ابوبکر ته اجازت ورکړو او دننه ور داخل شو بیایوه شپه پس عمر رضي الله عنه راغي او د داخلیدو

اجازت يي او غوښتلو نو رسول الله هغه ته هم اجازت ورکړو عمر فاروق چي داخل شو نو ويي ليدل چي رسول الله غمژن او خاموش ناست دي عمر رضي الله عنه په زړه کي او وئيل کومه داسي خبره به او کړي چي رسول الله ته خندا ورشي نو ويي وئيل اي دالله رسوله که چري د خارج لور (يعني زما ښځه زما نه زياته خرچي او غواړي) نو زه به يي خټ مات کړم ددي خبري په اوريدو سره رسول الله مسکي شو او ويي فرمائيل تاسو وينئ چي دا ښځي زما نه گير چاپير راجمع شوي دي او زما نه دخرچي زياتول غواړي ددي په اوريدو سره ابوبکر رضي الله عنه عائشه رضي الله عنها طرف ته ورمونده کړل ددي دپاره چي خټ يي تاؤ کړي او عمر رضي الله عنه هم دحفصي طرف ته ورمونده کړل او دوي دواړو خپلو لونړو ته او وئيل چي هرگز به درسول الله نه داسي څيز نه غواړئ کوم چي ورسره نه وي او بيا ددينه پس درسول الله ديوي مياشتي يعني ديوکم ديرش شپو پوري کناره کشي اختيار کړه او بيا ايت دتخير نازل شو او دټولو نه مخکي رسول الله دعائشي کورته ورغلو او دهغي په وړاندي يي ايت دتخير تلاوت کړو.

حافظ ابن حجر ليکلي دي دا کيدي شي چي ددي تمامو واقعاتو مجموعه د بيبيانو نه دکناره کش کيدو په سبب شوي وي، دشهدو قصه، دماريه واقعه، او دحفصي عائشي ته درسول الله راز ښکاره کول او دبيبيانو دطرف نه دنفقي دوسعت درخواست کول او دزينب دطرف نه دري پيري هديه واپس کول او په هر ځل درسول الله په هديه کي اضافه کول لکه چي ابن سعد د عمره په سند سره روايت بيان کړي وو دا تمام واقعات وړاندي وروسته پيښ شوي دي او رسول الله به دصبر مظاهره کوله او معافي به يي کوله. درسول الله دمکارم اخلاق او بلندي حوصلي همدا تقاضا وه چي کله دا واقعات مسلسل پيښ شول نو دښځو نه يي کناره کشي اختيار کړه او طلاق يي ورنکړل، او بيا ورنه راضي شو.

"وَإِنْ تَظْهَرَا عَلَيْهِ" که چري تاسو دواړه درسول الله په خلاف يوه دبلي تعاون او کړئ اوداسي خبري او کړئ کومي چي درسول الله خوښي نه وي مثلاً دنفقي توسيع او دراز خورول شو نو هرگز به کاميابي نشي دترجمي دا اخري جمله دشرط جزاده محذوفه ده.

"فَإِنَّ اللَّهَ" ف تعليله ده او دا د نه کاميابيدو علت دي

"مَوْلَاةٌ" يعني الله تعالي دهغه مددگار دي او جبرائيل کوم چي دمقربو فرشتو سردار دي هغه هم درسول الله رفيق او مددگار دي.

قَالَ مَعْمَرٌ: فَأَخْبَرَنِي أَيُّوبُ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَا تُخْبِرُ أَزْوَاجَكَ أَنِّي اخْتَرْتُكَ، فَقَالَ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّمَا بَعَثَنِي اللَّهُ مُبَلِّغًا وَلَمْ يَبْعَثْنِي مُتَعَنِّتًا"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه: دم عمر قول دي ماته ايوب او وئيل چي عائشه رضي الله عنها رسول الله صلي الله عليه وسلم ته او وئيل اي دالله رسوله ته خپلو بي بيانو ته ددي خبري خبر مه ورکوه کومي چي ما اختيار کړي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل زه الله تعالي حق رسونکو ليرلي يم او پریشاني پيدا کونکي يي نه يم ليرلي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دی، اود ابن عباس نه په نورو سندونو هم مروی دي.

نوټه: او په دې روايت کي دي چي خوک تپوس او کړي چي عائشه څه جواب ورکړو، نو بيان به يي کړم او که تپوس يي نه وي کړي نو نه به يي وایم مگر هيچا تپوس اونکړو ټول ازواجو د ايت د اوریدو سره رسول الله اختيار کړو.

٦٦_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْقَلَمِ

د سورة القلم د بعضي ايتونو تفسير

٣٣١٩_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ سُلَيْمٍ، قَالَ: قَدِمْتُ مَكَّةَ فَلَقِيتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ أَنَا عِنْدَنَا يَقُولُونَ فِي الْقَدْرِ، فَقَالَ عَطَاءٌ: لَقِيتُ الْوَلِيدَ بْنَ عَبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، فَجَرَى بِمَا هُوَ كَاتِبٌ إِلَى الْأَبَدِ، وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَفِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

ترجمه: عبد الواحد بن سليم وايي چي مکي ته راغلم اود عطاء بن ابي رباح محدث سره مي ملاقات شو ما ورته وئيل اي ابو محمد بعضي خلق د تقدير په مسائلو کي بحثونه کوي، عطاء وئيل زه وليد بن عباده بن الصامت ته ورغلم وئيل يي چي ماته زما پلار حديث بيان کړی دی چي مادر رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چي فرمايل ئي الله تعالي اول قلم پيدا کړو ورته ئي او فرمايل وليکه نو قلم شروع شو چي څه کارونه د قيامته پوري

١_ صحيح مسلم/الطلاق ٥ (١٣٤٥)

٢_ انظر حديث رقم ٢١٥٥

راتلونکي وو ټول يي وليکل او په دي حديث کي يوه اوږده قصه ده.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دی، او په دي باب کي د ابن عباس رضي الله عنهما نه هم حديث وارد دی.

دعباده بن صامت رضي الله عنه حالات:

نوم عباده کنیه ابو الوليد په بني خزرج کې يي دسالم خاندان سره تعلق دی دپلار نوم يي صامت او دمور نوم يي قرّة العين وو، په غزوه بدر او ددينه پس په تمامو عزواتو کې شريک پاتي شوی دی او په بيعه الرضوان کې هم موجود وو (طبقات ابن سعد).
خلافت صديقي او فاروقي کې هم په جنگونو کې شريک پاتي شوی دی.
عمر فاروق رضي الله عنه دخپل خلافت په زمانه کې دی د فلسطين قاضي مقرر کړی دی عباده د حفاظو صحابه کرامو دجملي نه وو چي اصحاب صفه ته به يي دقرائت تعليم ورکولو (مسند احمد).

عمر فاروق رضي الله عنه دی په شام کې دمسلमानانو دتعليم دپاره متعين کړی وو دقرائت نه علاوه په فقه کې ورته هم مال حاصل وو يوځل قتاده دعباده ملاقات ته لاړو نو ويی وئيل "وكان قد تفقها في دين الله" يعني عباده دالله په دين کې مهارت حاصل کړی وو.
وفات: د دوه اوياکالو په عمر کې دهجرت په ۳۴ کال وفات شو دوفات وخت يي چي نزدي شو نو يو ځوي يي ورته دوصيت کولو درخواست اوکړو نو ويی فرمائيل مانيغ کينوی او بيایي ددينه پس او فرمائيل ای بچيه په تقدير به يقين ساتي ورنه ايمان ته دي خيرنشته (مسند احمد).

دده د دفن کيدو دخاي په باره کې دعلماؤ دري اقوال دي، اول ابن سعد رمله مقام ليکلی دی. دويم بعضي علماؤ بيت المقدس ليکلی دی او امام بخاري فلسطين ليکلی دی، ددي دري وارو په حقيقت کې څه اختلاف نشته ځکه چي رمله په فلسطين کې يوه صوبه ده او بيت المقدس هم يوه ضلع ده دده دروايت شمير ۱۸۱ دی چي شپږ متفق عليه دي او دوه صرف بخاري نقل کړي دي.

۶۷- باب وَمِنْ سُورَةِ الْحَاقَّةِ

دسورة الحاقه دبعضي ايتونو تفسير

۳۳۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ سَيِّدِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَيْرَةَ، عَنِ الْأَخْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، رَعَمَ

أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا فِي الْبَطْحَاءِ فِي عَصَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِيهِمْ، إِذْ مَرَّتْ عَلَيْهِمْ سَحَابَةٌ فَنَظَرُوا إِلَيْهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ تَذَرُونَ مَا اسْمُ هَذِهِ؟" قَالُوا: نَعَمْ، هَذَا السَّحَابُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَالْمُزْنُ"، قَالُوا: وَالْمُزْنُ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَالْعَنَانُ"، قَالُوا: وَالْعَنَانُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ تَذَرُونَ كَمْ بَعْدَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؟" فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ مَا نَذَرِي، قَالَ: "فَإِنْ بَعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةً وَإِمَّا اثْنَتَانِ أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً، وَالسَّمَاءُ الَّتِي فَوْقَهَا كَذَلِكَ، حَتَّى عَدَدَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ: فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِغَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَغْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ وَفَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَّةٌ أَوْ عَالٍ بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكْبِهِنَّ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ، ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَغْلَاهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ وَاللَّهُ فَوْقَ ذَلِكَ"، قَالَ عَبْدُ بَنٍ حُمَيْدٍ، سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ مَعِينٍ، يَقُولُ: أَلَا يُرِيدُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَعْدٍ أَنْ يَحُجَّ حَتَّى تَسْمَعَ مِنْهُ هَذَا الْحَدِيثَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَرَوَى الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ سِمَاكِ، نَحْوَهُ وَرَفَعَهُ، وَرَوَى شَرِيكٌ، عَنْ سِمَاكِ بَعْضَ هَذَا الْحَدِيثِ أَوْقَفَهُ وَلَمْ يَرْفَعَهُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ الرَّازِيِّ. (١)

ترجمہ: دعباس بن عبد المطلب نے روایت دی فرمائی چي زہ پہ بطحاء مقام کي پہ یوہ دلہ کي ناست وم اوپہ هغوي کي رسول الله هم موجود ووپہ دي وخت کي دوریخی یوہ تکرہ روانہ وه رسول کریم صلي الله عليه وسلم ورته وکتل اوبیائی اوفرمائیل تاسودیتہ خہ وایی؛صحابہ کرامو عرض وکړوچي سحاب رسول کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل مزن ورته هم وئيلي شي عرض وکړي شوچي مزن ورته هم وئيلي شي، رسول کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل عنان ورته هم وئيلي شي، عرض وکړي شوچي عنان ورته هم وئيلي شي، رسول کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل: اياتاسوته معلومه ده چي دزمکي اواسمان په مینخ کي خومره مسافه ده؛عرض وکړي شوچي مونږ ته معلومه نده رسول کریم صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل دیو اویا یادوه اویا یا ددري اویاکالو دمودي په مقدار ددوی په مینخ کي مسافه ده، بیاددي دپاسه دویم اسمان هم په دومره مسافه باندي واقع دی تردي چي اوه واره اسمانونه ئي بیان کړل، بیاد اوم اسمان دپاسه دریاب دی دکوم دپاسه اودژوروالي په مینخ کي دومره مسافه ده لکه دیو اسمان نه دبل اسمان پوري مسافه ده بیاددي دپاسه اته چیللی دي (مطلب داچي

دچيلوبه شكل ملاتك دي، چي دهغوي دنوكانو اودگيتوترمينخ دومره مسافه ده لكه خومره چي ديواسمان نه دبل اسمان پوري مسافه ده بياددوي په شاباندي عرش دي ددي دپاسه اودكناروترمينخ دومره مسافه ده لكه خومره چي ديواسمان نه دبل اسمان پوري مسافه ده بياالله تبارك وتعالی ددي دعرش دپاسه دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي وليد بن ابو ثور هم دسماك نه ددي پشان روايت نقل كړي دي او مرفوعا يي نقل كړي دي. شريك دسماك نه ددي حديث بعضي حصي نقل كړي دي مگر موقوف يي نقل كړي دي او مرفوع يي نه دي نقل كړي او دعبدالرحمن دپلار نوم عبدالله بن سعد رازي دي.

۳۳۲۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدٍ الرَّازِي، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: رَأَيْتُ رَجُلًا بِبُخَارَى عَلَى بَغْلَةٍ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ وَيَقُولُ: كَسَانِيهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.^(۱)

ترجمه: دعبدالرحمن بن عبد الله بن سعد رازي نه روايت دي فرمائي چي ماته زما پلار عبدالله خبر راكړي دي فرمايل يي چي ما په بخاري كي يوكس چي په قچره سور وو او پسر يي تور پتكي ترلي وو ليدلي وو او ونيل يي دا هغه عمامه ده كومه چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم راپسر كړي وه.

۶۸- باب وَمِنْ سُورَةٍ سَأَلَ سَائِلٌ

دسورة معارج دبعضي ايتونو تفسير

۳۳۲۲- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ دَرَّاجِ أَبِي السَّحْجِ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ: "كَالْمُهَلِّ (الكهف: ۲۹)، قَالَ: "كَعَكْرِ الزَّيْتِ، فَإِذَا قَرَّبَهُ إِلَى وَجْهِهِ سَقَطَتْ فَرْوَةٌ وَجْهِهِ فِيهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ رِشْدِينٍ.^(۱)

^۱ - ابی داود/ السنة ۱۹ (۴۷۳)، سنن ابن ماجه/ المقدمة ۱۳ (۱۹۳)، تحفة الأشراف: (۲۴۵)

^۲ - انظر حديث رقم ۲۵۸۱

الله عليه وسلم دخپلو صحابه کرامو سره دعکاظ بازار ته روان وو (دبعثت محمدي نه څه ورځي پس، دشيطانانو او اسماني خبرونو حاصلولو په مينځ کي رکاوټ پيدا کړي شوي وو او په دوی باندي دشغلو وریدل شروع شوي دي نو دوی خپل قوم ته واپس راغلل او قوم ورته اوونیل څه خبره ده څنگه واپس راغلی؟ هغوی اوونیل زمونږه او اسماني خبرونو په مينځ کي دخل اندازي شوي ده، داسماني خبرونو داوړیدو نه دمنع کولو دپاره مونږ په ستورو ویشتي شوي یو قوم اوونیل داسي ښکاري په دنیا کي کوم نوي څیز ظاهریدونکي دي دکوم په وجه چي زمونږ او داسماني خبرونو په مينځ کي رکاوټ پيدا شوي دي چنانچي هغوی دزمکي په څلورو گوتونو کي په مغربونو او مشرقونو کي تلاش شروع کړو، دشيطانانو کومه ډله چي تهامه طرف ته تلي وه هغوی درسول الله صلي الله عليه وسلم په خوا کي تیر شول او دغه وخت کي رسول الله صلي الله عليه وسلم عکاظ بازار ته په لاره روان وو او په نخله مقام کي موجود وو او دخپلو صحابه کرامو سره یي دسحر موندلو هر کله چي دوی قران واوړیدو نو په پوره توجه سره یي ورته غوږ کیځودو داوړیدو سره یي اوونیل قسم په الله دا هم هغه څیز دي کوم چي زمونږ او اسماني خبرونو په مينځ کي حائل شوي دي، ابن عباس رضي الله عنهما وائي هم ددي ځاي نه دوی خپل قوم ته واپس ورغلل او چي هلته ورسیدل نو وویل یي اي زما قومه "يَا قَوْمَنَا: إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ۝ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا" هدايت کوی حق ته نو ايمان راوړيدي مونږ په دي باندي او هيچري به شريك نه جوړوو د خپل رب سره هيڅوک او په همدې موقعه الله تعالي پخپل رسول " قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ " يقينا ماته وحی شوي ده چي په جناتو کي یو څو کسانو قران واوړیدو، نازل کړو او په رسول الله باندي دجناتو قول دوحی په طريقه نازل کړي شو

تشریح: إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا چي معنی مصدري شی نو قِرَاءَةٌ جَامِعَةٌ نو جامع قراءه مراد دي يا قرآن په خپله معنی دي نو دوی د قرآن نوم هم ایزده کړو يا دا چي د مخکنو آسماني کتابونو د علم په وجه سره ني قرآن پیژندلو لکه د سورة احقاف ۳۰ نه معلومه ده. عَجَبًا قرآن د اعلى درجي فصاحت او بلاغت په وجه عجيبه دي يعنی مثال نه لری يا تعجب په دي وجه سره وو چي په دي کي د توحيد نا اشنا مسئله ده چي دوی د يهوديانو او نصاری نه دا نه وه اوړیدلي لکه چي مشرکانو ورته هم لَشَاءٌ عَجَابٌ ويلي وو په سورة ص ۵ پ ۲۳ کي ذکر دی او دي زمانه کي هم ډيرو خلقو ته د توحيد او رسالت مسئله ډيره نا اشنا ښکاري

دا د عَجَبًا تفسير دي يعنی عجيبه والي د دروغو او گمراهي د وجي نه نه دي لکه چي مشرکان گمان کوی بلکه د هدايت او د ارشاد د وجي نه دي. رشد هغه حق دي چي په هغي

باندي په عمل کولو کي مقصد ته رسيدل او کاميابی وی فامنا به. فا دلالت کوی چي هدايت او رشد ايمان راوړلو ته مستلزم دي ولن شرک برېنا اشاره ده چي دا جنات د مخکي نه مشرکان وو. او دا دليل دي چي د قرآن کریم خلاصه د شرکياتو رد دي. او څوک چي قرآن لفظاً او معنی لولی او بيا هم په شرک کي مبتلاء دی نو معلومېږي چي دوی د قرآن په مقصد باندي نه پوهېږي.

وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَوْلُ الْجَنِّ لِقَوْمِهِمْ: "لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا" (الجن: ١٩) قَالَ: لَمَّا رَأَوْهُ يُصَلِّي وَأَصْحَابُهُ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ فَيَسْجُدُونَ بِسُجُودِهِ، قَالَ: تَعَجَّبُوا مِنْ طَوَاعِيَةِ أَصْحَابِهِ لَهُ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ: لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا (الجن: ١٩)، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه په مذکور سند دا هم د ابن عباس نه مروی دي فرمائیل یی د جناتو قول خپل قوم ته دا وو "مَا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا" ابن عباس وائي هر کله چي دوی رسول الله په مونځ کولو اولیدو او دده ملگري په ده پسي اقتداء کوي او دده د سجدې کولو سره سجده کوي نو جناتو او وئیل تعجب دي دده د ملگرو نه چي دده اطاعت کوي نو دي وخت کي دوی خپل قوم ته او وئیل "مَا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا" او یقیناً هر کله چي اودریدلو بنده د الله تعالی چي بلنه ئي کوله د هغه نو وی خلق چي شی په هغه باندي راپنډ، دا حدیث حسن صحیح دي.

تشریح: دا څلورمه وحی ده، او د عبد الله نه مراد نبی صلی الله علیه وسلم او هر داعی د حق دي په هره زمانه کي او یَدْعُوْا نه مراد دعوت الی الله دي او کادوا یكونون علیه لبدا، نه مراد مخالفت کوونکی خلق دی لبدا دا د لبدة جمع ده هغه څیز چي اجزاء ئي د یو بل د پاسه جمع وی او لمسي غوندي ترینه جوړ شوي وی

٣٣٢٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ،

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الأذان ١٠٥ (٤٤٢). تفسير سورة الجن (٢٩٢١). صحيح مسلم / الصلاة ٣١ (٢٢٦)

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ الْجِنُّ يَصْعَدُونَ إِلَى السَّمَاءِ يَسْتَمِعُونَ الْوَحْيَ، فَإِذَا سَمِعُوا الْكَلِمَةَ زَادُوا فِيهَا تِسْعًا، فَأَمَّا الْكَلِمَةُ فَتَكُونُ حَقًّا، وَأَمَّا مَا زَادُوهُ فَيَكُونُ بَاطِلًا، فَلَمَّا بُعِثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنَعُوا مَقَاعِدَهُمْ، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِإِبْلِيسَ، وَلَمْ تَكُنِ النُّجُومُ يُرْمَى بِهَا قَبْلَ ذَلِكَ، فَقَالَ لَهُمْ إِبْلِيسُ: مَا هَذَا إِلَّا مِنْ أَمْرِ قَدْ حَدَّثَ فِي الْأَرْضِ، فَبَعَثَ جُنُودَهُ فَوَجَدُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا يُصَلِّي بَيْنَ جَبَلَيْنِ، أَرَاهُ قَالَ: بِمَكَّةَ فَلَقُوهُ فَأَخْبَرُوهُ، فَقَالَ: "هَذَا الَّذِي حَدَّثَ فِي الْأَرْضِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي جنات به اسمان طرف ته دوحی اوریدو دپاره ختل او چي کله به یی یوه خبره واوریدد دهغی سره به یی نوري خبري یوخاي کړي چي کومي خبري به دوی اوریدلي وي هغه خو به حق وي لیکن چي دوی به ورسره څه یوخاي کړي وو هغه باطل وو مگر کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مبعوث شو نو دوی دختلونه منع کړي شو تردي چي دوی ددي خبري ابليس ته اوکړو ددینه مخکي دوی په ستورو نه ویشتلې کیدل، ابليس اووئیل په زمکه کي کومه نوي حادثه پیداکیدونکي ده او ابليس دمعلومات حاصلولو دپاره په زمکه کي خپل لښکر خور کړو او رسول الله صلي الله عليه وسلم یی د دوه غرونو په مینځ کي دمونځ کولو په حال کي اوموندلو، راوي وائي زما خیال دي چي ابن عباس اووئیل دا واقعه په مکه کي شوي وه دوی چي در رسول الله سره ملاؤ شول نو خپل قوم ته واپس ورغلل او دوی اووئیل دا هم هغه حادثه ده کومه چي په زمکه کي ظاهره شوه. امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن صحیح دي.

٧٠- باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُدَّثِّرِ

د سورة المدثر د بعضي ايتونو تفسير

٣٣٢٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ الْوَحْيِ، فَقَالَ فِي حَدِيثِهِ: "بَيْنَمَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِجَاءٍ جَالِسٌ عَلَى كُرْسِيِّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَجِئْتُ مِنْهُ رُغْبًا فَرَجَعْتُ فَقُلْتُ

زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي، فَدَثَرُونِي فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: يَأْتِيهَا الْمُدَّتَرُ ١ قُمْ فَأَنْذِرْ ٢ إِلَى قَوْلِهِ وَالزُّجُرْ فَاهْجُرْ (المدثر: ١-٥. قَبْلَ أَنْ تُفَرِّضَ الصَّلَاةَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ جَابِرٍ، وَأَبُو سَلَمَةَ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ.)

ترجمه: د جابر بن عبد الله رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه واوريدل چي دوحی دبنديدو واقعه يي ذکر کوله دخبرو په مينخ کي يي اووئيل زه په لاره روان وم چي ناخپه ما داسمان نه يور راتلونکي اواز واوريدو ما چي سر پورته کړو نو اومي کتل هغه فرشته راغلي ده کومه چي په غار حرا کي ماته راغلي وه او دزمکي او اسمان مينخ کي په يوه کرسی ناسته وه درعب په وجه په ماباندي دهشت راغلو او زه کور ته واپس راغلم کور والاته مي اووئيل کمبل رانه تاو کړی نو خلقو راباندي کمبل خور کړو په همدې وخت کي ايت کریمه " يَأْتِيهَا الْمُدَّتَرُ ، قُمْ فَأَنْذِرْ ، إِلَى قَوْلِهِ وَالزُّجُرْ فَاهْجُرْ " نازل شو، دا واقعه دهغه وخت ده کله چي مونځ نه وو فرض شوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، دا حديث يحيى بن ابي كثير دابو سلمه بن عبد الرحمن په واسطه د جابر رضي الله عنه نه نقل کړي وو او دابو سلمه نوم عبد الله دي او د عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه خوي دي او دمديني په فقهاؤ کي شامل دي.

تشریح: هر کله چي د سورة علق نه پس په رومبني حل د دي سورة اولنی اوو ايتونه نازل شول نو او فرمائيلي شو چي پاسه او خلق د هغه سلوک د انجام نه وويره وه چي په کومه طريقه چي دوی روان دی او په دي جهان کي چي د الله تعالی نه سيوا د نور چا لونی بيانولي شی نو ته د الله تعالی لونی بيان کړه. د دي فرمان په تعميل کي چي نبی صلی الله عليه وسلم د اسلام تبليغ شروع کړو او د قرآن مجيد سورتونه ئي خلقو ته اورول نو په مکه کي شور او غوغا جوړه شوه او د مخالفتونو طوفان راغي خو مياشتي په دي حال کي تيري شوي چي د حج وخت راغلو او د مکي خلقو سره فکر پيدا شو چي په دي موقع خو به د خلقو قافلي حج له راځي او چي نبی صلی الله عليه وسلم دي حاجيانو له ورځي او دعوت ورکوي نو دا دعوت خو به د عرب په گوټ گوټ کي خور شی د دي وجي نه د قریشو سردارانو مشوره اوکړه چي د حاجيانو په راتلو سره د نبی صلی الله عليه وسلم خلاف پروپيگنده شروع کړي شی د دي نه پس وليد بن مغيره حاضرينو ته اوئيل چي که چري مونږه د محمد صلی الله عليه وسلم خلاف مختلف خبري حاجيانو ته اوکړي نو څمونږ اعتبار به ختم شی د دي وجي نه يوه خبره باندي اتفاق

^١ اورده البخاري في الجامع الصحيح / بدء الوحي (٢)، و بدء الخلق ٤ (٢٢٢٨) ٢ (٢٩٢٢)، " (٢٩٥٣)، و الأدب ١١٨ (٢٢١٢)

صحيح مسلم / الإيمان ٤٢ (١٦١)، (تحفة الأشراف: ٣١٥١)

اوکري. نو بعض خلقو اوئيل چي مونږ به محمد صلى الله عليه وسلم ته کاهن وایو. نو وليد اوئيل چي نه هغه کاهن نه دي. چا اوئيل چي دي مجنون دي. نو وليد اوئيل چي مجنون هم نه دي. نو چا اوئيل چي شاعر به ورته اووایو. نو وليد اوئيل چي شاعر هم نه دي. نو چا اوئيل چي جادوگر به ورته اووایو. نو وليد جواب ورکړو چي جادوگر هم نه دي. بيا وليد اوئيل چي تاسو په دي خبرو کي کومه خبره هم کوي. نو خلق به وائي چي دا ناروا الزام دي. په الله تعالى قسم دي د محمد صلى الله عليه وسلم په کلام کي ډير خوږ والي دي. د دي جرړي ډيري بنسکه دي. او د دي خانگي ډيري ميوه داري دي. په دي باندي ابو جهل په وليد باندي غصه شو او اوئيل ئي چي ستا قوم تر هغي پوري ستا نه نه خوشحالېږي تر څو چي تا په محمد صلى الله عليه وسلم څه خبره نه وي جوړه کړي. نو وليد اوئيل چي ماته د سوچ کولو موقعه راکړي. بيا ئي اوئيل چي مونږ به عرب خلقو ته اووایو چي د ده په کلام کي داسي جادو دي. چي سړي د خوی د بچو، بنځي او خاندان نه جدا کوي. د وليد دا خبره ټولو قبوله کړه. بيا د حج په زمانه کي د قریشو خلق په حاجيانو کي خواره شول. او ورته به ئي وئيل چي دلته داسي يو سړي دي. چي هغه جادوگر دي. او د هغه جادو په خاندانونو کي تفريق پيدا کوي. د هغه نه ځان بچ ساتي. لیکن د دي نتیجه دا شوه چي قریشو د نبی صلى الله عليه وسلم نوم په خپله په ټول عرب کي خور کړو (ابن هشام ج ۱ ۲۸۸، ۲۸۹)، او د دي قصي دا خبره چي وليد د ابو جهل په اصرار باندي کړي وه. نو دا د عکرمه روایت دي. ابن جریر په خپل تفسیر کي نقل کړي ده.

۳۳۲۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى، عَنِ ابْنِ لَهْيَعَةَ، عَنْ دَرَّاجٍ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ نَارٍ يَتَصَعَّدُ فِيهِ الْكَافِرُ سَبْعِينَ خَرِيفًا ثُمَّ يُهَوَّى بِهِ كَذَلِكَ فِيهِ أَبَدًا"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهْيَعَةَ، وَقَدْ رُوِيَ شَيْءٌ مِنْ هَذَا عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَوْلُهُ مَوْقُوفٌ. (١)

ترجمه: ابوسعید خدری رضي الله عنه بیان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلي دي صعود په جهنم کي يو غر دي چي کافر به ورباندي اويا کالو پوري خيږي او بيا به ددينه راپريوځي او همدا عذاب به ده ته هميشه ورکولي شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث غريب دي او مونږ ته صرف دابن لهيعة په سند مرفوع رارسيدلي دي ددي حديث څه حصه د عطيه نه مروی ده چي دابو سعيد خدری نه يي موقوفه

نقل ڪري ده.

۳۳۲۷_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُجَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ لِلنَّاسِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَلْ يَعْلَمُ نَبِيُّكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالُوا: لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ غَلِبَ أَصْحَابُكَ الْيَوْمَ، قَالَ: "وَبِمَا غَلَبُوا؟" قَالَ: سَأَلَهُمْ يَهُودٌ: هَلْ يَعْلَمُ نَبِيُّكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالَ: "فَمَا قَالُوا؟" قَالَ: لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا، قَالَ: "أَفْغَلِبَ قَوْمُ سُئِلُوا عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ، فَقَالُوا: لَا نَعْلَمُ حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا، لَكِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا نَبِيَّهُمْ"، فَقَالُوا: أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً، عَلَى بِأَعْدَاءِ اللَّهِ إِنِّي سَأَلْتُهُمْ عَنْ ثُرْبَةِ الْجَنَّةِ وَهِيَ الدَّرْمَكُ، فَلَمَّا جَاءُوا قَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالَ: هَكَذَا وَهَكَذَا فِي مَرَّةٍ عَشْرَةٍ وَفِي مَرَّةٍ تِسْعَةٍ، قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا ثُرْبَةُ الْجَنَّةِ؟" قَالَ: فَسَكَّتُوا هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالُوا: خُبْرَةٌ يَا أَبَا الْقَاسِمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْخُبْرُ مِنَ الدَّرْمَكِ"، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ مُجَالِدٍ. (۱)

ترجمہ: د جابر بن عبد الله رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي بعضي يهوديانو د صحابه ڪرامو نه تپوس او ڪرو ايا ستاسو نبي ته معلومه ده چي دجهنم نگرانان ڇومره دي؟ هغوي ورته او وئيل مونڙ ته پته نشته مگر تپوس به ورنه او ڪرو دي دوران کي يو کس نبي ڪريم صلي الله عليه وسلم ته راغلو او وئيل يي اي محمد نن ستا ملگرو او بائيلله رسول الله او فرمائيل ڇنگه يي او بائيل هغه او وئيل يهوديانو ورنه سوال او ڪرو چي ايا ستاسو نبي ته معلومه ده چي دجهنم نگرانان ڇومره دي رسول الله او فرمائيل هغوي ڇه جواب ور ڪرو دي کس او وئيل هغوي دا جواب ور ڪرو چي مونڙ ته معلومه نه ده مونڙ به د خپل نبي نه تپوس او ڪرو بيا به تاسو ته جواب در ڪرو رسول الله او فرمائيل ايا هغه قوم هم بائيللي وي د کوم نه چي د داسي ڇيز باره کي تپوس او ڪري شي کوم چي دوي ته معلوم نه وي يعني په دي کي دبائيللو ڇه خبره ده، بلڪه يهوديانو ڇو خپل نبي ته وئيلي وو مونڙ ته الله تعاليٰ ٻنڪاره اوبنايه او دالله تعاليٰ دغه دشمنان ماته راوله زه ددوي نه تپوس کوم چي دجنت خاوره دڇه ڇيز نه جوڙه ده؟ او هغه ميد ده بيا چي ڪله دوي رسول الله ته دتپوس ڪولو دپاره راغلل چي دجهنم خزانچيان ڇومره دي

نورسول الله پخپلو لاسونو دوه پيري اشاره او كړه يو ځل په لسو گوتو او بل ځل په نهه گوتو (۱۹)، يهوديانو او وئيل هو بيا ورنه رسول الله تپوس او كړو چي د جنت خاوره دڅه څيز نه ده هغوی يو څو لمحي خاموش وو او بيایي او وئيل اي ابو القاسم د دېوډی نه ده رسول الله او فرمايل دميدې ډوډی نه

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او دا حديث مونږ ته صرف دمجالد په سند معلوم دي.

۳۳۲۸_ حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، أَخْبَرَنَا سُهَيْلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقُطَيْبِيُّ، وَهُوَ أَخُو حَزْمِ بْنِ أَبِي حَزْمٍ الْقُطَيْبِيُّ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ (المدثر: ۵۶) قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: "أَنَا أَهْلٌ أَنْ أَتَّقَى، فَمَنْ اتَّقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِيَ إِلَهًا، فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أَعْفِرَ لَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَسُهَيْلٌ لَيْسَ بِالْقَوِي فِي الْحَدِيثِ وَقَدْ تَفَرَّدَ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْ ثَابِتٍ. (۱)

ترجمه: دانس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت كريمه "هو اهل التقوي واهل المغفرة" الله تعالي لائق دي ددي چي ويږه تري او كړي شي چي صورت يي صرف دادي چي داحكامو دمخالفت نه يي اجتناب وكړي شي او هغه لائق دي دبڅښني كولو، باره كي او فرمايل الله تعالي فرمائي زه ددي اهل او لائق يم چي ويريدل رانه اوشي پس چاچي زما نه ويږه او كړه او زما سره يي بل څوك په عبادت كي شريك نكړو نو ماسره دا لائق دي چي زه ورته مغفرت او كرم

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي، سهيل په باب دحديث كي قوي نه دي او هغه دثابت نه ددي حديث په نقل كولو كي منفرد دي

تشرېح: هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ⑥ يعني دمومنانو بندگانو دگناهونو معاف كولو مالك دي، دانس رضي الله عنه نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت كريمه "هو اهل التقوي" په سلسله كي فرمايلي دي چي ستاسو رب فرمايلي دي چي زه ددي قابل يم چي زما سره دي هيڅ شي شريك نكړي شي اونه چا لره زما مثل وگرځولي شي او زه ددي خبري

هم قابل یم چي څوک تقوي لري اوهغه زما سره هيڅوک شريک نکړي نو زه به ورته مغفرت وکړم» رواه احمد، والترمذي، والنسائي، وابن ماجه، والحاكم.

٧١_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْقِيَامَةِ

د سورة القیامه د بعضي ايتونو تفسير

٣٣٢٩_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ يُرِيدُ أَنْ يَحْفَظَهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ (الْقِيَامَةِ: ١٦)، قَالَ: فَكَانَ يُحَرِّكُ بِهِ شَفَتَيْهِ"، وَحَرَّكَ سُفْيَانُ شَفَتَيْهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ: قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، كَانَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ يُحْسِنُ الثَّنَاءَ عَلَى مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ خَيْرًا. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي كله چي به په رسول الله صلى الله عليه وسلم قرآن نازلیدو نو زر زر به يې ورباندي ژبه چلوله (تکرار به يې کولو) تردي پوري چي ياد او محفوظ يې کړي نو دي باره کي الله تعالي دا ايت کریمه

"لا تحرك به لسانك لتعجل به" مه خوځوه په دي قرآن سره ژبه خپله چي تادي کوی په لوستلو ددي، نازل شو راوي وائي چي خپلي دواړه شوندي به يې خوزولي او دده شاگرد سفيان هم دخپلو شونديو خوزول اوخودل

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث حسن صحيح دي، علي بن مديني وائي د يحيى بن سعيد القطان قول دي چي سفيان ثوري موسي بن ابي عائشه ښه گڼلو.

تشریح: يعني په قرآن په جلتی جلتی سره دیادولو دپاره دوحی دتکمیل نه مخکي ژبه مه خوځوه. دابن عباس رضي الله عنهما په قول در رسول الله صلى الله عليه وسلم سره دا اندېښنه وه چي دنازل شوي وحی کومه حصه رانه چرته هیرد نشي نوپه دي وجه به يې دوحی دتړول په دوران شونديو مبارکوت ته په مزه مزه حرکت ورکولو، بخاري ومسلم.

^١ - اورده البخاري في الصحيح / بدء الوحى ٤ (٥). وتفسير سورة القيامة ١ (٢٩٢٤). و ٢ (٢٩٢٨). و ٣ (٢٩٢٩). و فضائل

القرآن ٢٨ (٥٠٣٢). والتوحيد ٢٢ (٤٥٢٢). صحيح مسلم الصلاة ٢٢ (٢٢٨). النسائي/الافتتاح ٢٤ (٩٣٦). (تحفة

الأشراف: ٥١٣٤). ومسنند احمد (١/٢٢٢)

٣٣٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي شَبَابَةُ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ ثُوَيْرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ مَنُزِلَةٌ لَمَنْ يَنْظُرُ إِلَى جَنَائِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ، وَأَكْرَمُهُمْ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غُذُوءًا وَعَشِيَّةً، ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ، إِلَى رَبِّهَا نَاضِرَةٌ (القيامة: ٢٢-٢٣)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، قَدْ رَوَاهُ غَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ مِثْلَ هَذَا مَرْفُوعًا، وَرَوَى عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي جَرٍّ، عَنْ ثُوَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَوْلَهُ وَلَمْ يَرْفَعْهُ.

وَرَوَى الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ ثُوَيْرٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَوْلَهُ وَلَمْ يَرْفَعْهُ، وَلَا نَعْلَمُ أَحَدًا ذَكَرَ فِيهِ، عَنْ مُجَاهِدٍ غَيْرَ الثَّوْرِيِّ، حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ الْأَشْجَعِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، وَثُوَيْرٍ يَكْنَى أَبَا جَهْمٍ، وَأَبُو فَاخْتَةَ اسْمُهُ سَعِيدُ بْنُ عِلَاقَةَ. (١)

ترجمه: سویر وائی ما دابن عمر نه اوریدلی دی او وئیل یی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی په جنتیانو کی کم تری درجي والابه هغه درجي وي څوک چي به په جنت کی خپلو باغونو، بیبیانو، خدمتگارانو او تختونو لره دیو کال دمزل په مصافي دلري والي نه وښي او په دي کی به دالله تعالی په نزد لوړي مرتبي او عزت او کرامت والابنده هغه څوک وي څوک چي به سحر او ماښام دالله تعالی دیدار کوي او بیا رسول الله دا ایت کریمه "وجوه یومئذ ناضرة الی ربها ناضرة" تلاوت کړو.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث غریب دی نورو راویانو دا حدیث په همدې مضمون داسرائیل نه مرفوعاً نقل کړي دی، عبدالمک بن ابجر دسویر نه او هغه دابن عمر نه دهغه قول نقل کړي دی او مرفوع یی نه دی بیان کړي.

مجاهد په مذکوره سند دا روایت دابن عمر نه دهغه قول نقل کړی دی او مرفوع یی ندي بیان کړی، او مونږ ته د سفیان ثوري نه علاوه بل هیڅوک ندي معلوم چي په دي کی یی دمجاهد واسطه ذکر کړي وي، کریب هم دا روایت د عبید الله اشجعي په واسطه د سفیان نه نقل کړی دی اود ثویر اسم کنیه ابو جهم ده، اود ابوفاخته نوم سعید بن علاقه دی.

تشریح: تفسیر مظهري دلته ددي ایت شاندار تفسیر کړي دی چي ستاسو دپاره یی نقل کړو: د "الی ربها" تعلق دناضرة سره دی یعنی په سترگو به خپل رب ته گوري لیکن بغیر دکوم

جهت او کیفیت او دمسافي دبعد نه دا جائز نه دي چي غائب په حاضر قیاس کړي شي (او داسي اووئيلي شي چي لیدل خو بغير دجهت نه ناممکن دي او بيا په سترگو او هغه څيز کي کوم ته چي کتل کيږي په هغي کي يوه محدوده فاصله کيدل هم پکار دي چي نه ډيره نژدي وي او نه ډيره انتهائي لري وي او بيا چي کوم څيز ته کتلي شي دهغي دي کوم خاص کیفیت هم وي ، ددي شرائطو نه بغير کتل ناممکن دي او دالله کوم جهت نشته او نه هغه مکاني دي هغه دهر کیفیت او مکاني قرب او بعد نه پاک دي هر کله چي داسي ده نو بيا دي څنگه لیدلي کيدي شي داخو په حاضر باندې دغائب قیاس کول دي او داسي کول نه وي پکار).

بيهقي او اجري په جدا جدا سند سره دابن عباس رضي الله عنهما قول نقل کړي دي چي ناضرة په معني د بنکلي دي او الي ربها ناظره په معني دکتونکي دي خپل رب ته حسن بصري وغيره همدا تشريحي قول نقل کړي دي.

دابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي د ادني درجي جنتي به هغه کس وي چي باغونو او بنځو او سامانونو او خدمتگارانو لره دزرو کالو دلاري په مقدار فاصلي نه گوري او دالله تعالي په نژد په ټولو کي معزز جنتي هغه څوک دي څوک چي به سحر او ماښام دالله تعالي دیدار کوي او بنيابي ايت کریمه "وجوه يومئذ ناضرة الي ربها ناظره" تلاوت کړو (رواه احمد ترمذي ، دارقطني ، لاکاني ، اجري).

ليکن داجري روايت په دي الفاظو دي چي ادني جنتي به هغه څوک وي څوک چي به جنت لره د دوه زره کالو دلاري دفاصلي په مقدار گوري او اخر ترينه حصه به هم داسي ويني لکه څنگه چي قريب ترينه حصه ويني.

۷۲_ باب وَمِنْ سُورَةِ عَبَسَ

دسورة عبس دبعضي ايتونو تفسير

بغوي ليکلي دي چي ابن ام مکتوم يعني عبدالله بن شريح بن مالک بن ربيعه فهري چي د بني عامر بن لوي دقبيلي سره تعلق لري درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او رسول الله صلي الله عليه وسلم پدغه وخت کي د عتبه بن ربيعه ، ابوجهل بن هشام ، عباس بن عبدالمطلب او ابی بن خلف او امیه بن خلف سره په خاموشي کي خبري کولي او داسلام دعوت يي ورته ورکولو او درسول الله صلي الله عليه وسلم سره ددوي دمسلمانيدو اميد پيدا شوي وو ، ابن ام مکتوم يو نابينا سړي وو چي څه يي نه ليدل او ويي وئيل اي دالله رسوله الله تعالي چي درته څه خودلي دي دهغي نه يو څه ماته هم اوښايه او دا خبره يي بار بار تکرار کړه او دا ورته معلومه نه وه چي رسول الله اوس بل طرف ته متوجه دي او درسول الله صلي الله عليه

وسلم خبري يي کت کولي نو په دي وجه در رسول الله صلي الله عليه وسلم په مخ مبارک دکراحت اثار ښکاره شول او په زړه کي يي تير شول چي دا سرداران به دا خيال کوي چي دمحمد (صلي الله عليه وسلم) پيروکاران صرف پانده دي او غلامان او دلاندي طبقې خلق دي نو ددي خيال په کولو سره يي د عبد الله نه مخ ستون کړو او دچا سره چي يي خبري کولي هغوی ته متوجه شو نو په دي باره کي لاتدينې ايت نازل شو.

۳۳۳۱- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأَمَوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: هَذَا مَا عَرَضْنَا عَلَى هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: "أُنْزِلَ "عَبَسَ وَتَوَلَّى" فِي ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ الْأَعْمَى، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَعَلَ يَقُولُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَشِدْنِي، وَعِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مِنْ عُظَمَاءِ الْمُشْرِكِينَ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْرِضُ عَنْهُ وَيُقْبِلُ عَلَى الْآخِرِ وَيَقُولُ: أَتَرَى بِمَا أَقُولُ بَأْسًا، فَيَقُولُ: "لَا، فَبِي هَذَا أُنْزِلَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أُنْزِلَ "عَبَسَ وَتَوَلَّى" فِي ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ عَائِشَةَ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي عبس وتولي سورة د عبد الله بن ام مکتوم په باره کي نازل شوي دي معامله داسي وه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راغلو او وئيل يي اي دالله رسوله ماته وعظ او نصيحت او کره او دغه وخت کي در رسول الله سره د مشرکينو په اکابرينو کي څوک لوي شخصيت موجود وو رسول الله دده نه اعراض شروع کړو او دي بل مشرک طرف ته متوجه پاتي شو چي خبري يي ورسره کولي او وئيل يي زه چي درته څه وایم په دي کي تاته څه تکليف او څه نقصان دي؟ هغه او وئيل نه په همدې باره کي دا ايتونه نازل شوي دي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي بعضي راويانو دا حديث دهشام بن عروه نه او هغه دخپل پلار عروه نه نقل کړي دي چي وئيل يي عبس وتولي دا بن ام مکتوم په حق کي نازل شوي دي او ددوی په سند کي دعائشي ذکر نشته

۳۳۳۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "تُحْشَرُونَ حُفَاةَ عُرَاةٍ

غُرْلًا". فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: أَيْبَصِرُ أَوْ يَرَى بَعْضُنَا عَوْرَةَ بَعْضٍ؟ قَالَ: يَا فُلَانَةُ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ (عبس: ٣٧)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَوَاهُ سَن. عِيْدُ بْنُ جُبَيْرٍ أَيْضًا، وَفِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا. (١)

ترجمه: ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چي مباد رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا فرمان اوريدلى دى چي دقيامت په ورځ به تاسو خپي ابله، بربند، ناسته پاڅولى شي، يوي بنځي تپوس اوکړو ايا سري او بنځي به ټول په دى حالت کې وي؟ (داسې خوبه، بعضي بعضو ته گوري رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي فلانئ! هغه موقعه به ډيره سخته وي چي داسې خبرو خيال به هم چاته نه راځي، پدغه ورځ به د هرچا حالت داسي وي چي هغه به يي د نور مخلوق نه بي پروا کړي وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په مختلفو سندونو دابن عباس نه مروي دي او دا حديث سعيد بن جبیر هم نقل کړي دي، او په دې باب کې دعائشه رضي الله عنها نه هم حديث وارد دي.

لغات: حفاة: حفي حفا د ډير تلو په وجه دخپو پرسيدل، عراة: دعري سمع نه عريه وعريا په معني دبربنده سره.

تشریح: تحشرون حفاة عراة غرلا، دقيامت په ورځ به خلق خپي ابله ناسته، بربند پاڅولى شي. په دې حديث کې دمحشر دحالاتو دسختوالي بيان دى او دا چي په محشر کې درسوا کيدو نه دېچ کيدو دپاره په دنيا کې تياري کول پکار دي. "غرلا" يعني ناسته په دې کې دي خبري ته اشاره ده چي په قیامت کې څوک د قبر نه راپورته کيږي نو جسم به يي مکمل وي او دسنت په وخت کې چي کومه سرمن دانسان نه غورځولى شوي وي هغه به هم ورسره واپس يوځاي شوي وي په دې کې دالله تعالي کامل قدرت ته اشاره ده.

دمحشر دحالاتو دسختوالي اندازه ددينه هم لگيدى شي چي انسانان به د بربندوالي باوجود هيڅ طرف ته متوجه کيدى نشي او هر يو سړى به دخپل ځان په فکر کې وي.

٧٣- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ

دسورة التکویر دبعضي ایتونو تفسیر

٣٣٣٣- حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ،

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَهُوَ ابْنُ يَزِيدَ الصَّنْعَانِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ: إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ. هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَرَوَى هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ وَغَيْرُهُ هَذَا الْحَدِيثَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، وَقَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ: إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَلَمْ يَذْكُرْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ. (١)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كه دچا دا خواهش وي چي دقيامت ورخ اوويني او داسي ليدل يي غواړي څنگه چي په سترگو ليدل وي هغه دپاره پكار ده چي دا سورة اولولي " إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي، او هشام بن يوسف وغيره راويانو هم دا حديث په دي سند نقل كړي دي مگر دهشام په روايت كي داسي دي څوك چي دا خواهش لري چي دقيامت ورځي ته اوگوري او داسي ليدل يي غواړي څنگه چي په سترگو ليدل وي نو هغه دي دا ايتونه " إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ. " يعني كله چي نمر راوغښتلي شي، او كله چي اسمان وچوي، او چي كله چي اسمان وشليږي، اولولي.

تشریح: په دي ايتونو كي د قیامت د احوالو په ذكر سره تخويف دي. سره د قیامت د مقصد نه چي د انسان د خپلو عملونو سره ملاقات دي او د تخويف سبب د قرآن كريم نه انكار دي. چي جبرئيل عليه السلام په رسول الله صلي الله عليه وسلم باندي راوړي دي. او په دي ايتونو كي د قیامت څلور حالات ذكر دي. او دا د دنيا د فنا په وخت كي دي.

كُوِّرَتْ د تكویر نه دي. د يو څيز ټول اجزاء راجمع كول او انغختل. لكه چي په سر باندي پټكي راانغختلي شي. نو دغه شان نمر به راغونډ كړي شي او رنډا به ئي ځائله كړي شي. بيا به اوغورزولي شي. دا اولني حال دي د قیامت.

اذا شرطیه دي او الشمس دمحدوف فعل فاعل دي او كورت ددي محذوف فعل تفسیر دي، دكورت معني بيكاره كيدل او رنډا ختميدل او تورتم كيدل دي، ابن جریر، ابن ابي حاتم او بیهقي دابو طلحه په سند سره دابن عباس رضي الله عنهما نه روايت بيان كړي دي او د كورت تشریح يي په اظلمت سره كړي ده، ابن ابي حاتم او كتاب في البحر والاحوال كي ابن ابي الدنيا

او ابو الشيخ په كتاب العظمة كي ددي ايت په ضمن كي هم دابن عباس رضي الله عنهما قول ددي مضمون مطابق نقل كړي دي چي دقيامت په ورځ به الله تعالي نمر او سپوږمى او ستوري بي نوره كړي او سمندر ته به يي او غورځوي او يوه مغربي هوا به راوړي چي په سمندر باندې به اولگي د ټول سمندر نه به اور جوړ شي.

دبعضي علماؤ قول دي چي كله نمر سمندر ته او غورځولي شي نو دسمندر نه به په گرميدو سره اور جوړ شي، ابن ابي حاتم دابن ابي مریم قول نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي نمر د بي نوره كيدو نه پس سمندر ته او غورځولي شي او ستوري دخواړه واړه كيدو نه پس جهنم ته پريوځي او علاوه د عيسي عليه السلام او دهغه دمور نه چي به دكوم معبود علاوه دالله تعالي نه پرستش كيدو هغوى به جهنم ته او غورځولي شي، زه وايم چي سمندر ته دنمر غورځيدل او جهنم ته غورځيدل ظاهرا متعارض دي ددي دواړو تطبيق داسي كيدي شي چي سمندر به پخپله گرم اور او گرځي، بخاري دابو هريره رضي الله عنه نه روايت بيان كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دقيامت په ورځ به سپوږمى او نمر بي نوره كړي شي بزار پخپل مسند كي دومره اضافه بيان كړي ده چي اور ته به او غورځولي شي.

٧٤_ باب وَمِنْ سُورَةِ وَيلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

دسورة مطففين دبعضي ايتونو تفسير

دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي كله رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته تشریف راوړو نو په دغه زمانه كي مديني والادناپ او ټول په لحاظ سره ډير بد ترين خلق وو نو په دي باره كي الله تعالي ويل للمطففين نازل كړو، بيا ددينه پس مديني والاخپل ناپ او ټول درست كړو.

دسدي بيان دي چي كله رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته تشریف راوړو نو هلته دابو جهينه په نوم يوكس اوسيدو او هغه دخان سره دوه صاعونه پيماني، ساتلي وو چي په يو به يي اخستل كول او په بل به يي ور كول كول نو په دي باره كي الله تعالي ويل للمطففين نازل كړو. (رواه الحاكم والنسائي وابن ماجه باسناد صحيح).

٣٣٣٤_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ عَجَلَانَ، عَنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً لُكِّتَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَكَابَ سُقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ وَهُوَ

الزَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ: كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (المطففين: ١٤). قَالَ: هذا حديث حسن صحيح^(١).

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي بنده چي كله كومه گناه كوي دهغه په زړه كې يو تور ټكي وي بيا چي كله دي دا گناه پريږدي او توبه او استغفار كوي نو دده زړه پاكېږي (او دا تور داغ ختم شي) او كه دي گناه دوباره كوي نو دا تور داغ مزید نور خورېږي تردې چي په ټول زړه باندي راخوړ شي او همدا د الله تعالى په قول "كلا بل ران علي قلوبهم ماكانوا يكسبون" كې د "ران" لفظ مطلب دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشرېح: د "ران" معني غلبه ده لكه چي وئيلي شي ران الخمر علي قلبه يعني دشرابو نشه يي په زړه غالبه شوه يعني دبدو عملونو تياري ددوى په زړونو دومره غالبې شوي چي دحق اودباطل دتمييز نه ددوى زړونه رانده شول، دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي مومن چي كله گناه او كړي نو په زړه يي يو تور داغ پيدا شي نو بيا كه توبه او كړي او دالله تعالى نه ويره او كړي او استغفار او وائي نو دزړه نه يي دا تور داغ لري شي ليكن كه په گناه كې زيادت كوي نو دا داغ په مزه مزه لوئېږي تردې چي دده په ټول زړه باندي راخوړ شي او دا هغه ران دي دكوم ذكر چي الله تعالى په ايت "بل ران علي قلوبهم ماكانوا يكسبون" كې فرمائيلى دي.

بغوي، امام احمد، نسائي، ابن ماجه، ابن حبان، حاكم، او ترمذي دا روايت بيان كړي دي او ترمذي دصحيح درجي گرځولي دي په بعضي روايتونو كې د "المومن اذا اذنب" په ځاي باندي ان العبد كلما اذنب ذنباً، راغلي دي په حديث كې دالمومن لفظ نه معلومېږي چي دكافر په زړه كې خو په طريق اولي سره دا تور داغ شديد وي.

۳۳۳۵- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ دُرُسْتَ بَصْرِيٌّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ حَمَّادٌ: هُوَ عِنْدَنَا مَرْفُوعٌ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (المطففين: ٦) قَالَ: "يَقُومُونَ فِي الرَّهْجِ إِلَى أَنْصَافِ آذَانِهِمْ".^(٢)

ترجمه: دابن عمر رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت

^١ - سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ١٢١ (٢١٨). سنن ابن ماجه، الزهد ٢٩ (٢٢٢٢).

^٢ - انظر حديث رقم ٢٢٢٢.

کريمه "يوم يقوم الناس لرب العالمين" په تفسير کي او فرمايل چي په دغه ورځ به هر بنده د غوږونو دنيمي پوري په خولو کي ډوب ولاړ وي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي د ابو هريره رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي.

تشرېح: د ابن عمر رضي الله عنهما نه مرفوع روايت مروي دي چي خلق به درب العالمين په وړاندي په هغه ورځ ولاړ وي چي بعضي کسان به پخپلو خولو کي د غوږونو دنيمي پوري ډوب وي، حاکم د ابو سعيد خدري رضي الله عنه نه هم د دي پشان روايت بيان کړي دي، بخاري او مسلم د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي د قيامت په ورځ به د خلقو نه دومره زياته خوله روانه وي چي په زمکه به اويا لاسو ته رسيدل وي او د غوږونو پوري به دخولي واگي خلقو ته لگيدلي وي، طبراني او ابو يعلي او ابن حبان د ابن عباس رضي الله عنهما بيان ليکلي دي چي د قيامت په ورځ به کافر ته دده دخولي واگي لگيدلي وي تردي پوري چي دي به او وائي اي پروردگار ماته د دينه نجات راکړه اگر که دوزخ ته مي ليري.

حاکم د جابر رضي الله عنه نه روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چي د حشر په ميدان کي به د خلقو خولو ته دخولي واگي لگيدلي وي او عرض به کوي چي اي پروردگار زما دپاره دوزخ ته تلل ددي تکليف نه اسان دي او دا به په هغه وخت کي وائي چي دوی به د دوزخ د تکليف نه خبر هم نه وي.

بيهقي دايت کريمه "يوم يقوم الناس لرب العالمين" په تشرېح کي د قتاده قول نقل کړي دي د قتاده بيان دي چي ماته دا خبر رارسيدلي دي چي کعب رضي الله عنه به فرمايل چي خلق به د دري سوه کالو دلاري په مقدار ولاړ وي.

د مقدار بن اسود بيان دي پخپله مي اوريدلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايل چي د قيامت په ورځ به نمر خلقو ته رانژدي کړي شي تردي چي د يو ميل په مقدار به وي، سليم بن عامر او وئيل په الله تعالي قسم مونږ ته معلومه نه ده چي د ميل نه د رسول الله صلي الله عليه وسلم مراد څه وو د زمکي مصافه يي مراد وه او که درنجو سلايي يي مراد وو خلق به دخپلو خپلو عملونو مطابق په خولو کي وي، خولي به د بعضي خلقو گيتو ته رسيدلي وي او د بعضو خلقو زنگونو ته او د بعضو خلقو ملاکانو ته او د بعضي خلقو خولو ته به دخولي واگي لگيدلي وي او رسول الله صلي الله عليه وسلم دخپل دي فرمان په وخت کي پخپلو لاسونو خولي ته اشاره کړي وه (مسلم).

د عقبه بن عامر رضي الله عنه په اسناد سره هم دا روايت طبراني امام احمد، ابن حبان او حاکم نقل کړي دي او حاکم صحيح هم گنرلي دي.

د ابو امامه باهلي رضي الله عنه په روايت سره هم دا حديث امام احمد او طبراني نقل کړي دي مگر په دي کي دومره اضافه ده چي دنمر دگرمي په وجه به چينجي دومره او خوتکيري لکه چي کوټوي خوتکيري.

امام احمد او طبراني په عمده سند سره دانس رضي الله عنه مرفوع روايت نقل کړي دي چي د ژوند د شروع نه د مرگه پوري زيات سخت تکليف په انسان نه راځي ليکن د مرگ نه پس راتلونکو شداوندو نه اسان وي ددي ورځي د دهشت په وجه به په خلقو خولي راځي چي خولي ته به يي دخولي واگي لگيدي وي کچري څوک پکي کشتياني چلول او غواړي نو پکي اوبه يي چلوي.

بيهقي دابن عمر رضي الله عنهما قول نقل کړي دي چي ددي ورځي سختي به دومره وي چي د حساب نه مخکي به کافر ته دخولي واگي اولگولي شي تپوس او کړي شو پدغه ورځ به مومن چرته وي؟ نو ويني فرمايل دسرو زرو په کړسيانو به دوریځي دسوري دلاتدي وي هناد ددي تمام حديث نسبت ابن مسعود رضي الله عنه ته هم کړي دي ليکن ددومره اضافي سره چي دمومنانو دپاره به دغه تمامه ورځ صرف دورځي ديو ساعت سره برابره وي. (رواه البيهقي في السنن)

۳۳۳۶_ حَدَّثَنَا هَنَّا، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (المطففين: ٦) قَالَ: "يَقُومُ أَحَدُهُمْ فِي الرَّفْحِ إِلَى أَنْصَافِ أَذُنَيْهِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَفِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: نافع دابن عمر نه دا ارشاد نبوي نقل کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ايت کریمه "إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ وَإِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ." په تفسیر کي او فرمايل دقيامت په ورځ به هر يو کس د غوږونو دنيمي پوري په خولو کي ولاړ وي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دابوهريره نه هم په دي باب کي حديث وارد دي.

۷۵_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ

دسورة الانشقاق دبعضي ايتونو تفسیر

۳۳۳۷_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ هَلَكَ". قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينُهُ إِلَى قَوْلِهِ يَسِيرًا (الانشقاق: ۸.۷) قَالَ: "ذَلِكَ الْعَرُضُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْأَسْوَدِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ. (۱)

ترجمه: دعائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي دچاسره چي په حساب كي تحقيق اوشو هغه هلاك كړي شو ما عرض او كړو اي دالله رسوله الله تعالي خو فرمايلي دي " فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينُهُ إِلَى قَوْلِهِ يَسِيرًا " يعني هغه څوك چي وركړي شي ده ته عملنامه دده په ځي لاس دده كي ، نوزردي چي حساب به ورسره او كړي شي حساب اسان. رسول الله اوفرمايل هغه خو حساب كتاب نه دي هغه خو صرف نيكياني پيش كول دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي دا روايت سويد بن نصر مونږ ته د عبد الله بن مبارك نه بيان كړي دي او ابن مبارك د عثمان بن اسود نه په همدې سند په همدې مضمون نقل كړي دي. مونږ ته محمد بن ابان او بعضي نورو راويانو روايت بيان كړي دي فرمايل يي چي ماته عبد الوهاب ثقفي روايت بيان كړي دي او هغه د ابو ايوب نه نقل كړي دي او هغه د ابو مليكه نه او هغه دعائشه رضي الله عنها په واسطه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه په همدې مضمون نقل كړي دي.

تشرېح: فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينُهُ ① فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ② د دينه مراد مومنان دي، بخاري په خپل سند سره دعائشه رضي الله عنها نه روايت نقل كړي دي چي كله به يي كومه داسي خبره واوريده چي په مطلب به يي نه پوهيدله نو په هغې به د ځان پوهولو دپاره د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه تپوس كولو. چنانچي يو ځل نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمايل من "حوسب عذاب" نو ام المؤمنين عرض وكړو ايا الله تعالي نه دي فرمايلي فسوف يحاسب حسابا يسيرا؟ نبي كريم صلي الله عليه وسلم اوفرمايل د كوم حساب ذكر

چي په دي ايت کي دي دابه صرف يوه پيشي وي او دچاسره چي تحقيقي محاسبه وکړي شوه هغه تباہ شو.

د امام احمد په روايت کي دي چي بيا ام المؤمنين عرض وکړو اي دالله رسوله حساب يسير څه شي دي نو ويي فرمايل دچا عملنامه چي صرف وکتلي شي او معافي ورته وکړي شي البته دچاسره چي تحقيقي محاسبه وکړي شوه هغه تباہ شو.

۳۳۳۸_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ هَتَّامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ حُوسِبَ عَذَابٌ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاسره چي حساب او شو (داسي او گنړي) چي هغه په عذاب کي واقع شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي دقتاده په روايت پيژنو چي دانس رضي الله عنه په واسطه يي د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه په همدې سند نقل کړي دي.

۷۶_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْبُرُوجِ

د سورة بروج د بعضي ايتونو تفسير

د دي موضوع کفارو ته د بد انجام خبر ورکول د هغه ظلم په باره کي کوم چي هغوی په مومنانو کول او مومنانو ته تسلي ورکول دی. کله چي هغوی د کفارو د ظلم په مقابله کي کلک پاتي شي او مومنانو ته د خائسته اجر زيري دي. او الله تعالی به د ظالمانو نه بدله اخلي. په دي سلسله کي د ټولو نه وړاندي د اصحاب الاخدود قصه ذکر ده. چي هغوی مومنان د اور کندو ته غورځولي وو. او هغوی ئي سيزلي وو. په دي قصه کي د مومنانو او کفارو په ذهن کي يو څو خبري اچولي شوي دي. يو دا چي لکه څنگه اصحاب الاخدود د الله تعالی د لعنت او عذاب حقداران شوي دي داسي به د مکي سرداران هم د لعنت او عذاب مستحق وي. دويم دا چي لکه څنگه مومنانو په اور کي سوزيدل قبول کړي وو او د ايمان نه نه وو واپس شوي. داسي موجوده مومنانو ته پکار دی. چي هر قسم مصيبت برداشت کړي او د ايمان نه واپس نشي. دريمه خبر دا ده چه الله تعالی د دي دواړو ډلو په حال باندي عالم دي. د دي وجي نه دا خبره يقيني ده.

چي کافرانو ته به د جهنم سزا ورکوي او مومنان به جنت ته داخلوي او دا لويه کاميابي ده بيا کفارو ته خبر ورکړي شوي دي چي د الله تعالى نيول ډير سخت دی او که چري تاسو د خپل طاقت په وجه په غرور او تکبر کي اخته شوي ئي نو فرعون او ثموديان هم په غرور او تکبر کي اخته وو. د هغوی چي څنگه انجام شو نو د هغي نه عبرت واخلي د الله تعالى په قدرت کي تاسو راگير ئي. د الله تعالى نه نه شي بچ کيدلي او تاسو چي د قرآن کریم تکذيب کوي نو د دي کتاب هره خبره اتل ده. په لوح محفوظ کي ليکلي شوي ده. او د ده ليکل څوک نشي بدلولي.

۳۳۳۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ: يَوْمُ الْقِيَامَةِ، وَالْيَوْمُ الْمَشْهُودُ: يَوْمُ عَرَفَةَ، وَالشَّاهِدُ: يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ أَفْضَلَ مِنْهُ، فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُو اللَّهَ بِخَيْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ، وَلَا يَسْتَعِيدُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَعَاذَهُ اللَّهُ مِنْهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، وَمُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ يُضَعَّفُ فِي الْحَدِيثِ ضَعْفُهُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ وَغَيْرُهُ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا قُرَّانُ بْنُ تَمَّامٍ الْأَسَدِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. وَمُوسَى بْنُ عُبَيْدَةَ الرَّبَذِيُّ يُكْفَى أَبَا عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَقَدْ تَكَلَّمَ فِيهِ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ وَغَيْرُهُ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ، وَقَدْ رَوَى شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنَ الْأَثَمَةِ عَنْهُ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دايت كريمه "اليوم الموعود" نه مراد د قيامت ورځ ده او د "اليوم المشهود" نه مراد د عرفي ورځ ده او د "شاهد" نه مراد د جمعي ورځ ده، او د جمعي دورځي نه افضل هيڅ يوه ورځ نشته په کومه کي چي دنمر طلوع او غروب شوي وي، رسول الله صلي الله عليه وسلم و فرمايل په دې کي لږ ساعت داسي دی، چي که مسلمان بنده په هغه کي د خير دعاء او کړي نو الله تعالى يي پوره کوي او چي د څه نه په الله پناه او غواړي الله تعالى يي دهغه نه ساتي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږ يي صرف دموسي بن عبیده په روايت پيژنو او دموسي بن عبیده په باب د حديث کي تضعيف شوي دي يحيي بن سعيد وغيره

دده تضعيف ڪري دي مونڙ ته دا روايت علي بن حجر بيان ڪري دي علي بن حجر وائي ماته قران بن تمام اسدي بيان ڪري دي او قران دموسي بن عبیده نه په همدي سند په همدي مضمون نقل ڪري دي، دموسي بن عبیده ربذي اسم ڪنيه ابو عبدالعزیز ده، ڏهغه باره ڪي دحافظي متعلق يحي بن سعيد القطان وغيره ڪلام ڪري دي شعبه او ثوري او بعضي نورو راويانو او اهل علمو دده نه اخذ دروايت ڪري دي.

لغات : يوافقه: وافق يوافق موافقة معني موافقت اختيارول او په مجردو ڪي دباب ضرب نه راخي.

تشریح : دا ساعت ڪم يو دي اصل خبره داده چي دا راز الله پت ساتلي دي په دي ڪي حڪمت دادی چي ددي ساعت په اميد ڪي خلق تمامه ورخ په عبادت ڪي مشغول پاتي شي.

استجاب الله له: دملا علي قاري په قول ددي مطلب دادی ڪه داخرت دپاره يي دعا قبليري نو قبوله شي او ڪه ددنيوي مقصد دپاره وي نو ڪه مناسب وي فورا قبليري او ڪه نه وي نو ددي دعا اجر به ده ته دقيامت په ورخ ورکولي شي. (مرقات).

۳۳۴۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ وَالْهَمْسُ فِي قَوْلِ بَعْضِهِمْ: تَحَرُّكَ شَفَتَيْهِ كَأَنَّهُ يَتَكَلَّمُ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا صَلَّيْتَ الْعَصْرَ هَمَسْتَ، قَالَ: "إِنَّ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أُعْجِبَ بِأَمْتِهِ"، فَقَالَ: مَنْ تَقُولُ لَهُؤُلَاءِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ خَيَّرَهُمْ بَيْنَ أَنْ أَتَقِمَ مِنْهُمْ، وَبَيْنَ أَنْ أَسْلِطَ عَلَيْهِمْ عَذَابَهُمْ، فَاخْتَارَ النَّقْمَةَ، فَسَلَّطَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا. قَالَ: وَكَانَ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ الْآخِرِ، قَالَ: كَانَ مَلِكٌ مِنَ الْمُلُوكِ وَكَانَ لِذَلِكَ الْمَلِكِ كَاهِنٌ يَكْهَنُ لَهُ، فَقَالَ الْكَاهِنُ: انْظُرُوا لِي غَلَامًا فَهِيَ، أَوْ قَالَ: فَطِنَّا لِقِنًا فَأَعْلَمَهُ عَلِيٌّ هَذَا فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ أَمُوتَ فَيَنْقَطِعَ مِنْكُمْ هَذَا الْعِلْمُ وَلَا يَكُونَ فِيكُمْ مَنْ يَعْلَمُهُ، قَالَ: فَنَظَرُوا لَهُ عَلَى مَا وَصَفَ، فَأَمَرُوهُ أَنْ يَخْضُرَ ذَلِكَ الْكَاهِنَ وَأَنْ يَخْتَلِفَ إِلَيْهِ فَجَعَلَ يَخْتَلِفُ إِلَيْهِ، وَكَانَ عَلَى طَرِيقِ الْغُلَامِ رَاهِبٌ فِي صَوْمَعَةٍ، قَالَ مَعْمَرٌ: أَحْسِبُ أَنَّ أَصْحَابَ الصَّوَامِعِ كَانُوا يَوْمَئِذٍ مُسْلِمِينَ، قَالَ: فَجَعَلَ الْغُلَامُ يُسْأَلُ ذَلِكَ الرَّاهِبَ كُلَّمَا مَرَّ بِهِ، فَلَمْ يَزَلْ بِهِ حَتَّى أَخْبَرَهُ، فَقَالَ: إِنَّمَا أَعْبُدُ اللَّهَ، قَالَ: فَجَعَلَ الْغُلَامُ يَنْكُثُ عِنْدَ الرَّاهِبِ، وَيُبْطِئُ عَنِ الْكَادِ، فَأَرْسَلَ الْكَاهِنُ إِلَى أَهْلِ الْغُلَامِ إِنَّهُ لَا يَكَادُ يَخْضُرُنِي.

فَأَخْبَرَ الْغُلَامُ الرَّاهِبَ بِذَلِكَ، فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ: إِذَا قَالَ لَكَ الْكَاهِنُ: أَيْنَ كُنْتَ؟ فَقُلْ: عِنْدَ أَهْلِي. وَإِذَا قَالَ لَكَ أَهْلُكَ: أَيْنَ كُنْتَ؟ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّكَ كُنْتَ عِنْدَ الْكَاهِنِ. قَالَ: فَبَيْنَمَا الْغُلَامُ عَلَى ذَلِكَ إِذْ مَرَّ بِجَمَاعَةٍ مِنَ النَّاسِ كَثِيرٍ قَدْ حَبَسَتْهُمْ دَابَّةٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِنَّ تِلْكَ الدَّابَّةَ كَانَتْ أَسَدًا، قَالَ: فَأَخَذَ الْغُلَامُ حَجَرًا، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مَا يَقُولُ الرَّاهِبُ حَقًّا فَأَسْأَلُكَ أَنْ أَقْتُلَهَا، قَالَ: ثُمَّ رَمَى فَقَتَلَ الدَّابَّةَ، فَقَالَ النَّاسُ: مَنْ قَتَلَهَا؟ قَالُوا: الْغُلَامُ، فَفَزِعَ النَّاسُ وَقَالُوا: لَقَدْ عَلِمَ هَذَا الْغُلَامُ عِلْمًا لَمْ يَعْلَمْهُ أَحَدٌ، قَالَ: فَسَمِعَ بِهِ أَعَى فَقَالَ لَهُ: إِنْ أَنْتَ رَدَدْتَ بَصْرِي فَلَكَ كَذَا وَكَذَا، قَالَ لَهُ: لَا أُرِيدُ مِنْكَ هَذَا، وَلَكِنْ أَرَأَيْتَ إِنْ رَجَعْتُ إِلَيْكَ بِصُرُوكَ أَتُوْنِي بِالَّذِي رَدَدَهُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَدَعَا اللَّهَ فَرَدَّ عَلَيْهِ بَصَرَهُ فَأَمَّنَ الْأَعَى، فَبَلَغَ الْمَلِكُ أَمْرَهُمْ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ فَأَتَوْا بِهِمْ، فَقَالَ: لَا أَقْتُلَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ قِتْلَةً لَا أَقْتُلُ بِهَا صَاحِبَهُ، فَأَمَرَ بِالرَّاهِبِ وَالرَّجُلِ الَّذِي كَانَ أَعَى، فَوَضَعَ الْبِنْشَارَ عَلَى مَفْرِقِ أَحَدِهِمَا فَقَتَلَهُ، وَقَتَلَ الْآخَرَ بِقِتْلَةٍ أُخْرَى، ثُمَّ أَمَرَ بِالْغُلَامِ، فَقَالَ: انْطَلِقُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَذَا وَكَذَا فَالْقُوهُ مِنْ رَأْسِهِ، فَاَنْطَلَقُوا بِهِ إِلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ فَلَمَّا انْتَهَوْا بِهِ إِلَى ذَلِكَ الْمَكَانِ الَّذِي أَرَادُوا أَنْ يُلْقُوهُ مِنْهُ جَعَلُوا يَتَهَاوَتُونَ مِنْ ذَلِكَ الْجَبَلِ وَيَتَرَدَّدُونَ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا الْغُلَامُ، قَالَ: ثُمَّ رَجَعَ فَأَمَرَ بِهِ الْمَلِكُ أَنْ يَنْطَلِقُوا بِهِ إِلَى الْبَحْرِ فَيُلْقُوهُ فِيهِ، فَاَنْطَلَقَ بِهِ إِلَى الْبَحْرِ فَغَرَّقَ اللَّهُ الَّذِينَ كَانُوا مَعَهُ وَأَنْجَاهُ، فَقَالَ الْغُلَامُ لِلْمَلِكِ: إِنَّكَ لَا تَقْتُلْنِي حَتَّى تَصْلُبْنِي وَتَرْمِيَنِي، وَتَقُولَ إِذَا رَمَيْتَنِي: بِسْمِ اللَّهِ رَبِّ هَذَا الْغُلَامِ، قَالَ: فَوَضَعَ الْغُلَامُ يَدَهُ عَلَى صَدْغِهِ حِينَ رُمِيَ ثُمَّ مَاتَ، فَقَالَ أَنَاسٌ: لَقَدْ عَلِمَ هَذَا الْغُلَامُ عِلْمًا مَا عَلَيْهِ أَحَدٌ فَإِنَّا نُوْمِنُ بِرَبِّ هَذَا الْغُلَامِ، قَالَ: فَقِيلَ لِلْمَلِكِ أَجَزِعْتَ أَنْ خَالَفَكَ ثَلَاثَةً، فَهَذَا الْعَالَمُ كُلُّهُمْ قَدْ خَالَفُوكَ، قَالَ: فَخَذَّ أَخْذُودًا ثُمَّ أَلْقَى فِيهَا الْخَطْبَ وَالنَّارَ، ثُمَّ جَمَعَ النَّاسَ، فَقَالَ: مَنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ تَرَكْنَاهُ وَمَنْ لَمْ يَزَجْ أَلْقَيْنَاهُ فِي هَذِهِ النَّارِ، فَجَعَلَ يُلْقِيهِمْ فِي تِلْكَ الْأَخْذُودِ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهِ: قُتِلَ أَصْحَابُ الْأَخْذُودِ ۚ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ۚ حَتَّى بَلَغَ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ (البروج ٨٠: ٤)، قَالَ: فَأَمَّا الْغُلَامُ فَإِنَّهُ دُفِنَ، فَيُذَكَّرُ أَنَّهُ أُخْرِجَ فِي زَمَنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأَصْبُعُهُ عَلَى صَدْغِهِ كَمَا وَضَعَهَا حِينَ قُتِلَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمہ دصہیب رضی اللہ عنہ بیان دی فرمائی کله چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

دمازيگر مونځ کولو نو همس به يي کولو او همس دبعضي خلقو دقول مطابق دواړو شونډو ته داسي حرکت ورکول دي لکه چي يو سري خبري کوي تردي چي در رسول الله نه تپوس او کړي شو اي دالله رسوله کله چي ته دمازيگر مونځ کوي نو په مزه مزه شونډي خوزوي (په دي وخت کي څه وائي) رسول الله په انبياؤ کي ديو نبي قصه بيان کړه چي هغه به دخپل امت دکثرت په ليدو خوشحالي کوله او ونيل به يي ددوی په مقابل کي څوک اودريدلي شي؟ الله تعالي دي نبي ته وحي اوليرله ته دخپل امت دپاره په دوه خبرو کي يو خبره خوښه کړه يا خو به زه ددوی نه انتقام اخلم او يا به زه په دوی باندي دوشمن مسلط کوم نو هغوی سزا او بدله خوښه کړه نتيجه دا شوه چي الله تعالي په دوی باندي مرگ مسلط کړو چنانچي په يوه ورځ اويا زره کسان مړه شول، صهيب راوي وائي کله چي رسول الله دا حديث بيان کړو نو ددي سره يي يو بل حديث هم بيان کړو او ويي فرمايل په تير شوي وخت کي يو بادشاه وو او ددي بادشاه سره يو کاهن وو هغه کاهن به بادشاه ته خبرونه اورول کاهن بادشاه ته اووئيل زما دپاره يو خوښيار هلك پيدا کړه دلته دراوي شک دي چي رسول الله "غلاما فهما" اووئيل او که "غلاما فطنا لقنا" اووئيل (دواړه الفاظ هم معني دي) چي زه ورته خپل دا علم زده کړم ځکه چي ما سره دا ويره ده که زه مړ شوم نو تاسره به دا علم ختم شي او په تاسو کي به بل داسي څوک پاتي نشي چي په دي علم پوهيږي رسول الله اوفرمايل هغه چي دکومو صفاتو او خصوصياتو حامل هلك ذکر کړو نو خلقو هغه دپاره همداسي هلك پيدا کړو خلقو دي هلك ته اووئيل چي ته به دي کاهن ته راځي او بار بار به راځي نو هلك همداسي اوکړل ددي هلك په لاره کي په يوه عبادت خانه کي يو راهب اوسيدو ددي حديث يو راوي معمر وائي زما خيال دي چي دعبادت خاني خلق دغه وخت کي مسلمانان وو هلك چي به کله ددي راهب په خوا راتيږيدو نو ددين څه ناڅه خبرو تپوس به يي ورنه کولو، دا سلسله جاري وه تردي چي هلك راهب ته دخپل ځان باره کي خبر ورکړو او ورته يي اووئيل ما دالله تعالي عبادت شروع کړي دي او دي هلك دراهب سره زيات نه زيات کيناستل او حصاريدل شروع کړل او دکاهن سره يي ناسته کمه کړه کاهن دهلك مشرانو ته جواب اوليرلو ماته داسي ښکاري چي هلك ماته راتلل نه غواړي او هلك راهب ته هم دا خبره اوکړه راهب هلك ته اووئيل کله چي کاهن ستا نه تپوس اوکړي چي ته چرته وي نو ته ورته اووايه دکور والاسره وم او چي کله درنه کور والاسره تپوس اوکړي چي ته چرته وي نو ته ورته وايه چي زه دکاهن سره وم، راوي وائي دغلام ورځي همداسي تيريدلي چي يوه ورځ په داسي خلقو ددي هلك تيريدل اوشول چاچي يو خناور حصار کړي وو بعضي خلقو اووئيل دا خناور شير وو هلك داسي اوکړل چي يو کانږي يي راپورته کړو او ويي وئيل اي الله راهب چي څه وائي کچري دا رښتيا وي نو زه ستا نه ددي خناور دقتل کولو توفيق غواړم ددي خبري کولو سره يي خناور په کانږي اوويشتلو او هلاک يي کړو خلقو تپوس اوکړو دا چا قتل کړو چاچي دا معامله

ليدلي وه هغوي اووئيل فلاني هلك ددي خبري په اوريدو خلق اوويريدل او ويبي وئيل دي هلك داسي علم زده كړي دي چي بل هيڅوك ورباندي نه پوهيږي داخبره يو روند اوويريدله نو هغه هلك ته اووئيل كه تا زما نظر واپس كړو زه به تاته دا دا خيزونه دركړم هلك اووئيل زه دا ټول خيزونه ستا نه نه غواړم مگر دا راته اووايه كه تاته ستا نظر واپس شي نو ايا ته به په هغه چا ايمان راوړي چاچي تاته ستا نظر واپس كړي دي؟ هغه اووئيل هو بالكل ورباندي ايمان راوړم راوي وائي دي هلك دالله تعالي نه دعا اوغوښتله نو الله تعالي دهغه نظر واپس كړو ددي معاملي په ليدلو روند په الله تعالي ايمان راوړو او ددوي معامله دومره مشهوره شوه چي بادشاه ته ورسیده نو بادشاه دا هلك راوغوښتلو نو خلقو ورته حاضر كړو بادشاه ورته اووئيل زه به تاسو ټول په جدا جدا طريقو قتل كوم بيا بادشاه راهب او هغه كس لره چي مخكي روند وو او بيا يي ايمان راوړو قتل كولو حكم او كړو په دوي كي ديو كس دسر په مينځ كي يي اړه كيخودله او په مينځ يي دوه كړو او دويم يي په بله طريقه قتل كړو بيا يي دهلك باره كي حكم او كړو چي دي يو داسي داسي غر ته بوځي كوم چي داسي داسي وي او دغر دسر نه يي لاندي راوغورځوي چنانچي دي همداسي يو خاص غر ته بوتلي شو او هر كله چي هغه اخري ځاي ته ورسيدو دكوم ځاي نه چي خلقو دده راغورځول غوښتل نو دوي پخپله ددي غر نه راغورځيدل شروع شول او يو يو به راراغورځيدلو تردي چي صرف هلك يواځي پاتي شو هر كله چي هلك واپس راغي نو بادشاه دده باره كي بيا حكم او كړو چي ده لره سمندر ته بوځي او په سمندر كي يي ډوب كړي دي سمندر ته بوتللي شو نو الله تعالي هغه ټولو خلقو سره چاچي هلك سمندر ته بولي وو په اوبو كي ډوب كړل او هلك يي بچ كړو هلك چي بچ پاتي شو نو واپس خپل كلي ته راغي او بادشاه ته يي اووئيل ته په دي طريقه مانشي قتل كولي مگر هله چي ما په سولي (دار) زورپند كړي او بيا مي په غشي اووله او دغشي دويشتلو وخت كي دا اووايي چي دالله په نوم غشي چلوم كوم چي ددي هلك رب دي نو بادشاه دهلك سره دهمداسي كار كولو حكم او كړو هلك په دار زورپند كړي شو او بيا بادشاه په غشي اوويشتلو او دغشي ويشتلو وخت كي يي "بسم الله رب هذا الغلام" اووئيل بادشاه غشي اوويشتلو او هلك پخپل تشي لاس كيخودو او مړ شو خلقو دا خبري شروع كړي هلك ته داسي علم معلوم وو كوم چي دبل چاسره نه وو مونږ خو ددي هلك په رب ايمان راوړو رسول الله او فرمايل بادشاه ته اووئيلي شول ته خو د دري كسانو نه وويريدلي چاچي ستا مخالفت كړي وو اوس خو داټول خلق ستا مخالف شوي دي (اوس به څه كوي) رسول الله او فرمايل بادشاه يو څو كندي اوكنستلي او لرگي يي پكي اوغورځول او اور يي ورته واچولو او خلق يي ټول راجمع كړل او ورته يي اووئيل څوك چي دخپل دين نه اوړي مونږ به هغه لره پريږدو او څوك چي دخپل دين نه نه اوړي مونږ به يي دي

اور ته غور خوو او بيا بي اور ته ددي خلقو غور خول شروع كړل رسول الله او فرمايل الله تعالي ددي خلقو متعلق فرمائي او بيا بي دا ايت كريمه تلاوت كړو "قتل اصحاب الاخدود النار ذات الوقود" نه تر "العزیز الحمید" پوري. راوي وائي هلك دفن كړي شو او ونيلى كيږي چي دغه هلك د عمر بن الخطاب رضي الله عنه په زمانه كي د زمكي نه راوويستلي شو چي گوته بي په تشي باندي هم هغه شان ايخودلي شوي پرته وي څنگه چي هغه دقتل كيدو وخت كي ايخودلي وي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

۷۷_ باب وَمِنْ سُورَةِ الْغَاشِيَةِ

د سورة الغاشيه د بعضي ايتونو تفسير

د ټولو نه مخكي هغه خلقو ته تنبيه ده. كوم چي په غفلت كي دي د هغوي د بيدارولو دپاره دا سوال كړي شوي دي. چي آيا تاسو ته د هغه وخت څه خبر معلوم دي چي په ټول عالم به داسي آفت راشي چي هر څيز به پټ كړي. او بيا دا تفصيل بيان شوي دي. چي خلق به په دوو ډلو كي تقسيم شي او د هغوي انجام به هم جدا جدا وي. يوه ډله به جهنم ته ځي او بله ډله به جنت ته ځي. او هغوي ته به نعمتونه ورکولي شي.

بيا د توحيد او آخرت د منكرينو نه سوال شوي دي. چي تاسو هغه څيزونه نه وينئ. كوم چي ستاسو وړاندي دي. د عرب په صحرا كي چي په كومو اوښانو ستاسو د ژوند انحصار دي. نو تاسو غور نه كوي چي دوي كي هغه خاصيتونه پيدا كړي شوي دي. كوم چي د صحرا د ژوند دپاره پكار وي. او كله چي دوي سفر كوي نو اسمان غرونو او زمكي ته نه كوري آيا دا ټول الله تعالي نه دي پيدا كړي او بل څوك د دي په پيدا كولو كي د الله تعالي شريك نېشته. نو دوي بيا ولي د الله تعالي د توحيد نه انكار كوي. او دوي سره كوم معقول دليل دي چي د هغي په بنا دوي آخرت نه مني. بيا نبي صلي الله عليه وسلم ته خطاب دي. كه دوي نه مني. نو ته په دوي باندي جبر (زور كوونكي) نه ئي چي په زوره په دوي خبره او مني. ستا كار نصيحت كول دي. نو ته نصيحت كوه. آخر دوي به مونږ طرف ته راځي او دوي سره حساب كول څمونږ كار دي.

۳۳۴۱_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِذَا قَالُوهَا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ، ثُمَّ قَرَأَ: إِنَّمَا أَنْتَ

مُذَكِّرٌ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ، (الغاشية: ٢١-٢٢) ، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ .^(١)
ترجمه: د جابر رضي الله عنه بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي ماته
حكم را کړی شوی دی چي خه (کافرانو سره) تر هغی وخته پوری جنگ جاري اوساتم ترڅو پوری
چي هغوي دالله تعالي دوحدانيت او خما درسات گواهي اونکړي. کله چي هغوي دا کارونه
وکړي نو بيا خما نه دهغوي ځانونه او مالونه محفوظ دي ليکن داسلام دحق دپاره به دځان او
مال دحق مطالبه باقي وي او ددوي حساب کتاب الله تعالي ته حواله دی، او بيا يي دا ايتونه
ولوستل: اِنَّمَا اَنْتَ مُذَكِّرٌ ، لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ "نه ئي ته په دوی باندي (څو کيدار) مقرر کړي
شوي".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: عصموا: عصم عصما دضرب نه معني گټه کول، بچ کول.

تشریح: "امرت ان اقاتل الناس" يعني ماته حکم شوی دی چي دخلقو سره جنگ او کړم، زمکه
دالله ملکيت دی نو نظام هم ورباندي دالله پکار دی، هم ددي مقصد دپاره الله تعالي دنيا ته
انباء عليهم السلام راليرلي دي دهغوی فريضه هم دا وه چي داسلامي معاشري جوړولو دپاره
هر ممکن کوشش او کړي اوڅوک چي داسلامي معاشري دختمولو کوشش کوي دهغوی سره
دي جهاد او کړی شي ددي دپاره چي تمام مخلوق دالله تعالي لوي والی تسليم کړي اوزکوة
ورکونکي جوړ شي نوکه خلق داسي نه کوي نو بيا ددينه دويمه خبره معلوميرې چي جزیه به
ورکوي او دهغي په بدل کې به اسلامي رياست ددوی دمال او جان او عزت حفاظت کوي نو که
دوی اسلام هم نه قبلوي او جزیه هم نه ورکوي نو بيا دي ددوی خلاف جهاد او کړی شي.

عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى ، يعني هغوی خپل وينه او
مال محفوظ کړو اود اخرت معامله به يي دالله په لاس کې وي،

علماء واني اگر چي هغوی ظاهرا مسلمان شوي دي خوچي په زړه کې يي نفاق پروت وي بيا به
بي هم دمال او جان حفاظت کولی شي ځکه چي شريعت په ظاهر فيصله کوي او باطني حال يي
الله تعالي ته معلوم دی الله به پخپله دداسي خلقو مواخذه کوي "الابحق الاسلام" يعني داسلام
دحق نه علاوه يعني داسلام قبول کولو نه پس که دوی زکوة هم ورکړي خو که ناجائز قتل
او کړي نو قصاص به ورباندي راځي او په دي صورت کې به ددوی دمال او جان ضمانت نه وي.
داسلام دحق نه مطلب دادی چي مسلمان بنده نه څه داسی کار اوشي چي دهغی په سزا کې يي
اسلام دقتل حکم ورکوي لکه څوک چي بل مسلمان بې گناه قتل کړي، ياډاکه واچوي، يا زنا

وکړي نو اسلام یی په قصاص یا حد کې دقتل حکم ورکوي؛ څوک چې په خوله داسلام اقرار اوکړي نو داسلام احکام به پرې جاري کیږي، که دزړه نه یی اقرار نه وي کړی، پټ کافر وي نو دهغی سزا به الله تعالی په قیامت کې ورکوي. هغه ته یی دزړه حال معلوم دی مونږ به یی په ظاهري اقرار داسلام ظاهري احکام جاري کوو ځکه چې مونږ ته دزړه د حال پته نه لگي.

لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ۝ په دې جمله کې د انما انت منذر دمفهوم تاکید دي یعنې ته ددوی د هدایت یافته کیدو ذمه وار نه یی او همدا مطلب دي دایت کړیه وما انت عليهم بجبار.

۷۸_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْفَجْرِ

دسورة الفجر دبعضي ایتونو تفسیر

۳۳۴۲_ حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَأَبُو دَاوُدَ، قَالَا: حَدَّثَنَا هَبَانٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ عِصَامٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الشَّفْعِ وَالْوَثْرِ؟ فَقَالَ: "هِيَ الصَّلَاةُ بَعْضُهَا شَفْعٌ وَبَعْضُهَا وَثْرٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ قَتَادَةَ، وَقَدْ رَوَاهُ خَالِدُ بْنُ قَيْسٍ الْحُدَّانِيُّ، عَنْ قَتَادَةَ أَيْضًا. (١)

ترجمه: د عمران بن حصین رضي الله عنه بیان دي فرماني چې در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دشفع او وتر (کوم چې په دې سورة کې وارد دي) باره کې تپوس اوکړي شو چې دشفع او وتر نه څه مراد دي؟ رسول الله او فرمانیل ددینه مراد مونږ دي، بعضي مونږونه شفع (جفت) وي او بعضي وتر (طاق رکعاتونه) وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حدیث غریب دي، مونږ یی صرف دقتاده په روایت پیژنو، خالد بن قیس حدانی هم دا روایت دقتاده نه نقل کړي دي.

۷۹_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الشَّمْسِ وَضَحَاهَا

دسورة الشمس دبعضي ایتونو تفسیر

د مضمون او انداز بیان نه معلومیږي چې دا سورة هم د مکي معظمي په ابتدائي دور کې نازل

شويدي. خو دا په هغه زمانه کي نازل شويدي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم مخالفت په زور کي وو.

موضوع د سورت د نيکي او بدی فرق خودل دی. او هغه خلقو ته تخويف دي کوم خلق چي د دي فرق نه انکار کوي. او د بدی په لار روان وي. د مضمون په لحاظ سره د دي سورة دوه حصي دي. يو د سورة د شروع نه تر آيت. ۱۰ پوري او دويمه حصه د آيت. ۱۱ نه د سورة د اخره پوري.

په اوله حصه کي دري خبري دي. يو دا چي څنگه نمر او سپوږمۍ ورځ او شپه او زمکه او آسمان. د يوبل نه مختلف دي. او د اثارو او نتيجي په اعتبار سره مختلف دي. دا رنگ نيکي او بدی هم د اثارو او نتيجي په اعتبار سره د يوبل نه مختلف دي.

دويم دا چي الله تعالی د انسان نفس ته جسم. حواس او د ذهن طاقت ورکړي دي. او په دنيا کي ئي ناخبره نه دي پريخودلي. بلکه د فطري الهام په ذريعه په انسان کي د نيکي او بدی د فرق پيژندلو طاقت اچولي دي. دريمه دا چي د انسان د مستقبل انحصار په دي خبره دي. چي دي نيکي خوښوي او که بدی.

په دويمه حصه کي ئي د قوم ثمود تاريخی نقشه او پس منظر پيش کړي دي. او د رسالت اهميت ئي انسان ته خودلي دي.

په دنيا کي رسول د دي دپاره راليرلي شی. چي خلقو ته د نيکي او بدی وضاحت او کړی. دا رنگ يو نبی صالح عليه السلام قوم ثمود ته ليرلي شوي وو. مگر هغوی د نفس په پليستی کي غرق شوي وو. نو د پيغمبر تکذيب ئي اوکړو. او آخر نتيجه دا شوه. چي هغوی تباه کړي شول. نو اوس په دي کي د مکي والو دپاره عبرت دي.

۳۳۴۳- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا يَذْكُرُ النَّاقَةَ وَالَّذِي عَقَرَهَا، فَقَالَ: "إِذَا تَبَعْتَ أَشْقَاهَا (الشمس: ۱۲) " اتَّبَعْتَ لَهَا رَجُلٌ عَارِمٌ عَزِيزٌ مَنِيْعٌ فِي رَهْطِهِ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ. ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَذْكُرُ النِّسَاءَ، فَقَالَ: "إِلَّا مَرَّ يَعْبُدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ وَلَعَلَّهُ أَنْ يُضَاجِعَهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ"، قَالَ: ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَحِكِهِمْ مِنَ الضَّرْطَةِ، فَقَالَ: "إِلَّا مَرَّ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

۱- اورده البخاري في الجامع / أحاديث الأنبياء ۱۴ (۳۲۷۷). وتفسير الشمس ۱ (۲۹۳۲). والنكاح ۹۳ (۵۲۰۳). والأدب ۲۲

(۶۰۲۲). مسلم / الجنة والنار ۱۲ (۲۸۵۵). سنن ابن ماجه / النكاح ۵۱ (۱۹۸۲) (تحفة الأشراف: ۵۲۹۲)

ترجمه : د عبدالله بن زمعه رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه يوي ورځ دهغي اوبني (مراد ورنه صالح عليه السلام اوبنه ده) او چاچي دا اوبنه زخمي کړي وه ددوي باره کي ذکر واوريدو رسول الله او فرمايل دا ايت "اذ انبعث اشقاها" کله چي رااوچت شو بدبخت دهغي، تلاوت کړو او فرمايل يي چي ددي کار دپاره يو ډير بد سخت زړه والا او طاقتور قبيلي والا يو قوي شخص پاڅيدو مضبوط او قوي داسي وو لکه دزمعه دپلار پشان، بيا ورنه ما دښځو ذکر واوريدو چي فرمايل يي اخر ولي خپله ښځه او غلام لره دغلام دکور و پشان وهي او کله چي دده نه اميد وي چي هغه ددي ورځي په اخري حصه کي (يعني په شپه کي) دده اړخ ته اوده کيږي سم؟ هغوي او وويل بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم دچا دهوا خارج کيدو په وجه په هغه پوري دځان دلو متعلق نصيحت او کړو او ويي فرمايل چي بعضي خلق په تاسو کي ولي داسي ځندا او مزاق کوي کله چي دي پخپله هم دا کار کوي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح : يعني ښوديانو عملي تکذيب په هغه وخت کي وکړو کله چي په دوي کي دتولو نه لوي بد بخت داوبني قتل کولو ته فوري تيار شو دانبعاث معني دحکم تعميل ته زر تياريدل دي ، دقتل مشوره قوم والا ورکړي وه الله تعالي په خپله فرمايلي دي فتنادوا صاحبهم ددي کس نوم قذار بن سالف وو چي رنگ يي سور او سترگي يي شني وي او قد يي تيت وو او چونکه نورو مشوره ورکړي وه او دقتل ذمه وار دي جوړ شوي وو نو په دي وجه دده بدبختي دنورو نه زياته شوه ، بخاري د عبدالله بن زمعه نه دهغه خپله اوريدلي روايت نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دوران دخطبي کي دناقي اودهغي دقتل کونکي تذکره وکړله او ويي فرمايل چي اذ انبعث اشقاها چي داوبني دقتل کولو دپاره په قوم کي يو معزز سړي پاڅيدو لکه ابوزمعه.

دا بن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چي داوبني کوپ اولکي پريکونکي دادم عليه په اولاد کي هغه کس وو چاچي خپل ورور قتل کړي وو او هم ده دهرچانه مخکي دقتل ايجاد کړي وو نو په دي وجه چي ترڅو پوري په زمکه ويني بهيولي شي ددي د عذاب يوه حصه به هغه ته هم رسيږي (رواه الطبراني والحاكم وابو نعيم في الحليه).

د عبدالله بن زمعه رضي الله عنه حالاته

نوم عبدالله دپلار نوم زمعه او دمور نوم يي قريبه وو څوک چي دام المومنين ام سلمه رضي الله عنها خور وه دا په قريشو کې دسردارانو دکورنۍ نه وه اوددي پلار زمعه په غزوه بدر کې دشرکانو دطرف قتل کړی شوی وو.

عبدالله فتح مكي ته نژدي مسلمان شو او دام المومنين ام سلمه رضي الله عنها دخوريي كيدو په وجه به رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ډير تلو راتلو. وات د هجرت په ۳۵ كال كې په جنگ جمل كې ديزيد په حكومت كې د حره په مشهوره واقعه كې وفات شو، اصابه،

ددنه صرف يو روايت مروي دى او متفق عليه دى (تهذيب الكمال).

۸۰- باب وَمِنْ سُورَةِ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى

د سورة الليل د بعضي ايتونو تفسير

۳۳۴۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَّامَةَ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي الْبَقِيعِ، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَلَسَ وَجَلَسْنَا مَعَهُ وَمَعَهُ عُودٌ يَنْكُثُ بِهِ فِي الْأَرْضِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ: "مَا مِنْ نَفْسٍ مَنُفُوسَةٍ إِلَّا قَدْ كُتِبَ مَذْخَلُهَا". فَقَالَ الْقَوْمُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نَتَكَلَّمُ عَلَى كِتَابِنَا، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلْسَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ؟ قَالَ: "بَلِ اعْمَلُوا فِكُلُّ مُيَسَّرٍ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ يُيَسِّرُ لِعَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ يُيَسِّرُ لِعَمَلِ الشَّقَاءِ، ثُمَّ قَرَأَ: فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى، وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى، وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى، (الليل)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه علي رضي الله عنه فرماني چي مونږ ديوي جنازي په سلسله كې په جنت البقيع كې وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم هم تشریف راوړو، رسول الله صلي الله عليه وسلم كيناستلو، نو مونږ هم دهغوئ گير چاپيره كيناستلو هغه وخت د رسول الله صلي الله عليه وسلم په لاس مبارك كې همسا وه چي سريي تيره وو، رسول الله صلي الله عليه وسلم سرخكته كړي وو او په همسا سره يي زمكه گروله بيا يي اسمان ته سر پورته كړو او ويي فرمايل په تاسو كې يو هم داسي نشته چي دهغه خايي په دوزخ يا جنت كې مقرر شوي نه وي صحابو عرض او كړو اي دالله رسوله! ايا مونږ په دې ليكلو باندې بې فكره كينو؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل څوك چي د اهل سعادت د جملي نه وي هغه به د سعادت خاصلولو دپاره كار

کوي او څوک چي د هل شقاوت نه وي هغه به د شقاوت موجب کار کوي، رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل نه عمل کوي هر چاته هغه شي اسان کړي شوي دي د کوم دپاره چي پيدا دي، پس څوک چي د اهل سعادت نه وي هغه ته به سعادت والا کار اسان کړي شي او څوک چي د اهل شقاوت نه وي هغه ته به شقاوت والا کار اسان شي، او بيا يي دا ايتونه ولوستل فَأَمَّا مَنْ أُعْطِيَ وَاتَّقَى ⑤ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ⑥ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ⑦ نو هغه څوک چي ورني کړو مال خپل په لاره دالله کي، او تقوي ني او کړه اورشتياني او گنډله خائسته خبره نو ضرور اسانه به کړو هغه ته لار داساني

امام ترمذي رحمه الله وايي: حسن صحيح دی.

تشریح: د پورتنی حدیث نه په قبریاندی نصیحت کول معلومیږي لکه چي امام نووي ورباندی باب ترلي دي په دي وخت کې د دنیا دبی ثباتی منظر دهر چا په وړاندی وي نو بیا نصیحت ډیر ښه اثر کوي.

"افلا نتكل علي كتابنا" يعني مونږ په ليکلي شوي اعتماد اونکړو، يعني دا خو دالله په علم کې ده چي دا بنده نيکي کونکی دی يا بدي کونکی دی لیکن دالله په علم کې د کيدو او دليکلي کيدو دا مطلب نه دی چي انسان په هغه عمل کولو مجبور دی کوم چي الله ليکلي دي ځکه چي دا خو الله تعالي ته دمخکې نه معلومه شوه چي فلانی به نیک عمل پخپل اختیار کوي او فلانی به بدي کوي نو تر څو پوري چي دالله تعالي ليکلو او علم ته د انسان رسيدل نه کېږي او دا هم نه شي کيدی نو داسي به څنگه اوشي چي دی دالله تعالي په علم د اعتماد کولو په وجه نیک عمل کول پرېږدي. دويمه خبره داده چي هر انسان ته دهغه کار توفيق ورکولی شي د کوم دپاره چي پيدا شوی وي هر کله چي داسي ده نو بيا ولي انسان دنیکي لاره اختیار نکړي په انسان باندی چي کومه وظيفه مقرر شوي ده هم هغه ورباندی فرض ده.

وَاتَّقَى ⑤ يعني خان يي د عذاب نه بچ کړو په حدیث کي راغلي دي چي اتقوا النار ولو بشق تمرة (بخاري ومسلم عن عدي بن حاتم واحمد عائشه والطبراني في الاوسط عن انس وفي الكبير عن ابن عباس وايي امامة والبراء عن نعمان بن بشير وايي هريرة رضوان الله عنهم اجمعين).

وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ⑥ دابو عبد الرحمن اوضحا کول دي چي د الحسنی نه مراد لاله الا الله ونيلي دي، دا قول د عطيه او عکرمه په سند د ابن عباس نه هم مروی دي، دمجاهد په نزد ورته جنت مراد دي لکه چي په ايت للذين احسنوا الحسنی کي چي راغلي دي. د کليبي قول دي چي د دينه دالله وعده مراد ده يعني څوک چي ددي خبري تصديق وکړي چي الله خپله وعده ضرور پوره کوي.

فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ۝ يعني داسي خصلتونه به ورته اسان ڪړو چي ده ته به اساني وړکوي اوراحت به ورته رسوي يعني دداسي اعمالو توفيق به ورته وړکړو چي دالله درضا اودجنت دحصول ذريعه به وي ، دا لفظ ديسرالفرس دمحاوري نه ماخوذ دي اويسرالفرس په معني دواگواچولو دي اس ته

۸۱_ باب وَمِنْ سُورَةِ الضُّحَى

دسورة الضحى دبعضي ايتونو تفسير

بخاري او مسلم ليکلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم بيمار شو او يوه يا دوه ورځي ورباندي داسي تيري شوي چي پاڅيدي به نه شو ددي حالت په ليدو سره يوي بنځي اوونيل اي محمد صلي الله عليه وسلم، داسي ښکاري چي ستا شيطان ته پريخودي نو په دي باره کي لاتديني ايت کريمه نازل شو ، بغوي ليکلي دي چي هغوي يعني دجندب رضي الله عنه بيان دي چي پورتنی ذکر شوي خبره کومي بنځي کړي وه او هغه دابو جهل بنځه ام جميل وه .

حاکم دزید بن ارقم رضي الله عنه نه روايت بيان کړي دي چي څه ورځي په رسول الله صلي الله عليه وسلم داسي تيري شوي چي وحي ورباندي نازله نه شوه نو دابو لهب بنځي ام جميل اوونيل ماته خوداسي ښکاري چي ستا ملگري ته پريخودي او ستا نه يي نفرت اوکړو نو په دي باره کي الله تعالي سورة الضحى نازل کړو .

سعید بن منصور دجندب رضي الله عنه نه روايت بيان کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته دجبرائيل په راتلو کي څه ورځي تاخير او شو مشرکانو دا وينا شروع کړه چي محمد صلي الله عليه وسلم، يي پريخودو نو په دي باره کي مذکوره ايت نازل شو ابن جرير دشداد بن عبد الله په حواله ليکلي دي چي خديجه رضي الله عنها رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اوونيل زما خيال دي چي ستا دبي صبري په ليدو سره ستانه الله تعالي ناراضه شوي دي نو په دي وخت کي دا سورة نازل شو ، دا دواړه مذکوره روايتونه مرسل دي مگر راويان يي ثقه دي ، حافظ ابن حجر ليکلي دي ظاهرا داسي معلوميري چي ام جميل دخديجه رضي الله عنها دواړو دا خبره کړي وه ليکن ام جميل دخوشحالي ښکاره کولو په طور کړي وه او خديجي دخفگان داظهار په طور کړي وه .

ابن ابي شيبه او طبراني په يو سند سره روايت بيان کړي دي په کوم کي چي يو مجهول کس دحفص بن ميسره قريشي قول نقل کړي دي او ده دخپلي مور او مور يي دخپلي مور قول نقل کړي دي او دا بنځه د رسول الله صلي الله عليه وسلم خادمه وه چي يو کوکري د رسول الله صلي الله عليه وسلم کمرې ته داخل شو او دکټ لاتدي يي پټ شو او بيا مړ شو نو پدغه وجه دخلورو

ورخو پوري په رسول الله صلي الله عليه وسلم وحي رانغله رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي خوله او گوره چي زما په کوته کي کومه نوي خبره پيدا شوي ده چي جبرائيل راته نه راخي، ما په زړه کي او وويل مالره پکار دي چي دکمري صفائي او کرم او جارو اووهم چنانچي جارو مي راواخستله او دکت لاندي چي بنکته شوم نو مړ سپي مي راوويستلو ددينه پس مي اوليدل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم تشریف راوړو چي پدغه وخت کي يي گيره مبارکه رپيدله او د رسول الله صلي الله عليه وسلم دا قاعده وه چي دوحی دنزول په وخت کي ورباندي رپيدل راتلل نو الله تعالي سورة الضحي دترضي پوري نازل کړو، حافظ ابن حجر ليکلي دي دکو کړي په وجه دجبرائيل په راتلو کي دتاخير کيدو روايت خو مشهور دي مگر دا قصه بسورة الضحي دنزول سبب کيدل غريب بلکه شازدي کوم چي دقبلولو لايق نه دي.

بغوي ليکلي دي چي دوحی د قطع کيدو دمودي متعلق مختلف روايتونه مروی دي ابن جرير ددولسو ورخو او مقاتل دخلوينستو ورخو تعين کړي دي دمقاتل قول دي چي په دي وخت کي مشرکانو دا وينا شروع کړه چي دمحمد صلي الله عليه وسلم رب ده لره پريخودو تردي چي ددوي ددي خبري په ترديد کي دا سورة نازل شو، ابن مردويه هم دا روايت دابن عباس رضي الله عنهما نه نقل کړي دي، کله چي جبرائيل راغي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمايل ته چي نه راتلي زما ستا دراتلو دير خواهش وو جبرائيل په جواب کي او وويل زما هم تاته دراتلو خواهش وو (مگر دالله تعالي دطرفه دراتلو حکم بند شوي وو او مونږ پخپله بغير دالله دحکم نه نازليدل نه کوو). (مظهري)

۳۳۴۵- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ جُنْدَبِ الْبَجَلِيِّ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَارِ فَدَمِيثَ أَصْبُعُهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَلْ أَتَيْتَ إِلَّا إِصْبَعُ دَمِيثٍ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتَ"، قَالَ: وَأَبْطَأَ عَلَيْهِ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ الْمَشْرِكُونَ: قَدْ وَدَّعَ مُحَمَّدٌ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى (الضحى: ۳). قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ. (١)

ترجمه: دجندب بجلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي زه در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره په يو غار کي وم او هلته در رسول الله ديوې گوټي نه وينه راووتله دي وخت کي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل ته خو صرف يوه گوته يي چي وينه درنه راوتلي ده او دا هر څه چي تاته پيښ شوي دي دا درته دالله تعالي په لاره کي پيښ شوي دي، راوي وائي رسول الله

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الجهاد ٩ (٢٨٠٣)، والأدب ٩٠ (٦١٢٦)، صحيح مسلم / الجهاد ٢٩ (١٤٩٦) (تحفة

صلي الله عليه وسلم ته دجبرائيل عليه السلام په راتلو کي تاخير اوشو نو مشرکانو پروگنده شروع کړه چي محمد (صلي الله عليه وسلم) پريخودلي شو نو دي موقعه کي الله تعالي دا ايت کریمه " مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ " نه دي پريخودلي تالره رب ستا اونه ئي دشمني کړي ده ستاسره " نازل کړو

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث حسن صحيح دي، او دا شعبه او ثوري هم داسود بن قيس نه نقل کړي دي.

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ نه دي پريخودلي تالره رب ستا [يعني تعلق يي درسره نه دي قطع کړي وَمَا قَلَىٰ] اونه ئي دشمني کړي ده ستاسره اونه يي درنه نفرت پيدا شوي دي [دا جمله په اصل کي ما قلاک وو. ک دمفعول ضمير حذف کړي شو ځکه چي په ودعک کي مفعول موجود دي. مزيد مفعول ذکر کولو ته ضرورت نشته، يايي دايت دسجعي په بنا مفعول نه دي ذکر کړي. دجندب بن عبدالله رضي الله حالات:

نوم جندب دپلار نوم عبدالله دسفيان عجلي علقي نوسی وو علقه د بجلي قبيلي يو شاخ دی ددي سره يي تعلق وو اول په کوفه کې اوسيدو بيا بصري ته منتقل شو او هم په بصره کې وفات شو دده دمروياتو شمير ۴۳ دی چي دولس متفق عليه دي او په بخاري کې دي او دوه په مسلم کې

۸۲- باب وَمِنْ سُورَةِ الْأَمْ نَشْرَحْ

دسورة الانشراح دبعضي ايتونو تفسير

د دي مقصد او مدعا هم رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي ورکول دی. د نبوت نه وړاندي نبی صلى الله عليه وسلم ته داسي حالات مخي ته نه ؤو راغلي. کوم چي د نبوت نه روستو راغلل. دا د نبی صلى الله عليه وسلم په ژوند کي يو انقلاب ؤو. په دي وجه دا سورة نازل کړي شو په دي کي اول الله تعالی دري غټ نعمتونه ذکر کړي دي.

يو. شرح صدر (سینه مبارکه پرانستل) دويم. هغه بوجه لري کول چي د هغي په وجه په تا ډير زور ؤو. دريم. ستا د اوچت شان بيان او ستا شان پورته کول.

بيا الله تعالی فرمايلي دی. چي د مشکلاتو دور ډير اوږد نه دي د دي په ځاي به تاته اطمینان او خوشحالي ډير زر حاصلې شی. او هر روستني دور به د پومبني دور نه بهتر او ښه وی. او نژدي ده. چي ستا رب به تاته هغه څه درکړی. چي ستا زړه به خوشحاله شی.

په آخر کي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته فرمائيلي شوي دي چي کله ته د خپلو مشغولاتو نه فارغ شي. نو د الله تعالی عبادت کي ځان مشغول کړه. او د هر څه نه بي نياز ه شه. او خپل رب ته متوجه شه. او دا هغه هدايت دي کوم چي په سورة مزمل کي په ايت ۱ تا ۹ کي زيات په تفصيل سره بيان شوي دي.

د شرح صدر نه مراد ضروري علمونه او معارف دي. د زړه نه هر قسم شکونه ختمول دي. دا اشاره ده د نبوت مقام ته او په دي شرح صدر کي شق صدر هم شامل دي. چي د معتبر رواياتو په دليل سره دوه ځله شق صدر د نبی صلى الله عليه وسلم شويدي. يو ځل د څلورو کالو په عمر کي چي جبرئيل عليه السلام تشریف راوړو او د رسول الله صلى الله عليه وسلم زړه مبارک ئي سيري کړو او د شيطان هغه حصه ئي ترينه اوويستله چي هغه د هر انسان په زړه کي وي. او بيا ئي اوینځلو او بند ئي کړو. (صحيح مسلم کتاب الايمان باب الاسراء) دويم ځل د معراج په موقع. د رسول الله صلى الله عليه وسلم سينه مبارکه ئي او شلوله او په آب زم زم سره ئي اوینځله او بنده ئي کړه. او د ايمان او حکمت نه ئي ډکه کړه. (صحيح بخاري ابواب المعراج و کتاب الصلوة).

۳۳۴۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، وَابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ رَجُلٍ مِنْ قَوْمِهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَ الْبَيْتِ بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ إِذْ سَبَعْتُ قَائِلًا يَقُولُ: أَحَدُ بَيْنِ الثَّلَاثَةِ. فَأَتَيْتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ فِيهَا مَاءٌ زَمْزَمَ فَشَرَحَ صَدْرِي إِلَى كَذَا وَكَذَا. قَالَ قَتَادَةُ: قُلْتُ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: مَا يَعْتَقِي؟ قَالَ: إِلَى أَسْفَلِ بَطْنِي، فَاسْتُخْرِجَ قَلْبِي فُغْسِلَ قَلْبِي بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ أُعِيدَ مَكَانَهُ ثُمَّ حُشِيَ إِيْمَانًا وَحِكْمَةً". وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ طَوِيلَةٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ هِشَامُ الدَّسْتَوَائِيُّ، وَهَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، وَفِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ. (۱)

ترجمه: انس بن مالک رضي الله عنه دخپل قوم ديو کس مالک بن صعصعه رضي الله عنه نه روايت نقل کوي نبی کریم صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي دي زه دبیت الله سره دنیم خوابي په حالت کي وم (نیم وینس وم او نیم اوده وم) چي ناڅاپه ما ديو اواز کونکي اواز واوریدو او وئیل یي چي په دري کسانو کي یو (محمد دي) بیا ماته دسرو زرو یو ځانک راوستلي شو چي دزمزم اوبه پکي وي هغه زما سينه او شلوله ددي ځاي نه تر دي ځاي پوري، قتاده وائي ما انس

۱ - اوردده البخاري في الجامع الصحيح / بدء الخلق ۶ (۲۲۰۴)، و مناقب الأنصار ۲۲ (۲۲۲۲). صحيح مسلم / الإيمان ۴۲

(۱۲۴). سنن النسائي / الصلاة (۲۲۹) (تحفة الأشراف: ۱۱۲۰۲). و مسند احمد (۲/۱۰۴)

رضي الله عنه ته اوونيل دكوم خاي نه دكوم خاي پوري نو هغه اوونيل دخيتي دلاتدي پوري او بيا يي او فرمائيل هغه زما زړه راوويستلو او د زم زم په اوبو يي ووينځلو او بيا يي زړه پخپل خاي كيخودو او دايمان او حكمت نه يي ډك كړو. او په دي حديث كي يو اوږده قصه ده. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، دا حديث هشام دستوائي او حمام دقتاده نه نقل كړي دي، په دي باب كي دابوذر رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي.

۸۳_ باب وَمِنْ سُورَةِ التِّينِ

دسورة التين دبعضي ايتونو تفسير

دابن عباس، مجاهد حسن بصري، ابراهيم نخعي عطاء بن ابي رباح، مقاتل او كلبي قول دي چي دالتين والزيتون نه مراد همدا انځر دي كوم چي تاسو خوري او همدا دزيتون ميوه ده دكوم نه چي تاسو غوري اوباسي، په انځر باندي دقسم خوړلو خصوصي وجه دا بيان كړي شوي ده چي دا يوه داسي ميوه ده چي په دي كي زړي نه وي گويا كي دجنت دميوو سره مشابه ده.

ثعلبي او ابو نعيم په الطب كي په مجهول اسناد سره دابوذر رضي الله عنه نه روايت نقل كړي دي چي انځر خوړل بواسير مرض ختموي او نقرس ته فائده وركوي زيتون يوه بركتي ونه ده چي ميوه يي مرغن وي او ددي تيل دتركارۍ په خاي هم استعماليدي شي، دعكرمه قول دي چي تين او زيتون دوه غرونه دي، دقتاده قول دي تين هغه غر دي په كوم چي دمشق اباد شوي دي او زيتون دبیت المقدس مسجد دي، دابو محمد بن كعب قول دي داصحاب كهف مسجدونه دري دي او ايليا زيتون دي.

۳۳۴۷_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا بَدَوِيًّا أَعْرَابِيًّا، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَزُودِيهِ يَقُولُ: " مَنْ قَرَأَ وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ، فَقَرَأَ: أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ، فَلْيَقُلْ: بَلَى وَأَنَا عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ إِنَّمَا يُزَوَّى بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ هَذَا الْأَعْرَابِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَلَا يُسْقَى. (۱)

ترجمه: اسماعيل بن اميه واني چي ما ديو باندي چي نه واوريدل ونيل يي چي ما د ابوهريره رضي الله عنه نه دا روايت اوريدلي دي هغه ونيل څوك چي "والتين والزيتون" سورة اولولي

او "ليس الله باحكم الحاكمين ته ورسيري، نو دي وخت كي دي اوواني "بلي وانا علي ذلك من الشاهدين".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث ددي سند په اعتبار داعرابي نه دابوهريره په واسطه مروي دي او ددي اعرابي نوم نه دي اخستلي شوي.

٨٤- باب وَمِنْ سُورَةِ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ

دسورة اقراء دبعضي ايتونو تفسير

٣٣٤٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، سَنَدُ الزَّبَانِيَّةِ (العلق: ١٨) قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: لَيْنُ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي لَأَطَّانَ عَلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْ فَعَلْتُ لَأَخَذْتُهُ الْمَلَائِكَةُ عِيَانًا". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: عبد الله بن عباس رضي الله عنهما دايت كريمه "سندع الزبانية" دتفسير كولو په حال كي فرمائي ابوجهل اووئيل كه ما محمد (صلي الله عليه وسلم) دمونخ كولو په حالت كي اوليدو نو ده ته به په خټي كي لتي وركوم داخبره چي رسول الله واوريده نو وي فرماييل كچري ده داسي كړي وي نو فرشتو به دليدو سره ده لره ښكاره نيولي وو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

تشریح: سَنَدُ الزَّبَانِيَّةِ ⑤ [زرده اواز به او كړومونږ زبانيه ته] دزبانيه نه مراد دزجاج په قول تيزي اوسخت خويه فرشتي دي، زبانيه دزبني يا دزبنيه په وزن دعفريه جمع ده، ماده يي زين دي او زين په معني ددفع كولو دي، په كلام كي شرط محذوف دي. دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي كه د خپلي قبيلي والا راغوبستلي وي نودجهنم موظفين به يي علي الاعلان په سترگو ليدلي وي اودوي به يي نيولي وي، محلي دا قول مرفوع حديث گنرلي دي.

٣٣٤٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي

١- اوردده البخاري في الصحيح / تفسير سورة العلق ٢ (٢٩٥٨) (تحفة الأشراف: ٦١٢٨)

هِنْدِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي، فَجَاءَ أَبُو جَهْلٍ، فَقَالَ: أَلَمْ أَنتَ عَنْ هَذَا، أَلَمْ أَنتَ عَنْ هَذَا، أَلَمْ أَنتَ عَنْ هَذَا، فَانْصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَزَبَرَهُ، فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا بِهَا نَادٍ أَكْثَرُ مِنِّي فَأَنْزَلَ اللَّهُ: فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ، سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ (العلق: ١٧-١٨) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَوَاللَّهِ لَوْ دَعَا نَادِيَهُ لَأَخَذَتْهُ زَبَانِيَةُ اللَّهِ". قَالَ أَبُو

عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، وَفِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه: عبدالله بن عباس رضي الله عنهما وائي يو خل نبي كريم صلي الله عليه وسلم مونخ كولو چي ابو جهل راغلو هغه او وئيل ايا ما ته ددي (مونخ) نه منع كړي نه وي؟ ايا ما ته ددي (مونخ) نه منع كړي نه وي؟ رسول الله د مونخ نه سلام او گرځولو او دي يي اورتلو ابو جهل او وئيل تاته خو ډيره بڼه معلومه ده چي زما نه زيات دوستان د بل چا نشته نو دي باره كي الله تعالي ايت كريمه فليدع ناديه سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ نازل شو ابن عباس رضي الله عنهما وائي په الله قسم كه هغه خپل دوستان راغوبستلي وي نو په عذاب مقرر و فرستو به فورا نيولي وي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب صحيح دي، او په دي باب كي د ابو هريره رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي.

تشریح: فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ نَادِيَهُ. د اجتماع مجلس ته وائي. او دلته مضاف محذوف دي.

يعني اهل ناديه. يعني مجلس والا خلق، سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ دا دعوت د مكذب د عذاب دپاره دي. الزبانيه د زين نه دي او زين دفع كول دي په سختي سره. نو دا هغه ملائك دي چي كافرانو له به ديكي وركوي. او په زور سره به ئي جهنم ته راكاروي. لكه په سورة طور ١٣ پ. ٢٧ كي تير شوي دي. او د دي ملائكو صفات په سورة تحريم ٦ پ. ٢٨ كي ذكر شوي دي.

٨٥_باب وَمِنْ سُورَةِ الْقَدْرِ

د سورة القدر بعضي ايتونو تفسير

٣٣٥_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ الْفَضْلِ الْخُدَّائِيُّ،

عَنْ يُونُسَ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: قَامَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بَعْدَ مَا بَايَعَ مُعَاوِيَةَ، فَقَالَ: سَوَدَتْ وَجُوهُ

الْمُؤْمِنِينَ أَوْ يَا مُسَوِّدَ وُجُوهِ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ: لَا تُؤَيِّنِي رَحِمَكَ اللَّهُ، فَإِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَى بَنِي أُمَيَّةَ عَلَى مِنْبَرِهِ فَسَاءَ ذَلِكَ، فَتَزَلَّتْ: إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، يَا مُحَمَّدُ يَعْنِي نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ. وَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ: إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ يَبْلُغُهَا بَعْدَكَ بَنُو أُمَيَّةَ يَا مُحَمَّدُ، قَالَ الْقَاسِمُ: فَعَدَدْنَاهَا، فَإِذَا هِيَ أَلْفُ شَهْرٍ لَا يَزِيدُ يَوْمٌ وَلَا يَنْقُصُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ الْقَاسِمِ بْنِ الْفَضْلِ، وَقَدْ قِيلَ: عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَازِنٍ، وَالْقَاسِمُ بْنُ الْفَضْلِ الْحُدَانِيُّ هُوَ ثِقَةٌ وَثِقَةُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، وَيُوسُفُ بْنُ سَعْدٍ رَجُلٌ مَجْهُولٌ، وَلَا نَعْرِفُ هَذَا الْحَدِيثَ عَلَى هَذَا اللَّفْظِ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: ديوسف بن سعد بيان دي فرمائي چي يو کس دحسن بن علي رضي الله عنهما په وړاندي د معاويه رضي الله عنه سره د بيعت کولو نه پس اووئيل دمسلمانانو په مخونو دي تورکي او مرېلو او که داسي يي اووئيل اي دمسلمانانو د مخونو تورونکيه (دراوي شک دي) هغه اووئيل په ما باندې الزام مه لگوه الله تعالي دي په تا رحم او کړي نبي کريم صلي الله عليه وسلم ته بني اميه پخپل منبر باندې اوخودلي شول نو د هغه دا کار خوښ نشو نو په دي باره کي ايت کریمه "انا اعطيناک الکوثر" او "إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ" نازل شو، اي محمد بنو اميه به ددي ورځو مالکان وي قاسم بن فضل حداني وائي مونږ د بني اميه د حکومت ورځي او شميرلي نو هغه بالکل زر مياشتي دي يوه ورځ نه زياته وه او نه کمه وه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف د قاسم بن فضل په سند پيژنو، دا هم وئيلي شوي دي چي قاسم بن فضل نه دا مروي دي او هغه ديوسف بن مازن نه نقل کړي دي قاسم بن فضل حداني ثقه دي يحيي بن سعيد او عبدالرحمن بن مهدي دده توثيق کړي دي او يوسف بن سعد يو مجهول راوي دي او مونږ دا حديث په دي الفاظو صرف په همدي سند پيژنو.

تشریح: ترمذي، حاکم او ابن جرير دحسن رضي الله عنه نه روايت بيان کړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په خوب کي اوليدل چي بني اميه زما په منبر رواختل رسول الله صلي الله عليه وسلم ددي خوب په ليدو څه پرېشاني محسوس کړه نو په دي باره کي ان اعطيناک

الكوثر. او. إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ. وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ. لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ نازل شو يعني د بني اميه د زرو مياشتو د حكومت نه د ليلة القدر يوه شپه بهتره ده، د قاسم بن الفضل همداني قول دي مونږ چي د بني اميه د حكومت زمانه اوشميرله نو بغير دكمي او زياتي نه زر مياشتي پوره شوي، د ترمذي قول دي دا حديث غريب دي مزني او ابن كثير سخت منكر گنړلي دي.

ابن ابي حاتم او واحدي د مجاهد قول نقل كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د بني اسرائيلو د يو كس ذكر وكړو چي د الله تعالى په لار كي يي د زرو مياشتو پوري اصلحه اوچته كړي وه (يعني زر مياشتي جهاد يي كړي وو) مسلمانانو د دي په اوريدو سره تعجب او كړو او په دي باره كي سورة القدر د من الف شهر پوري نازل شو، يعني د ليلة القدر يوه شپه هغه زرو مياشتو نه بهتره ده په كومو كي چي بني اسرائيلو جهاد كړي وو.

ابن جرير د مجاهد نه هم داسي قول نقل كړي دي چي په بني اسرائيلو كي يو كس وو چي د مابنام نه به يي د سحره پوري مونځ كولو او د سحر نه به يي د مابنام پوري جهاد كولو او دده دا عمل د زرو مياشتو پوري جاري وو نو په دي باره كي الله تعالى إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ. وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ. لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ نازل كړو.

امام مالك په مؤطا كي ليكلي دي چي د يو معتمد عالم نه مي اوريدلي دي فرمايل يي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم دامت عمرونه چونكه لنډ دي نو په دي وجه د نورو امتونو د اعمالو د تعداد برابر خو د دوي اعمال نشي كيدي ځكه چي دهغوئ عمرونه زيات وو نو په دي وجه الله تعالى خپل رسول ته ليلة القدر وركړو كوم چي د زرو مياشتو نه بهتره دي. (بحواله تفسير مظهري)

۳۳۵۱- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، وَعَاصِمٍ هُوَ ابْنُ بَهْدَلَةَ، سَعَادِ بْنِ حَبِشٍ وَزُرُّ بْنُ حَبِشٍ يُكْنَى أَبَا مَرْيَمَ، يَقُولُ: قُلْتُ لِأَبِي بَنِي كَعْبٍ: إِنَّ أَخَاكَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: "مَنْ يَقُمْ الْحَوْلَ يُصِيبَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ، فَقَالَ: يَغْفِرُ اللَّهُ لِأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ لَقَدْ عَلِمَ أَنَّهَا فِي الْعَشْرَةِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، وَأَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ، وَلَكِنَّهُ أَرَادَ أَنْ لَا يَتَّكِلَ النَّاسُ ثُمَّ حَلَفَ لَا يَسْتَكْفِي أَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا الْمُنْذِرِ، قَالَ: بِإِلَافَةِ الْقِيَامَةِ أَلَا تَخْبَرُنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَوْ بِالْعَلَامَةِ أَنَّ الشَّمْسَ تَطْلُعُ يَوْمَئِذٍ لَا شُعَاعَ لَهَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ

عِيَّاش، عَنْ عَاصِمِ بْنِ بَهْدَلَةَ، قَالَ: كَانَ أَبُو وَائِلٍ شَقِيقُ بْنُ سَلَمَةَ لَا يَتَكَلَّمُ مَا دَامَ زُرُّ بْنُ حُبَيْشٍ جَالِسًا، قَالَ عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ: وَكَانَ زُرُّ بْنُ حُبَيْشٍ رَجُلًا فَصِيحًا، وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَرَبِيَّةِ. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ مَهْرَانَ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ بَهْدَلَةَ، قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ عَلَى زُرِّ بْنِ حُبَيْشٍ وَهُوَ يُؤَذِّنُ، فَقَالَ: يَا أَبَا مَرْيَمَ الْكُوفِيُّ؟ إِنِّي لَأَرْغَبُ بِكَ عَنِ الْأَذَانِ، فَقَالَ زُرُّ: أَتُرْغَبُ عَنِ الْأَذَانِ، وَاللَّهِ لَا أَكَلِمَكَ أَبَدًا. (١)

ترجمه: عبده بن ابو لبابه او عاصم بن بهدله وايي چي مونږ د زر بن حبیش نه اوریدلي دي اود زر بن حبیش اسم کنیه ابو مریم وه د زر رحمه الله نه روایت دی چي ابی بن کعب ته می اوونیل ستا ورور عبد الله بن مسعود د لیلة القدر باره کي وايي څوک چي تمام کال قیام کوي هغه به دي لره مومي، نو ابی بن کعب اوونیل الله تعالی دي په هغه (ابن مسعود) باندي رحم اوکړي په الله می دي قسم وي هغه ته ښه معلومه ده چي داد رمضان په اخري عشره کې ده. او دا اوه ویستمه شپه ده لیکن هغه دا غوښتل چي خلق چرته په دي ډاډه نشي او په باقی کال کي عمل پري نږدي او بیا یی بغیر داستثناء قسم وکړو چي دا اوه ویستمه شپه ده، ما ورته وویل اي ابو المنذر ته په کوم دلیل دا خبره کوي؟ هغه اوونیل په هغه علامو سره کومي چي مونږ ته رسول کریم صلي الله علیه وسلم ښودلي دي، او یا په دي علامه چي پدغه ورځ به نمر او خیري مگر شعاع به پکي نه وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، حديث بيان کړي دي مونږ ته علاء علاء وائي حديث بيان کړي دي مونږ ته ابوبکر بن عیاش دعاصم بن بهدله نه عاصم وائي څو پوري چي به زر بن حبیش ناست وو نو شقيق بن وائل به خبري نه کولي عاصم وائي زر بن حبیش فصاحت والا عالم دي او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه به ورته دعربیت باره کي معلومات حاصلولو، دعاصم بن بهدله نه په مذکوره سند مروي دي فرمائیل یی چي په زر بن حبیش باندي یو کس تیر شو چي اذان یی کولو هغه اوونیل اي ابو مریم ایا ته اذان کوي مگر د اذان نه زما تاته رغبت زیات دي زر بن حبیش اوونیل ایا ته د اذان سره مینه نه لري زما دي په الله قسم وي چي هیڅ کله به در سره خبري اونکرم.

۸۶_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ لَمْ يَكُنْ

د سورة البینه د بعضي ایتونو تفسیر

د دي سورت نوم سورة البينة دي او دويم نوم بي سورة لم يكن هم دي
انس رضي الله عنه فرمائي. چي نبي صلى الله عليه وسلم ته ابي بن كعب اوئيل چي آيا الله
تعالی زما نوم اغستي دي. نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمانييل چي او. نو د ډيري
خوشحالي نه د ابي بن كعب په سترگو كي اوخكي راغلي. صحيح بخاري كتاب التفسير
سورة لم يكن، او دا لفظ لم يكن شامل دي ماضي. حال او مستقبل ته.
متفكين. انفكاك په ډيرو معانيو سره راخي. پريخودل. جدا كيدل. تردد او شك كول. مهمل
كيدل.

۳۳۵۲_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ الْمُخْتَارِ بْنِ
فُلْقٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ،
قَالَ: "ذَلِكَ إِبْرَاهِيمُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ
بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ الْمُخْتَارِ بْنِ فُلْقٍ، عَنْ أَنَسٍ، نَحْوَهُ. (١)

ترجمه: دانس بن مالك رضي الله تعالى عنه نه روايت دي فرمائي چي يو كس رسول الله ته
وئيل اي په مخلوق كي غوره، نبي كريم صلي الله عليه وسلم او فرمانييل داخو ابراهيم عليه
السلام دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۸۷_ بَابُ وَمِنْ سُورَةِ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ

د سورة الزلزال د بعضي ايتونو تفسير

۳۳۵۳_ حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ يَحْيَى
بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الْآيَةَ: "يَوْمَئِذٍ تُخْبِرُهَا أَخْبَارُهَا" (الزلزلة: ٤) قَالَ: "أَتَذَرُونَ مَا أَخْبَارُهَا". قَالُوا:
اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: "فَإِنَّ أَخْبَارَهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا، تَقُولُ:

عَمِلَ يَوْمَ كَذَا كَذَا وَكَذَا فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه بيان کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ايت "يومئذ تحدث اخبارها" (په هغه ورځ به زمکه خپلې خبرې بيانوي) او لوسته، نو پوښتنه يې اوکړه چي ايا تاسو ته پته ده چي دزمکې هغه خبرې به څه وي؟ صحابه کرامو عرض اوکړو الله تعالي او دهغه رسول ښه پوهيږي، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرماښل، هغه خبرونه د بندگانو اعمال دي چي هغوي دزمکې په مخ کړي دي هغه به گواهي اوکړي چي ده په ماباندي دا دا کارونه کړي دي او په فلاني، فلاني ورځ يې دا دا کارونه کړي دي، دا هغه اخبار دي (چي زمکه به يې د قيامت په ورځ دالله تعالي په حضور کې پيش کړي) امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: تدرون: دري يدري دضرب يضرب نه دريا ودرایه په چل باندي ځان پوهه کول.

تشریح: په پورتنی حدیث کې دانسانانو دپاره تنبيه ده چي دخلقونه په پته خوتاسو دالله تعالي نافرمانیاني کولی شی خو دالله تعالي نه به څنگه ځان پټ کړی، همدارنگي په یو بل روایت کې راغلي دي چي رسول الله فرمائي لي دي په زمکه کې په احتیاط سره اوسیرئ ځکه چي دا ستاسو نگرانې کوي او که هر چا په دي دپاسه کوم نیک یا بد کار اوکړو نو دا به ضرور خبر ورکوي په دي وجه خلقو لره پکار دي چي په ډیر احتیاط سره ژوند تیر کړي.

تشریح: يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ٥ پدغه ورځ بيانوي به خبرونه خپل قاضي ثناء الله پاني پتي ليکلي دي: بغوي ليکلي دي په دي عبارت کي تقديم تاخير دي اصل کلام داسي وو "يومئذ تحدث اخبارها وقال الانسان مالها" يعني پدغه ورځ به زمکه خبر ورکړي او څه چي په دي باندي شوي وي هغه به بيان کړي نو انسان به او وائي په دي زمکه باندي څه شوي دي په دي باندي چي کوم عملونه شوي دي ټول يې بيان کړل.

دا ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ايت کریمه اولوستلو او بيایي او فرماښل ايا تاسو ته معلومه ده چي دزمکې خبرونه به څه وي؟ صحابه کرامو عرض اوکړو الله او دهغه رسول ښه پوهيږي نو ويې فرماښل دزمکې خبرونه به دا وي چي کوم بنده ددي دپاسه هر څه کړي وي زمکه به ورباندي شهادت ورکړي او وائي به چي فلاني کس داسي داسي کړي وو او همدا به دزمکې خبر ورکول وي (رواه احمد والنسائي وابن حبان والبيهقي).

ترمذي ددي روايت دنقل کولو نه پس په دي دصحت حکم کړي دي او طبراني دربيعه حرثي په روايت سره ليکلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل په زمکه کي په احتياط سره اوسئ ځکه چي دا ستاسو مور ده او هر چا چي ددي دپاسه کوم نيك يابد کار کړي وي دا به ضرور دهغي خبر ورکوي طبراني دمجاهد نه هم ددي پشان قول نقل کړي دي

۸۸- باب وَمِنْ سُورَةِ التَّكْوِيْنِ

دسورة التكاثر دبعضي ايتونو تفسير

۳۳۵۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقْرَأُ: "الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ"، قَالَ: "يَقُولُ ابْنُ آدَمَ: مَا لِي مَالِي، وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ، أَوْ أَكَلْتَ فَأَقْنَيْتَ، أَوْ لَبِسْتَ فَأَبْلَيْتَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن شخير رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته ورسيدم كله چي ايت كريمه "الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ"، يي تلاوت کولو رسول الله او فرمايل بني آدم وائي زما مال او زما مال تردي چي په همدې فکر او حوس کي مړ شي مگر تاسو ورته او وائي تاته ددينه زيات څه ملاؤ شو کوم چي تا په صدقه کي ورکړل او مخکي دي اوليرل او يا دي او خوړل او ختم دي کړل او يا دي واغوستل او زاړه دي کړل

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

دعبدالله بن شخير رضي الله عنه حالاته

دده پوره نوم عبدالله بن الشخير بن عوف بن كعب بن وفدان وو دی په بصريينو کې شميرلی شي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته دبنو عامر په وفد کې راغلی وو دده دوه ځامن وو اول مطرف دويم يزید او همدا دواړه دده نه روايت کوي دمروياتو شمير يي شپږ دی ليکن بعضي اسماء رجال والتهه ليکلي دي

۳۳۵۵- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا حَكَّامُ بْنُ سَلَمٍ الرَّازِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي قَيْسٍ، عَنِ الْحَجَّاجِ،

عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَيْشٍ، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "مَا زِلْنَا نَشْكُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ حَتَّى نَزَلَتْ: أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ (التكاثر: ١)" قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ: مَرَّةً عَنْ عَمْرٍو بْنِ أَبِي قَيْسٍ هُوَ رَازِيٌّ، وَعَمْرٍو بْنُ قَيْسٍ الْمَلَايِيُّ كُوفِيٌّ، عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دعلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مونږ به په عذاب قبر كي شك كولو تردي پوري چي سورة "الهاكم التكاثر" نازل شو نو زمونږ به عذاب قبر يقين پيدا شو، ابو كريب به كله عمرو بن ابي قيس ذكر كولو او دا عمرو بن ابي قيس راجع دي او عمرو بن قيس ملائي كوفي دي او دي دابن ابي ليلى نه روايت كوي او ابن ابي ليلى دمنهال بن عمرو نه روايت كوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

تشرېح: ابن ابي حاتم دزيد بن اسلم قول بيان كړي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي تاسو تكاثر دطاعت نه منع كړي يئ تردي پوري چي مرگ درته راغي دقتاده قول دي چي يهوديانو به پخپل كثرت فخر كولو او وئيل به يي چي مونږ خو دفلاني قبيلي نه زيات يو نو همدي شيخى دوى لره دمرگه پوري داطاعت نه بند كړي وساتل او هم ددوى په باره كي دا ايت نازل شوي دي ددي تفسير او شان نزول په بنا حتي د غايه دپاره دي (يعني دمرگه پوري) ابن ابي حاتم دابن بريده قول نقل كړي دي چي ددي ايت نزول دانصارو د دوه قبيلو په حق كي شوي دي چي يوه بني حارثه او دويمه بني الحارث وه هري يوي به په بلي فخر كولو يوي به وئيل چي ايا په تاسو كي فلاني سړي دفلانو پشان دي او دويمي به هم داسي وئيل دا مقابلو خو دژوندو متعلق وه خو بيبي او وئيل اوس قبرستان ته ورشي نو دواړه قبرستان ته لاړل او هري يوي قبيلي دخپلي قبيلي مړو ته داشاري كولو په حال كي او وئيل چي ايا په تاسو كي خوك داسي شته.

دكلبي قول دي دا ايتونه دقريشي قبائلو په حق كي نازل شوي دي په بني عبد مناف او بني سهم كي هري قبيلي وئيل چي په مونږ كي سرداران او عزتمند سړي ستاسو نه زيات دي او زمونږ تعداد هم ستاسو نه زيات دي كله چي شميرل اوشول نو بني عبد مناف زيات اوختل بيبي او وئيل چي راخي اوس مونږ خپل مړي شميرو چانچي قبرستان ته لاړل او مړي يي هم اوشميرل نو په مجموعي حيثيت سره دبني سهم دري كورونه زيات شول چنانچي دجاهليت په

زمانه کي ددوی تعداد زیات وو نو په دي باره کي الله تعالي دا ایت نازل کړو، ددي دواړو روایتونو په رڼا کي دایت مطلب داسي دي چي تاسو خو په قبرستان کي مړي هم او شمیرل ترددي چي ستاسو عددي تفاخر زیات شو چي ژوند و لره دشمیرلو نه پس مو دمړو په کثرت فخر شروع کړو ددي تفسیر په بنا به دقبرونو دزیارت نه مراد مجازا مړي وي، یا دزیارت قبور حقیقي معني مراد ده ځکه چي هغوی واقعا قبرستان ته دمړو شمیرلو دپاره تلي دي بهر حال په دي صورت کي به حتي دسببیت دپاره وي.

دعبدالله بن الشخیر بیان دي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شوم او پدغه وخت کي یي ایت کریمه "الهاکم التکاثر" لوستلو او بیایي او فرمائیل خلق وائي چي دا زما مال دي، دا زما مال دي، ستا مال خو صرف هغه دي کوم چي دي په خوړلو ختم کړو او یادي په اغوستلو زور کړو او یادي صدقه کړو (بغوي).

دانس بن مالک رضي الله عنه نه روایت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي په مړي پسي دري څیزونه روان وي چي دوه ورنه واپس راځي او یو ورسره پاتي کیږي، یو دمړي کورنی او بل دمړي مال، دا ورنه راواپس کیږي او دریم څیز دمړي اعمال دي چي دا به ورسره پاتي کیږي (رواه البخاري في صحيحه).

دعیاض بن حمار مجاشعي نه روایت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي الله تعالي ماته وحی رالیرلي ده چي تواضع کوی او په تاسو کي دي هیڅوک په چا باندي فخر نه کوي او نه دي څوک په چا باندي زیاتي کوي (رواه مسلم).

دابو هریره رضي الله عنه نه روایت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي خلقو لره په پلار او نیکه باندي دفخر کولو نه منع کیدل پکار دي، هغه خو دجهنم سکاره دي او که داسي نه کوی نو تاسو به دالله تعالي په تزد دخوшіانو دچینجو نه هم زیات ذلیل شی کوم چي گندگی لره پخپله خوله راغونډوي، الله تعالي ستاسو نه دجاهلیت حمیت او په پلار نیکه باندي دفخر کولو شیخي زائله کړي ده.

سړي پرهیزگار او مومن وي او که بدبخت او فاجر وي خو ټول دادم علیه السلام اولاد دي او د ادم تخلیق دخاوري نه شوي وو (رواه الترمذي وابوداود).

دعقبه بن عامر رضي الله عنه نه روایت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي ستاسو دا نسب تاسو لره په چا باندي برتري درکونکي نه دي تاسو ټول خود ادم علیه السلام اولاد یی لکه چي دیو صاع لوړوالي دبل پشان وي، او بغیر ددین او تقوي نه دچا په چا باندي فضیلت نه وي دسړي دپاره دومره کافي ده چي دي بدزبانه فحش گو او بخیل نه وي (رواه احمد في المسند والبيهقي في السنن الكبرى).

د ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي د قيامت ورځ راشي نو الله تعالي به يو اعلان كړونكي ته ددي اواز كولو حكم او كړي چي واورئ ما يو نسبت مقرر كړي دي او تاسو بل نسبت مقرر كړي دي ما په تاسو كي عزتمند كسان صرف هغه گرځولي دي څوك چي په ټولو كي زيات پرهيزگار وي مگر تاسو يي د منلو نه انكار كړي دي مگر دا مو او وئيل چي فلان بن فلان د فلان نه افضل دي پس نن به زه خپل قائم كړي نسبت او چت كړم او ستاسو نسبت به لاندې راو غورځوم چي متقيان چرته دي (رواه الطبراني في الاوسط).

۳۳۵۶- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ (التكاثر: ۸) قَالَ الزُّبَيْرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَيُّ النَّعِيمِ تُسْأَلُ عَنْهُ وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ الثَّمَرُ وَالْمَاءُ؟ قَالَ: "أَمَّا إِنَّهُ سَيَكُونُ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: د زبير بن عوام رضي الله عنه بيان دي هر كله چي ايت كريمه "ثم لتسئلن يومئذ عن النعيم" بيا ضرور به تپوس او كړي شي ستاسونه پدغه ورځ په باره دنعمتونو كي، نازل شو خلقو او وئيل اي د الله رسوله د كومو كومو نعمتونو باره كي به زمونږ نه تپوس كيږي نعمتونه خو صرف همدا دوه تور څيزونه دي (يعني كجوري او اوبه) او دوشمن زمونږ په وړاندې حاضر او موجود دي او زمونږ توري زمونږ په اوگو باندي پرته دي رسول الله او فرمايل تاسو ته اوس معلومه نه ده ډيره نژدې ده چي داسي به اوشي چي تاسو ته به ډير نعمتونه راشي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دی.

امام ترمذي رحمه الله په سابقه ابوابو كي ددي روايت متعلق ويلي دي: ددي حديث نه زيات صحيح زما په نزد دابن عيينه هغه حديث دي كوم چي هغه د محمد بن عمرو نه نقل كړي دي، سفيان بن عيينه د ابو بكر بن عياش په مقابله كي حديث لره زيات ياد ساتونكي او زيات درست بيانونكي دي.

تشریح: ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝ بيا ضرور به تپوس او كړي شي ستاسونه پدغه ورځ په باره دنعمتونو كي.

دبغوي قول دي كوم نعمتونه چي دوي ته ورکړي شوي وو دقيامت په ورځ به ددي دشرک تپوس کيږي، دمقاتل قول دي چي دمکي کافرانو ته ددنيا مال حاصل وو مگر هغوی دنعمت ورکونکي شکر ادا نکړو بلکه دنورو عبادت يي شروع کړو دقيامت په ورځ به دوي ته دالله دشرک په نه ادا کولو عذاب ورکولي شي او همدا قول دحسن بصري دي او دابن مسعود رضي الله عنه نه هم دا قول مرفوعا مروي دي گويا کي په دي ايت کي هغه کافرانو ته خطاب دي څوک چي دتکاثر په وجه په غفلت کي پراته وو ليکن دا هم کيدي شي چي دلترون نه دسورة داخره پوري ټولو خلقو ته عمومي خطاب وي لکه چي په ايت "ان منکم الاواردها" کي چي دي

په حديث کي هم راغلي دي چي په قبر کي به مؤمن ته اول ددوزخ هغه ځاي وځودلي شي دکوم په عوض کي چي به ده ته دجنت والاځاي ورکولي شي ددي دپاره چي دي زيات شکرگذار جوړ شي

۳۳۵۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ (التكاثر: ۸)، قَالَ النَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَنْ أَبِي النَّعِيمِ نُسْأَلُ، وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ وَالْعَدُوُّ حَاضِرٌ وَسُيُوفُنَا عَلَى عَوَاتِقِنَا، قَالَ: "إِنَّ ذَلِكَ سَيَكُونُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَحَدِيثُ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عِنْدِي أَصَحُّ مِنْ هَذَا، وَسُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ أَحْفَظُ وَأَصَحُّ حَدِيثًا مِنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي چي کله ايت کريمه ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ نازل خلقو وويل اي د الله رسوله د کومو نعمتونو باره کي به زمونږ نه پوښتنه کيږي مونږ سره خو صرف کجوري او اوبه اودشمن موهر وخت په سر ولاړ وي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمائيل ډيره نزدې ده چي داسي کار به اوشي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: د ابن عيينه حديث چي دمحمد بن عمرو نه يي نقل کوي ددي نه زيات صحيح حديث دي، او سفیان بن عيينه د ابو بکر بن عياش په نسبت زيات قوي حافظي والاو صحيح حديث والاو.

۳۳۵۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَلَاءِ، عَنْ الصَّخَاكِيِّ بْنِ عَبْدِ

الرَّحْمَنِ بْنِ عَرْزَمٍ الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَغْنِي الْعَبْدَ مِنَ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ: أَلَمْ نُصِخْ لَكَ جِسْمَكَ وَنُزَوِّيكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَالضَّحَّاكُ هُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَرْزَبٍ، وَيُقَالُ: ابْنُ عَرْزَمٍ، وَابْنُ عَرْزَمٍ أَصَحُّ. (١)

ترجمه : ضحاک بن عبدالرحمن بن عرزم اشعري وائي ما دابوهريره رضي الله عنه اوريدلي دي وئيل يي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلي دي دقيامت په ورځ به دبنده نه دهر څه نه مخکي چي دکومو نعمتونو باره کي سوال کيږي هغه دادي بنده ته به اووئيلي شي ايا ماتاته روغ جوړ تندرست بدن نه وو درکړي او ايا ما تاته يخې اوبه دڅکلو دپاره نه وي درکړي؟

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او ضحاک د عبدالرحمن بن عرزب ځوي دي او ده ته ابن عرزم هم وئيلي شي او ابن عرزم وئيل زيات صحيح دي.

٨٩- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ الْكَوْثَرِ

د سورة الكوثر د بعضي ايتونو تفسير

په دي سورت کي نبي صلى الله عليه وسلم ته تسلي ده. او منکرينو ته د تباهي او هلاکت پيشنگوئي ده. کفارو به وئيل چي محمد صلى الله عليه وسلم د ټول قوم نه جدا شو. او يواځي بي يارو مددگار پاتي شو.

د عکرمه روايت دي. چي نبي صلى الله عليه وسلم کله قریشو ته دعوت ورکوو نو قریشو وئيل بتر محمد صلى الله عليه وسلم منا (يعني محمد صلى الله عليه وسلم څمونږ نه جدا شو) (ابن جرير)

محمد بن اسحاق وائي چي د مکي سردار د عاص بن وائل سهمي په مخکي چي به چا د نبي صلى الله عليه وسلم ذکر کوو نو هغه به وئيل دي پرېږدي. دا څو يو ابتر سړي دي. د دۀ نارينه اولاد نيشته. مړ به شي. څوک نوم اخستونکي به ئي نه وي.

د شمر بن عطيه بيان دي. چي عقبه بن ابی معيط هم داسي خبري د نبي صلى الله عليه وسلم متعلق کولي. (ابن جرير)

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣٥١)

د ابن عباس رضی الله عنه روایت دي چي يو ځل كعب بن اشرف (د مديني يهودي سردار) مكې ته راغلو. نو د قريشو سردارانو هغه ته اوئيل. **أَلَا تَرَى إِلَى هَذَا الصَّبِيِّ الْمُنْبَتِّ مِنْ قَوْمِهِ يَزْعَمُ أَنَّهُ خَيْرٌ مِنَّا وَنَحْنُ أَهْلُ الْحَجِيجِ وَأَهْلُ السَّدَانَةِ وَأَهْلُ السَّقَايَةِ**. دي هلك ته خو اوگوره چي د خپل قوم نه كټ شوي دي. او دا گمان كوي چي دي ځمونږ نه غوره دي. حالانكه مونږه د حج سدان او سقايت انتظام كوو. (بزار)

د دي واقعي متعلق د عكرمه روایت دي چي قريشو د نبي صلى الله عليه وسلم دپاره **الصُّبُورُ الْمُنْبَتُّ مِنْ قَوْمِهِ**. الفاظ استعمال كړي دي. يعنى كمزوري. بي يار و مددگار او بي اولاد سړي چي د خپل قوم نه كټ شوي وي. (ابن جرير)

د ابن سعد او ابن عساكر روایت دي. چي عبد الله بن عباس رضی الله عنه فرمايلي دي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ټولو نه مشر ځوي قاسم وو. بيا د هغوى نه كشره زينب رضی الله عنها وه. بيا عبد الله وو بيا أم كلثوم رضی الله عنها. فاطمه رضی الله عنها او رقيه رضی الله عنها وه. قاسم د ټولو نه مخكي وفات شو. بيا عبد الله وفات شو. نو عاص بن وائل اوئيل چي د دة صلى الله عليه وسلم نسل ختم شو. اوس دي ابتر دي.

او په بعض رواياتو كي دا اضافه ده. چي عاص اوئيل چه. **أَنَّ مُحَمَّدًا ابْتَرَلَ ابْنَ لَهُ يَقُومُ مَقَامَهُ بَعْدَهُ فَإِذَا مَاتَ انْقَطَعَ ذِكْرُهُ وَاسْتَرْحِمَ مِنْهُ**. (محمد صلى الله عليه وسلم ابتر دي. د دة ځوي نشته چي هغه د دة قائم مقام وي. كله چي دي مړ شي. نو د دة نوم به ختم شي. او تاسو به ترينه خلاص شي).

عبد بن حميد د ابن عباس رضی الله عنه روایت نقل كړي دي. چي د نبي صلى الله عليه وسلم د ځوي عبد الله په وفات باندي ابوجهل هم داسي خبري كړي وي. **د شمر بن عطية نه ابن ابى حاتم روایت نقل كړي دي. چي د نبي صلى الله عليه وسلم په دي غم باندي عقبه بن ابى معيط هم د خوشحالي مظاهره كړي وه. عطاء وائي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د دويم ځوي وفات اوشو. نو د نبي صلى الله عليه وسلم خپل تره ابولهب مشركانو ته په منډه راغلو. او دا خوشخبري ئي ورله وركړه. بتر محمد الليلة. نن شپه محمد صلى الله عليه وسلم بيا ولاده شو. دا هغه انتهي زړه خفه كوونكي حالات وو. چي په هغي كي سورة كوثر نازل شو. او په دي كي الله تعالى نبي صلى الله عليه وسلم ته خوشخبري وركړه. او داسي خوشخبري تر ننه پوري په دنيا كي چاته نه ده حاصله شوي. او ورسره الله تعالى دا فيصله هم واوروله. چي ستا د مخالفينو جرړه كټ شوه.**

۳۳۵۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، إِنَّا أُعْطِينَاكَ الْكَوْثَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "هُوَ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ". قَالَ: قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "رَأَيْتُ نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ حَافَتَاهُ قَبَابُ اللَّوْلُو، قُلْتُ: مَا هَذَا يَا جَبْرِيلُ قَالَ: هَذَا الْكُوْثُرُ الَّذِي أُعْطَاكَهُ اللَّهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دايت كريمه "انا اعطيناك الكوثر" متعلق اوفرمائيل دا په جنت كي يو نهر دي چي په دواړو غاړو يي دملغلرو جوړشوي يو گنبد دي ما اووئيل اي جبرائيل داڅه دي؟ هغوى اووئيل دا هغه كوثر دي كوم چي الله تعالى تاته دركړي دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۳۶۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا سُرَيْجُ بْنُ النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "بَيْنَا أَنَا أَسِيرُ فِي الْجَنَّةِ إِذْ عُرِضَ لِي نَهْرٌ حَافَتَاهُ قَبَابُ اللَّوْلُو، قُلْتُ لِلْمَلَكِ: مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْكُوْثُرُ الَّذِي أُعْطَاكَهُ اللَّهُ، قَالَ: ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى طِينَةٍ فَاسْتَخْرَجَ مِسْكًَا، ثُمَّ رَفَعَتْ لِي سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى، فَرَأَيْتُ عِنْدَهَا نُورًا عَظِيمًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، قَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَنَسٍ.^(١)

ترجمه: دانس بن مالك رضي الله تعالى عنه نه روايت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي هر كله چي زه په جنت كي گرځيدم (دمعراج په شپه باندي) او يونهر ورته وښودلى شود كوم چي دواړه كنارى دده وياقوتووي فرشتي ته مي ووئيل دا څه دي؟ هغي ووئيل دا هغه كوثر دي كوم چي الله تعالى تاته دركړى دى. فرمايي چي فرشتي به زمكه په لاس ووهله او مشك يي ورنه جوړ كړل رسول الله فرمايي چي بيا سدره المنتهي ماته راپورته كړى شوه او ما د سدره المنتهي سره ډير لوي نور اوليدلو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دانس رضي الله عنه نه په نورو سندونو هم مروي دي.

۳۳۶۱- حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ،

^١ - تفرد به المؤلف (أخرجه النسائي في الكبرى) (تحفة الأشراف: ١٢٢٨)

^٢ - أورده البخاري في الجامع الصحيح / الرقاق ٥٢ (٢٥٨١) (تحفة الأشراف: ١١٥٢)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْكُوثرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ حَافَّتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ، وَمَجْرَاهُ عَلَى الدَّرِّ وَالْيَاقُوتِ، تُزْبِتُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْبُسْكِ، وَمَاؤُهُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَبْيَضُ مِنَ الثَّلْجِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه مروی دی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلي دي کوثر په جنت کي یو نهر دي چي دواړه غاړي يي دسرو زرو نه جوړي دي او ددي اوبه په یاقوت او ملغلرو تیریري خاوره يي دمشکو نه هم زیات خوشبوداره ده او اوبه يي دشهدو نه هم زیاتي خوږي دي او د واورې نه زیاتي سپیني دي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن صحیح دي.

۹۰- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ النَّصْرِ

د سورة النصر د بعضي ايتونو تفسير

د نزول زمانه: د عبد الله بن عباس رضي عنه بيان دي چي دا د قرآن مجيد آخري سورت دي. يعنی د دينه پس مکمل سورة په نبی صلی الله علیه وسلم باندي نه دي نازل شوي (مسلم نسائی، طبرانی، ابن ابی شيبه، ابن مردويه).

د عبد الله بن عمر روايت دي. چي دا سورة د حجة الوداع په موقعه د ايام تشریق په مینځ کي د مني په مقام نازل شوي دي. او د دينه پس نبی صلی الله علیه وسلم په خپله اوبښه باندي سور شو. او هغه مشهوره خطبه ئي افرمائيله (ترمذي، بزار، بیهقي، ابن ابی شيبه، عبد بن حميد ابو يعلى، ابن مردويه). د دي دواړو روايتونو نه معلومیري چي د سورة نصر د نزول او د نبی صلی الله علیه وسلم د وفات په مینځ کي څو ورځي او دري میاشتي فصل وو. ځکه چي د تاريخ په روسره د حجة الوداع او د نبی صلی الله علیه وسلم د وفات تر مینځه دومره زمانه تیره شویده.

عائشه رضي الله عنها فرمائیلي دي. چي رسول الله صلی الله علیه وسلم به د خپل وفات نه وړاندي **سُبْحَنَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ** وئيل. او په بعض رواياتو کي دی **سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ**. به ئي ډیر زیات لوستل، نو ما عرض اوکړو. چي

^١ - سنن ابن ماجه/ الزهد ٢٩ (٢٢٢٢) (تحفة الأشراف: ١١٥٢)

اي د الله تعالى رسوله دا څنگه كلمات دي چي ته ئي واي. نو رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چي زما دپاره يو علامت مقرر کړي شوي دي چي کله څه هغه اووينم نو دا الفاظ دي اووايم او هغه دي. (اِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ)

مسند احمد مسلم ابن جرير ابن المنذر ابن مردويه او دارنگ نبی صلى الله عليه وسلم به په په رکوع او په سجده کي سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَنِيل (بخاري مسلم ابوداؤد نسائي ابن ماجه ابن جرير)

ام سلمه فرمايلي دي: چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ژبي مبارکي نه په آخری زمانه کي هر وخت دا الفاظ اوریدل سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ. يوه ورځ ما تپوس اوکړو چي يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په کثرت سره دا ذکر کوي نو نبی صلى الله عليه وسلم او فرمائيل چي ماته حکم کړي شوي دي بيا ئي دا سورة اولوستلو (ابن جرير) د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه روايت دي چي کله دا سورة نازل شو نو نبی صلى الله عليه وسلم په کثرت سره دا ذکر کړو. سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ (ابن جرير مسند احمد ابن ابي حاتم)

۳۳۶۲_ حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كَانَ عُمَرُ يُسْأَلُنِي مَعَ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: أَسْأَلُهُ وَلَنَا بَنُونَ مِثْلُهُ؟ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: "إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ تَعْلَمُ، فَسَأَلَهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ (النصر: ۱)، فَقُلْتُ: إِنَّمَا هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَغْلَمَهُ إِيَّاهُ وَقَرَأَ السُّورَةَ (إِلَى آخِرِهَا، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: وَاللَّهِ مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَعْلَمُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: أَسْأَلُهُ وَلَنَا أَبْنَاءٌ مِثْلُهُ، هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرماني چي عمر رضي الله عنه دصحابه کرامو په موجودگي کي زما نه دمسائلو تپوس کولو يو ځل ورته عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه اووئيل ته ددوي نه ولي تپوسونه کوي او حال دادي چي زمونږ هم ددوي پشان بچي دي؟ عمر رضي الله عنه ورته اووئيل ددوي چي کوم مقام او مرته ده هغه خواته معلومه ده او بيا ورته

۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المناقب ۲۵ (۲۶۲۴)، والمغازي ۵۱ (۲۲۹۳)، و ۸۲ (۲۴۲۰) وتفسير سورة النصر ۱

(۲۹۶۹، ۲۹۷۰)، والرقائق ۵۲ (۶۵۸۴)، (تحفة الأشراف: ۵۴۵۶)

هغوی ددي ایت کریمه إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ په باره کي تپوس او کړو ابن عباس وائي ما او وئیل په دي کي در رسول الله صلي الله عليه وسلم دوفات خبر ورکړي شوي دي الله تعالي تاته خبر درکړي دي او بيا يي دا سورة دشروع نه تر اخره پوري اولوستلو عمر رضي الله عنه او وئیل په الله قسم ددي سورة نه ما هم دا معلومه کړي وه کومه چي ورته تا معلومه کړي وه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي مونږ ته محمد بن بشار روايت بيان کړي دي او هغه ته محمد بن جعفر بيان کړي دي او هغه ته شعبه بيان کړي دي او شعبه دا روايت په همدې سند هم دي مضمون سره دابو بشر نه نقل کړي دي مگر فرق صرف دومره دي چي دده په روايت کي داسي دي عبدالرحمن بن عوف او وئیل "اتسئله ولنا ابناء مثله".

تشریح: علامه الوسی د ما تریدی نه نقل کړیدی. چي إِذَا په معنی دَ اِذْ دي نو جَاءَ په خپله معنی دي. یعنی "کله چي راغي"، او قرطبی یو قول نقل کړيدي چي إِذَا په معنی دَ قَدْ سره دي یعنی. بیشکه راغي مدد دَ الله تعالی. نَصْرُ اللَّهِ د دي نه مراد اسباب تیارول دی د جهاد. او الفتح. په دشمن باندي غلبه ده. د مفسرينو یو قول دا دي چي دَ دي نه مراد فتح مکه ده. او دا سورة خو د فتح مکه نه روستو نازل شويدي. لکه د ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي په صحيح مسلم کتاب التفسير کي. نو جواب دا دي چي بنا په دي باندي. إِذَا په معنی دَ اِذْ يا قَدْ سره دي. او جَاءَ په خپله معنی دي یعنی یقینا راغلي دی دَ الله تعالی مدد او فتح. او صحيح قول دا دي چي مراد د فتح نه ټول فتوحات دی. نو إِذَا په خپله معنی دي او جَاءَ په معنی د مستقبل دي.

۹۱- بَابُ وَمِنْ سُورَةِ تَبَّتْ يَدَا

د سورة لهب د بعضي ايتونو تفسير

بخاري او مسلم په صحيحينو کي ذکر کړي دي چي کله ایت کریمه "وانذر عشيرتک الاقرین" نازل شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل اقارب راجمع کړل او دوی يي د الله د عذاب نه وويروول، د بخاري په روايت کي راغلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د صفا غر ته وختلو او اواز يي وکړو نو قریش ورته راجمع شول رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائیل، او گوري کچري زه درته او وایم چي دشمن درباندي سحر يا ما بنام حمله کونکي دي نو ايا تاسو به ما رښتونې وگنړي؟ خلقو ووئیل ولي نه نو وئي وئیل زه تاسو لره

دشدید عذاب دراتلو نه مخکي ویروم ابوجهل ووئیل هلاک شي ایا صرف ددي خبري دپاره دي مونږ راجمع کړي یو؟
اوددي وینا کولو سره ابولهې یوکانږي دویشتلو دپاره را اوچت کړو نو په دي باره کي سورة لهې نازل شو.

۳۳۶۳- حَدَّثَنَا هَنَادٌ، وَأَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: صَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى الصَّافَا فَنَادَى: "يَا صَبَاحَاهُ"، فَاجْتَمَعَتْ إِلَيْهِ قُرَيْشٌ، فَقَالَ: "إِنِّي نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ، أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنِّي أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ الْعَدُوَّ مُمَسِّيكُمْ، أَوْ مُصَبِّحُكُمْ، أَكُنْتُمْ تُصَدِّقُونِي؟" فَقَالَ أَبُو لَهَبٍ: أَلَهَذَا جَمَعْتَنَا تَبًّا لَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دابن عباس رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم يوه ورځ دصفا غر ته اوختلو او اواز يي اوکړو "يا صباحاه" نو يو دم ورته قریش راجمع شول رسول الله ورته اووئیل زه تاسو ته ویره درکونکي یم او زما په مخامخ به سخت عذاب راځي ستاسو څه خیال دي کچري زه تاسو ته خبر درکړم چي دشمن په تاسو باندي دمانښام وخت کي راختونکي وي او یا دسحر وخت کي راختونکي وي نو ایا تاسو به زما تصدیق اوکړئ دي وخت کي ابولهې اووئیل ایا ددي دپاره دي مونږ راجمع کړي یو ته دي هلاک شي پس په دي موقعه الله تعالی "تبت يدا ابي لهب وتب" نازل کړو.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ هلاک شول، ادواړه لاسونه دابي لهې

تباب داسي تاوان ته وئيلي شي کوم چي دهلاکت موجب وي. ديدین نه مراد ذات دي لکه په ایت کریمه ولا تلقوا بایدیکم الي التهلكة کي چي د ايدي نه مراد ذات دي، دبعضي علماؤ قول دي چي دلته يي په خصوصیت سره دواړه لاسونه ځکه ذکر کړي دي چي ابولهې په لاسونو دویشتلو دپاره کانږي را پورته کړي وو دبعضي علماؤ قول دي چي ددواړو لاسونو نه مراد دنيا او آخرت دي یا ورنه مراد مال او ملکیت دي لکه چي قلیل ذات يد کم مال والاته وئيلي شي

۱- اورده البخاري في الجامع الصحيح/الجنائز ۹۸ (۱۲۹۲)، والمناقب ۱۲ (۲۵۲۵)، وتفسير الشعراء ۲ (۲۷۷۰)، وتفسير سبا ۲ (۲۸۰۱)، وتفسير تبت يدا أبي لهب ۱ (۲۹۷۱)، ۲ (۲۹۷۲)، ۳ (۲۹۷۳)، وصحيح مسلم/الإيمان ۸۹ (۲۰۸)، (تحفة الأشراف: ۵۵۹۲)

د ابو لهب نوم عبد العزي بن عبد المطلب وو، دمقاتل قول دي چي دحسن اود مخ دچمك په وجه ورباندي ابو لهب نوم كيخودلي شو، ليكن دلته يي دده اسم كنيه خكه ذكر كړه چي دنوم ذكر كول يي قبيح وو او دده ددوزخي كيدو په وجه يي داسم كينه لغوي معني ددي حال سره مناسب وه (گويا كي دابولهب لغوي معني دوزخي ده، ددينه علاوه د ابو لهب دذات لهب سره هم مناسبت شته (او عبد العزي نوم ذكر كول دلته بي مناسبتنه بنكاريدل).

۹۲_ بَاب وَمِنْ سُورَةِ الْإِخْلَاصِ

دسورة اخلاص دبعضي ايتونو تفسير

په اول ايت كي دذات او دخالقيت توحيد دي په مسند احمد او حاكم كي ابي بن كعب رضي الله عنه فرمايلي دي: إِنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا مُحَمَّدٌ اِنْ سَبَّ لَنَا رَبَّكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. قُلْ هُوَ اللَّهُ الْأَحَدُ. يعنى مشركانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه تپوس او كړو چي مونږ ته د خپل رب نسب بيان كړه. نو الله تعالى دا سورت نازل كړو. قُلْ. دا دليل دي چي ددي سورت بيانول په نبى صلى الله عليه وسلم باندي فرض وو. او دا رنگ د ټول امت په علماؤ باندي هم فرض دى. او ابن قيم وئيلي دى. چي دا د الله تعالى د طرف نه اخبار دي. يعنى الله تعالى فرماني: چي زما توحيد په دي طريقه سره بيان كړه. هو. اكثر و مفسرينو ذكر كړيدى. چي دا ضمير شان دي. دا مخكي مرجع نه غواړي. مرجع ئي روستو ذكر وي ليكن د روستو مضمون د لوي والي د وجي نه ذكر كيږي. او بله فائده په كي دا ده. چي اول مبهم ذكر شى. نو مخاطب د هغي د تفصيل په انتظار كي شى. او بل قول دا دي چي هر كله دا سورت د مشركانو د سوال په جواب كي نازل شويدي. نو بنا په دي قول باندي هو. مبتداء ده. الله. اول خبر دي او احد دويم خبر دي. او الله دا دذات دپاره علم دي او ددي نه علاوه د الله تعالى نور صفتي نومونه هم شته دي.

بغوي د ابو الظبيان او ابو صالح په اسناد سره دابن عباس رضي الله عنهما قول نقل كړي دي چي عامر بن طفيل او اربد بن ربيعه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلل عامر او وئيل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) ته مونږ لره چاته رابلي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمايل الله تعالى ته نو عامر او وئيل مونږ ته دخپل رب حالت بيان كړه چي دسرو زرو نه جوړ دي او كه دسپينو زرو نه او كه دلرگي نه جوړ دي په دي باره كي دا سورة نازل شو او په اربد تندر راپريوتو او په دي شان سره مړ شو او په عامر طاعون مرض راغي او دهغي په وجه مړ شو.

۳۳۶۴_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو سَعْدٍ هُوَ الصَّغَانِيُّ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الرَّازِيِّ، عَنْ الرَّبِيعِ

بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ائْسِبْ لَنَا رَبَّكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ١ اللَّهُ الصَّمَدُ ٢ (الإخلاص: ٢١) فَالصَّمَدُ: الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ لِأَنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُولَدُ إِلَّا سَيَمُوتُ، وَلَيْسَ شَيْءٌ يَمُوتُ إِلَّا سَيُورَثُ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمُوتُ وَلَا يُورَثُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ (الإخلاص: ٤)، قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ شَبِيهٌ وَلَا عِذْلٌ وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ. (١)

ترجمه : دابی بن کعب رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي مشرکینو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته اووئیل ته دخپل رب نسب مونږ ته بیان کړه نو په دي باره کي الله تعالي "قل هو الله احد الله الصمد" نازل کړو، صمد هغه چاته وئيلي شي چي نه دچا نه پيدا وي او نه دهغه نه خوک پيدا وي او په همدې وجه اصول دا وي هر يو څيز چي پيدا کيږي په هغه به مرگ ضرور راځي او په کوم څيز چي مرگ راځي دهغه به خوک وارث وي او دالله تعالي ذات داسي دي چي نه ورباندي مرگ راځي او نه يي خوک وارث شته او "ولم يكن له كفوا احد" او نه دهغه خوک کفو (مثل، شته، راوي وائي دکفو معني مشابه او برابر ده يعني دالله تعالي سره نه خوک مشابه او برابر شته او نه دهغه پشان خوک شته.

٣٣٦٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الرَّازِيِّ، عَنْ الرَّبِيعِ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ آلِهَتَهُمْ، فَقَالُوا: ائْسِبْ لَنَا رَبَّكَ، قَالَ: فَأَنَاءَهُ جَبْرِيْلُ بِهَذِهِ السُّورَةِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعْدٍ، وَأَبُو سَعْدٍ اسْمُهُ مُحَمَّدٌ بْنُ مُيَسَّرٍ، وَأَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ اسْمُهُ عِيْسَى، وَأَبُو الْعَالِيَةِ اسْمُهُ رَفِيعٌ وَكَانَ عَبْدًا أَعْتَقَتْهُ امْرَأَةٌ صَابِئَةٌ. (١)

ترجمه : دابوالعاليه (رفيع بن مهران) نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم دمشرکینو دمعبودانو ذکر اوکړو نو هغوی اووئیل ته مونږ ته دخپل رب نسب بیان کړه رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته اووئیل جبرائیل علیه السلام ماته دا سورة راوړي دي "قل هو الله احد" سورة تر اخره پوري او بيا يي ددي پشان حديث بيان کړو مگر ددي په سند کي دابی بن کعب ذکر نشته.

١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٦)

٢ - تفرد به المؤلف، وانظر ما قبله

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث دابوسعد دحديث نه زيات صحيح دي او دابوسعد نوم محمد بن ميسر دي او دابوجعفر رازي نوم عيسي دي او دابوالعاليه نوم رفيع دي رفيع يو غلام وو چي يوي قيدي بنځي ازاد کړي وو.

۹۳_باب وَمِنْ سُورَةِ الْمُعَوِّذَتَيْنِ

دسورة المعوذتين دبعضي ايتونو تفسير

دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سخت بيمار شو او په خوب کي ورته دوه فرشتي راغلي چي يوه يي سر ته اودريده او دويمه يي خپو ته دخپو والاسر والاته اووئيل په ده باندي څه شوي دي؟ سر والا اووئيل بيمار دي خپو والا اووئيل څه بيماري يي ده، سر والا اووئيل جادو ورباندي شوي دي، خپو والا اووئيل چا ورباندي کړي دي، سر والا اووئيل لبيد بن اعصم يهودي، خپو والا اووئيل چرته يي کړي دي، او چي کوم جادو يي کړي دي هغه چرته دي، سر والا فرشتي اووئيل په يوه تسمه کي شوي دي کوم چي په کوهي کي يي دکانري لاندې ايخودلي شوي دي کوهي ته ورشه او ټولي اوبه راوباسه او کانري به راپورته کړي او دکجوري پټ ورته لري کړي او اوبه يي سوزوي کله چي سحر شو نور رسول الله صلي الله عليه وسلم عمار بن ياسر ديوڅو کسانو سره اوليرل دوي چي کوهي ته ورغلل نو ويي ليدل چي دکوهي اوبه دنکريزو درنگ پشان سري شوي دي نو دوي کانري اوچت کړو او دکجورو پټ يي راويستلو او ويي سوزولو په دي کي يو تار اوموندلي شو چي يولس غوتي ورکړي شوي وي نو په دي باره کي دا دواړه سورتونه قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس نازل شو رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به هر يو ايت لوستلو نو يوه غوته به پرانيستلي کيدله (رواه البيهقي في دلائل النبوة).

ابو نعيم په دلائل کي دابو جعفر رازي په واسطه دانس رضي الله عنه قول بيان کړي دي چي يهوديانو په رسول الله صلي الله عليه وسلم څه کړي وو دکوم په وجه چي ورته سخت تکليف رسيدلي وو صحابه کرام چي يي عيادت ته ورغلل نو دا گمان يي اوکړو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم بيمار شوي دي ليکن جبرائيل پدغه وخت کي مغوذتين نازل کړل او خان يي ورباندي دم کړو او تندرست شو او بيا صحابه کرامو ته تشريف فرما شو په صحيحينو کي ددي تائيد شاهر د سورة دترول نه علاوه هم موجود دي (يعني په دعا سره تعوذ جائز دي). بغوي دعائشه او ابن عباس رضي الله عنهما قول نقل کړي دي چي يو يهودي هلك به در رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت کولو يهوديانو ورته خفيه سفارش اوکړو او د خان سره يي په

خبره کي شامل کړو او دده په ذریعه یې د رسول الله صلي الله علیه وسلم ویخته او دگمنز یو څو غاښونه حاصل کړل او بیایي ورباندي جادو اوکړو ، ددي کار ذمه وار لبید بن اعصم یهودي وو نو په دي باره کي دا دواړه سورتونه نازل شوي دي.

بغوي پخپل سند سره دعائشه رضي الله عنها قول نقل کړي دي چي رسول الله صلي الله علیه وسلم بیمار شو او مخالفینو یې دا گمان اوکړو چي پس مونږ دده کار تمام کړو لیکن رسول الله صلي الله علیه وسلم دالله تعالي نه دعا غوښتل شروع کړل او بیایي او فرمائیل ما چي دالله تعالي نه څه غوښتلي وو هغه یې راته اوخودل ما عرض اوکړو اي دالله رسوله هغه څه خبره ده؟ ویي فرمائیل په خوب کي زاته دوه کسان راغلي وو چي یو مي سر ته ولاړ وو او بل خپو ته یو بل ته اووئیل ده ته څه تکلیف دي دویم اووئیل سحر ورباندي شوي دي اول تپوس اوکړو چا ورباندي کړي دي دویم اووئیل لبید بن اعصم اولني اووئیل په څه شي یې کړي دي دویم اووئیل په گمنز او په ویختو او دکجورو په پټ اول اووئیل دا خیزونه چرته دي دویم ورته اووئیل دبنی زریق په زروان کوهي کي.

بیپقي په دلائل کي او ابن مردويه ددي روایت نسبت عائشه رضي الله عنها ته کړي دي چي یو یهودي په رسول الله صلي الله علیه وسلم جادو کړي وو چي په یو تار کي یې غوتي اچولي وي او تار یې په کوهي کي دکانري لاندې پټ ایخودلي وو رسول الله صلي الله علیه وسلم چي بیمار شو نو معوذتین نازل شو او جبرائیل ورته دسحر ځاي اوخودو رسول الله صلي الله علیه وسلم علي رضي الله عنه اولیرلو نو هغه دا تار راوړو رسول الله صلي الله علیه وسلم ورباندي دا دواړه سورتونه اولوستل څنگه چي به یې یو یو ایت لوستلو نو یوه یوه غوته به پرانیستلي کیدله او مرض به یې رفته رفته سپکیدو.

په یو روایت کي راغلي دي چي رسول الله صلي الله علیه وسلم په دي مرض کي دشپږو میاشتو پوري مبتلا وو او دري شپي خو ورته ډیر سخت تکلیف وو تردې چي معوذتین نازل شو مسلم دابوسعید خدری رضي الله عنه نه روایت بیان کړي دي چي جبرائیل علیه السلام راغي او ویي وئیل اي محمد (صلي الله علیه وسلم) ایا بیمار یې؟ ویي فرمائیل هو، نو جبرائیل علیه السلام اووئیل دا کلمات وایه: "بِاسْمِ اللَّهِ أَزْقِيكَ. مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ. مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ. اللَّهُ يَشْفِيكَ بِاسْمِ اللَّهِ أَزْقِيكَ".

۳۳۶۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرِو الْعَقَدِيُّ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ لَحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ، فَقَالَ: "يَا عَائِشَةُ اسْتَعِيزِي بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا، فَإِنَّ هَذَا هُوَ الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا

حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم سپورمي ته او ڪتل او ويي فرمائيل اي عائشي ددي دشرنه په الله پناه او غواره خكه چي دا عاشق دي چي ڪله دا ڊوبه شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ① اودشر دتياري والانه شپي نه ڪله چي تياري را او غوروي. ايعني ڪله چي بي نوره شي او غائب شي خكه چي دسپورمي په نور ڪميدل ددي ڊپوره ڪيدونه پس راځي.

دغاسق لغوي معني ڊڪيدل دي، الله تعالي فرمائي ڊي: "الي غسق الليل" ڪله چي دشپي توره تياره شي، غسق العين يعني سترگه د اوبنڪو نه ڊكه شوه، غسق القمر، يعني سپورمي پوره شوه.

په قاموس ڪي دي چي غاسق په هغه وخت ڪي نمر او سپورمي ته وئيلي شي ڪله چي بي شفق غائب شي، غسوق او اغساق معني تورتم ڪيدل، دبعضي علماؤ قول دي چي د غاسق معني بهيدل دي او همدارنگي غسق القمر دسپورمي درفتار سرعت ته هم وئيلي شي. دبعضي علماؤ قول دي چي د غاسق معني يخيدل دي او ورځ هم په شپي باندي يخيري نو په همدي وجه شپي او سپورمي ته غاسق وئيلي شي چي سپورمي دنمر نه يخه وي او په همدي بناء سپورمي ته زمهرير هم وئيلي شي.

دلته دغاسق نه مراد سپورمي ده، دعائشه رضي الله عنها نه مرووي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زما لاس ونيولو او سپورمي ته بي وڪتل او وئي فرمائيل اي عائشي دخپل خان ڊپاره دهغه غاسق شرنه پناه او غواره ڪله چي دا ڊوبيري. (رواه البغوي بسنده).

دابن عباس رضي الله عنهما او حسن بصري او مجاهد قول دي ددي مطلب دادي ڪله چي دا راروانه وي اوددي تياره دورځي په رنڍا ڪي تنوځي، دابن زيد په قول ددي نه مراد لاتدي راپريوتونڪي ستوري دي، خلقو به وئيل چي دثريا په پريوتو سره بيمارياني اوبلاگاني زياتيري اودثريا په راختو سره دوي ختميري.

۳۳۶۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، حَدَّثَنِي قَيْسُ

وَهُوَ ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيَّ آيَاتٍ لَمْ يُرَ مِثْلُهُنَّ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ (الناس: ١) إِلَى آخِرِ السُّورَةِ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ سورة الفلق: ١) إِلَى آخِرِ السُّورَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: عقبه بن عامر رضي الله عنه راوي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل الله تعالي په ما داسي ايتونه نازل كړي دي چي دهغي پشان به تاسو بالكل نه وي ليدلي يعني معوذتين ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ او ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: لم ير: يري په اصل يراي وو او ددي استعمال نادر كيږي او دمضارع صيغه دگمان په معني مجهوله اوريدلي شوي ده.

تشرېح: الم تران الله انزل علي آيات: ايا تاته معلومه نه ده چي څه اياتونه په دي شپه كې نازل شوي دي.

لم ير كلمه دتعجب دپاره ده مطلب دادی ايا تانه دي ليدلي يا معلومه شوي درته نه ده. مثلهن: ددي پشان مطلب دادی چي ددي دوه سورتونو پشان بل سورة نشته چي په تمام صورت كې صرف دپناه طلب كولو ذكر وي او په همدي وجه دي سورتونو ته معوذتين وئيلي شي يعني پناه وركونكي يعني ددي په ذريعه پناه طلب كولی شي.

دعقبه بن عامر رضي الله عنه حالات

نوم عقبه كنيه ابو عمرو دپلار نوم عامر رسول الله صلي الله عليه وسلم چي كله مديني ته راغی نو عقبه په اسلام مشرف شو علامه ذهبي ليكلي دي چي عقبه فقيه او دكتاب الله قاري وو او دفرانضو ماهر او فصيح اللسان شاعر وو (تذكرة الحفاظ).

دقران كريم سره يي خصوصي مينه وه يوه نسخه دقران كريم يي پخپل لاس مبارك هم ليكلي وه (تهذيب التهذيب).

دنبی كريم صلي الله عليه وسلم ښه خدمت يي كړی دی په سفر كې به درسول الله سورلي رابنكل دده په خدمت كي وو لكه چي په روايتونو كې راځي كان صاحب بغلة رسول الله صلي الله عليه وسلم الشهباء.

دده دوفات دتاريخ باره كې مختلف اقوال مروي دي صحيح قول دادی چي په ۵۸ هجري كې وفات شوی دی، او دده دمروياتو شمير ۵۵ دی چي يو په دي كې متفق عليه دی او يو په

بخاري کي دي او او په مسلم کي دي تهذيب الکمال،
داکابرو صحابه کرامو نه نقل دروايت کوي تردي چي صرف ديو حديث اوريدو دپاره مصرته
دابوايوب انصاري سره دملاويدو دپاره تلي وو خو چي هغه يي واوريدو نو فورا واپس لاړو

۳۳۶۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَيْسَى، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ عَبْدِ
الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي ذُبَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْقُبَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَبَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، فَحَمِدَ اللَّهُ بِأَذْنِهِ،
فَقَالَ لَهُ رَبُّهُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ يَا آدَمُ اذْهَبْ إِلَى أَوْلِيكَ الْمَلَائِكَةِ إِلَى مَلَأٍ مِنْهُمْ جُلُوسٍ، فَقُلْ: السَّلَامُ
عَلَيْكُمْ، قَالُوا: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ
بَيْنَهُمْ، فَقَالَ اللَّهُ لَهُ وَيَدَاةُ مَقْبُوضَتَانِ: اخْتَرْتُ أَيُّهُمَا شِئْتَ، قَالَ: اخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّي، وَكَلَّمَا يَدَيَّ رَبِّي
يَمِينٌ مُبَارَكَةٌ، ثُمَّ بَسَطَهَا، فَإِذَا فِيهَا آدَمُ وَذُرِّيَّتُهُ، فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ، مَا هَؤُلَاءِ؟ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتُكَ
فَإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمُرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، فَإِذَا فِيهِمْ رَجُلٌ أَضْوَوْهُمْ أَوْ مِنْ أَضْوَائِهِمْ، قَالَ: يَا رَبِّ،
مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا ابْنُكَ دَاوُدُ قَدْ كَتَبْتُ لَهُ عُمَرَ أَرْبَعِينَ سَنَةً، قَالَ: يَا رَبِّ زِدْهُ فِي عُمُرِهِ، قَالَ: ذَاكَ
الَّذِي كَتَبْتُ لَهُ، قَالَ: أَيُّ رَبِّ، فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُ لَهُ مِنْ عُمُرِي سِتِّينَ سَنَةً، قَالَ: أَنْتَ وَذَاكَ، قَالَ: ثُمَّ
أُسْكِنَ الْجَنَّةَ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ أَهْبِطَ مِنْهَا فَكَانَ آدَمُ يَعْدُو لِنَفْسِهِ، قَالَ: فَأَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ، فَقَالَ لَهُ
آدَمُ: قَدْ عَجَلْتُ قَدْ كُتِبَ لِي أَلْفُ سَنَةٍ، قَالَ: بَلَى، وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ لِابْنِكَ دَاوُدَ سِتِّينَ سَنَةً، فَجَحَدَ
فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ، وَنَسِيَ فَكَسَيْتُ ذُرِّيَّتَهُ، قَالَ: فَمِنْ يَوْمٍ مِئْذٍ أَمَرَ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ". قَالَ أَبُو عَيْسَى:
هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَقَدْ رَوَى مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ رِوَايَةِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله
چي الله تعالي ادم عليه السلام پيدا كړو او روح يي پکي اوپوكلو نو ادم عليه السلام ته پرنجي
راغلو نو "الحمد لله" يي ونييل اوغوبنستل چنانچي دالله په اجازت يي الحمد لله اووئييل بيا ورته
الله تعالي او فرماييل الله دي په تا رحم اوکړي اي ادم دناستو فرشتو جماعت ته ورشه او هغوی

ته اووايه السلام عليكم ادم عليه السلام ورغلو او السلام عليكم يي اووئيل فرشتو په جواب
 كي اووئيل و عليك السلام ورحمة الله بيا ادم عليه السلام رب العالمين ته واپس راغلو الله
 تعالي ورته او فرمائيل دا ستا او ستا دا اولاد پخپل مينځ كي دسلام طريقه او دعا ده بيا الله
 تعالي دخپلو دواړو لاسونو موټي بند كړل او ادم عليه السلام ته يي اووئيل په دوى كي چي دي
 كوم خوښ وي هغه منتخب كړه ادم عليه السلام وائي ما دالله تعالي بني لاس خوښ كړو او
 حقيقت دادي چي زما درب دواړه لاسونه بنى دي او برکت والادي بيا الله تعالي لاس پرانيستلو
 نوبه دي كي ادم او دهغه ذريت وو ادم عليه السلام تپوس او كړو اي زما پروردگاره دا څوك
 دي؟ الله تعالي او فرمائيل دا ټول ستا اولاد دي او دهر يو عمر به دهغه دسترگو په مينځ كي
 ليكلي شوي وي په دوى كي يو كس زيات پرقيدونكي تندي او مخ والا وو ادم عليه السلام
 تپوس او كړو اي زما پروردگاره دا كس څوك دي الله تعالي ورته او فرمائيل دا ستا خوي داود
 دي او ما دده عمر څلويښت كاله ليكلي دي ادم عليه السلام اووئيل اي زما پروردگاره دده
 عمر زيات كړي الله تعالي او فرمائيل دده دپاره دا عمر ليكلي شوي دي ادم عليه السلام
 عرض او كړو اي زما پروردگاره زه دخپل عمر نه شپيته كاله ده ته وركوم الله تعالي او فرمائيل
 ته او دي پوهه شئ تردي چي ادم عليه السلام په جنت كي اوسيدو څه وخته پوري چي الله
 تعالي ته منظور وه بيا ادم عليه السلام دجنت نه راوويستلي شو او دخپلي زندگي ورځي يي
 شميرلي ملك الموت چي ورته راغي ادم عليه السلام ورته اووئيل ته خو ډير مخكي راغلي
 زما عمر خو زر كاله ليكلي شوي دي ملك الموت ورته اووئيل هو خبره خو دي تهيك ده مگر تا
 دخپلي زندگي شپيته كاله عمر خپل خوي داود ته وركړي وو نو ادم عليه السلام انكار او كړو
 او د ادم عليه السلام ددغه انكار نتيجه او اثر دادي چي دده اولاد هم اوس انكار كوي دادم
 عليه السلام نه هيريدل اوشول او دده اولاد هم اوس هيرول كوي او په همدې ورځ حكم او كړي
 شو چي ټولي خبري به ليكي او گواه ورباندي قانموي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي، دا حديث په يو څو نورو
 سندونو هم دابوهريره په واسطه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مروي دي او دابوهريره دا
 حديث زيد بن اسلم په سند دابوصالح عن ابي هريره عن النبي صلي الله عليه وسلم ته نقل كړي
 دي

۹۴_ باب مِنْهُ

دسابقه باب متعلق يوبل باب

۳۳۶۹_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يُزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا الْعَوَّامُ بْنُ حَوْشَبٍ،

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَبِيدٌ، فَخَلَقَ الْجِبَالَ، فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ، فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ، قَالُوا: يَا رَبِّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الْحَدِيدُ، قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ، النَّارُ، فَقَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الْمَاءُ، قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ، الزَّيْحُ، قَالُوا: يَا رَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الزَّيْحِ؟ قَالَ: نَعَمْ، ابْنُ آدَمَ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ بِبَيْتِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمہ : دانس بن مالک رضي الله عنه بیان دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمائي دي كله چي الله تعالي زمكه پيدا كره نو دا به خوزيدله چنانچي الله تعالي په دي باندي غرونه جور كړل او غرونو ته يي اوونيل دا زمكه كلكه اونيسي نو زمكه اودريدله (او خوزيدل يي بند شول) فرشتو چي دغرونو سخت والي او مضبوطيا اوليده نو حيراني شوي او هغوي اوونيل اي زمونږه ربه ايا ستا په مخلو كي دغر نه هم كلك خيز شته؟ الله تعالي او فرمائيل هو، هغه اوسپنه ده هغوي اوونيل اي زمونږ پروردگار ايا ستا په مخلوق كي د اوسپني نه هم كوم طاقتور خيز شته؟ الله تعالي او فرمائيل هو هغه اور دي فرشتو اوونيل اي زمونږ پروردگار ايا ستا په مخلوق كي داور نه هم زيات طاقتور خيز شته؟ الله تعالي او فرمائيل هو هغه هوا ده فرشتو عرض او كړو اي زمونږ پروردگار ايا ستا په مخلوق كي دهوا نه هم زيات طاقتور خيز شته الله تعالي او فرمائيل هو هغه بني ادم دي كوم چي پخپل بني لاس داسي صدقه وركوي چي كس لاس يي هم ورباندي نه خبريږي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يي صرف په همدي سند مرفوع پيژنو.

كتاب الدعوات

(عن رسول الله صلى الله عليه وسلم)

د دعا گانو او اذکارو متعلق رسول الله صلى الله عليه وسلم احاديث

۱- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الدُّعَاءِ

د دعا د فضيلت بيان

۳۳۷۰- حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا عِمْرَانُ الْقَطَّانُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الدُّعَاءِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مَرْفُوعًا إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عِمْرَانَ الْقَطَّانِ، وَعِمْرَانُ الْقَطَّانُ هُوَ ابْنُ دَاوُدَ وَيُكْنَى أَبَا الْعَوَّامِ.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ عِمْرَانَ الْقَطَّانِ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ.

(۱)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي د الله تعالي په نزد د دعا نه زيات کوم معزم او مکرم څيز نشته. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يې صرف د عمران قطان په روايت مرفوع پيژنو او عمران قطان ابن داود دي او دده کنيت ابو العوام دي.

۳۳۷۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ ابْنِ لَهِيْعَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الدُّعَاءُ مُخَّ الْعِبَادَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ لَهِيْعَةَ.

(۱)

^۱ - سنن ابن ماجه/الدعاء (۲۸۲۹) (تحفة الأشراف: ۱۲۹۲۸)

^۲ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۶۵)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دعا معز دعبادت دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي او مونږ ته صرف دابن لهيعة په سند معلوم دي.

۳۳۷۲_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ ذَرٍّ، عَنْ يُسَيْعٍ، عَنْ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ"، ثُمَّ قَرَأَ: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (غافر: ۶۰) قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ مَنْصُورٌ، وَالْأَعْمَشُ، عَنْ ذَرٍّ وَلَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ذَرٍّ هُوَ ذَرُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيُّ ثِقَةٌ وَالِدُ عُمَرَ بْنِ ذَرٍّ. (۱)

ترجمه: نعمان بن بشير رضي الله عنهما نه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دعا اصل عبادت دی. او بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ايت کریمه تلاوت کړو: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ. او ويلي دي رب ستاسو بولي: ما زه به قبول والی وکړم تاسی لره بيشکه هغه کسان چي تکبر کوي له عبادت ځمانه زردی چي ننوزي په دوی په دوزخ کي چي ذليله به وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي دارنگي دا حديث منصور او اعمش دزر بن حبیش نه نقل کړي دي او دزر بن حبیش نه علاوه په بل سند مونږ ته معلوم نه دي او د زر نه مراد زر بن عبدالله همداني دي چي ثقه راوي دي او دعمر بن زر پلار دي.

لغات: عبادۃ، معني فرمانبرداري، عبد دنصر نه عبادت وعبودت وعبودية عبادت کول او دباب تفعیل وغيره نه هم راځي.

تشریح: په دي حديث کې ددعا غوښتلونه عبادت سره تعبیر شوی دی ددي يو څو وجوهات دي.

اول: دعا کول دالله تعالي حکم دی او هريو شی چي دالله حکم وي دهغي پوره کول هم عبادت دی.

دویم: دعبادت حقیقت عجز او انکساري دي او ددعاهم دغه مفهوم دی چي انسان خپل ځان هېڅ نه گنړي او دالله په وړاندې يي دفقيرانو پشان لاس غوړولي وي او خپل حاجتونه ورنه

غواړي.

دریم: مبالغتا دعا ته عبادت وئیلی شوي دي لکه چي په یو ایت کریمه کې راځي ان الذین
یستکبرون عن عبادتي سید خلون جهنم داخرین.

ددې حدیث نه علماؤ دا مسئله معلومه کړي ده چي هر کله دعا عبادت دی نو دالله نه علاوه
خوبل هیڅوک لائق دعبادت نشته نو بیا خو دبزرگانو وغیره نه دعاګاني غوښتل او مرادونه
غوښتل جائز نه دي ځکه چي دعا عبادت دی او عبادت صرف دالله تعالی حق دی.

۲- باب مِنْهُ

دسابقه باب متعلق یو بل باب

۳۳۷۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ يَغْضَبْ عَلَيْهِ".
قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى وَكِيعٌ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ هَذَا الْحَدِيثَ وَلَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا
الْوَجْهِ، وَأَبُو الْمَلِيحِ اسْمُهُ صَبِيحٌ، سَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَقُولُهُ: وَقَالَ: يُقَالُ لَهُ الْفَارِسِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ
مُتَّصِرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ. (١)

ترجمه: دابوهریره رضي الله عنه نه مروی دی رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي
څوک چي دالله تعالی نه سوال نه کوي نو الله تعالی دهغه نه ناراضه کيږي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: وکیع او یو څو نورو راویانو دا حدیث دابوالملیح نه نقل کړي دي
او مونږ ته صرف په همدې سند معلوم دي او دابوالملیح نوم صبیح دي ما دامام بخاري نه
اوریدلي دي فرمانیل یې چي ابوالملیح ته فارسي هم وئیلی شي.

۳- باب مِنْهُ

دسابقه باب متعلق یو بل باب

۳۳۷۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا أَبُو نَعَامَةَ

السَّعْدِيُّ. عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ. عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ. فَلَمَّا قَفَلْنَا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ فَكَبَّرَ النَّاسُ تَكْبِيرَةً وَرَفَعُوا بِهَا أَصْوَاتَهُمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَصَمَّ وَلَا غَائِبٍ. هُوَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رُءُوسِ رِحَالِكُمْ". ثُمَّ قَالَ: "يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ، أَلَا أَعْلَمُكَ كَثْرًا مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَأَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ اسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَلٍ. وَأَبُو نَعَامَةَ السَّعْدِيُّ اسْمُهُ عَمْرُو بْنُ عِيْسَى.

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ حُمَيْدٍ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ. (١)

ترجمه: دابو موسی اشعري رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي مونڙ په يوه غزوه كي در رسول الله صلي الله عليه وسلم سره موجود وو كله چي مونڙ واپس راتلو او مدينه مونږ ته په نظر راغله دي وخت كي خلقو د تكبير اواز او كړو او تكبير يي په تيز اواز سره او وئيل، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل ستاسو رب كونږ نه دي او نه هغه غائب دي هغه ستاسو په مينځ كي موجود دي او الله تعالي ستاسو د كجاوو او سورلو په مينځ كي دي (يعني ډير نژدي دي) او بيا رسول الله او فرمايل اي عبدالله بن قيس ايا زه درته د جنت په خزانو كي يوه خزانه اونه ښايم؟ او هغه "لا حول ولا قوة الا بالله" كلمات وئيل دي (يعني دا كلمات) د جنت په خزانو كي ديوي خزاني حاصلولو موجبات دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي اود ابو عثمان نهدي نوم عبدالرحمن بن مل دي اود ابو نعامه سعدي نوم عمرو بن عيسي دي.

تشریح: په پورتنی روایت کې چي کوم کلمات مذکور دي په دي کې د الله د عظمت ذکر دی او په دي باندې الله تعالي خوشحاليږي دا کلمات په عامو وختونو کې هم د اجر او ثواب باعث دي او خاصکر په بيماري کې ددي لوستل زيات ضروري دي او که چاته په دي بيماري کې مرگ راشي نو دا به دده دپاره دحسن خاتمه ذريعه وي.

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الجهاد ۱۳۱ (۲۹۹۲). والمغازي ۲۸ (۲۲۰۵). والدعوات ۵۰ (۶۳۸۳). ۲۶ (۶۳۰۹).

والقدر ۷ (۶۶۱۰). والتوحيد ۹ (۷۳۸۲). صحيح مسلم / الذكر والدعاء ۱۳ (۲۷۰۴). سنن ابی داود / الصلاة ۲۶۱۵ (۱۵۲۶). سنن

ابن ماجه / الادب ۵۹ (۳۸۲۳) (تحفة الأشراف: ۹۸۷)

٤- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الذِّكْرِ دذكر الله وفضيلت بيان

٣٣٧٥- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَسْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ، فَأَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ أَتَشَبَّهُتُ بِهِ، قَالَ: " لَا يَزَالُ لِسَائِكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: عبدالله بن بسر رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يو سري عرض او كړو يا رسول الله صلي الله عليه وسلم په ماباندي داسلام احكام ډير شو ماته داسي يوشي او بڼايي چي كلك ورپوري او نښلم رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل خپله ژبه هميشه دالله تعالي په ذكر تازه ساته.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

لغات: شرائع: شرع يشرع شرعا دنصر او فتح نه په معني دقانون، اتشبت معني انختل متعلق كيدل، رطب: دنصر نه رطب يرطب رطبا معني ترو تازه كيدل.

تشریح: په يو بل حديث كې هم دا مضمون راغلي دي چي كله رسول الله صلي الله عليه وسلم معاذ بن جبل رضي الله عنه يمن ته دقضا دپاره ليرلو نو هغه دا سوال او كړو چي اي دالله رسوله الله تعالي ته ډير محبوب ترين عمل كوم يو دي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل محبوب ترين عمل دادی چي تاته په داسي حالت كې مرگ راشي چي ژبه دي دالله په ذكر تراوتازه وي.

ان رجلا: دا الفاظ دترمذي دي ليكن د ابن ماجه په روايت كې اعرابيا لفظ راغلي دي. ان شرائع الاسلام قد كثرت، يعني دشريعت احكام خو ډير دي دصحابي د سوال مطلب هرگز دا نه وو چي دشريعت احكام ډير دي زه به په كوم عمل كوم او كوم اسان عمل راته او بڼايه دا مطلب هيڅ يو محدث نه دی بيان كړی ليكن ددي مطلب دادی چي دشريعت دتمامو احكامو منل او كول خو ضروري دي ليكن زه يو داسي څيز غواړم چي زه يي جاري وساتم او په هغي كې پوره كمال حاصل كړم.

اتشبت به: دا دترمذي په روايت كې دي او دابن ماجه دروايت الفاظ دادی فانبثني منها بشيئ

اتشبت به.

لا يزال لسانك رطباً من ذكر الله: يعني ستا ژبه دي هميشه دالله په ياد تراوتازه وي دا جمله كنايه ده په كثر سره دالله ذكر كونكو نه او دژبي وچ والى دژبي دبنديدو نه كنايه ده او دژبي لوندوالى دروانى نه كنايه ده.

دويم مطلب دادى دا كنايه ده ددينه چي دمرگه پوري به دالله په ذكر مداومت كوم چي دروح دوتلو پوري به ژبه دالله دپاد نه وچه نه كړم.

دريم مطلب مولانا ذكر يا ليكلي دى چي دا كنايه ده دعشق او محبت نه چي دچا سره دچا محبت وي دهغه په نوم اخستلو كې لذت مومي چي په دي لذت سره دالله نوم واخستلى شي.

دعبدالله بن بسر رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله دپلار نوم بسر او د ماذن قبيلي سره يي تعلق وو دده مور او پلار او ورور چي علي دي او دده خور صحماء ټولو ته رسول الله صلي الله عليه وسلم دملاقات شرف حاصل شوي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم ددوى دپاره د عمر د اوږدوالي دعا غوښتلي ده ۵۰ روايات ورنه منقول دي چي په بخاري او مسلم كې يو يو ذكر شوي دي.

اصحاب سير ليكلي دي چي دده مرگ ناڅاپي داودس په وخت كې واقع شو دده دپاره نبي كريم صلي الله عليه وسلم د عمر د اوږدوالي دپاره دعا غوښتلي وه نو ځكه يي عمر ډير اوږد وو چي په شام يا حمص كې په ۸۸ هجري كې وفات شو او عمر يي ۹۴ كلونو ته رسيدو او دبعضو په نزد دده عمر سل كاله وو (تهذيب التهذيب).

۵- باب منه

دسابقه باب متعلق يو بل باب

۳۳۷۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهْيَعَةَ، عَنْ دَرَّاجٍ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ: أَيُّ الْعِبَادِ أَفْضَلُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: "الَّذَا كَرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالَّذَا كَرَاتُ"، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمِنَ الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: "لَوْ ضَرَبَ بِسَيْفِهِ فِي الْكُفَّارِ وَالْمُشْرِكِينَ حَتَّى يَنْكَسِرَ وَيَخْتَضِبَ دَمًا لَكَانَ الَّذَا كَرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا أَفْضَلَ مِنْهُ دَرَجَةً". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ دَرَّاجٍ. (١)

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۴۰۵۲)

ترجمه : دابوسعيد خدري رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه تپوس او کړي شو چي دقيامت په ورځ دالله په نزد د درجي په لحاظ سره څوک دتولو بندگانو نه افضل او اوچتي مرتبي والادي؟ رسول الله اوفرمايل په کثرت سره الله تعالي لره يادونکي سړي او په کثرت سره دالله تعالي ذکر کونکي ښځي، ما اوونيل اي دالله رسوله ايا دالله په لار کي د جنگيدونکي غازي نه هم دوي په مرتبه کي افضل دي؟ ويي فرمايل هو اگر که ده پخپله توره کفار او مشرکين وهلي وي او دومره سخت جنگ يي کړي وي چي خپله توره يي په کفارو کي ماته کړي وي او په وينو رنگ شوي وي مگر بيا هم الله تعالي لره يادونکي دده نه په درجه کي افضل دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف د دراج په روايت پيژنو.

۶- باب مِنْهُ

دسابقه باب متعلق يو بل باب

۳۲۷۷- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ هُوَ ابْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ زِيَادِ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بَحْرِيَّةَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا أُتَبِّحُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ، وَخَيْرُ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ، وَخَيْرُ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ"، قَالُوا: بَلَى، قَالَ: "ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى" قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَا شَيْءٌ أَتَجِبُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ مِثْلَ هَذَا بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَرَوَى بَعْضُهُمْ عَنْهُ فَأَرْسَلَهُ. (١)

ترجمه : ابوالدرداء رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ايا تاسو خبر نه کړم ستاسو دبهترين عمل نه کوم چي ستاسو دمالک په نزد ډير پاک دي او په کوم چي ستاسو درجي ډيري اوچتيري او تاسو د دښمن سره مخامخ شئ تاسو دهغوي خټونه پريکوي او دهغوي ستاسو خټونه پريکوي (يعني دصدقې او جهاد نه هم بهتر دي)، هغوي عرض اوکړو يا رسول الله، ضرور يي راته اوښايه، رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمايل هغه دالله تعالي ذکر دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: بعضي محدثين وائي عبد الله بن سعيد دا حديث په همدي سند په همدي مضمون نقل كړي دي او بعضو راويانو مرسل نقل كړي دي.

لغات: ازكاها: زكا يزكو زكاثا معني نيك اوصالح كيدل، مليككم: دباب تفعليل نه معني مالك كيدل، بادشاه ملك يملك ملكا دضرب نه.

تشرېح: په دي حديث كې ذكر دتولو نه اعلي او افضل عبادت گرځولى شوى دى او حال دادى چي په اتفاق سره مونځ او روژه دذكر نه افضل دي؟ علماؤ ددي ډير جوابونه كړي دي اولنى جواب دادى صاحب دمجالس الابرار ليكلي دي په دي حديث كې ذكر افضل عبادت څكه گرځولى شوى دى چي اصل مقصود خو الله يادول دي كوم چي دتولو عباداتو ذريعه او اله ده.

دذكر نه مراد ذكر قلبي دى زباني ذكر مراد نه دى يعني په هر وخت كې دالله تعالى سره تعلق ساتل كله چي داسي وي نو بيا هيڅ كله دچا نه دالله حكم پاتي كيدى نشي او هيڅ نافرمانى ورنه كيدى نشي نو داسي ذكر به يقينا چي دتمامو عباداتو نه افضل وي.

درېم جواب: دذكر نه مراد دزړه صفاتي ده لكه چي په يو بل روايت كې راغلي دي دهر يو څيز دپاره صفاتي كونكى او خيرىي ختمونكى څيز موجود وي ليكن دزړونو صفاتي كونكى څيز دالله تعالى ذكر دى او دا خو يقيني خبره ده چي دهر عبادت روح او دهر عبادت دارومدار دزړه په پاكوالي دى څكه دا افضل گرځولى شوى دى.

څلورم جواب: دوخت او د حالاتو په اعتبار سره هر عبادت پخپل وخت كې افضل دى كله كله صدقه افضله وي او كله جهاد او كله نور عبادات دوخت په تقاضا او مناسبت سره.

۷- باب مَا جَاءَ فِي الْقَوْمِ يَجْلِسُونَ فَيَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَا لَهُمْ مِنَ الْفَضْلِ

دذكر دپاره په يوځاي كي دراجمع كيدونكو دفضيلت بيان

۳۳۷۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَعْزَى أَبِي مُسْلِمٍ، أَنَّهُ شَهِدَ عَلَى أَبِي هُرَيْرَةَ، وَأَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَا مِنْ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا حَفَّتْ بِهِمُ الْمَلَائِكَةُ، وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ، وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

(۱)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه او ابوسعيد خدری رضي الله عنه نه روايت دی دوی گواهي ورکړي ده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: کله چي يو قوم دالله تعالي ذکر ته کيني فرشتی ورباندي وزری او غوروي او الله تعالي يی په خپل رحمت کې پټ کړي او سکينه ورباندي نازله کړي او دفرشتو په مجلس کې يی یاد کړي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: حفتهم: حَفَّ يَحْفُ حَفًّا احاطه کول او راگيرول، غشيتهم: غَشِيَ يَغْشِي غَشْيًا نازلول. **تشریح:** په دي حديث کې د ذکر کونکو دپاره دالله تعالي دخلورو نعمتونو وعده بيان شوي ده اول نعمت دادی "حفتهم الملائكة" يعني فرشتي به دخلورو طرفونو نه په دوی احاطه اوکړي. "وغشيتهم الرحمة" يعني دالله تعالي رحمت به ورته راچاپير شي، دريم فنزلت عليهم السکينه، يعني په زړونو به يي سکينه نازل شي، دعلامه سدي په نزد دسکينه نه مراد په جنت کې يو خانک دی کوم چي دسرو زرو دی په کوم کې چي دانبیاء عليهم السلام زړونه وينخلي شي او دعلي رضي الله عنه په قول سکينه يوه خاص هوا ده چي مخ يي دانسان پشان دی يا ددينه مراد رحمت او دزړه سکون دی حافظ ابن حجر وائي سکينه يو داسي عام لفظ دی کوم چي دي ټولو مفهوماتو ته شامل دی.

"ذکرهم الله في من عنده" يعني الله تعالي به پخپلو مقربو فرشتو کې د ذکر کونکي ذکر اوکړي ځکه چي فرشتو دانسانانو دپيدائش په وخت کې ويلي وو چي دا خلق به په زمکه کې فسادونه کوي نو په داسي مجالسو کې دخودلو په وجه الله تعالي به فرشتو فخر کوي او دوی ته ددوی اعتراض راياډوي.

بعضي علما وايي چي الله پاک فرشتو ته په دي وخت کې فرمايي دادم اولاد ته وگورئ چي دنافرمانی ماده هم پکې شته او زه يي ليدلي هم نه يم اوددي باوجود يي دمحبت او خشيت څه کيفيت دي او په څومره شوق سره زما ذکر کوي.

حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْأَعْرَابَ أَبَا مُسْلِمٍ، قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه او ابوسعيد خدری رضي الله عنه نه روايت دی دوی گواهي

١ - صحيح مسلم/الذکر والدعاء ۱۱ (۲۷۰۰)، سنن ابن ماجه/الأدب ۵۲ (۲۷۹۱) (تحفة الأشراف: ۳۹۶۲ و ۱۲۱۹۲)

ورکړي ده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي او باقي حديث يي دمخکني پشان بيان کړو.

۳۳۷۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا أَبُو نَعَامَةَ، عَنْ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: خَرَجَ مُعَاوِيَةُ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: مَا يُجْلِسُكُمْ؟ قَالُوا: جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ، قَالَ: اللَّهُ مَا أَجْلَسَكُمْ إِلَّا ذَاكَ، قَالُوا: وَاللَّهِ مَا أَجْلَسَنَا إِلَّا ذَاكَ، قَالَ: أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ تَهْمَةً لَكُمْ، وَمَا كَانَ أَحَدٌ يَنْزِلُنِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَلَّ حَدِيثًا عَنْهُ مِنِّي، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ عَلَى حَلَقَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: "مَا يُجْلِسُكُمْ؟" قَالُوا: جَلَسْنَا نَذْكُرُ اللَّهَ وَنَحْمَدُهُ لِمَا هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ، فَقَالَ: "اللَّهُ مَا أَجْلَسَكُمْ إِلَّا ذَاكَ؟" قَالُوا: اللَّهُ مَا أَجْلَسَنَا إِلَّا ذَاكَ، قَالَ: "أَمَا إِنِّي لَمْ أَسْتَحْلِفْكُمْ لِتَهْمَةٍ لَكُمْ، إِنَّهُ أَتَانِي جَبْرِيلُ فَأَخْبَرَنِي أَنَّ اللَّهَ يُبَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَأَبُو نَعَامَةَ السَّعْدِيُّ اسْمُهُ عَمْرُو بْنُ عِيْسَى، وَأَبُو عُمَانَ النَّهْدِيُّ اسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُلٍ. (١)

ترجمه: ابوسعید خدری رضي الله عنه نه روایت دی چي يوه ورځ معاويه رضي الله عنه جومات ته راغلو هلته څو کسانو حلقه جوړه کړي وه ناست وو معاويه رضي الله عنه ورته اووئیل تاسو څنگه ناست یی؟ هغوی اووئیل ناست یو دالله ذکر کو، معاويه رضي الله عنه ورته اووئیل تاسو دی په خدای قسم وي بی ددی نه بل کار ته نه یی ناست، هغوی اووئیل مونږ هم دی دپاره ناست معاويه رضي الله عنه ورته اووئیل ما دا قسم ددی دپاره ندی درکړی چي په تاسو بی اعتباره یم (ځکه می درکړو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دغه شان یو ډلی ته ورکړی وو) ځما دمرتبې بل یو کس هم داسی نشته چي ما غوندي کم احادیث یی روایت کړي وي يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم جومات ته راغلو څو کسان ناست وو حلقه یی جوړه کړي وه رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائیل تاسو څه ته ناست یی هغوی عرض اوکړو دی دپاره ناست یو دالله ذکر کوو حمد وایو، شکر یی ادا کوو چي مونږ ته یی داسلام توفیق راکړو او دا احسان یی راباندی اوکړو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائیل ستاسو

^١ - صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١١ (٢٤٠١). سنن النسائي/القضاة ٢٤ (٥٢٢٨) (تحفة الأشراف: ١١٢١٦). و مستند احمد

دی په خدای قسم وي چي صرف ذکر دپاره ناست یی هغوی عرض او کړو قسم په خدای صرف دی ته ناست یو رسول الله صلی الله علیه وسلم او فرمائیل دا قسم می په دی نه دی درکړی چي په تاسو می اعتبار نه وو خو ماته اوس جبرائیل او وئیل چي الله تعالی په دی کسانو باندی دفرشتو په مجلس کې فخر کوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږ ته صرف په همدې سند معلوم دي او دابو نعامة السعدي نوم عمرو بن عيسي دي او دابو عثمان النهدي نوم عبدالرحمن بن مل دي.

لغات: بحمده: حمد يحمد حمدا دسمع نه معني تعريف كول، يباهي: مباهات فخر كول.

تشریح: سوال: رسول الله صحابه کرامو ته ولي قسم ورکړو حال دادی چي هغوی ذکر کولو او رسول الله ذکر په حالت کې لیدل.

جواب: رسول الله ورته قسم په دي وجه ورکړی وو چي جبریل علیه السلام ددي صحابه کرامو تعريف کړی وو رسول الله دا گمان او کړو چي شاید ذکر نه علاوه کومه بله وجه به وي چي الله تعالی دجبریل په ذریعه ددوی تعريف وکړو معلومه شوه چي ددوی کوم خاص عبادت نشته صرف دومره خبره ده چي دوی دالله په ذکر کې مشغول وو.

ملاعلي قاري وائي دالله تعالی د فخر کولو وجه داده چي الله تعالی فرشتو ته فرمائي او گوری دا زما بندگان دي چي په دوی باندې شیطان او نفس مسلط دی او ددي باوجود زما په ذکر کې مشغول دي لهذا ددوی ددي عبودیت تقاضا داده چي زه ددوی تعريف او کرم په خلاف دفرشتو دعبادت خکه چي ددوی دپاره هیڅ مانع نشته خکه چي دانسانانو په مقابله کې دفرشتو دپاره عبادت څه مشقت نه وي.

ددې حديث نه معلومه شوه که یو څو کسان راجمع شي او ذکر کوي نو دا کار الله تعالی ته بي اندازي محبوب دی، شاه ولي الله رحمه الله لیکلي دي چي په دي کې دهیڅ قسم شک گنجائش نشته چي مسلمانان جمع شي او ذکر وغیره کوي او ذکر وغیره کول درحمت او سکینت او قرب خاص وسیله ده.

۸- باب فِي الْقَوْمِ يَجْلِسُونَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ

د داسي مجلس دمذمت بيان په کوم کي چي دالله ذکر نه کيږي

۳۳۸۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ صَالِحِ مَوْلَى التَّوَمَةِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " مَا جَلَسَ قَوْمٌ

مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ، وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ، إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ تِرَةٌ، فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ: تِرَةٌ يَغْنِي حَسْرَةً وَتَدَامَةً، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْمَعْرِفَةِ بِالْعَرَبِيَّةِ: التِّرَةُ هُوَ الثَّأْرُ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: ڄوڪ چي په يو مجلس ڪي ڪيني او هلته نه دالله تعاليٰ ذڪر او ڪري او نه دالله په رسول درود ووائي، الله تعاليٰ ورنه ناراضه شي، بيا ڪه يي خوبه وه سزا به ورکري، او ڪه يي خوبه وه معاف به يي ڪري.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي دا حديث په يو څو سندونو دابوهريره په واسطه در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مروي دي او د "ترة" لفظ معني حسرت او ندامت دي او بعضي اهل لغت وائي ددي معني بدله ده.

لغات: ترة: تاوان او خساره.

تشریح: "ترة" معني حسرت او اوبال او ندامت او اور دي، مقصد دادی په کوم مجلس ڪي چي ددنيا خبري ڪيري او هلته دالله ذڪر او په رسول الله درود اونه ليري شي نو دا مجلس به دقيامت په ورځ ددوي دپاره دندامت سبب او گرځي دا قسم روايتونه دالله ذڪر او په رسول الله درود وئيل لازمي کوي. ځکه چي ددي په ترك دجهنم وعيد راغلي دي.

۹- بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ دَعْوَةَ الْمُسْلِمِ مُسْتَجَابَةٌ

دمسلمان دعاء مقبوليت بيان

۳۳۸۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيْعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْعُو بِدُعَائِي إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ مَا سَأَلَ، أَوْ كَفَّ عَنْهُ مِنَ الشَّوْءِ مِثْلَهُ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِلْمٍ أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمٍ". وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، وَعُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ. (٢)

ترجمه: جابر رضي الله عنه فرمائي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي هريو بنده چي دالله تعاليٰ نه دعا غواړي نو ده ته خو يا هغه څيز ورکري شي کوم چي يي غوښتلي

^۱ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۲۵۰۶)، و مسند احمد (۲/۲۲۶، ۲۵۲).

^۲ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۲۷۸۱).

وي او يا ددي دعا په نتيجه كي ددي دعا په مثل چي كوم مصيبت ده ته راتلونكي وي هغه ورنه الله تعالي لري كړي مگر څو پوري چي دگناه باره كي دا دعا نه وي او يا دصله رحمى قطع كولو باره كي نه وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: او په دي باب كي دابوسعيد خدري او عباد بن صامت رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

۳۳۸۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْزُوقٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ وَاقِدٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَطِيَّةَ اللَّيْثِيُّ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالْكَرْبِ فَلْيُكْثِرِ الدَّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي دا خواهش لري چي په مصيبتونو مشكلاتو او دتكليف په حالاتو كي الله تعالي دده دعا قبوله كړي نو ده لره د فراخي او دراحت په حالت كي دعا ډير غوښتل پكار دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

د حديث دراوي جابر رضي الله عنه مختصر حالاته

دده نوم جابر او كنيه ابو عبد الله وه او دقبيله خزرج سره يي تعلق وو دپلار نوم يي عبد الله او دمور نوم يي نسيبه وو دده نيکه عمرو دخپل خاندان سردار وو، په عقبه سانیه كي يي دخپلي مور سره اسلام راوړو او دغزوه احد نه پس په تمامو غزواتو كي شريك شوي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم سره يي په نولسو غزواتو كي شركت كړي دي (مسند احد ۳/۳۲۹).

په ۳۷ هجري كي دعلي او معاويه رضي الله عنهما په جنگ كي جابر رضي الله عنه دعلي رضي الله عنه دطرف نه او جنگيدو (اسد الغابه ۲/۲۵۷).

جابر رضي الله عنه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه پس دنورو خلقو نه هم ديني علم زده كړي دي چي په هغوي كي صديق اكبر، عمر فاروق، ابو عبیده، طلحه، معاذ بن جبل، خالد بن ولید، ابوهريره، ابوسعيد خدري، او عبد الله بن انيس رضي الله عنهم وغيره شامل دي.

فرمائي چي يو ځل معلومه شوه چي د عبد الله بن انيس سره يو حديث دي او هغه په شام كي اوسيدې نو ما يو او بن واخستو او شام ته روان شوم او دهغه نه مي هغه حديث واوريډو (المفرد

بخاري).

دده شاگردان هم کافي ډير دي مثلاً امام باقر، بدالله بن منکدر، حسين بن محمد بن حنفيه ليکن په اخري عمر کي نابينا شو (بخاري ۵۹۸/۲).

وفات: د حجاج بن يوسف په زمانه کي د ۹۴ کلونو په عمر کي وفات شو او وصيت يي اوکړو چي حجاج به په ما باندې جنازه نه کوي نو په دي وجه د عثمان رضي الله عنه خوي اباڼ ورباندې جنازه اوکړه او په بقیع کي دفن کړي شو ليکن د بعضو قول دي چي حجاج ورباندې جنازه کړي ده (تهذيب التهذيب).

مرويات: دده د مروياتو تعداد ۵۴۰ په احاديثو بيانولو کي به يي ډير احتياط کولو.

۳۳۸۳_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَبِيبٍ بْنُ عَرَبِيٍّ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ كَثِيرٍ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ خَرَّاشٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "أَفْضَلُ الذِّكْرِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ مُوسَى بْنِ إِبرَاهِيمَ، وَقَدْ رَوَى عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ إِبرَاهِيمَ هَذَا الْحَدِيثَ. (١)

ترجمه: جابر رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ټولو اذکارو کي بهتر ذکر لا اله الا الله دی، او په تمامو دعاگانو کي بهتره دعا الحمد لله ده. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږ يي صرف د موسي بن ابراهيم په سند پيژنو، علي بن مديني او نورو ډيرو راويانو دا حديث د موسي بن ابراهيم نه نقل کړي دي. **لغات:** افضل: فضل يفضل يو مستقل باب هم دي معني يي صاحب فضيلت کيدل دي په مزیدو کي د باب تفصيل نه مشهور دي.

تشریح: ملا علي قاري وائي په دي حديث کي کلمه د توحيد د ټولو نه اهم ذکر گرځولی شوی دی ځکه چي همدا کلمه د دين بنياد دی، په تعليق الصبيح کي دي چي کلمه د توحيد يي افضل ذکر ځکه گرځولی دی چي په دي کي ظاهري او باطني صفاتي ده او دا ځکه کله چي بنده لا اله او وائي نو په دي باندې د تمامو باطلو معبودانو نفي اوشوه او چي کله لا اله او وائي نو صرف د يو حقيقي معبود اقرار پاتي شي نو په دي نفي او اقرار سره زړه منور شي او د زړه اثر په

١ _ سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ۲۳۲ (۸۲۱). سنن ابن ماجه/الأدب ۵۵ (۲۸۰۰) (تحفة الأشراف: ۲۴۸۶)

ظاهري اعضاؤ مرتب شي بيا داعضاؤ نه هغه اعمال صادريري كوم چي دكلي دمنشاء مطابق وي.

په همدي وجه په يو حديث كې راځي چي ايماني كيفيت لره په زړه كې دتر او تازه ساتلو دپاره ددي كلي دوييلو حكم شوي دي ځكه چي دقلبي كيفيت اثر په ظاهري اعضاؤ مرتب كيږي او هغه روايت دادي، عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم جددوا ايمانكم قيل يا رسول الله كيف نجد ايماننا قال اكثروا من قول لا اله الا الله.

۳۳۸۴- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْمُحَارِبِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكْرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنِ الْبَيْهَقِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ يَحْيَى بْنِ زَكْرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، وَالْبَيْهَقِيُّ اسْمُهُ عَبْدُ اللَّهِ. (۱)

ترجمه: ام المومنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به په هر وخت كې ذكر كولو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يي صرف د يحيي بن زكريا بن ابي زائده په سند پيژنو او د "بهي" نوم عبد الله دي.

لغات: احيان: جمع د حين ده حان يحيي حينا وحينونة معني دوخت نژدي كيدل.

تشرېح: په دي روايت كې احيان دجمعي لفظ استعمال شوي دي او قاعده داده كله چي دجمعي اضافت خپل مابعد ته اوشي نو استغراق پيدا كوي او بيا چي ورباندي كل هم داخل شي نو مطلب به يي دا شي چي رسول الله به په هر وخت كې ذكر الهي كولو. سوال: بعضي حالتونه مثلاً داودس ماتي او جماع وغيره وخت داسي حالتونه دي چي په دي كې ذكر لساني جائز نه دي.

جواب: علماؤ ددي حديث مطلب دا بيان كړي دي چي رسول الله به هميشه په ذكر قلبي كې مشغول وو يعني هميشه به الله دده په زړه كې حاضر وو همدا رنگي علامه ابن قيم هم په ذات المعاد كې دپته اشاره كړي ده.

كان النبي صلى الله عليه وسلم اكمل الخلق ذكر الله عز وجل بل كان كلامه كله في ذكر الله وما والاها وكان

۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الاذان ۱۹ (تعليقاً) صحيح مسلم / الطهارة ۳۰ (۲۴۲) . والحيض ۳۰ (۲۴۲) . ابي

داود / الطهارة ۹ (۱۸) . ابن ماجه / الطهارة ۱۱ (۲۰۲) (تحفة الأشراف: ۱۶۲۶۱) . ومسنند احمد (۶/۴۰) ۱۵۲، ۱۴۸.

امره ونهييه وتشريعه للامه.

١٠- باب مَا جَاءَ أَنَّ الدَّاعِيَ يَبْدَأُ بِنَفْسِهِ

دعا غوبستونكي به اول دخيل خان نه شروع كوي

٣٣٨٥- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو قَطَنِ، عَنْ حَمْرَةَ الزِّيَّاتِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا ذَكَرَ أَحَدًا فَدَعَا لَهُ بَدَأَ بِنَفْسِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو قَطَنِ اسْمُهُ عَمْرُو بْنُ الْهَيْثَمِ. (١)

ترجمه: دابی بن کعب رضي الله عنه بیان دي کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم خوک ياد کرو او دهغه دپاره به يي دعا غوبستله نو اول به يي دخيل خان دپاره دعا غوبستله. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب صحيح دي.

١١- باب مَا جَاءَ فِي رَفْعِ الْأَيْدِي عِنْدَ الدُّعَاءِ

د دعا غوبستلو وخت كي دلاسونو پورته كولوييان

٣٣٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ عِيْسَى الْجُهَنِيُّ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ الْجُمَيْيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يَحْطِهُمَا حَتَّى يَنْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ". قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى فِي حَدِيثِهِ: لَمْ يَرُدَّهُمَا حَتَّى يَنْسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ عِيْسَى، وَقَدْ تَفَرَّدَ بِهِ وَهُوَ قَلِيلُ الْحَدِيثِ، وَقَدْ حَدَّثَ عَنْهُ النَّاسُ، وَحَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ الْجُمَيْيُّ ثِقَةٌ وَثَقَّةٌ يَحْقِقُ بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ. (١)

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / العلم ٢٢ (١٢٢) . والأنبياء ٢٤ (٢٢٠٠) . وتفسير (٢٤٢٥) . صحيح مسلم / الفضائل ٢٦ (٢٢٨٠) . سنن أبي داود / الحروف ح ١٦ (٢٩٨٢) (تحفة الأشراف: ٢١)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٠٥٢١)

ترجمه : د عمر بن الخطاب رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم په دعا كي لاسونه پورته كول نو چي څو پوري به يي لاسونه په مخ راښكلي نه وو تر هغي به يي واپس لاسونه نه راكوزول، محمد بن مثني راوي پخپل روايت كي وائي رسول الله د دعا دپاره خپل دواړه لاسونه پورته كول او هغه وخته پوري به يي واپس نه راكوزول چي څو پوري به يي دواړه لاسونه پخپل مخ راښكلي نه وو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي، مونږ يي صرف د حماد بن عيسي په سند پيژنو، حماد بن عيسي ددي په نقل كولو كي منفرد دي او دي قليل الروايت راوي دي دده نه بعضي راويانو نقل دروايت كړي دي، حنظله بن ابي سفيان جمحي ثقه راوي دي يحيى بن سعيد القطان يي توثيق كړي دي.

۱۲_ باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَسْتَعِجِلُ فِي دُعَائِهِ

د دعا په قبوليت كي د جلد بازي نه كولو بيان

۳۳۸۷_ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولْ: دَعَاكَ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو عُبَيْدٍ اسْمُهُ سَعْدٌ وَهُوَ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَزْهَرَ وَيُقَالُ: مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَزْهَرَ هُوَ ابْنُ عَمِّ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَنَسٍ. (١)

ترجمه : ابوهريره رضي الله عنه په روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دهر مسلمان دعا قبليري ترڅو چي تادي اونه كړي چي دا اونه وائي ما دخپل رب نه سوال كړي وو خو قبول يي نه كړو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب كي دانس رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي.

لغات : قطعية: درشته داري نه كټ كيدل صله رحمي قطع كول يستعجل دباب استفعال نه په معني دجلتي كولو.

تشریح : مطلب دادی چي انسان د جلد بازی او مایوسی په وجه دعا کول پریرېدي داسي کول نه دي پکار انسان دي په دي خبره یقین اوساتي چي زما دعا به ضرور قبلیرېي مگر دا ممکن ده چي کله کله انسان په ډیر اخلاص او اضطرار سره دعا غواړي او دده دا اخلاص دالله تعالي ډیر خوښ شي نو په دي وجه دده دعا په قبولیت کې تاخیر اوشي او د بعضو خلقو د دعاگانو تسلسل ددوی د طرقي سبب دی نو ځکه الله تعالي ددوی دعا زر نه قبلوي ددي دپاره چي دوی ددي عظیم نعمت نه محروم نشي.

په جلد بازی کې خو یو نقصان دادی چي بیا انسان دعا کول پریرېدي او دویم نقصان دادی چي ناامیده شي دریم نقصان دادی انسان دا گمان او کړي گني اوس زما د دعا د قبولیت وخت لاته دی راغلی علامه تورپشتي وائي په دعا کې د جلد بازی نه کار اخستل نه دي پکار ځکه چي دا خو الله تعالي ته معلومه ده چي کله به دده دعا قبلوي او کله یې نه قبلوي ، دامام مسلم یو روایت په دی الفاظو دی همیشه دمسلمان بنده سوال قبلیرېي که دناروا کار سوال نه وي اود خپلوی ترک کولو سوال نه وي ترڅو چي بیرته اونه کړي اصحابو عرض اوکړو یا رسول الله دبیرې څه مطلب رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانیل چي داسی او وائي ما خو بیا بیا دعا او غوښتله خو قبلیرېي نه دی نه پس دی ناامیده شي اود دعا پریرېدي.

۱۳- باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا أَصْبَحَ وَإِذَا أَمْسَى

د سحر او ماښام وختونو کي د وارد شوو دعاگانو بیان

۳۳۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَقُولُ فِي صَبَاحٍ كُلِّ يَوْمٍ وَمَسَاءٍ كُلِّ لَيْلَةٍ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّبِيحُ الْعَلِيمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ". وَكَانَ أَبَانُ قَدْ أَصَابَهُ طَرَفٌ فَالِجَ فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ أَبَانُ: مَا تَنْظُرُ أَمَا إِنَّ الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثْتُكَ وَلَكِنِّي لَمْ أَقُلْهُ يَوْمَئِذٍ لِيُنْضِيَ اللَّهُ عَلَيَّ قَدْرَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه : عثمان بن عفان رضي الله عنه فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانیل

١ - سنن ابی داود/الأدب ۱۱۰ (۵۰۸۸) . سنن ابن ماجه/الدعاء ۱۴ (۳۸۶۹) (تحفة الأشراف : ۹۷۷۸) . و مسند احمد (۱/۶۲) .

يو بنده داسی نه دی چي دهری ورخی سحر او دهری شپی مابنام دا کلمات "بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَضُرُّ مَعَ اسْمِهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ" دري ځله اوواني مگر دا چي دالله په حکم سره به هغه ته هيڅ څيز نقصان اونه رسوي ترجمه دالله دنوم سره ماسحر او مابنام کړو چي دهغه دنوم په برکت سره دزمکي اوداسمان هيڅ څيز نه رسوي اوهغه سمیع او علیم دی ، دحدیث په راوي ابان دفالچ اثر وو دحدیث اوریدونکي کس هغه طرف ته کتل ابان ورته اووئیل ولي راته گوري حدیث بالکل همداسي دي څنگه چي ما درته بیان کړو لیکن خبره داده په کومه ورځ چي په ما دفالچ اثر اوشو په هغه ورځ ما دا دعا نه وه لوستلي او ددي نتیجه دا شوه چي الله تعالی په ما باندي دخپل تقدیر فیصله جاري کړه. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن صحیح غریب دي.

لغات: الضر: نقصان ، ضر یضر ضرا نقصان ورکول ، العلیم: دسمع نه مصدر دي علما دکوم شي حقیقت ته رسیدل.

تشریح: ددي دعا برکت دادی چي کله دي لره څوک په سحر کې اولولي نو ددي په برکت دمابنامه پوري دتکلیفونو او ضررونو نه بچ کیږي، او که څوک په مابنام کې اولولي نو ددي په برکت دسحره پوري دتکلیفونو او ضررونو نه بچ کیږي مگر دتعجب خبره داده چي ددي حدیث په راوي ابان بن صالح باندي دفالچ اثر شوی وو یو ځل ابان دا حدیث بیانولو چي یو سړي ورته په غور سره کتل ابان پوهه شو چي دده په زړه کې دا اعتراض پیدا شوی دی چي ته دا حدیث هم بیانوي او فالچ درباندي هم لگیدلی دی دا اعتراض مطلب دادی چي بیا خوبه ته هم دا دعا سحر او مابنام وائي نو دفالچ داثر نه ولي بچ شوی نه یي؟ ابان اووئیل دا حدیث بالکل صحیح دی او په ماباندي دفالچ حمله داسي شوي وه چي یو ځل زه دیوکار په وجه سخت غصه شوی وم او دغصه کیدو په وجه رانه دا دعا وئیل هیر شوي وو او په هم هغه ورځ راباندي فالچ حمله اوکړه.

امام قرطبي وائي ما به همیشه دا دعا وئيله یوه ورځ رانه هیره شوه نو لرم اوچیچلم دحيات الحيوان مصنف علامه دميري وائي چي زه دخپل استاذ فخر الدين بن عثمان سره ناست وم چي یو لرم راغی زما استاذ لرم په لاس کې رااوچت کړو او هغه ورته هيڅ ضرر اونه رسولو ماته دا کار ناشنا بنکاره شو او سوال مي اوکړو نو استاذ مي اووئیل څوک چي دا دعا اولولي نو هيڅ یو څيز ورته ضرر نشي رسولی (روضة)

۳۳۸۹- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجِيُّ، حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ سَعِيدِ بْنِ الْمَرْزُبَانِ،

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُمَسِّي: رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرَضِيَهُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: د ثوبان رضي الله عنه نه مروی دي چي مادر رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چي فرمائیل یی چاچي دسحر په وخت کې اود بیگانه په وخت کې دا کلمات اووئیل: «رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا» نوالله تعالی پخپله ذمه دا لارم کړيدي چي ده لره به خوشحالي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په سند حسن غريب دی.

د ثوبان رضي الله عنه حالاته

نوم ثوبان کنیه ابو عبد الله چي په یمن کې دمشهور خاندان حمير سره یی تعلق وو ثعبان یو غلام وو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائیل که خوښه دي وي خپل خاندان ته لار شه او که زموږ سره دي اوسیدل خوښ وي نو اوسیرته به به د اهل بیتو نه شمیرلی شي نو په دي بنا ثوبان په اهل بیتو کې شمیرلو ته پخپل خاندان ترجیح ورکړه.

همیشه به یی در رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت کولو او در رسول الله د فرمان سره به یی د خان نه زیات محبت کولو یو ځل نبي کریم صلي الله عليه وسلم او فرمائیل هیڅ کله به چاته لاس نه اوگدوی، نو د دینه پس که به دده نه داس چابک هم او غورځیدو نو پخپله به ورپسي کوځیدو او اوچتولو به یی خو د چانه به یی سوال نه کولو (مسند احمد).

د نبي کریم صلي الله عليه وسلم د خدمت کولو په وجه یی پخپله بهترینه استفاده او کړه په همدې وجه ابن عبد البر لیکلي دي چي ثوبان دهغه دري کسانو نه دی چاچي احادیث محفوظ کړي دي او ددي اشاعت یی هم کړی دی (استیعاب) دمرویاتو شمیر یی ۱۲۷ دی.

۳۳۹۰- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَسَ قَالَ: أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ (قَالَ الرَّاوِي) أَرَاهُ قَالَ فِيهَا: لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا

بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ: ذَلِكَ أَيْضًا أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَاهُ شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ لَمْ يَرْفَعْهُ. (١)

ترجمه: ابن مسعود رضي الله عنه بيان کوي چي کله به ما بنام شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا کلمات ادا کول ترجمه مونږ اودالله ټول ملک په ما بنام کې داخل شو ږه ټولو باندې د ما بنام وخت راغی، «أَمْسِينَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ أَرَاهُ قَالَ فِيهَا لَهُ الْمَلِكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرَ مَا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَسُوءِ الْكِبَرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ» هر قسمه حدم او ثنا صرف دالله دپاره ده ديو الله نه سوا بل څوک معبود نشته دهغه څوک شريك نشته راوي وائي چي څما خيال دی چي لاتدی ذکر شوي کلمات هم ددی دعا په ضمن کې رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيلی، ملک هم دهغه دی اود ټولو تعریفونو حقدار هم هغه دی او هغه په هر څيز باندې قادر دی ای ږه په دی شپه کې اودی نه روستو چي کومه خیر او نیکی ده زه ستا نه ددی سوال کوم او په دی شپه کې اوددی نه پس چي کوم شر دی دهغی نه په تاسره پناه غواړم، ای ږه دسستی اود بوډاوالي د بد حالت نه ستا پناه غواړم اوستا نه ددوزخ اود قبر د عذاب نه هم پناه غواړم او چي کله به سحر شو نو دغسی دعا به یی غوښتله او دا وخت به یی دا مسینا په ځایې اصبحنا واصبح الملك لله فرمائيلو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي شعبه دا حديث په همدي سند دابن مسعود نه نقل کړي دي او مرفوع يي نه دي ذکر کړي.

لغات: الكسل: سستی، کسل کسلا معني کاهل کيدل، الکبر: بوډا کيدل او ضعيف کيدل.

تشریح: لاله الله دالله تعالي نه علاوه بل څوک لائق د عبادت نشته، په مشکواة وغيره کې ددينه مخکې واو دی ليکن په بعضي کتابونو کې واو نشته.

وحده: اگر چي دمخکنی جملي نه هم ديو والي مفهوم معلوم يږي ليکن دا جمله يي دمزيد تاکيد دپاره راوړله.

"رب اسئلك خير ما في هذه الليلة فخير ما بعده" ابن جرير ددي دا مطلب بيان کړی دی چي ماته په دي شپه کې د عبادت کولو توفيق را کړه.

ددي مطلب دادی چي دشپي کوم ضرر نازليري دي لره په خير باندي بدل کړي او په مسلم کې ددي په خاي دا الفاظ دي "اللهم اني اسئلك من خير هذه الليلة وخير ما فيها".

واعوذبك من شر ما في هذه الليلة وشر ما بعدها: دمسلم په يو روايت کې واعوذبك من شرها وشر ما بعدها الفاظ راغلي دي او په يو روايت کې دهرم لفظ هم راغلی دی مطلب دادی چي داسي عمر ته ورسيري چي بعضي اعضاء يي بيکاره او کمزوري شي ددينه قران کريم په ارزل العمر سره تعبير کړی دی، په بل مقام کې يي داسي فرمايلي دي لکي لا يعلم بعد علم شيئا، يعني چي سره دپوهي په څه نه پوهيري داسي عمر ته ورسيري چي دانسان عقل پکې خراب شي يا پکې بله کومه خرابي راشي.

شيخ عبدالحق وائي په دي کې ترقي ده دادني نه اعلي ته، اول کسل وي په دي کې خو طاقت وي مگر دستي په وجه کار نه ورکوي بيا په دي پسي حرم راخي چي څه ناڅه طاقت وي او څه کمزوري هم وي بيا په دي پسي سوالکبر راخي چي په دي حالت کې انسان هيڅ قسم کار نشي کولی.

۳۳۹۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ، أَخْبَرَنَا سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُ أَصْحَابَهُ يَقُولُ: إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ، وَإِذَا أَمْسَى فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی فرمايي چي رسول الله به صحابه کرامو ته تعليم ورکولو او فرمايل به يي چي کله صبا شي نو دا دعا وايي: اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ يعني ای الله! مونږ ستا په اسره سحر او ماښام کوو اوهم ستادنوم په برکت سره مونږ ژوندي اوسو اومره کيږو اوهم ستا طرف ته واپس کيدل دي اوکله چي به ماښام شو نو فرمايل به يي: اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ وَإِلَيْكَ النُّشُورُ "ترجمه دپورتنی ترجمي پشان ده
مام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دی.

لغات: أصبح: سبا کیدل صبح دفتح نه معني دسحر وخت، صبحا وصبحة سبا کیدل.

تشریح: اسلام دژوند دهرې شعبي متعلق دعا تجویز کړي ده.

دزندگي دهرې شعبي متعلق دين اسلام دعاگانې خودلي دي ددي وجه داده چي مومنان دهدايت الهي مطابق زندگي تيروول غواړي نو ددوي دپاره هر وخت دالله نه مدد غوښتلو ته ضرورت دی ددي دپاره چي شيطان ورباندي هيڅ وخت حمله اونکړي شي.

اللهم بك اصبحتنا وبك امسينا: دشپي دتيارو نه پس دسحر رنړا بنکاره کیدل دالله تعالي په نعمتونو کې يو بيش بها نعمت دی کچري په شپه پسي سبا رانشي نو دتولي دنيا نظام به ختم شي همدارنگي دورځي په ختمیدو سره دشپي راتلل هم دالله تعالي يو زبردست نعمت دی که شپه رانشي نو دانسان دتولي ورځي ستړيا به څنگه ختمیږي په دي کې خو يوه اشاره دي خبري ته ده چي هر سحر او ماښام انسان لره دالله تعالي سره خپل تعلق تازه کول او مستحکم کول پکار دي او دالله دنعمتونو شکر ادا کول پکار دي دويم په دي کې دي خبري ته اشاره ده لکه څرنگه چي شپه ختمه شي او ورځ راشي او بيا دورځي په ختمیدو شپه راشي نو داسي زندگي هم ختمیږي او بيا به دالله تعالي په وړاندي پيش کیدل وي خلاصه داده چي روزانه سحر او ماښام دالله تعالي دنعمتونو يو طرف ته اعتراف کول او بل طرف ته دزندگي دغاني کیدو او مرگ يادول پکار دي.

۱۴- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۳۳۹۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أَنَبَانَا شُعْبَةُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَاصِمٍ الثَّقَفِيَّ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مُرْنِي بِشَيْءٍ أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ، قَالَ: قُلْ: اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَه، قَالَ: قُلْهُ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه دا هم روايت دی چي ابوبکر صديق رضي الله عنه رسول

^١ - ابی داود/الأدب ۱۱۰ (۵۰۷۶) (تحفة الأشراف: ۱۴۲۴) واحمد (۲/۲۹۷)، وسنن الدارمی/الاستبذان ۵۲ (۲۷۳۱)

الله صلي الله عليه وسلم ته عرض او کړو چي ماته داسي کلمات او فرمائي چي سحر او ماښام هغه وظيفه جوړه کړم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل دا کلمات "اللَّهُمَّ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَه." يعني اي الله چي ته د اسمانونو او زمکي پيدا کونکي يي دغيب او ښکاره عالم يي دهر څيز رب او دهغي مالک يي ، زه گواهي ورکوم چي اله بل نشته صرف هم ته يي زه دخپل نفس دشرارتونو او دشیطان دشر او دهغه په شرک کې دمبتلاکولو نه ستا پناه غواړم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل چي دا کلمات سحر او ماښام اود اوده کيدو دپاره په بستره باندي د ځملاستو په وخت لوله امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: فاطر: بغير دنموني او نقشي نه ديو شي پيدا کونکي ، فطر دنصر او ضرب نه فطرا پيدا کول، الغيب: غائب کيدل ، غاب غيبا وغيبة وغيابا وغيوباً ومغيباً معني غائب کيدل، لري کيدل.

تشریح: "قال يا رسول الله" ليکن دمشکوة په يو روايت کې ددي لفظ په ځاي قلت يا رسول الله دی مگر دمحدثينو په ترد بغير دقلت نه زيادت بهتر دی.

اذا امسيت، په مسند احمد کې ددي په ځاي دا الفاظ دي اذا اخذت مضجعتك.

فاطر السموات والارض: دفاطر معني داده چي کوم څيز بغير دکومي سابقه نموني او مثال نه جوړ کړي شي.

عالم الغيب والشهادة: دلته او په بعضي روايتونو کې دا جمله دفاطر السموات والارض نه وروسته ده او په بعضو کې دفاطر السموات والارض نه مخکې ده.

من شر نفسي: يعني هغه نفس کوم چي خواهشاتو والاوي او دهدايت خلاف وي هم دي ته اشاره ده په ومن اضل ممن اتبع هواه بغير هدي من الله.

ومن شر الشيطان ، ددينه هغه شيطان مراد دی کوم چي په انسان مسلط وي او دبعضو په ترد جنس شيطان مراد دی او يا ورنه ابليس مراد دی.

۱۵_باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٣٩٣- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ حُرَيْثٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهُ: "أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى سَيِّدٍ إِلَّا سَتِغْفَارُ؟ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ وَأَبُوءُ إِلَيْكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَعْتَرِفُ بِذُنُوبِي، فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، لَا يَقُولُهَا أَحَدُكُمْ حِينَ يُنْسِي فَيَأْتِي عَلَيْهِ قَدْرٌ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَلَا يَقُولُهَا حِينَ يُصْبِحُ فَيَأْتِي عَلَيْهِ قَدْرٌ قَبْلَ أَنْ يُنْسِيَ إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ"، وَفِي الْبَابِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ، وَابْنِ أَبِي زَيْدٍ، وَبُرَيْدَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَعَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ هُوَ ابْنُ أَبِي حَازِمٍ الزَّاهِدُ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه: د شداد بن اوس رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته فرمائي دي بهتر استغفار ايا درته ونه بنایم؟ (او هغه دادی) چي بنده او وائي: «اللهم أنت ربی لا إله إلا أنت خلقتني وأنا عبدك وأنا على عهدك ووعدك ما استطعت أعوذ بك من شر ما صنعت وأبوء لك بنعمتك علي وأعترف بذنوبي فأغفر لي ذنوبي إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت» يعني ، ای الله ته څما رب یی د عبادت لایق بل هیڅوک نشته بغیر ستانه، تا پیدا کړی یه ستا بنده یم څومره چي می وس کیري تاسره کړی وعده باندي قایم یه، دخپلو ناکاره کارونو دسزا نه ستا پناه غواړم زه اقرار کوم چي ستا نعمتونه او احسانونه په ما ډیر دي او دا اقرار کوم چي زه ډیر ناشکره او ډیر گنهگار یم ته راته گناهونه معاف کړی ځکه چي بغیر ستانه بل هیڅوک گناهونه نشي معاف کولی ، چا چي دا استغفار په صدق سره دورځی په شروع کې يعني سحکي او وئیلو او ما بنام نه مخکې وفات شو جنتي دی او چا چي د شپي په شروع کې په صدق سره او وئیل او په دی شپه صبا کیدو نه مخکې وفات شو جنتي دی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دی او اود عبد العزيز بن ابي حازم اسم کنیه ابن ابي حازم زاهد ده ، اودا راويت ددي سند نه علاوه د شداد بن اوس رضي الله عنه نه په نورو سندونو هم مروی دی

لغات: امام نووي فرمائي ابو لفظ کې الف پسی ب ده ورباندي پيسی دی ورپسی واو دی او

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٨٢٥) (وأخرجه صحيح البخاري/الدعوات ٢ (٦٢٠٦). وسنن النسائي/الاستعاذة

ورپسی همزه ده معني يی ده زه اقرار کوم:

عبادة: عبد عبادة، عبودة وعبودية ومعبدًا ومعبدًا، معني یو گنډل، خدمت کول، ذلیل کیدل، او پرستش کول.

تشریح: دي استغفار ته سيد الاستغفار وئيلي شوی دی علامه طيبي وائي چي دا تمامو مقاصد و لره جمع کونکی دی ځکه ورته سيد الاستغفار وئيلي شوی دی.

"من شر ما صنعت" يعني دهغه شر نه کوم چي ما کړی وي يعني کوم عذاب چي په دي گناه نازلېږي دهغي نه پناه غواړم.

دا بن ابي جمره بيان دی چي ددي حديث شاندار الفاظ او بهترين معاني ددي لائق دي چي سيد الاستغفار ورته اووئيلي شي ځکه چي په دي کې دالله تعالي دالوهيت سره دخالقيت اعتراف هم دی او په دي کې دهغي واقعي اقرار هم دی کوم چي دبنده نه لوظ اخستلی شوی دی او دکومو څيزونو چي الله وعده کړي ده دهغي ذکر هم دی او دهغه جرمونو اعتراف هم دی کوم چي بنده کړي دي او دمغفرت طرف ته درغبت اظهار هم دی او په اخر کې ددي خبري اعتراف هم دی چي الله تعالي په دي هر څه باندي قدرت لري.

دشداد بن اوس رضي الله عنه مختصر حالات:

نوم شداد کنيت ابو يعلي يا ابو عبد الرحمن ابو خزرج کي يي د بنو نجار قبيلي سره تعلق وو شداد دمشهور شاعر حسان بن ثابت وراره وو دپلار نوم يي اوس بن ثابت وو او دهور نوم يي عرصيه وو پلار او تره وغيره تمام خاندان يي په يو ځاي اسلام قبول کړي وو دنبي کریم صلي الله عليه وسلم دوفات نه پس په شام، فلسطين، بيت المقدس، او حمص کي اوسيدلي وو، عباد بن ثامت رضي الله عنه به فرمايل شداد دهغه خلقو نه دي څوک چي دعلم او حلم مجمع البحرين دي (اسد الغابه).

شداد ډير عبادت گذار وو اکثر به چي دشپي دارام کولو دپاره پريوتو نو واپس به پاڅيدو او ټوله شپه به يي په مونځ کي تيروله او دا به يي فرمايل "اللهم ان النار قد بيني وبين النوم" يعني اي زما پروردگاره اور زما او زما دخوب په مينځ کي حائل شوي دي (اسد الغابه).

ابوهريره رضي الله عنه به فرمايل بيان اذا نطق ويكظم اذا غضب، يعني دخبرو په وخت کي به يي وضاحت کولو او دغصي په وخت کي به يي صبر کولو.

وفات: په ۵۸ هجري کي دپينځه اويا کالو په عمر کي وفات شو او په بيت المقدس کي دفن کړي شو دمروياتو شمير يي پنځوس دي چي يو په بخاري کي او يو په مسلم کي او باقي په نورو کتابونو حديث کي موجود دي.

١٦- باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا أُوِيَ إِلَى فِرَاشِهِ

داوده كيدو دپاره بستري ته دورتلو وخت كي كومه دعا ونييل پكار دي

٣٣٩٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ لَهُ: "أَلَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولُهَا إِذَا أُوِيَْتَ إِلَى فِرَاشِكَ، فَإِنْ مِتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ وَقَدْ أَصَبْتَ خَيْرًا. تَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ". قَالَ الْبَرَاءُ: فَقُلْتُ: وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، قَالَ: فَطَعَنَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي، ثُمَّ قَالَ: وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنِ الْبَرَاءِ، وَرَوَاهُ مَنْصُورُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: إِذَا أُوِيَْتَ إِلَى فِرَاشِكَ وَأَنْتَ عَلَى وَضُوءٍ، وَفِي الْبَابِ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه: دبراء بن عازب نه روايت دی چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل ايا يو خو كلمات درته ونه بنايم چي ته به يي وايي: «او هغه دادي»: «اللهم اني اسلمت نفسي إليك ووجهت وجهي إليك وفوضت أمري إليك رغبة ورهبة إليك وألجأت ظهري إليك لا ملجأ ولا منجى منك إلا إليك آمنت بكتابك الذي أنزلت ونبيك الذي أرسلت» يعني كله چي خپلي بستري ته راخي نو دا جمله وايه، يا الله ما خپل خان تاته اوسپارلو او خپل مخ می تا طرف ته او گرځولو او خپل ټول کارونه می تاته اوسپارل خپله شامی تاته اولگوله (ته می تکیه کړي) دستا داجر په طمع او ستا د عذاب د ويري نشته د تېبستي خاي او نشته د بېچ کيدو خاي بی له تا نه ايمان راوړم ستا په هغه کتاب چي تا نازل کړی دی او ستا په هغه نبي چي تارا استولی دی، براء بن عازب وايي چي ما وونيل وبرسولك الذي ارسلت نو په سينه يي په لاس يو گذار راكړو. او بيا يي او فرمائيل چي وبنبيك الذي ارسلت وايه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دا حديث د براء رضي الله عنه نه په يو خو سندونو مروي دي، دا حديث منصور بن معتمر د سعد بن عبيده نه او سعد د براء په

١ - سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ٢١٥ (٤٥٩)، ٢٢٢ (٤٤) □ (٤٨٤٢) (تحفة الأشراف: ١٨٥٨)

واسطه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه په همدې مضمون نقل كړي دي البته د منصور په روايت كې دومره فرق دي چي كله ته خپلي بستري ته راشي او د اودس په حالت كې يې نو دا دعا وايه، او په دي باب كې درافع بن خديج رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي.

لغات: فوض: فوض تفويضاً د تفهیل باب نه په معني د اختيار سپارلو دي.

رغبة: رغب د سمع نه په معني د غوښتلو دي خواهش كولو او محبت كولو په معني هم دي.

رهبة: رهب رهبة د سمع نه په معني د ويريدو دي.

ملجاً: معني خاي د پناه، جمع يې ملاجي راځي.

اضطجع: ضجع ضجعا د فتح نه په معني د ډډې وهلو دي.

تشریح: محقق و شارح حديث نبوي محمد حسين صديقي د دي حديث په تشریح كې ليكلي دي:

په دي دعا كې اوه جملي دي

(۱) اسلمت نفسي اليك، د دي مطلب دادی چي ما خپل ځان او د كار كولو تمام قوتونه د اعضاء او جوارح خواهشونه او ارادي تاته سپارلي دي نو ای الله كله چي زه تاته او سپارلی شوم نو كوم كار چي ستا خوښ وي هغه رانه واخلي.

(۲) ووجهت وجهي اليك، يعني د تمام كائنات نه مي مخ ستون كړو او صرف ستا طرف ته متوجه شوم، د دي دويم نوم په الله باندې توكل كول دي كله چي بنده الله تعالي ته حواله شي نو بيا دی خپلو اسبابو او تدابير او كوشش ته د ذري برابر اهميت هم نه ورکوي.

(۳) وفوضت امري اليك، يعني ما خپل كار او هره معامله ستا د علم او حكمت تابع كړې ده او كومه چي ستا مرضي وي هغه به زما مرضي وي او همدې ته مقام رضي وئيلي شي.

(۴) والجات ظهري اليك، او ما خپله شا ستا طرف ته ټيټه كړې ده زه چي په خپلو كارونو كې تدبير او كوشش كوم دي كار لره تكميل ته رسول ستا په فضل او كرم سره كيږي نو ته راته د دي توفيق راكړي او زما ظاهري اسباب د حقيقي مؤثر په مقابله كې هيڅ حيثيت نه لري او همدې ته د عبدیت مقام وئيلي شي.

(۵) رغبة ورهبة اليك، يعني انسان تمام كارونه هم د دي دوه وجو نه كوي كله د شوق په وجه يو كار كوي او كله يې د خوف په وجه كوي.

(۶) ولا ملجاء ولا منجاء منك الا اليك، يعني كه ما د الله تعالي نه علاوه په بل چا اعتماد او كړو او كه ته زما نه ناراضه شوي نو زما دا يقين او ايمان دی چي په ما به قهر او غضب نازلېږي او ستا د قهر او غضب نه بچ كونکی او نجات ورکونکی هم ستانه علاوه بل څوك نشي كیدی

پس ستا دناراضتيانه نجات را کړي او دا ستا په عفوي او کرم سره ملاویدی شي.
(۷) امنت بکتابک الذي انزل ونبیک الذي ارسلت. په دي جمله کې بنده دخپل عبدیت اظهار کوي چي ای الله زه تالره او ستانبي لره اوستاد کتاب منونکی یم اگر چي شیطان دوکه کړی یم او گنهگار یم مگر زه په تا ایمان لرم نو په دي وجه ای الله ماته معافي او کړي.

۳۳۹۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ إِسْحَاقَ ابْنِ أَخِي رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا اضْطَجَعَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَنْبِهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَى مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ أَوْ مِنْ بِكِتَابِكَ وَبِرَسُولِكَ فَإِنْ مَاتَ مِنْ لَيْلَتِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه: د رافع بن خديج رضي الله عنه نه روایت دی چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل کله چي یو کس په تاسو کې په بني اړخ خملي او بیا دا کلمات اووایی: "اللهم أسلمت نفسي إليك ووجهت وجهي إليك وألجأت ظهري إليك وفوضت أمري إليك لا ملجأ ولا منجى منك إلا إليك أومن بكتابك وبرسولك" "اووایی یعنی: یا الله! ماخپل ځان تاته اوسپارلو او خپل مخ می تا طرف ته اوگرځولو او خپله شامی تاته اولگوله (تاته می تکیه کړي ده)، او خپل ټول کارونه می تاته اوسپارل او ستا دعذاب دویري نشته دتینبتي ځاي او نشته دبیج کیدو ځاي بی له تا نه، ایمان راوړم ستا په هغه کتاب چي تا نازل کړی دی او ستا په هغه نبی چي تا رااستولی دی، نو که دا کس په دي شپه کې مړ شي نو جنت ته به داخل شي.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث درافع بن خديج رضي الله عنه په روایت حسن غریب دي. لغات: شقک، جانب، کناره والجات سپارل ملجاء دلجیه لجا فتح نه او سمع نه په معني دپناه اخستلو.

فوضت: فوض تفویضا الامر الیه، معني سپارل، المرأة دبنځي سره بغير دمهر نه نکاح کول. تشریح: اود مسلم په یو بل روایت کې دبراء رضي الله عنه نه داسي روایت شوي دي چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل کله چي بستري ته ځي نو دمانځه په شان اودس

او کړه ، په بني اړخ پريوځه او دا الفاظ اووايه څنگه چي مخکې روايت کې بيان شوي دي بيايي او فرمايل دا الفاظ به ستا اخري الفاظ وي (يعني دى نه پس بيانوري خبري مه کوه. حافظ ابن حجر وائي چي په بني ډډه څملاستل دبیداریدو دپاره زیات مفید دي په دي حالت کې زړه زوړند وي په دي وجه دخوب نه بوج نه پیدا کيږي او نه سړي لره دغفلت خوب راځي طبيبان هم داسي وائي چي په بني ډډه پريوتو په وجه خوراک زر هزم کيږي.

شكك الايمن قاضي عياض وائي په بني اړخ پريوتو کې دا فائده ده چي دانسان زړه چپ طرف ته وي نو که دى په بني طرف څملي نو په خوب کې به بالکل مستغرق نه وي او زیات راحت او سکون به ورته ملاؤ شي خو غفلت والا به نه وي، نو په تهجدو کې به ورته پاڅيدل اسان وي او که ددي په خلاف څملي نو دغفلت خوب به ورباندي راشي او پاڅيدل به ورته گران شي.

ملا علي قاري وائي چي په گسه ډډه پريوتل دزړه دپاره نقصاني دي او په بني ډډه پريوتلو کې يو حکمت دا هم دى چي ددي په سبب سړي ته قبر رايا ديږي او بيا هغه مسنون دعا لوستل هم پکار دي کومه چي په حديث کې ذکر شوه په دي دعا کې دشپي دپريوتو په وخت کې دخپل ايمان او اسلام او الله سره دکړو وعدو تجديد دى هر مسلمان لره پکار دي چي دا تجديد دشپي او کړي تردي چي تمامه ورځ يي الله ياد وي او ورنه هيرنشي.

سوال: رسول الله به په بني اړخ ولي څملاستو دهغه زړه خوبه بيدار وو هيڅ کله به نه غافل کيدو.

جواب: رسول الله په شرف والا هر کار کې بني طرف خوښولو دويم دا چي په دي کې دامت دپاره تعليم دى.

اللهم اسلمت نفسي: اى الله ماتاته خپل ځان سپارلى دى يعني خپل ځان مي ستا تابع کړى دى ځکه چي هيڅ نفع نشي ملاويدى او هيڅ تکليف نشي لري کيدى ترڅو پوري چي تا غوښتلي نه وي زه تاته سپارلى شوى يم نو اوس که په ما هر څه حال راځي زه به په تا باندي اعتراض اونکرم.

وفوضت امري اليك: او ما خپل هر يو کار تاته سپارلى دى.

والجئت ظهري اليك: لکه څرنگه چي دملا په زور خلق ډډه وهي او قوت حاصلوي نو همدارنگي ما هم په تمامو کارونو کې ستا په قوت اعتماد کړى دى. رغبة: دثواب په اميد، ورهبة: او دعذاب دويږي نه.

۳۳۹۶- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَتَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَّانَا وَأَوَّانَا وَكَمَّ مِثْنُ لَا كَافِي لَهُ وَلَا مُؤَوِّيَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: انس بن مالك رضي الله عنه واثي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله داوده كيدو دپاره خپلى بستري ته تشريف راوړلو نو فرمائيل به يي: «الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا وكفانا وآوانا فكم ممن لا كافي له ولا مؤوي» ، يعني ټول تعريفونه هغه الله دپاره دي چاچي په مونږ باندې خوراك خكاك او كړو زمونږ كارونه يي پوره كړل اومونږ ته يي خاي هم راكړو حالته ډير خلق داسي هم شته چي نه دهغوي كار پوره كړي شو او نه هغوي ته خه خاي وركړي شو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

لغات: اوي: تهكانه وركول، اوي دضرب نه اويا واوا، خاي نيول، كافي: كفي يکفي كفاية، كافي كيدل، دضرب نه او په مزیدو کې دباب افعال نه مستعمل دي.

تشریح: "كفانا" مطلب دادی چي په ضرر وركونكو او حلال وركونكو څيزونو نه يي بچ كړل او زمونږ ضرورتونه يي پوره كړل.

واوانا: او مونږ ته يي خاي راكړو يعني داوسيدو دپاره كور دحياناتو پشان يي مونږ اونه گرځولو چي دهغوي دپاره دسر دپټولو خاي نه وي.

فكم ممن لا كافي له ولا مؤوي: اوڅومره خلق داسي شته دچا دپاره چي كفايت كونكي او خاي وركونكي شته يعني ډير خلق ددشمنانو په قبضه كې دي او دحال دتپوس يي څوك نشته نو الله تعالي مونږ داسي نه يو گرځولي دويم مطلب دادی كوم چي دقران كريم ديو ايت نه معلومېږي ذلك بان الله مولي الذين امنوا وان الكافرين لا مولي لهم. مطلب دادی چي الله تعالي مونږ مسلمانان پيدا كړو او دخپلو نعمتونو دشكر ادا كولو موقعه يي راكړه نو په دي وجه الله زمونږ مددگار او ناصر دی په دنيا كې څومره ملحدین كافران او مشركان موجود دي څوك چي الله او دالله نعمتونه نه پيژني نو دداسي خلقو سره دالله مدت نشته دالله مدت صرف دمسلमानو سره وي څوك چي دهغه دنعمتونو شكر ادا كوي، دريم مطلب په دنيا كې څومره ډير داسي خلق دي چي دخوراك څيزونه نشي خوړلي او دخكلو څيزونه نشي څكللي او دوی لره دتکلیفونو نه بچ کونکی څوك نشته ځكه چي ددوی دپاره هلاکت ليکلی شوی دی نو الله

^١ - صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٤ (٢٤١٥). سنن ابی داود/الأدب ١٠٤ (٥٠٥٢) (تحفة الأشراف: ٢١١). و مستند احمد

تعالی په مونږه فضل کړی دی چې مونږه یې د هلاکیدونکو نه نه یو ګرځولي او مونږه ته یې خپل ټول نعمتونه راکړي دي.

۱۷_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۳۳۹۷_ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْوَصَّافِيِّ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ، وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ رَمْلِ عَالِجٍ وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ الْوَصَّافِيِّ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ. (١)

ترجمه : د ابوسعید خدری رضي الله عنه نه روایت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي څوک چې خپلي بستري ته د اوده کیدو دپاره ورځي نو دري پيري دي دا دعا اوواني " اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ " يعني زه دهغه عظيم ذات نه مغفرت غواړم دچا نه علاوه چې بل مستحق دعبادت نشته او هغه هميشه ژوندي او ابدي قائم او دائم دي او زه ورته رجوع کوم، الله تعالی به دده گناهونه معاف کړي اگر که دا گناهونه دده دسمندر دزگ برابر بي شميره وي او اگر که دده گناهونه د اونو دپانږو په مقدار وي او اگر که دده گناهونه دشکو دذراتو په تعداد کي وي او اگر که هغه ددنیا دورځو سره برابر وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږه يې صرف په همدې سند دعبیدالله بن وليد وصافي په روايت پيژنو.

۱۸_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۳۳۹۸- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ جَرَّاشٍ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ أَوْ تَبْعَثُ عِبَادَكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه : حذیفہ رضی اللہ عنہ وائی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ کله اوده کیدو نو لاس به یی د سر لاندی (مخ، لاندی)، کیخودو او بیا به یی دا دعا لوستله

"اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ" ((يا)) : اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ "

یعني ای الله ما دهغه ورخ د عذاب نه بچ کړی په کومه ورخ چي ته خپل بندگان پاڅوی (د حشر ورخ)، ترمذي دا روایت کړی دی او وئيلي یی دي چي حدیث حسن دی، او ابو داود په روایت دام المومنین حفصی رضی اللہ عنہا دا بیان کړی دی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم به دا دعا دري ځله فرمائيله.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث حسن صحیح دی.

لغات : تبعث دفتح نه بعثا و تبعثا لیگل دسمع نه بعثا بیداریدل.

تشریح : قني عذابك: دخپل عذاب نه مي بچ کړي، دلته دا سوال پیدا کيږي چي رسول الله خو

معصوم وو نو دا دعا به یی ولي وئيله؟

اول جواب: دانکساری او تواضع په وجه.

دویم جواب: دامت دتعلیم دپاره.

تبعث عبادك په یو بل روایت کې تجمع عبادك هم راځي ددواړو یو مفهوم دی.

سوال: رسول الله به دا دعا دشپي ولي وئيله حال دادي چي دا دعا خو داسي ده چي دورځي یی غوښتل پکار دي.

جواب: دورځي یی هم دا دعا غوښتلی شوه خو رسول الله به دشپي ځکه غوښتله چي خوب

دمرگ خور ده ممکن ده چي دشپي مړ شم پکار ده چي دمرگ نه مخکې الله تعالي ته توبه او

معذرت او کرم په یو روایت کې راځي چي دا دعا دري پيري وئيل پکار دي.

په بعضي روایتونو کې راځي چي دپریوتو نه مخکې به در رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لاس په

مخ پروت وو لکه چي په پورتنی حدیث کې دي لیکن په بل روایت کې راځي رسول الله به خپل

لاس دخپل سر لاندی ایخودلو په دي دواړو روایتونو کې علماؤ دا تطبیق کړی دی چي کله به

بي لاس دمخ دلاتدي وو او كله به دسر دلاتدي وو دجدا جدا حالتونو متعلق دا احاديث دي

۳۳۹۹- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ هُوَ السَّلُولِيُّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَسَّدُ يَمِينَهُ عِنْدَ الْمَنَامِ، ثُمَّ يَقُولُ: رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَرَوَى الثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ لَمْ يَذْكُرْ بَيْنَهُمَا أَحَدًا، وَرَوَى شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ وَرَجُلٍ آخَرَ، عَنِ الْبَرَاءِ، وَرَوَى إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْبَرَاءِ، وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ. (١)

ترجمه: براء بن عازب رضي الله عنه وائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به كله اوده كيدو نو بنی ورغوی به بی دني انتكي (مخ)، لاتدي كيخودو او بيا به بی دا دعا لوستله: اللّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ "اي الله ما دهغه ورخ د عذاب نه بچ كړی په كومه ورخ چي ته خپل بدگان پاڅوی (دحشر ورخ)، ترمذي دا روايت كړی دی او وئيلي یی دي چي حديث حسن دی، او ابو داود په روايت دام المومنين حفصی رضي الله عنها دا بيان كړی دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا دعا دري ځله فرمايله.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب ديي او دا حديث ثوري دابواسحاق نه او هغه دبراء نه نقل كړي دي او ثوري ددوي دواړو يعني دابواسحاق او براء په مينځ كي كومه واسطه نه ده ذكر كړي، دارنگي دا روايت شعبه دابواسحاق نه او هغه دابوعبيده نه نقل كړي ده او بيا يو بل كس دبراء رضي الله عنه نه نقل كړي دي، دارنگي دا حديث اسرائيل دابواسحاق نه او ابواسحاق دعبدالله بن يزيد په واسطه دبراء رضي الله عنه نه نقل كړي دي دارنگي دا روايت ابواسحاق دابوعبيده نه او هغه دعبدالله بن مسعود په واسطه دني كريم صلي الله عليه وسلم نه په دي مضمون نقل كړي دي.

۱۹- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

^۱ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ۲۱۵ (۴۵) (۴۵۸۲) (تحفة الأشراف: ۱۹۲۲)، ومسنند احمد (۲۹۸، ۲/۲۹۰)

٣٤٠٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا إِذَا أَخَذْنَا مَضْجَعَهُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ، وَرَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَالظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَالْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه زوايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به كله داوده كيدو وخت كي مونږ ته ددي دعا وئيلو حكم كولو: «اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ». يعني اي زما پروردگار خاص ته پروردگار د اسمانونو او د زمکي يي او رب د هر يو شي يي، شلونکي دداني اود زړي يي، نازلونکي دتورات او انجيل او قران يي، پناهي غواړم په تا باندي د شر د هر شر والا نه چي ته يي نيونکي د تندي يي پس ته اول يي او نشته هيڅ شي مخکي ستا نه او ته د هر شي نه اخير يي پس نشته ستا نه وروسته هيڅ يو شي او ته ظاهر يي نشته دپاسه ستا هيڅ يو شي او ته باطن يي نشته خوا ستا نه هيڅ يو شي پس زما قرض ادا کړي او د فقر نه مي خلاص کړي
امام ترمذي وايي چي دا حديث حسن صحيح دی.

٢٠- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٤٠١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْمَكِّيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْقَبْرِ، عَنْ أَبِي

١ - صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٤ (٢٤١٣) - سنن ابی داود/الأدب ١٠٤ (٥٠٥١) - سنن ابن ماجه/الدعاء ٢ (٢٨٤٢) (تحفة

الأشراف: ١٢٦٣١)، ومسنند احمد (٢/٢٠٢)

هُرَيْرَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ عَنْ فِرَاشِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَلْيَنْفُضْهُ بِصَنِفَةٍ إِزَارِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي مَا خَلَفَهُ عَلَيْهِ بَعْدَهُ، فَإِذَا اضْطَجَعَ فَلْيَقُلْ: بِأَسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، فَإِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَارْحَمْنِي، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ، فَإِذَا اسْتَيْقَظَ فَلْيَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي فِي جَسَدِي، وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي، وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ"، قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ جَابِرٍ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدِيثُ أَبِي هُرَيْرَةَ حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ وَقَالَ: فَلْيَنْفُضْهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه بيان كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي په تاسو كې كله څوك داوده كيدو دپاره خپلې بستري ته راشي نو هغه له پكار دي چي دلنگ ديو پلو په دنته حصي سره بستره لږ شان او ځنډي پته نشته چي دده دتلو نه پس بستره باندې څه خيز پريوتې وي بستري ځنډولو سره دا كلمات او وائي: بِأَسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، فَإِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَارْحَمْنِي، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ ترجمه، ستا دنوم سره اي څما ربه زه په بستره باندې ځملم او ددي نه پاسم كه چري ته څما روح قبض كړي نو بيا په هغه باندې رحم او كړي او كه چري ته هغه ازاد كړي (چي نور هم ژوندي وي) نو بيا خو دهغه داسي حفاظت او كړي څنگه چي دخپلو خوښو بندگانو حفاظت كوي. او كله چي د خوب نه بيدار شئ نو دا كلمات ووايي: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي فِي جَسَدِي، وَرَدَّ عَلَيَّ رُوحِي، وَأَذِنَ لِي بِذِكْرِهِ. يعني ثنا ده هغه ذات لره چا چي ماته عافيت راكړي دي او واپس يي كړو ماته روح زما او اجازت يي وكړو ماته د ذكر خپل.

امام ترمذي رحمه الله وايي: د ابوهريره دا حديث حسن دي او بعضي نورو راويانو هم دا حديث نقل كړي دي او په هغه روايت كي هغوي "فاليَنْفُضْهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ" لفظ استعمال كړي دي او د بداخله ازاره نه مراد دلنگ داخلي حصه ده، او په دي باب كي د جابر او عائشه رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

لغات: فليَنْفُضْ د نصر نه توتي كول، خلفه: معني شاته شاته راتلل، خلف خلافة معني جانشين مقرر يدل.

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ١٢ (٦٢٢٠) . والتوحيد ١٢ (٤٢٩٢) (تعليقاً ومتصلاً) صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٤ (٢٤١٣) . سنن ابى داود / الأدب ١٠٤ (٥٠٥٠) . سنن النسائي / عمل اليوم والليلة ٢٥٨ (٨٩٠) . سنن ابن ماجه / الدعاء ١٥ (٢٨٤٢) (تحفة الأشراف : ١٢٠٣٤) . وسنن الدارمي / الاستئذان ٥١ (٢٤٢٦)

تشریح : اذا اوي احدكم الي فراشه: دا روايت په ابن ماجه کې داسي دی اذا اراد احدكم ان يضطجع علي فراشه. او په ترمذي کې داسي دی اذا قام احدكم علي فراشه ثم رجع اليه. فلينفذ فراشه بداخلة ازاره: يعني بستره دي په څه څيز اوځنډي چي کوم ضرري او نقصاني څيز وي چي هغه ورنه پريوځي.

مطلب دادی چي کله څوک خپلي بستري ته ورشي نو پکار ده چي په کومه کپړه وغیره يي اوځنډي ددي دپاره چي کوم ضرري څيز وي چي هغه ورنه لار شي.

امسکت نفسي: کله چي انسان اوده کيږي نو په عارضي طور سره يي روح قبض کيږي او چي بيداريږي نو روح ورته واپس راځي او که روح په مستقل طور قبض شوی وي نو بيا واپس نه راځي ددي مطلب دا شو چي اى الله که په دي پروتو کې تا زما روح په مستقل طور اخستلی وي نو ماته مغفرت او کړه او که ته ددي پريوتو نه پس زما روح واپس ماته راليري نو بيا زما نگهباني او کړه او ماته دنيکو کارونو توفيق راکړه لکه څرنگه چي تا خپلو نيکانو بند گانو ته ورکړي ده.

۲۱_ باب مَا جَاءَ فِيْمَنْ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عِنْدَ الْمَنَامِ

داوده کيدو وخت کي دقران دتلاوت کولو بيان

۳۴۰۲_ حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا، فَقَرَأَ فِيهِمَا: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ثُمَّ يَنْسُخُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ، يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه : عائشه رضي الله عنها فرماني چي هره شپه به رسول الله صلي الله عليه وسلم بستري ته تشریف راوړلو نو دواړه ورغوي به يي يوځای کړل بيا به يي قل هو الله ، قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس اولوستل، په هغی به يي دم کړل او بيا به يي په بدن باندی کوم ځای پوری به چي لاس رسيدو لاس به يي پري راځکلو ، دسر او مخ نه به يي شروع کوله اوړومبی به

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ۱۲ (۶۲۱۹). سنن ابی داود / الأدب ۱۰۷ (۵۰۵۶). سنن ابن ماجه / الدعاء ۱۵

بي د بدن په مخکې حصه باندې لاس راڅکلو او درې ځله به يې دغسي کول.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دی.

لغات: نفث: معني پوکي چي لاري پکې نه وي، رأسه: معني سر جمع رؤوس راځي، وجهه معني مخ جمع يې وجوه راځي.

تشرېح: دشپي داوده پاتي کيدو او دغفلت دخوب په وجه په زړه باندې يو خاص قسم زنگ لگي انسان لره پکار دي چي دپريوتو نه مخکې دالله ذکر نه پرېږدي برابره خبره ده چي دمعوذتينو تلاوت وي او که نور تسبيحات وي او که مسنون دعاگانې وي، نه صرف داچي دغفلت تدارك کيږي اود زړه شيشه دمکدر کيدو نه محفوظ کيږي بلکه د اوده کيدو ته دتردي کيدو په وجه دالله ياد دانسان په زړه کې پيدا کيږي او ذکر الهي جاري شي او بيا تمامه شپه په هم هغه خبرو کې قلب او دماغ مستحضر وي او همدا مقصود دشريعت دی چي شپه او ورځ ټوله دالله په ياد کې تيره شي.

۲۲_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۰۳_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ رَجُلٍ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ تَوْفَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ أَمَّا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِّمْنِي شَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَوَيْتُ إِلَى فِرَاشِي، قَالَ: " اقْرَأْ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشِّرْكِ ". قَالَ شُعْبَةُ: أَحْيَانًا يَقُولُ مَرَّةً وَأَحْيَانًا لَا يَقُولُهَا. (١)

ترجمه: دفره بن نوفل رضي الله عنه نه مروې دي فرمائي چي دنبي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شوم او عرض مي اوکړو اي دالله رسوله داسي کلمات راته اوښايه چي زه يې وایم کله چي زه خپلي بستري ته ورځم رسول الله او فرمائيل "قل يا ايها الکافرون" وايه ځکه چي په دي کي دشرک نه بيزاري ده، شعبه وائي زما استاذ ابو اسحاق به کله کله وئيل چي ستوره کافرون يو ځل وايه، او کله کله به يې ديو ځل لفظ ذکر نه کولو.

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ حِزَامٍ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ تَوْفَلٍ،

¹ _ تفرد به المؤلف، وانظر ما يأتي (تحفة الأشراف: ۱۱۰۲۵)

عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ، بِمَعْنَاهُ وَهَذَا أَصَحُّ أَبُو عِيْسَى وَرَوَى زُهَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ تَوْفَلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَهَذَا أَشْبَهُ وَأَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ شُعْبَةَ، قَدْ اضْطَرَبَ أَصْحَابُ أَبِي إِسْحَاقَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ وَقَدْ رَوَاهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ تَوْفَلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ هُوَ أَخُو فَرْوَةَ بْنِ تَوْفَلٍ. (١)

ترجمه: فروه بن نوفل دخيل پلار نه روايت کوي وئيل يي چي دني کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شوم او باقي حديث يي د سابقه حديث هم معني بيان کړو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دارنگي دا حديث زهير د ابو اسحاق نه او هغه د فروه بن نوفل نه او هغه دخيل پلار په واسطه د نبي کريم صلي الله عليه وسلم نه د مقابل هم معني نقل کړي دي او دا روايت د مقابل روايت سره زيات مشابهت لري او دشعبه د حديث نه زيات صحيح دي او د ابو اسحاق استاذان په دي سند کي د اضطراب ښکار شوي دي، دارنگي دا حديث د دي سند نه علاوه په نورو سندونو هم مروی دي او دا رنگي عبد الرحمن بن نوفل دخيل پلار په واسطه د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه هم نقل کړي دي، او عبد الرحمن د فروه بن نوفل ورور دي.

٣٤٠٤- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ: بِتَنْزِيلِ السَّجْدَةِ، وَيَتَبَارَكَ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَكَذَا رَوَى سُفْيَانُ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ لَيْثٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ، وَقَدْ رَوَى زُهَيْرُ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: سَمِعْتَهُ مِنْ جَابِرٍ؟ قَالَ: لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ جَابِرٍ، إِنَّمَا سَمِعْتُهُ مِنْ صَفْوَانَ أَوْ ابْنِ صَفْوَانَ، وَقَدْ رَوَى شَبَابَةُ، عَنْ مُغِيرَةَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ نَحْوَ حَدِيثِ لَيْثٍ. (١)

ترجمه: د جابر رضي الله عنه بيان دي فرمانيل يي چي نبي کريم صلي الله عليه وسلم به هغه وخته پوري نه اوده کيدو چي څو پوري به يي د اوده کيدو نه مخکي سورة السجده او سورة تبارک الذي يعني سورة الملك لوستلي نه وو.

¹ - سنن ابی داود/الأدب ١٠٤ (٥٠٥٥)، سنن النسائي/عمل اليوم واليلة ٢٢٠ (٨٠١) (تحفة الأشراف: ١١٤١٨)، ومسنن احمد

(٥/٢٥٦)، وسنن الدارمي/فضائل القرآن ٢٢ (٢٢٤٠)

² - انظر حديث رقم ٢٨٩٢

امام ترمذي رحمه الله وايي: سفيان او بعضي نورو راويانو هم دا حديث دليث نه او هغه دابو زبير نه او هغه د جابر په واسطه د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ددي حديث په مثل نقل كړي دي. او زهير هم دا حديث دابو زبير په روايت بيان كړي دي زهير وائي ما ورته او وئيل ايا تا دا حديث د جابر نه پخپله اوريدلي دي؟ هغه او وئيل ما د جابر نه نه دي اوريدلي ما دا حديث د صفوان يا ابن صفوان نه اوريدلي دي، شبا به دمغيره بن مسلم نه او هغه دابو زبير نه او هغه د جابر نه دليث د حديث پشان روايت نقل كړي دي.

٣٤٠٥_ حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي لُبَابَةَ، قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ الزُّمَرَ، وَيَبْنِي إِسْرَائِيلَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: أَبُو لُبَابَةَ هَذَا اسْمُهُ مَرْوَانُ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ، وَسَمِعَ مِنْ عَائِشَةَ سَمِعَ مِنْهُ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ. (١)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي خو پوري چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم سورة الزمر او سورة بني اسرائيل لوستلي نه وو تر هغي پوري به نه اوده كيدو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: ماته امام بخاري خبر راكړي دي چي دابولبابه نوم مروان دي او ابولبابه د عبد الرحمن بن زياد ازاد كړي غلام دي او هغه دعائشه رضي الله عنها نه اوريدل كړي دي او دابولبابه نه حماد بن زيد اوريدل كړي دي.

٣٤٠٦_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ بَحِيرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَلَالٍ، عَنِ الْعُرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ الْمُسَبِّحَاتِ، وَيَقُولُ فِيهَا آيَةً خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: د عرباض بن ساريه رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به خو پوري مسبحات لوستلي نه وو تر هغي پوري به نه اوده كيدو او فرمائيل به يي په

١_ انظر حديث رقم ٢٩٢٠

٢_ انظر حديث رقم ٢٩٢١

مَسْبَحَاتِ سَوْرَتُونُو كِي يُو ايت داسي دي كوم چي دزرو ايتونونه بهتر دي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

تشریح: مَسْبَحَاتِ اوه سورتونونه دي دكومو په شروع کي چي سبجان ياسبح يا يسبح يا سبح
کلمات راغلي دي، او دا سورتونه دادي اول بني اسرائيل، دويم حديد، دريم حشر، خلورم
صف، پنځم جمعه، شپږم تغابن، اوم اعلي.

د عرباض بن ساريه رضي الله عنه حالات:

نوم عرباض کنیه ابو نجیح ده او دپلار نوم يي ساريه وو داصحاب صفه نه شميرلی شي دی
پخپله وائي چي زه خلورم نمبر مسلمان یم او زما نه مخکې دري کسان په اسلام کې داخل
شوي دي.

وفات: شام ته لاړو او بيا حمس ته لاړو او هلته يي دژوند اخري ورځي تيري کړي چي دشاگردانو
تعداد يي کافي ډير دی او ۷۵ روايات ورته منقول دي لیکن ابن حزم ۳۱ ليکلي دي.

۲۳_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۳۴۰۷_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ،
عَنْ أَبِي الْعَلَاءِ بْنِ الشَّخِيرِ، عَنْ رَجُلٍ مِّنْ بَنِي حَنْظَلَةَ، قَالَ: صَحِبْتُ شَدَّادَ بْنَ أَوْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
فِي سَفَرٍ، فَقَالَ: أَلَا أَعْلَمُكَ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا أَنْ نَقُولَ: "اللَّهُمَّ إِنِّي
أَسْأَلُكَ الثَّبَاتَ فِي الْأَمْرِ، وَأَسْأَلُكَ عَزِيمَةَ الرُّشْدِ، وَأَسْأَلُكَ شُكْرَ نِعْمَتِكَ، وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ
لِسَانًا صَادِقًا وَقَلْبًا سَلِيمًا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا تَعْلَمُ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مِنَّمَا
تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ". (۱)

ترجمه: دعلاء بن شخير نه روايت دي فرماني چي د بني حنظله قبيلي يو کس ونيل په يو سفر
کي د شداد بن اوس رضي الله عنه سره ملگري شوم راته يي اووئيل ايا هغه څه درته اونه بنایم
کوم چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته راخودل چي دا به وایي او هغه دا کلمات دي
«اللهم إني أسألك الثبات في الأمر وأسألك عزيمة الرشد وأسألك شكر نعمتك وحسن عبادتك
وأسألك لسانا صادقا وقلبا سليما وأعوذ بك من شر ما تعلم وأسألك من خير ما تعلم وأستغفرك

مها تعلم إنك أنت علام الغيوب»

يعني اي الله زه ستا نه په کار کي د کلکیدو توفیق غواړم او زه ستانه په نیکی کارونو کي پوخ والي غواړم او زه غواړم چي ته ماته د نعمتونو د شکر اداء کولو توفیق راکړي او ستا د بنائسته عبادت کولو توفیق راکړي زه ستا نه صادقه ژبه او سلیم زړه غواړم زه په تا پوري پناه غواړم دهغه شر نه کوم چي ستا په علم کي دي او دهغه خیر هم زه ستا نه طلب کوم کوم چي ستا په علم کي دي او ستا نه مغفرت غواړم دهغه گناهونو کوم چي زما تاته معلوم دي او یقینا ته په ټولو پټو خبرو خبردار یی.

د شداد بن اوس رضي الله عنه مختصر حالات:

نوم شداد کنیت ابو یعلی یا ابو عبدالرحمن ابو خزرج کې یی د بنو نجار قبیلې سره تعلق وو شداد د مشهور شاعر حسان بن ثابت وراړه وو د پلار نوم یی اوس بن ثابت وو او د مور نوم یی عرصیه وو پلار او تره و غیره تمام خاندان یی په یو ځای اسلام قبول کړی وو د نبی کریم صلي الله علیه وسلم د وفات نه پس په شام، فلسطین، بیت المقدس، او حمص کې اوسیدلی وو، عباد بن صامت رضي الله عنه به فرمائیل شداد دهغه خلقو نه دی څوک چي د علم او حلم مجمع البحرین دي (اسد الغابه).

شداد ډیر عبادت گذار وو اکثر به چي د شپې دارام کولو د پاره پریوتو نو واپس به پاڅیدو او ټوله شپه به یی په مونځ کې تیروله او دا به یی فرمائیل "اللهم ان النار قد حالت بیني وبين النوم" یعنی ای زما پروردگاره اور زما او زما د خوب په مینځ کې حائل شوی دی (اسد الغابه). ابوهریره رضي الله عنه به فرمائیل بیان اذا نطق ويكظم اذا غضب، یعنی د خبرو په وخت کې به یی وضاحت کولو او د غصې په وخت کې به یی صبر کولو.

وفات په ۵۸ هجري کې د پینځه اويا کالو په عمر کې وفات شو او په بیت المقدس کې دفن کړی شو د مرویاتو شمیر یی پنځوس دی چي یو په بخاري کې او یو په مسلم کې او باقي په نورو کتابونو د حدیث کې موجود دی.

قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَأْخُذُ مَضْجَعَهُ يَقْرَأُ سُورَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا فَلَا يَقْرَبُهُ شَيْءٌ يُؤْذِيهِ حَقٌّ يَهْبَتْ مَقَى هَبْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَالْجَرِيرِيُّ هُوَ سَعِيدُ بْنُ إِيسَى أَبُو مَسْعُودٍ الْجَرِيرِيُّ، وَأَبُو

الْعَلَاءِ اسْمُهُ يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ. (١)

ترجمه : مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به فرمايل هر يو مسلمان چي داوده كيدو وخت كي دالله تعالي دكتاب نه يو سورة لولي الله تعالي به هغه باندي يوه فرشته مقرر كړي او هيڅ كله به ده ته داسي څيز نردي نشي كوم چي ده ته ضرر رسوي تردې پوري چي پورته شي هغه څيز كله چي پورته كيږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي : دا حديث مونږ صرف په همدې سند پيژنو او د جريري نوم سعيد بن اياس ابو مسعود جريري دي او د ابو العلاء نوم يزيد بن عبد الله بن الشخير دي

٢٤- باب مَا جَاءَ فِي التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ عِنْدَ الْمَنَامِ

داوده كيدو وخت كي دسبحان الله او الحمد لله او الله اكبر ونيو بيان

٣٤٠٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْخَطَّابِ زِيَادُ بْنُ يَحْيَى الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ السَّمَّانُ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: شَكْتُ إِلَى فَاطِمَةَ مَجَلَّ يَدَيْهَا مِنَ الطَّحِينِ: فَقُلْتُ لَوْ أَتَيْتَ أَبَاكَ فَسَأَلْتَهُ خَادِمًا، فَقَالَ: "أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنَ الْخَادِمِ، إِذَا أَخَذْتُمَا مَضْجَعَكُمَا تَقُولَانِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَأَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ مِنْ تَحْمِيدٍ وَتَسْبِيحٍ وَتَكْبِيرٍ"، وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَوْنٍ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ عَلِيٍّ. (١)

ترجمه : دعلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي فاطمه رضي الله عنها ماته دميچني كولو په وجه په لاسونو كي دتنړاكو شكايات او كړو ما ورته اووئيل كاش چي ته خپل پلار ته ورغلي وي او دخان دپاره دي ورنه يو خادم غوښتلي وي چنانچي فاطمه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته ورغله رسول الله ورته په جواب كي او فرمايل ايا زه تاسو دواړو ته يوداسي څيز اونه نايام كوم چي به ستاسو دواړو دپاره دخادم نه زيات بهتر وي او تاسو ته به ارام دركونكي وي كله چي تاسو د اوده كيدو دپاره خپلو بسترو ته ورځئ نو ٣٣ پيري الحمد لله ٣٣ سبحان الله

١- سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ٢٢٢ (٨١٢) (تحفة الأشراف: ٢٨٢١). ومسنند احمد (٢/١٢٥)

٢- اوردو البخاري في الجامع الصحيح / فرض الخمس ٦ (٢١١٢). والمناقب ٩ (٢٤٠٥). والنسقات ٦ (٥٢٦١). صحيح

مسلم/الذكر والدعاء ١٩ (٢٤٢٤). سنن ابى داود/الأدب ١٠٩ (٥٠٦٢) (تحفة الأشراف: ١٠٢٢٥). ومسنند احمد (١/٩٦). ١٢٦.

١٢٦. وسنن الدارمي/الاستئذان ٥٢ (٢٤٢٤)

۳۴ پيري الله اكبر وايي ، او په دي حديث كي يوه اوږده قصه ده.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث دابن عون په روايت حسن غريب دي او دا حديث په يو خو
نورو سندونو هم دعلي رضي الله عنه نه مروي دي.

۳۴۰۹_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ السَّمَّانُ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ،
عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَتْ فَاطِمَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَشْكُو مَجَلًا بَيْنَ يَدَيْهَا فَأَمَرَهَا
بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ.

ترجمه: علي رضي الله عنه وائي چي درسول الله صلي الله عليه وسلم لور فاطمه رسول الله
صلي الله عليه وسلم ته په لاسونو ميچن كولوپه وجه دتيراكو باره كي شكاييت كولو دپاره
ورغله نورسول الله ورته په تسبيح او تكبير او تحميد ونيلو حكم او كړو.

۲۵_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۱۰_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيَّةَ، حَدَّثَنَا عَطَاءُ بْنُ الشَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ،
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " خَلَّتَانِ لَا
يُخَصِيهَمَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ أَلَا وَهَمًا يَسِيرٌ، وَمَنْ يَعْمَلْ بِهِمَا قَلِيلٌ: يُسَبِّحُ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ
صَلَاةٍ عَشْرًا، وَيُحَمِّدُهُ عَشْرًا، وَيُكَبِّرُهُ عَشْرًا "، قَالَ: فَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَعْقِدُهَا بِيَدِهِ، قَالَ: " فِتْلِكَ خَمْسُونَ وَمِائَةً بِاللِّسَانِ وَآلْفٌ وَخَمْسُ مِائَةٍ فِي الْبِزَانِ، وَإِذَا أَخَذْتَ
مَضْجَعَكَ تُسَبِّحُهُ وَتُكَبِّرُهُ وَتُحَمِّدُهُ مِائَةً، فِتْلِكَ مِائَةً بِاللِّسَانِ وَآلْفٌ فِي الْبِزَانِ، فَأَيُّكُمْ يَعْمَلُ فِي
الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَيْنِ وَخَمْسِ مِائَةٍ سَبِّحَةً؟ "، قَالُوا: فَكَيْفَ لَا يُخَصِيهَمَا؟ قَالَ: " يَأْتِي أَحَدُكُمْ الشَّيْطَانُ
وَهُوَ فِي صَلَاتِهِ، فَيَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا اذْكُرْ كَذَا حَتَّى يَنْفَتِلَ، فَلَعَلَّهُ لَا أَنْ يَفْعَلَ، وَيَأْتِيهِ وَهُوَ فِي مَضْجَعِهِ
فَلَا يَزَالُ يُنَوِّمُهُ حَتَّى يَنَامَ "، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ،
عَنْ عَطَاءِ بْنِ الشَّائِبِ هَذَا الْحَدِيثَ، وَرَوَى الْأَعْمَشُ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ الشَّائِبِ

مُخْتَصَرًا، وَفِي الْبَابِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَأَنْسٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه : د عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دوه خصلتونه او عادتونه داسي دي کوم چي په يومسلمان کي هميشه وي هغه به جنت ته داخل شي اودغه خصلتونه اسان دي ليکن په دي باندي عمل کونکي خلق کم دي، دهر يومونځ نه پس لس پيري سبحان الله وئيل، اولس پيري الحمد لله، وئيل اولس پيري الله اکبر وئيل، داچي ټول رايوځايي کړي نودژبي په اعتبار سره يونيم سل شول اودقيامت په ورځ به په تله دميزان کي پينځلس سوه وي، صحابه کرامو وئيل څنگه به په دي باندي مداومت ونشي، رسول الله او فرمايل تاسو ته به شيطان راشي او دي به په مونځ کي وي شيطان به ده ته وايي فلاني فلاني شي را ياد کړه تردي چي دده سوچ به منتقل شي، پس ممکن ده چي په دي خصلتونو مداومت ونکړي شي، په تاسو کي چي څوک داوده کيدو اراده لري نوشيطان يي ددي دوئيلونه مخکي اوده کړي او همدارنگي په مونځ کي ورته څه کار راياد کړي نودمونځ نه پس ددي تسبيحاتو دوئيلونه مخکي سړي پخپل کار پسي روان شي اودا ورنه پاتي شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی، شعبه او ثوري هم دا حديث د عطاء بن السائب نه مختصر نقل کړی دی، او په ي باب کي د زيد بن ثابت او انس او ابن عباس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

٣٤١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّنَعَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَثَامُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: "رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْقِدُ التَّسْبِيحَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ الْأَعْمَشِ. (٢)

ترجمه : د عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به تسبيحات شميرل.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث دايمش په سند حسن غريب دي.

¹ - سنن ابی داود/الأدب ١٠٩ (٥٠٦٥). سنن النسائي/السهو ٩١ (١٣٢٩). سنن ابن ماجه/الإقامة ٢٢ (٩٢٦) (تحفة الأشراف

: (٨٦٣٨). ومسنند احمد (٢٠٥٠٢/١٦٠)

² - سنن ابی داود/الصلاة ٢٥٩ (١٥٠٣). سنن النسائي/السهو ٩٤ (١٣٥٦) (تحفة الأشراف: ٨٦٣٤)

٣٤١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ الْأَحْمَسِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا أَشْبَاظُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ قَيْسٍ الْمَلَائِيُّ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عَتِيبَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مُعَقَّبَاتٌ لَا يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ: يُسَبِّحُ اللَّهُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَيُحَمِّدُهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَيُكَبِّرُهُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَعَمْرُو بْنُ قَيْسٍ الْمَلَائِيُّ ثِقَةٌ حَافِظٌ، وَرَوَى شُعْبَةُ هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ الْحَكَمِ، وَلَمْ يَرْفَعْهُ، وَرَوَاهُ مَنْصُورُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ، عَنِ الْحَكَمِ فَرَفَعَهُ. (١)

ترجمه: کعب ابن عجرة رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي يوڅو کلمي دي په مانځه پسي وئيلي شي دا کلمي ويونکي به هيچري . نامراد نشي . چي هر فرض مانځه پسي يي وائي دري ديرش ځله سبحان الله دري ديرش ځله الحمد لله اوڅلور ديرش ځله الله اکبر.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او عمرو بن قيس ثقه او حافظ راوي دي دا رنگي دا حديث شعبه د حکم نه نقل کړي دي او مرفوع يي نه دي بيان کړي مگر منصور بن معتمر د حکم نه مرفوع نقل کړي دي.

لغات: معقبات: د ضرب نه وروسته تلل ، فاعل کار کونکي ، مفعول ، کار کړي شوي.

تشریح: محقق و شارح حديث نبوي مولانا محمد حسين صديقي ددي حديث په تشریح ليکلي دي: دي کلماتو ته ورستي راتلونکي ځکه وئيلي شوي دي چي يو دبل نه پس لوستلی شي يعني که دچا خوښه وي نو کوم مخکې لولي نو لوستلی شي اوچي کوم روسته لولي نو هغه وروسته لوستلی شي دهر يو مخکې کول جائز دي او ترتيب پکې ضروري نه دی. ملا علي قاري وائي دالله اکبر په يو ځل زيات لوستلو کې دا مصلحت دی چي په دي کې دالله تعالي عظمت او کبريايي په مبالغې سره راغلي ده.

٣٤١٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ خَلْفٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ أَفْلَحٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: أُمِرْنَا أَنْ نُسَبِّحَ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَنُحَمِّدَهُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَنُكَبِّرَهُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، قَالَ: فَرَأَى رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي

١ - صحيح مسلم/المساجد ٢٦ (٥٩٦)، سنن النسائي/السهو ٩٢ (١٢٥٠)، وعمل اليوم والليلة ٥٩ (١٥٥) (تحفة الأشراف:

الْمَنَامِ، فَقَالَ: "أَمَرَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُسَبِّحُوا فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُحَمِّدُوا اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُكَبِّرُوا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ"، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَاجْعَلُوا خَمْسًا وَعِشْرِينَ، وَاجْعَلُوا التَّهْلِيلَ مَعَهُنَّ، فَغَدَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَدَّثَهُ، فَقَالَ: "افْعَلُوا"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: زيد بن ثابت رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي مونڊ ته حكم شوي دي چي ڪله مونڊ دهر مونڊ نه سلام اوگرڻو نو ۳۳ پيري به سبحان الله او ۳۳ پيري به الحمد لله او ۳۴ پيري به الله اڪبر وايو، زيد وائي يو انصاري خوب اوليدلو او په خوب کي راغلي کس (فرشتي) تپوس اوکرو ايا تا ته رسول الله صلي الله عليه وسلم حكم کري دي چي دهر مونڊ نه پس به ۳۳ سبحان الله او ۳۳ پيري، الحمد لله ۳۴ پيري الله اڪبر وايه هغه او وئيل هو نو سوال کونکي فرشتي او وئيل چي د ۳۴، ۳۳، ۳۳، په خاي ۲۵ کره او لاله الا الله ورسره هم وايه هر ڪله چي سحر شونبي کريم صلي الله عليه وسلم ته ورغلم او واقعه مي ورته بيان کره راته يي او فرمايل همدا سي کوڊ.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۲۶_ باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا انْتَبَهَ مِنَ اللَّيْلِ

دشپي چي ڪله ڇوڪر خوب نه بيدار شي نو ڪومه دعا به وائي

۳۴۱۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رِزْمَةَ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي عُمَيْرُ بْنُ هَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي جُنَادَةُ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ، حَدَّثَنِي عَبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِي أَوْ قَالَ ثُمَّ دَعَا اسْتَجِيبَ لَهُ، فَإِنْ عَزَمَ فَتَوَضَّأْ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

١ - سنن النسائي/السهو ۹۳ (۱۳۵۱) (تحفة الأشراف: ۲۲۱۳) . و مسند احمد (۵/۵۸۵، ۱۹۰) . و سنن الدارمي/الصلوة ۹۰

(۱۳۹۲)

٢ - اورده البخاري في الجامع الصحيح/التهجد ۲۱ (۱۱۵۳) . و الأدب ۱۰۸ (۵۰۶۰) . سنن ابن ماجه/الدعاء ۱۲ (۲۸۷۸) (تحفة

الأشراف: ۵۰۷۴) . و سنن الدارمي/الاستئذان ۵۳ (۲۷۲۹)

ترجمه : دعبادة بن الصامت رضي الله تعالى عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول پاك صلي الله عليه وسلم فرمائي دي: خوك چي دشپي راوينن شي اودويخيدويه وخت كې داكلمات اوواني: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، اوبيا دا دعاء اوواني رب اغفرلي، وليد راوي ويلي دي چي اوكه داسي داسي ووئيل دعائي وكړه نو قبوله به شي او كچري پاخيدو او اودس ئي وكړو اومونځ ئي وكړو نومونځ به ئي قبول كړي شي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دى.

٣٤١٥_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا مَسْلَمَةُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: كَانَ عُمَيْرُ بْنُ هَانِيٍّ يُصَلِّي كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ سَجْدَةٍ، وَيُسَبِّحُ مِائَةَ أَلْفِ تَسْبِيحَةٍ. (١)

ترجمه : دمسلمه بن عمرو بيان دي فرمائي چي عمير بن هاني به هره ورځ زر ركعاتونه مونځ او يو لاکه پيري تسبيحات وئيل.

٢٧_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٤١٦_ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، وَوَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، وَأَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، وَعَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالُوا: حَدَّثَنَا هِشَامُ الدَّسْتَوَائِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي رَبِيعَةُ بْنُ كَعْبٍ الْأَسْلَمِيُّ، قَالَ: كُنْتُ أُبَيِّتُ عِنْدَ بَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُغْطِيهِ وَضُوءَهُ، فَأَسْمَعُهُ الْهَوِيَّ مِنَ اللَّيْلِ، يَقُولُ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" وَأَسْمَعُهُ الْهَوِيَّ مِنَ اللَّيْلِ، يَقُولُ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه : دربيعه بن كعب اسلمي بيان دي فرمائي چي ما به د نبي كريم صلي الله عليه وسلم د دروازي سره شپه تيروله او د اودس دپاره به مي ورته اوبه پيش كولي او ما به ورنه سمع الله

^١ _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٩١٨١)

^٢ _ صحيح مسلم / الصلاة ٢٣ (٢٨٩) . سنن ابى داود / الصلاة ٢١٢ (١٢٢٠) . سنن النسائي / التطبيق ٤٩ (١١٣٩) . وقيام الليل ٩

(١٦١٤) . سنن ابن ماجه / الدعاء ١٦ (١٦٤٩) (تحفة الأشراف: ٢٦٠٣) . ومسنند احمد (٣/٥٩)

لمن حمده الفاظ اوريدل او همدارنگي ما ورنه الحمد لله رب العالمين هم اوريدلي دي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

د ربيعه بن كعب اسلمي رضي الله عنه حالات

نوم ربيعه كنيه ابو فراس، ربيعه بن كعب بن يعمر اسلمي، مديني ته درسول الله صلي الله عليه وسلم نه پس مسلمان شوى وو او داصحاب صفه ملگری وو د مديني پيدائشي نه وو مگر داوسيدوپه وجه ورته مدني وئيلي شي (اسد الغابه).

ربيعه يو غير شادي شده انسان دى چي درسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت به يي كولو او دهغه داودس دپاره اوبه ساتل دده مخصوص خدمت دى په غزواتو كې يي هم شموليت كړى دى درسول الله صلي الله عليه وسلم دزندگي داخري لمحاتو پوري په مدينه كې اوسيدلو او بيا دوفات نبوي نه پس خپلي قبيلي ته واپس لاړو (مستدرک).

وفات: دحره دواقعي نه پس ۲۳ هجري كې وفات شو (مستدرک).

مرويات: دابن جوزي په قول دده دمروياتو شمير پينځلس دى او دبعضوپه نزد دده نه څلور روايات منقول دي چي يو په مسلم كې دى او باقي اصحاب السنن نقل كړي دي.

۲۸_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يوبل باب

۳۴۱۷_ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَالِدٍ بْنُ سَعِيدٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ خُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ قَالَ: "اللَّهُمَّ بِأَسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا"، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ، قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَا نَفْسِي بَعْدَ مَا أَمَاتَهَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: حذيفه رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چي كله به نبي كريم صلي الله عليه وسلم داوده كيدو اراده وكړه اوخپلي بستري ته به ورغلو نو دا دعا به يي اوويله: "اللَّهُمَّ بِأَسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا"، يعني ستا په نوم مړ كېږم اوژوندی كېږم، او چي كله به بيدار شو نو دا دعا به يي اوويله: "الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَا نَفْسِي بَعْدَ مَا أَمَاتَهَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ" يعني ثناء ده هغه ذات لره چي

۱ - اوردده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات - (۶۳۱۲) . والتوحيد ۱۴ (۴۹۹۴) . سنن ابی داود / الأدب ۱۰۷ (۵۰۴۹) . سنن

ابن ماجه / الدعاء ۱۶ (۲۸۸۰) (تحفة الأشراف: ۲۲۰۸) . ومسنند اسد (۵/۱۵۴) . وسنن الدارمي / الاستئذان ۵۲ (۲۷۲۸)

ژوندي يي کړو نفس زما پس دهغي نه چي مړ کړي يي وو، او خاص هغه ته پورته کيدل دي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: النشور: نشر کيدل، احياء ژوندي کول دباب افعال نه.

تشریح: خوب هم دمرگ په مثال دی نو خوب نه راوينيدل داسی شو لکه مرگ نه پس بيا ژوندي کيدل نو په دی نعمت دالله تعالي شکر ادا کول پکار دي.

وَالْيَهُ النَّشُورُ " ددي يو مطلب خو دادی چي انسان ته اول او اخر مرگ راخي او بيا به دحساب او کتاب دپاره الله تعالي ته ورخي دويم مطلب دادی چي په دي حديث کې دپريوتو حالت بيانولی شي چي ددينه پس الله تعالي مونږه دکار کسب دپاره راپورته کړو دپاڅيدو په وخت کې هم ددعا غوښتلو حکم دی او دپريوتو په وخت کې هم مقصد دادی چي دافعالو خاتمه هم په عبادت اوشي او ابتداء هم په عبادت اوشي.

کله چي سړی پريوخي نو گویا کې دی دمړي په حکم کې شو يعني په عارضي طور دده روح قبض کيږي ليکن کله چي بيدار شي نو دده روح راپريخودلی شي گویا کې شريعت دا اوونيل چي الله تعالي کله په ده کې دوباره روح واچوي نو دی دي شکر ادا کړي او دشکر طريقه شريعت پخپله اوخودله چي دا دعا دي اوواني.

۲۹_ بَاب مَا يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ إِلَى الصَّلَاةِ

دشپي چي کله څوک دخوب نه دمونځ دپاره راپاڅي کومه دعا به وائي

۳۴۱۸_ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ طَاوُسِ الْيَمَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ، يَقُولُ: "اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيَّامُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبْتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ

وَجْهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: دابن عباس ۛ ښه روايت دی چي نبي ۛ به کله دشپي قيام کولو نو دابه يي ونيل:

"اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيَّامُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبِّتُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ".

يعني اي الله ستادپاره تعريف دی ته داسمانونو اودزمکي نور يي ستادپاره تعريف دی ته داسمانونو اودزمکي تدبير کونکی يي ستادپاره تعريف دی چي ته داسمانونو اوزمکي اوڅه چي په دي کې دي دتولورب يي ته حق يي ستاوينا حقه ده ستاوعدده حقه ده ستاملاقات حق دی جنت حق دی دوزخ حق دی قيامت حق دی ای الله زه ستامطيع اوفرمان بردار یمه په تامي ايمان راوړی دی زماپه تاباندي اعتماد دی زه ستاطرف ته رجوع کونکی یم زه په مدد ستاسره جنگیرم اوتخپل فیصله کونکی گرځوم ته زماټول گناهونه معاف کړه کوم چي ماپخوا کړي دي څه چي ماددينه روستو کړي دي په پټه مي کړي دي اوکه په ښکاره باندې مي کړي دي ته زما معبود يي ستانه علاوه بل څوک معبود نشته دی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی. اود ابن عباس رضي الله عنهما په واسطه په نورو سندونو هم د رسول کریم نه مروی دي.

لغات: قدم يقدم قدامة په معني دزړيدو اود باب سمع نه په معني د راتلو اود باب تفعيل نه په معني دمخکي کيدو.

تشریح: رسول الله به اللهم اغفر لي ولي ونيل؟

سوال: رسول الله ولي استغفار ونيلو هغه خو دگناهونو نه پاک وو.

جواب: دامت کوم حالات چي ورته بيان شوي وو نو دهغي دطرف نه به يي استغفار ونيلو.

يا دا چي رسول الله ته ونيلی شوي وو چي ستانه پس به ددشمنانو سره سخت سخت جنگونه وي او ظاهره ده چي په جنگ کي لغزش هم ممکن دي نو احتياطا به يي استغفار زيات ونيلو يا دا چي الله تعالي فرمائي دي ان الله يحب التوابين، يعني الله تعالي توبه کونکي خوښوي.

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / التهجد ١ (١١٢٠)، والدعوات ١٠ (٦٢١٤)، والتوحيد ٨ (٤٢٨٥)، و ٢٢ (٤٢٢٢)، و ٢٥.

(٤٢٩٩)، صحيح مسلم / المسافرين ٢٦ (٤٦٩)، سنن ابی داود الصلاة ١٢١ (٤٤١)، سنن النسائي / قيام الليل ٩ (١٦٢٠)، سنن

ابن ماجه / الإقامة ١٨٠ (١٣٥٥)، (تحفة الأشراف: ٥٤٥١)، و مسند احمد (١/٢٩٨)، و سنن الدارمي / الصلاة ١٩٩ (١٥٢٤).

نور په دي وجه به يي الله تعالى نه دمغفرت دعا غوښتله چي الله تعالى ته نور هم محبوب او گرځي.

ماقدمت وما اخرت: يعني مخکني گناهونه او وروستني گناهونه کوم گناهونه چي انسان په ژوند کې کړي وي يعني قدمت دهغه گناهونو دپاره استعمالیږي کوم چي يي مخکې کړي وي او چي کوم وروسته کوي دهغي دپاره اخرت استعمالیږي.

۳۰_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یوبل باب

۳۴۱۹_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرَانَ بْنِ أَبِي لَيْلَى، حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ دَاوُدَ بْنِ عَلِيٍّ هُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَيْلَةٌ حِينَ فَرَّغَ مِنْ صَلَاتِهِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي وَتَجْمَعُ بِهَا أَمْرِي وَتَكْمُلُ بِهَا شَعْيِي وَتُصْلِحَ بِهَا غَائِبِي وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِي وَتُزَكِّي بِهَا عَمَلِي وَتُلْهِمُنِي بِهَا رُشْدِي وَتَرْزُقُنِي بِهَا الْفَقِيرَ وَتَعْصِمُنِي بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ، اللَّهُمَّ أَعْطِنِي إِيْمَانًا وَيَقِينًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ، وَرَحْمَةً أَتَالُ بِهَا شَرَفَ كَرَامَتِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ فِي الْعَطَاءِ وَيُزَوِّي فِي الْقَضَاءِ، وَنُزُلَ الشُّهَدَاءِ، وَعَيْشَ السُّعَدَاءِ، وَالنَّصَرَ عَلَى الْأَعْدَاءِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْزِلْ بِكَ حَاجَتِي وَإِنْ قَصَرَ رَأْيِي وَضَعَفَ عَمَلِي افْتَقَرْتُ إِلَى رَحْمَتِكَ، فَأَسْأَلُكَ يَا قَاضِيَ الْأُمُورِ وَيَا شَافِيَ الصُّدُورِ كَمَا تُجِيرُ بَيْنَ الْبُحُورِ أَنْ تُجِيرَنِي مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ وَمِنْ دَعْوَةِ الثُّبُورِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْقُبُورِ، اللَّهُمَّ مَا قَصَرَ عَنْهُ رَأْيِي وَلَمْ تَبْلُغْهُ نِيَّتِي وَلَمْ تَبْلُغْهُ مَسْأَلَتِي مِنْ خَيْرٍ وَعَدَّتْهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ خَيْرٍ أَنْتَ مُعْطِيهِ أَحَدًا مِنْ عِبَادِكَ، فَإِنِّي أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِيهِ وَأَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ ذَا الْحَبْلِ الشَّدِيدِ، وَالْأَمْرِ الرَّشِيدِ أَسْأَلُكَ الْأَمْنَ يَوْمَ الْوَعِيدِ، وَالْجَنَّةَ يَوْمَ الْخُلُودِ مَعَ الْمُقَرَّبِينَ الشُّهُودِ، الرُّكَّعِ السُّجُودِ، الْمُؤَفِّينَ بِالْعُهُودِ، إِلَيْكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ وَأَنْتَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مُهْتَدِينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ، سَلْمًا لِأَوْلِيَائِكَ وَعَدَاً لِأَعْدَائِكَ، نُحِبُّ بِحُبِّكَ مَنْ أَحَبَّكَ وَنُعَادِي بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ، اللَّهُمَّ هَذَا الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ الِاسْتِجَابَةُ، وَهَذَا الْجُهْدُ وَعَلَيْكَ التَّكْلَانُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي نُورًا فِي قَبْرِي وَنُورًا فِي قَلْبِي وَنُورًا مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ وَنُورًا مِنْ خَلْفِي وَنُورًا عَنْ يَمِينِي وَنُورًا عَنْ شِمَالِي وَنُورًا مِنْ فَوْقِي وَنُورًا مِنْ تَحْتِي وَنُورًا فِي سَمْعِي وَنُورًا فِي بَصَرِي وَنُورًا فِي شَعْرِي

وَنُورًا فِي بَشْرِي وَنُورًا فِي لَحْيِي وَنُورًا فِي دَمِي وَنُورًا فِي عِظَامِي، اللَّهُمَّ أَغْظِمْ لِي نُورًا وَأَعْظِمْ لِي نُورًا
وَأَجْعَلْ لِي نُورًا، سُبْحَانَ الَّذِي تَعَطَّفَ الْعِزَّ وَقَالَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِي لَيْسَ الْمَجْدُ وَتَكْرَمُ بِهِ، سُبْحَانَ
الَّذِي لَا يَنْبَغِي التَّسْبِيحُ إِلَّا لَهُ، سُبْحَانَ ذِي الْفَضْلِ وَالنِّعَمِ، سُبْحَانَ ذِي الْمَجْدِ وَالْكَرَمِ، سُبْحَانَ
ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى
مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَقَدْ رَوَى شُعْبَةُ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ ابْنِ
عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَلَمْ يَذْكُرْهُ بِطَوِيلِهِ. (١)

ترجمه: عبد الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي فرماني چي يوه شېه رسول الله صلي الله
عليه وسلم دتهجد مونځ نه فارغ شو او دا دعا يي وئيله:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي وَتَجْمَعُ بِهَا أُمْرِي وَتُلْمَ بِهَا شَعْبِي وَتُصْلِحَ بِهَا
غَائِبِي وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِي وَتُزَكِّي بِهَا عَمَلِي وَتُلْهِمْنِي بِهَا رُشْدِي وَتَرُدَّ بِهَا الْفِتْيَ وَتَعْصِمْنِي بِهَا مِنْ كُلِّ
سُوءٍ، اللَّهُمَّ أَعْظِمْ إِيْمَانًا وَيَقِينًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ، وَرَحْمَةً أَنَالُ بِهَا شَرَفَ كَرَامَتِكَ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْفَوْزَ فِي الْعَطَاءِ وَيُزَوِّى فِي الْقَضَاءِ، وَنُزْلَ الشَّهْدَاءِ، وَعَيْشَ السُّعْدَاءِ،
وَالنَّصْرَ عَلَى الْأَعْدَاءِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْزِلْ بِكَ حَاجَتِي وَإِنْ قَصَرَ رَأْيِي وَضَعْفَ عَمَلِي افْتَقَرْتُ إِلَى رَحْمَتِكَ،
فَأَسْأَلُكَ يَا قَاضِيَ الْأُمُورِ وَيَا شَافِيَ الصُّدُورِ كَمَا تُجِيرُ بَيْنَ الْبُحُورِ أَنْ تُجِيرَنِي مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ وَمِنْ
دَغْوَةِ الثُّبُورِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْقُبُورِ، اللَّهُمَّ مَا قَصَرَ عَنْهُ رَأْيِي وَلَمْ تَبْلُغْهُ نِيَّتِي وَلَمْ تَبْلُغْهُ مَسْأَلَتِي مِنْ
خَيْرٍ وَعَدَّتْهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ خَيْرَ أَنْتَ مُعْطِيهِ أَحَدًا مِنْ عِبَادِكَ، فَإِنِّي أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِيهِ وَأَسْأَلُكَ
بِرَحْمَتِكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ ذَا الْحَبْلِ الشَّدِيدِ، وَالْأَمْرِ الرَّشِيدِ أَسْأَلُكَ الْأَمْنَ يَوْمَ الْوَعِيدِ،
وَالْجَنَّةَ يَوْمَ الْخُلُودِ مَعَ الْمُقَرَّبِينَ الشُّهُودِ، الزُّكَّعِ السُّجُودِ، الْمُؤَفِّينَ بِالْعُهُودِ، إِنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ
وَأَنْتَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مُهْتَدِينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ، سَلِّمْ لَأَوْلِيَّائِكَ
وَعَدُوِّ الْأَعْدَاءِ، نُحِبُّ بِحُبِّكَ مَنْ أَحَبَّكَ وَلُعَادِي بَعْدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ، اللَّهُمَّ هَذَا الدُّعَاءُ وَعَلَيْكَ
الْإِسْتِجَابَةُ، وَهَذَا الْجَهْدُ وَعَلَيْكَ التُّكْلَانُ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي نُورًا فِي قَبْرِي وَنُورًا فِي قَلْبِي وَنُورًا مِنْ
بَيْنِ يَدَيَّ وَنُورًا مِنْ خَلْفِي وَنُورًا عَنْ يَمِينِي وَنُورًا عَنْ شِمَالِي وَنُورًا مِنْ فَوْقِي وَنُورًا مِنْ تَحْتِي وَنُورًا فِي
سُعْيِي وَنُورًا فِي بَصَرِي وَنُورًا فِي شَعْرِي وَنُورًا فِي بَشْرِي وَنُورًا فِي لَحْيِي وَنُورًا فِي دَمِي وَنُورًا فِي عِظَامِي.

اللَّهُمَّ أَعْظِمْ لِي نُورًا وَأَعْظِمْ لِي نُورًا، سُبْحَانَ الَّذِي تَعَطَّفَ الْعِزَّ وَقَالَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِي لَيْسَ الْمَجْدَ وَتَكْرَمَ بِهِ، سُبْحَانَ الَّذِي لَا يَنْبَغِي التَّسْبِيحُ إِلَّا لَهُ، سُبْحَانَ ذِي الْفَضْلِ وَالنِّعَمِ، سُبْحَانَ ذِي الْمَجْدِ وَالْكَرَمِ، سُبْحَانَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ "

يعني اي الله زه ستا نه دداسي رحمت طلبگار یم دکوم په ذریعه چي ته زما زړه ته هدايت اوکړي او دکوم په ذریعه چي زما معامله مستحکم کړي زما گډوډ کارونه درست کړي او ددي په ذریعه زما دباطن اصلاح اوکړي او ددي په ذریعه زما ظاهر شاندار کړي او ددي په ذریعه زما عمل پاک کړي او ددي په ذریعه زما نیغي لاري ته رهنمائي اوکړي، او ددي په ذریعه زمونږ خپل مینځ کي محبت واپس کړي او ددي په ذریعه مونږ دهرې بدی نه اوساتي، اي الله ته مونږ ته داسي ايمان او يقين راکړي چي بيا دهغي نه پس کفر طرف ته تلل نه وي، اي الله ته مونږ ته داسي رحمت راکړي دکوم په ذریعه چي په دنيا او اخرت کي ستا دكرامت شرف حاصلولي شم، اي الله زه ستا نه داسي بخشش او په قضاء کي کاميابي غواړم او زه ستا نه دشهيدانو پشان مهمان نوازي غواړم او دنیک بختو پشان خوشحاله زندگي درنه غواړم او دشمنانو په خلاف ستانه مدد غواړم زه اگر چي ناپوهه او کمزوري عمل والا بنده یم مگر زه دخپلو ضرورياتو سره تاته ځان دررسوم اي الله زه ستا درحمت محتاج یم اي دمعاملاتو فيصله کونکيه او اي دسينو دبيمارانو شفا ورکونکيه ته مالره دجهنم داورنه او دتباهي او بربادي داوازه نه او دخبرونو دفتنو نه او دمنکر او نکير دسوال نه په داسي شان سره بچ کړي لکه چي څنگه چي ته په سمندرونو کي په طوفاني حالت کي گیرشوو خلقو لره بچ کوي، اي الله کوم څيز ته درسيدو نه چي زما عقل قاصر دي او کوم څيز ته چي زما نيت او ارادي رسيدل نشي کولي او تا دهغي وعده دخپل مخلوق سره، کړي ده ما په هغي کي شامل کړي او داسي چي ما درنه غوښتلي نه دي او يا داسي کومه کاميابي چي ته يي پخپلو بندگانو کي چاته ورکوي ما هم ستا نه دهغي په غوښتونکو او خواهش کونکو کي شامل کړي او اي زما ربه دتمام جهان فالونکيه ستا درحمت په برکت ستا نه ددي څيز سوال کوم اي الله چي لوي قوت والايي او درستو کارونو والايي زه ستانه دوعيد په ورځ يعني دقيامت په ورځ امن غواړم او زه ستا نه هميشه دپاره ستادمقربو بندگانو، ستا دکلمه گو بندگانو او ستا په وړاندي دتيتيدونکو بندگانو او ستا په وړاندي سجده کونکو بندگانو او ستا په وړاندي داقرار پابندي کونکو بندگانو سره جنت ته دتلو دعا غواړم، اي ربه ته رحيم يي او ته ودود يي ته چي څه غواړي هغه کوي اي الله ته مونږ هدايت کونکي اوگرځي مگر داسي چي پخپله هم هدايت يافتې يي نه دا چي پخپله گمراهان يو او نه داسي چي نورو لره گمراه کونکي يو ستا د دوستانو دپاره چي کومه صلح وي او ستا د دوښمنانو دپاره چي کوم دوښمن وي، او څوک چي

ناسره محبت لري دهغه کس سره ستا دمحبت په سبب مونږ محبت کونکي جوړ کړي، او څوک چې ستا خلاف کوي مونږ ددهغه کس سره ستا د دوشمنۍ په سبب دوشمني کونکي جوړ کړي، اي الله دا زموږه دعا او درخواست دي او زموږ دا دعا قبوله کړي او هر څه ستا په لاس کي دي او دا زموږ کوشش دي او زموږ ستا په ذات اعتماد دي، اي الله ته زما قبر په نور منور کړي اي الله زما زړه دنور نه ډک کړي اي الله ته زما مخي ته او زما شاته او زما طرفونو ته نور خور کړي اي الله ته زما شاته نور او گرځوي او زما مخي ته نور او گرځوي اي الله ته زما دپاسه نور او گرځوي او ته زما دلاندي نور پيدا کړي اي الله ته زما په سترگو کي نور پيدا کړي او زما په غوږونو کي نور پيدا کړي اي الله ته زما په ويختو کي نور پيدا کړي او زما په څرمن کي نور پيدا کړي زما په غوښه کي نور پيدا کړي او زما په وينه کي نور پيدا کړي او زما دپاره په نور کي اضافه او کړي، پاک دي هغه ذات چاچي عزت لره خپل لباس گرځولي دي او صرف دعزت متعلق يي دشعار گرځولو حکم کړي دي، پاک دي هغه ذات چاچي مجد او شرف خپل لباس گرځولي دي دکوم په سبب چې هغه مکرم او مشرف شوي دي، پاک دي هغه ذات دچانه علاوه چې دبل چا دپاره تسبيح وئيل لائق نه دي، پاک دي فضل او نعمتونو والا او پاک دي مجد او کرم والا پاک دي عظمت او لويي والا.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يي صرف دابن ابی ليلى په سند پيژنو، دارنگي شعبه او سفيان ثوري دا روايت دسلمه بن كهيل دكريب نه دابن عباس په واسطه دنبی كريم صلي الله عليه وسلم نه مختصر نقل کړي دي

۳۱_ باب مَا جَاءَ فِي الدُّعَاءِ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ بِاللَّيْلِ

دشپي وخت کي د مونږ شروع کولو متعلق ددعا بيان

۳۱۲۰_ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ؟ قَالَتْ: "كَانَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ رَبِّ جَبْرِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ

إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)
ترجمه: دابوسلمه بيان دي مادعائشه رضي الله عنها نه تپوس اوکړو دشپي چي به کله رسول
 الله صلي الله عليه وسلم دتهجد دپاره پاڅيدو نو دمونځ شروع کولو موقعه کي به يي څه ونييل
 راته يي او فرمائيل دشپي چي به په مونځ او دريدو نو دمونځ شروع کولو وخت کي به يي دا دعا
 ونيله

"اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرِيلَ، وَمِيكَائِيلَ، وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ،
 أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ تَهْدِي
 مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ"

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي

۳۲_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۳۴۲۱_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ الْمَاجَشُونِ، حَدَّثَنِي أَبِي،
 عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا
 وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ
 أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي
 وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا
 يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِنَّهُ لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، آمَنْتُ بِكَ تَبَارَكْتَ
 وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ"، فَإِذَا رَكَعَ، قَالَ: "اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسَلَمْتُ
 خَشَعْتُ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمَعْنِي وَعِظَامِي وَعَصَبِي"، فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ، قَالَ: "اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ
 مِلءَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِينَ وَمِلءَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ"، فَإِذَا سَجَدَ، قَالَ:

١_ صحيح مسلم/المسافرين ۲۶ (۴۴۰)، سنن أبي داود/الصلاة ۱۲۱ (۴۶۴)، سنن النسائي/قيام الليل ۱۲ (۱۶۲۶)، سنن

ابن ماجه/الإقامة ۱۸۰ (۱۲۵۴) (تحفة الأشراف: ۱۴۴۹)

اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ فَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ، ثُمَّ يَكُونُ آخِرَ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالسَّلَامِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: علي بن ابي طالب ﷺ فرمائي چي رسول الله ﷺ به كله دمونخ دپاره اودريدلو نو دا دعا وئيله:

«وجهت وجهي للذي فطر السموات والأرض حنيفاً وما أنا من المشركين إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين لا شريك له وبذلك أمرت وأنا من المسلمين اللهم أنت الملك لا إله إلا أنت أنت ربي وأنا عبدك ظلمت نفسي واعترفت بذنبي فاغفر لي ذنوبي جميعاً إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت واهدني لأحسن الأخلاق لا يهدي لأحسنها إلا أنت واصرف عني سيئها إنه لا يصرف عني سيئها إلا أنت آمنت بك تباركت وتعاليت أستغفرك وأتوب إليك»

ماخپل مخ دهغه ذات طرف ته متوجه كړی دی چاچي زمكه او اسمانونه پيدا كړي دي زه د مشركانو نه نه يم، بې شكه زما مونخ زما قرباني زما ژوند او مړه كيدل دالله رب العالمين دپاره دي دهغه څوك سيال نشته دی ماته ددی حكم شوی دی اوزه د اطاعت گذارونه يم، ای الله ته هم بادشاه یی ستانه علاوه بل څوك معبود نشته، ته زما پالونكى یی اوزه ستا بنده يم ماپه خپل خان باندی زیاتى كړی دی زه دخپلو گناهونو اعتراف كوم پس زما ټول گناهونه معاف كړه ستانه علاوه بل څوك گناهونه نه شي معاف كولى زما دخو اخلاقو طرف ته رهنمائي او كړه دخو اخلاقو توفيق ستاد طرف نه ميلاوېږي بد اخلاق زمانه لری كړی بد عادتونه ته لری كولى شي زه ستا په دربار كې حاضر يم بيا حاضر يم ستامطيع فرمانبرداريم خيراو نيكی ټول ستا په لاسونو كې دي اودخه شر نسبت ستا طرف ته نه دی ته ددير برکت اورفعت خاوند یی اوزه ستانه مغفرت غواړم اوتاته توبه كوم، او كله چي به یی ركوع كوله نو داسي به یی وئیل:

«اللهم لك ركعت وبك آمنت ولك أسلمت خشع لك سمعي وبصري ومغني وعظامي وعصبي»

ای الله زه ستا دپاره ټيټيږم په تامي ايمان راوړی دی اوستامطيع يم زما غوږونه زما سترگی

١ - صحيح مسلم/المسافرين ٢٦ (٤٦٨)، دالصلاة ١٢١ (٤٦٠)، سنن النسائي/الافتتاح ١٤ (٨٩٨)، سنن ابن ماجه/الإقامة ١٥ (٨٢٣)، (تحفة الأشراف: ١٠٢٢٨)، و مسند احمد (١/٩٣، ٩٥، ١٠٢)، و سنن الدارمي/الصلاة ٢٢ (١٢٤٣)، وانظر حديث رقم

زما هډو کي زما مازغه اوزما پتي ټول ستا په مخکي عاجز دي:

«اللهم ربنا لك الحمد ملء السموات والأرضين وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء

بعد»

او کله چي به يي در کوع نه سر او چتولو نو فرمايل به يي سمع الله لمن حمده ربنا لك الحمد ،
يعني الله تعالي دهغه خبره واوريدله چاچي دهغه حمد بيان کړو اي زمونږه ربه ستادپاره
تعريف دی په اسمانونو اوزمکي چي ډکي شي اوددوي مينځ چي ډک شي اوددي نه وروسته
دهرشي ډکيدلو برابر خومره چي ته او غواړي (په دومره مقدار) او کله چي به يي سجده کوله
نوداسي به يي وئيل :

: «اللهم لك سجدت وبك آمنت ولك أسلمت سجد وجهي للذي خلقه فصوره وشق سمعه وبصره
فتبارك الله أحسن الخالقين»

اي الله ماتاته سجده لگولی ده په تامي ايمان راوړی دی اوستا مطيع او فرسان بردار يم زما مخ
دهغه ذات دپاره سجده کړی ده چاچي دا پيدا کړی دی هغه ته يي شکل ورکړی دی نو بهتر
شکل يي ورکړی دی او په دی کې يي غوږونه او سترگی جوړی کړي دي ډير دبرکتونو والا الله
دي څوک چي بهترين پيدا کونکی دی او کله چي به يي دمونځ نه سلام گرځولو نودا دعا به يي
کوله:

«اللهم اغفر لي ما قدمت وما أخرت وما أسررت وما أعلنت وما أنت أعلم به مني أنت المقدم
وأنت المؤخر لا إله إلا أنت»

اللهم اغفر لي ما قدمت اي الله زما ټول گناهونه اوزما ټول کوتاهياني معاف کړي کوم چي
ما مخکي کړي دي او کوم چي ماروستو کړي دي کوم چي مي په پټه کړي دي او کوم چي مي په
ښکاره کړي دي او خومره چي زه دحد نه تير شوی وم اود کومو چي ته زمانه زيات خبرداري ته
خو (په نيکي او خير کي) وړاندي کونکی اوروستي کونکی يي ستانه علاوه بل معبود نشته
دی.

امام ترمذي رحمه الله ، دا حديث حسن صحيح دی

٣٤٢٢_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي
سَلَمَةَ، وَيُوسُفُ بْنُ الْمَاجِشُونِ، قَالَ عَبْدُ الْعَزِيزِ: حَدَّثَنِي عَمِّي، وَقَالَ يُوسُفُ أَخْبَرَنِي أَبِي،
مُحَمَّدُ بْنُ الْأَعْرَجِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: "وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ"، فَإِذَا رَكَعَ، قَالَ: "اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَعِظَامِي وَعَصْبِي"، فَإِذَا رَفَعَ، قَالَ: "اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّمَاءِ وَمِلءَ الْأَرْضِ وَمِلءَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ" فَإِذَا سَجَدَ، قَالَ: "اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ فَصُورَةً وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ"، ثُمَّ يَقُولُ مِنْ آخِرِ مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: علي بن ابی طالب ؑ فرمائي چي رسول الله ﷺ به كله دموئخ دپاره اودريدلو نو دا دعا وئيله:

«وجهت وجهي للذي فطر السموات والأرض حنيفاً وما أنا من المشركين إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين لا شريك له وبذلك أمرت وأنا من المسلمين اللهم أنت الملك لا إله إلا أنت أنت ربي وأنا عبدك ظلمت نفسي واعترفت بذنبي فاغفر لي ذنوبي جميعاً إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت واهدني لأحسن الأخلاق لا يهدي لأحسنها إلا أنت واصرف عني سيئها إنه لا يصرف عني سيئها إلا أنت آمنت بك تباركت وتعاليت أستغفرك وأتوب إليك وسعديك والخير كله في يديك والشر ليس إليك أنا بك وإليك تباركت وتعاليت أستغفرك وأتوب إليك»

ما خپل مخ دهغه ذات طرف ته متوجه كړی دی چاچي زمكه او اسمانونه پيدا كړي دي زه د مشركانو نه نه يم، بى شكه زما موئخ زما قرباني زما ژوند او مړه كيدل دالله رب العالمين دپاره

^١ - صحيح مسلم/المسافرين ٢٦ (٤٦٨)، دالصلاة ١٢١ (٤٦٠)، سنن النسائي/الافتتاح ١٤ (٨٩٨)، سنن ابن ماجه/الإقامة ١٥ (٨٦٢) (تحفة الأشراف: ١٠٢٢٨)، ومسند احمد (١/٩٢، ٩٥، ١٠٢)، وسنن الدارمي/الصلاة ٢٢ (١٢٤٢)، وانظر حديث رقم

دي دهغه څوك سيال نشته دی ماته ددی حکم شوی دی اوزه د اطاعت گذارونه یم ، ای الله ته هم بادشاه یی ستانه علاوه بل څوک معبود نشته ، ته زما پالونکی یی اوزه ستا بنده یم مایه خپل خان باندی زیاتی کړی دی زه دخپلو گناهونو اعتراف کوم پس زما ټول گناهونه معاف کړه ستانه علاوه بل څوک گناهونه نه شي معاف کولی زما دخو اخلاقو طرف ته رهنمائي او کړه دخو اخلاقو توفیق ستا د طرف نه میلا ویري بد اخلاق زمانه لری کړی بد عادتونه ته لری کولی شي زه ستا په دربار کې حاضر یم بیا حاضر یم ستا مطیع فرمانبردار یم خیرا و نیکی ټول ستا په لاسونو کې دي اودڅه شر نسبت ستا طرف ته نه دی ته دیر برکت اورفعت خاوند یی اوزه ستانه مغفرت غواړم او تاته توبه کوم ، حاضر یم او د حکم تابعدار یم او خیر ټول ستا په لاس کې دی او شر ستا دپاره نه دي ، او ستا د عذاب نه صرف ته پناهي ورکولی شي ، ته برکت والا یی او لویي شان والا ستا نه بخښنه غواړم او تاته توبه او باسم او کله چي به یی رکوع کوله نو داسي به یی وئیل:

«اللهم لك ركعت وبك أمنت ولك أسلمت خشع لك سمعي وبصري ومخي وعظامي وعصبي»
ای الله زه ستا دپاره ټیټیږم په تامي ایمان راوړی دی اوستا مطیع یم زما غوږونه زما سترگی زما هډوکي زما مازغه اوزما پتی ټول ستا په مخکې عاجز دي": او چي د رکوع نه به پوته دا دعا به یی وئیل: «اللهم ربنا لك الحمد ملء السموات والأرضين وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد» ای زموږه ربه ستا دپاره تعریف دی په اسمانونو اوزمکي چي ډکي شي اوددوي مینځ چي ډک شي اوددي نه وروسته دهرشي ډکيدلو برابر څومره چي ته او غواړی په دومره مقدار، او کله چي به یی سجده کوله نو داسی به یی وئیل:

«اللهم لك سجدت وبك أمنت ولك أسلمت سجد وجهي للذي خلقه فصورة وشق سبعة وبصره فتبارك الله أحسن الخالقين»

ای الله ماتاته سجده لگولی ده په تامي ایمان راوړی دی اوستا مطیع او فرمان بردار یم زما مخ دهغه ذات دپاره سجده کړی ده چاچي داپیدا کړی دی هغه ته یی شکل ورکړی دی نوبه تر شکل یی ورکړی دی او په دی کې یی غوږونه اوسترگی جوړی کړي دي دیر دبرکتونو والا الله دي څوک چي بهترین پیدا کونکی دی ، او کله چي به یی دموځ نه سلام گرځولو نو دا دعا به یی کوله:

«اللهم اغفر لي ما قدمت وما أخرت وما أسررت وما أعلنت وما أنت أعلم به مني أنت المقدم وأنت المؤخر لا إله إلا أنت»

اي الله زما تبول گناهونه اوزما تبول کوتاهياني معاف کړي کوم چي مامخکې کړي دي او کوم چي ماروستو کړي دي کوم چي مي په پته کړي دي او کوم چي مي په ښکاره کړي دي او خومره چي زه دحد نه تير شوی وم اود کومو چي ته زمانه زيات خبرداري ته خو (په نيکي او خير کي) وړاندي کونکي اوروستي کونکي يي سبتانه علاوه بل معبود نشته دی. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

۳۴۲۳- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ: "كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، وَيَضَعُ ذَلِكَ أَيْضًا إِذَا قَضَى قِرَاءَتَهُ وَأَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ، وَيَضَعُهَا إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، وَلَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ صَلَاتِهِ وَهُوَ قَاعِدٌ، وَإِذَا قَامَ مِنْ سَجْدَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ كَذَلِكَ فَكَثَّرَ، وَيَقُولُ حِينَ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ بَعْدَ التَّكْبِيرِ: وَجْهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي قَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُ زِلِّي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، وَلَا مُنْجَا وَلَا مَلْجَأَ إِلَّا إِلَيْكَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ"، ثُمَّ يَقْرَأُ، فَإِذَا رَكَعَ كَانَ كَلَامُهُ فِي رُكُوعِهِ أَنْ يَقُولَ: "اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَأَنْتَ رَبِّي خَشَعْتُ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمَعْنِي وَعَظْمِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ"، فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، قَالَ: "سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، ثُمَّ يُتْبِعُهَا اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ مِلءَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمِثْلَهُ مَا هِشْتُ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ"، فَإِذَا سَجَدَ قَالَ فِي سُجُودِهِ: "اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَأَنْتَ رَبِّي سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ"، وَيَقُولُ عِنْدَ انْصِرَافِهِ مِنَ الصَّلَاةِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ أَنْتَ إِلَهِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ"، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَالْعَمَلُ عَلَى هَذَا عِنْدَ الشَّافِعِيِّ وَبَعْضُ أَصْحَابِنَا، قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَأَحْمَدُ لَا يَرَاهُ، وَقَالَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ وَغَيْرِهِمْ

يَقُولُ: هَذَا فِي صَلَاةِ التَّطَوُّعِ وَلَا يَقُولُهُ فِي الْمَكْتُوبَةِ، سَمِعْتُ أَبَا إِسْمَاعِيلَ يَغْنِي التَّرْمِذِيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ يُونُسَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ الْهَاشِمِيَّ، يَقُولُ: وَذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ، فَقَالَ: هَذَا عِنْدَنَا مِثْلُ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ. (١)

ترجمه: علي بن ابی طالب ﷺ فرمائي چي رسول الله ﷺ به كله د فرض مونخ دپاره اودريدلو لاسونه به يي د اوږو پوري پورته كړل، او چي قراءت به يي پوره كړو نو به يي هم دا كار كولو، اود ركوع وخت كي به يي هم دا كار كولو، او چي دركوع نه به يي سر پورته كړو به يي هم دا كار كولو، او سمع الله لمن حمده به يي وويل، او په مونخ كي به يي د ناستي په حالت كي هيڅ قسم لاس نه پورته كول، او چي ددوه سجده نه به پورته نو لاسونه به يي پورته كړل او د مونخ شروع كولو وخت كي به يي د تكبير نه پس دا دعا وئيله:

«وجهت وجهي للذي فطر السموات والأرض حنيفاً وما أنا من المشركين إن صلاتي ونسكي ومحياي ومماتي لله رب العالمين لا شريك له وبذلك أمرت وأنا من المسلمين اللهم أنت الملك لا إله إلا أنت أنت ربي وأنا عبدك ظلمت نفسي واعترفت بذنبي فاغفر لي ذنوبي جميعاً إنه لا يغفر الذنوب إلا أنت واهدني لأحسن الأخلاق لا يهدي لأحسنها إلا أنت واصرف عني سيئها إنه لا يصرف عني سيئها إلا أنت آمنت بك تباركت وتعاليت أستغفرك وأتوب إليك وسعديك والخير كله في يديك والشر ليس إليك أنا بك وإليك تباركت وتعاليت أستغفرك وأتوب إليك»

ما خپل مخ دهغه ذات طرف ته متوجه كړی دی چاچي زمكه او اسمانونه پيدا كړي دي زه د مشركانو نه یم، بی شكه زما مونخ زما قرباني زما ژوند او مړه كيدل دالله رب العالمين دپاره دي دهغه څوك سيال نشته دی ماته ددی حكم شوی دی اوزه د اطاعت گذارونه یم، ای الله ته هم بادشاه یی ستانه علاوه بل څوك معبود نشته، ته زما پالونکی یی اوزه ستا بنده یم مایه خپل خان باندی زیاتی كړی دی زه دخپلو گناهونو اعتراف كوم پس زما ټول گناهونه معاف كړه ستانه علاوه بل څوك گناهونه نه شي معاف كولی زما دخو اخلاقو طرف ته رهنمائي او كړه دخو اخلاقو توفیق ستا د طرف نه ميلاويږي بد اخلاق زمانه لری كړی بد عادتونه ته لری كولی شي زه ستا په دربار كې حاضر یم بیا حاضر یم ستا مطيع فرمانبردار یم خیرا ونيكي ټول ستا په

١ - سنن ابی داود/ الصلاة ١١٨ (٤٢٢)، سنن النسائي/ الافتتاح ١٤ (٨٩٨)، سنن ابن ماجه/ الإقامة ١٥ (٨٦٢) تحفة

الأشراف: (١٠٢٢٨)، سنن الدارمي/ الصلاة ٢٢ (١٢٤٢)

لاسونو کي دي اودخه شر نسبت ستا طرف ته نه دی ته ډیر برکت اورفعت ځاوند یی اوزه ستانه مغفرت غواړم اوتاته توبه کوم ، حاضر یم او د حکم تابعدار یم او خیر ټول ستا په لاس کي دی او شر ستا دپاره نه دي ، او ستاد عذاب نه صرف ته پناه یی ورکولی شي ، ته برکت والا یی او لویي شان والا ستا نه بخښنه غواړم او تاته توبه اوباسم او کله چي به یی رکوع کوله نو داسي به یی وئیل:

«اللهم لك ركعت وبك آمنت ولك أسلمت خشع لك سمعي وبصري ومغني وعظامي وعصبي»

ای الله زه ستادپاره ټیټیږم په تامي ایمان راوړی دی اوستامطیع یم زما غوږونه زما سترگی زما هډوکي زما مازغه اوزما پټی ټول ستا په مخکي عاجز دي: " او چي د رکوع نه به پوته دا دعا به یی وئیل:

«اللهم ربنا لك الحمد ملء السموات والأرضين وملء ما بينهما وملء ما شئت من شيء بعد»

ای زمونږه ربه ستادپاره تعریف دی په اسمانونو اوزمکي چي ډکي شي اوددوي مینځ چي ډک شي اوددي نه وروسته دهرشي ډکيدلو برابر څومره چي ته او غواړی په دومره مقدار او کله چي به یی سجده کوله نوداسی به یی وئیل:

«اللهم لك سجدت وبك آمنت ولك أسلمت سجد وجهي للذي خلقه فصورة وشق سمعه وبصره

فتبارك الله أحسن الخالقين»

ای الله ماتاته سجده لگولی ده په تامي ایمان راوړی دی اوستامطیع او فرمان بردار یم زما مخ دهغه ذات دپاره سجده کړی ده چاچي داپیدا کړی دی هغه ته یی شکل ورکړی دی نوبه تر شکل یی ورکړی دی او په دی کي یی غوږونه اوسترگی جوړی کړي دي ډیر دبرکتونو والا الله دي څوک چي بهترین پیدا کونکی دی ، او کله چي به یی دمونځ نه سلام گرځولو نودا دعا به یی کوله:

«اللهم اغفر لي ما قدمت وما أخرت وما أسررت وما أعلنت وما أنت أعلم به مني أنت المقدم

وأنت المؤخر لا إله إلا أنت»

ای الله زما ټول گناهونه اوزما ټول کوتاهیاني معاف کړي کوم چي مامخکي کړي دي او کوم چي ماروستو کړي دي کوم چي مي په پټه کړي دي او کوم چي مي په ښکاره کړي دي او څومره چي زه دحد نه تیر شوی وم اود کومو چي ته زمانه زیات خبردار یی ته خو (په نیکی او خیر کي) وړاندي کونکی اوروستي کونکی یی ستانه علاوه بل معبود نشته دی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی. اود بعضي شوافعو او زمونږ دبعضي فقهاو په دي باندي عمل دی امام ترمذي رحمه الله وايي: مگر امام احمد بن حنبل ددی قائل

نه دی، مگر د کوفي وغيره بعضي اهل علم وايي چي دا کار په نفلي مونخونو کي کول پکار دي او په فرائضو کي به داسي نه کوي، د ابو اسماعيل الترمذي نه مي اوريدلي دي چي محمد بن اسماعيل بن يوسف به وئيل چي سليمان بن داود هاشمي په دي باندي قول کړی دی او بيا يي دا حديث ذکر کړو او وئيل يي دا روايت زمونږ په نزد د زهري دروايت پشان دی چي د سالم په واسطه يي دهغه دپلار نه نقل کوي.

۳۳_ باب مَا يَقُولُ فِي سُجُودِ الْقُرْآنِ

په سجده د تلاوت کي څه وئيل پکار دي

۳۴۲۴_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ خُنَيْسٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، قَالَ: قَالَ لِيَا بْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي يَزِيدَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَأَيْتُنِي اللَّيْلَةَ وَأَنَا نَائِمٌ كَأَنِّي كُنْتُ أَصْلِي خَلْفَ شَجَرَةٍ، فَسَجَدْتُ فَسَجَدَتِ الشَّجَرَةُ لِسُجُودِي وَسَبَّحَتْهَا وَهِيَ تَقُولُ: اللَّهُمَّ اكْتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا، وَضَعْ عَنِّي بِهَا وَزْرًا، وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا، وَتَقْبَلْهَا مِنِّي كَمَا تَقْبَلُهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ لِي جَدُّكَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، فَقَرَأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجْدَةً ثُمَّ سَجَدَ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَسَبَّحَتْهُ وَهُوَ يَقُولُ مِثْلَ مَا أَخْبَرَهُ الرَّجُلُ عَنْ قَوْلِ الشَّجَرَةِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ. (١)

ترجمه: د ابن عباس رضي الله عنهما بيان دي يو کس عرض او کړو اي د الله رسوله زه اوده وم چي دشپي مي ته په خوب کي اوليدلي چي يوي وني شاته دي مونخ کولو ما سجده او کړه نو اوني هم زما شاته زما د سجدې په متابعت کي سجده او کړه ما ثناء وئيله "اللهم اكتب لي بها عندك أجرا وضع عني بها وزرا واجعلها لي عندك ذخرا وتقبلها مني كما تقبلتها من عبدك داود" يعني اي الله ددي په بدل کي ته زما دپاره اجر او ثواب اوليکي او ددي په عوض کي زما نه دگناهونو بوج کوز کړي او دي لره زما دپاره دخان سره په اخرت کي ذخيره کړي او دا زما دپاره داسي قبول کړي څنگه چي تادخپل بنده داود عليه السلام دعا قبوله کړي ده، ابن جريج وائي ماته ستاسو يعني د حسين بن عبيد الله، نيکه عبيد الله او وئيل ابن عباس وئيلي

دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دي موقعه دسجدي يو ايت تلاوت كړو او بيا يي سجده او كړه ابن عباس وائي ما ورنه په سجده كي واوريډل چي دا دعا يي ونيله " اللَّهُمَّ اكْتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا، وَضَعْ عَنِّي بِهَا وَزْرًا، وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا، وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ "

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو او په دي باب كي دابوسعيد خدري نه هم روايت وارد دي

۳۴۲۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدُ الْحَذَّاءُ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: " كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي سُجُودِ الْقُرْآنِ بِاللَّيْلِ: سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

تخريج: انظر حديث رقم ۵۸۰

ترجمه: دام المومنين عائشه رضي الله عنها نه روايت دي فرمائي چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم به دشيپي دتلاوت په سجده كي دا دعا ونيله: « سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ ». يعني زما مخ ماهغه ذات ته كيخود چاچي پيدا كړي او غوږونه او سترگي او طاقت نې وركړي دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

۳۴- بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ

دكور نه وتلو وخت كي ددعا غوښتلو بيان

۳۴۲۶- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قَالَ يَغْنِي إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، يُقَالُ لَهُ كُفَيْتَ وَوُقِيَتْ وَكُنْتُمْ عَنْهُ الشَّيْطَانُ ". قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا

الْوَجْه. (١)

ترجمه : دانس رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي چي چا دکور نه دبهر وتلو په وخت کې دا جملې اووئيلى بسم الله توکلت علي الله ولا حول ولا قوة الا بالله (دالله په نامه دکوره اوخم په الله مي توکل دی دگناه نه بچ کيدو او نيکي کولو هيڅ طاقت نه لرم بي دالله دامدا نه) هغه ته اووئيلى شوتاته هدايت اوشو ستا ذمه واري واخيستی شوه او بچ کړی شوی او شيطان ترينه په ډډه شو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او مونږ يې صرف په همدي سند پيژنو.

لغات: وقيت وقې وقاية دضرب نه معني دچا حفاظت کول.

تشرېح : دکور نه وتلو په وخت کې بل چاته ددعا کولو وضاحت.

په يوبل روايت کې دا دعا په زيات وضاحت سره راغلي ده چي په اخر کې يې دا الفاظ دي "فتنحي له الشيطان ويقول الشيطان اخر كيف لك برجل قدهدي وكفي ووفي" يعني بيا ددينه پس شيطان دده نه لري شي او بل شيطان ده ته اوواني چي اوس به دی څنگه قابو کيدی شي ده ته خو نيغه لار اوخودلی شوه او دنورو نه مستغني کړی شو او دتمامو بدو کارونو نه بچ کړی شو.

اگر چي علماؤ ددي دعا استحباب ليکلی دی ليکن تاسو اوگورئ چي دشریعت په مستحبو کارونو کې څومره مستحب دی په مستحبو کې چي څومره حفاظت دی نو په سنن او واجباتو او فرانضو کې به څومره وي په دي دعا کې دالله په ذات توکل او اعتماد دی او دلا حول په ذريعه خپله عاجزي خودل دي ددي په سبب انسان ته الله دطرفه هدايت انعام ملاوېرې مطلب دادی چي هدايت ددي خبري نوم دی چي بنده دي الله ياد اوساتي او په هغه باندي دکامل اعتماد کولو سره به خپل ټول کارونه الله تعالي ته سپاري.

۳۵_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يوبل باب

۳۴۲۷_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ عَامِرِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ، قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ"

اللَّهُ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَزِلَ أَوْ نُضِلَّ أَوْ نُظْلِمَ أَوْ نُظْلَمَ أَوْ نَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيْنَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دام المومنين ام سلمه محزوميه رضي الله عنها نه (چي نوم يي هندبنت حذيفه دي) روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به چي دكوره وتونو دا به يي فرمائيل: «بسم الله توكلت على الله اللهم إنا نعوذ بك من أن نزل أو نضل أو نظلّم أو نظلّم أو نجهل أو يجهل علينا» دالله په نوم دكوره اوخم او په الله مي توكل دي يا الله زه ستا نه پناه غوارم ددي نه چي گمراه شم يا مي خوك گمراکري او ددي نه چي خطا شم يا مي خوك خطا کري او ددينه چي په چا زياتي او کرم يا راباندي خوك زياتي او کري او ددي نه چي نارامي او کرم يا راباندي خوك نارامي او کري.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: ذلّ ذلاد ضرب نه معني دخويدلو دي.

اجهل: جهل جهلا دسمع نه په معني دنه پوهيدو دي، که په صله کې يي علي راشي نوبيا به معني دظاهرولو دجهالت وي.

تشریح: بسم الله الخ، دا دعا به نبي کریم صلي الله عليه وسلم هم دکور نه دوتلو په وخت کې غوښتله نو په دي بنا مونږ لره ددي دعا اهتمام کول پکار دي او ددي دعا په برکت سره به انشاء الله هيڅ يو انسان ددنیا او آخرت دناکامی سره مخامخ نشي.

"ان اضل" چي گمراه شم، ددينه مراد دادی چي ای الله زه ستانه سوال کوم چي دکومو کارونو په طلب پسي زه روان یم هغه زمانه پټ او نه ساتي.

ازل او ازل: ددينه مراد گناه ده مطلب دادی چي زه نه پخپله گناه او کرم او نه مي بل خوك گناه ته تيار کري.

اظلم او اظلم: چي زه نه په چا ظلم او کرم او نه دظلم ذريعه او گرخم او نه بل خوك په ما ظلم او کري ځکه چي دقيامت په ورځ به دظلم ډيره سخته سزا وي په يوروايت کې دي "اظلم ظلمات يوم القيامة" يعني ظلم به دقيامت په ورځ دتيارو په شکل کې وي.

اجهل او يجهل عليها: چي نه زه پخپله په چا جهالت او کرم او نه په ماباندي جهالت اوشي ددي جهالت نه مراد دادی چي چاته ضرر او نه رسوم ياماته خوك ضرر او نه رسوي.

١ - سنن ابی داود/الأدب ١١٢ (٥٠٩٢)، سنن النسائي/الاستعاذة ٢٠ (٥٢٨٨)، ٢٥ (٥٥٣١)، سنن ابن ماجه/الدعاء ١٨ (٢٨٨٢).

(تحفة الأشراف: ١٨١٦٨)، و مسند احمد (٢/٢٠٦، ٢١٨، ٢٢٢).

دام سلمه رضي الله عنها مختصر حالات

نوم هند كنيه ام سلمه په قريشو كې دمخزوم خاندان سره يې تعلق وو سلسله دنسب يې داده هند بنت ابي اميه سهل بن مغيره بن عبد الله بن عمرو بن مخزوم دپلار نوم يې ابو اميه وو او انتھاني سخي انسان وو.

اوله نكاح يې د عبد الله بن اسد چي په ابو سلمه مشهور وو شوي وه او دا د ابو سلمه دتره خوي وو او در رسول الله صلي الله عليه وسلم رضاعي ورور وو اسلام په ابتداء كې دخپل خاوند سره مسلماننه شوي وه او حبشي ته يې هجرت هم كړې وو خو اخر په عزوه احد كې ددي خاوند زخمي شو او جمالي ثاني كې دهجرت په څلورم كال ددي زخمونو په وجه وفات شو.

رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته اوفرمائيل صبر كوه او دده دپاره دمغفرت دعا غواړه او داسي وايه اې الله دده نه بهتر جانشين ماته راكړي څه موده پس ابوبكر رضي الله عنه ام سلمه ته دنكاح پيغام ور كړو خو هغي قبول نكړو بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم دنكاح پيغام ور كړو نو ام سلمه او وئيل په ما كې يو څو خبري دي يوزه سخته غيرتي يم، دويم بال بچي داره يم، دريم عمر مي زيات دى، خو رسول الله صلي الله عليه وسلم دا ټولي خبري قبولي كړي او ددي سره يې نكاح او كړه دا نكاح په شوال كې شوي وه (نسائي ۱۱۵).

دهجرت په يولسم كال نبي كريم صلي الله عليه وسلم بيمار وو يوه ورځ يې طبيعت ډير خراب شو نو ام سلمه رضي الله عنها چغه كړه نو رسول الله منع كړه او ورته يې اوفرمائيل چي دا خو دمسلمان شان نه دى.

وفات: په كوم كال چي دحره واقعه پيښه شوي وه ۲۳ هجري كې نوپه همدغه كال ام سلمه وفات شوي وه او په دغه وخت كې ددي عمر ۸۴ كلونه وو چي ابوهريره رضي الله عنه ورباندي جنازه او كړه دمروياتو شمير يې ۳۷۸ دى ۱۳ پكې متفق عليه دى.

۳۶_ باب مَا يَقُولُ إِذَا دَخَلَ الشُّوقَ

بازارته داخلیدو وخت کي کومه دعا وویل پکار دي

۳۴۲۸_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا أَزْهَرُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ، قَالَ: قَدِمْتُ مَكَّةَ فَلَقَيْتَنِي أَخِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فَحَدَّثَنِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ دَخَلَ الشُّوقَ، فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفٍ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفٍ سَيِّئَةٍ وَرَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفٍ دَرَجَةٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ

غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَاهُ عُمَرُو بْنُ دِينَارٍ وَهُوَ قَهْرَمَانُ آلِ الزُّبَيْرِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ هَذَا الْحَدِيثُ نَحْوَهُ. (١)

ترجمه: د عمر فاروق رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي بازار ته د داخلیدو وخت کي دا کلمات اولوستل " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ سَمِيُّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، "يعني نشته هيڅوک لائق د بندگۍ مگر صرف الله تعالي دي يواځي چي هيڅ قسم شريک ورسره نشته خاص دهغه دپاره بادشاهي ده خاص هغه لره حمد او ثناء ده او خاص هغه ژوندي کول او مړه کول کوي او هغه ژوندي دي چي هيڅ کله ورباندي مرگ نه راځي او په لاس کي يي خير دي او يقينا هغه په هر څه قادر دي، نو الله تعالي به دده دپاره لس نيکياني اوليکي او لس گناهونه به يي معاف کړي او لس درجي به يي لوړي کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي عمرو بن دينار دزيير رضي الله عنه دکورنۍ دخرج او آمدن منتظم وو، هغه دا حديث دسالم بن عبد الله نه په همدې مضمون نقل کړي دي.

٣٤٢٩- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّغِيِّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، وَالْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَا: حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ دِينَارٍ وَهُوَ قَهْرَمَانُ آلِ الزُّبَيْرِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ فِي السُّوقِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ سَمِيُّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَعُمَرُو بْنُ دِينَارٍ هَذَا هُوَ شَيْخٌ بَصْرِيُّ تَكَلَّمَ فِيهِ بَعْضُ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَوَى عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَحَادِيثَ لَا يُتَابَعُ عَلَيْهَا، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ. وَرَوَاهُ يُحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ الطَّائِفِيُّ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

ترجمه: عمرو بن دينار رضي الله عنه دزيير رضي الله عنه دکورنۍ مالي منتظم دسالم بن

١- سنن ابن ماجه/التجارات ٢٠ (٢٢٢٥) (تحفة الأشراف: ١٠٥٢٨)

٢- سنن ابن ماجه/التجارات ٢٠ (٢٢٢٥) (تحفة الأشراف: ١٠٥٢٨)

عبدالله بن عمر نه روايت نقل كوي او هغه يي دخپل پلار نه او هغه يي دده دنيكه عمر فاروق رضي الله عنه نه نقل كوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي څوك چي بازار ته د داخلیدو وخت كي دا كلمات " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. " يعني نشته هيڅوك لائق د بندگي مگر صرف الله تعالي دي يواځي چي هيڅ قسم شريك ورسره نشته خاص دهغه دپاره بادشاهي ده خاص هغه لره حمد او ثناء ده او خاص هغه ژوندي كول او مړه كول كوي او هغه ژوندي دي چي هيڅ كله ورباندي مرگ نه راځي او په لاس كي يي خير دي او يقينا هغه په هر څه قادر دي، اوواني دهغه دپاره به لس لاکه نيكياني اوليکلي شي او لس لاکه گناهونه به يي معاف شي او په جنت كي به الله تعالي دده دپاره کور جوړوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: عمرو بن دينار بصري شيخ دي مگر بعضي محدثينو ورباندي كلام کړي دي، يحيي بن سليم طائفي دا حديث د عمران بن مسلم نه او هغه د عبدالله بن دينار نه او هغه د ابن عمر په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي او هغوی په دي كي د عمر رضي الله عنه واسطه نه ده ذکر کړي.

۳۷_ بَابُ مَا يَقُولُ الْعَبْدُ إِذَا مَرَضَ

د بیماریدو وخت كي کومه دعا وئيل پکار دي

۳۴۳_ حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ جُحَادَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَعْزَى أَبِي مُسْلِمٍ، قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: " مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، صَدَقَهُ رَبُّهُ، فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ، وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي، وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، قَالَ اللَّهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي لَا شَرِيكَ لِي، وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، قَالَ اللَّهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا لِي الْمُلْكُ وَلِي الْحَمْدُ، وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، قَالَ اللَّهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا لِي، وَكَانَ يَقُولُ: مَنْ قَالَهَا فِي مَرَضِهِ ثُمَّ مَاتَ لَمْ تَطْعَمَهُ النَّارُ. " قَالَ أَبُو عِمْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَاهُ هُغَبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَعْزَى أَبِي مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. حَدَّثَنَا بِذَلِكَ مُحَمَّدُ بْنُ

بَشَارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ بِهَذَا. (١)

ترجمه: ابو سعيد خدری رضي الله عنه او ابو هريره رضي الله عنه دواړه دا روايت کوي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوک چي لا اله الا الله والله اکبر او وائي الله تعالي يی تصديق کوي او فرمائي لا اله الا انا وانا اکبر، بغير ځما نه بل څوک د عبادت لائق نشته او زه د ټولو نه لوی یم، او کله چي څوک دا الفاظ او وائي لا اله الا الله وحده لا شریک له، نو الله تعالي يی تصديق کوي فرمائي لا اله الا انا وحدي لا شریک لي بغير ځما نه بل څوک د عبادت لائق نشته زه یك تنها یم شریک می نشته، او چي څوک دا الفاظ او وائي (لا اله الا الله له الملك وله الحمد) الله تعالي يی تصديق کوي او فرمائي (لا اله الا انا لي الحمد ولي الملك) او چي څوک دا الفاظ او وائي (لا اله الا الله لا حول ولا قوة الا بالله) نو الله تعالي يی تصديق کوي او فرمائي (لا اله الا انا ولا حول ولا قوة الا لي) (لا اله الا الله والله اکبر لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد لا اله الا الله ولا حول ولا قوة الا بالله) که د مرض په حالت کي چا او وئیل او مړ شو د دوزخ د اور نه بچ شو.

امام ترمذي وائي دا حديث حسن غريب دي، او شعبه دا حديث د ابواسحاق نه او هغه د مسلم نه او هغه د ابو هريره نه په همدي مضمون نقل کړي دي دارنگي محمد بن بشار دا حديث د محمد بن جعفر نه او هغه د شعبه نه په همدي مضمون نقل کړي دي.

لغات: تطعمه: طعام معني يوشي څکل دسمع نه طعاما معني خوراک دباب افعال نه متعدي استعماليري.

تشریح: په پورتنی روايت کې چي کوم کلمات مذکور دي په دي کې د الله د عظمت ذکر دی او په دي باندي الله تعالي خوشحاليږي دا کلمات په عامو وختونو کې هم د اجر او ثواب باعث دي او خاصکر په بيماري کې د دي لوستل زيات ضروري دي او که چاته په دي بيماري کې مرگ راشي نو دا به دده دپاره د حسن خاتمه ذريعه وي.

۳۸- باب مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى مُبْتَلًى

١ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ١٤ (٢١٠٣٠) ١٣ (٢٢٨) . سنن ابن ماجه/ الأدب ٥٢ (٢٤٩٢) (تحفة الأشراف: ٢٩٦٦).

دکوم بيمار دليدلو وخت کي ددعا ونيلو بيان

۳۴۳۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَزِيعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ مَوْلَى آلِ الزُّبَيْرِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ رَأَى صَاحِبَ بَلَاءٍ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا، إِلَّا عُوفِيَ مِنْ ذَلِكَ الْبَلَاءِ كَأَنَّمَا كَانَ مَا عَاشَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعُمَرُو بْنُ دِينَارٍ قَهْرَمَانِ آلِ الزُّبَيْرِ هُوَ شَيْخُ بَصْرِيٍّ وَلَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ فِي الْحَدِيثِ، وَقَدْ تَفَرَّدَ بِأَحَادِيثَ عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، وَقَدْ رَوَى عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، أَنَّهُ قَالَ: إِذَا رَأَى صَاحِبَ بَلَاءٍ فَتَعَوَّذَ مِنْهُ يَقُولُ ذَلِكَ فِي نَفْسِهِ وَلَا يُسَمِعُ صَاحِبَ الْبَلَاءِ. (١)

ترجمه: د عمر رضي الله عنه نه روايت دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي څوك په مصيبت کي يو گرفتار بنده اوويني او دا دعائيہ کلمات اوواني " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا " يعني ټول تعريفونه الله تعالي لره دي چاچي زه دهغه بلا او مصيبت نه بچ ساتلي يم په کومه کي چي ته مبتلا شوي يي او ماته يي فضيلت راکړي دي پخپل ډيرو مخلوقاتو، بيا به دا دعا ويونکي په ټول ژوند کي دمصيبتونو نه محفوظ وي اگر که دي هر څنگه ژوند تير کړي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي، او عمرو بن دينار د ال زبير خزانچي دي او بصري شيخ دي او په باب د حديث کي خاص قوي نه دي او دي د سالم بن عبد الله بن عمر نه ډيرو احاديثو په نقل کولو کي منفرد دي، ابو جعفر محمد بن علي وائي كله چي څوک په مصيبت کي مبتلا لره اوويني نو پکار ده چي ددي مصيبت نه پناه او غواړي خو دا دعا دي مصيبت زده ته نه اوري، په دي باب کي د ابوهريره رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي.

۳۴۳۲- حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ السِّمْنَانِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُطَرِّفُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَدِينِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ الْعُمَرِيُّ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ رَأَى مُبْتَلًى فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ

وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا، لَمْ يُصِبْهُ ذَلِكَ الْبَلَاءُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي خوك په مصيبت كي يو گرفتار بنده اوويني او دا دعائيہ كلمات اوواني " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا " يعني ټول تعريفونه الله تعالي لره دي چاچي زه دهغه بلا او مصيبت نه بچ ساتلي يم په كومه كي چي ته مبتلا شوي يي او ماته يي فضيلت راكړي دي پخپل ډيرو مخلوقاتو، هيڅ كله به ده ته دا مصيبت اونه رسيږي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

٣٩- باب مَا يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنَ الْمَجْلِسِ

د يو مجلس نه دروا نيدو وخت كي د دعا غوښتلو بيان

٣٤٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ أَبِي السَّفَرِ الْكُوفِيُّ وَاسْمُهُ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ فَكَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ ". وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ، وَعَائِشَةَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ سُهَيْلٍ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي خوك چي په يو مجلس كي كيناستو او ډيري خبري يي او كړي بيايي ددغي مجلس دپاڅيدو نه مخكي اوونيل: ((سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ)) يا الله ته پاك يي ټول تعريفونه ستادي زه اقرار كوم چي تانه سيوا بل معبود نشته تانه بخښنه غواړم (او تاته رجوع كوم) الله به ورته په دغه مجلس كي كړي ټول گناهونه معاف

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٢٩٩)

^٢ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ١٢٤ (٢٩٤/م) (تحفة الأشراف: ١٢٤٥٢)

کري

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي او مونږ يې دسهيل په روايت صرف په همدې سند پيژنو، او په دي باب کي دابوبرزه او عائشه رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

لغات: لغط: لغتا ولغاتا دفتح نه لغط القوم، معني شور کول، مصدر دي ددروازي نه بهر صحن، جمع يې الغاط راخي.

تشرېح: فکثر فيه لغته، يعني په دي مجلس کي ډيري بي فائدي خبري وشوي، لغطه داسي خبرو ته وئيلي شي چي په مطلب يې څوک نه پوهيږي، يا داچي بلکل بيبي فائدي خبري وي. الا غفر له ماكان من مجلسه ذلك، يعني ده ته به دده ددي مجلس گناه معاف شي، علماء وايي چي دمغفرت نه مراد صغيره گناهونه دي کبيره گناهونه او حقوق العباد خپلو حقدارانو ته په سپارلو او يا ورنه معافي غوښتلو سره معاف کيږي.

٣٤٣٤- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوْقَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "كَانَ يُعَدُّ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَجْلِسِ الْوَاحِدِ مِائَةً مَرَّةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَقُومَ: رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُوْقَةَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ بِمَعْنَاهُ، قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به ديو مجلس نه دروانيدو وخت کي سل سل پيري دا دعائيه کلمات وئيل " رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ " يعني اي زمونږه ربه مونږ ته مغفرت او کري او زمونږ توبه قبوله کري يقينا ته توبه قبلونکي او بخونکي يي، سفيان دمحمد بن ثوقه نه په همدې سند او په همدې مضمون روايت نقل کړي دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

٤- باب مَا جَاءَ مَا يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ

په مصيبت كي دگرفتار كس دپاره كومه دعا وئيل پكار دي

٣٤٣٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ يَدْعُو عِنْدَ الْكَرْبِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْحَكِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ". حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ، قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دتكليف په وخت كي فرمايل: «لا إله إلا الله الحليم الحكيم لا إله إلا الله رب العرش العظيم لا إله إلا الله رب السموات والأرض ورب العرش الكريم» يعني الله نه غير بل معبود نشته هغه ډير حليم او حليم دي الله نه غير بل معبود نشته هغه دعرش عظيم رب دي الله نه غير بل معبود نشته هغه داسمانونو اوزمكي او عرش عظيم رب دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي مونږ ته محمد بن بشار روايت بيان كړي دي او هغه ته ابن ابو عدي او هغه ته هشام او هغه ته قتاده او قتاده دابوالعاليه نه او هغه دابن عباس په واسطه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه دمذكوره حديث هم معني روايت نقل كړي دي، او په دي باب كي دعلي رضي الله عنه نه هم روايت وارد دي ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَوَاتِ، وَرَبُّ الْأَرْضِ، وَرَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)) متفق عليه.

لغات: كرب: غم، پریشاني، كرب دنصر نه كړبا سختيدلو دغم ته ويلي شي، العرش، معروف عرش، ياشاهي تخت، الكريم معني مهربان كرما وكرامة: مهرباني كول. **تشریح:** كرب ډير زيات لوي غم ته وئيلي شي مطلب دادی هر څومره لوي غم كه راځي خو چي پورتنی دعا اولوستلی شي نو الله تعالي به ورته ددينه نجات وركړي. "لا إله إلا الله العظيم" يعني نشته هيڅ يو معبود علاوه د عظمت والا الله تعالي نه، علماء وائي دالله تعالي عظمت دومره لوي دي چي دهیچا په عقل كي بي تصور نشي راتلی.

١- اوردده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ٢٤ (٢٣٣٥، ٢٣٣٦) . والتوحيد ٢٢ (٤٢٢٦) . و ٢٢ (٤٢٢١) . صحيح

مسلم / الذكر والدعاء ٢١ (٢٤٣٠) (تحفة الأشراف: ٥٢٢٠)

"الحليم" يعني الله تعالى صبرناك دي چي د قدرت باوجود سزا لره مؤخر کوي او دالله تعالى غصه فوري انتقام اخستلو سبب نه دي.

علامه نووي فرمائي چي اسلافو به دمصيبتونو په وخت کې دا دعا لوستله. سوال: په پورتنۍ دعا کې خو صرف دالله تعالى ثنا او تعريف دي په دي کې خو څه حاجت نه دي غوښتلې شوي؟

اولنۍ جواب دادې دا ابتدائي کلمات دي يعني ددي کلماتو دلوستلو نه پس چي به رسول الله دغم لري کولو دپاره هره دعا او غوښتنه نو الله تعالى به ورته لري کوله لکه چي دالادب المفرد دروايت نه هم معلومېږي.

دويم جواب دادې اګر چي په دي الفاظو کې دعا نشته مګر قانون الهي دادې څوک چي په دي ذکر کې داسي مشغول وي چي ددعا غوښتلو موقعه ورته ملاؤ نشي نو الله تعالى ورته دغوښتونکو نه زيات ورکوي.

٣٤٣٦- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ يَحْيَى بْنُ الْمُغِيرَةِ الْمَخْزُومِيُّ الْمَدَنِيُّ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْفَضْلِ، عَنِ الْمُقْبِرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا أَهَمَّهُ الْأَمْرُ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ، وَإِذَا اجْتَهَدَ فِي الدُّعَاءِ، قَالَ: يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي کله به رسول الله صلي الله عليه وسلم دکوم مشکل سره مخامخ شو نو سر مبارک به يي اسمان طرف ته پورته کړو او بيا به يي دا دعائيه کلمات او وئيل "سبحان الله العظيم" يعني پاكي ده رب زما لره چي ډير لوي دي او چي کله به يي په دعا کي ډير کوشش کولو نو دا کلمات به يي وئيل "ياحي ياقيوم" يعني اي ژوندي ذاته او اي دتمام کائنات دنظام چلونکيه. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

٤١- بَابُ مَا جَاءَ مَا يَقُولُ إِذَا نَزَلَ مَنْزِلًا
کوم منزل ته درسيډو وخت کي ددعا غوښتلويان

٣٤٣٧- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ يَعْقُوبَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَّجِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ خَوْلَةَ بِنْتِ حَكِيمِ السُّلَمِيَّةِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا ثُمَّ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثَ أَنَّهُ بَلَغَهُ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ الْأَشَّجِ، فَذَكَرَ نَحْوَ هَذَا الْحَدِيثِ، وَرَوَى عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَّجِ، وَيَقُولُ: عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ خَوْلَةَ، قَالَ: وَحَدِيثُ اللَّيْثِ أَصَحُّ مِنْ رِوَايَةِ ابْنِ عَجْلَانَ. (١)

ترجمه: خوله بنت حڪيم سليميه رضي الله عنها وائي چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم دا فرموان واوريده چي ڇوڪ چرته کوم ڇاي ڊپراؤ کولو په وخت دا دعائيه كلمات: اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ او وائي (چي دهغي ترجمه لاتدي ليکلي شوي ده)، نو هغه ته به دروانگي تر وخته پوري هيڄ ڇيز نقصان اونه رسوي (ترجمه) زه دالله پاک مڪمل كلماتو په مدد دهر پيداشوي د شر او افت نه پناه غوارم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي، مالڪ بن انس دا حديث په همدي مضمون نقل کړي دي او هغه د يعقوب بن عبد الله اشج نه نقل کړي دي او بيا يي همدا حديث بيان کړي دي، همدا رنگي دا حديث ابن عجلان هم نقل کړي دي ديعقوب بن عبد الله نه البته دده په روايت کي د سعيد بن مسيب عن خوله اضافه ده، دليث بن عجلان دروايت په مقابل کي دا روايت زيات صحيح دي.

لغات: اعوذ: عاذ يعوذ عوذا و عياذا و معاذا و معاذة و تعوذا و استعاذ پناه غوښتل.

تشریح: سړی چي کله په سفر کې قيام او کړي نو ذکر شوي دعا دي اولولي بيا ورته هيڅ يو شی نقصان نشي رسولی د کلمات الله نه مراد دالله تعالي ازلي صفات دي کوم چي ورسره هميشه قائم دي التامات يعني چي کامل دي هيڅ نقصان او کمی پکې نشي راتلي.

دخوله بنت حڪيم رضي الله عنها حالات:

نوم خوله کنیه ام شريك قبيله اسلم سره يي تعلق دی او دا درسول الله صلي الله عليه وسلم ترور وه چي دعثمان بن مظعون سره يي نکاح شوي وه کله چي په دويم هجري کې عثمان بن مظعون

وفات شو نو خوله رضي الله عنها دويمه نكاح اونكره علامه ابن اسير وائي كانت امرئة
صالحة يعني حوله يوه نيكه بي بي وه په مسند احمد كي راخي تصوم النهار تقوم الليل
دورخي به بي روزي نيولي او دشپي به بي تهجد كول دمروياتو شمير بي بينخلص دي.

٤٢_ باب مَا يَقُولُ إِذَا خَرَجَ مُسَافِرًا

سفرته دتلو وخت كي ددعا غوښتلويان

٣٤٣٨_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ الْمُقَدَّمِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ
بِشْرِ الْخَثْعَمِيِّ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ
فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ قَالَ بِأُصْبِعِهِ وَمَدَّ شُعْبَةً بِأُصْبِعِهِ، قَالَ: اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي
الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ اصْحَبْنَا بِنُصْحِكَ وَاقْلِبْنَا بِدِمَّتِهِ، اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ، اللَّهُمَّ
إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: كُنْتُ لَا أَعْرِفُ هَذَا إِلَّا مِنْ حَدِيثِ
ابْنِ أَبِي عَدِيٍّ، حَتَّى حَدَّثَنِي بِهِ سُؤَيْدٌ. حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ،
حَدَّثَنَا شُعْبَةُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ بِعُتْنَاهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ أَبِي
هُرَيْرَةَ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي كله به رسول الله صلى الله عليه وسلم
په سفر تلو او پخپله سورلي به سوريډو نو پخپله گوته به بي اسمان ته اشاره او كړه او دا دعائي
كلمات به بي وئيل "اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ اصْحَبْنَا بِنُصْحِكَ
وَاقْلِبْنَا بِدِمَّتِهِ، اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْنَا السَّفَرَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ
وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ" يعني اي الله ته زما په سفر كي رفيق بي او ته زما په كور كي خليفه بي (يعني
زما په عدم موجودگي كي زما دكور او كورني او مال حال حفاظت كونكي او نائب بي، خپلو
ټولو خيرخواهانو سره زما ملگرتيا او كړي او ما خپل منزل ته په حفاظت سره راوړسي، اي الله
ته زما په زمونږ دپاره راوونغاړي او سفر راته اسان كړي اي الله زه په تاباندي دسفر دتكليف
اومشت نه پناه غواړم او دخپل نظر دناكام واپس كيدو دخفگان نه په تاباندي پناه غواړم.
امام ترمذي رحمه الله وايي: ماته دا حديث صرف دابن عدي په روايت معلوم دي تردې پوري

چي سويد ماته دا حديث په مذكوره سند بيان كړو وئيل يي مونږ ته عبد الله بن مبارك دا روايت بيان كړي دي او هغه دشعبه نه په همدې مضمون نقل كړي دي دا حديث د ابوهريره په روايت حسن غريب دي او مونږ يي صرف دشعبه په روايت پيژنو.

٣٤٣٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّقِيِّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجَسٍ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ اصْحَبْنَا فِي سَفَرِنَا وَاخْلُفْنَا فِي أَهْلِنَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَمِنْ الْخَوْرِ بَعْدَ الْكُونِ وَمِنْ دَعْوَةِ الْمَظْلُومِ وَمِنْ سُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَيُرْوَى الْخَوْرِ بَعْدَ الْكُونِ أَيْضًا، وَمَعْنَى قَوْلِهِ: الْخَوْرِ بَعْدَ الْكُونِ أَوْ الْكُورِ وَكَلَاهُمَا لَهُ وَجْهٌ يُقَالُ: إِنَّمَا هُوَ الرُّجُوعُ مِنَ الْإِيمَانِ إِلَى الْكُفْرِ، أَوْ مِنَ الطَّاعَةِ إِلَى الْمَعْصِيَةِ، إِنَّمَا يَعْنِي مِنَ الرُّجُوعِ مِنْ شَيْءٍ إِلَى شَيْءٍ مِنَ الشَّرِّ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن سرجس رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم په سفر تلو نو دا دعا به يي وئيله "اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ اصْحَبْنَا فِي سَفَرِنَا وَاخْلُفْنَا فِي أَهْلِنَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْقَلَبِ، وَمِنْ الْخَوْرِ بَعْدَ الْكُونِ وَمِنْ دَعْوَةِ الْمَظْلُومِ وَمِنْ سُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ" يعني اي الله ته زمونږ د سفر ملگري يي او ته زمونږ نه وروسته زمونږ د اهل او عيال نائب او خليفه يي اي الله ته زمونږ سره زمونږ په دي سفر كي ملگري اوسه او زمونږ په کورنۍ كي زمونږ خليفه او نائب جوړ شه اي الله زه په تاباندي پناه غواړم په سفر كي د تكليف او ستړي والي او دناكام واپس كيدو دغم نه او دمظلوم دخيرو نه او په مال او کورنۍ دواقع شوي كوم بد منظر دليدو نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، او د "الخور بعد الكون" په ځاي باندي الخور بعد الكون الفاظ هم مروي دي او دا دواړه هم معني الفاظ دي چي يو دبل په ځاي استعماليري او ددي معني داده چي پناه غواړم دايمان نه كفر طرف ته دواپس كيدو نه او يا دنكي نه دمعصيت طرف ته دواپس كيدو نه، ددي مطلب دا دي چي دخير نه چرته شر طرف

^١ - صحيح مسلم/المناسك ٤٥ (١٢٢٢). سنن النسائي/الاستعاذة ٢١ (٥٥٠٠). و ٢٢ (٥٥٠٢). سنن ابن ماجه/الدعاء ٢٠.

(٢٨٨٨) (تحفة ال أشراف: ٥٢٢٠). ومسنند احمد (٨٢/٥/٨٢)

ته زما واپسي اونه شي.

د عبدالله بن سرجس رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله دپلار نوم سرجس دمزني قبيلي سره تعلق لري مخزومي هم ورته وئيلي شي دبصري اوسيدونكي دي او دمروياتو تعداد يي ۱۷ دي چي دري په دي كي مسلم نقل كړي دي.

۴۳_ باب مَا يَقُولُ إِذَا قَدِمَ مِنَ السَّفَرِ

د سفر نه واپسي وخت كي د دعا غوښتلوي بيان

۳۴۴۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، الثَّبَاتُ شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ الرَّبِيعَ بْنَ الْبَرَاءِ بْنَ عَازِبٍ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ قَالَ: أَيُّونَ تَأْتِيُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَرَوَى الثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ الْبَرَاءِ، وَرِوَايَةُ شُعْبَةَ أَصَحُّ، وَفِي الْبَابِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، وَأَنْسٍ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. (۱)

ترجمه: دبراء بن عازب رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم دسفر نه واپس راغلو نو دا دعا به يي غوښتله " أَيُّونَ تَأْتِيُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ " يعني مونږ په سلامتۍ سره دسفر نه واپس راتلونكي يو انشاء الله، او مونږ ستا په حضور كي توبه كونكي يو، او مونږ دخپل رب عبادت كونكي يو، او مونږ دخپل رب شكر گذار يو.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، سفيان ثوري دا حديث دابواسحاق نه او هغه دبراء نه نقل كړي دي او په سند كي يي دربيع بن براء واسطه نه ده ذكر كړي، مگر دشعبه روايت زيات صحيح دي، او په دي باب كي دابن عمر، انس، او جابر بن عبدالله رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

۳۴۴۱_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ إِلَى جُدَرَاتِ الْمَدِينَةِ أَوْ ضَعَّ رَأْسَهُ، وَإِنْ كَانَ عَلَى دَابَّةٍ حَزَّ كَهَا مِنْ حُبِّهَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي ڪله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم دسفر نه واپس راتلو او دمديني په ديوالونو به يي نظر پريوتلو نو خپله سورلي به يي دخپل وطن (مديني) په محبت کي تيزه زغلوله، او که دخپلي سورلي نه علاوه دبل چا په سورلي به سور ووهغه به يي هم تيزه زغلوله.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

تشریح: دسفر نه دواپس په وخت کي مسنون دعا وئيل پکار دي ددي دپاره چي دچا په زړه کي دا خيال رانشي چي فلاني فلاني کار مي او کړو او پوره مي کړو بلکه دا سوچ به کوي چي ټول کارونه الله تعالي او کړل او مونږه الله تعالي طرف ته رجوع کونکي يو او توبه کونکي يو يعني که څه کمي پاتي شوي وي نو الله تعالي ته درخواست دی چي هغه پوره کړي او دا دعا مسلسل وئيل پکار دي ترڅو چي خپل ښار ته داخل شوي نه وي.

٤٤_ بَاب مَا يَقُولُ إِذَا وَدَّعَ إِنْسَانًا

دچا درخصتولو وخت کي کومه دعا وئيل پکار دي

٣٤٤٢_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهِ السُّلَيْمِيُّ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو قَتَيْبَةَ سَلَمُ بْنُ قَتَيْبَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَدَّعَ رَجُلًا أَخَذَ بِيَدِهِ فَلَا يَدْعُهَا حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُ يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَيَقُولُ: اسْتَودِعَ اللَّهُ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَآخِرَ عَمَلِكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ. (٢)

ترجمه: عبد الله بن عمر رضي الله عنهما وائي چي ڪله به رسول الله صلي الله عليه وسلم څوك په سفر رخصتولو نو دهغه لاس به يي ونيو او هغه پوري به يي نه پريښودلو تر څو چي به هغه در رسول الله لاس نه وو پريښودلی او بيا به يي دا درخصت کلمات وفرمانيل، ((اسْتَوْدِعَ اللَّهُ

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / العمرة ١٤ (١٨٠٢)، وفصائل المدينة بعد ١٠ (١٨٨٦) (تحفة الأشراف: ٥٤٢)

^٢ - تفرد به المؤلف، وانظر: سنن أبي داود / الجهاد ٨٠ (٢٦٠٠)، وسنن ابن ماجه / الجهاد ٢٢ (٢٨٢٦) (تحفة الأشراف: ٤٢٤١)

دِينَكَ ، وَأَمَانَتَكَ ، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ)) زه ستادین، ستا امانت او ستا اخري عمل الله تعالى ته سپارم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي او دا حديث ددي سند نه علاوه په بل سند هم دابن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي.

لغات: اودعك: ودع يدع ودعا معني د چا سره امانت ايخودل ، ودع القوم المسافرين يعني دمسافر رخصتولو دپاره تلل استودع امانت يي كيخودو ودائع رخصت.

تشریح: "استودع الله دينك" يعني الله دي ستا ددين حفاظت اوکړي. ، محقق وشارح حديث نبوي مولانا محمد حسين صديقي ددي حديث په تشریح ليکلي دي: ، زه ستا دين الله ته سپارم ددي حديث مطلب په سابقه حديث کې تیر شوي دي، فرق صرف دومره دي چي هلته دمفرد صيغي وي او دلته دجمعي صيغي دي ځکه چي هلته ديو کس درخصتولو معامله وه او دلته دډيرو.

علماء وائي ددي جملي وجه داده چي په سفر کې دسړي په عبادت کې کمی کيږي او دهغي په وجه په ايمان کې هم کمی شروع شي نو ددي دعا فائده داده چي په عبادتونو او ايمان کې کمی رانشي.

وامانتك يعني الله تعالى دي ستا دکورنۍ حفاظت اوکړي او په تاباندي چي دکوم امانت ذمه واري ده هغه دي الله تعالى پوره کړي.

خواتيم عملك ، يعني ستا اخري عمل الله ته سپارم.

علامه مناوي وائي چي دسفر کونکي دپاره سنت دي چي دروانيدو نه مخکې دي توبه اوباسي او چي په چا يي ظلم کړی وي دهغه نه دي معافي اوغواړي او که دچا سره يي صله رحمي پريخودلي وي نو دهغه سره دي صله رحمي اوکړي او بيادي لار شي او چي کوم حقونه يي په ذمه دي هغه دي پوره کړي.

٣٤٤٣- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْفَرَّارِيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ خُثَيْمٍ، عَنْ حَنْظَلَةَ، عَنْ سَالِمٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ، كَانَ يَقُولُ لِلرَّجُلِ إِذَا أَرَادَ سَفَرًا: اذْنُ مِنِّي أَوْدِعْكَ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُودِعُنَا، فَيَقُولُ: "أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا

حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. (١)
ترجمه: سالم بن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وائي چي كله به ڄوڪ په سفر باندي تلو نو
 عبدالله به ورته فرمائيل چي ماته رانزدی شه چي هغه دعاگانو سره دي رخصت ڪرم ڪومو سره
 چي به مونڱ رسول الله صلي الله عليه وسلم رخصتولو، بيا به بي دا درخت ڪلمات
 اوفرمائيل، ((أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ، وَأَمَانَتَكَ، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ)) زه ستادين، ستا امانت او ستا
 اخري عمل الله تعالي ته سپارم.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند چي د سالم بن عبدالله نه مرووي دي حسن
 صحيح غريب دي.

٤٥- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٤٤٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، حَدَّثَنَا سَيَّارٌ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ،
 قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيدُ سَفَرًا فَرَّوْذَنِي، قَالَ: "زَوَّدَكَ اللَّهُ التَّقْوَى"، قَالَ: زِدْنِي، قَالَ: "وَعَفَرَ ذَنْبَكَ"، قَالَ: زِدْنِي بِأَيِّ أَثَمٍ وَأَقْبَى، قَالَ: "وَيَسِّرْ لَكَ
 الْخَيْرَ حَيْثُمَا كُنْتَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (٢)

ترجمه: انس بن مالك رضي الله عنه نه روايت دي چي يو سړی د رسول الله صلي الله عليه
 وسلم په خدمت کې حاضر شو او عرض يی اوکړو چي ای دالله رسول! زه په سفر ځم نو ماته څه
 د دعا گانو توبنه راکړی، رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائيل الله تعالي دي تقوي ستا
 دلاري توبنه جوړه کړي، هغه عرض اوکړو څه زياتي دعا هم راته اوکړی، رسول الله صلي الله
 عليه وسلم دعا اوکړه چي الله تعالي دي تاته مغفرت وکړي، هغه عرض اوکړو زما مور پلار
 دي درنه قربان شي څه زياتي دعا هم راته اوکړی، چي ته هر چرته يی الله تعالي دي خير
 اونیکي تا دپاره اسانه اوگرځوي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

¹ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ١٢١ (٥٢٢). (وانظر أيضا الأرقام: ٥٠٩٥٥٢) (تحفة الأشراف: ٢٤٥٢). ومسنند احمد

(٢/٤)

² - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٤٢)

لغات: زودك الله: ازداد وزودة معني توبنه وركول زاد يي مفرد دي.

تشریح: معلومه شوه چي دمسافر دپاره بهترينه تحفه چي په سفر کې ورنه فائده اخستلی شي تقوي ده تقوي وئیلی شي دالله په حکمونو عمل کولو ته او دتمامو منهیاتو نه بندیدلو ته او درسول الله په تمامو سنتونو عمل کولو ته په قران مجید کې هم راغلي دي "وتزودوا فان خير الزاد التقوي".

٤٦_باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

٣٤٤٥_ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكِنْدِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ فَأَوْصِنِي. قَالَ: "عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالتَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرِّ". فَلَمَّا أَنْ وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ: اللَّهُمَّ اظْهِرْ لَهُ الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه وائي چي يو کس رسول الله صلي الله عليه وسلم ته عرض اوکړو چي زه دسفر اراده لرم ماته څه نصيحت اوکړي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل چي هر وخت دالله تعالي نه ويرېره په هر اوچت ځايي باندي تکبير وايه چي کله دهلته نه لاړو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم دعا اوکړه: اللَّهُمَّ اظْهِرْ لَهُ الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ". يعني اي الله! دده دسفر اوږدوالي راوښاري دده سفر په ده باندي اسان کړي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي.

لغات: شرف، لوړ ځاي د سمع نه لوړيدل.

تشریح: علماء وائي دمسافر دسفر کولو نه مخکې کوم نیک بنده ته ورتلل پکار دي چي دعا ورنه او غواړي او دنصیحت درخواست ورته وکړي.

عليك بتقوي الله: يعني دتقوي التزام وکړه، مطلب دا دي چي انسان خو دحضر په زمانه کې دتقوي التزام کوي ليکن دسفر په حالت کې په دي کې کمی راځي نو رسول الله ځکه په خصوصيت په سفر کې دتقوي دالتزام حکم وکړو.

٤٧- باب مَا يَقُولُ إِذَا رَكِبَ النَّاقَةَ

پخپله سورلي دسوريډو وخت كي ددعا غوښتلو بيان

٣٤٤٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ، قَالَ: شَهِدْتُ عَلِيًّا أَنِّي بِدَابَّةٍ لِيَزْكِبَهَا، فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ، قَالَ: "بِسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا، فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى ظَهْرِهَا قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، ثُمَّ قَالَ: سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ (سورة الزخرف آية ١٣-١٤)، ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثًا، وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا، سُبْحَانَكَ إِنِّي قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ"، ثُمَّ ضَحِكَ، قُلْتُ: مِنْ أَيِّ شَيْءٍ ضَحِكْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَنَعَ كَمَا صَنَعْتُ، ثُمَّ ضَحِكَ، فَقُلْتُ: مِنْ أَيِّ شَيْءٍ ضَحِكْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّ رَبَّكَ لَيَغْجَبُ مِنْ عَبْدِهِ إِذَا قَالَ: رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرُكَ"، وَفِي الْبَابِ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: علي بن ربيعه وائي چي زه دامير المومنين علي رضي الله عنه په خدمت كې حاضر وم نو دهغوي دسورلي دپاره يو خاړوي راوستلی شو نو هغوي په ركاب كې دخپي ايسودلو په وخت بسم الله اووئيله او دسورلي په شا باندي كيناستلو او داىي او فرمائيل: (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ) هم دهغه ذات دپاره حمد دى چاچي دا خاړوي زمونږ تابعدار جوړ كړو زمونږ خو ددى دقابو كولو طاقت نه وو او زمونږ دخپل رب طرف ته واپس تلل دي بيا يى درى ځله الحمد لله، الله اكبر اووئيل او داىي اووئيل: "سُبْحَانَكَ إِنِّي قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ" چي پاك يى ته اى الله! ما په خپل ځان باندي ظلم كړى دى ته څما مغفرت او كړى څكه چي هم ته مغفرت كونكى يى ستا نه سوا بل څوك بخونكي نشته! دا كلمات يى اووئيل نو بيا يى اوخاندل نو هغوي ته اووئيلي شو اى امير المومنين تاسو څنگه اوخاندل ويى فرمائيل چي ما رسول الله صلي الله عليه وسلم په دغسى كار باندي ليدلى وو څنگه چي ما او كړل بيا رسول الله اوخاندل نو ماتري هم دغسى تپوس كړى وو چي تاسو څنگه اوخاندل؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل چي ستا رب چي

پاک دی فرمائي چي ماته دخيل بنده دا وينا خوبه ده چي وائي: رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرُكَ " يعني چي خُما گناهونه معاف کړي هغه ته معلومه ده چي خُما نه سوا بل خوک گناه معاف کونکي نشته.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب کي دابن عمر رضي الله عنهما نه هم حديث وارد دي.

لغات: اتي: اتي ياتي اتيانا وايتانه وماتاة معني راتلل، حاضریدل.

تشریح: رکاب داوسپني هغي حلقي ته وئيلي شي کومه چي داس په زين کې دواړو طرفونو ته زورنده وي چي اس ته ورباندي ختل کولی شي په سورلي باندي دناستي وخت کې بسم الله کولو سره نوري دعاگاني هم مروی دي په يو بل روايت کې راخي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي دڅاروو په شا باندي شيطان ناست وي کله چي تاسو کينئ نو بسم الله به وائي.

دعلي بن ربيعه حالات

نوم علي د پلار نوم ربيعه دکوفي اوسيدونکي وو دلويو تابعينو دجملي نه دي او په نقل دروايت کې ثقه دي.

٣٤٤٧- حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا حَتَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَارِقِيِّ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا سَافَرَ فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ كَبَّرَ ثَلَاثًا، وَيَقُولُ: سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ، وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ (الزخرف آية ١٣-١٤)، ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي سَفَرِي هَذَا مِنَ الْبِرِّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا الْمَسِيرَ وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَ الْأَرْضِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ أَصْحَبْنَا فِي سَفَرِنَا وَاخْلُقْنَا فِي أَهْلِنَا"، وَكَانَ يَقُولُ: إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ: "أَيُّونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَأَيُّبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي فرمائي چي کله به رسول الله صلي الله

١ - صحيح مسلم/المناسك ٤٥ (١٣٣٣)، سنن ابی داود/الجهاد ٤٩ (٢٥٩٩) (تحفة الأشراف: ٤٣٣٨)، و مسند احمد

(٢/١٣٣)، و سنن الدارقي/الاستبذان ٢٢ (٢٤١٥)

عليه وسلم په سفر تلو او خپلي سورلي ته به ختلو نو الله اکبر به يې دري پيري او وئيل او بيا به يې دا دعا او وئيله: (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ) هم دغه ذات دپاره حمد دی چاچي دا څاروی زموږ تابعدار جوړ کړو زموږ خو ددی دقابو کولو طاقت نه وو او زموږ دخپل رب طرف ته واپس تلل دي، او بيا به يې ددينه پس دا دعا او وئيله "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي سَفَرِي هَذَا مِنَ الْبَرِّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا الْمَسِيرَ وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَ الْأَرْضِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ اصْحَبْنَا فِي سَفَرِنَا وَاخْلُقْنَا فِي أَهْلِنَا"، "يعني اي الله زه پخپل سفر کي ستانه دنيکی او تقوي طلب کاريم او دداسي عمل توفيق غواړم چي ته ورباندي راضي کيږي اي الله ته زموږ دا سفر اسان کړي او دزمکي لري والي راوڼغاري او ته زموږ سره په سفر کي مددگار اوسي او زموږ په کور کي ته زموږ قائم مقام شي، مگر کله چي به رسول الله کور ته راواپس کيدو نو دا دعا به يې وئيله "آيُّونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَأْتِيُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ". ترجمه، موږ انشاء الله سلامتيا سره واپس راتلونکي يو توبه ويستونکي دخپل رب عبادت کونکي او تعريف کونکي بندگان يو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

٤٨- باب مَا ذَكَرَ فِي دَعْوَةِ الْمُسَافِرِ

دمسافر ددعا بيان

٣٤٤٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ الصَّوْفِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ، وَدَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ". (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دري قسمه دعاگانې مقبول دي يوه دمظلوم دعا ده او دويمه دمسافر دعا ده او دريم دخوي په حق کي دپلار خيري دي.

لغات: مستجابات: استجابېه واستجاب له استجابة واستجوبة واستجوب استجوابا جواب ورکول، او دعا قبول، جاب جوبا وتجوابا طي کول.

تشریح: په دي روايت کې تير شول چي دري قسمه دعاگانې زر او ضرور قبليدونکي دي يو

دمظلوم خيرى دي خكه چي دده په خيرو كې اخلاص زيات دى او په كومه دعا كې چي اخلاص زيات وي هغه زر قبليري دويمه دمسافر دعا ده چاچي دمسافر سره بڼه سلوك او كړو او مسافر ورته دعا او كړي نو فورا قبليري ليكن كه څوك مسافر ته تكليف اورسوي او هغه ورته خيرى او كړي نو هم زر قبليري، دريم په دي كې خيرى كول دپلار دي بچي خپل ته په دي حديث كې دوالد لفظ راغلى دى په يو بل كې دوالده لفظ هم راغلى دى.

د مور خيرى خو ډيري زر قبليري خكه چي دمور حق په اولاد دپلار دحق نه هم زيات وي.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هِشَامِ الدَّسْتَوَائِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ، وَزَادَ فِيهِ: مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَأَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ هَذَا الَّذِي رَوَى عَنْهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ يُقَالُ لَهُ: أَبُو جَعْفَرٍ الْمُؤَذِّنُ، وَقَدْ رَوَى عَنْهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ غَيْرَ حَدِيثٍ، وَلَا نَعْرِفُ اسْمَهُ (١)

ترجمه: د يحيى بن ابى كثير نه هم په مذكوره سند دماقبل هم معني روايت مروى دي مگر د يحيى په روايت كي دومره اضافه ده "مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او هغه ابو جعفر راضي چي يحيى بن ابى كثير ورنه نقل دروايت كوي په ابو جعفر مؤذن مشهور دي او يحيى بن كثير ورنه ددي حديث نه علاوه نور احاديث هم نقل كړي دي مگر مونږ ته دده نوم معلوم نه دي.

٤٩- باب مَا يَقُولُ إِذَا هَاجَتِ الرِّيحُ

دطوفان راتلو وخت كي ددعا غوښتلو بيان

٣٤٤٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ أَبُو عَمْرِو الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَى الرِّيحَ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهَا وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَخَيْرِ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَهَذَا

حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم طوفاني باد اوليدو نو دا دعائيه كلمات به يي وئيل " اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهَا وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَخَيْرِ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ " يعني اي الله زه ستا نه ددي باد خير غوارم او هغه خير درنه غوارم كوم چي په دي كي دي او كوم خير چي ددي سره راليرلي شوي دي هغه غوارم، او دهغه شر نه په تا باندي پناه غوارم كوم چي په دي كي دي او زه ددي دشر نه پناه غوارم او كوم شر چي په دي كي پت پروت دي دهغه نه پناه غوارم او كوم شر چي ددي سره راليرلي شوي دي دهغي نه په تا باندي پناه غوارم امام ترمذي رحمه الله وايي: او په دي باب كي دابي بن كعب رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي او دا حديث حسن دي.

لغات : الريح : معني هوا ارياح او ارواح يي جمع ده او جمع الجمع يي روايح ده.

تشریح : علماء وائي هوا هم دالله تعالي يو نعمت دی دكومي په ذريعه چي انسان ته ډيري فائدي وركولى شي په دي وجه ديته بدرد وئيل پكار نه دي ليكن ددي په ذريعه كله دالله تعالي عذاب هم راتلى شي په دي وجه دالله نه دهوا خير او غواړئ او ددي دشر نه په الله پناه او غواړئ.

٥٠- باب مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ الرَّعْدَ.

داسمان دكرزاري وخت كي ددعا غوښتلوي بيان

٣٤٥٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ أَبِي مَطَرٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كَانَ إِذَا سَمِعَ صَوْتَ الرَّعْدِ وَالصَّوَاعِقِ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (٢)

ترجمه : دعبدا الله بن عمر رضي الله عنهما نه مروي دي فرمائي چي كله به نبي كريم صلي الله

١ - صحيح مسلم / الاستسقاء ٣ (٨٩٩/١٥) (تحفة الأشراف: ١٤٢٨٥)

٢ - سنن النسائي / عمل اليوم والليلة ٢٦٩ (٩٢٤) (تحفة الأشراف: ٤٠٣١) . و مستند احمد (٢/١٠٠)

عليه وسلم داسمان گرزاري واوريدو نو دا دعا به يي غوښتله "اللَّهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكُنَا بِعَذَابِكَ وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ" يعني اي الله مونږ لره پخپل غضب هلاک نکړي او دخپل عذاب په ذريعه مو هلاک نکړي او دداسي بد وخت دراتلو نه مخکي مغفرت او کړي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو.

۵۱- باب مَا يَقُولُ عِنْدَ رُؤْيَةِ الْهَلَالِ

د سپوږمۍ د ليدو وخت کي د دعا غوښتل و بيان

۳۴۵۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ سُفْيَانَ الْمَدِينِيُّ، حَدَّثَنَا بِلَالُ بْنُ يَحْيَى بْنُ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ إِذَا رَأَى الْهَلَالَ قَالَ: اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (۱)

ترجمه: د طلحه بن عبید الله نه روایت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به کله سپوږمۍ اولیده نو دا دعا به يي غوښتله "اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ" يعني اي الله دا مياشت زمونږ دپاره برکتي کړي، دبرکت او ايمان او سلامتۍ او اسلام سره دا په مونږ تيره کړي او اي سپوږمۍ زما او ستا رب الله دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

تشریح: د نبی کریم صلي الله عليه وسلم عادت دا وو چي کله به يي مياشت اولیده نو دا دعا به يي هم ونيله ((اللَّهُمَّ أَهْلِلْهُ عَلَيْنَا بِالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ، هَلَالٌ مُرْشِدٌ وَخَيْرٌ.

يعني اي الله دا مياشت زمونږ دپاره د امن او سلامتۍ مياشت وگرځوي او اي سپوږمۍ زما او ستا رب الله دي اي الله دا مياشت دخیر او هدايت مياشت وگرځوي.

۵۲- باب مَا يَقُولُ عِنْدَ الْغَضَبِ

دغصي وخت كي كومه دعا ونيل پكار دي

٣٤٥٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى عُرِفَ الْغَضَبُ فِي وَجْهِ أَحَدِهِمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ غَضَبُهُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"، وَفِي الْبَابِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ. (١)

ترجمه: دمعاذ بن جبل رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي دوه كسانو خپل مينځ كي دنيي كريم صلي الله عليه وسلم په وړاندي رد بد او كنځل او كرل او په دوي كي ديو كس د مخ نه دغصي اثر ښكاره كيدو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمايل ماته يوه داسي كلمه معلومه ده كچري دي دا كلمه او وائي نو غصه به يي فورا ختمه شي او هغه كلمه داده "أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" يعني پناه غواړم په الله تعالي دشيطان رتلي شوي نه. امام ترمذي رحمه الله وايي: په دي باب كي د سليمان بن سرد نه هم روايت وارد دي او دا حديث مرسل (منقطع) دي.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، عَنْ سُفْيَانَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. قَالَ: وَهَذَا حَدِيثُ مُرْسَلٌ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى لَمْ يَسْمَعْ مِنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، مَاتَ مُعَاذٌ فِي خِلَافَةِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، وَقُتِلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى غُلَامٌ ابْنُ سِتِّ سِنِينَ، هَكَذَا رَوَى شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، وَقَدْ رَوَى عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَرَأَاهُ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى يَكْنَى أَبَا عَيْسَى، وَأَبُو لَيْلَى اسْمُهُ يَسَارٌ، وَرَوَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: أَذْرَكْتُ عِشْرِينَ وَمِائَةً مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (٢)

ترجمه: محمد بن بشار د عبد الرحمن په واسطه د سفيان نه په همدي سند دماقبل پشان

¹ - سنن ابی داود/الأدب ٣ (٢٤٨٠) (تحفة الأشراف: ١١٣٢٢) و مسند احمد (٥/٢٣٠)

² - أورده البخاري في الجامع الصحيح، بدء الخلق: ١١/٢٢٨٢ والأدب: ٦٦/٢١١٥، و مسلم، البر والصلة ٢٦١٠ (١٠٩، ١١٠).

وابوداؤد ٤٨١، نسائي في عمل اليوم والليلة ٢٩٣ والكبرى (١٠٢٢٥)

روایت بیان کری دی او وائی چي دا حدیث مرسل دی، او عبدالرحمن ابن ابی لیلی د معاذ بن جبل نه اوریدل نه دی کری معاذ په خلافت فاروقی کی وفات شوي دی کله چي عمر فاروق وفات کیدو دغه وخت د عبدالرحمن بن ابی لیلی عمر شیر کاله وو داروایت شعبه هم د حکم نه نقل کری دی د عبدالرحمن بن ابی لیلی نه دارنگی عبدالرحمن بن ابی الیلي د عمر بن خطاب نه روایت نقل کری دی او لیدلی یی دی او د عبدالرحمن بن ابی لیلی اسم کنیه ابو عیسی ده او د ابو لیلی نوم یسار دی د عبدالرحمن بن ابی لیلی نه مروی دی چي یوسل او شل اتصاری صحابه کرامو سره یی ملاقات شوي دی

۵۳- باب مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى رُؤْيَا يَكْرَهُهَا

د بد خوب لیدلو وخت کی کومه دعا وئیل پکار دی

۳۴۵۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ الرُّؤْيَا يُحِبُّهَا، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيُحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا وَلْيُحَدِّثْ بِهَا رَأَى، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ". وفي الباب، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَابْنُ الْهَادِ اسْمُهُ يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَسَامَةَ بْنِ الْهَادِ الْمَدِينِيُّ وَهُوَ ثِقَةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ رَوَى عَنْهُ مَالِكٌ وَالنَّاسُ. (١)

ترجمه: دابوسعيد خدری رضي الله عنه نه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي په تاسو کې چي خوک داسی خوب اوویني چي دهغه خوبن شي نو دا دالله تعالي دطرف نه دی دالله حمد ثنادی اووائی او دوستانو ته دی یی بیان کری او یو بل روایت کی دا الفاظ دي بی د دوستانو نه دی یی بل چاته نه بیانوي او که داسی خوب اوویني چي دده خوبن نه وي، نو دا دشيطان دطرفه دی نو اعوذ بالله دی اووائی (ددی خوب، دشر نه دی دالله نه پناه او غواړي، او هیچاته دی نه بیانوي، ځکه چي دا هیڅ نقصان نشي رسولی امام ترمذي رحمه الله وایي: او په دي باب کی دابوقتاده نه هم روایت وارد دي او دا حدیث حسن صحیح غریب دی او دابن الهاد نوم یزید بن عبدالله بن اسامه بن الهاد المدیني دی او ثقه راوي دی دمحدثینو په نزد امام مالک او دیرو علماؤ ورنه نقل دروایت کری دي

لغات: رؤيا: الرؤيا جمع ده او رؤي يي مفرد دي معني خوب رآيا و روية ورؤيانا معني بصيرت سره كتل.

تشریح: نيك خوب دالله تعالي دطرفه وي او دا يو زيری وي چي مومن بنده خوشحاله شي او ددي خوب په ذريعه دحسن سلوك اميد كيدی شي کوم چي دالله دشکر موجب دی، داسي خوب به خپل دوست ته بيانوي ابن حجر ددي دا مطلب ليکلی دي چي ډير کرته بل کس دبغض او حسد په وجه ناکاره تعبیر ورکوي او بيا همداسي واقع شي ابن حجر دا هم ليکلي دي چي ددي حديث نه چاته دخوب بيانولو دري ادا ب معلوميري اول دا چي الحمد لله به وائي دويم داچي دالله تعريف به کوي دريم داچي خپل خوب به کوم عالم او خيرخواه ته بيانوي.

واذا راي غير ذلك مما يكره فانما هي من الشيطان، كله چي دی ددي برعكس ناخوبنه خيز په خوب کې اوويني نو دا به دشيطان دطرف نه وي بد خوب دشيطان دطرفه كيدو مطلب دادی چي بد خوب دشيطاني اثراتو عكاسي کوي ددي خوب په سبب هغه انسان لره پريشان کوي په دي باندي شيطان ډير خوشحاليري تردي چي انسان بيا بد گماني شروع کړي او د تقرب الهي او د حق دلبول په لار کې سستي شروع کړي.

ولا يذكرها لاحد فانه لاتضره: علامه قطب الدين وائي لکه څرنگه چي الله تعالي صدقه او خيرات دمال دحفاظت او برکت سبب گرځولی دی نو دا رنگي په الله پناه غوښتل او خوب چاته نه بيانول ددي خبري دليل دی چي الله تعالي به يي ددي دمضر اثر نه بج کړي.

٥٤_ باب مَا يَقُولُ إِذَا رَأَى الْبَاكُورَةَ مِنَ الثَّمَرِ

كله چي ديو موسم اولنی میوه څو کاوویني نو څه به وائي

٣٤٥٤_ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، ح وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّاسُ إِذَا رَأَوْا أَوَّلَ الثَّمَرِ جَاءُوا بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَإِذَا أَخَذَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي ثَمَارِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا وَمُدِّنَا، اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عَبْدُكَ وَخَلِيلُكَ وَنَبِيِّكَ، وَإِنِّي عَبْدُكَ وَنَبِيِّكَ، وَإِنَّهُ دَعَاكَ لِمَكَّةَ، وَأَنَا أَدْعُوكَ لِلْمَدِينَةِ بِمِثْلِ مَا دَعَاكَ بِهِ لِمَكَّةَ، وَمِثْلُهُ مَعَهُ، قَالَ: ثُمَّ يَدْعُو أَصْغَرَ وَلِيدٍ يَرَاهُ فَيُعْطِيهِ ذَلِكَ الثَّمَرِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

صَحِيحُ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي كله چي به كجوري پخي شوي او په اول خل به خلقو اوليدي نو دا به يي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته راوړلي كله چي به رسول الله اخستلي نو دا دعا به يي وئيله "اللهم بارك لنا في ثمارنا وبارك لنا في مدينتنا وبارك لنا في صاعنا ومدنا اللهم إن إبراهيم عبدك وخيلك ونبيك وإني عبدك ونبيك وإنه دعاك لمكة وأنا أدعوك للمدينة بمثل ما دعاك به لمكة ومثله" اي الله زمونږ دپاره زمونږ په ميوو كي برکت واچوي، او زمونږ دپاره زمونږ په دي ښار كي برکت واچوي، او زمونږ په صاع كي برکت واچوي، او زمونږ په مد كي برکت واچوي، اي الله ابراهيم عليه السلام ستا بنده دي، ستا دوست دي، ستا ښي دي، او زه هم ستا بنده او ستا ښي يم هغه دعا غوښتلي وه دمكي دپاره زه هم ستا نه دمدني دپاره دعا غواړم او داسي دعا غواړم څنگه چي ابراهيم عليه السلام د مكي دپاره غوښتلي وه بلكه په مدينه كي دهغي دوه چنده برکت واچوي، ابوهريره وائي بيا چي به كله رسول الله كوم ماشوم وليدلو نو دا اولنۍ ميوه به يي ورته ورکړه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

٥٥_ باب مَا يَقُولُ إِذَا أَكَلَ طَعَامًا

دخوراک کولو وخت کی کومه دعا وئیل پکار دي

٣٤٥٥_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عُمَرَ وَهُوَ ابْنُ أَبِي حَزْمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَخَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَلَى مَيْمُونَةَ فَجَاءَتْنَا بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ، فَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا عَلَى يَمِينِهِ وَخَالِدٌ عَلَى شِمَالِهِ، فَقَالَ لِي: "الشَّرْبَةُ لَكَ، فَإِنْ شِئْتَ أَتَرْتُ بِهَا خَالِدًا"، فَقُلْتُ: مَا كُنْتُ أَوْثِرُ عَلَى سُورِكَ أَحَدًا، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ أَطْعَمَهُ اللَّهُ الطَّعَامَ فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ، وَمَنْ سَقَاهُ اللَّهُ لَبَنًا، فَلْيَقُلْ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ" وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزَى مَكَانَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ غَيْرُ اللَّبَنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، فَقَالَ: عَنْ عُمَرَ بْنِ

١_ صحيح مسلم/المناسك ٨٥ (١٢٤٢)، سنن ابن ماجه/الأطعمة ٢٥ (٢٢٢٢) (تحفة الأشراف: ١٢٤٢)

حَزْمَلَةً، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: عَمَرُو بَنَ حَزْمَلَةً، وَلَا يَصِحُّ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دي فرمائي چي زه او خالد بن الوليد د رسول الله سره دام المومنين ميمونه رضي الله عنها کور ته داخل شو او ام المؤمنين مونږ ته په يولونږي شوده پيش کړل پس رسول الله وڅکل چي زه ورنه ښي اړخ ته وم او خالد گس اړخ ته ناست وو، راته يي او فرمايل حق خو ستا جوړېږي مگر که ته خالد ته په ځان باندي ترجيح ورکوي (نو ستا خوښه ده) ما ووئيل زه خو ستاسو جوت ته بل چاته نشم پرېښودلی، بيا رسول الله وفرمايل چا ته چي الله څه خوراک نصيب کړي نو دا دعا دي اووايي: **اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَأَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ** " او چاته چي الله څښاک نصيب کړي نو دا دعا دي اووايي: **اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ** " بيا رسول کریم صلي الله عليه وسلم او فرمايل په نعمتونو کې بل داسي نعمت نشته چي دخوراک او څڅاک دواړو دپاره کار ورکړي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي. بعضي محدثينو دا حديث دعلي بن زيد نه نقل کړي دي او هغه د عمر بن حرمه نه نقل کړي دي، اود بعضو قول دي عمرو بن حرمه نه نقل کړي دي، مگر عمرو بن حرمه وئيل درست نه دي.

٥٦_ باب مَا يَقُولُ إِذَا فَرَغَ مِنَ الطَّعَامِ

د خوراک کولو نه پس کومه دعا وئيل پکار دي

٣٤٥٦_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِذَا رُفِعَتِ الْمَائِدَةُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ يَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مُودَعٍ وَلَا مُسْتَغْنَى عَنْهُ رَبَّنَا ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (٢)

ترجمه: د ابوامامه رضي الله عنه بيان دي کله چي به درسول الله صلي الله عليه وسلم دمخي نه دسترخوان پورته کړي شو نو دا دعا به يي وئيله: "الحمد لله حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه"

١ - سنن ابی داود / الأشربة ٢١ (٢٤٢٠) . سنن ابن ماجه / الأَطْعِمَةُ ٢٥ (٢٢٢٢) (تحفة الأشراف : ٦٢٩٨) . و مسند احمد

غير مودع ولا مستغنى عنه ربنا" تول تعريفونه خاص دالله تعالى دپاره دي او ډير زيات تعريفونه دالله دپاره دي پاك رزق دي او برکتی رزق دي دا دي دالله تعالى دطرفه زمونږ دپاره اخري رزق نشي او اي زمونږ پروردگار ه مونږ هيڅ كله ددينه بينياز نه يو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۴۵۷- حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشَجُّ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، وَأَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنْ حَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ رِيَّاحِ بْنِ عَبِيدَةَ، قَالَ حَفْصٌ: عَنْ ابْنِ أَخِي أَبِي سَعِيدٍ، وَقَالَ أَبُو خَالِدٍ، عَنْ مَوْلَى لِأبي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَكَلَ أَوْ شَرِبَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ". (۱)

ترجمه: ابوسعید خدری رضي الله عنه بیان دي كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم خوړل او څكل او كړل نو دا دعا به يي وئيله " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ " يعني اي الله ټول تعريفونه ستا دپاره دي چي مونږ ته دي خوړل او څكل راكړل او مونږ دي مسلمانان پيدا كړو.

۳۴۵۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقَرِّيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي أَبُو مَرْحُومٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ أَكَلَ طَعَامًا فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ غَيْرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَأَبُو مَرْحُومٍ اسْمُهُ عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ مَيْمُونٍ. (۲)

ترجمه: معاذ بن انس رضي الله عنه نه روايت شوى دى چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي چا دروتى خوړلو نه پس دا دعا اولوستله: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ، ټول تعريفونه الله تعالى دپاره دي چاچي ماته دا خوراك راكړو او څما دكوشش او طاقت نه بغير يى راكړو نو دهغه مخكني ټول گناهونه به معاف كړي شي.

۱ - سنن ابن ماجه/الأطعمة ۱۲ (۲۲۸۲) (تحفة الأشراف: ۲۲۲۲)

۲ - سنن ابى داود/ اللباس ۱ (۲۰۲۲) . سنن ابن ماجه/الأطعمة ۱۲ (۲۲۸۵) (تحفة الأشراف : ۱۱۲۹۷) . وسنن

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او دابو مرحوم نوم عبد الرحيم بن ميمون دي.

لغات: حول، معني قدرت او هوښيارتوب، لري ليدل، كال، حال د نصر نه حولا وحوولا ديو حالت نه بل حالت ته ديو خيز بدلیدل.

تشریح: دخوراک متعلق د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه ډيري دعاگانې منقول دي په دي منقوله دعاگانو کې ديوي لوستل هم کافي دي په پورتنۍ روايت کې يوي جامع دعا ته اشاره ده او تاثير يې پخپله په روايت کې بيان شوی دی چې په لوستلو يې تمام گناهونه معاف کېږي مگر د علماؤ په نزد صغیره گناهونه مراد دي او د کبیره گناهونو د معافۍ دپاره توبه ويستل شرط دي.

د معاذ بن انس رضي الله عنه حالات:

نوم معاذ دپلار نوم انس قبيله جهينه سره تعلق لري، دي په مصريانو کې شميرلي شي چې مرويات يې ډير موندلي شي اکثر ورته دده ځوي سهل نقل دروايت کوي.

۵۷- باب مَا يَقُولُ إِذَا سَمِعَ نَهْيَ الْجِمَارِ

د خرد اواز او ريدو وخت کي کومه دعا وئيل پکار دي

۳۴۵۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا، وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهْيَ الْجِمَارِ فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا." قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمه: دابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي فرماني چې رسول کریم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي کله چې دبانگي اواز واورئ نو دالله تعالي نه دهغه فضل او غواړئ ځکه چې ده په دي وخت کې فرشته ليدلي وي، او کله چې د خرد اواز واورئ نو په الله تعالي باندې د شيطان نه پناه او غواړئ ځکه چې ده په دي وخت کې شيطان ليدلي وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۱- اوردده البخاري في الجامع الصحيح / بدء الخلق ۱۵ (۲۲۰۳). صحيح مسلم / الذكر والدعاء ۲۰ (۲۷۲۹). سنن ابی داود /

الأدب ۱۱۵ (۵۱۰۳) (تحفة الأشراف: ۱۳۶۲۹). و مسند احمد (۲/۲۲۱)

٥٨- باب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّحْمِيدِ

دَسْبِيح، تَكْبِير، او تهليل او تحميد فضيلت

٣٤٦٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرِ الشَّهْبِيُّ، عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ، عَنْ أَبِي بَلْج، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا عَلَى الْأَرْضِ أَحَدٌ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِلَّا كُفِّرَتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَرَوَى شُعْبَةُ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ أَبِي بَلْجٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ وَلَمْ يَرْفَعْهُ، وَأَبُو بَلْجٍ اسْمُهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ، وَيُقَالُ أَيْضًا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ حَاتِمِ بْنِ أَبِي صَغِيرَةَ، عَنْ أَبِي بَلْج، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ. وَحَاتِمٌ وَيُكْنَى أَبَا يُونُسَ الْقَشِيرِي.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي بَلْج، نَحْوَهُ وَلَمْ يَرْفَعْهُ. (١)
ترجمه: د عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي په زمكه چي هر يو بنده " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ " او وائي نو گناهونه به يي اوبخلي شي اكر كه دده گناهونه دسمندر دزك برابر دير وي د دعا ترجمه داده دالله تعالي نه علاوه بل خوك حقدار دبندي نشته او الله تعالي دهر چانه لوي دي او دالله تعالي نه علاوه په هيچا كي دكوم كار كولو طاقت نشته.
امام ترمذي رحمه الله وايي:

د عبد الله بن عمرو بن عاص رضي الله عنه حالات:

نوم عبد الله كنيه ابو محمد يا ابو عبد الرحمان دپلار نوم يي عمرو بن العاص وو او دمور نوم يي ريطه بنت مبني وو دخپل پلار عمرو سره په اسلام كې داخل شوى وو (اسد الغابه).
د رسول الله صلي الله عليه وسلم مجلس ته به راتلو او چي څه به يي اوريدل هغه به يي ليكل.
پخپله ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چي ده ته زما نه زيات احاديث ياد دي ځكه چي ده به

ليكل كول او مانه كول (تذكرة الحفاظ).

در رسول الله سره په بعضي غزواتو کې هم شريک شوی دی او په جنگ یرموک کې عمرو بن العاص رضي الله عنه ده ته دخپل لاس جهنډه ورکړې ده.

د درس حلقه يې ډيره وسيعه ده او دخپلو شاگردانو سره يې ډير محبت وو په هره دويمه ورځ به يې ورته نيوله او دشپي اکثره حصه به يې په عبادت کې تيروله او په دري ورځو کې به يې قرآن ختمولو.

وفات عمرو بن العاص رضي الله عنه په ۲۵ هجري کې وفات شوی دی او پدغه زمانه کې د مروان بن حکم او عبداللہ بن زبير جنگ جاري وو نو په دې وجه ده لره خلقو په کور کې دفن کړو ځکه چي جنازه عام قبرستان ته رسول مشکل وو.

دده نه اوه سوه روايات منقول دي چي ۱۷ متفق عليه دي اته په بخاري کې او شل په مسلم کې تهذيب الکمال.

۳۶۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مَرْحُومُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا أَبُو نَعَامَةَ السَّعْدِيُّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ، فَلَمَّا قَفَلْنَا أَشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ فَكَبَّرَ النَّاسُ تَكْبِيرَةً وَرَفَعُوا بِهَا أَصْوَاتَهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَصَمٍّ وَلَا غَائِبٍ هُوَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رُءُوسِ رِجَالِكُمْ، ثُمَّ قَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ أَلَا أَعْلَمُكَ كُنْزًا مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ اسْمُهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مِلٍّ، وَأَبُو نَعَامَةَ اسْمُهُ عَمْرُو بْنُ عِيْسَى، وَمَعْنَى قَوْلِهِ: هُوَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رُءُوسِ رِجَالِكُمْ إِنَّمَا يَغْنِي عَنْهُ وَقُدْرَتُهُ. (١)

ترجمه: دابو موسي اشعاري نه روايت دی فرمائي چي مونږ در رسول كريم صلي الله عليه وسلم سره په يوجهاد کې موجود وو کله چي مديني ته نژدی شو نو خلکو په اوچت اواز سره تکبير ونيلو رسول كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي خلکو تاسو خو نه رابلئ کونږ لره نه غائب لره بلکه څوک چي رابلئ هغه ستاسو دوستاسو دسورلو دختونو سره دی بيایي او فرمايل اي عبد الله بن قيس يوه خزانه درته اونه بڼايم دجنت دخزانو نه ماعرض اوکړو هغه کومه يوه ده رسول كريم صلي الله عليه وسلم او فرمايل: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» ده.

رسول كريم صلي الله عليه وسلم او فرماييل: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ» ده.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دابو عثمان النهدي نوم عبدالرحمن
 بن مل دي او دابو نعامه نوم عمرو بن عيسي دي او دارشاد نبوي "بينكم وبين رؤس رجالكم"
 مطلب دادی چي دالله تعالي علم او قدرت په هر ځاي کي موجود دي.
لغات: ادلك: دل يدل دلا ودلالة معني لار خودل، كنز: معني خزانة دزمكي.

تشریح: كنزا من كنوز الجنة: "دجنت په خزانو كې يوه خزانة ده" دخزاني مطلب دادی چي
 سبا به په قيامت کي ددي ثواب دخزاني په صورت کې ملاويږي، دويم مطلب دا هم کيدی شي
 چي ددي دونيلو اثر دادی چي ويونکي لره زړه غني کوي او په زړه کې يې دا يقين پيدا کيږي
 چي هر يو کار دالله دطرفه وي نفع او نقصان ټول دهغه دطرفه دي او بيا هغه خپل تمام امور
 الله تعالي ته اوسپاري.

يا ددي جملي نه در رسول الله منشاء ددي کلمي عظمت او قدر بيانول وو ديو څيز دقيمتي
 گرځولو دپاره ددينه زيات بهترين تعبير نشي کيدی. شيخ قطب الدين دشيخ ابو الحسن قول
 نقل کړی دی چي يو کس ماته دسفر په دوران کې دا نصيحت اوکړو چي په نيکو اعمالو او
 اقوالو کې هيڅ يو قول دلاحول ولاقوة الا بالله سره برابر نه دی.
 بعضي مشائخ دطريقت وايي چي شرک جلي او شرک خفي او دزړه کدوراتو ختمولو دپاره او
 ايمان او معرفت نور دحصول دپاره چي لکه څنگه لاله الا الله مؤثر دي نو همدارنگي عملي
 زندگي درست کول او نهی عن المنکر کول هم مؤثر دي او په دي دلاحول ولاقوة الا بالله خاص
 دخل دي.

۵۹_باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۶۲_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، حَدَّثَنَا سَيَّارٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
 بْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَقِيتُ إِبْرَاهِيمَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ أَقْرَبُ أَمَّتِكَ مِنِّي السَّلَامُ،
 وَأَخْبِرُهُمْ أَنَّ الْجَنَّةَ طَيِّبَةُ التُّرْبَةِ عَذْبَةُ الْمَاءِ، وَأَنَّهَا قِيَعَانٌ، وَأَنَّ غِرَاسَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
 وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ

مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ مَسْعُودٍ (١)

ترجمه: ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم قرمائيلي دي ما دمعراج په شپه ابراهيم عليه السلام سره ملاقات اوکړو نو هغه راته اووئيل ای محمد صلي الله عليه وسلم، په خپل امت زما دطرفه سلام ووايه اودا خبر ورکړه چي دجنت زمکه زرخيزه ده، او اوبه يی خوږي دي خو هغه خالي ډاگه ده په هغی کې بوټي لگول ددی کلماتو ذکر دی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث دابن مسعود په روايت په مذکوره سند حسن غريب دي او په دي باب کې دابو ايوب انصاري رضي الله عنه نه هم حديث وارد دي.

لغات: طيب: طاب يطيب طيبا معني عمده کيدل، التربة په معني دخاوري دي.

تشریح: "لقيت ابراهيم" دمعراج په شپه دابراهيم عليه السلام سره در رسول الله صلي الله عليه وسلم ملاقات اوم اسمان کې شوی وو، محدثين وائي چاته چي دا حديث ورسپړي هغه لره پکار دي چي دابراهيم عليه السلام دسلام په جواب کې "وعليه السلام ورحمة الله وبركاته" اووائي.

ان الجنة طيبة التربة: دجنت خاوره پاکه ده دمشك او زعفران والاده كله چي خاوره او اوبه ښه وي نو فصل هم ښه وي، دي حديث کې دي خبري ته ترغيث دی چي جنت يو اوار ميدان دی دسبحان الله او الحمد لله په ذريعه په دي کې ډيري وني اوکړی، ددي دويم مطلب دا هم کیدی شي چي جنت خو داوسيدو په اعتبار بهترين مقام دی پکار ده چي هلته ښه باغونه اوکړی او خاوره يي هم بهترينه ده يعني مشك او زعفران والاده.

وانها قيعان: جنت اوار ميدان دی.

كه ثوك اووايي چي دجنت معني باغ ده نو په دي حديث کې ورته اوار ميدان ولي وئيلي شوي دي.

جواب: دجنت رقبه به ډيره وسيعه او عريضه وي لکه چي ديو روايت نه معلومسپړي اخرنی کس چي جنت ته داخل شي نو هغه ته به دلسو دنياگانو نه لوي جنت ورکړی شي په څه حظه کې به مخکې نه باغ موجود وي او بعضي به خالي وي ثوك چي څومره تسبيحات وائي نو دومره وني به دده دپاره کرلی شي.

بل جواب: په جنت کې ټولي وني په يو ځاي دي نو ثوك چي تسبيحات څومره ډير وائي دده

د حصي وني به خوري شي

يعني په جنت کې به داوچتو درجو اوډيرو نعمتونو تعداد د ذکر په کثرت وي څوک چې په دنيا کې ذکر ډير او کړي د جنت باغونو کې به يې ميوه دار بوټي گڼي او د جنت اوچتی درجی اوډير نعمتونه به ورته حاصل شي

۳۶۶۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُوسَى الْجُهَنِيُّ، حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِحُلَسَائِهِ: "أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْسِبَ أَلْفَ حَسَنَةٍ؟" فَسَأَلَهُ سَائِلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: كَيْفَ يَكْسِبُ أَحَدُنَا أَلْفَ حَسَنَةٍ؟ قَالَ: "يُسَبِّحُ أَحَدُكُمْ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ تُكْتَبُ لَهُ أَلْفُ حَسَنَةٍ وَتُحْطُ عَنْهُ أَلْفُ سَيِّئَةٍ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

(۱)

ترجمه: سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه نه روایت دی چې یوه ورځ مونږ رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ناست وو، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل ای تاسو دا نشي کولی چې په یوه ورځ کې زر نیکي او گټي په ناستو کسانو کې یو سړي عرض او کړو یا رسول الله په یوه ورځ کې به زر نیکي څنگه وگټلی شي، رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چې دورځی سل ځله سبحان الله او وائي، نو یا به ورله زر نیکي اولیکلی شي او یا به ورته زر غلطی معاف کړی شي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن صحیح دي

لغات: الف: زر جمع یی الف راځي، خطیئة جمع یی خطیات راځي، او خطوة په معنی د قدم دي جمع یی خطوات راځي

تشریح: د یو بل روایت حاصل دادی: چې زر نیکي به ورته اولیکلی شي او زر غلطی به ورته معاف شي دهری نیکي ثواب یو په لس ورکولی شي نو دسل ځله سبحان الله ویلو ثواب زر نیکي شوی او په نیکو گناهونه معاف کيږي نو زر گناهونه به ورته هم معاف شي

فیكتب له الف حسنة، یکتب لفظ په دي روایت کې په یاء سره راغلی دی او په جامع الاصول کې هم داسي دی لیکن دمسلم په دویم روایت کې په تاء سره یعنی تکتب راغلی دی دواړه هم معنی دي څه فرق نه لري

کچري سل پيري سبحان الله او ویلی شي نو زر نیکي به اولیکلی شي او دیوي نیکي بدله لس

چنده وي لکه چي ارشاد الهي دی "من جا، بالحسنة فله عشر امثالها" يعني څوک چي دنيکی، يو کار او کړي ده ته به دهغي لس چنده اجر ملاؤ شي ويحط: ولوستلی شي يعني په و او سره نو مفهوم به دا وي چي زر نيکی به هم اوليکلی شي او زر گناهونه به هم معاف شي.

د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه د زندگۍ مختصر حالات:

دده نوم سعد او کنیه ابو اسحاق او دپلار نوم مالک چي کنیه يي ابو وقاص وه او دموړ نوم يي حمنه وو په رسته کې درسول الله په ماماخیلو کې راتلو (اسد الغابه ۲/۲۹۱)، دنولسو کالو په عمر کې دصديق اکبر رضي الله عنه سره دربار نبوت ته حاضر شو او مسلمان شو او دمکي نه يي مديني ته هجرت او کړو او دخپل ورور عقبه بن ابی وقاص په کور کې يي اوسيدل شروع کړل (طبقات ابن سعد ۳/۹۹)، دنبي کریم صلي الله عليه وسلم سره يي په ډيرو غزواتو کې شرکت کړی دی او دعشره مبشره نه دی.

عمر رضي الله عنه دکوفي والي مقرر کړی وو ليکن وروسته يي معزول کړو مگر عثمان رضي الله عنه دوباره بحال کړو.

وفات سعد په اخري وخت کې عقیق مقام ته لاړو کوم چي دمديني نه په لس ميله فاصله کې پروت دی او هلته د۵۵ کالو په عمر کې وفات شو.

مرويات: دابن جوزي په قول دده دمروياتو تعداد ۲۷۱ دی چي ۲۵ په بخاري او مسلم دواړو کې دي.

۶۰- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۶۴- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ حَجَّاجِ الصَّوَّافِ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ، غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ. (۱)

ترجمه: د جابر رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوک چي سبحان الله العظيم وبحمده او وائي په جنت کې ورته دکجوری يو بوتی او کرلی شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او مونږ يي دابوالزبير په روايت پيژنو چي د جابر په واسطه يي نقل كوي.

لغات: غرست: غرس يغرس غرسا معني وني كرل، النخلة معني دكجوري ونه.

تشرېح: دنسائي په يو روايت كې دنخلة لفظ په خاي باندي شجرة لفظ دي د دواړو مفهوم يو دي.

په پورتنې حديث نخلة دزياتي نفع په اعتبار سره ويلى شوي دي او په عربو كې به دا ونه زياته موندلي شوه په قرآن كې هم دمومن مثال دوني سره وركړي شوي دي لكه الم تر كيف ضرب الله مثلا كلمة طيبة كشجرة طيبة.

ددي حديث نه معلومه شوه چي په جنت كې اكر چي باغونه ډير دي مگر څه حصه پكې اوار ميدان هم شته څوك چي دا الفاظ څومره ډير وائي دهغه دپاره به دومره په جنت كې وني كرلى شي (روضة).

٣٤٦٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا الْمُؤَمِّلُ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ غُرِسَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي الْجَنَّةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: د جابر رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي سبحان الله العظيم وبحمده اوواني په جنت كې ورته دكجوري يو بوتى اوكرلى شي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

٣٤٦٦- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (٢)

^١ - انظر ما قبله (تحفة الأشراف: ٢٦٩٦)

^٢ - أورده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ٦٥ (٦٣٠٥). صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٠ (٢٦٩١) (في آخره). سنن

ابن ماجه / الأدب ٥٦ (٢٨١٢) (تحفة الأشراف: ١٢٥٤٨)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه مروى دي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي
 څوڪ چي سل پيري "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ
 الْبَحْرِ" اوواني دده ٽول گناهونه به معاف ڪري شي اگر ڪه دسمندر دزگ برابر وي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣٤٦٧- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ، عَنْ عُبَارَةَ بْنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ
 بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ،
 سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي
 دي دوه جملي دي په ژبه ډيري اساني دي او دنيكي په تله ڪي ډيري درني دي اودالله تعالي
 ډيري خوښي دي سبحان الله وبحمد الله العظيم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

لغات: كلمتان: ددي لفظ مفرد كلمة دي دضرب نه كلما زخمي كول، كلمه تكليما خبري كول
 ، كالم يكاله مكالمه خپل مينځ ڪي خبري كول ، خفيفتان: معني سپك دسمع نه ، ثقيلتان:
 معني درني.

تشریح: امام بخاري خپل كتاب په دي حديث باندې ختم ڪړی دی او په انما الاعمال بالنيات
 بي شروع ڪړی دی په دي ڪي يو لطيفه اشاره ده او هغه داده چي په ميزان ڪي به دهغه چا
 اعمال درانه وي دچاچي نيت ښه وي.

کلمتان: ددي نه مراد هغه كلام دي دکوم په ذريعه چي انسان ته څه خبره معلومه شي.

خفيفتان علي اللسان: چي په ژبه اسان دي يعني داسي حروف پکې نشته چي په مشقت سره
 ادا کيږي په مشقت سره ادا کيدونکي حروف شديدا اومستعلي دي دهغي نه په هغي ڪي هيڅ
 يو حرف نشته حروف شديده اته دي چي مجموعه يي اجدك قطبت، او حروف استعلاء اوه دي
 ددي مجموعه "خص ضغط قظ".

١ - اوردده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ٦٥ (٢٢٠٦) ، والايمان والنذور ١٩ (٢٦٨٢) ، والتوحيد ٥٨ (٢٦٢٢) .

صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٠ (٢٦٩٣) . سنن ابن ماجه / الادب ٥٢ (٢٨٠٦) (تحفة الأشراف: ١٣٨٩٩)

ثقيلتان في الميزان: علامه سندي وائي چي دحروفو دكمي په وجه او بهترين ترتيب په وجه او دالله تعالى دنوم دكشش په وجه دا په ژبه باندي اسان دي او دالله تعالى دنوم په برکت سره دا الفاظ به دقيامت په ورځ دثواب په اعتبار ډير درانه وي.

حبيبتيان الي الرحمان: علامه سندي وائي چي په ډيرو احاديثو کې ديته احب الكلام ونيلى شوي دي دا كلام دالله تعالى په نزد محبوب دی او که ددي ويونکی، دالله تعالى په نومونو کې رحمان لفظ ځکه مخکې راوړلی شوی دی چي دلته دالله تعالى درحمت وسعت بيانول مقصود دي چي په معمولي شان كلام يي دومره زيات اجر مقرر کړی دی دا دالله تعالى درحمت خاصه کيدی شي.

سبحان الله وبحمده: ددي جملي وضاحت وړاندي په يو څو احاديثو کې راروان دی.

٣٤٦٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُبَيْ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ فِي يَوْمٍ مِائَةً مَرَّةً كَانَتْ لَهُ عِدَّةٌ عَشْرٍ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٍ، وَكَانَ لَهُ حِزْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُنْسِيَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ".

وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً حُطَّتْ خَطَايَاهُ، وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي

دي چاچي لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو علي كل شيء قدير، دورځي سل ځله اوونيل دا ورته دلسو غلامانو ازادولو برابر دي يعني دومره ثواب به ورته ورکولی شي لکه چي لس غلامان يی ازاد کړي وي اوسل نيکی به ورته اوليکلی شي اوسل گناهونه به ورته معاف کړی شي او په دغه ورځ به ترمانېنامه دشیطان: اثر نه محفوظ وي اودقيامت په ورځ به هيڅوک دده نه بهتر عمل پيش نه کړی شي بی دهغي سړي نه چي دا کلمات يی دده نه زيات

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / بدء الخلق ١١ (٢٢٩٢)، والدعوات ٦٢ (٦٢٠٢)، صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٠

(٢٦٩١)، سنن ابن ماجه / الأدب ٥٢ (٢٤٩٨)، تحفة الأشراف: (١٢٥٤١)، مسند احمد (٢٠٢/٢٦٠، ٢٤٥)

ونيلي وي او رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي چاچي سبحان الله ويحمده په ورځ
کې سل ځله او وئيل ټول گناهونه به ورته معاف کړي شي اگر چي د سمندر د زگ هومره وي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: عدل: د ضرب نه يعدل عدلا معني سيده کول، برابري کول، رقاب: معني غلام، خادم،
حطت: معني کوزيدل.

تشرېح: د حديث ظاهري مفهوم خو دادی که څوک دا کلمات په سحر کې اولولي نومابښام
پوري به د شيطان نه محفوظ وي او سل نيکي به ورله هم اوليکلی شي او سل گناهونه به يې
هم معاف شي او د لسو غلامانو د ازاديدو ثواب به ورته هم ملاؤ شي او که مابښام کې اولولي نو
ددي ذکر په حديث کې نشته ليکن محدثين وائي چي په مابښام کې لوستونکي دپاره به هم دا
ثوابونه ملاويږي.

نووي په شرح مسلم کې ليکلي دي دا انعامات په سل عدت پوره کولو باندي دی، برابره خبره
ده چي انسان يې په يو مجلس کې سل پيري اولولي او که په مختلفو مجلسونو کې په هر
صورت کې به ورته انشاء الله پورتنی ذکر شوی ثواب ملاويږي ليکن بهتر به دا وي چي په يو
مجلس کې اولولي او دورځي په ابتداء کې يې اولولي همدارنگي دا انعامات په سل پيري
لوستلو وارد شوي دي ليکن که څوک دا څومره زيات اولولي نو دومره زيات ثواب به ورته
ملاويږي.

سوال د مابښام ذکر ولي په دي حديث کې نه دی شوی؟
اول جواب: کيدی شي چي رسول الله به کړی وي ليکن راوي به دا مختصار په وجه حذف کړی
وي (او يا به ورته هير شوی وي).
دويم جواب: رسول الله د سحر ذکر کړی دی او د مابښام ذکر ورته پخپله معلوم يږي نو په حديث
کې ددي بيانولوته ضرورت پاتي نشو.

تغريخ: انظر حديث رقم ۲۴۶۶

۶۱- باب منه

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۶۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ،
عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ سَيْفٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،
قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ وَحِينَ يُنْسِي: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً مَرَّةً لَمْ يَأْتِ أَحَدٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

بِأَفْضَلٍ مِّمَّا جَاءَ بِهِ، إِلَّا أَحَدٌ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَيْهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي څوڪ سحر او ماښام سبځان الله و بحمد الله سل ځله اولولي نو د قيامت په ورځ به ددي سړي نه بهتر عمل دبل چا راونه وځي بغير دهغه کس نه چي هغه دغه کلمات هم په دي تعداد کي ياد دي نه زيات يي وئيلي وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

لغات: يمسي: د ماښام په وخت کي داخلیدل، زاد: زاد يزداد زيادة معني زياتيدل، ازداد زياتول د باب افعال نه.

تشریح: په يو بل روايت کي دي تسبيح ته د فرشتو تسبيح وئيلي شوي دي (مسلم) او په يو بل روايت کي راغلي دي چي څوڪ دا کلمات سل پيري او وائي نو ټول گناهونه به يي معاف شي اگر که په ډيروالي کي د سمندر د زگ برابر وي يو بل روايت دا بوذر رضي الله عنه نه منقول دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي ايا تاسو ته اونه ښاييم چي د الله تعالي په تږد په ټولو کلامونو کي بهتر کلام کوم يو دي؟ ما عرض او کړو ضرور يي راته بيان کړه نو وي فرمايل "سبحان الله و بحمد الله" دي په نورو ډيرو روايتونو کي هم ددي کلماتو فضيلت راغلي دي بهتره داده چي دنمر ختونه مخکي او دنمر پريوتو نه مخکي دا دعا او وئيلي شي ځکه چي دا وخت دا ذکر او دپاره زيات مناسب دي او په دي وخت کي د فرشتو ترول هم کيږي.

٣٤٧٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُوسَى الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ الزُّبَيْرِ قَانِ، عَنْ مَطَرٍ الْوَرَّاقِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ لِأَصْحَابِهِ: "قُولُوا: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ، مَنْ قَالَهَا مَرَّةً كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا، وَمَنْ قَالَهَا عَشْرًا كُتِبَتْ لَهُ مِائَةٌ، وَمَنْ قَالَهَا مِائَةً كُتِبَتْ لَهُ أَلْفًا، وَمَنْ زَادَ زَادَهُ اللَّهُ، وَمَنِ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ غَفَرَ لَهُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

¹ - صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٠ (٢٦٩٢)، سنن ابی داود/الأدب ١١٠ (٥٠٩١) (تحفة الأشراف: ١٢٥٦٠)، و مستند احمد (٢/٢٤١)

² - سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ٦٢ (١٦٠) (تحفة الأشراف: ٨٢٢٦)

ترجمه : د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم يوه ورځ صحابه كرامو ته وفرمائيل "سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ" سل پيري وايي، او څوك چي دا يو ځل او وائي نو لس پيري به دده دپاره اوليكلي شي او څوك چي دا لس پيري او وائي سل پيري به دده دپاره اوليكلي شي او څوك چي دا سل پيري او وائي نو زر پيري به اوليكلي شي او څوك چي دي لره نور زيات كړي نو الله تعالي به دي لره نور زيات اوليكلي او څوك چي دالله تعالي نه بخنه او غواړي الله تعالي به ورته بخنه او كړي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

٦٢- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٤٧١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَزِيرٍ الْوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو سَفْيَانَ الْجُبَيْرِيُّ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ حُزْرَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ كَانَ كَمَنْ حَجَّ مِائَةَ مَرَّةٍ، وَمَنْ حَمِدَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ كَانَ كَمَنْ حَمَلَ عَلَى مِائَةِ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ قَالَ: غَزَا مِائَةَ غَزْوَةٍ وَمَنْ هَلَّلَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ مِائَةَ رَقَبَةٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ، وَمَنْ كَبَّرَ اللَّهَ مِائَةً بِالْغَدَاةِ وَمِائَةً بِالْعِشَاءِ لَمْ يَأْتِ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ أَحَدٌ بِأَكْثَرِ مِمَّا أَتَى بِهِ إِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ زَادَ عَلَى مَا قَالَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه : عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي چا چي سل پيري سحر او ماښام تسبيح (سبحان الله) او وئيل نو دي دداسي كس سره په اجر كي برابر شو چا چي سل حجونه كړي وي او چا چي سل پيري سحر او ماښام حمد (الحمد لله) او وئيل نو داسي ده لكه ده چي دالله په لاره كي غازيانو ته دسورلي دپاره سل اسونه وركړي وي (دراوي شك دي) او كه داسي يي وفرمائيل لكه چي سل جهادونه يي كړي وي، او چا چي سل پيري سحر او ماښام تكبير (الله اكبر) او وئيل نو دقيامت په ورځ به دده نه زيات نيك عمل والا حاضر نشي مگر علاوه دهغه چانه چا چي دده نه زيات وئيلي وي او يا يي دده برابر وئيلي وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.
عمرو بن شعيب رضي الله عنه حالات:

نوم عمرو شعيب بن محمد بن عبدالله بن عمرو بن العاص هغه عموما دخيل پلار او سعيد بن المسيب نه روايتونه اوريدلي دي او دي حديث په اسناد کې اڪثر موندلي شي "ابيه" کې ضمير پلار ته راجع دی او ددي مصداق شعيب دی 'جده، په دي ضمير کې دوه احتمال دي اول ددي مصداق محمد دی، دويم احتمال دادی چي دجد مرجع ابيه دی او دجد مصداق عبدالله بن عمرو دی کوم چي دشعيب نيکه دی مطلب دا شو چي شعيب دخيل نيکه عبدالله نه روايت کوي ددي احتمالاتو په وجه په سند کې اختلاف راغی پاتي شوه دا خبره چي دا سند قابل داحتجاج دی يا نه دی نو صحيح رائي داده چي دا سند قابل داحتجاج دی کم از کم دحسن درجي دی اصحاب سنن او امام احمد وغيره دا سند قبول کړی دی (ميزان الاعتدال، تريب الرامي).

٣٤٧٢_ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْعَجَلِيُّ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: تَسْبِيحَةٌ فِي رَمَضَانَ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ تَسْبِيحَةٍ فِي غَيْرِهِ. (١)
ترجمه: زهري وائي په رمضان کي يو ځل سبحان الله وئيل په غير رمضان کي دزر پيري سبحان الله وئيلو نه بهتر دي.

٦٣_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٤٧٣_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ الْخَلِيلِ بْنِ مُرَّةَ، عَنِ الْأَزْهَرِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ تَمِيمِ الدَّارِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِلَهًا وَاحِدًا صَدَدًا لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوءٌ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَرْبَعِينَ أَلْفَ حَسَنَةٍ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَالْخَلِيلُ بْنُ مُرَّةَ لَيْسَ بِالْقَوِي عِنْدَ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ: هُوَ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ.

ترجمه: دتميم الداري رضي الله عنه نه روايت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي لس پيري دا دعا اوواني " «أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له إلهاً واحداً أحداً صمداً لم يتخذ صاحبة ولا ولداً ولم يكن له كفواً أحد» " يعني زه گواهي ورکوم چي ديو الله نه علاوه بل څوک حقدار د بندگي نشته او د الله سره په الوهيت کي هيڅوک شريک نشته هغه يواځي معبود دي او هيچاته يي حاجت نشته چي نه يي بنځه شته او نه يي ځوي او نه ورسره برابر څوک شته، نو الله تعالي به دده دپاره څلور کروړه نيکيانې اوليکي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدي سند پيژنو، خليل بن مره دمحدثينو په نزد قوي نه دي او امام بخاري واني دا منکر الحديث دي.

د تميم بن اوس داري رضي الله عنه حالات:

نوم تميم کنیه ابو رقيه داري نسبت ورته په دي وجه دي چي دشام اوسيدونکي وو او د قبيله بن تميم سره يي تعلق وو چي د اسلام نه مخکي يي د عيسوي مذهب سره تعلق وو او دهجرت په نهم کال دخپل ورور نعيم سره مسلمان شو (اصابه).

په عهدي نبوي او صديق اکبر زمانه کي په مدينه کي اوسيدو ليکن کله چي د عثمان رضي الله عنه په زمانه کي فتنه شروع شوه نو بادل ناخواسته خپل وطن شام ته واپس لاړو (طبقات ابن سعد).

دا هغه صحابي دي چي په مسجد نبوي کي يي چراغ بل کړي وو او رسول الله ورباندي خوشحالي اظهار کړي وو (اسد الغابه وابن ماجه).

وفات: داخري عمر پوري يي زاهدانه زندگي تيره کړي وه او دهجرت په ۴۰ کال کي وفات شو او په بيت حبرون کي دفن شو (تهذيب التهذيب) دده دمروياتو شمير ۱۸ دي چي يو په مسلم کي دي او باقي په سنن کي دي.

۳۴۷۴- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبُدٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو الرُّقِّيُّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَنَمٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَنْ قَالَ فِي دُبُرِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَهُوَ ثَانٍ رَجُلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَتَكَلَّمَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيِّ وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ، كُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ، وَرُفِعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ، وَكَانَ يَوْمَهُ ذَلِكَ كُلَّهُ فِي جَوْزٍ مِنْ كُلِّ مَكْرُوهٍ، وَحُرِّسَ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَلَمْ يَنْبَغِ لَذَلْبٍ أَنْ يُذَرَّكَهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَّا

الشِّرْكَ بِالله". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوذر رضي الله عنه نه روايت دي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماييلي دي خوك چي دسحر دمونخ نه پس خپي راتاؤ كړي او په دواړه زنگنانو ناست وي او هيڅ خبري يي نه وي كړي او دا كلمات لس پيري اوواني: "لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو على كل شيء قدير" نو دده دپاره به لس نيكياني اوليكلي شي او لس گناهونه به يي اوبخلي شي او لس درجي به يي لوړي كړي شي او په دغه ورځ به دا كس ټوله ورځ دهر قسم ضرر او مصيبت نه محفوظ وي او دشيطان داثر كولو نه به دده نگهباني كولي شي او هيڅ يوه گناه به ده لږد په دغه ورځ علاوه دشرک نه دهلاكت سره مخامخ كولي نشي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب صحيح دي.

٦٤_ باب جامع الدعواتِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه منقول جامع دعاكاني

٣٤٧٥_ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عِمْرَانَ الثَّعْلَبِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَدْعُو وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، قَالَ: فَقَالَ: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِأَسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ"، قَالَ زَيْدٌ: فَذَكَرْتُهُ لِرُزْهَيْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ بَعْدَ ذَلِكَ بِسَنَيْنَ، فَقَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، قَالَ زَيْدٌ: ثُمَّ ذَكَرْتُهُ لِسُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، فَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَرَوَى شَرِيكَ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، وَإِنَّمَا أَخَذَهُ أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ. (١)

ترجمه: عبدالله بن بريده دخپل پلار نه روايت كوي فرماني چي رسول كريم صلى الله عليه وسلم ديوسري نه واوريدل چي ونيل يي اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنِّي أَشْهَدُ أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ،

^١ سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ٢٩ (تحفة الأشراف: ١١٩٦٢)

^٢ سنن ابى داود/الصلاة ٣٥٨ (١٢٩٢). سنن ابن ماجة/الدعاء ٩ (٢٨٥٤) (تحفة الأشراف: ١٩٩٨)

الْأَخَذُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ يعني اي الله زه ستانه سوال كوم زه گواهي كوم چي ته الله يي ستانه علاوه بل معبود نشته مگرته يي چي يواخي اوبی حاجته يي اوته هغه ذات يي چي نه درنه خوك پيدادي اونه دچانه پيدايی اوهيخ خوك ستاپشان نشته رسول كريم صلي الله عليه وسلم ورته اوفرمايل يقينا تادالله تعالي نه دهغه په لوی نوم سره اوغوبتل هغه نوم چي کله تري په هغه سره اوغوبستی شي نوور کول کوي او کله چي په هغه نوم سره دعاو کړی شي نو قبلوي يي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دزید راوي قول دي مادا حديث ډير کلونه پس زهير بن معاويه ته ذکر کړو نو هغه اووئيل ماته دا حديث ابو اسحاق مالك بن مغول په واسطه رارسيدلي دي، زید وائي ما دا حديث سفيان ثوري ته ذکر کړو نو هغه راته دا حديث دمالك په واسطه بيان کړو، امام ترمذي رحمه الله وايي: او دا حديث حسن غريب دي، شريك دا حديث دابواسحاق نه او هغه ابن بريده نه او هغه دخپل پلار بريده نه نقل کړي دي، او حال دادي چي ابواسحاق حمداني دا حديث دمالك بن مغول نه نقل کړي دي.

دبریده رضي الله عنه حالات:

نوم بريده کنیه ابو عبدالله او دپلار نوم مصيب بن عبدالله. کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته ورسيدو نو بريده يي په خدمت کې حاضر شو نور رسول الله ورته داسلام دعوت ورکړو نو دی فوراً مسلمان شو او دده سره دبنی اسلم اتيا کسان په اسلام کې داخل شول (طبقات ابن سعد).

په صلح حديبيه او بيعه الرضوان کې يي هم شرکت کړی دی (اسد الغابه).

او په فتح مکه کې يي هم ملگرتيا کړي وه (مسند احمد).

تقريباً په شپاړسو عزواتو کې شريك پاتي شوی دی (بخاري كتاب المغازي).

کله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسامه په مشرۍ کې اخر لښکر تيار کړو نو په دي کې هم شريك وو (طبقات ابن سعد).

غرض دا چي دده په رگ رگ کې دجهاد جذبي توپونه وهل او دژوند مزه به يي داسو نو په زغلولو کې ليدله (طبقات ابن سعد).

دیزید په زمانه کې دهجرت په ۲۳ کال وفات شو چي دمروياتو شمير يي ۱۲۴ دی يو متفق عليه دی او دوه په بخاري کې دي يولس په مسلم کې دي (تهذيب الكمال).

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٤٧٦- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي هَانِيٍّ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْجَنْبِيِّ، عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ، قَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاعِدًا إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى، فَقَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَجِلْتَ أَيُّهَا الْمُصَلِّي، إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَأَحْمَدِ اللَّهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، وَصَلِّ عَلَيَّ ثُمَّ ادْعُهُ"، قَالَ: ثُمَّ صَلَّى رَجُلٌ آخَرُ بَعْدَ ذَلِكَ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَيُّهَا الْمُصَلِّي ادْعُ تُجِبْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَاهُ حَيُّوَةُ بْنُ شَرِيحٍ، عَنْ أَبِي هَانِيٍّ الْخَوْلَانِيِّ، وَأَبُو هَانِيٍّ اسْمُهُ حُمَيْدُ بْنُ هَانِيٍّ، وَأَبُو عَلِيٍّ الْجَنْبِيُّ اسْمُهُ عَمْرُو بْنُ مَالِكٍ. (١)

ترجمه: د فضاله بن عبید رضی اللہ عنہ بیان دی فرمائی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زمونږ سره په مسجد کي ناست وو چي په دي دوران کي يو کس مسجد ته راغي او مونځ يي اوکړو او دا دعا يي اوغوښتله "اي الله ماته مغفرت اوکړي او په مارحم اوکړي رسول الله او فرمائيل اي مونځ کونکيه ډيره جلتی دي او کره کله چي ته مونځ اوکړي نو دالله تعالی دشان موافق حمد وایه او بیا په ماباندي درود وایه او بیا د دینه پس دالله تعالی نه دعا غواړه راوي وائي چي د دینه پس یو بل کس راغي او مونځ يي اوکړو او دالله تعالی حمد يي بیان کړو او په رسول الله يي درود او وئیل رسول الله ورته او فرمائیل اي مونځ کونکيه اوس دعا او غواړه ستا دعا به ضرور قبلیري.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي دا حديث حيوة بن شريح دابو هاني خولاني نه نقل کړي دي.

فضاله بن عبید انصاري رضي الله عنه حالات:

نوم فضاله کنیه ابو محمد دپلار نوم عبید بن نافذ او دمور نوم عقبه بنت محمد بن عقبه وو مدیني ته دراتلونکو سره مسلمان شوی وو چي دغزوه بدر نه علاوه په تمامو غزواتو کي شریک شوی دی او په بیعة الرضوان کي هم شامل وو (اصابه).

دوفات نبوي نه پس شام ته لاړو او هلته يي کور جوړ کړو مسند احمد.

ابوالدرداء رضي الله عنه د دمشق قاضي وو دوفات کیدو نه مخکي يي او فرمائیل چي زمانه پس به فضاله بن عبید قاضي مقرر وی خلق به ورته ډیر لري لري نه در رسول الله دا حدیثو دا وریدلو دپاره راتلل یو سړی ورته ددي دپاره راغلی وو چي احادیث ورته واورې هغه چي

١ - سنن ابی داود/ الصلاة ٣٥٨ (١٢٨١)، سنن النسائي/ السهو ٢٨ (١٢٨٥) (تحفة الأشراف: ١١٠٣١)، و مسند احمد (٦/١٨)

او کتل چي ويخته يي گه وڊ او په خپو برېنډ دي نو په تعجب سره يي تپوس او کړو چي ته ددي ښار قاضي يي او حالت دي دادي فضاله رضي الله عنه او فرمايل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ د خواهشاتو او ډول او سنگار خوښولو نه منع کړي يو او کله کله به يي راته په برېنډو خپو دگرځيدو حکم کولو (مسند احمد).

وفات: دهجرت په ۵۳ کال دامير معاويه په دور کې وفات شو او په دمشق ښار کې يي تراوسه پوري قبر موجود دی چي پنځوس روايات ورته منقول دي چي دوه ددينه په مسلم کې دي.

۳۴۷۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقَرِّي، حَدَّثَنَا حَيَوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو هَانِيٍّ الْخَوْلَانِيُّ، أَنَّ عَمْرَو بْنَ مَالِكٍ الْجَنَابِيَّ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ فَضَالَ بْنَ عُبَيْدٍ، يَقُولُ: سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَدْعُو فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "عَجَلٌ هَذَا"، ثُمَّ دَعَا، فَقَالَ لَهُ أَوْ لِيْغِيْرِهِ: "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللَّهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لِيَدْعُ بَعْدَ بَيِّنَاتٍ شَاءَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دفضاله بن عبید رضي الله عنه بیان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ديو کس نه په مونځ کي دعا غوښتل اوریدل او په رسول الله يي درود اونه وئيل رسول الله ورته اوفرمايل جلتي دي او کړه، او بيا يي راوغوښتل او ده ته او دده نه علاوه نورو خلکو ته يي خطاب او کړو چي کله مونځ اداء کړئ نو پکار ده چي اول دالله حمد او ثناء بيان کړئ او بيا په ماباندي درود اوواني بيا چي ددينه پس کومه دعا غواړئ هغه غوښتلي شئ. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۴۷۸- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، حَدَّثَنَا عِيْسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي زِيَادٍ الْقَدَّاحِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ: وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ آيَةُ ١٦٣ وَفَاحِةُ آلِ عِمْرَانَ: اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (آل عمران آية ٢١)". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا

١ - سنن ابی داود/ الصلاة ۲۵۸ (۱۴۸۱). سنن النسائي/ السهو ۲۸ (۱۲۸۵) (تحفة الأشراف: ۱۱۰۳۱). و مسند احمد (۶/۱۸)

حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د اسماء بنت يزيد نه روايت دی چې رسول کریم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي اسم اعظم په دي دوه ايتونو کې دی: (وَالْهُكْمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) او (الْمُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ).

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

تخريج: سنن ابی داود/ الصلاة ۲۵۸ (۱۳۹۶)، سنن ابن ماجه/ الدعاء ۹ (۳۸۵۵) (تحفة الأشراف:

۱۵۷۶۷)

اسماء بنت يزيد رضي الله عنها حالاته

نوم اسماء كنيه ام سلمه، اسماء بنت يزيد بن السكن بن رافع دهجرت نه پس د يو څو بنځو سره در رسول الله په خدمت کې حاضره شوه او اسلام يې قبول كړو دهجرت په اول كال چي دعائشه رضي الله عنها رخصتي كيدله نو كومو بنځو چي دا سنگار كړي وه په هغي كې يوه اسماء رضي الله عنها هم وه، دهجرت په پينځلسم كال په يرموك جنگ كې هغي دخپل خيمي په موگي نهه روميان وژلي وو (اصابه).

علامه ابن حجر وائي كانت ذات العقل والدين يعني هغه په عقل او دين دواړو متصف وه او در رسول الله صلي الله عليه وسلم خدمت يې كولو (مسند احمد).

اسماء رضي الله عنها ډيره مهمان نوازه وه يو ځل ورته شهر بن حوشب راغی او خوراك يې ورته پيش كړو شحر دخوړلو نه انكار او كړو نو اسماء ورته د نبی کریم صلي الله عليه وسلم واقعه بيان كړه په هغي كې د پته اشاره وه چي دخوراك نه انكار كول مناسب نه دي نو په دي وخت كې شهر او وئيل بيا به هيڅ كله زه دا غلطې اونكرم (مسند احمد).

د دي دوفات د تاريخ باره كې اسماء الرجال والاخاموش دي او ۸۱ روايات ورنه منقول دي.

۶۶_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۷۹_ حَدَّثَنَا وَهُوَ رَجُلٌ صَالِحٌ، عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاوِيَةَ الْجُمَيْيُّ، حَدَّثَنَا صَالِحُ الْمُرِّيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ادْعُوا

١_ سنن ابی داود/ الصلاة ۲۵۸ (۱۳۸۱)، سنن النسائي/ السهو ۲۸ (۱۳۸۵) (تحفة الأشراف: ۱۱۰۳۱)، و مسند احمد (۲/۱۸)

الله وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ، وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، سَمِعْتُ عَبَّاسًا الْعَدْبَرِيَّ، يَقُولُ: اكْتُبُوا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْجُمَحِيِّ فَإِنَّهُ ثِقَةٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دالله تعالى نه چي دعا غوارئ نو دي يقين سره يي او غوارئ چي ستاسو دعا به ضرور قبليري او په ښه شان سره پوهه شئ چي الله تعالى په بي پرواهئ او بي توجهئ سره غوښتلي شوي دعا او په غفلت او لهوه لعب كي دمبتلا شوي زړه دعا نه قبلوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو، ما دعباس عنبري نه اوريدلي دي وئيل يي چي د عبدالله بن معاويه جمهي روايتونه ليكي ځكه چي هغه يو ثقه راوي دي.

٦٧_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٤٨_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ حَمْرَةَ الزَّيَّاتِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي جَسَدِي وَعَافِنِي فِي بَصَرِي وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنِّي، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدًا، يَقُولُ: حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ شَيْئًا، وَحَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ هُوَ حَبِيبُ بْنُ قَيْسٍ بْنِ دِينَارٍ وَقَدْ أَدْرَكَ عُمَرَ، وَابْنَ عَبَّاسٍ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ. (٢)

ترجمه: دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به فرمائيل: "اللهم عافني في جسدي وعافني في بصري واجعله الوارث مني لا إله إلا الله الحليم الكريم سبحان الله رب العرش العظيم والحمد لله رب العالمين" يعني اي الله ته ماته زما په جسم كي عافيت راكړي او زما په سترگو كي ماته عافيت راكړي (نظر مي صحيح

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٢٥٢١)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٢٢٤٢)

او سالم اوساتي، او زما نظر لره اخري وخته پوري قائم اوساتي او زما نظر دگډوډ کيدو او زوال نه بچ اوساتي او دالله تعالي نه علاوه بل هيڅوک حقدار د بندگي نشته ځکه چي هغه حليم او کريم دي او پاک دي او خاوند دعرش د عظيم دي او تمام تعريفونه دهغه ذات دپاره دي څوک چي دتمام جهان رب دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي، ما دامام بخاري نه اوريدلي دي وئيل يي حبيب بن ابي ثابت دعروه بن جبیر نه هيڅ نه دي اوريدلي او الله تعالي بهتر پوهيږي.

٦٨_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٤٨١_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: جَاءَتْ فَاطِمَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْأَلُهُ خَادِمًا، فَقَالَ لَهَا: "قُولِي: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَهَكَذَا رَوَى بَعْضُ أَصْحَابِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْأَعْمَشِ، نَحْوَ هَذَا، وَرَوَاهُ بَعْضُهُمْ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ مُرْسَلًا، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي فاطمه رضي الله عنها نبي کريم صلي الله عليه وسلم ته راغله چي د خادم مطالبه يي ورنه کوله ورته يي او فرمائيل دا کلمات وايه: "قُولِي: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، مُنْزِلَ التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ". يعني اي زما پروردگار ته پروردگار داوه اسمانونو او او رب د عرش عظيم يي، رب زمونږ او رب د هر يو شي يي،

نازلونکي دتورات او انجيل او قران يي، او شلونکي د داني اود زړي يي، پناهې غواړم په تا باندې د شر د هر شر والا نه چي ته يي نيونکي د تندي يي پس ته اول يي او نشته هيڅ شي مخکي ستا نه او ته د هر شي نه اخير يي پس نشته ستا نه وروسته هيڅ يو شي او ته ظاهر يي نشته دپاسه ستا هيڅ يو شي او ته باطن يي نشته اخوا ستا نه هيڅ يو شي پس زما قرض ادا کړي او د فقر نه مي خلاص کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او داعمش بعضي شاگردانو هم ددي پشان روايت نقل کړي دي او ددي پشان روايت بعضي راويانو داعمش نه او هغه د ابي صالح نه مرسل نقل کړي دي او هغوی پخپل سند کي دابوهريره واسطه نه ده ذکر کړي.

٦٩- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٤٨٢- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ الْأَقْمَرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَمِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعِ". قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ جَابِرٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَابْنِ مَسْعُودٍ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو. (١)

ترجمه: د عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به (اکثر) دا دعانيه کلمات وويل:

«اللهم إني أعوذ بك من قلب لا يخشع ومن دعا لا يسمع ومن نفس لا تشبع ومن علم لا ينفع أعوذ بك من هؤلاء الأربع»

يعني اي الله زه په تا پناه غواړم دداسي زړه نه چي ويريرې نه او زه په تا پناه غواړم دداسي دعا نه چي اوريدلي کيرې نه او زه په تا پناه غواړم دداسي نفس نه چي مړيرې نه او زه په تا پناه غواړم دداسي علم نه چي فائده نه لري، اي الله زه ددي څلورو څيزونو نه په تا باندې پناه غواړم.

^١ - سنن النسائي/ الاستعاذة ٢ (٥٢٢٢) (تحفة الأشراف: ٨٦٢٩). و مسند احمد (١٩٨٠، ٢/١٦٤)

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند عبد الله بن عمرو په روايت حسن صحيح غريب دي، او په دي باب كي د جابر، ابوهريره او ابن مسعود رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي.

۷۰_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۸۳_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ شَيْبِ بْنِ شَيْبَةَ، عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَيٍّ: "يَا حُصَيْنُ، كَمْ تَعْبُدُ الْيَوْمَ إِلَهًا؟" قَالَ أَيٌّ: سَبْعَةَ سِتَّةً فِي الْأَرْضِ وَوَاحِدًا فِي السَّمَاءِ، قَالَ: "فَأَتَيْتُهُمْ تَعُدُّ لِرَّغْبَتِكَ وَرَهْبَتِكَ؟" قَالَ: الَّذِي فِي السَّمَاءِ، قَالَ: "يَا حُصَيْنُ، أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَسْلَمْتَ عَلِمْتُكَ كَلِمَتَيْنِ تَنْفَعَانِكَ"، قَالَ: فَلَمَّا أَسْلَمَ حُصَيْنٌ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِمْنِي الْكَلِمَتَيْنِ اللَّتَيْنِ وَعَدْتَنِي، فَقَالَ: "قُلِ اللَّهُمَّ الْهِنِّي رُشْدِي وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: د عمران بن حصين رضي الله عنه بيان دي فرماني چي نبي كريم صلي الله عليه وسلم زما د پلار نه تپوس او كړو اي حصين نن سبا دخومره معبودانو عبادت كوي؟ زما پلار په جواب كي اوونيل د اوه معبودانو عبادت كوم، شپږ په زمكه كي دي او يو په اسمان كي دي رسول الله ورنه تپوس او كړو په دوي تولو كي دي د كوم يو سره مينه زياته ده او په اوميد او خوف سره يي عبادت كوي؟ هغه اوونيل دهغه ذات كوم چي په اسمان كي دي رسول الله ورته او فرمايل اي حصين واوړه! كه تا اسلام راوړي وي نو ما به درته دوه كلمات خودلي وو او هغوى به تاته مسلسل فائده رسوله بيا چي كله حصين اسلام راوړو عرض يي او كړو اي د الله رسوله هغه دوه كلمات ماته اوښايه د كومو دخودلو چي تا ماسره وعده كړي وه رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل وايه

"اللَّهُمَّ الْهِنِّي رُشْدِي وَأَعِزَّنِي مِنْ شَرِّ نَفْسِي"

يعني اي الله ماته زما په زړه كي رهنمائي واچوي او بچ كړي مالره زما دنفس دشر نه
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي، دا حديث د عمران بن حصين نه ددي

سند نه علاوه په نورو سندونو هم مروی دي.

٧١- بَابُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

٣٤٨٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ الْمَدَنِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرِو مَوْلَى الْمُطَّلِبِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَثِيرًا مَا كُنْتُ أَسْمَعُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْبُخْلِ، وَضَلَعِ الدِّينِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرِو. (١)

ترجمه: انس رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم نه به مي ډيري خبري اوریدلي یوځل یی دا دعاوئیله:

«اللهم إني أعوذ بك من الهم والحزن والعجز والكسل والبخل وضلع الدين وغلبة الرجال»
یعني اي الله زه پناهې غواړم په تاسره دوسوسو نه اودغم نه او عجز نه او د سستی نه اود بخل نه اود قرض د بوج نه اود خلکو د بلوي کیدونه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

لغات: العجز: لاچار او عاجز عجز يعجز عجزا معني عاجز کيدل، الكسل معني سستي.

تشریح: العجز: علامه نووي وائي عجز دپته وئيلی شي چې په انسان کې دخیر دکارونو کولو قدرت نه وي.

الكسل: ددي مطلب دادی دهر کار کولو په وجه په چا کې سستي راشي او طبیعت یی اماده وي او بیایي دسستی په وجه نشي کولی.

البخل: دا دسختو زد دی او بخل وئیلې شي منع کول دهر هغه څیز کوم چې په ده باندي واجب وي باوجود ددي چې هغه څیز دده دضرورت نه فارغ وي.

امام نووي وائي نبي کریم صلي الله عليه وسلم پناه غوښتلي وه دبخل او بزدي نه ځکه چې

١- اورده البخاري في الجامع الصحيح/الجهاد ٢٥ (٢٨٦٢). وتفسير سورة النحل ١ (٢٤٠٤). والدعوات ٢٨ (٦٢٤٠). و٢٢.

(٦٢٤٢). صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٥ (٢٤٠٦). سنن أبي داود/الصلاة ٢٦٤ (١٥٢٠). سنن النسائي/الاستعاذة ٦ (٥٢٥٠).

(تحفة الأشراف: ١١١٥). ومسنند احمد (٢٢١، ٢١٢، ٢٠٨، ١١٤، ٣/١١٢).

ددي په سبب انسان دډيرو داسي څيزونو نه منع كيږي كوم چي په ده باندي واجب وي ځكه چي په شجاعت سره هغه د مظلوم مدد او جهاد كولى شي كوم چي دبزدلى په حالت كې نشي كيدى او دبخل نه يي ځكه پناه غوښتلي ده چي ددي په سبب انسان د سخاوت نه منع كيږي او د مال په محبت كې گرفتار كيږي او بيا د زكواة او صدقاتو ادا كولو نه محروم شي.

بعضي علماء وائي ددينه مراد دقرض فكر دى دكوم په وجه چي دانسان عقل ځي "غلبة الرجال" يعني چي خلق راباندي غالب شي او زما څه حيثيت پاتي نشي علامه كرمانى وائي دا دعا هم د جوامع الكلم دجملي نه ده.

٣٤٨٥_ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَدْعُو يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ، وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ، وَفِتْنَةِ الْمَسِيحِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي كله به نبي كريم صلي الله عليه وسلم دعا غوښتله نو دا كلمات به يي وئيل: "اللهم إني أعوذ بك من الكسل والهرم والجبن والبخل وفتنة المسيح وعذاب القبر" يعني اي الله پناهي غواړم په تاباندي دسستی او كاهلی نه او دبوداوالي نه او دبزدلی نه او دبخل نه او ددجال په فتنه كي دواقع كيدو نه او دقبر دعذاب نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

تشریح: عذاب القبر: اهل سنت والجماعت دقبر عذاب تسليموي ليکن معتزله ددينه انكار كوي ليكن په قراني اشاري او احاديثو دقبر عذاب په تواتر سره ثابت دى او ددينه انكار كونكى داسلام ددائري نه خارجيږي.

من فتنة المسيح: مسيح لفظ عيسي عليه السلام دپاره هم استعمال شوى دى او ددجال دپاره هم استعمال شوى دى ليكن چرته چي شر وغيره قيد وي نو هلته ورنه دجال مراد وي لكه په پورتنی حديث كې، ددي يوه وجه داده چي دده يوه سترگه به كاږي وي دويمه وجه داده چي مسيح دسفر نه دى او هغه به هم په تمامه دنيا كې سفر كوي.

٧٢_ بَابُ مَا جَاءَ فِي عَقْدِ التَّسْبِيحِ بِالْيَدِ

په ګوتو د تسبیحاتو شمیر لوی بیان

۳۴۸۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى بَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَثَامُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَعْقِدُ التَّسْبِيحَ بِيَدِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، وَرَوَى شُعْبَةُ، وَالثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ بِطَوِيلٍ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ يُسَيْرَةَ بِنْتِ يَاسِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ، اعْقِدْنَ بِالْأَنَامِلِ فَإِنَّهُنَّ مَسْئُولَاتٌ مُسْتَنْطَقَاتٌ". (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما نه مروی دي چي رسول الله به تسبیحات په د لاس په ګوتو شمیرل.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دی د اعمش په روايت د عطاء بن السائب نه، دارنگي شعبه او ثوري هم دا حديث د عطاء بن السائب نه مفصل نقل کړی دی، او په دي باب کي د يسيره بنت ياسر په واسطه هم د رسول الله نه روايت مروی دی، چي فرمايلي يي وو: اي د بنحو جماعته شمیرل کوي د اذکارو د ګوتو په بندونو باندې ځکه چي د ګوتو نه به د قيامت په ورځ تپوس کيږي اودوي به خبري کوي.

۳۴۸۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَاتِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا قَدْ جُهِدَ حَتَّى صَارَ مِثْلَ الْفَرْخِ، فَقَالَ لَهُ: "أَمَا كُنْتَ تَدْعُو؟ أَمَا كُنْتَ تَسْأَلُ رَبَّكَ الْعَافِيَةَ؟" قَالَ: كُنْتُ أَقُولُ: اللَّهُمَّ مَا كُنْتُ مُعَاقِبِي بِهِ فِي الْآخِرَةِ فَعَجِّلْهُ لِي فِي الدُّنْيَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سُبْحَانَ اللَّهِ إِنَّكَ لَا تُطِيقُهُ أَوْ لَا تَسْتَطِيعُهُ، أَفَلَا كُنْتَ تَقُولُ: اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

١- انظر حديث رقم ٢٢١٢

٢- صحيح مسلم/الذكر والدعاء ٤ (٢٦٨٨) (تحفة الأشراف: ٢٩٢)

ترجمه : دانس رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ديو داسي صحابي بيمارپرسی اوکړه کوم چي دبیماری په وجه داسي اوج او خوارشوي وو لکه دمرغی دبچي پشان او ورته يي اوفرمايل ايا ته دخپل رب نه دخپل صحت او عافيت دپاره دعا نه غواړي؟ هغه اووئیل زه دا دعا غواړم اي الله دکومي سزا چي ته ماته په اخرت کي راکونکي يي هغه راته مخکي په دنيا کي راکړه رسول الله اوفرمايل سبحان الله پاکي ده هغه ذات لره چي لوي شان والادي ته خو ددي سزا دبرداشت کولو طاقت نه لري او ددغي دعا په بدل کي دا دعا ولي نه وائي **اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ** يا الله جلجلاله مونږ ته په دنيا کې هم بهتري راکړی او په اخرت کې بهتري راکړی، اود اور دعذاب نه مو اوساتی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي، دا حديث دانس بن مالک په واسطه دنبی کریم صلي الله عليه وسلم نه ددي سند نه علاوه په يو څو نورو سندونو هم مروی دي.

۳۴۸۸_ حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانٍ، عَنْ الْحَسَنِ فِي قَوْلِهِ: رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ آيَةُ ۲۰۱، قَالَ: فِي الدُّنْيَا الْعِلْمُ وَالْعِبَادَةُ، وَفِي الْآخِرَةِ الْجَنَّةُ.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ نَحْوَهُ. (۱)
ترجمه : دارشاد الهي " رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً " په تفسير کي دحسن بصري نه مروی دي په دنيا کي دحسنة نه مراد علم اوعبادت دي او په اخرت کي دحسنة نه مراد جنت دي.

۷۳_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یوبل باب

۳۴۸۹_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: أَلْبَانَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْأَخْوَصِ يُحَدِّثُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " كَانَ يَدْعُو: اللَّهُمَّ إِنِّي

أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.^(١)

ترجمه: دابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا دعا غوښتله:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى

يعني يا الله ازه ستانه هدايت تقوي پاكي او قناعت غواړم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

تشریح: په دي حديث کې په دعا کې دڅلورو څيزونو دغوښتلو بيان راغلي دي چي وضاحت يې دادي:

(١) الهدى: يعني دهدايت دپاره سوال کول، او دا هر انسان په اهدنا الصراط المستقيم کې په مونځ کې غواړي اود هدايت درخواست کوي.

(٢) التقى: تقوي يعني پرهيزگاري، داده تمامو نیکو جرړه اوبنياد دي دا يو جامع لفظ دي په دي کې تمام اسلامي تعليمات شامل دي، خلاصه يې داده چي انسان دمنهياتو نه ځان وساتي اود اوامرو تعميل وکړي.

(٣) العفاف: پاکدامني مطلب دادی چي انسان لره دتمامو ممنوعاتو او گنده اخلاقو او اعمالو نه ځان ساتل پکار دي خصوصا دچا نه سوال کول او دچا په وړاندي دلاس غوړولو نه دي ځان وساتي.

(٤) الغنى: دمخلوق نه بي نيازي يعني په قدر دضرورت رزق دموجود کيدو په صورت کې دالله تعالي نه علاوه دچا په وړاندي دخپل ضرورت اظهار نه کول پکار دي او څه چي ورته دالله تعالي دطرف نه نصيب شوي وي په هغي قناعت کول پکار دي، په يو بل روايت کې داسي وارد دي چي بهترين دولت د زړه غني ده او په همدې وجه مونږ په دعا کې وايو: اللهم اغنني بفضلك عن سواك".

٣٤٩٠- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَبِيعَةَ الدِّمَشْقِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَائِدَةُ اللَّهِ أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كَانَ مِنْ دُعَاءِ دَاوُدَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ". قَالَ:

^١ - صحيح مسلم/الذكر والدعاء ١٨ (٢٤٢١). سنن ابن ماجه/الدعاء ٢ (٢٨٢٢) (تحفة الأشراف: ٩٥٠٤)

وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَ دَاوُدَ يُحَدِّثُ عَنْهُ، قَالَ: "كَانَ أَعْبَدَ الْبَشَرِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه ابوالدرداء رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي، د دواود عليه السلام په دعاگانو کې يو دعا دا هم وه:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ.

يعني يا الله زه تانه ستا مينه غواړم او دهغه چا مينه چي تاسره مينه لري او د داسي عمل توفيق غواړم چي ستا مينى ته مې اورسوي يا الله ستا مينه ماته خپل ځان نه او خپل بال بېچ نه او يوڅو اوبونه زياته خوږه ده، راوي وايي كله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم تذكره كوله نو فرمائيل به يې چي داود عليه السلام په مخلوقاتو كې د هر شي نه زيات عبادت كونكي وو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دى.

لغات: حب: دكرم او سمع نه معني محبوب كيدل، يبلغني: بليغ رسيدونكي، البارد: يخ.

تشرېح: شارح حديث نبوي و محقق بي مثال مولانا محمد حسين صديقي ددي حديث په

تشرېح كې ليكلي دي: اللهم اني اسئلك حبك: ددي دوه ترجمي شوي اول، ستا هغه محبت كوم چي زما سره دى، دويم زما هغه محبت كوم چي ستا سره دى (مرقات).

و حب من يحبك، دهغه چا د محبت سوال كول څوك چي ستا سره محبت لري د دينه مراد علماء او صالحين دي په پورتنې حديث كې "اجعل حبك احب الي من نفسي واهلي" الفاظ دي ليكن په بل روايت كې داسي دي اجعل حبك احب الي من نفسي واهلي ومالي، يعني په دي روايت كې د مال لفظ اضافي دى.

احب الي من نفسي: شيخ عبدالحق محدث دهلوي ددي جملي دا مطلب بيان كړى دى چي اى الله زه ستا نه دا سوال كوم چي ستا ذات ماته زما ذات نه زيات محبوب شي.

ومن الماء البارد، او دا چي ستا ذات ماته ديځو اوبو نه هم ډير محبوب شي شيخ عبدالحق وائي لكه څرنگه چي دانسان طبيعت په يحو اوبو خوشحاليږي خصوصاً د گرمۍ په موسم كې نو اى الله ستا محبت هم زما دپاره داسي وگرځوي او بيا يې فرمائيلي دي ذاك اكمل مراتب المحبة يعني دا د ټولو نه زيات اعلي محبت درجات دي.

٧٤- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یوبل باب

٣٤٩١- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْخَطَّيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطَّيِّ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: "اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّكَ، وَحُبَّ مَنْ يَنْفَعُنِي حُبُّهُ عِنْدَكَ، اللَّهُمَّ مَا رَزَقْتَنِي مِمَّا أَحَبُّ فَاجْعَلْهُ قُوَّةً لِي فِيهِمَا تُحِبُّ، اللَّهُمَّ وَمَا زَوَيْتَ عَنِّي مِمَّا أَحَبُّ فَاجْعَلْهُ لِي فَرَاغًا فِيهِمَا تُحِبُّ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَأَبُو جَعْفَرٍ الْخَطَّيُّ اسْمُهُ عُمَيْرُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ خُشَّاشَةَ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن يزيد خطمي انصاري نه روايت دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم نه پخپله دعا كي دا كلمات وئيل:

«اللهم ارزقني حبك وحب من ينفعني حبه عندك اللهم ما رزقتني مما أحب فاجعله قوة لي فيما تحب اللهم وما زويت عني مما أحب فاجعله فراغاً لي فيما تحب»

يعني اي الله ته ماته خپل محبت راکړي او ماته دهغه چا محبت هم راکړي دچا سره محبت کول چي ماته ستا په دربار كي فائده راکړي، او اي الله کوم پاک او بهترين رزق چي ته ماته راکوي دغه رزق لره ستا د خوښي په خيزونو كي داستعمالولو دپاره زما دپاره دقوت او طاقت ذريعه اوگرځوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

عبدالله بن يزيد خطمي رضي الله عنه مختصر حالاته

نوم عبدالله کنیه ابو موسي قبيله اوس او دپلار نوم يي يزيد دی. دخپل پلار سره يوځاي مسلمان شوی دی او په بيعت الرضوان کې يي شرکت کړی دی او پدغه وخت کې دده عمر اولس کاله وو عبدالله بن زبير دخلافت په زمانه کې ديو څو ورځو دپاره دمکي امير پاتي شوی دی دده په باره کې حافظ ابن حجر ليکلي دي کان اکثر الناس صلاة وکان لا يصوم الا يوم عاشورا، يعني دخپلو ملگرو نه دمونځ په کثرت کې ممتاز وو البته روژه به يي دعاشوري ضرور نيوله په کوفه کې وفات شوی دی او دمروياتو شمير يي ١٢٧ دی چي

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٩٦٤٦)

بعضي په دي کي بلا واسطه در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي او بعضي يي د ابو ايوب انصاري او ابن مسعود او حذيفه بن يمان او عمر رضي الله عنهم نه نقل کړي دي.

٧٥_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٤٩٢_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ أَوْسٍ، عَنْ بِلَالِ بْنِ يَحْيَى الْعَبْسِيِّ، عَنْ شَتِيرِ بْنِ شَكْلٍ، عَنْ أَبِيهِ شَكْلِ بْنِ حُمَيْدٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِّمْنِي تَعَوُّذًا أَتَعَوَّذُ بِهِ، قَالَ: فَأَخَذَ بِيَدِي، فَقَالَ: "قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي، وَمِنْ شَرِّ بَصَرِي، وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي، وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي، وَمِنْ شَرِّ مَنِّي يَعْنِي فَرْجَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ سَعْدِ بْنِ أَوْسٍ، عَنْ بِلَالِ بْنِ يَحْيَى. (١)

ترجمه: د شکل بن حميد رضي الله عنه نه روايت دی چي ما عرض او کړو يا رسول الله څه دعا راته اوښايه رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل داسي وايه: «اللهم إني أعوذ بك من شر سمعي ومن شر بصرى ومن شر لسانى ومن شر قلبى ومن شر منى يعنى فرجه» يعنى يا الله جل جلاله زه ستا پناه غواړم دخپلو غوږونو دبدى نه اودخپلو سترگو دبدى نه اودخپلى مني دبدى نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يي صرف په همدې سند يعنى سعد بن اوس عن بلال بن يحيى سره پيژنو.

لغات: سمعي: دسمع نه مراد غوږونه دي.

تشرېح: په مشکوٰۃ کې دا روايت مفصل بيان شوى دى د شکل بن حميد رضي الله عنه بيان دى چي ما عرض او کړو اي دالله رسوله يو داسي کلام راته اوښايه چي زه ورباندي خپل حفاظت اوکړى شم نو رسول الله ورته په دي باره کې او فرمايل "من شر سمعي" مطلب دادى چي دغوږونو دشر نه پناه او غواړم يعنى چي سړى دحق او نصيحت خبري نه اوري او ناجائزي او دغيبت خبري په غوږونو اوري او همدا رنگي د من شر بصري مطلب هم دى او دمن شر

^١ - سنن ابى داود/ الصلاة ٣٦٤ (٥١٥١)، سنن النسائي/ الاستعاذة ٢ (٥٣٢٦)، ١٠ (٥٣٥٤)، ١١ (٥٣٥٨)، ٢٨ (٥٣٨٦) (تحفة

الأشراف: ٢٨٣٤)، ومسنن احمد (٢/٢٢٩)

لساني مطلب هم ددي پشان دی او دمن شر قلبی مطلب دادی چي دهغه گنده خیالاتو نه پناه اوغواره کوم چي په زړه کې تیرېږي.

من شر منیې: دمنی دشر نه، منی لره په جائز محل کې داچولو په ځای په غلط محل کې واچوي، په دي کې زنا هم داخل ده او بد نظري کول هم، اود کوم نا محرم نه لاس لگول وغیره هم ټول په دي کې داخل دي.

د شکل بن حمید رضي الله عنه حالات:

نوم شکل دپلار نوم حمید دکوفي اوسیدونکی وو ددي روایت نه علاوه بل کوم روایت ورنه منقول نه دی او دا روایت ورنه دده خوي شکیر نقل کړی دی علامه ابن جوزي هم داسي وئيلي دي او ابن حجر هم او ابن صلاح هم داسي لیکلي دي.

۷۶_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یو بل باب

۳۴۹۳_ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ نَائِمَةً إِلَى جَنْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدَّثُهُ مِنَ اللَّيْلِ فَلَمَسْتُهُ، فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَى قَدَمَيْهِ وَهُوَ سَاجِدٌ وَهُوَ يَقُولُ: "أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ عَنْ عَائِشَةَ.

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، لَحْوَةً، وَزَادَ فِيهِ: "وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ". (١)

ترجمه: دام المؤمنین عائشه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم اړخ ته اوده وم دشپي يو وخت وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مي پخپل ځاي کي اونه موندلو اخوا ديخوا مي تلاش اوکړو نو زما لاس در رسول الله په خپه باندي اولگيدو او هغه وخت رسول الله صلي الله عليه وسلم په سجده کي وو او دا دعا يي وئيله: "أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ" يعني اي الله

^۱ - صحيح مسلم/ الصلاة ۲۲ (۲۸۶)، سنن ابی داود/ الصلاة ۵۲ (۸۴۹)، سنن النسائي/ الطهارة ۱۲۰ (۱۶۹)، والتطبير ۱

(۱۱۳۱)، سنن ابن ماجه/ الدعاء ۲ (۲۸۵)، (تحفة الأشراف: ۱۴۵۸۵)، وط/ القرآن ۸ (۲۱)، ومسنند احمد (۲۰۱، ۶/۵۸)

زه ستا درضا په ذريعه ستا دناراضتيا نه پناه غواړم او ستا دعفوي په برکت ستاد عذاب نه پناه غواړم او زه ستا دثناء او ستا دتعريف په شمير کي احاطه نشم کولي او ستا داسي ثناء وایم څنگه چي تا پخپله دخپل خان تعريف کړي دي
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دا حديث په يو څو سندونو دعائشه رضي الله عنها نه مروی دي، يحيى بن سعيد هم په مذکوره سند دماقبل هم معني روايت نقل کړي دي مگر ددومره اضافي سره "وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُخْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ"

۷۷_باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۴۹۴_ حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، عَنْ طَاوُسِ الْيَمَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ يُعَلِّمُهُمْ هَذَا الدُّعَاءَ كَمَا يُعَلِّمُهُمُ السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دابن عباس ؓ نه روايت دی فرماني چي رسول کريم صلي الله عليه وسلم به مونږ ته دا دعابنودله لکه څنگه چي به يی مونږ ته دقرآن يوسورت بنودلو فرمايل به يی
اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ"

يعني اي الله پناهي غواړم په تاسره دعذاب دجهنم نه اوپناهي غواړم په تاسره دعذاب دقبر نه اوپناهي غواړم په تاسره ددجال دفتني نه اوپناهي غواړم په تاسره دژوند اوپه مرگ کي په فتنه کي دواقع کيدونه

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

تشریح: عذاب القبر: اهل سنت والجماعت دقبر عذاب تسليموي ليکن معتزله ددينه انکار کوي ليکن په قراني اشاري او احاديثو سره دقبر عذاب متواتر ثابت دی او ددينه انکار

١ _ صحيح مسلم/المساجد ۲۵ (۵۹۰)، سنن ابی داود/الصلاة ۲۶۷ (۱۵۳۲)، سنن النسائي/الجنائز ۱۱۵ (۲۰۶۵)، سنن ابن

ماجه/الدعاء ۲ (۲۸۲۰) (تحفة الأشراف: ۵۷۵۲)، وما/القرآن ۸ (۲۲)

کونکی داسلام ددائري نه خارجيږي.

من فتنه المحيا والممات: دلته تعميم بعد التخصيص دی ځکه چي دمرگ په فتنه کې عذاب قبر هم داخل دی او په فتنه المحيا کې د دجال فتنه داخله ده، خلاصه داده چي عذاب قبر او د دجال فتنه ددي داهميت او سخت کيدوپه وجه دوباره بيان شو.

من فتنه المسيح الدجال: مسيح لفظ عيسي عليه السلام دپاره هم استعمال شوی دی او د دجال دپاره هم استعمال شوی دی لیکن چرته چي شر وغيره قيد وي نو هلته ورنه دجال مراد وي لکه په پورتنی حدیث کې، ددي یوه وجه داده چي دده یوه سترگه به کانړی وي دویمه وجه داده چي مسيح دسفر نه دی او هغه به هم په تمامه دنیا کې سفر کوي.

٣٤٩٥- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَدْعُو بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ، وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغَىِّ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلَجِ وَالْبَرْدِ، وَاتَّقِ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا اتَّقَيْتَ الثُّوبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: عائشه رضي الله عنها نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به په دی الفاظو دعا غوښتله:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ النَّارِ وَعَذَابِ النَّارِ، وَفِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْغَىِّ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْفَقْرِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِمَاءِ الثَّلَجِ وَالْبَرْدِ، وَاتَّقِ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا اتَّقَيْتَ الثُّوبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَبَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْهَرَمِ وَالْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ".
يعني يا الله جلاجلاله زه داور دفتني نه او د قبر دفتني نه اود اور دعذاب نه اودمالداري

^١ - اورده البخاري في الصحيح / الدعوات ٢٩ (٢٣٦٨)، ٢٣ (٢٣٤٥)، ٢٥ (٢٣٤٦)، ٢٦ (٢٣٤٧)، صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٣ (٥٨٩/٢٩)، سنن النسائي / الاستعاذة ١٤ (٥٢٦٨)، ٢٦ (٥٢٤٩)، سنن ابن ماجه / الدعاء ٢ (٢٨٢٨) تحفة الأشراف: (١٤٠٦٢)، ومسنند احمد (٢٠٤٠٦/٥٤)

اودفقيرئ دبديو نه او ددجال د فتنی نه په تاباندي پناه غواړم. او اي الله زما گناهونه اووينځي او صفا کړي په اوبو د واورې او په گلي او زما د گناهونو داغونه داسي صفا کړي څنگه چي سپينه کپړه وينخلو سره دبيري نه صفا کولي شي، زما او زما د گناهونو مينځ کي دومره لري والي راولي څومره چي د مشرق او مغرب په مينځ کي دي، اي الله زه په تا پناه غواړم د سستۍ نه او د بوډا والي نه اود گناهونو د ارتکاب نه، او د قرضداري کيدو نه. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: فتنه: آزمائش جمع يي فتن راځي، الغني معني مالدار کيدل، اود باب استفعال نه معني بي بيازه کيدل.

٣٤٩٦- حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ عِنْدَ وَفَاتِهِ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِقْنِي بِالرَّفِيقِ الْأَعْلَى". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: عائشه رضي الله عنها نه روايت دی چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا الفاظ د وفات کيدو وخت کي اوريدلي دي وي فرمايل: «اللهم اغفر لي وارحمني وألحقني بالرفيق الأعلى» يا الله جل جلاله ما معاف کړي، او په ما رحم او کړي او درفيق اعلي سره می يوځای کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: الحقني: الحاق يوځاي کول لحق لحقا ولحاقا معني موندل.

تشریح: درفيق اعلي نه مراد د جمهورو علماؤ په نزد د الله تعالي په نومونو کي يونوم رفيق هم دی، بعضي محدثين وائي درفيق اعلي نه مراد فرشتي او انبياء او صالحين دي او داسي دعا يوسف عليه السلام هم غوښتلي ده معلومه شوه چي دمرگ په وخت کي خپل تعلق ددنيا نه کټ کول او آخرت سره جوړول پکار دي. په دي روايت کي دامت دپاره ددعا غوښتلو تعليم دی.

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / المغازي ٨٣ (٢٢٢٠)، والمرضى ١٩ (٥٦٤٢)، صحيح مسلم / فضائل الصحابة ١٢ (٢٢٢٣) (تحفة الأشراف: ١٦١٤٤)

٧٨- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یوبل باب

٣٤٩٧- حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَا يَقُولُ أَحَدُكُمْ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ، اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي إِنْ شِئْتَ، لِيَعْزِمَ الْمَسْأَلَةَ فَإِنَّهُ لَا مُكْرَةَ لَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي هيڅوك دي داسي نه وائي يا الله که ستا رضا وي ما اوبخني په ما رحم اوکړي بلکه په يقين سره سوال پکار دی ځکه چي په الله جل جلاله دچا زور نشته هغه څه به کوي چي بي رضا وي (که څوک ورته ان شئت او وائي، او که اونه وائي نو وينا بي فائدي ده).
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: اللهم: معني اي الله او اي پروردگار، شئت: فعل ماضي ده شاء بي مصدر دي.

تشریح: ليعزم المسألة، ددي مطلب دادی چي دالله تعالي نه ددعا غوښتلو په وخت کې دعا به په يقين او عزم سره غواړي او دکمزوري اظهار مه کوي او نه به داسي وائي چي اي الله که ته په مونږ باندې رحم اوکړي بعضي علماء وائي ددي مطلب دقبوليت متعلق حسن ظن کول دي په نهايه کې ليکلي دي چي ددينه مراد په قطعيت او يقين سره دعا غوښتل دي.
"فانه لامكره له" يعني الله تعالي لره څوک مجبورونکی نشته مطلب دادی چي په دعا کې غير يقيني الفاظ مه استعمالوي او مه بي دالله تعالي په مشيت موقوف کوي بلکه په پوره شدت او اسرار سره دعا او غواړي ځکه چي الله تعالي ته دهیڅ يو څيز ورکول گران نه دي.

٧٩- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق یوبل باب

٣٤٩٨- حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مَعْنٌ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَعْرَجِ، وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ:

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ٢١ (٦٣٢٩)، والتوحيد ٢١ (٤٣٤٤)، صحيح مسلم / الذكر ٢ (٢٦٤٨)، سنن ابی داود / الصلاة ٢٥٨ (١٣٨٣)، سنن ابن ماجه / الدعاء ٨ (٢٨٥٢) (تحفة الأشراف: ٢٨١٣)، وط / القرآن ٨ (٢٨) و مسند احمد (٢٢٢/٢٥٤)

دي دشپي په اخري حصه كي دعا غوښتل دټولو دعاگانو نه بهتر دي، او يا ددي د اجابت اميد زيات وي او يا يي ددي پشان كوم بل لفظ او فرمائيلو.

لغات: جوف: خيټه دباب نصرنه، دبر معني وروستنی حصه، المكتوبات: معني فرائض جمع دمكتوبه ده.

تشریح: ددي حديث نه معلومه شوه چي دشپي په اخري حصه کې او د فرض مونځونو نه پس دعا په خصوصي طور سره قبليري د فرض مونځونو نه پس د دعا د قبلیدو مضمون په ډيرو روايتونو کې منقول دی د بعضي صحابه کرامو په باره کې راځي چي هغوی به د دعا دپاره د فرض مونځ انتظار کولو چي د دينه پس به دعا غواړو.

جوف الليل الاخر: دشپي په اخري حصه کې، کله چي خلق په خوب کې مشغول وي پدغه وخت کې چي کله بنده پاڅي او دخپل رب سره دراز او نیاز گفتگو کوي نو دالله تعالي دا حالت ډيرزيات خوښيري په يو بل روايت کې راځي پدغه وخت کې الله تعالي دنيا ته نژدي اسمان ته نژول کوي او اعلان کوي چي څوک شته داسي چي زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟ څوک شته داسي چي زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟ څوک شته داسي چي زمانه دعا او غواړي او زه يي قبول کړم؟

په يو بل روايت کې راځي ارشاد نبوي دی چي په شپه کې يو داسي ټايم راځي چي مسلمان بنده په هغي کې دالله نه د دنيا او اخرت کاميابي سوال او کړي او کوم حاجت او غواړي نو الله تعالي يي ورته ورکوي.

٣٥٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَمْرِو الهَلَالِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ إِيَّاسٍ الْجَرِيرِيِّ، عَنْ أَبِي السَّلِيلِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَجُلًا، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، سَمِعْتُ دُعَاءَكَ اللَّيْلَةَ فَكَانَ الَّذِي وَصَلَ إِلَيَّ مِنْهُ أَنْكَ تَقُولُ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي رِزْقِي، وَبَارِكْ لِي فِي مَآرَزِ قَتْنِي، قَالَ: فَهَلْ تَرَاهُنَّ تَرَكْنَ شَيْئًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَأَبُو السَّلِيلِ اسْمُهُ ضَرِيبُ بْنُ نُفَيْرٍ وَيُقَالُ: ابْنُ نُفَيْرٍ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو کس عرض او کړو اي دالله رسوله ما نن شپه ستا دعا اوريدلي ده او ما چي ستا کومه دعا اوريدلي وه هغه داده "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، وَوَسِّعْ لِي فِي رِزْقِي، وَبَارِكْ لِي فِي مَآرَزِ قَتْنِي" يعني اي الله زما گناهونه اوبخي او زما په رزق

کي فراخي پيدا کړي او زما په رزق کي برکت واچوي نو ايا دي دعائيه کلماتو څه پريخودل؟
 (په دي کي خود دين او دنيا ټولي کاميابياني راغلي،
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او د ابو السليم نوم ضريب بن نفير دي او
 ضريب بن نفير هم وئيلي شوي دي.

۳۵۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا حَيَّوَةُ بْنُ شَرِيحٍ وَهُوَ ابْنُ يَزِيدَ الْجَنْمِيُّ،
 عَنْ بَقِيَّةَ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ زِيَادٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ، قَالَ: " مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ اللَّهُمَّ: أَصْبَحْنَا نُشْهِدُكَ وَنُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ
 وَجَمِيعَ خَلْقِكَ بِأَنَّكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، إِلَّا
 غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا أَصَابَ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ، وَإِنْ قَالَهَا حِينَ يُنْسِي غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا أَصَابَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ مِنْ
 ذَنْبٍ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دانس رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي
 سحر وخت کي دا کلمات اووايي:

اللَّهُمَّ أَصْبَحْنَا نُشْهِدُكَ وَنُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ بِأَنَّكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ
 اللَّهُ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ "

يعني اي الله مونږ سبا کړو او مونږ تالره گواه گرځوو او ستا دعرش پورته کونکو فرشتو لره او
 ستا ټولو فرشتو او تمام مخلوق لره گواه گرځوو چي صرف ته الله يي او ستا نه علاوه بل
 هيڅوک حقدار د بندگي نشته او ته يواځي معبود يي ستا هيڅوک شريک نشته او محمد صلي
 الله عليه وسلم ستا بنده او ستا رسول دي، نو په دغه ورځ چي دده نه هر څومره گناهونه او شي
 الله تعالي به يي اوبځي او که څوک دماښام وخت کي دا دعا اولولي نو په دي شپه چي دده نه
 څومره گناهونه او شي الله تعالي به يي اوبځي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

۸۰- باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٥٠٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: " قَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ مِنْ مَجْلِسٍ حَتَّى يَدْعُو بِهِمْ وَلَا يَدْعُوَاتٍ لِأَصْحَابِهِ: اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتِكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تَهْوُونَ بِهِ عَلَيْنَا مَصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مَصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَزِجُ حَمُنَا ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ. (١)

ترجمه : دابن عمر رضي الله عنهما نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دمجلس نه پاخيدو نو اکثر به یی دا دعا غوښته: اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتِكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تَهْوُونَ بِهِ عَلَيْنَا مَصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمْنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مَصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَزِجُ حَمُنَا " يعني يا الله دستا دخوف نه دومره زمونږ نصيب کړی چي دستا دنافرمانی نه پری بچ شو، او دستا دطاقت نه مو دومره نصيب کړی چي ستا جنت ته مو اورسوي او په تایقین دومره راکړی چي د دنیا تکلیفونه راته اسان شي يا الله زمونږ دلیدو طاقت اوداوریدو طاقت او نورو طاقتونو نه مونږ ته په ژوند کې فائده اورسوی او زمونږ دژوند تراخړه یی باقی اوساتی او زمونږ کینه او انتقام ترهغی کسانو محدود کړی چاچي په مونږ ظلم کړی وي (چي څوک بي گناه رانه ازار نه شي)، يا الله مونږ ته په دشمنانو غلبه راکړی يا الله په دین کې نقصان نه مو بچ کړی يا الله دنیا زمونږ دفکرونو اوزمونږ دعلم مقصودمه کړی يا الله! داسی کسان راباندی مسلط نه کړی (حاکمان نه کړی)، چي په مونږ رحم نه کوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن غریب دي، بعضي محدثینو دا حدیث دخالد ابو عمران نه او هغه دنافع په واسطه دابن عمر رضي الله عنهما نه نقل کړي دي.

تشریح : په پورتنی روایت کې دمجلس اختتامی دعا سنت نبوی عمل خودلی شوي دي او دا جامع ترینه اوددنیا او اخرت خیر لره مشتمله ده.

٣٥٠٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ الشَّخَامُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعَنِي أَبِي وَأَنَا أَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْكَسَلِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ". قَالَ: يَا بُنَيَّ مِمَّنْ سَمِعْتَ هَذَا؟ قُلْتُ: سَمِعْتُكَ تَقُولُهُنَّ، قَالَ: الزَّمُهُنَّ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُنَّ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: مسلم بن ابوبكره وائي چي يو خل زما پلار زما نه دا دعا واوريدله "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْكَسَلِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ" ماته يي اوونيل اي بچيه دا دعا دي دچا نه اوريدلي ده؟ ما اوونيل ستاسو نه مي اوريدلي دي راته يي او فرمايل په پابندئ سره يي وايه خكه چي دا ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي وه امام ترمذي رحمه الله وائي: دا حديث حسن غريب دي

٨١- باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٥٠٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ إِذَا قُلْتَهُنَّ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ وَإِنْ كُنْتَ مَغْفُورًا لَكَ؟ قَالَ: قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ".

قَالَ عَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ: وَأَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، بِمِثْلِ ذَلِكَ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ فِي آخِرِهَا: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيٍّ. (٢)

ترجمه: د علي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته او فرمايل ايا داسي كلمات درته اونه بناسم چي كله يي وائي نو الله تعالي به تاته ستا گناهونه معاف كوي اكر كه ته دهغه خلقو نه يي دچا گناهونه چي دمخكي نه معاف كړي شوي وي او

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١١٤٠٥)

^٢ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ١٩٨ (٦٣٠) (تحفة الأشراف: ١٠٠٣٠)

راته يي او فرمائيل دا دعا وايه :

"لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْخَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ"

دالله تعالي نه علاوه بل څوك لائق دبندي نشته او هغه هغه ذات دي چي لوي دي په اعتبار دصفاتو او لوي دي په اعتبار دذات، او نشته حقدار دبندي علاوه دالله تعالي نه چي حليم او كريم دي او نشته لائق دعبادت مگر صرف الله تعالي دي پس پاك دي الله چي خاوند دعرش عظيم دي.

۸۲_باب

دماقبل باب متعلق يوبل باب

۳۵۰۵_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ، فَإِنَّهُ لَمَّا يَدْعُ بِهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ". قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ مَرَّةً: عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدٍ، قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَوَى غَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ سَعْدٍ وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَبِيهِ، وَرَوَى بَعْضُهُمْ وَهُوَ أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، عَنْ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، فَقَالُوا: عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ سَعْدٍ نَحْوَ رِوَايَةِ ابْنِ يُوسُفَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعْدٍ، وَكَانَ يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ رُبَّمَا ذَكَرَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ عَنْ أَبِيهِ وَرُبَّمَا لَمْ يَذْكُرْهُ. (١)

ترجمه : دسعد رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دذوالنون (يونس عليه السلام) هغه دعا كومه چي هغه د مهي په خيته كي كړي وه دده "لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ"، نشته لائق دبندي مگر صرف ته يي او پاك يي ته دشريك او كمزوري نه او يقينا زه وم دزياتي كونكو نه، ځكه چي دا يوه داسي دعا ده چي كله يي هم څوك مسلمان اولولي نو الله تعالي يي قبلوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دمحمد بن يحيى بيان دي چي محمد بن يوسف به كله دابراهيم بن محمد بن سعد په واسطه دا حديث دسعد نه نقل كولو او په دي كي به يي عن ابيه واسطه نه ذكر كوله، او په دي روايت كي هغوى عن ابيه واسطه نه ده ذكر كړي، مگر بعضي راويانو ديونس بن ابو اسحاق نه دا روايت نقل كړي دي او هغوى دابن يوسف دروايت پشان دابراهيم بن محمد بن سعد نه دنقل كولو په حال كي عن ابيه عن سعد وئيلي دي، او ديونس بن ابواسحاق عدد دا وو چي كله به هغه په دي حديث كي عن ابيه واسطه ذكر كوله او كله به يي نه ذكر كوله.

۸۳- باب

دماقبل باب متعلق يوبل باب

۳۵۰۶- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ حَمَّادٍ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ أَسْمَاءً مِائَةً غَيْرَ وَاحِدٍ مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ". (۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي نبي كريم صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دالله تعالي يو كم سل نومونه دي، په سلو كي چي يو كم وي خوك چي دا ياد اوساتي جنت ته به داخل شي.

تخريج: اورده البخاري في الجامع الصحيح / الشروط ۱۸ (۲۷۳۶)، والدعوات ۶۸ (۶۲۱۰)،

والتوحيد ۱۲ (۷۲۹۲)، صحيح مسلم / الذكر والدعاء ۲ (۲۶۷۷) (تحفة الأشراف: ۱۳۵۳۶)

قَالَ يُوسُفُ، وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ. قَالَ أَبُو عِيَسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

ترجمه: ابن سيرين هم دابوهريره رضي الله عنه په واسطه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه دماقبل هم معني روايت نقل كړي دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او دابوهريره په واسطه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه ددي سند نه علاوه په نورو سندونو هم مروي دي.

٣٥٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ الْجُوزْجَانِيُّ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَنْزَلَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً غَيْرَ وَاحِدَةٍ مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ، هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِينُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُذِلُّ السَّيِّعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيطُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ الْمُحْصِي الْمُبْدِي الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاحِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الصَّدُّ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمُتَعَالِي الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنتَقِمُ الْعَفُوُّ الرَّءُوفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمُغْنِي الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، حَدَّثَنَا بِهِ غَيْرُ وَاحِدٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ صَالِحٍ وَلَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ صَفْوَانَ بْنِ صَالِحٍ وَهُوَ ثِقَةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ وَجْهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا نَعْلَمُ فِي كَبِيرِ شَيْءٍ مِنَ الرِّوَايَاتِ لَهُ إِسْنَادٌ صَحِيحٌ ذَكَرَ الْأَسْمَاءُ إِلَّا فِي هَذَا الْحَدِيثِ، وَقَدْ رَوَى آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ هَذَا الْحَدِيثَ بِإِسْنَادٍ غَيْرِ هَذَا عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَكَرَ فِيهِ الْأَسْمَاءَ وَلَيْسَ لَهُ إِسْنَادٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دالله تعالى نهه نوي ٩٩ يوكم سل نومونه دي خوك چي دي لره ياد كړي جنت ته به داخل شي، او هغه دادي:

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِينُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ

الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُدِلُّ السَّيِّعُ الْبَصِيرُ الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ
الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيفُ الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُنْجِبُ
الْوَاسِعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاعِثُ الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ
الْمُخَصِّي الْمُبْدِي الْمُعِيدُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاحِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ
الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمُتَعَالِي الْبَرُّ التَّوَّابُ الْمُنتَقِمُ الْعَفُوُّ
الرَّءُوفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمُغْنِي الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ
النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُورُ".

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ ته يو څو راويانو دا حديث دصفوان بن ابوصالح په واسطه بيان کړي دي او دا حديث مونږ دصفوان بن صالح په روايت پيژنو او صفوان دمحدثينو په نزد ثقه دي دا حديث په يو څو نورو سندونو هم دابوهريره په واسطه دنبي کريم صلي الله عليه وسلم نه مروی دي، په کومو احاديثو کي چي داسماء الهييه ذکر دي په هغه احاديثو کي ددي حديث نه علاوه کوم حديث مونږ نه دي موندلي چي دسند په اعتبار صحيح وي، ادم بن ابي اياس دا حديث ددي سند نه علاوه په يو بل سند دابوهريره رضي الله عنه نه نقل کړي دي او هغه درسول الله صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي او په دي کي داسماء الهييه ذکر دي ليکن سند يي درست نه دي.

تشریح: خلاصه داده مفسرينو ليکلي دي چي دالله تعالي نومونه صرف توقيفي (تنزيلی) دي دالله تعالي نوم جواد دي سخي ندي عالم دي عاقل ندي، رحيم دي رقيق ندي، مثلاً: الله تعالي فرمانيلي دي "يَخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ" په بل ايت کي راغلي دي "وَمَكْرُؤًا وَمَكْرًا" **اللهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ** "ليکن الله تعالي ته خادع اوماکر اوماکر نشي ونيلي کيډي، قائم بالقسط ورته ونيلي کيږي، قائم ورته نشي ونيلي کيډي، خالق ورته ونيلي کيډي شي ليکن دخالق القردة والخنزير په نوم سره نشي مسمي کيډي، زيد اگرکه هرڅومره لوي بادشاه وي ليکن الله تعالي ته کبير من زيد نشي ونيلي کيډي، بلکه الله تعالي به په هغه نومونو رابللي کيږي کوم چي په طور دتعظيم په قران کي راغلي وي، په تورات کي ذکر شوي نومونه اخستل هم درست ندي ځکه چي ديهوديانو په معرفت کوم نومونه راغلي دي هغي لره اعتبار ورکول ندي پکار، مگر ديهودو په علماؤ کي چي څوک مسلمانان شوي وي دهغوی نه په نقل دروايت کي څه حرج نشته.

عمر فاروق، ابن عباس، ابوهريره، رضي الله عنهم اوبعضي نورو صحابه کرامو به دعبداالله بن سلام اوبعضي نورو ديهوديانو مسلمانانو علماؤ نه دتورات داطلاعاتو تپوسونه کول، او هيچا

به بي مخالفت نه کولو، ددي صورت په اعتبار به دايت معني داسي وي، څوک چي دالله دنومونو متعلق کجروي کوي، شريعت چي دالله تعالي دپاره کوم نومونه ندي بيان کړي دي په هغو نومونو سره الله رابلل ندي پکار، يا دامطلب دي چي کوم نومونه الله تعالي دخان دپاره خوښ کړي دي اومشرکان يي نه مني نوتاسو ددي مشرکانو پرواه مه ساتي لکه چي الله تعالي رحمان نوم منتخب کړي دي اوڅوک اووايي چي مونږ ته خو ديمامي درحمن نه علاوه بل رحمن ندي معلوم، يا دامطلب دي کچري مشرکان دالله دنومونو اطلاق په بتانو کوي اودهغه دنومونو نه دصيغو اشتقاق کوي نوددوي سره کار مه لره، خو ته ورسره موافقت مه کوه، يا دامطلب دي چي ته ورته اعراض وکړه الله تعالي به ورته پخپله سزا ورکړي اودوي ته به ددوي دکړو عملونو سزا ورکړي شي.

۳۵۰۸_ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَلَيْسَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ ذِكْرُ الْأَسْمَاءِ، قَالَ: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، رَوَاهُ أَبُو الْيَمَانِ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ الْأَسْمَاءَ. (١)

ترجمه: دابو هريره رضي الله عنه نه مروی دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دالله تعالي نهه نوي ۹۹ يوکم سل نومونه دي څوک چي دي لره ياد کړي جنت ته به داخل شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، او په دي حديث کي داسماء الهييه ذکر نشته، داروايت ابو اليمان دشعيب بن ابي حمزه په واسطه دابو الزناد نه نقل کړي دي او په دي کي داسماء حسني ذکر نشته.

۳۵۰۹_ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، أَنَّ حُمَيْدًا الْمَكِّيَّ مَوْلَى ابْنِ عُلْقَمَةَ حَدَّثَهُ، أَنَّ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا مَرَزْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا"، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: "الْمَسَاجِدُ"، قُلْتُ: وَمَا الرَّتْعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى:

هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي كله چي تاسو دجنت په باغونو كي ديو باغ په خواكي تيريرئ نو په دي كي اوخرييرئ ما عرض اوکړو اي دالله رسوله دجنت دباغونو نه څه مراد دي رسول الله اوفرمايل ددينه مساجد مراد دي ما بيا تپوس اوکړو اي دالله رسوله دڅریدونه مراد څه دي راته يي اوفرمايل سبحانه الله والحمد لله ولاله الا الله والله اكبر وئيل دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

٣٥١٠_ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتٍ الْبُنَّانِيُّ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا"، قَالُوا: وَمَا رِیَاضُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: "حِلْقُ الذِّكْرِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ. (٢)

ترجمه : دانس بن مالک رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي كله چي دجنت په باغچو تيريرئ نو ځان پکي اوخروئ صحابه کرامو عرض اوکړو دجنت دباغچو نه څه مراد دي ويي فرمايل د ذکر حلقي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند د انس رضي الله عنه نه د ثابت په روايت حسن غريب دي.

تشریح : د اهل ذکر سره په قريبي تعلق ساتلو باندي ډير نصوص متواتره دلالت کوي چي يو ددغه جملي نه د سورت الکھف ايت هم دی: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاکَ عَنْهُمْ﴾ [الکھف: ٢٨].

الله تعالي فرمائي: اي رسول ته خپل ځان دهغه کسانو سره ملگری اوساته څوک چي هميشه دخپل رب عبادت کوي خالص دهغه درضا دحاصلولو دپاره اوسترگي تری مه اړوه (يعني بي توجهي ورنه مه کوډ).

ددې ايت شان نزول دا دي: بعضي مشرکين نبي صلي الله عليه ته راغلل په دوی کي عيینه بن حصين هم وو او پدغه وخت کي رسول الله صلي سره مسلمانان ناست وو دوی اووئيل چي مونږ

١_ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٣١٤٥)

٢_ تفرد به المؤلف (٢٦٥)

ته ددوی نه بد بوي راخي دوی ته دخپل مجلس نه جدا کړه او مونږ ستا اتباع کولو ته تيار يږو نو په دي باره کې مذکوره ايت نازل شو.

"وَاصْبِرْ نَفْسَكَ" خپل ځان قائم او کلك وساته ، "بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ" په سحر او ماښام يا تمامو وختونو کې ، "يُرِيدُونَ وَجْهَهُ" يعني ددوی د عبادت په غرض اود الله درضا د حصول نه علاوه يي بل هيڅ غرض نه وي ، په وجهه کې وجه لفظ زائد دي لکه چي په "ويبقي وجه ربك" کې چي وجه لفظ زائد دي ، مطلب دادي چي ددوی د الله ذات نه علاوه بل مطلب نه وي نه دنيا اونه اخرت.

بغوي ليکلي دي چي مذکوره ايت د عيينه بن حصن فزاري په باره کې نازل شوي دي ، عيينه د مسلمانيدو نه مخکې در رسول الله په خدمت کې حاضر شو او پدغه وخت کې څه نادره مسلمانان در رسول الله سره موجود وو په کومو کې چي سلمان فارسي هم وو او سلمان فارسي پدغه وخت کې يو وړوکی شان خادر اغوستلي وو او خوله ورباندي هم راروانه وه عيينه وويل اي محمد (صلي الله عليه وسلم) ايا ددي خلقو دخولوپه وجه نه تنگيږي؟ مونږ د قبائلو سرداران او لوي خلق يو که مونږ مسلمانان شو نو عرب به ټول مسلمانان شي ليکن مونږ لره ستاد اتباع کولو نه دداسي خلقو موجود کيدل منع کوي نو که دوی دي وشړل نو مونږ به دي ملگرتيا وکړو ، او ياداسي وکړه چي ددوی نه جدا زموږ دپاره دناستي کوم ځاي مقرر کړه اود ددوی مجلس زموږ نه جدا کړه نو په دي باره کي دا ايت کریمه نازل شو.

د قتاده بيان دي چي د ايت کریمه: "الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ" نه اصحاب صفة مراد دي چي تعداد يي اوه سوه ۷۰۰ وو اود دوی ټول نادره طبقه وه اود رسول الله په مسجد کې به يي قيام کولو ، نه پکې دچا کومه زرعي پيشه وه اونه تجارت اونه کوم لنگ څاروي والا پکې وو ، بس صرف مونځونه به يي کول ديو وخت مونځ چي به يي وکړو نود بل وخت د مونځ په انتظار کې به ناست وو ، کله چي دا ايت نازل شو نو رسول الله اوفرمايل حمد او ثنا دهغه ذات دپاره ده چاچي زما په امت کې داسي خلق پيدا کړي دي دچاسره چي ماته دناستي اود ددوی په ملگرتيا دکلکيدو حکم شوي دي. (مظهري)

۸۴_ باب مِنْهُ

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۱۱_ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّهِ أَمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "

إِذَا أَصَابَ أَحَدَكُمْ مُصِيبَةٌ فَلْيَقُلْ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ سورة البقرة آية ١٥٦ اللَّهُمَّ عِنْدَكَ
 اخْتَسَبْتُ مُصِيبَتِي فَأَجْزِنِي فِيهَا وَأَبْدِلْنِي مِنْهَا خَيْرًا"، فَلَمَّا اخْتُصِرَ أَبُو سَلَمَةَ، قَالَ: اللَّهُمَّ اخْلُفْ فِي
 أَهْلِي خَيْرًا مِنِّي، فَلَمَّا قُبِضَ، قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ سورة البقرة آية ١٥٦ عِنْدَ اللَّهِ
 اخْتَسَبْتُ مُصِيبَتِي فَأَجْزِنِي فِيهَا. قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَرَوَى
 هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبُو سَلَمَةَ اسْمُهُ
 عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْأَسَدِ. (١)

ترجمه: ام المومنين ام سلمه رضي الله عنها فرمائي چي ما در رسول الله صلى الله عليه وسلم
 فرمان اوريدلى دى چي كله هم يو بنده باندي غم او مصيبت راشي نو انا لله وانا اليه راجعون ،
 دي اوواني او دا دعا دي او كړي : اللَّهُمَّ عِنْدَكَ اخْتَسَبْتُ مُصِيبَتِي فَأَجْزِنِي فِيهَا وَأَبْدِلْنِي مِنْهَا
 خَيْرًا"، چي اى الله خدا دغم او مصيبت ماته اجر را كړي او خدا چي كوم خيز ضائع شو دهغي
 ماته بنه بدله را كړي، ام المومنين وائي چي كله ابو سلمه وفات كيدو نو دا كلمات يي وويل:
 اللَّهُمَّ اخْلُفْ فِي أَهْلِي خَيْرًا مِنِّي " ابو سلمه چي وفات شو ام سلمه دا دعا وويله إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ
 رَاجِعُونَ ، عِنْدَ اللَّهِ اخْتَسَبْتُ مُصِيبَتِي فَأَجْزِنِي فِيهَا " يعني مونږ د الله تعالى يو او مونږ هغه ته
 ورتلونكي يو. اود الله نه د خپل مصيبت اميد كوم او اى الله ماته زما په مصيبت اجر را كړي.
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دى، او دا روايت ددي سند نه
 علاوه په بل سند د ام سلمه په واسطه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه هم مروى دى. اود ابو
 سلمه نوم عبد الله بن عبد الاسد دى.

لغات: واخلف لي: اخلف له يعني بدله يي ورته وركړله ، اخلف الله عليه: دضائع شوي بدله
 وركول ، خلفه دنصر نه خلافة وخليفه جانشين كيدل.

تشریح: يعني كله چي كوم بنده ته كوم مصيبت اورسيږي نو ذكر شوي دعا دي اولولي يعني
 څه چي زمونږ سره دي سره زمونږه ټول دالله ملكيت دى او هم هغه پيدا كړي يو او هم هغه ته به
 واپس ورځو اكر چي ددي خيز نسبت مونږ ته كيږي ليكن په حقيقت كې دالله ملكيت دى پس
 دچا په زړه كې چي دا خبره وي او په هر مصيبت كې مبتلا شي نو دى به دالله لمن پرينه ايرېدي
 او هر مصيبت به ورته اسان شي

٨٥- باب

دماقبل باب متعلق يوبل باب

٣٥١٢- حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عِيسَى، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ بْنُ وَرْدَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: "سَلْ رَبَّكَ الْعَافِيَةَ، وَالْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ". ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الدُّعَاءِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ لَهُ: "مِثْلَ ذَلِكَ". ثُمَّ أَتَاهُ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ: فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ، قَالَ: "فَإِذَا أُعْطِيتَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَأُعْطِيتَهَا فِي الْآخِرَةِ فَقَدْ أَفْلَحْتَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ سَلَمَةَ بْنِ وَرْدَانَ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي يو کس د نبي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او عرض يي او کړو اي دالله رسوله په ټولو دعاگانو کي افضل ترينه دعا کومه يوه ده؟ رسول الله او فرمايل دخپل رب نه په دنيا او اخرت کي دمصيبتونو نه د بچ کيدو دعاگانې غواړه، بيا بله ورځ همدا کس درسول الله په خدمت کي حاضر شو او تپوس يي او کړو په ټولو دعاگانو کي افضل ترينه دعا کومه يوه ده؟ نور رسول الله ورته هم هغه شان جواب ورکړو چي دخپل رب نه په دنيا او اخرت کي دمصيبتونو نه د بچ کيدو دعاگانې غواړه، تردي چي په دريمه ورځ هم دا کس بيا درسول الله په خدمت کي حاضر شو او په دي ورځ يي هم دمخکنو ورځو پشان تپوس او کړو چي په ټولو دعاگانو کي افضل ترينه دعا کومه يوه ده؟ رسول الله ورته هم هغه شان جواب ورکړو چي دخپل رب نه په دنيا او اخرت کي دمصيبتونو نه د بچ کيدو دعاگانې غواړه، او ورته يي او فرمايل کله چي درته په دنيا او اخرت کي عافيت درکړي شي نو پوهه شه چي کامياب شوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث په دي سند حسن غريب دي او مونږ يي صرف د سلمه بن وردان په روايت پيژنو.

٣٥١٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضَّبَّعِيُّ، عَنْ كَهْمَسِ بْنِ الْحَسَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيُّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَا أَقُولُ فِيهَا؟ قَالَ: قُولِي: "اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ

حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دعائشا رضي الله عنها بيان دي فرمائي چي ما عرض اوکړو اي دالله رسوله که ماته معلومه شي چي دليلة القدر شپه کومه يوه ده (يعني چي ليلة القدر شپه راشي) نوزه به په دي کي کومه دعا وایم رسول الله او فرمائيل دا دعا وایه:

"اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي"

يعني اي الله ته عفوه کونکي او مهربان يي او عفوه کول خوښوي نو په دي وجه ته ما معاف کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣٥١٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِّمْنِي شَيْئًا أَسْأَلُهُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ: "سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ"، فَمَكَّثْتُ أَيَّامًا، ثُمَّ جِئْتُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِّمْنِي شَيْئًا أَسْأَلُهُ اللَّهَ، فَقَالَ لِي: "يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ بْنُ نُوفَلٍ قَدْ سَمِعَ مِنَ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. (٢)

ترجمه: دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه نه روايت دی چي ما عرض اوکړو يا رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته داسی شی اوښايه چي الله تعالي نه يی غواړم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل الله جل جلاله نه خير او عافيت غواړه، راوي وايي چي زه خو ورځی حصار شوم بيا حاضر شوم عرض می اوکړو ماته داسی شی اوښايه چي الله تعالي نه يی غواړم رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل اي عباس اي د رسول الله صلي الله عليه وسلم تره الله جل جلاله نه ددنیا او اخرت بهتري غواړه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث صحيح دي، عبدالله بن حارث بن نوفل دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه نه اوریدل کړي دي (يعني سماع يي ورنه ثابته ده).

لغات: مکث یمکث مکثا دنصر نه معني درنگ تیروول او په مزیدو کې متعدي استعمالیږي، عم معني تره.

١- سنن ابن ماجه/الدعاء ٥ (٢٨٥٠) (تحفة الأشراف: ١٦١٨٥)

٢- تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٥١٢٩)، ومسنن احمد (١/٢٠٩)

تشریح: په یو روایت کې راغلي دي دالله تعالي نه هر وخت دعا فیت غوښتلو عادت جوړ کړئ ځکه چې دعا فیت نه بهتر بل هیڅ یو څیز نشته شیخ عبدالحق وائي چې په عافیت لفظ کې دتمام ظاهري او باطني افتونو نه پناه طلب کړی شوه ددنیا دعا فیت نه مراد مصیبتونه او مرضونه او مقدمات دي او ددين دعا فیت نه مراد دگناه نه دېچ کیدو درخواست کول دي. شیخ عبدالحق چې په عافیت لفظ کې دتمامو ظاهري او باطني افتونو نه پناه غوښتلی شوي ده، دعا فیت ددعا نه مراد دمصائبو او بیماریانو او مقدمو وغیره نه بچ کیدل دي او ددين عافیت دادی چې دسړي گناهونه معاف شي او خپل مطلوب لره بیامومي. ددي سائل د دري پيري سوال کولو او درسول الله په جواب ورکولو سره دا خبره په دماغو کې پیدا کیږي او واضح کیږي چې دعا فیت دعا غوښتل دتمامو دعاگانو نه افضله او بهتره ده او که داسي نه وی نو رسول الله به دي سائل ته بار بار ددي دعا تلقین نه کولو په یو بل روایت کې ددي حدیث په اخر کې راځي چې رسول الله سائل ته اوونیل: فاذا اعطيت العافية والمعافات في الدنيا والاخرة فقد افلحت، يعني که عافیت درته درکړی شو نو ته به کامیاب شي. (روضة الصالحين)

دعباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه حالات:

عباس رضي الله عنه درسول الله صلي الله عليه وسلم سکه تره دی او دی درسول الله نه دوه يا دري کاله مشردي الله تعالي ورته دجاهليت په زمانه کې هم ډیر شرف او عزت ورکړی وو او داسلام قبلولونه پس هم ډیر معزز وو دجاهليت په زمانه کې ورته حاجيانو ته داوبو ورکولو خدمت سپارلی شوی دی او داسلام قبلولو نه پس هم رسول الله پخپل کار قائم پریخودو په غزوه بدر کې خو درسول الله په خلاف دمشرکینو سره راغلی وو لیکن وروسته مسلمان شو او په غزوه حنین وغیره کې یې درسول الله سره ملګرتیا وکړه یو وخت داسي وو چې ټول خلق تختیدلي وو او دی درسول الله صلي الله عليه وسلم سره کلک ولاړ وو. په مدینه کې درجب په میاشت کې په هجرت ۳۴ کال وفات شو او دوفات په وخت کې دده عمر اتیا یا نهه اتیا کاله وو او عثمان رضي الله عنه ورباندي جنازه اوکړه او په جنت البقیع کې دفن کړی شو ۳۵ روایات ورنه منقول دي چې یو په دوی کې متفق علیه دي یو صرف په بخاري کې دي او دري صرف په مسلم کې دي.

۳۵۱۵- حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ دِينَارٍ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ الْكُوفِيُّ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ الْمَلِيكِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا سُئِلَ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يُسَالَ الْعَافِيَةُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا

حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الْمَلَيْكِيِّ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي د الله تعالي نه چي هر څومره اشياء غوښتلي شوي دي په دي ټولو كي الله تعالي ته زيات خوښ هغه دي چي دهغه نه د دنيا او اخرت دمصيبتونو او تكليفاتو نه عافيت دعا او غوښتلي شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يي صرف د عبد الرحمن بن ابوبكر مليكي په سند پيژنو (او دي د محدثينو په نزد ضعيف دي).

٨٦- باب

دما قبل باب متعلق يوبل باب

٣٥١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمرَ بْنِ أَبِي الْوَزِيرِ، حَدَّثَنَا زَنْفَلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "كَانَ إِذَا أَرَادَ أَمْرًا قَالَ: اللَّهُمَّ خِرْ لِي وَاخْتَرْ لِي". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ زَنْفَلٍ وَهُوَ ضَعِيفٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَيُقَالُ لَهُ زَنْفَلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَرَفِيُّ وَكَانَ يَسْكُنُ عَرَفَاتٍ، وَتَفَرَّدَ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَلَا يُتَابَعُ عَلَيْهِ. (٢)

ترجمه: د ابوبكر صديق رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي كله به رسول الله صلي الله عليه وسلم د كوم كار اراده او كړه نو دا دعا به يي ونيله "اللهم خري واخترلي" يعني اي الله زما دپاره د بهتر انتخاب او كړي او ښه څيز زما دپاره خوښ كړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يي د "زنفل" دروايت نه علاوه په بل كوم سند نه پيژنو او زنفل د محدثينو په نزد ضعيف دي او ده ته زنفل بن عبد الله عرفي هم ونيلي شي چي د عرفات او سيدونكي وو دي په دي حديث كي منفرد دي يعني دا روايت صرف زنفل بيان كړي دي او بل كوم راوي دده متابعت نه دي كړي.

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٨٥٠٣)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٦٦٢٨)

٣٥١٧- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا حَبَّانُ بْنُ هِلَالٍ، حَدَّثَنَا أَبَانُ هُوَ ابْنُ يَزِيدَ الْعَطَّارُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، أَنَّ زَيْدَ بْنَ سَلَامٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ أَبَا سَلَامٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْوُضُوءُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْبَيْزَانَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ أَوْ تَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوْبِقُهَا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابو مالک حارث بن عاصم اشعري رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي: طهارت نيم ايمان دی او "الحمد لله" دنيکی تله ډکوي او "سبحان الله" او "الحمد لله" دواړه داسمانونو او زمکي تر مينځه ټوله فضا ډکوي او مونځ نور دی او صدقه دليل دی او صبر رنډا ده او قران حجت دی ستا دپاره يا ستا خلاف چي صبا شي هر سړی دخپل نفس سودا کوي نو څوک يی د اور نه ازاد کړي او څوک يي تباه کړي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: الطهور: طهر، طهورا و طهرا و طهارة دنصر او کرم نه مستعمل دي په معني دپاک کيدو صفت يي طاهر راځي او جمع يي اطهار راځي.

شطر: شطر شطرا دنصر نه په معني د تقسيمولو د کوم څيز دي په دوه برابرو حصو تملأ: دنصر نه په معني ډکولو دي.

برهان البرهان دليل او حجت ته وئيلي شي او جمع يي براهين ده.

ضياء: ضياء ضوئا دنصر نه په معني دپړق د سپوږمۍ دي.

فمعتقها: عتق، عتقا د ضرب نه په معني د ازادولو دي صفت يي عتيق او عاتق راځي.

موبقها: وبق وبقا د ضرب نه په معني دهلاکيدو دي.

تشریح: د الوضوء شطر الايمان مطلب دادی طهارت نيم ايمان دی يعني نجاست حقيقي لري کول نيمه صفاتي ده اونيمه صفاتي نجاست حکومي يعني حسد او کينه او بغض وغيره نه خپل خان پاکول دي، په دي حديث کې دي خبري ته ترغيث دی لکه څنگه چي زمونږ دپاره ظاهري پاکوالي ضروري دی نو همدارنگي باطني پاکوالي حاصلولو دپاره کوشش کول هم ضروري دي.

دبعضي محدثينو خيال دی چي دلته د طهارت نه مراد مونځ دی لکه څنگه چي په قران کريم

کې ایمان ذکر شوی وي او مراد ورنه مونځ وي لکه چې الله تعالي فرمائيږي دي وما كان الله ليضيع ایمانکم، دایت مطلب دادی چې د مونځ د صحت د پاره طهارت اهم ترین شرط دی نو په دي وجه د دینه په نیم طهارت سره تعبیر شوی دی، په احیاء العلوم کې ذکر شوي دي چې د "الطهور شرط الايمان" نه مراد صرف دا نه دي چې په ظاهري اعضاؤ دي اوبه اوبه یولی شي بلکه د دي سره سره خپل زړه د حسد او تکبر او نورو ناکارو قصائصو نه پاکول مراد دي.

"الحمد لله تملأ الميزان" په دي جمله کې په الحمد لله د ثواب مقدار ته اشاره ده چې د قیامت په ورځ به الحمد لله د ثواب تله ډکوي.

"الصلاة نور" يعني په دنیا کې هم په مونځ سره حق طرف ته رهنمائي ملاویري او په قیامت کې به هم په پل صراط د تیریدو په وخت کې رنرا ملاویري.

"الصدقة برهان" مطلب دادی چې صدقه ورکول د مومن کیدو علامه او دلیل دی او همدارنگي دا خلاص دلیل دی.

"الصبر ضياء" صبر رنرا ده يعني صبر د مومن اسلحه ده، په دي باندې مومن ته استقامت ملاویري.

"القرآن حجة لك او عليك" او په یو بل روایت کې راغلي دي "يحتاج العباد" يعني قرآن کریم به په قیامت کې د بندگانو د طرفه جگړه کوي لکه څنگه چې انسانان د خپل حق باره کې یو د بل سره جگړي کوي، د دینه معلومه شوه چې قرآن صرف د نجات د پاره لوستل کافي نه دي بلکه د نجات د پاره دي سره سره عمل هم ضروري دی دویم مطلب دا هم کیدی شي چې څوک د قرآن حقوق ادا کوي نو قرآن به دهغوی د پاره د قیامت په ورځ سفارشي وي او دده د پاره به حجت او دلیل او گرځي خو که چا د قرآن حقوق ادا نکړل نو همدا قرآن به د قیامت په ورځ دهغه په خلاف دلیل او گرځي. (مرقات، احیاء العلوم)

۸۷_باب

دما قبل باب متعلق یو بل باب

۳۵۱۸_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ بْنِ أَنْعُمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ يَمْلَأُهُ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَيْسَ لَهَا دُونَ اللَّهِ حِجَابٌ حَتَّى تَخْلُصَ إِلَيْهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ

زِيَادُ بْنُ أَنْعَمٍ هُوَ الْإِفْرِيقِيُّ، وَقَدْ ضَعَفَهُ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ، وَيَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ هُوَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبْلِيُّ. (١)

ترجمه : د عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي لي دي تسبيح (سبحان الله وثيل) نيم ميزان ډکوي او الحمد لله دمیزان باقي تشه حصه ډکوي او د لاله الا الله الله ته په رسيدو کي هيڅ حجاب او پرده نشته.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي او سند يي څه خاص قوي نه دي. او عبد الرحمن بن زياد بن انعم د افریقي اوسيدونکي دي چي احمد بن حنبل او يحيى بن معين ضعيف گڼلي دي او عبد الله بن يزيد په ابو عبد الرحمن الحبلي مشهور دی.

٣٥١٩- حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ جُرَيْجٍ التَّهْدِيتِيِّ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ، قَالَ: عَدَّ هُنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدَيَّ أَوْ فِي يَدَيْهِ، التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ يَمْلَأُهُ، وَالتَّكْبِيرُ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّوْمُ نِصْفُ الصَّبْرِ، وَالطُّهُورُ نِصْفُ الْإِيمَانِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَقَدْ رَوَاهُ شُعْبَةُ، وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ. (١)

ترجمه : د بني سليم قبيلي د يو کس بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زما دلاس په گوتو يا دخپل لاس په گوتو اوشميرل او بيا يي اوفرمايل سبحان الله به نيم ميزان نيولي وي او الحمد لله پوره ميزان ډکوي او الله اکبر دزمکي او اسمان مينځ کي تمامه خلاء ډکوي، روژه نيم صبر دي او طهارت نيم ايمان دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي دا حديث شعبه او سفیان ثوري دابواسحاق نه نقل کړي دي.

٨٨-باب

دماقبل باب متعلق يوبل باب

٣٥٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ الْمُؤَدَّبُ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ ثَابِتٍ، حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ وَكَانَ مِنْ

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٨٨٦٣)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٥٥٣١)

بَنِي أَسَدٍ، عَنِ الْأَعَزِّ بْنِ الصَّبَّاحِ، عَنْ خَلِيفَةَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: أَكْثَرُ مَا دَعَا بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ فِي التَّوَقُّفِ: "اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِي نَقُولُ وَخَيْرًا مِنْهُ نَقُولُ، اللَّهُمَّ لَكَ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي وَإِلَيْكَ مَأْيِي وَلَكَ رَبِّ تَرَاثِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَوَسْوَاسَةِ الصَّدْرِ وَشَتَاتِ الْأُمْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَجِيءُ بِهِ الرِّيحُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي. (١)

ترجمه : د علي رضي الله عنه بيان دي فرماني چي رسول الله سلي الله عليه وسلم به دوقوف عرفه په دوران کي دما بښام وخت کي اکثر کومي دعا گاني غوښتلي هغه دادي:

"اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِي نَقُولُ وَخَيْرًا مِنْهُ نَقُولُ، اللَّهُمَّ لَكَ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي وَإِلَيْكَ مَأْيِي وَلَكَ رَبِّ تَرَاثِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَوَسْوَاسَةِ الصَّدْرِ وَشَتَاتِ الْأُمْرِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَجِيءُ بِهِ الرِّيحُ"

يعني اي الله زما مونځ، زما قرباني، زما زندگي او مرگ، او زما واپس درتلل صرف تاته دي، اي زما ربه زما وارث صرف ته يي، او اي الله زه دقبر د عذاب نه او دزړه د وسوسو نه او دمتفرق خيالو نه په تاباندي پناه غواړم او اي الله زه په تاباندي پناه غواړم دهر هغه شر نه کوم لره چي هوا يي راوړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي او اسنادا څه خاص قوي نه دي.

٨٩-باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٥٢١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ الْمُؤَدَّبُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ ابْنُ أُخْتِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ لَمْ نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئًا، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، دَعَوْتَ بِدُعَاءٍ كَثِيرٍ لَمْ نَحْفَظْ مِنْهُ شَيْئًا، فَقَالَ: "أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَجْمَعُ ذَلِكَ كُلُّهُ، تَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ وَعَلَيْكَ الْبَلَاءُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ

حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه : ابي امامه رضي الله عنه نه روايت دي يوه ورځ رسول الله صلي الله عليه وسلم ډيره دعا او غوښته مونږ ته ترى هيڅ هم يادنه شو مونږ عرض او کړو يا رسول الله تاسو دومره ډيره دعا او غوښته خو مونږ ته ترى هيڅ هم يادنه شو رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل تاسو ته به داسې جامعہ دعا او ښاييم چي داتولى دعاگانې پکې راشي، داسې وائي:

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْتَ الْمُسْتَعَانُ وَعَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

اي الله زه تانه هره هغه بهتري غواړم کومه چي درنه ستا رسول الله صلي الله عليه وسلم غوښتي ده، اودهر هغه شر نه پناه غواړم کوم نه چي ستا رسول الله صلي الله عليه وسلم پناه غوښتي ده هم ته توفيق ورکوونکى يى او هم ته رسوونکى يى دهیڅ بدئ نه منع کيده اودهیڅ نیکى توفيق نشته بغير دالله تعالي دامداد نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

لغات : نحفظ: حفظ يحفظ حفظا معني حفاظت کول، ادلکم: دلالت معني لار ښودل استعاذك: دباب استفعال نه مدد طلب کول مجرد يي دباب نصر نه راځي.

تشریح : ابوامامه رضي الله عنه ددي سوال کولو په وجه دامت دپاره ډيره اساني پيدا کړه او دا ځکه کچري په غور سره او کتلی شي نو در رسول الله نه ډيري دعاگانې منقول دي چي د يادولو دپاره يي يو مستقل عمر پکار دی نو که صرف پورتنی حديث ياد کړی شو نو رسول الله صلي الله عليه وسلم چي په ديرشت کاله کې څومره دعاگانې غوښتلي دي دهغي ټولو خلاصه په دي کې راغله.

۹۰_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۲۲_ حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، عَنْ أَبِي كَعْبٍ صَاحِبِ الْحَرِيرِ، حَدَّثَنِي شَهْرُ بْنُ حَوْشَبٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأُمِّ سَلَمَةَ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، مَا كَانَ أَكْثَرُ دُعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ عِنْدَكَ، قَالَتْ: كَانَ أَكْثَرُ دُعَائِهِ: "يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ"، قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا لَأَكْثَرُ دُعَائِكَ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ؟ قَالَ: يَا أُمَّ سَلَمَةَ: "إِنَّهُ لَيْسَ آدَمِيٌّ إِلَّا وَقَلْبُهُ بَيْنَ أَصْبُعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ اللَّهِ فَمَنْ شَاءَ أَقَامَ وَمَنْ شَاءَ أَرَاغَ"، فَتَلَا مُعَاذُ: رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةَ ٨، قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ عَائِشَةَ، وَالتَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ، وَأَنْسٍ، وَجَابِرٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَنُعَيْمِ بْنِ هَبَّارٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: دشهر بن حوشب رضي الله عنه روايت دی چي ما ام المومنين ام سلمه رضي الله عنه ته او وئيل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به اكثر کومه دعا غوښتله کله چي به تاسو سره وو هغی او فرمائيل رسول الله صلي الله عليه وسلم به اكثر دا دعا غوښتله ای دزړونو بدلونکيه څما زړه په خپل دين مضبوط کړی ام سلمه وايي چي ما عرض وکړو اي د الله رسوله څه وجه ده چي اکثر دا دعا "يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ" زياته غواړي؟ راته يي او فرمائيل اي ام سلمه د هر يو بنده زړه د الله تعالي ددوه گوتو په مينځ کي وي پس هغه که د چا زړه سمول او غواړي نو سموي او که د چا زړه کږول او غواړي نو کږي کړي نو معاذ رضي الله عنه دا ايت کریمه رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَلَوْ سَلَوُ.

امام ترمذي رحمه الله وايي: په دي باب کي د عائشه او نواس بن سمعان، انس، جابر، عبد الله بن عمرو، او نعیم بن همار رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي او دا حديث حسن صحيح دی.

لغات: مقلب: اړونکي، ثبت: ثابت شو، کيناستو، د کرم نه معني بهادري.

تشریح: يا ام المومنين دلته يي دام سلمه رضي الله عنها نوم نه دی اخستلی بلکه کنيت يي ذکر کړی دی ددي وجه داده چي دا د ادب تقاضا ده د مشرانو او معززو خلقو دنوم اخستلو په ځاي باندي هغوی لره په لقب ذکر کول پکار دي.

ازواج مطهرات دامت ميندي دي لکه چي قراني ارشاد دی وازواجه امهاتهم يعني در رسول الله بي بياني دامت ميندي دي مور ورته د تعظيم او تکریم په وجه وئيلي شوي دي ورته احکام د حرمت دنکاح دمحرم کيدوپه وجه په مينځ کې د پردي نه کيدل او په ميراث کې حصه دار کيدل نه دي.

يا مقلب القلوب، ای دزړونو اړونکيه يعني دهدايت نه پس گمراهي يا دگمراهی نه پس

هدايت ورکونکيه.

ثبت قلبي علي دينك: زما زړه پخپل دين مضبوط کړي دا دعا به رسول الله تواضعا کوله ورنه هغه خو معصوم وو او په دين باندي دهغه استقامت لازمي وو علماء وائي دي حديث کي دي خبري ته اشاره شوي ده چي اصل مقصد په دين استقامت او حسن حاتمه ده او که دا دولت دچا نصيب نشي نو تمام عبادات به يي ضايع شي.

علماء وائي دقران کریم په دي ايت "ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا، کي هم دي ته اشاره ده يعني اي زمونږ پروردگاره زمونږه زړونه کاره نکړي پس دهغه نه چي تا مونږ ته هدايت رانصيب کړي دی.

د شهر بن حوشب رضي الله عنه حالات:

نوم شهر دپلار نوم حوشب دی او مشهور تابعي دی دخپلي زماني دلويو علماؤ دجملي نه دی دعثمان بن عفان رضي الله عنه دخلافت په زمانه کي پيدا شوی وو انتهايي متقي انسان وو، وئيلي شوي دي چي يو واده ته تلی وو او هلته گاني وئيلي کيدي نو فورا دهغه خاي نه روان شو، امام احمد بن حنبل وائي چي پخپل ښار کي ثقه دی دده روايات صحيح دي، همدا خبره معاويه بن صالح، احمد بن زبير، يحيي بن معين هم دده په باره کي کړی دی په ۱۱۲ هجري کي وفات شوی دی صرف دوه روايتونه ورنه منقول دي

۹۱_باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

۳۵۲۳_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ الْمُؤَدَّبُ، حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ ظَهْرٍ، حَدَّثَنَا عَلْقَمَةُ بْنُ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: شَكَأَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ الْمَخْزُومِيُّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَتَانِي اللَّيْلُ مِنَ الْأَرْقِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَلْتُ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقْلَلْتُ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَظْلَلْتُ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَبْغِيَ، عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي، وَالْحَكَمُ بْنُ ظَهْرٍ قَدْ تَرَكَ حَدِيثَهُ بَعْضُ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَيُرْوَى هَذَا الْحَدِيثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه : د بريدۀ درضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي خالد بن وليد مخزومي رضي الله عنه نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته دشكايت كولو په حال كي اووئيل اي دالله رسوله زه ټوله شپه دخوب نه راتلو په وجه ويخ پروت يم رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته او فرمائيل ته چي كله پخپله بستره داوده كيدو دپاره بستري ته ورشي نو دا دعا وايه :

"اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَتْ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقْلَتْ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضَلَّتْ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَبْغِيَ، عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ"

يعني اي الله داوه اسمانونو ربه او دهغه اشياؤ ربه په كومو خيزونو چي دي اسمانونو سوري كړي دي، او د اوه زمكوربه او دهغه ټولو خيزونو ربه دكومو چي زمكو بوج پورته كړي دي او د شيطانانو ربه او دهغه خيزونو ربه كوم چي دوى گمراه كړي دي مالره دخپل ټول مخلوق دشر نه دبچ كولو دپاره زما گاونډي جوړ شي تردي چي نه په دوى كي څوك په ماباندي ظلم او كړي شي او نه دبغاوت او سرکشى څوك مرتكب شي يقينا ستا گاونډي معزز وي او ستا شان لوي دي او ستا نه علاوه بل هيڅوك حقدار دبندي نشته.

امام ترمذي رحمه الله وايي: ددي حديث سند قوي نه دي.

بعضي محدثين دحكيم بن زهير نه اخذ دروايت نه كوي، او بعضي محدثينو د حكم بن ظهير احاديث پريښودلي دي او دا حديث دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه په يو بل سند هم مرسل مروی دي.

دبريدۀ رضي الله عنه حالات

نوم بريدۀ كنيه ابو عبد الله او دپلار نوم مصيب بن عبد الله.

كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مديني ته ورسيدو نو بريدۀ يي په خدمت كې حاضر شو نو رسول الله ورته داسلام دعوت وركړو نو دى فورا مسلمان شو او دده سره دبندي اسلام اتيا كسان په اسلام كې داخل شول (طبقات ابن سعد).

په صلح حديبيه او بيعة الرضوان كې يي هم شركت كړى دى (اسد الغابه).

او په فتح مكه كې يي هم ملگرتيا كړي وه (مسند احمد).

تقريباً په شپاړسو عزواتو كې شريك پاتي شوى دى (بخاري كتاب المغازي).

كله چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسامه په مشرئ كې اخر لښكر تيار كړو نو په دي كې

هم شريك وو (طبقات ابن سعد).

غرض دا چي دده په رگ رگ کي دجهاد جذبي توپونه وهل او دژوند مزه به يي داسونو په زغلولو کي ليدله (طبقات ابن سعد).

ديزید په زمانه کي دهجرت په ۲۳ کال وفات شو چي دمروياتو شمير يي ۱۲۴ دی يو متفق عليه دی او دوه په بخاري کي دي يولس په مسلم کي دي (تهذيب الكمال).

۹۲_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۲۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ الْمُكْتَبِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَدْرٍ شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ الرَّحِيلِ بْنِ مُعَاوِيَةَ أَخِي زُهَيْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنِ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَرَبَهُ أَمْرٌ قَالَ: يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ".

وَيَا سَنَادِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْظُّلُومُ يَأْتِيَانِ الْجَلَالَ وَالْإِكْرَامَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ أَنَسٍ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه بيان دي کله چي به رسول الله صلي الله عليه وسلم لره

يو کار په پریشانۍ کي واچولونو دا دعا به يي وئيله "يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ".

امام ترمذي رحمه الله وايي: او په مذکوره سند دا مضمون هم مروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي يا ذوالجلال والاکرام الفاظ وئيل په خان باندي لارم کړي يعني لازما يي پخپلو دعاگانو کي شامل کړي.

امام ترمذي وائي دا حديث په دي سند غريب دي او دانس رضي الله عنه نه ددي سند نه علاوه په بل سند هم مروي دي.

۳۵۲۵_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا الْمُؤَمِّلُ، عَنْ حَنَادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "الْظُّلُومُ يَأْتِيَانِ الْجَلَالَ وَالْإِكْرَامَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ بِمَحْفُوظٍ، وَإِنَّمَا يُرْوَى هَذَا عَنْ حَنَادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ،

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۲۷۷)

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهَذَا أَصَحُّ وَمُؤَمَّلٌ غَلِظَ فِيهِ، فَقَالَ: عَنْ حَمَادٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ وَلَا يُتَابَعُ فِيهِ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: يا ذا الجلال والاكرام! کلماتو ويلو التزام وکړئ. امام ترمذي وائي دا حديث غريب دي محفوظ نه دي دا حديث حماد بن سلمه دحميد نه او هغه دحسن بصري په واسطه درسول الله نه مرسل نقل کړي دي او دا حديث زيات صحيح دي او مومل نه په دي کي غلطې شوي ده لکه چي هغه عن حميد عن انس وئيلي دي او حال دادي چي په دي کي دده هيڅوک متابع نشته.

۹۳_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۲۶_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "مَنْ أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ طَاهِرًا يَذْكُرُ اللَّهَ حَتَّى يُدْرِكَهُ النَّعَاسُ، لَمْ يَنْقَلِبْ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا أَيْضًا عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي ظَبْيَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: دابوامامه باهلي رضي الله عنه بيان دي فرماني چي ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي څوك چي ځان بنه پاك کړي او خپلي بستري ته داوده کيدو دپاره ورشي او دالله تعالي د ذکر کولو په حال کي ورته خوب راشي نو د شپي په هره لمحې کي چي بيدار شي نو دالله تعالي نه د دنيا او اخرت د خير او برکت هر څه چي او غواړي الله تعالي به يي ورته ضرور ورکړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او دا حديث دشهر بن حوشب نه په سند د ظبيته عن عمرو بن عبسه عن النبي صلي الله عليه وسلم سره مروی دي.

¹ _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۶۲۶)

² _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۴۸۸۹)

٩٤- باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٥٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي الْوَزْدِ، عَنِ الدَّجَلِجِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَدْعُو، يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ، فَقَالَ: "أَيُّ شَيْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ؟" قَالَ: دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا أَرْجُو بِهَا الْخَيْرَ، قَالَ: "فَإِنَّ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دُخُولَ الْجَنَّةِ وَالْفَوْزَ مِنَ النَّارِ"، وَسَمِعَ رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، فَقَالَ: "قَدْ اسْتُجِيبَ لَكَ فَسَلْ"، وَسَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ، فَقَالَ: "سَأَلْتَ اللَّهَ الْبَلَاءَ فَسَلْهُ الْعَافِيَةَ".

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: دمعاذ بن جبل رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ديو کس نه دا دعا واوريدله "اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ" يعني اي الله زه ستا نه دکامل نعمتونو مطالبه کوم رسول الله ددي کس نه تپوس اوکړو کامل نعمت څه څيز دي هغه اووئيل ما يوه دعا غوښتلي وه او زما اميد دي چي ماته به ددينه خير حاصليرې رسول الله او فرمائيل يقينا په نعمت تامه کي جنت ته دخول او دجهنم نه نجات دواړه شامل دي، بيا رسول الله دنورو دوه کسانو نه يوه دعا واوريدله چي وئيل يي "يا ذا الجلال والاکرام" رسول الله او فرمائيل ستاسو دعا قبوله شوه پس او غواړئ څه چي مو خوښه وي رسول الله ديو بل کس نه دعا واوريدله چي وئيل يي "اللهم اني اسئلك الصبر" يعني اي الله زه ستا نه صبر غواړم رسول الله او فرمائيل تا دا لله نه مصيبت او غوښتلو نو په دي وجه ورنه عافيت هم او غواړه.

٣٥٢٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِذَا فَرَعَ أَحَدُكُمْ فِي النَّوْمِ فَلْيَقُلْ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمْزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١١٣٥٨). و مسند احمد (٥/٢٢٥)

يَخْضَرُونَ، فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ". قَالَ: وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِوٍ يُلَقِّنُهَا مَنْ بَلَغَ مِنْ وَلَدِهِ وَمَنْ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهُمْ كَتَبَهَا فِي صَلاَةٍ ثُمَّ عَلَّقَهَا فِي عُنُقِهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: عمرو بن شعيب دخيل پلار نه اوهغه دده دنيکه نه روايت کوي فرمائي چي رسول کريم صلي الله عليه وسلم به په خوب کي دويري په وخت کي خلقوته دا کلمات خودل: **أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمْزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَخْضَرُونَ** يعني زه دالله تعالي په تمامو کلماتوسره پناه غواړم دهغه دغضب نه اودهغه د عذاب نه اودهغه دبندگانودشر نه اودوسوسو دشيطان نه اوددي نه چي شيطان زماخواته راشي، دعبدالله بن عمر رضي الله عنه په اولاد کي چي به څوک دهوښياريدو اود بلوغ حد ته ورسيدو نودادعاء به ئي ورته خودله او چي کوم ماشوم به د هوښياريدو حد ته لانه وو رسيدلى نو دا دعاء به يي اوليکله اوپه غاړه کي به ئي ورته واچوله. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

٩٥_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

٣٥٢٩_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي رَاشِدٍ الْخُبَرَانِيِّ، قَالَ: أَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ فَقُلْتُ لَهُ: حَدِّثْنَا مِمَّا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَلْقَى إِلَيَّ صَحِيفَةً، فَقَالَ: هَذَا مَا كَتَبَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلِّمْنِي مَا أَقُولُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أُمْسَيْتُ، فَقَالَ: "يَا أَبَا بَكْرٍ، قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَه، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجْزَهُ إِلَى مُسْلِمٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: ابوراشد خبراني وائي زه عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما ته ورغلم او

^١ - سنن ابی داود/ الطب ١٩ (٣٨٩٣) (تحفة الأشراف: ٨٤٨١)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٨٩٥٨)

ورته مي اووئيل تا چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه كوم حديث اوريدلي وي هغه راته بيان كړه نو هغه يوه ليكلي شوي پاڼه ماته پيش كړه او وئيل يي دا هغه كاغذ دي كوم چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ليكلي شوي مونږ ته راكړي وو ما چي اوكتل نو په دي كي ليكلي شوي وو ابوبكر رضي الله عنه رسول الله صلي الله عليه وسلم ته عرض او كړو اي دالله رسوله ماته كومه داسي دعا او بنايه چي زه يي سحر او ماښام وایم رسول الله او فرمائيل اي ابوبكر دا دعا وایه:

"اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَه، وَأَنْ أَقْتَرِفَ عَلَى نَفْسِي سُوءًا أَوْ أَجُرَّهُ إِلَى مُسْلِمٍ"

يعني اي الله چي داسمانونو او زمكي پيدا كونكي يي دپتو او ښكاره خيزونو خبردار يي ستا نه علاوه بل هيڅوك حقدار دبندي نشته ته دهر خيز رب او دهر خيز بادشاه يي اي الله زه په تاباندي پناه غواړم دخپل نفس دشر نه او دشيطان دشر نه او دهغه په جال كي دگيريدو نه او زه پناه غواړم ددي خبري نه چي زه دخپل خان خلاف كومه گناه او كړم او يا په دي گناه كي كوم مسلمان لره ملوث كړم

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

۹۶_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۳_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ، يَقُولُ: قُلْتُ لَهُ: أَلَيْسَ سَمِعْتَهُ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ وَرَفَعَهُ، أَلَيْسَ قَالَ: "لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ وَلِلَّذَلِكَ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَلَا أَحَدٌ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمَدْحُ مِنَ اللَّهِ، وَلِلَّذَلِكَ مَدَحَ نَفْسَهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل دالله تعالي نه زيات غيرت مند هيڅوك نشته همدا وجه ده چي الله تعالي بي حيايي حرامه

١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / تفسير سورة الأنعام ٤ (٢٦٢٣)، وسورة الأعراف ١ (٢٦٢٤)، والنكاح ١٠٤ (٥٢٢٠).

والتوحيد ١٥ (٤٢٠٣)، ومسلم / التوبة ٦ (٢٤٦٠) (تحفة الأشراف: ٩٢٨٤)، ومسنند احمد (٢٢٦، ٢٢٦، ١/٢٨).

کري ده برابره خبره ده چي ښکاره بي حيايي وي او که پته وي او په مخلوق کي هيڅوک داسي نشته چي تعريف يي دالله تعالي نه زيات خوښ وي همدا وجه ده چي الله تعالي خپل تعريف پخپله کري دي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي

۹۷- باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۳۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ: عَلَّمَنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي، قَالَ: "قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَهُوَ حَدِيثُ لَيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَأَبُو الْخَيْرِ اسْمُهُ مَرْثَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْيَزَنِيُّ. (١)

ترجمه: ابوبکر صدیق رضي الله عنه نه روايت دی چي ما عرض او کړو يا رسول الله صلي الله عليه وسلم داسی دعا راته اوښايه چي زه یی په مانځه کې وایم، رسول الله صلي الله عليه وسلم راته او فرمائیل داسی وایه:

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

يا الله ما په خپل ځان ډير ظلم کړی دی او بل هيڅوک گناهونه نشي معاف کولی بغير له تانه نوته ماته دخپل طرف نه معافي راکړی او په مارحم او کړی بيشکه ته ډير بخښونکی او ډير مهربانه یی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او دا حديث دليث بن سعد دي او دابوالخير نوم مرثد بن عبد الله يزني دي

لغات: علمني: دباب تفصيل نه حقيقت ته رسيدل، ظلمت: ظلم يظلم ظلما په معني دظلم کولو

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الأذان ۲۹ (۸۳۳) . والدعوات ۱۷ (۶۳۲۶) . والتوحيد ۹ (۷۳۸۸) . صحيح مسلم / الدعاء والذكر ۱۳ (۲۷۰۵) . سنن النسائي / السهو ۵۹ (۱۳۰۳) . سنن ابن ماجه / الدعاء ۲ (۳۸۲۵) (تحفة الأشراف: ۶۶۰۶) . مسند احمد (۷/۱/۳)

اود باب افعال نه معني تياره.

تشریح: اوپه يوروايت کې في صلاتي سره في بيتي هم دی يعني داسی دعا چي په مانځه کې يی هم وایم او هسی یی هم کله چي دعا غواړم وایم او په یو روایت کې ظلماً کثیراً دی په ث باندی اوبل روایت کې ظلماً کبیراً دی په "ب" باندی یعنی غټ ظلم.

دا یوه ډیره جامع دعا ده ددی اندازه د دینه لگیدلی شي چي دا رسول الله صلي الله عليه وسلم خپل محبوب دوست او دغار ملګري ته خودلي وه بعضي علماء وائي چي دا د تشهد نه پس په مونځ کې وئیلی شي او علامه ابن دقیق هم دیته ترجیح ورکړي ده ، علامه کرمانی او ابن حجر هم ددی قائل دي.

مغفرة من عندك: ابن جوزي ددی دا مطلب بیان کړي دي چي اي الله ته دخپل طرفه ماته مغفرت وکړي زه خوب لکل ددی لائق نه یم ، اودا مغفرت به ستاد طرفه ستا فضل وي.

۳۵۳۲_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ، قَالَ: جَاءَ الْعَبَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانَهُ سَمِعَ شَيْئًا، فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: "مَنْ أَنَا؟" فَقَالُوا: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْكَ السَّلَامُ، قَالَ: "أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ فِرْقَةً، ثُمَّ جَعَلَهُمْ فِرْقَتَيْنِ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ فِرْقَةً، ثُمَّ جَعَلَهُمْ قَبَائِلَ فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ قَبِيلَةً، ثُمَّ جَعَلَهُمْ بُيُوتًا فَجَعَلَنِي فِي خَيْرِهِمْ بَيْتًا، وَخَيْرِهِمْ نَسَبًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. (١)

ترجمه: د عبدالمطلب بن ابي وداعه بيان دي چي عباس رضي الله عنه نبي كريم صلي الله عليه وسلم ته ورغلو او رسول الله کومه خبره واوریدله د کومي چي ورته عباس خبر ورکړو دي وخت کي رسول الله په منبر کیناستو او تپوس یی او کړو زه څوک یم خلقو او وئیل ته دا الله رسول یی په تا دي سلامتي نازله شي رسول الله او فرمائیل زه محمد بن عبد الله بن عبدالمطلب یم الله تعالی چي مخلوق پیدا کړو نو زه یی په بهترینه ډله کي پیدا کړم او بیا یی په دي ډله کي دوه ډلي جوړي کړي او زه یی په دي دواړو ډلو کي په ډیره بهتره ډله کي پیدا کړم او بیا یی په دي کي مختلفي قبيلي جوړي کړي پس زه یی د ټولو نه بهتره قبيله کي شامل کړم بیا یی هغوی په کورنو تقسیم کړل نو زه یی په بهترین نسب او بهترین خاندان کي پیدا کړم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي

۹۸- باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

۳۵۳۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِشَجَرَةٍ يَابِسَةٍ الْوَرَقِ فَضَرَبَهَا بِعَصَاهُ فَتَنَائَرَ الْوَرَقُ، فَقَالَ: "إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ لَتُسَاقِطَ مِنْ ذُنُوبِ الْعَبْدِ كَمَا تَسَاقِطُ وَرَقُ هَذِهِ الشَّجَرَةِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَلَا نَعْرِفُ لِلْأَعْمَشِ سَمَاعًا مِنْ أَنَسٍ إِلَّا أَنَّهُ قَدْ رَأَاهُ وَنَظَرَ إِلَيْهِ. (۱)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو خل رسول الله صلي الله عليه وسلم ديوي داسي اوچي وني په خوا کي تير شو چي پانړي يي اوچي شوي وي نو پخپله همسا يي اووهله تردي چي پانړي ورنه اورژيدي او بيا يي اوفرمايل:

"إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ"

ونيلو سره ديو بنده گناهونه داسي رزيږي څنگه چي ددي وني پانړي اورژيدي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي دانس نه داعمش سماع مونږ ته معلومه نه ده (يعني ثابته نه ده)، مگر دا خبره واقعي ده چي اعمش دانس رضي الله عنه سره ملاقات کړي دي.

۳۵۳۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ الْجَلَّاحِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيِّ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ شَبِيبٍ السَّبَّائِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ عَلَى الْإِثْرِ الْمَغْرِبِ، بَعَثَ اللَّهُ مَسْلَحَةً يَحْفَظُونَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ حَتَّى يُصْبِحَ، وَكَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا عَشْرَ حَسَنَاتٍ مُوجِبَاتٍ، وَمَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ مُوَبَّقَاتٍ، وَكَانَتْ لَهُ بِعَدْلِ عَشْرِ رِقَابٍ مُؤْمِنَاتٍ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ لَيْثِ بْنِ سَعْدٍ، وَلَا نَعْرِفُ لِعُمَارَةَ بْنِ شَبِيبٍ

سَمَاعًا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه : د عماره بن شبيب بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي چاچي دماښام وخت کي لس پيري دا دعا او ونيله:

"لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ. يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ"

نشته لاتق د بندگي مگر صرف الله تعالي دي چي يواخي دي او شريك ورسره نشته هغه لره بادشاهي ده او هم هغه لاتق د تعريف دي چي ژوندي کول او مړه کول کوي او هغه يقينا چي په هر څه قادر دي، الله تعالي به د سحر کيدو پوري دده د حفاظت دپاره مسلح فرشتي راليري چي د شيطان نه به دده حفاظت کوي او ددي کلماتو په بدل کي به دده دپاره لس نيکي اوليکلي شي چي ده لره به داجر او ثواب مستحق گرځوي او دده مهلك گناهونه او بد ياني به ختمي کړي او ده ته به دلسو غلامانو ازادولو اجر ورکولي شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږ يي صرف دليث بن سعد په روايت پيژنو او مونږ ته د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه د عماره د سماع باره کي علم نشته.

۹۹- باب فِي فَضْلِ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَمَا ذَكَرَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ لِعِبَادِهِ

دتوبي او استغفار فضيلت او په بند کاناو دالله تعالي درحمتونو بيان

۳۵۳۵- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: أَتَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ الْمُرَادِيَّ أَسْأَلُهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَقَالَ: مَا جَاءَ بِكَ يَا زَيْدُ؟ فَقُلْتُ: ابْتِغَاءَ الْعِلْمِ، فَقَالَ: "إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنَحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَطْلُبُ، فَقُلْتُ: إِنَّهُ حَكَ فِي صَدْرِي الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ بَعْدَ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ وَكُنْتُ أَمْرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجِئْتُ أَسْأَلُكَ هَلْ سَمِعْتَهُ يَذْكُرُ فِي ذَلِكَ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، "كَانَ يَأْمُرُنَا إِذَا كُنَّا سَفَرًا أَوْ مُسَافِرِينَ أَنْ لَا نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةٍ، لَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَنَوْمٍ". فَقُلْتُ: هَلْ سَمِعْتَهُ يَذْكُرُ فِي الْهَوَى شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقُلْتُ: هَلْ سَمِعْتَهُ يَذْكُرُ فِي الْهَوَى شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَبَيْنَا لَحْنٌ عِنْدَهُ إِذْ نَادَاهُ أَعْرَابِي بِصَوْتٍ لَهُ جَهْوَرِي، يَا مُحَمَّدُ، فَأَجَابَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَحْوًا مِنْ صَوْتِهِ هَاؤُمُ، فَقُلْنَا لَهُ: وَيْحَكَ، اغْضُضْ

مِنْ صَوْتِكَ فَإِنَّكَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ نُهِيتَ عَنْ هَذَا، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَعْضُضُ، قَالَ الْأَعْرَابِيُّ: الْمَرْءُ يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَكِنَّمَا يَلْحَقُ بِهِمْ؟ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"، فَمَا زَالَ يُحَدِّثُنَا حَتَّى ذَكَرَ بَابًا مِنْ قِبَلِ الْمَغْرِبِ مَسِيرَةُ سَبْعِينَ عَامًا عَرْضُهُ، أَوْ مَسِيرَةُ الزَّاكِبِ فِي عَرْضِهِ أَرْبَعِينَ أَوْ سَبْعِينَ عَامًا، قَالَ سُفْيَانُ: قِبَلِ الشَّامِ، خَلَقَهُ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مَفْتُوحًا يَعْنِي لِلتَّوْبَةِ، لَا يُغْلَقُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْهُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: روايت کوي زربن حبیش رضي الله عنه چي زه صفوان بن عسال رضي الله عنه ته راغلم په موزو باندي دمسح تپوس مي تري کولو نو هغه راته اووئيل، اي زرتنه څه شي دلته راوستی، ما ورته اووی دعلم حاصلولو طلب هغه راته اووی، طالب ته فرشتی خپلی وزری غوروي ما ورته اووی: دوړو بولو او لویو بولو نه پس موزو باندي مسح کولو کي مي زړه کي څه شک پیدا شوی دی، ته در رسول الله صلي الله عليه وسلم صحابي يي، تاته راغلم چي ايا تا در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ددي په حقله څه اوریدلي دي؟ هغه اووی، او! رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته حکم کولو کله چي به مونږ په سفر کي وو چي دري ورځي او دري شپي بغير دجنابت نه موزی مه اوباسی (يعني دوړو بولو او لویو بولو او خوب نه پس اودس کولو په وخت کي موزی مه اوباسی مسح پري کوی، ما ورته اووی: ايا تا دمحببت په حق کي هم در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه څه اوریدلي دي، هغه اووی، او، مونږ رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ناست وو چي يو باندي چي راغي رسول الله صلي الله عليه وسلم ته يي په اوچت اواز غږ اوکړو، يا محمد صلي الله عليه وسلم! رسول الله صلي الله عليه وسلم هم تقریبا په دغه شان اوچت اواز غږ ورکړو، هو، ما هغی اعرابي ته اووی تباه شي اواز لږ کم کړه ته دپیغمبر سره خبري کوي او ددی نه (يعني در رسول الله صلي الله عليه وسلم په مخکي داوچت اواز نه) منع شوی ده، هغه اووی قسم په الله زه خو اواز نه کم کوم، دغه اعرابي پیغمبر ته عرض اوکړو، بنده دیو قوم سره مینه لري خو هیچري يي ورسره ملاقات اونه شي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائیل، دقیامت په ورځ به بنده دهغه قوم سره وي چا سره چي يي مینه وي، بیا رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ سره خبری جاري اوساتلی تردی چي وبي فرمائیل نمر پریواته طرف ته دتوبی یوه دروازه ده چي پلنوالي کي یی دڅلوینستو یا اویا کالو مزل دی (یایی دا وفرمائیل، چي په اس سور ورکښی څلوینست کاله یا اویا کاله مزل کولی شي، په راویانو

کې يو کس سفيان وايي دا دروازه شام طرف ته ده، کله نه چي الله تعالي زمکه اسمانونه پيدا کړي دي دا دروازه يې دتوبي دپاره پرانيستي پيدا کړي ده هله به بند يږي چي نمر دمغرب نه راوخيږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

لغات: [ابتغاء] ابتغاء، بغى، بغاء د ضرب نه په معني د طلب کولو دي

[اتضع] وضع وضعاً وموضعا دفتح نه په معني د ايخودلو دي

[اجنحة] اجنحة د جناح جمع ده د مرغی و زرت ته وييلي شي

[احك] حك حكا دنصر نه په معني د سولولو دي

اجهوري [جهر] جهارة د کرم نه په معني د اواز پورته کولو دي [اويحك] ويح درحم او ترس کلمه ده کله کله دمداح او تعجب په وخت کې هم استعمال يږي لکه چي وييلي شي ويح لزيد يعني زید خومره خوش نصيب دي

[الغضض] غض غضاً وغضاضاً دنصر نه په معني د نظر او اواز تيتولو دي

تشریح: "ثلاثة ايام ولياليهن" يعني هر مسلمان د جنابت د حالت نه علاوه دري ورځي او شپي په سفر کې په موزو بغير دويستلو مسح کولي شي، د امام ابوحنيفه او شافعي او احمد په نزد د مسافر دپاره دري ورځي او شپي او د مقيم دپاره يوه شپه او يوه ورځ مسح کول جائز دي. احناف وايي دا مسح په حدث اصغر کې وي او که چاته د حدث اکبر ضرورت وي نو په دي صورت کې به دي موزي اوباسي او خپي به وينځي.

"وقد نهيت عن هذا" د نبي په وړاندي د چغو وهلو نه منع راغلي ده بلکه دهغه په وړاندي په مزه خبرو کولو حکم راغلي دي لکه چي په قران کریم کې ارشاد الهي دي: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ** (الحجرات ۲)

ترجمه يعني اي مومنانو د نبي داواز د پاسه خپل اواز مه تيزوي او چغي ورته مه وهي لکه تاسو چي پخپل مينځ کې يو بل ته چغي وهي هسي نه چي اعمال مو برباد شي او تاسو به نه پوهيږئ.

ددې ايت دنزول نه پس د صديق اکبر رضي الله عنه عادت دا جوړ شو چي خبري به يې ډيري په مزه مزه کولي او عمر رضي الله عنه به دومره په مزه مزه خبري کولي چي رسول الله به نه اوريدلي تردې چي د دوباره تپوس کولو ضرورت به پېښ شو او همدارنگي دنورو صحابه کرامو هم دا عادت جوړ شوی وو نو په دي وجه صحابه کرامو دا ديهاتي منع کړو چي در رسول

الله په وړاندي په تيز اواز خبري مه كوه.

"المرء مع من احب" ددي مطلب دادي چي سړي كه په دنيا كې دخپل محبوب نه اكر كه لري وي ليكن په اخرت كې به ورنه لري نه وي، دا سوال صرف دي ديهاني نه دي كړي بلكه نورو ډيرو صحابه كرامو هم كړي وو.

انس رضي الله عنه فرمائي چي صحابه كرام په دنيا كې په بل هيڅ څيز دومره نه وو خوشحاله شوي څومره چي ددي حديث په اوريدو خوشحاله شوي وو.

علماؤ ليكلي دي چي په دي حديث كې يو لوي زيري هم دي په دي كې دخاتمه بالخير بشارت دي، سړي به په قيامت كې دنيكو خلقو سره هله وي كله چي يي خاتمه په خير سره شوي وي.

ملا علي قاري قول دي چي كچري څوك دنيك خلقو سره محبت لري نو دقيامت په ورځ به دهغوئ سره وي او كچري دكوم فاسق فاجر سره يي محبت وي نو بيا به دهغوئ سره وي.

مسيرة عرضه او يسير الراكب في عرضه اربعين اوسبعين عاما يعن دكوم مسافه چي څلوېښت يا اوي كاله دي او يا دسور په عرض كې څلوېښت يا اوي كاله روان وي ددينه كوم خاص تحديد مراد نه دي بلكه تكثير مراد دي يعني چي دتوبي دروازه ډيره زياته وسيع ده او دوسعت حد يي په څلوېښتو او اويوو سره بيان كړي دي مطلب دادي كه څوك كله هم توبه اوباسي نو دالله رحمت به ډير وسيع بيا مومي.

٣٥٣٦_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّقِيِّ، حَدَّثَنَا حَنَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: أَتَيْتُ صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ الْمُرَادِيَّ، فَقَالَ: مَا جَاءَ بِكَ، قُلْتُ: ابْتِغَاءَ الْعِلْمِ، قَالَ: "بَلِّغْنِي أَنَّ الْمَلَائِكَةَ تَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَفْعَلُ". قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّهُ حَاكٌ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّهُ حَاكٌ أَوْ قَالَ: حَكٌّ فِي نَفْسِي شَيْءٌ مِنَ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَهَلْ حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، كُنَّا إِذَا كُنَّا فِي سَفَرٍ أَوْ مُسَافِرِينَ أَمَرْنَا أَنْ لَا نَخْلَعُ خِفَافَنَا ثَلَاثًا إِلَّا مِنْ جَنَابَةٍ، وَلَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ وَتَوْمٍ". قَالَ: فَقُلْتُ: فَهَلْ حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْهَوَى شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَقُلْتُ: فَهَلْ حَفِظْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْهَوَى شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ، كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَنَادَاهُ رَجُلٌ كَانَ فِي آخِرِ الْقَوْمِ بِصَوْتٍ جَهَوْرِيٍّ أَغْرَانِي جِلْفٌ جَانٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ: مَهْ إِنَّكَ قَدْ نَهَيْتَ عَنْ هَذَا، فَأَجَابَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوًا مِنْ صَوْتِهِ هَاؤُمُ، فَقَالَ الرَّجُلُ: يُحِبُّ الْقَوْمَ وَلَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ". قَالَ

قَالَ زَرْ: فَمَا بَرَحَ يُحَدِّثُنِي حَتَّى حَدَّثَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ بِالْمَغْرِبِ بَابًا عَرْضُهُ مَسِيرَةُ سَبْعِينَ
عَامًا لِلتَّوْبَةِ. لَا يُغْلَقُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ قِبَلِهِ. وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ
رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا (الأنعام: ١٥٨) الْآيَةُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: روایت کوی زر بن حبیش رضي الله عنه چي زه صفوان بن عسال رضي الله عنه ته ورغلم نو هغه راته اووئیل، ای زرتنه خه شي دلته راوستی، ما ورته اووی دعلم طلب هغه راته اووئل، طالب ته فرشتی خپلی وزری غوروي ما ورته اووئل: دوړو بولو او لویو بولو نه پس موزو باندي مسح کولو کې مي زړه کې خه شک پیدا شوی دی، ته در رسول الله صلي الله عليه وسلم صحابي يي، تاته راغلم چی ایا تا در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه ددی په حقله خه اوریدلي دي؟ هغه اووئل، او! رسول الله صلي الله عليه وسلم به مونږ ته حکم کولو کله چی به مونږ په سفر کې وو چی دري ورخي او دري شپي بغیر دجنابت نه موزی مه اوباسی (یعني دوړو بولو او لویو بولو او خوب نه پس اودس کولو په وخت کې موزی مه اوباسی: مسح پري کوی، ما ورته اووئل: ایا تا د محبت متعلق هم در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه خه اوریدلي دي، هغه اووی، او، مونږ رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ناست وو چی یو بانده چی راغلو رسول الله صلي الله عليه وسلم ته یي په اوچت اواز غږ اوکړو، یا محمد (صلي الله عليه وسلم) رسول الله صلي الله عليه وسلم هم تقریبا په دغه شان اوچت اواز غږ ورکړو، هو، ما هغی اعرابي ته اووی تباد شي اواز لږ غلی کړه ته دپیغمبر سره خبري کوي او ددی نه (یعني در رسول الله صلي الله عليه وسلم په مخکی داوچت اواز نه، منع شوی ده، هغه اووئل قسم په الله زه خو اواز نه غلی کوم، دغه اعرابي پیغمبر ته عرض اوکړو، بنده دیو قوم سره مینه لري خو ورسره یي ملاقات نه وي شوي؟ رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمانیل، دقیامت په ورځ به بنده دهغه قوم سره وي چا سره چی یي مینه وي، بیا رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ سره خبری جاري اوساتلی تردی چی ویي فرمانیل نمر پریواته طرف ته دتوبی یوه دروازه ده چی پلنوالي کې یی دخلوینستو یا اویا کالو منزل دی (یایی دا وفرمانیل، چی په اس سور ورکښی خلوینست کاله یا اویا کاله منزل کولی شي، دا دروازه به هله بندیري چی نمر دمغرب نه راوخیږي. او ددی دلیل دا ایت کریمه هم دی "يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا" یعنی کله چی علامات دقیامت ظاهر شي نو دغه وخت به ایمان راوړل فائده نه ورکوي.

دصفوان ابن عسال رضي الله عنه حالاته

نوم صفوان دپلار نوم عسال دکوفي اوسیدونکي دي او اکثر یي نقل دروایت داهل کوفه نه

کړي دي چي يوڅو روايات ورنه منقول دي.

۳۵۳۷- حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ الْجَنَازِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتٍ
بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْرِغْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَابِتٍ بْنِ ثَوْبَانَ،
عَنْ أَبِيهِ عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِهَذَا
الْإِسْنَادِ، نَحْوَهُ بِمَعْنَاهُ. (١)

ترجمه: روايت دي د عبداللہ بن عمر رضي الله عنه نه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم
فرمايلي دي: بيشكه الله تعالي دبنده توبه قبلوي ترڅو چي يي ساه مري ته نه وي راغلي
(يعني چي دځنکدن حالت کې نه وي)

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي، او جبیر بن نفیر دابن عمر په واسطه په
مذکورہ سند هم دماقبل هم معني روايت نقل کړي دي.

لغات: ايقبل اقبل، قبالة دسمع او ضرب او نصر نه دکوم څيز ضامن او کفيل کيدل دي، لکه
چي وئيلي شي تقبل الله دعائه يعني الله تعالي دي دهغه توبه قبوله کړي او په جديد لغت کې
مغربي جانب ته وئيلي شي ايغر غرا غرغر غرغرة، بالشئ فعللة، دکوم څيز دتباهي انتظام
کول زنکدن ته هم غرغره په دي وجه وئيلي شي.

تشریح: "مالم يغرغر" ددي مطلب دادی چي دهغه وخته پوري دبنده توبه قبلیدی شي ترڅو
پوري چي دده روح مری ته رارسیدلی نه وي او مرگ يي يقيني شوی نه وي او فرشتي يي
ليدلي نه وي.

حکیم الامت اشرف علي تهانوي ليکلي دي چي دمرگ په وخت کې دانسان دوه حالتونه دي،
اولني حالت ته "حالت ياس" وئيلي شي يعني انسان دظاهري اسبابو په درجه کې دزندگۍ نه
ناميده شي مگر په دغه وخت کې هغه ته دعالم برزخ احوال منکشف شوي نه وي نو په دي
وخت کې په اتفاق سره دمسلमानانو او کافرانو توبه قبليري، دويم حالت هغه دی په کوم کې
چي هغه ته دعالم برزخ حالت منکشف کيدل شروع شي او فرشتي اوويني نو په داسي حالت
کې دچا توبه نه قبليري په پورتنی حديث کې هم ددي حالت بيان دی او ددي حديث مفهوم په

قران ڪريم ڪي داسي بيان شوي دي " وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارًا أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا.

ترجمه يعني دداسي ڪسانو ايمان به معتبر نه وي ڇوڪ چي بد ڪارونه ڪوي تردي چي مرگ ورته راشي نو بيا دوي ووايي چي زمونڊ توبه ده او ڇوڪ چي د ڪفر په حالت ڪي مره شي نو دداسي خلقو دپاره مونڊم دردناڪ عذاب تيار ڪري دي.

په دي حديث ڪي دي خبري ته ترغيب ورکولي شي چي ڪله دانسان نه گناه اوشي نو فورا دي توبه اوباسي هسي نه چي مرگ ورباندي راشي او بيا توبي اوباسي او قبليري به نه ، حقيقت دادی چي دبنده دعبدیت تقاضا داده چي اول خو دي په قصد سره دخپل معبود نافرمانی او گناه نه ڪوي خو ڪه په نادانی سره ورنه گناه اوشي نو دخپل خالق دقهر او غضب نه دي اوویري اوفورا دي توبه اوباسي.

بیان القرآن تحت تفسیر و لیست التوبة للذين يعملون السيئات.

۳۵۳۸_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا الْمُخِيزَةُ بِنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لِلَّهِ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ أَحَدِكُمْ مِنْ أَحَدِكُمْ بِضَائِلِهِ إِذَا وَجَدَهَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَالتَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، وَأَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي الزِّنَادِ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ مَكْحُولٍ، بِإِسْنَادٍ لَهُ عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَ هَذَا. (۱)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي الله تعالي دبنده په توبي ددينه زيات خوشحاليږي څومره چي يو کس دخپلي ورکي شوي سورلي په موندلو خوشحاليږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي : دا حديث په دي سند د ابو الزناد په روايت حسن صحيح غريب دي ، او په دي باب ڪي دابن مسعود او نعمان بن بشير او انس رضي الله عنهم نه هم احاديث وارد دي همدا رنگي دا حديث مکحول پخپل سند دابوذر رضي الله عنه په واسطه دنبي ڪريم صلي الله عليه وسلم نه ددي هم معني نقل ڪري دي .

تشریح : علماء وائي په پورتنی حديث ڪي دي خبري ته ترغيب دی چي دالله تعالي درحمت او ڪرم اميد دهغه دعذاب په خوف باندي غالب ڪول پکار دي ، په يوروايت ڪي راغلي دي

دقيامت په ورځ چي به كله ديو سړي په حق كې دجهنم فيصله كولى شي نو دى به داسي وائي چي اى الله ماخو په تا باندي ښه گمان لرلو الله تعالى به ورته او وائي ورشئ او دى واپس راولئ يقينا چي زه دبنده سره دهغه دگمان مطابق فيصله كوم

لكه افرح بتوبة عبده من احدكم، دلته دالله تعالى رحم او كرم بيانولي شي خلاصه داده چي الله تعالى دبنده په لږ شان توبيي باندي هغه ته ډيره توجه وركوي نو په دي وجه په بنده باندي لارم دي چي الله تعالى ته هر وخت متوجه وي او كه داسي اونكړي نو مونږ به چاته لار شو او چاته به اوژارو.

۳۵۳۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ قَاصٍ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي صِرْمَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، أَنَّهُ قَالَ حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ: قَدْ كَتَبْتُ عَنْكُمْ شَيْئًا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "لَوْلَا أَنْكُمْ تُذْنِبُونَ لَخَلَقَ اللَّهُ خَلْقًا يُذْنِبُونَ وَيَغْفِرُ لَهُمْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَقَدْ رُوِيَ هَذَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ.

حَدَّثَنَا بِذَلِكَ قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الرَّجَالِ، عَنْ عُمَرَ مَوْلَى عُفْرَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ. (١)

ترجمه: دابو ايوب خالد بن زيد رضي الله عنه نه روايت دى چي د وفات كيدو وخت كي ووئيل ما ستاسو نه يو شي پټ ساتلى وو چي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا فرمان اوريدلى وو د ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا فرمان اوريدلى دى چي كه چرى تاسو گناه نه كولى نو الله تعالى به داسى خلق پيدا كړي وو چي گناه به يى كوله او بيا به يى پرى طلب دبڅښنى كولو او الله به ورته بڅښنه كوله.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي دا حديث د محمد بن كعب نه مروى دي او هغه دابو ايوب په واسطه د نبى كريم صلي الله عليه وسلم نه په همدي مضمون نقل كړي دي.

لغات: لخلق: خلق دنصر نه خلقا وخلقه پيدا كول، اود عدم نه وجود ته راوړل

الكذب: دروغ جوړول

الاديم: دكتي كولو نه محكمي دچمپري اندازه كول

تشریح: په دي حديث کي الله تعالي دخپل صفت غفاريت ظهور په مخلوق کي غواړي دالله تعالي په متعددو صفاتو کي يو صفت غفاريت او ستاريت او رحمت وغيره دي ددي صفاتو داظهار دپاره الله تعالي انسان پيدا کړی دی چي دخير او شر دواړه مادي يي پکي ايخودلي دي تردي چي کله دشر ماده په خير غالبه شي نو الله تعالي طرف ته متوجه شي نو الله تعالي دخپل صفت غفاريت او ستاريت مظاهره اوکړي انسان خو دي اول دا کوشش اوکړي چي دشر والاماده مغلوبه اوساتي او ددي دپاره مجاهده اوکړي خو که دا ماده غالبه شي نو فورا دي الله تعالي ته متوجه شي چي الله تعالي دا شر والاماده ددي دپاره پيدا کړي ده چي دخپل صفت مغفرت مظاهره اوکړي خو په دي شرط چي دگناه نه پس په زړه کي افسوس وي چي ما دالله تعالي نافرمانی اوکړه او بيا فورا الله تعالي ته متوجه شي کله چي په زړه کي دا کيفيت پيدا شي نو بيا دزړه نه زړه جوړ شي.

مطلب دادی چي په دي روايت کي دالله تعالي دمغفرت او رحمت وسعت بيانولی شي چي دخپل غفاريت او ستاريت صفت دظاهرولو دپاره بي انتهاء مغفرت کوي نو په دي وجه خلقولر پکار دي چي هر کله ورنه گناه اوشي نو دخپلي گناه نه په توبيي کولو کي دي کوتاهي نه کوي بعضي ناپوهه خلقو ددي حديث نه دا مطلب اخستی دی چي په دي کي گناه کولو ته ترغيب دی نو که خبره داسي وي نو بيا په قران کي دگناه نه دبعج کيدو ترغيب ولي راغلی دی او انبياء دنيا ته ولي راليرلی شوي دي.

دابو ايوب خالد بن زيد انصاري رضي الله عنه حالات:

نوم خالد کنیه ابو ايوب قبيله خزرج کي دبنو نجار خاندان سره تعلق لري دنسب پوره سلسله يي داسي ده خالد بن زيد بن کليب بن ثعلبه بن عبدعوف خزرجي.

په بيعت عقبه کي داسلام قبلونکو مسلمانانو دجملي نه وو مديني ته دراتلو نه وروسته نبي کریم صلي الله عليه وسلم دده په کور کي قيام کړی وو او درسول الله صلي الله عليه وسلم سره هميشه په غزواتو کي شريک شوی دی په صحابه کرامو کي دفقهاؤ په ډله کي شميرلی شي داخلاف په وخت کي به دصحابه کرامو مرجع وه (اسد الغابه).

په خالد کي يو دري خصوصيات وو . اول حب رسول، دويم ايماني جذبه، دريم حق گويي، په دي باره کي ډير واقعات مشهور دي غرض دا چي په تبعي طور حياء او شرم هم پکي زيات وو دبخاري په يو روايت کي راخي چي کله به يي په کوهي يا حوض وغيره کي غسل کول نو دشرم په وجه به يي څلورو وارو طرفونو ته کپړي زورندولي (بخاري).

وفات: قسطنطنيه (تورکي)، باندي دحملي دپاره روان وو چي په ۵۳هجري کي ديزيد بن معاويه په امارت کي دا تقريبن منعقد شوی وو غرض دا چي په دي سفر کي عام او وباء خوره

شوه او ډير خلق پکې مړه شول چې يو پکې خالد هم وو د قسطنطنيه د ديوال سره نژدې دفن کړی شو چې اوس يې هم زيارت موجود دی د مروياتو شمير يې ۱۵۰ دی چې اوه پکې متفق عليه دي.

۳۵۴- حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ فَائِدٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ بَكْرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْمُزَنِيَّ، يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: "قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أَبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أَبَالِي، يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطِيئًا ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تَشْرِكُ بِي شَيْئًا لَا أَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: دانس بن مالک رضي الله عنه نه روايت دی چې ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دا فرمان اوریدلی دی چې الله تعالی فرمائي ای د ادم اولاده! ته چې ترخو پوری مانه دعا غواړی او د معافي امید ساتی څه به تا معاف کوم، خواه تا هرڅومره (نامناسب کارونه کړي وي او څما پري هيڅ پرواه نشته، ای د ادم خویه! که ستا د گناهونو انبار دومره اوچت شي چې تر اسمانه پوري اورسيږي او ته ځمانه بخښنه او غواړی نو بيا به دي هم څه معاف کړم، او ای د ادم خویه! څما پري هيڅ پرواه نشته، کچري ته د زمکي د کوالي برابر گناه خان سره راوړی ماته راشی په دي شرط چې ماسره دي شريک نه وي کړی نو څه به تاسره دهغي په برابرې مغفرت سره ملاؤ شم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او مونږ يې صرف په همدې سند پيژنو. **لغات:** رجوتني رجاء دنصر نه رجاء ورجوا ورجاء په معني د امید وار کيدو دي او د خوف کولو دي لکه رجاء الرجل يعني دسړي نه يې امید وکړو.

"عنان السماء" د عين زور سره ددی معني دا بنودلی شوي ده چې سر اوچتولو سره تاته څومره په نظر راځي، بعضي وائي چې ددی نه وريځ مراد ده "قُرَابِ الْأَرْضِ" په قاف باندي پيش دی او زير هم دواړه قسمه راځي ليکن زيات صحيح او مشهور پيش سره دی يعني هغه څيز چې

ددى ڊکوالى ته نژدى وي.

تشریح: "لو بلغت ذنوبك عنان السماء" مطلب دادى ڪه په نادانى، او غفلت ڪي ڊچا نه ڪناه اوشي نو خلق په طور دمبالغى وائي چي ڪناه يي اسمان ته رسيدلي ده او ڪه ڊچا ڪناه اسمان ته هم ورسيري نو بيا هم دهغه ډپاره دالله تعاليٰ درحمت نه نااميده ڪيدل نه دي پڪار يعني ڪله چي بنده په اخلاص سره توبه اوباسي نو الله تعاليٰ ده لره پخپل رحمت ڪي راگير ڪري او دتولو ڪناهونونه يي اووينځي خو په دي شرط چي دخفگان په وجه يي دسترگو نه اوبنځي تلي وي. علامه قليب الدين يوه واقعہ ليکلي ده ڪله چي سفيان ثوري رحمة الله عليه بيمار شو نو حماد بن ابي مسلمہ دهغه بيمار پرسئ ته ورغلو سفيان ثوري حماد ته اووئيل چي ايا ستا دا ڪمان دي چي الله تعاليٰ به زما پشان ناچيز ته مغفرت او ڪري؟ حماد په جواب ڪي اووئيل ڪه ماته اختيار را ڪري شي چي دحساب ڪتاب ڪولو ډپاره خپل پلار ته ورځي او ڪه الله تعاليٰ ته ورځي ستا خپله خوبنه ده نوزه به خپل ځان الله تعاليٰ ته دحساب ډپاره پيش ڪرم ځكه چي الله تعاليٰ په ما باندې دخپل پلار نه هم زيات رحم ڪونكي دي.

۱۰۰_ باب خلق الله مائة رحمة

الله تعاليٰ سل رحمتونه پيدا ڪري دي

۳۵۴۱_ حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " خَلَقَ اللَّهُ مِائَةَ رَحْمَةٍ، فَوَضَعَ رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ خَلْقِهِ يَتَرَا حُمُونَ بِهَا، وَعِنْدَ اللَّهِ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ رَحْمَةً ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَفِي الْبَابِ، عَنْ سَلْمَانَ، وَجُنْدَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُفْيَانَ الْبَجَلِيِّ، وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. (۱)

ترجمہ: دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي الله تعاليٰ سل رحمتونه پيدا ڪري دي او يو رحمت يي دخپل مخلوق په مينځ ڪي په دنيا ڪي پريخودلي دي دڪوم په برکت چي دوي په دنيا ڪي پخپل مينځ ڪي ديوبل سره رحم او شفقت ڪوي او باقي پاتي يو ڪم سل ۹۹ رحمتونه يي دخان سره ساتلي دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او په دي باب ڪي دسلمان او جندب بن عبد الله بجلي رضي الله عنهما نه هم احاديث وارد دي.

^۱ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الرقاق ۱۹ (۶۳۶۹)، صحيح مسلم / التوبة ۲ (۲۴۵۲)، سنن ابن ماجه / الزهد ۲۵

(۲۲۹۳) (تحفة الأشراف: ۱۴۰۷)، مسند احمد (۲/۲۲۲، ۵۱۴)

٣٥٤٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمِعَ فِي الْجَنَّةِ أَحَدٌ، وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ، مَا قَنَطَ مِنَ الْجَنَّةِ أَحَدٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كه يو مومن ته معلومه شي چي دالله تعالي سره څنگه څنگه سزاگاني دي نو هيڅوك به دجنت اميد اونكړي، او كه يو كافر ته دا معلومه شي چي دالله تعالي رحمت څومره فراخه دي نو جنت ته درسيده ونه به هيڅوك نااميده نشي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي مونږ يې صرف دابو العلاء په روايت پيژنو كوم چي هغه دخپل پلار او دهغه پلار دابوهريره رضي الله عنه نه نقل كړي دي.

٣٥٤٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ حِينَ خَلَقَ الْخَلْقَ كَتَبَ بِيَدِهِ عَلَى نَفْسِهِ إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي كله چي الله تعالي مخلوق پيدا كړو نو پخپل ځان يې اوليكل (يعني په ځان يې مقرر كړه) چي زما رحمت به په غضب غالب كېږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

تشرېح: لاندېني ايت هم د پورتنې حديث د مضمون دپاره مؤيد دي: الله تعالي فرمايلي دي:

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الرقاق ١٩ (٦٣٦٩). صحيح مسلم / التوبة ٣ (٢٤٥٥) (تحفة الأشراف: ١٢٠٤٩). و مسند احمد (٢٢٢/٢٩٤).

^٢ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / بدء الخلق ١ (٢١٩٣). والتوحيد ١٥ (٤٢٠٢). و ٢٤ (٤٢٥٢). و ٥٣ (٤٥٥٣). و ٤٥٥٢. صحيح مسلم / التوبة ٣ (٢٤٥١). سنن ابن ماجه / المقدمة ١٣ (١٨٩). والزهد ٣٥ (٣٢٩٥) (تحفة الأشراف: ١٣١٣٩). و مسند احمد (٢٢٢/٢٥٨، ٢٦٠، ٢١٣، ٢٥٨، ٢٨١، ٢٩٤).

عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ يَعْنِي زه خپل عذاب په هغه چا واقع کوم په چایي چي او غواړم اوزما رحمت دهر څيز نه راچاپيريدونکي دي

يعني زما رحمت دهر يو څيز دپاره عام دي په دنيا کې څوک مومن وي او که کافروي مکلف وي او که غير مکلف البته په آخرت کې به په کافرانو رحمت نه وي ځکه چي دبل چا په عبادت کولو سره يې خپل ځان دالله درحمت نه خارج کړي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي زما تمام امت به جنت ته ځي خو هغه څوک به نه ځي چي انکار يې کړي وي عرض اوکړي شو انکار به څوک کوي نو ويې فرمايل څوک چي زما اطاعت اوکړي هغه به جنت ته ځي اوچاچي زما نافرمانی اوکړه نو هغه انکار اوکړو (رواه البخاري).

عطيه عوفي ددي ايت په تشریح کې فرمايلي دي دالله تعالي رحمت خو هر يو څيز ته شامل دي ليکن درحمت وجوب يې صرف دمتقيانو دپاره دي يعني دالله تعالي رحمت دمومنانو دپاره وسيع دي ددوی په وجه کافرانو ته هم رزق ملاويږي او مصيبتونه ورنه دفع کيږي او دوی هم په دي سبب دالله درحمت نه مستفيد کيږي پس کله چي مومنان آخرت ته اورسيږي نو رحمت الهي به په دوی پوري خاص شي (او کافران به غير درحمت نه پاتي شي) لکه چي دبل چا ډرنرا نه څوک فائده اخلي خو چي کله چراغ والاخپل چراغ وي سي نو دي محروم پاتي شي "فَسَاكُتُهَا" يعني اي بني اسرائيلو زه به په آخرت کې په تاسو کې دهغه چادپاره رحمت واجب کوم "لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ" څوک چي دکفر او معصيت نه بچ کيږي "وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ" په يتقون کې دقرض ادا کول هم داخل وو مگر په خصوصيت سره يې ځکه ذکر کړو چي په نفس باندي زکات ادا کول ډير سخت او گران وي "باياتنا" يعني زما په تمامو کتابونو "يؤمنون" ايمان لري ، اودهېڅ څيز نه انکار نه کوي ، چونکه دالله تعالي په علم کې وو چي دموسي عليه السلام شريعت به په يو وخت کې منسوخ کيږي نو ځکه يې په ائنده ايت کې په دي خبره تنبيه ورکړه او بني اسرائيلوته يې دخاتم الانبياء د اتباع ترغيب ورکړو (مظهري)

٣٥٤٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي الثَّلَاجِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ صَاحِبُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ زُرَيْجٍ، عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ، وَثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ، وَرَجُلٌ قَدْ صَلَّى وَهُوَ يَدْعُو وَيَقُولُ فِي دُعَائِهِ: اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَكْذَرُونَ بِمَدْعَا اللَّهِ؟ دَعَا اللَّهُ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ."

قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ ثَابِتٍ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ، عَنْ أَنَسٍ. (١)
ترجمه: دانس رضی اللہ عنہ روایت دی فرمائی چي رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم مسجد ته داخل
شو او یوسری مونخ کوو اودعايي کوله چي اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ. يعني اي الله ستانه سوال کوم په دي وجه چي ته د حمد لائق یی ستانه
علاوه بل معبود نشته دی ته احسان کونکی یی نا اشنا پيدا کونکی د اسمانونو او د زمکي یی اي
د جلال اود اکرام والا ذاته اي ژوندیه اي قائمه، رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل ایا
تاسو ته معلومه ده چي په کومو الفاظو یی دعا او غوښتنه یقینا ده راوبللو الله تعالی لره دهغه
په لوی نوم سره په کوم سره چي کله هغه راوبللی شي او قبول کوي او کله چي پري سوال او کړی
شي نو ورکول کوي.
امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث د ثابت په سند غریب دي اود دي سند نه علاوه په نورو
سندونو هم دانس رضي الله عنه نه مروی دی.

۱۰۱_ باب قول رسول الله صلى الله عليه وسلم رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ

ددی ارشاد نبوی مطلب 'رغم انف رجل'

۳۵۴۵_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، حَدَّثَنَا رُبَيْعُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ
إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْقُبَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ: "رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عَنْدهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ، وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمْضَانُ ثُمَّ
انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ، وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ أَدْرَكَ عَنْدهُ أَبَوَاهُ الْكِبَرَ فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ"، قَالَ عَبْدُ
الرَّحْمَنِ: وَأُظَنُّهُ قَالَ: "أَوْ أَحَدُهُمَا". قَالَ: وَفِي الْبَابِ، عَنْ جَابِرٍ، وَأَنَسٍ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ
حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَرُبَيْعُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ هُوَ أَخُو إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَهُوَ ثِقَّةٌ وَهُوَ ابْنُ
عُلَيَّةَ، وَيُرْوَى عَنْ بَعْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ، قَالَ: إِذَا صَلَّى الرَّجُلُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً فِي

^١ _ سنن ابی داود/ الصلاة ۳۵۸ (۱۲۹۵). سنن النسائی/ السهو ۵۸ (۱۲۰۱). سنن ابن ماجه/ الدعاء ۹ (۲۸۵۸) (تحفة الأشراف

الْمَجْلِسُ أَجْزَاءُ عَنْهُ مَا كَانَ فِي ذَلِكَ الْمَجْلِسِ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي لي دي دهغه سري پوزه په خاورو ککړه شه (خوار او ذلیل دي شي). دچامخکې چي زما نوم واخستی شي او هغه په مادرود اونه وائي، دهغه سري پوزه په خاورو ککړه شه (خوار او ذلیل دي شي). په چاچي رمضان میاشت راشي او داسي تیره شي چي ده ته پکي مغفرت اونه شي دهغه سري پوزه په خاورو ککړه شه (خوار او ذلیل دي شي). چاچي خپل مور او پلار دبوډوالي په عمر کي موندلي وي او ده هغوی سره دحسن سلوک نه کولو په وجه ځان دجنت مستحق جوړ کړي نه وي، درايي عبدالرحمن قول دي زما خیال دادي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دواړه يعني مور او پلار یاد کړل او یا دا چي په دوی کي یو یاد کړو (چي مور او پلار یا په دوی کي یو یي په بوډوالي کي موندلي وي او ځان یي ورباندي بخلي نه وي). دا حدیث په دي سند حسن غریب دي، ربعي بن ابراهیم داسماعیل بن ابراهیم ورور دي او یو ثقه راوي دي او په ابن علیّه مشهور دي، او په دي باب کي دجابر او انس رضي الله عنهما نه هم احادیث وارد دي، دبعضي اهل علمو نه مروی دي کله چي یو بنده په مجلس کي په رسول الله صلي الله عليه وسلم یو ځل درود او وائي نو په دي مجلس کي چي هر څو پيري در رسول الله نوم ذکر کيږي یو ځل درود وئیل به دتولو دپاره کافي وي (يعني هر ځل درود وئیل به ضروري نه وي).

لغات: رغم انف: لفظي معني په خاورو کې پوزه ککړيدل مراد ورنه ذلت او حقارت دي.

تشریح: يقينا چي دهغه کس نه به زيات بد قسمت څوک وي چي دنبی کریم صلي الله عليه وسلم احسانات هیر کړي او درود ورباندي اونه وائي رسول الله خو خپل کلی او وطن پریخودلی وو او په امت یي دشفقت کولو په وجه دخپلو عزیزانو او رسته دارو نه جدائي اختیار کړي وه او په طائف کې په کانړو ویشتلې شوی وو او په احد کې یي غابونه شهیدان شوی وو او دمرگ په وخت کې یي هم خپل امت یاد وو او دقیامت په ورځ هم چي تمام انبیاء عليهم السلام به نفسي نفسي اواز کوي مگر رسول الله به امت نه هیروي او امتي امتي الفاظ به وائي.

علامه سخاوي هغه وعیدونه جمع کړي دي کوم چي په رسول الله باندي د درود نه وئیلو په وجه وارد دي چي دداسي کس دپره هلاکت دی او شقاوت دی او داسي کس دجنت لاري لره هیرونکی دی او جهنم ته داخلیدونکی او ظالم او بخیل دی او دین یي ناقص دی او دقیامت په

¹ - تفرد به المؤلف والجملة الأخيرة عند مسلم في البر والصلة ٣ (٢٥٥١) (تحفة الأشراف : ١٢٩٤٤) . و مسند احمد

ورخ به هم درسول الله دزيارت نه محروم شي همدا وجه ده چي علامه عبدالبر ليكلي دي چي
 كله درسول الله نوم واخستلي شي نو درود وئيل به ورباندي واجب وي ليكن جمهور علماء
 وائي كه په مجلس كې يوخل هم درود اووئيلي شي نو كافي ده او دهر خل نوم اخستلو سره
 درود وئيل مستحب او باعث ببركت دي

٣٥٤٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، وَزِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ
 بِلَالٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ حُسَيْنٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ أَبِيهِ،
 عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْبَخِيلُ الَّذِي مَنْ ذَكَرْتُ عَنْدهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ.
 (١)

ترجمه : علي رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي
 ډير بخیل دی هغه سړی دچا مخکې چي زما نوم واخستی شي اوبه مادرود اونه وائي اوبخیل
 دالله تعالی ناخوښه دی .

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي.

لغات : ذكرت: ذکر ي ذکر ذکر معني تذکره کول ، يصل: صلي يصل صلاة معني دعا: مصلي
 دمونځ کولو ځاي.

تشریح : ددي حديث مضمون په ډيرو احاديثو کې راغلی دی دابوهريره رضي الله عنه بيان
 دی چي کامل بخیل هغه کس دی دچا په وړاندي چي درسول الله ذکر اوشي او دی درود اونه
 وائي په يو بل روايت کې دا ارشاد نبوي راغلی دی چي هلاکت دي وي دهغه کس دپاره څوک
 چي دقيامت په ورځ مالره اونه ويني عائشه رضي الله عنها عرض اوکړو داسي به څوک وي چي
 ستا ليدل به نه غواړي ورته يي اوفرمائيل څوک چي بخیل وي عائشه رضي الله عنها عرض
 اوکړو بخیل څوک دی ورته يي اوفرمائيل چي بخیل هغه څوک دی چي زما ذکر واورې او درود
 اونه وائي. دحسن او حسين دواړو په روايتونو کې راغلي دي چي رسول الله صلي الله عليه
 وسلم اوفرمائيل ديو سړي دبخیل کيدو دپاره دا کافي دي چي دهغه په وړاندي زما ذکر
 اوکړی شي او درود اونه وائي.

شارح دحديث نبوي او محقق بي مثال مولانا محمد حسين صديقي ددي حديث په تشریح کي

ليکلي دي: د ابوذر غفاري رضي الله عنه بيان دي چي زه يو ځل دنبي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شوم رسول الله دصحابه کرامو نه تپوس اوکړو چي ايا په ټولو کې زيات بخیل انسان درته اونه بنايم صحابه کرامو عرض اوکړو ضروري راته اونه بيا رسول الله او فرمائيل دچا په وړاندي چي زما ذکر اوشي او هغه راباندي درود اونه وائي علامه سخاوي وائي چي داسي کس په دنيا کې دهر چانه زيات بخیل دی.

۱۰۲- باب في دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

درسول الله صلي الله عليه وسلم ددعا کا نوبیان

۳۵۴۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ بَرِّدْ قَلْبِي بِالثَّلْجِ وَالْبَرْدِ وَالْمَاءِ الْبَارِدِ، اللَّهُمَّ نَقِّ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: د عبد الله بن ابي اوفي رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به اکثر دا دعا ونيله:

"اللَّهُمَّ بَرِّدْ قَلْبِي بِالثَّلْجِ وَالْبَرْدِ وَالْمَاءِ الْبَارِدِ، اللَّهُمَّ نَقِّ قَلْبِي مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ"

يعني اي الله زما زړه د واورې په ابو اوگلي باندي اووښخه، اي الله زما زړه دگناهونو نه داسي صاف کړه لکه څنگه چي سپينه کپړه دخيري نه تا صفا کړي ده امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دی.

۳۵۴۸- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرِ الْقُرَشِيِّ الْمَلِكِيِّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: 'مَنْ فَتَحَ لَهُ مِنْكُمْ بَابُ الدُّعَاءِ فَتَحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ، وَمَا سُئِلَ اللَّهُ شَيْئًا يَعْني أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ

يُسْأَلُ الْعَافِيَةَ". وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ فَعَلَيْكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِالدُّعَاءِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرِ الْقُرَشِيِّ وَهُوَ الْمَكِّيُّ الْمَلِكِيُّ وَهُوَ ضَعِيفٌ فِي الْحَدِيثِ ضَعْفُهُ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ، (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تاسو کي چي دچا دپاره ددعا دروازه پرانيستلي شوه نو گويا کي هغه ته درحمت دروازه پرانيستلي شوه او دالله تعالي نه په غوښتلي شوو څيزونو کي الله تعالي ته دعاښت دغوښتلو نه بل څيز زيات محبوب نه دي (يعني دالله تعالي نه چي څومره څيزونه غوښتلي شوي دي په هغوي کي دعاښت نه زيات بل بهتر څيز نه دي غوښتلي شوي).

ارشاد نبوي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي يقينا چي دعا دنازل شوو امورو او غير نازل شوو امورو دواړو دپاره فائده ورکوي پس لارم دي په تاسو باندي اي دالله بندگانو دعاغوښتل.

امام ترمذي واني دا حديث غريب دي مونږ يي صرف د عبد الرحمن بن ابي بکر قرشي په سند پيژنو چي مکي دي او په باب د حديث کي ضعيف گنرلي شوي دي دحفظ په اعتبار ورباندي اهل علمو جرح کړي ده.

٣٥٤٩ - وَقَدْ رَوَى إِسْرَائِيلُ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "مَا سَأَلَ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْعَافِيَةِ". حَدَّثَنَا بِذَلِكَ الْقَاسِمُ بْنُ دِينَارٍ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ الْكُوفِيُّ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، بِهَذَا. (٢)

ترجمه: د ابن عمر رضي الله عنهما نه مروي دي رسول الله فرمايلي دي: دالله تعالي نه په غوښتلي شوو څيزونو کي الله تعالي ته دعاښت دغوښتلو نه بل څيز زيات محبوب نه دي (يعني دالله تعالي نه چي څومره څيزونه غوښتلي شوي دي په هغوي کي دعاښت نه زيات بل بهتر څيز نه دي غوښتلي شوي).

امام ترمذي رحمه الله وايي: اسحاق بن منصور هم داسرائيل نه په مذکور سند همدا مضمون

^١ - انظر حديث رقم ٢٥١٥

^٢ - انظر ما قبله (تلخيص المستدرک ١/٢٩٨)

نقل کړي دي

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خُنَيْسٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ الْقُرَشِيِّ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ بِلَالٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَإِنَّ قِيَامَ اللَّيْلِ قُرْبَةٌ إِلَى اللَّهِ وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِثْمِ، وَتَكْفِيرٌ لِلْسَّيِّئَاتِ وَمَطْرَدَةٌ لِلدَّاءِ عَنِ الْجَسَدِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ بِلَالٍ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَلَا يَصِحُّ مِنْ قَبْلِ إِسْنَادِهِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، يَقُولُ: مُحَمَّدُ الْقُرَشِيُّ هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الشَّامِيِّ وَهُوَ ابْنُ أَبِي قَيْسٍ وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ حَسَّانَ وَقَدْ تُرِكَ حَدِيثُهُ،

وَقَدْ رَوَى هَذَا الْحَدِيثَ مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَهُوَ قُرْبَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ، وَمَكْفَرَةٌ لِلْسَّيِّئَاتِ وَمَنْهَاةٌ لِلْإِثْمِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ أَبِي إِدْرِيسَ، عَنْ بِلَالٍ. (١)

ترجمه: د ابو امامه رضي الله عنه نه روايت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي لارم دي په تاسو باندي قيام الليل (تهجد) كول ځكه چي دا عادت د صالحينو وو چي ستاسو نه مخکي تير شوي دي او يقينا چي قيام الليل سبب د نزديکت او رسيدو دي الله تعالي ته او سبب د منع کيدو دي د گناهونو او كفاره ده دپاره د گناهونو او د مرض د شړلو سبب دي د جسد (بدن) نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي د بلال په روايت مونږ ته صرف په مذکور سند معلوم دي مگر د سند په اعتبار بهتر نه دي ما دامام بخاري نه اوريدلي دي وئيل يي محمد قرشي محمد بن سعيد شامي دي او ابن ابي قيس يي کنیه ده. او محمد بن حسان متروک الحديث دي.

دارنگي دا حديث معاويه بن صالح د ربيعه بن يزيد نه او هغه د ابو ادريس خولاني نه او هغه د امامه په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړی دی چي فرمايل يي لارم دي په تاسو باندي قيام الليل (تهجد) كول ځكه چي دا عادت د صالحينو وو چي ستاسو نه مخکي

١ - سنن ابن ماجه/ الزهد ٢٤ (٢٢٢٦)، وانظر حديث رقم ٢٢٢١ (تحفة الأشراف: ١٥٠٢٤)

تير شوي دي ، اودا سبب د نزدیكت ستاسو دی خپل رب ته او سبب د كفاري دی د گناهونو ستاسو او سبب د منع کیدو ستاسو دی د گناهونو نه .
امام ترمذي رحمه الله وايي : دا حديث زيات صحيح دی دهغه روايت نه کوم کوم چي ابو ادریس د بلال نه نقل کوي .

۳۵۵۰_ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَخَارِئِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَعْمَارُ أُمَّتِي مَا بَيْنَ السِّتَيْنِ إِلَى السَّبْعِينَ، وَأَقْلَهُمْ مَنْ يَجُوزُ ذَلِكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَقَدْ رَوَى عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه : د ابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي زما دامت د خلقو عمرو نه به د شپيتو نه تر اويا کالو پوري مينځ کي وي مگر ډير به کم وي هغه څوک چي دي عمر ته ورسيږي (يعني دا کثرو مرگ د دي عمر نه مخکي مخکي واقع کيږي) .
امام ترمذي رحمه الله وايي : دا حديث د محمد بن عمرو په روايت حسن غريب دي چي د ابو سلمه نه يي د ابوهريره په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کوي دا روايت مونږ ته د دي سند نه علاوه په بل سند نه دي معلوم ، مگر بعضي اهل علمو په نورو سندونو هم د ابوهريره په سند نقل کړي دي .

۱۰۳_ بَابُ فِي دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د نبي کریم صلي الله عليه وسلم دعا کاني

۳۵۵۱_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ قَيْسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو، يَقُولُ: "رَبِّ أَعِنِّي وَلَا تُعِنِّ عَلَيَّ، وَأَنْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ، وَاهْدِنِي وَيَسِّرْ الْهَدَى لِي، وَأَنْصُرْنِي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ، رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَكَارًا، لَكَ ذَكَارًا، لَكَ رَهَابًا، لَكَ مَطْوَعًا، لَكَ مُخْبِتًا، إِلَيْكَ أَوَاهًا مُنِيبًا، رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي وَاغْسِلْ حَوْبَتِي وَأَجِبْ دَعْوَتِي وَثَبِّتْ حُجَّتِي

١_ سنن ابن ماجه / الزهد ٢٤ (٢٢٢٦) . وانظر حديث رقم ٢٢٢١ (تحفة الأشراف : ١٥٠٢٤)

وَسَدِّدْ لِسَانِي وَاهْدِ قَلْبِي وَاسْأَلْ سَخِيمَةَ صَدْرِي". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.
قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ: وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرِ الْعَبْدِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ،
نَحْوَهُ. (١)

ترجمه : د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به کله دعا غوښتله نو دا کلمات به يي ونيول:

"رَبِّ اَعْنِي وَلَا تُعِنِّ عَلَيَّ، وَانْصُرْنِي وَلَا تَنْصُرْ عَلَيَّ، وَامْكُرْ لِي وَلَا تَمْكُرْ عَلَيَّ، وَاهْدِنِي وَيَسِّرِ الْهُدَى لِي، وَانْصُرْنِي عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيَّ، رَبِّ اجْعَلْنِي لَكَ شَكَارًا، لَكَ ذَكَارًا، لَكَ رَهَابًا، لَكَ مَطْوَاعًا، لَكَ مُخْبِتًا، إِلَيْكَ أَوَاهًا مُنِيبًا، رَبِّ تَقَبَّلْ تَوْبَتِي وَاغْسِلْ حَوْبَتِي وَأَجِبْ دَعْوَتِي وَثَبِّتْ حُجَّتِي وَسَدِّدْ لِسَانِي وَاهْدِ قَلْبِي وَاسْأَلْ سَخِيمَةَ صَدْرِي"

يعني اي الله زما مدد او کړي او زما خلاف دچا مدد اونکړي اي الله ته زما تائيد او نصرت او کړي او زما په خلاف دچا تائيد اونصرت اونکړي، زما دپاره تدبير او کړي او زما په خلاف دچا دپاره تدبير اونکړي او اي الله ماته هدايت او کړي او هدايت زما دپاره اسان کړي، اي الله دهغه چا په مقابل کي زما مدد او کړي خوک چي زما خلاف بغاوت او سرکشي کوي، اي الله ته زما رب يي مالره دخپل خان ډير شکرگذار بنده جوړ کړي او ستا ذکر کونکي مي جوړ کړي او ستا نه ډير ويريدونکي مي جوړي کړي او ستا ډير تابعدار مي جوړ کړي او ستا په وړاندي عاجزي کونکي مي جوړ کړي او دخپل خان درد او تکليف بيانونکي او تاته رجوع کونکي مي جوړ کړي اي زما ربه زما توبه قبوله کړي او زما گناهونه او وينځي اوزما دعا قبوله کړي زما حجت مضبوط کړي او زما ژبه حق ويونکي جوړه کړي، زما زړه ته هدايت او کړي، او زما دزړه نه کينه او حسد اوباسي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣٥٥٢_ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ دَعَا عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ فَقَدْ انْتَصَرَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي حَمْزَةَ، وَقَدْ تَكَلَّمَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي أَبِي حَمْزَةَ مِنْ قَبْلِ حِفْظِهِ، وَهُوَ مَيِّمُونَ الْأَعْوَرُ.

^١ _ سنن ابی داود/ الصلاة ٢٦٠ (١٥١٠)، سنن ابن ماجه/ الدعاء ٢ (٢٨٢١) (تحفة الأشراف: ٥٤٦٥)، ومسنند احمد (١/٢٢٤)

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الرَّوَّاسِيُّ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ بِهَذَا
الِإِسْنَادِ، نَحْوَهُ. (١)

ترجمه : دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها بيان دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به فرمايل چاچي پخپل خان باندي دظلم کونکي په خلاف خيري او کړي نو ده دهغه نه بدله واخستله.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي دحمزه په روايت پيژنو او په حمزه راوي بعضي محدثينو دحافظي په اعتبار کلام کړي دي او دي په ميمون الاعور مشهور دي. حميد بن عبد الرحمن رواسي د ابو الاحوص نه په همدې سند د ماقبل هم معني روايت نقل کړی دی.

تشریح: انتصار نه مشتق دي اود ابوداود په روايت کي ددي خارجي مصداق بيان شوی دی کوم چي مندرجه ذيل دی. دابن عون نه روايت دی فرماني چي ما په دي ايت کریمه کي: (وَلَمَنْ اَنْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ) دانتصار دلفظ معني معلوموله نوماته علي بن زيد بن جدهان دخپل پلار دبنخي ام محمد نه حديث بيان کړو خلقو وئيل چي هغي دام المومنين عائشي رضي الله عنها نه اوریدلی وو چي فرمايل یی رسول کریم صلي الله عليه وسلم زماخواته راغی اودرسول کریم صلي الله عليه وسلم بله بي بي زينب بنت جحش رضي الله عنها زماخواته ناسته وه اورسول کریم صلي الله عليه وسلم زماسره لاس لگول ريغني زه ئي چيرلم، ماورته دلاسوبه اشاري سره ووئيل چي زينب بنت جحش رضي الله عنها ده ماچي ورته اشاره وکړه نورسول کریم صلي الله عليه وسلم پوه شواومنع شواوزينب عائشي رضي الله عنها ته بدرد وئيل شروع کړل رسول کریم صلي الله عليه وسلم منع کوله خو هغي نه منله نورسول کریم صلي الله عليه وسلم عائشي ته ووئيل چي ته هم ورته بدرد ووايه نوعائشي رضي الله عنها ورته بدرد وئيل شروع کړل اوپه زينب باندي غالبه شوه نوزينب علي رضي الله عنه ته ورغله اوورته ئي ووئيل چي عائشي تاته بدوئيلي دي نوافاطمه رسول کریم صلي الله عليه وسلم ته راغله (بطورشکایت) رسول کریم صلي الله عليه وسلم ورته ووئيل هغه ستادپلارملگري ده، راوي وائي دکعبي په رب قسم فاطمي چي دا واوريدل نوواپس لاړه او بني هاشم قبيلي ته ئي ووئيل مارسول کریم صلي الله عليه وسلم ته عرض وکړو او هغه داسي ووئيل، بهر حال بيارسول کریم صلي الله عليه وسلم علي رضي الله عنه ته پخپله ورغلو اوپه دي باره کي ئي ورسره خبري وکړي.

١٠٤- باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٥٥٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكِنْدِيُّ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، قَالَ: وَأَخْبَرَنِي سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ قَالَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، كَانَتْ لَهُ عِدَّةُ أَرْبَعِ رِقَابٍ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ". قَالَ: وَقَدْ رَوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ مَوْقُوفًا. (١)

ترجمه: دابو ايوب رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چاچي لس پيري دا كلمات او وئيل " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. " نشته لاتق د بندگي مگر صرف الله تعالي دي چي يواخي دي او شريك ورسره نشته خاص دهغه دپاره بادشاهي ده او خاص الله تعالي دستائيني لاتق دي چي ژوندي كول او مړه كول كوي او په هر يو كار قادر دي وي فرمايل چي دده دپاره به داسما عبل عليه السلام په اولاد كي دخلورو غلامانو دازادولو د اجر برابر ثواب وي. امام ترمذي رحمه الله وايي: او دا حديث دابو ايوب انصاري نه موقوفاهم مروي دي.

٣٥٥٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ سَعِيدٍ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنِي كِنَانَةُ مَوْلَى صَفِيَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ صَفِيَّةَ، تَقُولُ: دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ يَدَيْ أَرْبَعَةِ آلَافٍ نَوَاقٍ أُسْبِخُ بِهَا، فَقُلْتُ: لَقَدْ سَبَّخْتُ بِهَذِهِ، فَقَالَ: "أَلَا أَعْلَمُكَ بِأَكْثَرِ مِمَّا سَبَّخْتُ بِهِ؟" فَقُلْتُ: بَلَى عَلَيَّ، فَقَالَ: قُولِي سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ صَفِيَّةَ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ هَاشِمِ بْنِ سَعِيدٍ الْكُوفِيِّ، وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمَعْرُوفٍ، وَفِي الْبَابِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ. (١)

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الدعوات ٦٣ (٦٣٠٣). صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٠ (٢٦٩٣) (تحفة الأشراف:

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٥٩٠٢)

ترجمه : دصفیه رضي الله عنها د ازاد کړي غلام کنانه بیان دي فرمائي چي ما دام المؤمنين صفیه رضي الله عنها نه واوریدل وئیل یی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته راغلو او دغه وخت زما مخي ته دکجورو دڅلور زړه زړو ډيري پروت وو چي تسبیحات به مي ورباندي وئیل ما ورته اووئیل زه په دي باندي تسبیحات وایم رسول الله او فرمائیل ایا داسي به ښه نه وي چي ددینه درته زیاته اسانه طریقه اوښایم او تا څومره وئیلی دي؟ ما ورته اووئیل ضروري راته اوښایه نور رسول الله او فرمائیل "سبحان الله عدد خلقه" یعنی زه ستا دمخلوقاتو دتعداد برابر تسبیح وایم یعنی دا الفاظ وایه.

امام ترمذي رحمه الله وایي: دا حدیث غریب دي او دا حدیث مونږ ته دصفیه په روایت صرف په همدې سند وارد دي یعنی دهاشم بن سعید کوفي په سند او دده سند معروف نه دي. او په دي باب کي دابن عباس رضي الله عنهما نه هم حدیث وارد دي.

۳۵۵۰_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: سَمِعْتُ كُرَيْبًا يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَيْهَا وَهِيَ فِي مَسْجِدٍ، ثُمَّ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَا قَرِيبًا مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ، فَقَالَ لَهَا: "مَا زِلْتِ عَلَى حَالِكِ؟" فَقَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: "أَلَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولِينَهَا، سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضًا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضًا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِينَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِينَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ." قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ هُوَ مَوْلَى آلِ طَلْحَةَ، وَهُوَ شَيْخٌ مَدَنِيٌّ ثِقَةٌ، وَقَدْ رَوَى عَنْهُ الْمُسْعُودِيُّ، سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ. (١)

ترجمه : دام المومنين جویریہ بنت الحارث رضي الله عنها نه روایت دی چي یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم سحر مانځه نه پس دهغی کور نه بهر ته تشریف یووړ او هغه په خپله مصلي ناسته وه ذکر یی کولو رسول الله صلی الله علیه وسلم چي دخانبت مونځ اوکړو و بیایي کور ته تشریف راوړو او جویریہ رضي الله عنها هغه شان په مصلي ناسته وه نور رسول الله صلی

١ - صحيح مسلم: الذكر والدعاء ١٩ (٢٤٢٦). سنن النسائي/السهو ٩٢ (١٢٥٢). سنن ابن ماجه/الأدب ٥٦ (٢٨٠٨) (تحفة

الله عليه وسلم ورته اوفرمائيل ته هم هغه شان په مصلي ناسته يې هغي ورته اوونيل هو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته اوفرمائيل ايا زه درته يو څو جملې اونه بنايم چي ته به يې وائي هغه جملې دادي:

"سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ خَلْقِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ رِضَا نَفْسِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِينَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ زِينَةَ عَرْشِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ" كَلِمَاتِهِ

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، محمد بن عبد الرحمن دال طلحه ازاد کړي غلام دي او دمديني اوسيدونکي شيخ او ثقه دي او دا حديث مسعودي اوسفيان ثوري هم دده نه نقل کړي دي.

تشرېح: الحمد لله عدد خلقه الحمد لله رضا نفسه الحمد لله زنه عرشه الحمد لله مداد كلماته: کي دالله تعالي دپاکي بيان کوم او دالله تعالي تعريف وایم او دالله تعالي دمخلوقاتو دتعداد په مقدار او دهغه دذات دمرضي موافق او دعرش دوزن مطابق او دده دکلماتو پشان کلماته: ددينه مراد کتابونه دي يا صحيفي دي يا دالله تعالي اسماء دي يا دالله تعالي اوصاف امر او نهي وغيره مراد دي.

لوزنتهن قاضي عياض وائي چي ددي ترجمه لرجحت هن ده يعني دا کلمات به درانه اوخيږي علماؤ دلته دا مسئله معلومه کړي ده چي په ذکر کي کيفيت لره اعتبار وي کيميت لره نه وي.

دام المومنين جويريه بنت الحارث رضي الله عنها حالاته:

نوم جويريه دپلار نوم يې حارث بن ضرار دی چي دقبيله بنو مصطلق سردار وو ډير ښکلی وو او موزون اندامونه يې وو دجويريه اولنی نکاح پخپل خاندان کي درافع بن صفوان سره شوي وه ليکن کله چي دهجرت په پينځم کال په دويم شعبان غزوه مرسيع اوشوه نو په دي کي جويريه رضي الله عنها گرفتاره شوه اول دثابت بن قيس په حصه کي راغله هغه په نهه اوقيه زرو مکاتبه کړه او بيا جويريه دمال په سلسله کي درسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضره شوه رسول الله ورته اوفرمائيل ايا زه ستا دطرف نه دکتابت مال ادا کړم او نکاح به درسره اوکړم؟ نو په دي باندي ته راضي يې نو جويريه په دي باندي راضي شوه نورسول الله صلي الله عليه وسلم دکتابت مال هم ادا کړو او نکاح يې هم ورسره اوکړه په طبقات ابن سعد کي دي چي دکتابت دا مال دجويريه پلار ادا کړی وو دا په هغه وخت کي کله چي ازاد شوی وو او بيا يې درسول الله سره نکاح اوکړه جويريه رضي الله عنها ډيره عابده زنده کي تيروله جويره

رضي الله عنها دهجرت په ۵۰ کال د دنیا نه رخصت شوه او په دغه وخت کې ددي عمر ۲۵ کلونه وو چي مروان ورباندي جنازه اوکړه او په جنة البقيع کې خاورو ته اوسپارلی شوه.

۱۰۵_باب

د سابقه باب متعلق یوبل باب

۳۵۵۶_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، قَالَ: أَتَيْنَا جَعْفَرَ بْنَ مَيْمُونٍ صَاحِبَ الْأَثْمَاطِ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ التَّهْدِي، عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ حَيٌّ كَرِيمٌ يَسْتَحْيِي إِذَا رَفَعَ الرَّجُلُ إِلَيْهِ يَدَيْهِ أَنْ يَرُدَّ هُمَا صِفْرًا خَائِبَتَيْنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَرَوَاهُ بَعْضُهُمْ وَلَمْ يَرْفَعْهُ. (١)

ترجمه : د سلمان فارسي رضي الله عنه روایت دی فرمائي چي رسول کریم صلي الله عليه وسلم فرمائي دي بيشکه ستاسو رب ډیر حیا دار او سخي دی څوک چي کله هغه ته لاس اوچتوي نو حیا ورله ورځي چي خالي یی واپس کړي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث حسن غریب دي او بعضو راویانو مرفوع نه دي ذکر کړي.

د ابو عبد الله سلمان فارسي رضي الله عنه حالاته

نوم مجوسي مایه وو د اسلام قبلولو نه پس ورباندي سلمان نوم کیخودی شو کنیه یی ابو عبد الله ده نسب نامه یی داسي ده مایه بن لؤذ خشان بن مرسلان بن بهنوخان بن پیروز بن شهرک

د جاهلیت په زمانه کې په مجوسیت کې هم ډیر کلک وو دده شمیر په هغه او پرپرست خلقو کې شوی دی کومو چي به په هیڅ وخت کې اوږ وژلو ته نه پریځودو بیا عیسائي مذهب ته مائل شو او په دي سلسله کې یی د متعددو فادریانو سره وخت تیر کړو اخري فادري ورته در رسول الله صلي الله عليه وسلم دراتلو بشارت ورکړی وو کله چي دی رسول الله ته راوړسیدو نو سلمان شور رسول الله دده او د ابو الدرداء ورورولي قائمه کړه.

دده اولنی غزوه خندق وه او د خندق نه پس بیا په تمامو غزواتو کې شریک شوی دی (مسند احمد،

عمر رضي الله عنه ده لره دمداڼن والي مقرر کړی دی دده په زندگي کې یو څو صفات ډیر

^۱ - ابی داود/ الصلاة ۲۵۸ (۱۲۸۸)، ابن ماجه/ الدعاء ۱۲ (۲۸۶۵)، تحفة الأشراف: (۲۲۹۲)، و مسند احمد (۵/۲۸۵)

پريقدونكي وو اول زهد او تقوي دويم درهبانيت نه نفرت ، دريم صداقت ، خلورم سخاوت ،
پينخم دصدقات اخستلو نه اجتناب كول ، مروي دي چي دعثمان رضي الله عنه په زمانه كې
وفات شوى دى دده دمروياتو تعداد ۷۰ دى ابوسعيد خدرى ، ابن عباس ، اوس بن مالك رضي
الله عنهم وغيره دده شاگردان دي مزید حالت يي طبقات ابن سعد او تهذيب الكمال كې كتلى
شى

۳۵۵۷_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَيْسَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلَانَ،
عَنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَدْعُو بِأُصْبَعَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَخَذَ أَخَذَ". قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، وَمَعْنَى هَذَا
الْحَدِيثِ: إِذَا أَشَارَ الرَّجُلُ بِأُصْبَعَيْهِ فِي الدُّعَاءِ عِنْدَ الشَّهَادَةِ لَا يُشِيرُ إِلَّا بِأُصْبَعٍ وَاحِدَةٍ. (١)
ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي فرمائي چي يو كس به دخپلو دوه گوتو په
اشاري سره دعا كوله رسول الله او فرمائيل احد احد يعني په يوه گوته اشاره كوه.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي او ددي حديث معني داده كله
چي سړي پخپلو گوتو په دعا كي دشهادت وخت كي اشاره كوي نو صرف په يوه گوته دي اشاره
كوي

۱۰۶_باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

۳۵۵۸_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ
اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَقِيلٍ، أَمْعَاذُ بْنُ رِفَاعَةَ أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَامَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ عَلَى الْمِنْبَرِ
ثُمَّ بَكَى، فَقَالَ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْأَوَّلِ عَلَى الْمِنْبَرِ، ثُمَّ بَكَى، فَقَالَ: "أَسْأَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فَإِنَّ أَحَدًا لَمْ يُعْطَ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ
حَسَنٌ غَرِيبٌ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (١)

١ _ سنن النسائي/السهو ۳۴ (۱۲۷۷۲) (تحفة الأشراف: ۱۲۸۶۵)

٢ _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۶۵۹۳)

ترجمه : در فاعه بن رافع انصاري بيان دي فرمائي چي ابوبكر صديق رضي الله عنه په منبر كيناستو او بنه ډير يي اوژړل او بيا يي اووئيل رسول الله صلي الله عليه وسلم دهجرت په اول كال په منبر كيناستو او ويي ژړل او بيا يي اووئيل دالله تعالي نه دگناهونو معافي او د مصيبتونو گمراهيانو نه عافيت او غواړي ځكه چي ايمان او ديقين نه پس كوم بنده ته دعايت نه بل بهتر څيز نه دي وركړي شوي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

د رفاعه بن رافع رضي الله عنه حالات

نوم رفاعه كنيه ابو معاذ دمور نوم ام مالك بنت ابي سلول چي د عبدالله بن ابي منافق خور وه، رفاعه پلار رافع په قبيله بني خزرج كې دټولو نه رومي مسلمانيدونكي شخصيت دى، د بيعت عقبه نه دوه كاله مخكې مسلمان شوى دى او دده مور هم رنښتوني مومنه وه او رفاعه پخپله په عقبه ثانيه كې دخپل پلار سره مكې ته لاړو او درسول الله په لاس مسلمان شو او په تمامو غزواتو كې يي شركت كړى دى دبدر ذكر خو په بخاري كې دى خو په جنگ جمل او صفين كې هم دعلي رضي الله عنه سره ملگرى وو چي په ۴۱ يا ۴۳ هجري كې وفات شوى دى او دا دامير معاويه دحكومت ابتدائي زمانه وه يو څو روايات ورنه مروي دي چي دري ددينه په بخاري كې هم موجود دي.

۱۰۷_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۵۹_ حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ يَزِيدَ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو يَحْيَى الْجَمَانِيُّ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ وَقِيدٍ، عَنْ أَبِي نُصَيْرَةَ، عَنْ مَوْلَى لِأَيِّ بَكْرِ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا أَصْرَ مَنْ اسْتَغْفَرَ وَلَوْ فَعَلَهُ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ أَبِي نُصَيْرَةَ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي. (١)

ترجمه : دابوبكر صديق رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي څوك چي دگناه كولو نه پس توبه اوباسي او پخپله گناه پخيمانه شي برابره خبره ده كه دي دا گناه په يوه ورځ كي اويا پيري هم او كړي او دي په گناه باندي تينگ او په ضد ولاړ نه گنړلي كيږي.

^١ - سنن ابى داود/ الصلاة ٣٦١ (١٥١٢) (تحفة الأشراف: ٢٦٢٨)

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ بي صرف د ابو نصيره په روايت پيژنو او سند بي څه خاص قوي نه دي.

۱۰۸- باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، وَسُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، الْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالَا: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، حَدَّثَنَا الْأَصْبَغُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، قَالَ: لَيْسَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ثَوْبًا جَدِيدًا، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي، ثُمَّ عَمَدَ إِلَى الثَّوْبِ الَّذِي أَخْلَقَ فَتَصَدَّقَ بِهِ ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ لَيْسَ ثَوْبًا جَدِيدًا، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي، ثُمَّ عَمَدَ إِلَى الثَّوْبِ الَّذِي أَخْلَقَ فَتَصَدَّقَ بِهِ، كَانَ فِي كَنْفِ اللَّهِ وَفِي حِفْظِ اللَّهِ وَفِي سِتْرِ اللَّهِ حَيًّا وَمَيِّتًا ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ.

وَقَدْ رَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ. (١)
ترجمه: د ابو امامه باهلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي عمر فاروق رضي الله عنه نوي جامي واغوستلي او دا دعا يي اولوستله " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي " تمام تعريفونه دهغه ذات دپاره دي چاچي ماته جامي داغوستلو دپاره راکړي چي زه ورباندي خپله پرده راولم او خپله زندگي ورباندي بناسته کوم او بيا يي خپلي زړي جامي راواخستلي او په صدقه کي يي ورکړي، او بيا يي اووئيل در رسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي فرمائيل يي چي څوک چي نوي جامه واغوندي دا کلمات دي اوواني " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي مَا أُوَارِي بِهِ عَوْرَتِي وَأَتَجَمَّلُ بِهِ فِي حَيَاتِي " او بيا رسول الله خپلي زړي جامي په صدقه کي ورکړي (او بيا يي او فرمائيل څوک چي داسي کار اوکړي، هغه به د الله تعالي په پناه کي راشي په زندگي کي هم او د مرگ نه پس هم.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

١٠٩-باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٥٦١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ التِّرْمِذِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعٍ الصَّائِغُ قِرَاءَةً عَلَيْهِ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْثًا قَبْلَ نَجْدٍ فَعَنِمُوا غَنَائِمَ كَثِيرَةً وَأَسْرَعُوا الرَّجْعَةَ، فَقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ لَمْ يَخْرُجْ: مَا رَأَيْنَا بَعْثًا أَسْرَعَ رَجْعَةً وَلَا أَفْضَلَ غَنِيمَةً مِنْ هَذَا الْبَعْثِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَلَا أَدْلُكُمْ عَلَى قَوْمٍ أَفْضَلُ غَنِيمَةً وَأَسْرَعَ رَجْعَةً، قَوْمٌ شَهِدُوا صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ جَلَسُوا يَذْكُرُونَ اللَّهَ حَتَّى طَلَعَتِ عَلَيْهِمُ الشَّمْسُ فَأُولَئِكَ أَسْرَعَ رَجْعَةً وَأَفْضَلُ غَنِيمَةً". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَحَمَّادُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ الْمَدَنِيُّ، وَهُوَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ الْأَنْصَارِيُّ الْمُرَزِيُّ، وَهُوَ ضَعِيفٌ فِي الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه : عمر فاروق رضي الله عنه نه مروی دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم نجد طرف ته يوه فوجي دسته اوليرله او هغوی ډير غنيمت حاصل کړو او ډير زر واپس راغلل په دوی کي دناشنا کسانو نه يو کس اووئيل ما ددي فوج نه بهتر فوج نه دي ليدلي چي دومره زر واپس راتلونکي او زيات غنيمت راوړونکي وي، رسول الله او فرمايل چي ايا زه تاسوته ديو داسي جماعت باره کي خبر درنکړم څوک چي ډير غنيمت والاوي؟ او دا هغه کسان دي څوک چي مونځونو ته حاضرېږي او بيا دالله ذکر ته کيني تردي پوري چي سحر نمر راوخيږي، دغه کسان ددوی نه هم زر واپس کيدونکي دي او ددوی نه زيات غنيمت راوړونکي دي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي، مونږ يي صرف په همدي سند پيژنو، حماد بن ابي حميد محمد بن ابي حميد دي او دده اسم کنيه ابوابراهيم انصاري ده او دمديني اوسيدونکي دي او په حديث بيانولو کي ضعيف دي.

١١٠-باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

٣٥٦٢- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ سَالِمٍ،

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعُمْرَةِ، فَقَالَ: "أَيُّ أَخِي أَشْرِكُنَا فِي دُعَائِكَ وَلَا تُنْسِنَا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دعمر بن الخطاب رضي الله عنه نه روايت دی چي ما د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه دعمری کولو اجازت او غوښتو، نو هغوي اجازت را کړو او راته یی اوونیل، ای وروره! ما په خپله دعا کې ځان سره شریک کړه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دی.

تشریح: یا اخی اشرکنا فی دعائک" یعنی ای زما وروره پخپله دعا کې مو هیر نکړي، ددینه معلومېږي چي حج یا دیني سفر کونکي ته ددعا درخواست کول مستحب دي ځکه چي دی به اوس په غائبانه طور سره دعا کوي او غائبانه دعا ډیره زر قبلېږي او خاصکر کله چي د حج یا عمري سفر وي نو هلته خو ددعا د قبلیدو مقامات زیات دي ضرور به دعا قبلېږي بعضي علماء وائي په دي کې دا ارشاد هم دی چي دالله نه کله دعا غواړئ نو په مقاماتو دا جابت کې صرف دځان دپاره مه غواړئ بلکه دنورو مسلمانانو دپاره هم دعا او غواړئ او دځان سره یی په دعا کې شریک کړئ

۱۱۱_باب

دقرض دخلاصیدودپاره ددعا غوښتلوبيان

۳۵۶۳_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَيَّارٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ مُكَاتِبًا جَاءَهُ، فَقَالَ: إِنِّي قَدْ عَجَزْتُ عَنْ كِتَابَتِي فَأَعِنِّي، قَالَ: أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ عَلَّمْنِيهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلٍ صَبِيرٍ دَيْنًا أَذَاهُ اللَّهُ عَنْكَ؟ قَالَ: "قُلْ: اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ. (٢)

ترجمه: علي رضي الله عنه نه روايت دی چي هغه ته يو مكاتب راغلو او ویی وئیل زه دخپل بدل کتابت ادا کولو نه عاجز شوی یم نه یی شم ادا کولی، نو ته راسره پکې امداد اوکړه علي رضي الله عنه ورته او فرمائیل ایا تاته هغه کلمات اونه ښایم کوم چي ماته رسول الله صلي الله

١ - سنن ابی داود/ الصلاة ۳۵۸ (۱۳۹۸). سنن ابن ماجه/ المناسک ۵ (۲۸۹۳)

٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۰۱۲۸)

عليه وسلم خودلي دي که تاباندي دغره هومره قرض وي ددی کلماتو په برکت به درته الله تعالي د ادا کولو توفيق درکړي هغه کلمات دادي **اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَنِ سَوَاكَ** يا الله جل جلاله ته په حلال رزق ما د حرامونه بچ کړی او په خپل فضل می ستانه علاوه دنورو نه بی پرواه کړی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دی. **لغات:** مکاتبا: ددي مطلب دادی چي څوک خپل غلام ته او وائي ماته دومره دومره مال را کړه تابه ازاد کړم او هغه يي قبول کړي نو داسي غلام ته مکاتب وئيلي شي، جبل معني غر جمع يي جبال راځي، اکفني کفي يکفي کفايتا په معني دکافي کيدلو. **تشریح:** **الا اعلمک بکلمات يعني** تاته هغه کلمات ونه ښاييم.

سوال: مکاتب خو مال غوښتلی وو علي رضي الله عنه ورته د سوال مطابق جواب ولي ورنکړو. جواب: پدغه وخت کې د علي رضي الله عنه سره مال نه وو او خالي لاس يي واپس ليږل خوښ نه وو نو ځکه يي او وئيل چي څه ناڅه ورته ورکړه. دويم جواب دادی چي علي رضي الله عنه گویا کې او فرمائيل تاسو دخلقو نه سوال کوی حال دادی چي ضرورت پوره کونکی خو د الله تعالي ذات دی نو په دي وجه ته دا دعا وايه ضرورت به دي ضرور پوره شي.

لوکان عليك مثل جبل دینا: په پورتنی حديث کې خو مثل جبل لفظ دی لیکن په نورو روایتونو کې جبل احد لفظ راغلی دی او په یو بل روایت کې مثل جبل لفظ راغلی دی، ددي ټولونه مراد کثرت دی احد غر خو مديني ته نژدې یو مشهور غر دی خواته يي نژدې جنگ هم شوی وو او په همدې وجه ورته غزه احد وئيلي شي، او صير هم دیو غر نوم دی لیکن په دي کې اختلاف دی چي دا غر چرته دی دبعضو قول دی چي په یمن کې دی او دبعضو په قول د سیراف او عمان په مینځ کې دی.

۱۱۲_باب في دُعَاءِ الْمَرِيضِ

دمريض ددعا بيان

۳۵۶۴_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيٍّ، قَالَ: كُنْتُ شَاكِيًا فَمَرَّ بِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَجَلِي قَدْ حَضَرَ فَأَرْحِنِي وَإِنْ كَانَ مُتَأَخِّرًا فَارْفَعْنِي وَإِنْ كَانَ بَلَاءٌ فَصَبِّرْنِي، فَقَالَ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ قُلْتَ؟ قَالَ: فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَا قَالَ، فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهِ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ عَافِهِ أَوْ أَشْفِهِ" شُعْبَةُ الشَّامِكُ فَمَا اشْتَكَيْتُ وَجَعِي بَعْدُ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ.

ترجمه : دعلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي يو خل زه بيماروم رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته تشريف راوړو او هغه وخت ما دا دعا غوښتله "اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَجَلِي قَدْ حَضَرَ فَأَرْحِنِي وَإِنْ كَانَ مُتَأَخِّرًا فَارْفَعْنِي وَإِنْ كَانَ بَلَاءٌ فَصَبِّرْنِي". يعني اي زما ربه كه زما دمرگ وخت رارسيدلي وي نو په مرگ راته راحت راکړي او كه مرگ مي روسته وي نو صحت راته راکړي او کچري دا آزمائش وي نو صبر راته راکړي، رسول الله او فرمائيل څنگه دي او وئيل؟ نو هغه چي څه وئيلي وو هغه يي تکرار کړل رسول الله هغه ته په خپه ديکه ورکړه او ويي فرمائيل "اللهم عافه او اشفه" (دشعبه راوي شک دي چي په دي دوه الفاظو کي يي کوم يو لفظ اولوستلو) علي رضي الله عنه فرمائي ماته کله دشکایت موقعه نه ده راغلي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۵۶۵- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِضَى اللَّهِ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَادَ مَرِيضًا قَالَ: "اللَّهُمَّ أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، وَاشْفِ فَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا بِشِفَاؤِكَ، شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ. (۱)

ترجمه : دعلي رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به کله د چا د بيمار تپوس کولو نوښی لاس مبارک به يي په بيمار رابښکلو او په دي الفاظو به يي ورته دعا کوله:

اللَّهُمَّ أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، وَاشْفِ فَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا بِشِفَاؤِكَ، شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا
اي دتولو خلقو پروردگار ده نه مرض لری کړی او شفا ورکړی ته شفا ورکونکی يي بغير ستانه بل څوک شفا نشي ورکولی داسی کامله شفا ورکړی چي هيڅ مرض پکښی پاتی نه شي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دعلي رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي کله به رسول الله صلي

^۱ - سنن النسائي/عمل اليوم والليلة ۲۰۷ (۱۰۵۸) (تحفة الأشراف: ۱۰۱۸۷)

^۲ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۰۰۵۰)

الله عليه وسلم د کوم مريض عیادت (بیمار پرسي) کوله نو دا دعا به يي وئيله:

"اللَّهُمَّ أَذْهِبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ، وَاشْفِ فَأَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ، شِفَاءً لَا يُغَادِرُ سَقَمًا"

يعني اي الله دمخلوق پروردگار عذاب او تکليف ختم کړي او شفا ورکړي يقينا چي ته بهتر شفا ورکونکي يي او ستا دور کړي شفا نه علاوه بله کومه شفا نشته او داسي شفا ورته ورکړي چي د بيماري هيڅ قسم اثر باقي پاتي نشي
امام ترمذي وائي دا حديث حسن صحيح دي

لغات: الباس: عذاب، درد، بهادري، قوت، مرض، البؤس شدة او محتاجي

تسريح: "کان يعود" يعني بيمار پرسي به يي کوله او دبخاري په يو روايت کې يعوذ لفظ راغلی دی ابن حجر وائي چي په دي روايت کې يعوذ په معني د دمولو دی
خپل بنی لاس به يي دمريض په دردمنه حصه گرځولو علامه طبري وائي په داسي عمل به رسول الله دمول کول دمرض د ختميدو دپاره دا قسم دم اچول جائز دي

۱۱۳_ باب فِي دُعَاءِ الْوِثْرِ

دوترو د دعا بيان

۳۵۶۶_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا حَبَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عَمْرِو الْفَزَارِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي وَثْرِهِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْمِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ". قَالَ: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ حَدِيثٌ عَلِيٌّ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ حَبَّادِ بْنِ سَلَمَةَ. (۱)

ترجمه: د علي عليه السلام روايت دی فرماني چي رسول کریم صلي الله عليه وسلم به دوترو په اخر کې دا مذکوره دعا لوستله

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْمِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ"

يا الله زه د ستا د غضب نه د ستا درضا په واسطه پناه غواړم او د ستا د عذاب نه ستا درحمت په

۱ _ سنن ابی داود/ الصلاة ۲۴۰ (۱۴۲۴) . سنن النسائي/ قيام الليل ۵۱ (۱۴۳۸) . سنن ابن ماجه/ الإقامة ۱۱۴ (۱۱۴۹) (تحفة

واسطه پناه غوارم اوستا دقهر نه دستا درحمت په واسطه پناه غوارم زه ثنا ستا نشم پوره کولی څنگه چي بي حق دی ته هم هغه شان يی څنگه چي تا خپله خپل خان ستانلی دی امام ترمذي رحمه الله وايي: دا روايت دحماد نه علاوه بل چادهشام نه روايت نه دی کړی، او په دي سند حسن غريب دی.

تشریح: "لا احصي ثناء عليك" يعني زه ستا دداسي ثنا بيانولو طاقت نه لرم دکومي چي ته لائق يی، يا ددي دا مطلب دی چي ستا ديو نعمت دتعريف دبيانولو طاقت هم نه لرم امام سيوطي وائي ددي مطلب دادی چي زه ستا په تعريف احاطه نشم کولی.

انت کما اثنت علي نفسك: يعني ته داسي يی لکه څرنگ چي دي خپل تعريف کړی دی علامه خطابي وائي په دي جمله کې دانساني عجز او انکساري بيان دی انسان که هر څومره کوشش اوکړي خو دالله تعالي په تعريف بيانولو احاطه نشي کولی يو طرف ته دانسان په ذمه تعريف کول هم دي او بل طرف ته استغفار کول هم دي چي ای الله ماستا دتعريف حق ادا نکړو دکوم چي ته مستحق يی (نو بخښنه راته وکړي).

۱۱۴_ باب في دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَعَوُّذِهِ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ

دهر مونځ نه پس د نبي کریم صلي الله عليه وسلم ددعا غوښتل او دمعوذاتو ونيولويان

۳۵۶۷_ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هُوَ ابْنُ عَمْرِو الرَّقِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، وَعَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَا: كَانَ سَعْدٌ يُعَلِّمُ بَنِيهِ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ كَمَا يُعَلِّمُ الْمَكْتَبُ الْغُلَمَانَ وَيَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَعَوَّذُ بِهِنَّ دُبُرَ الصَّلَاةِ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَرْدَلِ الْعُمَرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ". قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ مُضْطَرِبٌ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، وَيَقُولُ: عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عُمَرَ، وَيَقُولُ: عَنْ غَيْرِهِ وَيُضْطَرِبُ فِيهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ هَذَا الْوَجْهَ. (١)

ترجمه: مصعب بن سعد او عمرو بن ميمون وايي چي سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه به خپل اولاد ته ددي کلماتو داسي تعليم ورکولو څنگه چي ماشومانو ته خلق تعليم ورکوي او

¹ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الجهاد ۱۲۵ (۲۸۲۲)، والدعوات ۳۷ (۲۳۶۵)، و ۴۱ (۲۳۷۰)، و ۴۳ (۲۳۷۴)، و ۵۶.

(۲۳۹۰)، سنن النسائي / الاستعاذة ۵ (۵۳۴۷)، و ۶ (۵۳۴۹)، (تحفة الأشراف: ۲۹۱۰، و ۲۹۳۳)، و مسند احمد (۱۸۲/۱، ۱۸۶).

ونیل به یی رسول الله صلی الله علیه وسلم به په دي کلماتو د مونځ نه پس پناهې غوښتله :
اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَرْذَلِ الْعُمَرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ
فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ

یا الله جل جلاله زه په تا پناه غواړم دبزدلی نه اوبخیلی نه اوزه په تاسره پناه غواړم ددی نه چي
 دذلت عمرته اورسولی شم اوزه په تاباندي پناه غواړم ددنیا دفتنو نه اوزه په تاباندي پناه
 غواړم دقبر دقبر د عذاب نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: عبد الله بن عبد الرحمن وايي چي اسحاق همداني په دي روايت
 كي مضطرب شوی دی او دا حديث په دي سند حسن دی.

لغات : الجبن: معني بزدلي ، فتنه، گمراه کيدل ، آزمائش کول ، الدنيا دني يدنو دنوا په
 معني دقريب کيدو اود باب سمع نه په معني دذليل.

تشریح : جبن معني بزدلي دشجاعت ضد دی او بخل معني کنجوسي دسخاوت ضد دی "چي
 انتهائي بوداوالي ته ورسیرم " په داسي حالت کې دانسان حرکات دماشومانو پشان دي او په
 داسي وخت کې هر انسان دالله معرفت او ظاهري او باطني عبادات په کامل طور سره نشي
 کولی نو ځکه دداسي عمر نه پناه غوښتلی شوي ده.

علي رضي الله عنه وائي ددينه مراد دپينځه اویاو کالو عمر دی په دي کې عموما دانسان
 اعضاء کمزوري کيږي.

من فتنه الدنيا: چي په دنيا کې دومره مشغول شي چي الله ورنه هم هیر شي او دعبادت نه هم
 منع شي او خواهشات نفسانيه طرف ته روان شي.

اعوذ بك من فتنه القبر: د عذاب قبر چي کوم حالات په احاديثو کې راغلي دي داسي دي چي په
 فلاني فلاني طريقه به دقبر عذاب وي ددينه پناه غوښتلی شوي ده، دبعضو په ترد دمنکر نکیر
 سوال او جواب مراد دی.

۳۵۶۸- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ، عَنْ عَمْرِو
 بْنِ الْحَارِثِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ خُرَيْمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ بِنْتِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ،
 عَنْ أَبِيهَا، أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ وَبَيْنَ يَدَيْهَا نَوَى، أَوْ قَالَ حَصَى
 تُسَبَّحُ بِهِ، فَقَالَ: "أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَا هُوَ أَيْسَرُ عَلَيْكَ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ؟ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي
 السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ

مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ." قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ حَدِيثٌ سَعِيدٌ. (١)

ترجمه: د سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه بیان دي فرمائي زه د رسول الله سره يوي بنهي کره داخل شوم او دغه وخت دهغي مخي ته دکجورو زري پراته وو هغي وويل چي مونږ په دي باندي تسبيحات وايو رسول الله اوفرمايل ايا داسي به ښه نه وي چي ددينه درته زياته اسانه طريقه اوبنايم او تا څومره ويلي دي؟ ما ورته اوويل ضرور يي راته اوبنايه نو رسول الله اوفرمايل:

"سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ"

يعني زه ستا دمخلوقاتو دتعداد برابر تسبيح وايم يعني دا الفاظ وايه امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او دا حديث مونږ ته دصفيه په روايت صرف په همدي سند وارد دي يعني دهاشم بن سعيد کوفي په سند او دده سند معروف نه دي، او په دي باب کي دابن عباس رضي الله عنهما نه هم حديث وارد دي.

٣٥٦٩- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، وَزَيْدُ بْنُ حُبَابٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي حَكِيمٍ خَطِيبٍ مَوْلَى الزُّبَيْرِ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ صَبَاحٍ يُصْبِحُ الْعَبْدُ فِيهِ إِلَّا وَمُنَادٍ يُنَادِي: سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا غَرِيبٌ. (٢)

ترجمه: دزبير بن عوام رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائي دي هيڅ يو سحر داسي نشته چي دالله تعالي بندگان سبا کړي مگر يو اواز کونکي دا اواز کوي سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ "يعني دا الفاظ وائي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

¹ - سنن ابی داود/ الصلاة ٣٥٩٩ (١٥٠٠) (تحفة الأشراف: ٢٩٥٢)

² - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٩٢٤)

١١٥_ باب في دُعَاءِ الْحِفْظِ

دَقْرَانِ حَفِظَ كُلُو دَعَا بِيَانِ

7/14

٣٥٧٠_ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدِّمَشْقِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، وَعِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ جَاءَهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، فَقَالَ: يَا أَبَا أُمِّي تَفَلَّتْ هَذَا الْقُرْآنُ مِنْ صَدْرِي فَمَا أَجِدُنِي أَقْدِرُ عَلَيْهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يَا أَبَا الْحَسَنِ أَفَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ إِذَا بَهَنَ وَيَنْفَعُ بِهِ مَنْ عَلِمْتَهُ وَيُثَبِّتُ مَا تَعَلَّمْتَ فِي صَدْرِكَ؟" قَالَ: أَجَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَعَلَّمَنِي، قَالَ: "إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَقُومَ فِي ثُلُثِ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَإِنَّهَا سَاعَةٌ مَشْهُودَةٌ وَالدُّعَاءُ فِيهَا مُسْتَجَابٌ، وَقَدْ قَالَ أَخِي يَعْقُوبُ لِبَنِيهِ: سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي يَقُولُ: حَتَّى تَأْتِيَ لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ، فَقُمْ فِي وَسْطِهَا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ، فَقُمْ فِي أَوَّلِهَا فَصَلِّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، تَقْرَأُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَسُورَةَ يَسٍ، وَفِي الرُّكْعَةِ الثَّانِيَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَحَمْدَ الدُّخَانِ، وَفِي الرُّكْعَةِ الثَّالِثَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَالْمِ تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَفِي الرُّكْعَةِ الرَّابِعَةِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَتَبَارَكَ الْمُفْصَلُ، فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ التَّشَهُّدِ، فَأَحْمَدِ اللَّهَ، وَأَحْسِنِ الثَّنَاءَ عَلَى اللَّهِ، وَصَلِّ عَلَى، وَأَحْسِنِ، وَعَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ، وَاسْتَغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُؤْمِنَاتِ، وَلَا إِخْوَانِكَ الَّذِينَ سَبَقُوكَ بِالْإِيمَانِ، ثُمَّ قُلْ فِي آخِرِ ذَلِكَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِتَرْكِ الْمَعَاصِي أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي، وَارْحَمْنِي أَنْ أَتَكَلَّفَ مَا لَا يَغْنِيَنِي، وَارْزُقْنِي حُسْنَ النَّظَرِ فِيمَا يُرْضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِي لَا تُرَامُ، أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ، وَلُورِ وَجْهِكَ أَنْ تُلْزِمَ قَلْبِي حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلَّمْتَنِي، وَارْزُقْنِي أَنْ أَتْلُوهُ عَلَى النَّحْوِ الَّذِي يُرْضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِي لَا تُرَامُ، أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ وَلُورِ وَجْهِكَ أَنْ تُنَوِّرَ بِكِتَابِكَ بَصْرِي، وَأَنْ تُطْلِقَ بِهِ لِسَانِي، وَأَنْ تُفَرِّجَ بِهِ عَن قَلْبِي، وَأَنْ تُشْرَحَ بِهِ صَدْرِي، وَأَنْ تُغْسِلَ بِهِ بَدَنِي، لِأَنَّهُ لَا يُعِينُنِي عَلَى الْحَقِّ غَيْرُكَ، وَلَا يُؤْتِيهِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، يَا أَبَا الْحَسَنِ تَفَعَّلْ ذَلِكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ، أَوْ خَمْسَ، أَوْ سَبْعَ ثُجَابٍ بِإِذْنِ اللَّهِ، وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ مَا أَخْطَأَ مُؤْمِنًا قَطُّ"، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ: فَوَاللَّهِ مَا لَبِثَ عَلَيَّ إِلَّا خَمْسًا أَوْ سَبْعًا حَتَّى جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مِثْلِ ذَلِكَ

الْمَجْلِسِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ فِيهَا خَلَا لَا أَخْذُ إِلَّا أَرْبَعَ آيَاتٍ أَوْ نَحْوَهُنَّ، وَإِذَا قَرَأْتُهِنَّ عَلَى نَفْسِي تَفَلَّتَنَ، وَأَنَا أَعْلَمُ الْيَوْمَ أَرْبَعِينَ آيَةً أَوْ نَحْوَهَا وَإِذَا قَرَأْتُهَا عَلَى نَفْسِي فَكَأَنَّمَا كِتَابُ اللَّهِ بَيْنَ عَيْنَيَّ، وَلَقَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ الْحَدِيثَ فَإِذَا رَدَّدْتُهُ تَفَلَّتَ وَأَنَا الْيَوْمَ أَسْمَعُ الْأَحَادِيثَ فَإِذَا تَحَدَّثْتُ بِهَا لَمْ أَخْرِمُ مِنْهَا حَرْفًا، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ: "مُؤْمِنٌ وَرَبُّ الْكُفَّةِ يَا أَبَا الْحَسَنِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ. (١)

ترجمه د عبد الله بن عباس رضي الله عنهما بيان دي يو وخت كي در رسول الله صلي الله عليه و آله موجود وو چي علي رضي الله عنه دنبي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت كي حاضر شو او عرض يي او كړو زما مور او پلار دي په تا قربان شي قران خو زما دسيني نه روان دي اوخي او زه خو يي محفوظ كولي نشم رسول الله ورته او فرمايل اي ابوالحسن ايا زه درته دداسي كلماتو خبر درنكړم دكومو په ذريعه چي به الله تعالي تاته فائده دركړي او هغه چاته به هم فائده ور كړي چاته چي ته ددي تعليم ور كړي بيا چي ته څه يادوي هغه به ستا په سينه كي محفوظ وي ما او وئيل هو راته يي بيان كړه اي دالله رسوله رسول الله او فرمايل كله چي دجمعي شپه وي او دشپي په اخري دريمه حصه كي كه ته اودريدي شي نو اودريزه او دغه وخت كي عبادت او كړه ځكه چي دشپي د دريمي اخري حصي داسي وخت وي په كوم كي چي فرشتي هم موجود وي او دعا پكي هم قبليري زما ورور يعقوب عليه السلام هم خپلو خامنو ته او وئيل "سوف استغفرلكم ربي" يعني زر ده چي زه به ستاسو دپاره دخپل رب نه مغفرت او غواړم، كه دراتلونكي جمعي په شپه دشپي په اخري حصه كي بيدار نشوي نو په درمياني حصه كي اودريزه او كه په مينځني حصه كي بيدار نشي نو په اولني حصه كي اودريزه او څلور ركعاه مونغ او كړه، په اولني ركعات كي سورة فاتحه او سورة يسين او وايه په دويم ركعات كي سورة فاتحه او سورة دخان او په دريم ركعات كي سورة فاتحه او سورة السجده او وايه او په څلورم ركعات كي سورة فاتحه او سورة ملك او وايه بيا چي دتشهد نه فارغ شي نو الله تعالي حمد او وايه او په بنه شان سره ثناء بيان كړه او په ماباندي درود په بنه شان سره او وايه او په ټولو نبیانو باندي درود او وايه او د مومنانو سړو او مومنانو بنځو دپاره مغفرت او غواړه او دهغه مومنانو رونرو دپاره هم مغفرت دعا او وايه څوك چي ستا نه مخكي تير شوي دي بيا ددي ټولو كارونو كولو نه پس دا دعا او وايه:

اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِتَرْكِ الْمَعَاصِي أَبَدًا مَا أَبْقَيْتَنِي، وَارْحَمْنِي أَنْ أَتَكَلَّفَ مَا لَا يَغْنِيَنِي، وَارْزُقْنِي حُسْنَ

النَّظَرِ فِيمَا يُرْضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِي لَا تُرَامُ،
أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ، وَنُورِ وَجْهِكَ أَنْ تُلْزِمَ قَلْبِي حِفْظَ كِتَابِكَ كَمَا عَلَّمْتَنِي، وَأَرْزُقْنِي أَنْ
أَتْلُوهُ عَلَى النَّحْوِ الَّذِي يُرْضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ
الَّتِي لَا تُرَامُ، أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ بِجَلَالِكَ وَنُورِ وَجْهِكَ أَنْ تُنَوِّرَ بِكِتَابِكَ بَصَرِي، وَأَنْ تُطْلِقَ بِهِ
لِسَانِي، وَأَنْ تُفَرِّجَ بِهِ عَن قَلْبِي، وَأَنْ تُشْرَحَ بِهِ صَدْرِي، وَأَنْ تُغْسِلَ بِهِ بَدَنِي، لِأَنَّهُ لَا يُعِينُنِي عَلَى
الْحَقِّ غَيْرُكَ، وَلَا يُؤْتِيهِ إِلَّا أَنْتَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ "

يعني اي الله په ماباندي رحم او کړي په داسي شان سره چي خو پوري زما ژوند وي چي زه بيا
هيڅ کله گناه اونکره او اي الله ته په ماداسي رحم او کړي چي زه په بي فائدي کارونو کي مبتلا
نشم او چي کوم کارونه ستا درضا اسباب دي دهغي دپيژندلو دپاره ماته بنائسته نظر راکړي.
اي الله داسمانونو او زمکو پيدا کونکيه اي دجلال او اکرام مالکه ته دداسي عزت او مرتبي والا
بي دکومي دحاصلولو چي څوک قصد او اراده نشي کولي، اي الله اي دلوي رحمت مالکه زه
ستا دجلال او ستا دمنور مخ په وسيله ستا نه دعا غواړم چي ته زما زړه ستا دكتاب دحفظ
سره او ترې کوم قران چي تا ماته خودلي دي چي دا زما په زړه کي محفوظ پاتي شي او ته ماته
ددي خبري توفيق راکړي چي زه دا کتاب په ښه طريقه اولولم چي تالره زمانه راضي او
خوشحاله کړي، اي الله داسمانونو او زمکي پيدا کونکيه دجاه او جلال او عزت مالکه دکوم
عزت چي څوک اراده هم نشي کولي، اي الله او اي رحمان ذاته ستا دجلال او ستا دمخ دنور په
وسيله زه ستا نه دا سوال کوم چي ته دخپل کتاب په ذريعه زما نظر منور کړي (چي معرفت
الهي راته حاصل شي)، او زما ژبه هم ددي موافق او چلېږي، او ددي په ذريعه زما دزړه غم ختم
کړي او ددي په ذريعه زما سينه پرانيزي (چي زه ښي خبري او پيژنم)، او ددي په ذريعه زما بدن
او وينځي (چي زه پاک او صاف پاتي شم، ځکه چي په حق باندي زما دتلو دپاره ستا نه علاوه بل
څوک مددگاري نشي کولي او نه ستا نه علاوه ماته بل څوک حق راکولي شي او الله تعالي چي
لوي شان والا او لوي ذات والادي دهغه نه علاوه بل څوک دگناهونونه دراگرځيدو او دنیکيانو
دجاري ساتلو توفيق بل څوک نشي ورکولي، اي ابولحسن همداسي کوه تردري جمعوي يا پنځو
جمعوي يا اوه جمعوي پوري، الله تعالي به ستا دعا قبوله کړي، او زما دي په هغه ذات قسم وي
چاچي زه په حقه رالېږلي يم په دي طريقه چي هر يو مومن عمل او کړي هغه به محروم پاتي
نشي، دابن عباس رضي الله عنهما بيان دي زما دي په الله قسم وي علي رضي الله عنه به پنځه
يا اوه جمعوي اودريدلي وي چي بيا درسول الله په خدمت کي په يو مجلس کي حاضر شو او
عرض يي اوکړو اي دالله رسوله ما ددينه مخکي څلور ايتونه يا ددي پشان دوه يا يو ايت يا کم
او زيات يادول او چي کله به مي دا په زړه کي تکرارول نو بيا به رانه هير شول مگر اوس زما دا

حال دي چي خلويست ايتونه يا دخلويستو نه دوه يا خلور کم ايتونه يادوم او چي کله زه دا تکراروم نو ماته داسي بنکاري لکه چي قران زما په وړاندي پرانيستلي پروت دي (اوزه يي په رواني سره لولم، او همدا رنگي ددينه مخکي چي ما احاديث اوريدل او بيا به مي تکرارول نو زما په دماغو کي به نه پاتي کيدل ليکن نن زما دا خيال دي چي زه احاديث واورم او بيا يي بيانوم نو په هغي کي رانه يو حرف هم نه پاتي کيږي رسول الله صلي الله عليه وسلم په دي موقعه او فرمايل دکعبي په رب مي دي قسم وي اي ابوالحسن ته مومن يي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي مونږ يي صرف دolid بن مسلم په سند پيژنو.

۱۱۶_ باب فِي انْتِظَارِ الْفَرَجِ وَغَيْرِ ذَلِكَ

فراخ ته دا انتظار کولويان

۳۵۷۱_ حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الْعَقَدِيُّ الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَخْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ"، وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرَجِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَكَذَا رَوَى حَمَّادُ بْنُ وَاقِدٍ هَذَا الْحَدِيثَ، وَقَدْ خُوِّلَفَ فِي رِوَايَتِهِ، وَحَمَّادُ بْنُ وَاقِدٍ هَذَا هُوَ الصَّفَّارُ لَيْسَ بِالْحَافِظِ، وَهُوَ عِنْدَنَا شَيْخٌ بَصْرِيُّ، وَرَوَى أَبُو نُعَيْمٍ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ رَجُلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرْسَلًا، وَحَدِيثُ أَبِي نُعَيْمٍ أَشْبَهُ أَنْ يَكُونَ أَصَحَّ: (۱)

ترجمه: د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دالله تعالي نه دهغه فضل او غواړي يقينا چي الله تعالي دا خوښوي چي غوښتل ورنه اوکړي شي او په عبادتونو کي بهترين عبادت د فراخي راتلو انتظار کول دي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حماد بن واقد همداسي نقل کړي دي، او دده په روايت کي دده خلاف شوي دي او حماد بن واقد په صفار مشهور دي او حافظ نه دي او زموږ په نزد دبصري اوسيدونکي شيخ دي، دارنگي دا حديث ابو نعيم داسرائيل نه او هغه دحکم بن جبير نه ديو کس په واسطه دنبي کریم صلي الله عليه وسلم نه مرسل نقل کړي دي او دابونعيم حديث دصحت سره زيات مشابه دي.

٣٥٧٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ الْأَحْوَلُ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْعَجْزِ وَالْبُخْلِ"، وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ "يَتَعَوَّذُ مِنَ الْهَرَمِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دزيد بن ارقم رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي ما دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه دا دعا اوريدلي ده چي وييل يي "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسَلِ وَالْعَجْزِ وَالْبُخْلِ". يعني اي الله زه په تاباندي پناه غواړم دستي او كاھلي نه او د عاجز كيدو او خواريدو نه او د بخل او كنجوسي نه، او په همدي سند دنبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مروي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به پناهي غوښتله دبودوالي او دقبر د عذاب نه. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

٣٥٧٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الدَّارِمِيُّ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ ابْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، أَنَّ عِبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ حَدَّثَهُمْ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَا عَلَى الْأَرْضِ مُسْلِمٌ يَدْعُو اللَّهَ بِدَعْوَةٍ إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِنَ الشُّوْءِ مِثْلَهَا مَا لَمْ يَدْعُ بِإِيْتِمٍ، أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِمٍ". فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: إِذَا نُكْتُرُ، قَالَ: "اللَّهُ أَكْثَرُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ، وَابْنُ ثَوْبَانَ هُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ ثَابِتِ بْنِ ثَوْبَانَ الْعَابِدُ الشَّامِيُّ. (١)

ترجمه: عبادہ بن الصامت رضي الله عنه فرمائي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي هر يو بنده چي دالله تعالي نه دعا غواړي نو ده ته خو يا هغه څيز ورکړي شي کوم چي يي غوښتلي وي او يا ددي دعا په نتيجه کي ددي دعا په مثل چي کوم مصيبت ده ته راتلونکي وي هغه ورته الله تعالي لري کړي مگر څو پوري چي دگناه باره کي دا دعا نه وي او يا دضله رحمي قطع کولو باره کي نه وي.

١ صحیح مسلم/الذکر والدعاء ١٨ (٢٤٢٢). سنن النسائي/الاستعاذة ١٣ (٥٢٦٠). و٥٥٣٠ (تحفة الأشراف: ٢٦٤٦)

و مسند احمد (٣/٢٤١)

٢ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٥٠٤٣)

امام ترمذي رحمه الله وايي دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي او دابن ثوبان نوم عبد الرحمن بن ثابت بن ثوبان العابد الشامي دي

د عباد بن صامت رضي الله عنه حالاته

نوم عباد كنيه ابو الوليد په بني خزرج كې يې د سالم خاندان سره تعلق دی د پلار نوم يې صامت او دمور نوم يې قره العين وو. په غزوه بدر او د دينه پس په تمامو عزواتو كې شريك پاتي شوی دی او په بيعة الرضوان كې هم موجود وو (طبقات ابن سعد). خلافت صديقي او فاروقي كې هم په جنگونو كې شريك پاتي شوی دی. عمر فاروق رضي الله عنه دخپل خلافت په زمانه كې دی د فلسطين قاضي مقرر كړی دی عباد د حفاظو صحابه كرامو د جملي نه وو چي اصحاب صفة ته به يې د قرائت تعليم ور كولو (مسند احمد).

عمر فاروق رضي الله عنه دی په شام كې د مسلمانانو د تعليم د پاره متعين كړی وو د قرائت نه علاوه په فقه كې ورته هم مهارت حاصل وو يو ځل قتاده د عباد ملاقات ته لاړو نو ويی وئيل "وكان قد تفقها في دين الله" يعني عباد د الله په دين كې مهارت حاصل كړی وو.

وفات د دوه اويا كالو په عمر كې د هجرت په ۳۴ كال وفات شو د وفات وخت يې چي نژدي شو نو يو خوي يې ورته د وصيت كولو درخواست او كړو نو ويی فرمايل مانيع كينوى او بيا يې د دينه پس او فرمايل اى بچيه په تقدير به يقين ساتي ورته ايمان ته دي خير نشته (مسند احمد).

دده د دفن كيدو دخاي په باره كې د علماؤ دري اقوال دي. اول ابن سعد رمله مقام ليكلى دی. دويم بعضي علماؤ بيت المقدس ليكلى دی او امام بخاري فلسطين ليكلى دی. ددي دري وارو په حقيقت كې څه اختلاف نشته ځكه چي رمله په فلسطين كې يوه صوبه ده او بيت المقدس هم يوه ضلع ده دده دروايت شمير ۱۸۱ دی چي شپږ متفق عليه دي او دوه صرف بخاري نقل كړي دي.

۱۱۷-باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۷۴- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ، فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَالْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ،

رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، فَإِنْ مَتَّ فِي لَيْلَتِكَ مَتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ^١، قَالَ: فَرَدَدْتُهِنَّ لِأَسْتَذْكِرَهُ، فَقُلْتُ: آمَنْتُ بِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، فَقَالَ: قُلْ آمَنْتُ بِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، قَالَ: وَهَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى مِنْ غَيْرِ وَجْهِ عَنِ الْبَرَاءِ، وَلَا نَعْلَمُ فِي شَيْءٍ مِنَ الرِّوَايَاتِ ذِكْرَ الْوُضُوءِ إِلَّا فِي هَذَا الْحَدِيثِ^(١).

ترجمه: براء بن عازب رضي الله عنهما راوي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته اوفرمايل چي كله ته خپل دخوب خائي ته راتلل غواړي نو اول دمانځه پشان اودس اوکړه بيا په بني اړخ باندې خمله او دا دعا اولوله:

اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَالْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ

اي الله ما خپل روح تاته اوسپارلو، خپل مخ مي ستا طرف ته کړو، خپل کارونه مي تاته حواله کړل، او ستا په حفاظت کې راغلم، خوشالي خوشالي او په ويره ويره نه خوچرته ستا نه دتبتيدو خائي شته اونه ستا نه دبيچ کيدو کوم مقام شته، ما ستا په نازل کړي کتاب او ستا راليرلي نبي باندې ايمان راوړلو، بيا که چري ته په دي شپه کې مړشوی نو ستا دا مرگ به په فطرت باندې وي ستا دا دعا دي ستا اخري کلام وي (يعني ددينه پس بله څه خبره مه کوډ، راوي وايي چي ما ددي کلماتو تکرار وکړو ددي دپاره چي حفظ يي کړم نو مابه برسولک الذي ارسلت ونيل راته يي اوفرمايل بنبيک الذي ارسلت وايه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، دا حديث دبراء بن عازب نه په يو څو سندونو مروی دي مگر ددي روايت نه علاوه مونږ په هيڅ يو روايت کي دا نه دي موندلي چي داودس ذکر پکي شوي وي.

لغات: شقک، جانب، کناره والجبائت سپارل ملجاء دلجيه لجا فتح نه او سمع نه په معني دپناه اخستلو.

تشریح: فتوضاء: اودس اوکړه، دا اودس مستحب دی.

وضوءك للصلاة: په شان دهغه اودس چي ته يي دمونځ دپاره کوي اودس وکړه، دلته اعتراض دی دهغه لغوي اودس نه دکوم اطلاق چي په لاس وينځو او غرغړي کولو کيږي لکه چي دخوراک نه مخکې چي کولی شي.

^١ - اورده البخاري في الجامع الصحيح / الوضوء ٤٥ (٢٢٤). صحيح مسلم / الذكر والدعاء ١٤ (٢٤١٠). سنن ابن

ماجه / الدعاء ١٥ (٢٨٤٦) (تحفة الأشراف: ١٤٦٣). وسنن الدارمي / الاستئذان ٥١ (٢٤٢٥)

شقك الايمن: عياضي عياض وائي په بني اړخ پريوتوكې دا فائده ده چي دانسان زړه چپ طرف ته وي نو كه دى په چپ طرف خُملي نو په خوب كې به بالكل مستغرق نه وي او زيات راحت او سكون به ورته ملاؤ نشي نو په تهجدو كې به ورته پاڅيدل اسان وي او كه ددي په خلاف خُملي نو دغفلت خوب به ورباندي راشي او پاڅيدل به ورته گران شي

سوال رسول الله به په بني اړخ ولي خُملاستو دهغه زړه خوبه بيدار وو هيڅ كله به نه غافل كيدو.

جواب رسول الله په شرف والا هر كار كې بني طرف خوښولو دويم دا چي په دي كې دامت دپاره تعليم دى

اللهم اسلمت نفسي: اى الله ماتاته خپل خان سپارلى دى يعني خپل خان مي ستا تابع كړى دى ځكه چي هيڅ نفع نشي ملاويدى او هيڅ تكليف نشي لري كيدى ترخوپوري چي تا غوښتلي نه وي زه تاته سپارلى شوى يم نو اوس كه په ما هر څه حال راځي زه به په تا باندي اعتراض اونكړم

٣٥٧٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي فُدَيْكٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُؤَيْبٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْبَرَادِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: خَرَجْنَا فِي لَيْلَةٍ مَطِيرَةٍ، وَظُلْمَةٍ شَدِيدَةٍ، نَطْلُبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي لَنَا، قَالَ: فَأَذْرَكْتُهُ، فَقَالَ: قُلْ: فَلَمْ أَقُلْ شَيْئًا، ثُمَّ قَالَ: قُلْ: فَلَمْ أَقُلْ شَيْئًا، قَالَ: قُلْ، فَقُلْتُ: مَا أَقُولُ؟ قَالَ: قُلْ: "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَالْمَعُودَتَيْنِ حِينَ تُنْسِي وَتُضْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَأَبُو سَعِيدٍ الْبَرَادُ هُوَ أَسِيدُ بْنُ أَبِي أَسِيدٍ مَدَنِيٌّ. (١)

ترجمه: عبدالله بن حبيب رضي الله عنه وائي چي ماته رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل چي سحر او ماښام قل هو الله احد او معوذتين دري دري ځله لوله دا به دهر څيز نه تاته كفايت او كړي څه تكليف او څه ضرر به تاته اونه رسيږي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي او دابوسعيد براد نوم اسيد بن ابي اسيد مدني دي

لغات: المعوذتين: قل اعوذ برب الفلق، او، قل اعوذ برب الناس، تكفيك: كفي يكفي كفاية معني كافي كيدل

^١ - سنن ابی داود/الأدب ١١٠ (٥٠٨٢)، سنن النسائي/الاستعاذة (٥٢٢٠)، تحفة الأشراف (٥٢٥٠)

تشریح: دسحر او مابنام په دعاگانو کې سورة اخلاص او معوذتين هم دي ددي سورتونو په احاديثو کې ډير فضائل راغلي دي په يو روايت کې راځي چې سورة اخلاص لوستل په ثواب کې دقران د دريمي حصي سره برابر دی او په بل روايت کې راځي چې څوک روزانه دوه سوه پيري قل هو الله احد وائي نو دده دعومل نامي نه به دپنځوسو کالو گناهونه ختم کړي شي په يو بل روايت کې دي چې څوک لس پيري روزانه سورة اخلاص وائي نو دده دپاره به په جنت کې يو کور جوړ کړي شي.

همدا رنگي دمعوذتينو هم ډير فضائل راغلي دي په يو روايت کې راځي چې يو ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل نن شپه داسي ايتونه نازل شوي دي چې ددي برابر نور چرته نه

دي نازل شوي او هغه قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس دي

اول دي سورة اخلاص او وائي ځکه چې دا په منزله دحمد او ثناء دی او بيا دي معوذتين او وائي ځکه چې دا په منزله ددعا دي او دکومي دعا نه مخکې چې حمد او ثناء وي هغه زر قبليري ددي دواړو سورتونو دري دري پيري وئيل پکار دي علماء وائي چې ددعا په ادابو کې دا هم دي چې سړی دي دعا دري دري پيري وائي

يكفيك من كل شيء: يعني دا دري سورتونه دومره جامع دي چې دتمامو دعاگانو او دتمامي شپي دضرونو دختمولو دپاره كافي دي بعضي علماء وائي چې دكافي كيدو نه مراد قيام الليل دي

دعبدالله بن خبيب رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله دپلار نوم خبيب دجهيني قبيلي سره تعلق لري چې دانصارو حليف ده، او دمديني اوسيدونکی وو او صرف دري روايات ورته منقول دي، علامه برقي وائي چې دده نه صرف دوه احاديث مروی دي ليکن علامه ابن جوزي وائي چې دري روايات ورته منقول دي.

۱۱۸_باب في دُعَاءِ الضَّيْفِ

میلمه به کوربه ته څه دعا کوي

۳۵۷۶_ حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُنَيْرٍ الشَّامِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ، قَالَ: نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَبِي، فَقَرَّبَنَا إِلَيْهِ طَعَامًا فَأَكَلَ مِنْهُ، ثُمَّ أَتَى بِتَمْرٍ فَكَانَ يَأْكُلُ وَيُلْقِي النَّوَى بِأَصْبُعَيْهِ جَمَعَ السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى، قَالَ شُعْبَةُ: وَهُوَ ظَنِّي فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، وَأَلْقَى النَّوَى بَيْنَ أَصْبُعَيْنِ ثُمَّ أَتَى بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ، ثُمَّ نَاولَهُ الَّذِي

عَنْ يَمِينِهِ، قَالَ: فَقَالَ أَبِي وَأَخَذَ بِلِجَامِ دَابَّتِهِ: ادْعُ لَنَا، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ، وَاعْفِرْ لَهُمْ، وَارْحَمْهُمْ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ.^(١)

ترجمه: د عبدالله بن بسر ښه روايت دی فرمائي چي رسول کریم صلي الله عليه وسلم زما د پلار خواته تشریف راوړو او دهغه میلمه شو زما پلار ورته خوراک پیش کړو رسول کریم صلي الله عليه وسلم او خوړلو اوبیایي ورته اوبه راوړلی هغه یی هم وڅکلي او دخان نه ښي طرف والا کس ته یی ورکړي اوبیایي کجوروي او خوړلی اود کجورو زړي به یی دگوتوبه شاگانو باندي غورځول، راوي وايي چي زما پلار وویل رسول کریم صلي الله عليه وسلم د سورلی واگي ونيولي او دا دعا یی اوفرمايله: **اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ، وَاعْفِرْ لَهُمْ، وَارْحَمْهُمْ** اي الله دوي ته برکت ورکړي په هغه څيز کې کوم چي تادوي ته ورکړی دی اوبخښنه وکړي دوي ته اورحم وکړي په دوي باندي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي او ددي سند نه علاوه په نورو سندونو هم د عبدالله بن بسر رضي الله عنه نه مروی دي

د عبدالله بن بسر رضي الله عنه حالات:

نوم عبدالله د پلار نوم بسر او د ماښن قبيلې سره يي تعلق وو دده مور او پلار او ورور چي علي دی او دده خور صحماء ټولوته د رسول الله صلي الله عليه وسلم دملاقات شرف حاصل شوی دی رسول الله صلي الله عليه وسلم ددوی دپاره د عمر د اوږدوالي دعا غوښتلي ده ۵۰ روايات ورنه منقول دي چي په بخاري او مسلم کې يو يو ذکر شوي دي. اصحاب سير ليکلي دي چي دده مرگ ناڅاپي داودس په وخت کې واقع شو دده دپاره ښي کریم صلي الله عليه وسلم د عمر د اوږدوالي دپاره دعا غوښتلي وه نو ځکه يي عمر ډیر اوږد وو چي په شام يا حمص کې په ۸۸ هجري کې وفات شو او عمر يي ۹۴ کلونو ته رسيدو او د بعضو په نزد دده عمر سل کاله وو (تهذيب التهذيب).

۳۵۷۷_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ الشَّافِعِيُّ، حَدَّثَنِي أَبِي عُمَرُ بْنُ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ بِلَالَ بْنَ يَسَارٍ بْنَ زَيْدٍ مَوْلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

^١ - صحيح مسلم/الأشربة والأطعمة ۲۲ (۲۰۲۲). سنن ابی داود/الأشربة ۲۰ (۲۴۲۹) (تحفة الأشراف: ۵۲۰۵). سنن

حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَدِّي، سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " مَنْ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، وَأَتُوبُ إِلَيْهِ غُفِرَ لَهُ وَإِنْ كَانَ فَرَّ مِنَ الرَّحْفِ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ. (١)

ترجمه: بلال بن يسار: دخپل پلارنه روايت کوي فرمائي چي دخپل پلارنه مي اوريدلي دي چي حديث يي بيانول زمادنيکه نه چي هغه درسول کريم صلي الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چي فرمايل يي چاچي دا دعااوويله:

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ، وَأَتُوبُ إِلَيْهِ»

بخنه غواړم د الله تعالي نه چي ډير لوي دي او الله داسي ذات دي د چا نه علاوه چي بل حقدار د بندگۍ نشته، او هميشه ژوندي دي او تدبير کونکي دي، نو بخنه به ورته وشي اگرکه دکافرو دمقابلي نه تختيدلي وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو.

۱۱۹-باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۷۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ خُرَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ، أَنَّ رَجُلًا ضَرِيرَ الْبَصَرِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ادْعُ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَنِي، قَالَ: " إِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ وَإِنْ شِئْتَ صَبَرْتُ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ ". قَالَ: فَادْعُهُ، قَالَ: فَأَمَرَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ فَيُحْسِنَ وُضُوئَهُ وَيَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ: " اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ، مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذِهِ لِتُقْضَى لِي، اللَّهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي جَعْفَرٍ وَهُوَ الْخَطِيبِيُّ، وَعُثْمَانُ بْنُ حُنَيْفٍ هُوَ أَخُو سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ. (١)

ترجمه: عثمان بن حنيف رضي الله عنه نه روايت دي فرمائي چي يو نابينا کس د نبي کريم صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر شو او عرض يي اوکړو يوه داسي دعا راته اوبښايه

١- سنن ابی داود/ الصلاة ۲۶۱ (۱۵۱۷)

٢- سنن ابن ماجه/ الإقامة ۱۸۹ (۱۳۸۵) (تحفة الأشراف: ۹۷۶۰)

چي الله تعالي راته عافيت را کړي رسول الله ورته او فرماييل که ستا خوښه وي نو زه به يې درته او ښاييم او که خوښه دي وي صبر او کړه خکه چي دا ستا دپاره ډير فائده بند دي هغه او وويل دعا راته بيان کړي رسول الله ورته حکم او کړو چي اودس او کړه او اودس په ښه شان سره او کړه او بيا دا دعا او غواره:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ، مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، إِنِّي تَوَجَّهْتُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذِهِ لِتُقْضَى لِي، اللَّهُمَّ فَشَفِّعْهُ فِيَّ"

يعني اي الله زه ستا نه صحت غواړم او ستا د نبي محمد څوک چي نبي درحمت دي دهغه په وسيله تاته متوجه کيږم، ما ستا په واسطه پخپل دي ضرورت کي خپل رب ته توجه کړي ده تردي چي ته اي الله زما دا ضرورت پوره کړي پس اي الله ته زما په باره کي دده شفاعت قبول کړي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح غريب دي مونږ يې صرف په همدي سند پيژنو يعني د ابو جعفر په روايت او ابو جعفر خطمي دي او عثمان بن حنيف د سهل بن حنيف ورور دي.

٣٥٧٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْنٌ، حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللَّهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ. (١)

ترجمه: د عمرو بن عبسه رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي د نبي كريم صلي الله عليه وسلم نه مي اوريدلي دي الله تعالي خپل بنده ته د ټولو نه زيات د شپي په اخري حصه کي تردي کيږي نو کچري ستا نه کيدي شي چي کوم خلق د شپي په دغه حصه کي عبادت کوي نو ته هم په دي کي شامل شه او ددي خلقو د جملې نه جوړ شه (يعني تهجد او کړه).

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن صحيح غريب دي.

د عمرو بن عبسه حالات:

^١ - سنن ابی داود/ الصلاة ٢٩٩ (١٢٤٤) (تحفة الأشراف: ١٠٤٥٨)

نوم عمرو ڪنیه ابو نجیح دپلار نوم عبسه بن عامر اودمور نوم یی رمله بنت رفیعہ وو عمرو بن عبسه ابوذر غفاری رضي الله عنه مور شریک ورور وو .
 داسلام په ابتداء کې مسلمان شوی وو چي واقعه یی په پورتنی حدیث کې موجوده دطائف او فتح مکہ وغیرہ په غزواتو کې درسول الله سره شرکت کړی دی .
 دطائف په محاصره کې چي کله رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرماښل که څوک یو غشی اولي هغه ته به دجنت یوه دروازه پرانیستلی شي ددی بشارت په اوریدوسره عمرو شپاړس غشي اوویشتل .

صاحب داصابه لیکلي دي چي عمرو دخلافت عثمانی په اخر کې وفات شوی دی .
 مرویات: چونکه دنبی کریم صلي الله عليه وسلم صحبت موقعه ورته کمه ملاؤشوي وه لیکن ددی باوجود دحدیث په کتابونو کې دده نه ۴۸ روایات مروي دي تهذیب الکمال .

۳۵۸۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ بَكَّارٍ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عُقَيْرُ بْنُ مَعْدَانَ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا دَوْسٍ الْيَحْصِيَّيَّ يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عَائِدٍ الْيَحْصِيَّيَّ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ زَعَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: "إِنَّ عَبْدِي كُلَّ عَبْدِي الَّذِي يَذْكُرُنِي وَهُوَ مُلَاقٍ قِرْنَهُ يَغْنِي عِنْدَ الْقِتَالِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي، وَلَا نَعْرِفُ لِعُمَارَةَ بْنِ زَعَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثَ الْوَاحِدَ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ: وَهُوَ مُلَاقٍ قِرْنَهُ إِنَّمَا يَغْنِي عِنْدَ الْقِتَالِ، يَغْنِي أَنْ يَذْكُرَ اللَّهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ. (۱)

ترجمه: دعمارہ بن زعکرہ بیان دي درسول الله صلي الله عليه وسلم نه مي اوریدلي دي الله تعالی فرمائي زما بنده، زما کامل بنده هغه څوک دي څوک چي ما دهغه وخته پوري یادوي کله چي دي دجنگ په وخت کې دخپل دوشمن مخي ته ولاړ وي .
 امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث غریب دي مونږ یی صرف په همدې سند پیژنو او سند یی قوي نه دي او ددی یو حدیث نه علاوه دعمارہ بن زعکرہ بل کوم حدیث چي درسول الله نه یی نقل کړي وي مونږ ته معلوم نه دي، او دالله تعالی دقول "وهو ملاق قرنه" مطلب دادي چي دجنگ په وخت کې یعني په داسي وخت کې هم هغه دالله تعالی ذکر جاري ساتي .

١٢٠- باب في فضل لا حول ولا قوة إلا بالله

د " لا حول ولا قوة إلا بالله " فضيلت

٣٥٨١- حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ زَادَانَ يُحَدِّثُ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَيْبٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، أَنَّ أَبَاهُ دَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْدُمُهُ، قَالَ: فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ صَلَّيْتُ فَضَرَبَنِي بِرِجْلِهِ وَقَالَ: "أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ؟"، قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ. (١)

ترجمه : دقيس بن سعد بن عبادہ نہ روایت دي فرمائي چي زما پلار سعد بن عبادہ زہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تہ دھغوی خدمت دیارہ حوالہ کرم قیس وائی زہ دمونخ کولو نہ س ناست وم چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زما پہ خوا کي تیر شو او زما دخبرولو دیارہ بی زما نہ خپلہ خپہ اولگولہ او بیای او فرمائیل ایا دجنت پہ دروازو کي درتہ یوہ دروازہ آونہ بنایم ما او وئیل ولي نہ ضرور بی راتہ او بنایہ نو و بی فرمائیل ولا حول ولا قوة الا بالله وئیل دي امام ترمذي رحمه الله وایي دا حدیث پہ دي سند حسن صحیح غریب دي

٣٥٨٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، قَالَ: "مَا نَهَضَ مَلَكٌ مِنَ الْأَرْضِ حَتَّى قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ". (٢)

ترجمه : صفوان بن سليم وائی هیخ یوہ فرشته د "لا حول ولا قوة الا بالله" وئیلو نہ بغیر دزمکی نہ پورته نہ خیری

١٢١- باب في فضل التسبيح والتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ

د تسبیح او تهلیل او تقدیس بیان

٣٥٨٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ جِزَامٍ، وَعَبْدُ بْنُ حَمِيدٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشِيرٍ، فَقَالَ: سَمِعْتُ هَانِيَّ بْنَ عُثْمَانَ، عَنْ أُمِّهِ حَمِيْضَةَ بِنْتِ يَاسِرٍ، عَنْ جَدِّهَا يُسَيْرَةَ وَكَانَتْ مِنْ

^١ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ١٣٠ (٣٥٥) (تحفة الأشراف : ١١٠٩) . ومسند احمد (٣/٢٢٢)

^٢ - تفرد به المؤلف .

الْمُهَاجِرَاتِ، قَالَتْ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " عَلَيْكُمْ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيرِ، وَاعْقِدْنَ بِالْأَتَامِلِ فَإِنَّهُنَّ مَسْئُولَاتٌ مُسْتَنْظَقَاتٌ، وَلَا تَغْفُلْنَ فَتَنْسِينَ الرَّحْمَةَ ". قَالَ: هَذَا حَدِيثٌ إِنَّمَا نَعْرِفُهُ مِنْ حَدِيثِ هَانِي بْنِ عُثْمَانَ، وَقَدْ رَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ هَانِي بْنِ عُثْمَانَ. (١)

ترجمه: د يسيره رضي الله عنها نه روايت دی او يسيره دمهاجراتو د جملي نه ده، فرمايي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم مونږ ته وفرمائيل لارم دي په تاسو باندي تسبيح، اولاله الا الله، او سبحان الله وئيل، اودا به په گوتو شميرئ ځکه چي دگوتونه به دقيامت په ورځ تپوس کيږي اودوي به خبري کوي. او غفلت مه اختياروي ځکه نو درحمت په ویش کي به هيري کړئ شی.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا روايت مونږ صرف د هاني بن عثمان په روايت پيژنو، او محمد بن ربيعه هم دا روايت د هاني بن عثمان نه نقل کړی دی.

تشریح: په قیامت کي د انساني اعضاؤ په خبرو کولو باندي قراني متواتر نصوص شاهد دي مثلاً په سورت النور کي ارشاد الهي دي: **يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ** ٥ په کومه ورځ چي به گواهي کوی په دوی باندي ژبي ددوی اولاسونوددوی.

ابن جرير او ابن ابي حاتم دابو موسي اشعري رضي الله عنه نه روايت نقل کړي دي چي دقيامت په ورځ به الله تعالي بنده لره دحساب دپاره راطلب کړي اودده هغه کړي اعمال به دده په وړاندي حاضر کړي کوم چي دبنده او د الله تعالي په مينځ کې وي يعني حقوق الله سره تعلق لرونکي اعمال چي بنده به ورنه هم واقف وي، مومن به اقرار وکړي او عرض به وکړي چي اي زما ربه ما دا کړي وو او ما دا کړي وو، او ددينه پس به ورباندي الله تعالي پرده واچوي او معافي به ورته وکړي او گناه به يي په داسي شان سره پټه شي چي دزمکي په مخ به يي هيڅوک نشي ليدلي مگر دده نيکياني به ښکاره وي او ټول خلق به دده نيکياني ويني او پخپل مينځ کې به يي بيانوي، منافق چي کله دحساب دپاره راوغوښتلي شي او دده رب دده اعمال دده په وړاندي موجود کړي نو دي به انکار او کړي او عرض به او کړي اي زما پروردگاره ستا په عزت مي دي قسم وي چي دا کارونه مانه دي کړي فرشتو دا کارونه په ما پسي ليکلي دي، فرشتي به اوواني ايا په فلاني فلاني ځاي کې دي دا کارونه نه وو کړي منافق به اوواني درب په عزت مي دي قسم وي چي ما نه دي کړي نو پدغه وخت کې به دده په خوله باندي مهر اووهلي شي او

دده اندامونه به شهادت ورکړي ابو موسي رضي الله عنه او وئيل زما گمان دي چي دتولونه مخکې به دده بنی طرف والا ورون گواهي ورکړي او بيا ابو موسي ايت کریمه "اليوم نختم على افواههم" تلاوت کړو.

ابو يعلي او حاکم دابو سعيد خدری رضي الله عنه نه روايت بيان کړي دي او حاکم صحيح هم گنړلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم داسي فرمائيلي وو. امام احمد په صحيح سند سره او طبراني هم د عقبه بن عامر رضي الله عنه نه روايت بيان کړي دي چي نبي کریم صلي الله عليه وسلم فرمائيل په کومه ورځ چي به په خوله باندي مهر او وهلي شي نو پدغه ورځ چي به دده په هډوکو کې کوم يو دتولونه مخکې خبري کوي هغه به دده ورون وي.

امام احمد او نسائي او حاکم او بیهقي د معاويه بن جیده نه روايت بيان کړي دي او حاکم يې صحيح هم کړي ده چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل د قيامت په ورځ به پداسي حالت کې راشي چي په خولو به يې داني ختلي وي (يعني بندي به وي) نو دتولونه مخکې به دسړي ورون او ورغوي خبري کوي.

مسلم په باب دروئيت دباري تعالي کې دابو هريره رضي الله عنه نه ديو اوږد حديث په ضمن کې نقل کړي دي چي دانسان په عمل به شهادت دده ورون او دده غوښي او دده هډوکي ورکوي او داسي کس به منافق وي او په ده به دالله تعالي غضب وي.

شبهه: دلته الله تعالي او فرمائيل چي ددوی ژبي به گواهي ورکوي او په بل ايت کې يې فرمائيلي دي چي ددوی په خولو به مهر اولگوو او ددوی لاسونه او خپي به زمونږ سره خبري کوي نو په ظاهري اعتبار سره په دواړو ايتونو کې اختلاف دي.

جواب: په خوله باندي دمهر لگولو مطلب دادي چي هغوی به پخپله پخپلي ارادي سره په خوله خبري نشي کولي (يعني دخپل مرضي مطابق به په ژبو خبري نشي کولي) دا مطلب نه دي چي ددوی د ارادو نه خلاف به هم ددوی د ژبو نه کوم لفظ نه وځي.

قرطبي ليکلي دي جسماني اعضاء به دهغه کسانو خلاف شهادت ورکوي کوم چي دعمل نامو ليکلو نه منکر دي او جگړي کوي نو دداسي خلقو په خلاف به اعضاء شهادت ورکوي زه وایم ددي تفسير په بنا به دتير شوي ايت دتزلزل تعلق د عبدالله بن ابی سره وي لکه څرنگه چي دقتاده قول دي.

۱۲۲_ باب فِي الدُّعَاءِ إِذَا غَزَا

د غزا وخت کي د دعا غوښتلو بيان

7/15

۳۵۸۴_ حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْظِيُّ، أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنِ الْمُثَنَّى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا غَزَا قَالَ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ عَضْدِي، وَأَنْتَ نَصِيرِي، وَبِكَ أُقَاتِلُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَمَعْنَى قَوْلِهِ: عَضْدِي يَعْنِي عَوْنِي. (١)

: «اللهم أنت عضدي وأنت نصيري وبك أقاتل»

ترجمه: انس رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به کله غزا شروع کوله نو دا دعا به یی غوښتله یا الله ته خما متی یی او ته خما مددگار یی، او ستا په طاقت جنگیږم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او د "عضدي" معني مددگار دي.

لغات: عضد: معني متي ترڅنگلو پوري جمع عضد او اعضاء راځي.

تشریح: د دې حديث باره کې علماء وائي چي هر وخت کې الله تعالي ته متوجه کيدل پکار دي ليکن خاصکر د سختۍ په وختونو کې په کومو کې چي جنگ هم شامل دی په دې وخت کې الله تعالي طرف ته کامله توجه او کامل اعتماد پکار دی لکه چي په دې موقعه در رسول الله صلي الله عليه وسلم دا عادت شريفه وو.

۱۲۳_ باب في دُعَاءِ يَوْمِ عَرَفَةَ

د عرفې دورځي د دعا بيان

۳۵۸۵_ حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو مُسْلِمُ بْنُ عَمْرِو الْحَذَّاءُ الْمَدِينِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي حَنِيدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ، وَخَيْرُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ، وَحَمَّادُ بْنُ أَبِي حَنِيدٍ هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حَنِيدٍ، وَهُوَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ الْأَنْصَارِيُّ الْمَدَنِيُّ، وَلَيْسَ هُوَ بِالْقَوِي عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ. (١)

۱_ سنن ابی داود/الجهاد ۹۹ (۲۶۲۲) (تحفة الأشراف: ۱۲۲۷)

۲_ تفرد به المؤلف - حفة الأشراف: ۱۲۹۸

ترجمه : د عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په ټولو دعاگانو کي بهتره دعا د عرفي دورخي دعا ده او ما چي اوسه پوري د ذکر په طور څه وئيلي دي زما نه مخکي انبياؤ چي څه وئيلي دي په دي ټولو کي بهتره دعا داده " لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ " يعني الله يو دي او دهغه نه علاوه بل څوک حقدار د بندگي نشته او هيڅوک شريک ورسره نشته او هغه دپاره د تمام جهان بادشاهي ده او دهغه دپاره تمام تعريفونه دي او يقينا هغه په هر څيز قدرت لري.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي، دحماد بن ابي حميد نوم محمد بن ابي حميد دي او کنيه يي ابو ابراهيم انصاري مدني ده او دمحدثينو په نزد زيات قوي نه دي.

۱۲۴_باب

د سابقه باب متعلق يو بل باب

۳۵۸۶_ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، عَنِ الْجَزَّاحِ بْنِ الضَّحَّاكِ الْكِنْدِيِّ، عَنْ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، قَالَ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "قُلْ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ سَرِيرَتِي خَيْرًا مِنْ عَلَانِيَّتِي، وَاجْعَلْ عَلَانِيَّتِي صَالِحَةً، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ صَالِحِ مَا تُؤْتِي النَّاسَ مِنَ الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْوَلَدِ غَيْرِ الضَّالِّ وَلَا الْمُضِلِّ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ، لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي. (١)

ترجمه : د عمر بن الخطاب رضي الله عنه بيان دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته دا دعا خودلي ده او راته يي فرمايل چي وايه:

" اللَّهُمَّ اجْعَلْ سَرِيرَتِي خَيْرًا مِنْ عَلَانِيَّتِي، وَاجْعَلْ عَلَانِيَّتِي صَالِحَةً، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ صَالِحِ مَا تُؤْتِي النَّاسَ مِنَ الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْوَلَدِ غَيْرِ الضَّالِّ وَلَا الْمُضِلِّ "

يعني اي الله زما باطل زما د ظاهر نه بناسته کړي او زما ظاهر نيك کړي او خلقو ته چي ته کوم مال د بنځي او بچو په شکل کي ورکوي په هغي کي راته ښه مال را کړه چي نه پخپله گمراه وي او نه بل چالره گمراه کوي

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو او سند يي قوي نه دي.

۱۲۵- باب

د سابقه باب متعلق يوبل باب

۳۵۸۷- حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُفْيَانَ الْجَحْدَرِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَعْدَانَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَاصِمُ بْنُ كُلَيْبٍ الْجَرَمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي وَقَدْ وَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُسْرَى وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُمْنَى، وَقَبْضُ أَصَابِعِهِ وَبَسَطُ السَّبَابَةِ وَهُوَ يَقُولُ: "يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ. (۱)

ترجمه: عاصم بن کلب د خپل پلار او هغه دده د نیکه نه روایت نقل کوي چي در رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي په داسي حال کي حاضر شوم چي مونږ يي کولو او گس لاس يي په گس پتون ايسودلی وو او بني لاس يي په بني پتون ايسودلی وو او گوته يي بندي کړي وي او سبابه گوته يي نه وه راټوله کړي او دا کلمات يي ويل: "يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ" يعني اى دزړونو بدلونکيه څما زړه په خپل دين مضبوط کړي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي.

لغات: مقلب: اړونکي، ثبت: ثابت شو، کيناستو، د کرم نه معني بهادري.

تشریح: يا مقلب القلوب، اى دزړونو اړونکيه يعني دهدايت نه پس گمراهي يا دگمراهي نه پس هدايت ورکونکيه.

ثبت قلبي علي دينك زما زړه پخپل دين مضبوط کړي دا دعا به رسول الله تواضعا کوله ورته هغه خو معصوم وو او په دين باندي دهغه استقامت لازمي وو علماء وائي دي حديث کي دي خبري ته اشاره شوي ده چي اصل مقصد په دين استقامت او حسن حاتم ده او که دا دولت دچا نصيب نشي نو تمام عبادات به يي ضايع شي.

علماء وائي دقران کریم په دي ايت "ربنا لاترغ قلوبنا بعد اذهدیتنا، کي هم دي ته اشاره ده يعني اى زمونږ پروردگاره زمونږه زړونه کاره نکړي پس دهغه نه چي تا مونږ ته هدايت

رانصيب کړی دی.

۱۲۶- باب في الرقية إذا اشتكى

د بیمارۍ او تکلیف وخت کې د دم اچولو بیان

۳۵۸۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ، حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَالِمٍ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ الْبُنَانِيُّ، قَالَ: قَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ إِذَا اشْتَكَيتَ فَضَعْ يَدَكَ حَيْثُ تَشْتَكِي، وَقُلْ: "بِسْمِ اللَّهِ، أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ مِنْ وَجَعِي هَذَا، ثُمَّ ارْفَعْ يَدَكَ ثُمَّ أَعِدْ ذَلِكَ وَثَرًا". فَإِنَّ أَنْسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَنِي، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُ بِذَلِكَ. قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ سَالِمٍ هَذَا شَيْخٌ بَصْرِيٌّ. (۱)

ترجمه: د محمد بن سالم بیان دي چي مونږ ثابت البناني حديث بيان کړی دی او ماته يې وئيل: اي محمد په درد مند ځاي لاس کيده او دا کلمات وايه:

"بِسْمِ اللَّهِ، أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ مِنْ وَجَعِي هَذَا"

يعني شروع کوم په برکت د نوم د الله او دالله د عظيم قدرت او عزت په واسطه ددي درد نه خلاصی غواړم د کوم نه چي زه په تکليف یم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي او محمد بن سالم يو بصري شيخ دي.

تشریح: علماء وائي مستحب دادي چي په کوم ځاي درد وي هلته لاس رانېکلی شي او بيا ورباندي دم واچولی شي او که صرف په دم اکتفا او کړی شي او لاس رانه بنېکلی شي نو هم صحيح ده پورتنی دعا ډيره مجربه دعا ده ددي روايت نه دا هم معلومه شوه چي يو سړی پخپله هم پخپل ځان دم اچولی شي صرف بل چالره د دم دپاره تلل ضروري نه دي.

۱۲۷- باب دُعَاءُ أَمْرِ سَلَمَةَ

دام سلمه رضي الله عنها د دعا بيان

۳۵۸۹- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْأَسْوَدِ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِيهَا أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قُولِي: «اللَّهُمَّ هَذَا اسْتِقْبَالُ لَيْلِكَ وَإِذْبَارُ نَهَارِكَ وَأَصْوَاتُ دُعَائِكَ وَحُضُورُ صَلَوَاتِكَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُغْفِرَ لِي». قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا غَرِيبٌ نَعْرِفُهُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ، وَحَفْصَةُ بِنْتُ أَبِي كَثِيرٍ لَا نَعْرِفُهَا وَلَا نَعْرِفُ أَبَاهَا. (١)

ترجمه: دام سلمه رضي الله عنہا روايت دي فرماني چي رسول الله صلي الله عليه وسلم ماته دا دعا خودلي ده «اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا إِقْبَالُ لَيْلِكَ وَإِذْبَارُ نَهَارِكَ وَأَصْوَاتُ دُعَائِكَ وَحُضُورُ صَلَوَاتِكَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُغْفِرَ لِي». يعني اي الله ستا دشپي دراتلو او ستا دورخي دتلو وخت دي او ستا د يادولو داوازونو او ستا دمونخ وخت رارسيدلي دي او زه په همداسي وخت كي دخپل مغفرت دپاره تاته درخواست كوم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي او مونږ يي صرف په همدې سند پيژنو، او حفصه بنت ابي كثير مونږ نه پيژنو او نه مونږ ددي پلار پيژنو.

٣٥٩٠- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ يَزِيدَ الصُّدَائِيُّ الْبَغْدَادِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ الْقَاسِمِ بْنِ الْوَلِيدِ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا قَالَ عَبْدٌ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَطُّ مُخْلِصًا إِلَّا فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ حَتَّى تُقْضَى إِلَى الْعَرْشِ مَا اجْتَنَبَ الْكِبَائِرَ». قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهِ. (٢)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي هر کله چي يو بنده دزړه په اخلاص سره "لا اله الا الله" اوواني او دلويو گناهونو نه ځان ساتي نو دهغه دپاره به داسمان دروازي پرانيستلي شي او دا کلمه لا اله الا الله به عرش ته ځان رسوي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

٣٥٩١- حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ بَشِيرٍ، وَأَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ عِلَاقَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَتَادَةَ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ

^١ - سنن ابی داود/ الصلاة ٣٩٠ (٥٣٠) (تحفة الأشراف: ١٨٢٢٦)

^٢ - سنن النسائي/ عمل اليوم والليلة ٢٢٢ (٨٢٢) (تحفة الأشراف: ١٢٢٢٩)

الْأَخْلَاقِ، وَالْأَعْمَالِ، وَالْأَهْوَاءِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ، وَعَمَرُ زَيْدِ بْنِ عِلَاقَةَ هُوَ قُطْبَةُ
بْنِ مَالِكٍ صَاحِبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (١)

ترجمه: زید بن علاقہ رضي الله عنه دخيل تره قطبه بن مالك رضي الله عنه نه روايت كوي
چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا دعا غوښتله اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ،
وَالْأَعْمَالِ، وَالْأَهْوَاءِ يا الله جلا جلاله زه دخرابو اخلاقو خرابو اعمالو او خراب خيالونو نه په تا
باندي پناه غواړم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي او دزياد بن علاقہ د تره نوم قطبه بن
مالك دي او د نبي كريم صلي الله عليه وسلم د صحابيت شرف ورته حاصل دي.
لغات: منكرات: هر هغه فعل كوم چي د الله او رسول د مرضي خلاف وي، اخلاق: عادت،
الاهواء: خواهشات.

تشریح: "منكرات الاخلاق" يعني بد اخلاق، بد اخلاق هر هغه قول او فعل ته وئيلی شي
د كوم په ناجائز كيدو چي د اهل شرع اتفاق وي، او داخلاقونه مراد باطني اعمال دي دلته
ورنه مراد بخل او حسد او بزدلي ده او د "والاعمال" نه مراد ظاهري اعمال دي نو تمام واړه او
لوي گناهونه پكې داخل شول او الاهواء جمع دهوي ده دلغت په اعتبار خواهش ته وئيلی شي
برابره خبره ده چي نيك خواهش وي او كه بد ليكن وروسته يي بيا اطلاق په بد خواهش كې
مخصوص شوی دی كوم ته چي خواهشات نفسانيه وئيلی شي او په همدې معني په قران
مجيد كې هم استعمال شوی دی مثلاً ولاتتبع الهوي.

په دي كې به هر قسم خواهشات داخل وي برابره خبره ده چي دعقائدو سره يي تعلق وي او كه
د عباداتو سره او كه دبلي كومي نوعي سره يي تعلق وي.

د زید بن علاقہ رضي الله عنه حالات:

نوم زید دپلار نوم علاقہ د قبيله بني ثقیف سره تعلق لري په دي تابعينو كې شميرلی شوی دی
په ۱۵۳ يا ۱۵۸ كې وفات شوی دی او دده عمر پدغه وخت كې دسل كالو نه زیات وو چي
صاح سته ورنه نقل دروايت كړی وو او په ثقه راويانو كې شميرلی شوی دی.

۳۵۹۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ أَبِي

^۱ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ۱۱۰۸۸)

عُثْمَانُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ الْقَائِلُ كَذَا وَكَذَا"، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "عَجِبْتُ لَهَا فُتِحَتْ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ". قَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا تَرَ كُتُوبَهُنَّ مُنْذُ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ، وَحَجَّاجُ بْنُ أَبِي عُمَرَ هُوَ حَجَّاجُ بْنُ مَيْسَرَةَ الصَّوَّافِ، وَيُكْنَى: أَبَا الصَّلْتِ، وَهُوَ ثِقَةٌ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيثِ. (١)

ترجمه: د عبد الله بن عمر رضي الله عنهما بيان دی چي مونږ د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره مونځ کولو چي په قوم کي یو کس دا کلمات وویل "الله اکبر کبیرا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا" الله دتولونه لونی اودتولونه ډیر لونی او حمد خو خالص دالله دپاره دی ډیر زیات حمد خودالله دپاره دي اوهغه دتولو عیبونونه پاک دی سهر اوماښام ثنا دهغه دپاره ده (اوروستوبه یی دا کلمات هم وویل، رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل داسي داسي کلمات چا وویل؟ په قوم کي یو کس وویل ما وئيلي دي اي د الله رسوله، رسول الله صلي الله عليه وسلم اوفرمائیل زه ورته حیران شوم دي کلماتو ته خو د اسمان دروازي پرانستلی شوي، د عمر فاروق بیان دي د کله نه چي مي دا کلمات د رسول الله صلي الله عليه وسلم نه اوریدلي دي دهغي نه پس مي بیا چرته ندي پرینودلي امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حدیث په دي سند حسن صحیح غریب دي، حجاج بن ابوعثمان په حجاج بن میسره صواف یادیري دده کنیه ابو صلد ده او دمحدثینو په نزدتقه راوي دي.

۱۲۸- بَابُ أَيُّ الْكَلَامِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ

دالله تعالي په نزد محبوب اوزیات بهتر کلام کوم یودي

۳۵۹۳- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا الْجَرِيرِيُّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْجَسْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَهُ أَوْ أَنَّ أَبَا ذَرٍّ عَادَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ وَأَقْبِي يَا رَسُولَ

١- صحيح مسلم/المساجد ٢٤ (٦٠١)، سنن النسائي/الافتتاح ٨ (٨٨٦) (تحفة الأشراف: ٤٢٦٩)، ومسنند احمد (٢/١٣)

الله. أَيُّ الْكَلَامِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: "مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَايِكَتِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ وَبِحَمْدِهِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: دابوذر رضي الله عنه نه مرووي دي فرمائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم زما بيمار پرسى او کړه «دراوي شک دي او که داسي بي اووئيل، چي ما در رسول الله صلي الله عليه وسلم بيمار پرسى او کړه، ما عرض او کړو زما مور او پلار دي په تا باندي قربان شي اي دالله رسوله کوم يو کلام په کلامونو کي دالله ډير خوښ دي رسول الله او فرمايل هغه کلام بي ډير خوښ دي کوم چي الله تعالي دفرشتو دپاره منتخب کړي دي «او هغه دادي» "سُبْحَانَ رَبِّيَ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ وَبِحَمْدِهِ" يعني زما رب پاک دي او تمام تعريفونه خاص دهغه دپاره دي، زما رب پاک دي او هر قسم حمد دهغه دشان لائق دي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۱۲۹_ بَابُ فِي الْعَفْوِ وَالْعَافِيَةِ

په دنيا او اخرت کي دعافيت غوښتلو بيان

۳۵۹۴_ حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الرَّقَاعِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زَيْدِ الْعَقْبِيِّ، عَنْ أَبِي إِيسَى مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الدُّعَاءُ لَا يَرُدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ"، قَالُوا: فَمَاذَا نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "سَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَقَدْ زَادَ يَحْيَى بْنُ الْيَمَانِ فِي هَذَا الْحَدِيثِ هَذَا الْحَرْفَ قَالُوا: فَمَاذَا نَقُولُ؟ قَالَ: "سَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ". (١)

ترجمه: انس بن مالک رضي الله عنه وائي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل: داذان او اقامت په مينځ کي غوښتلی شوی دعا نشي واپس کيدلي (قبليږي) صحابه کرامو عرض وکړو چي دغه وخت کي مونږ دپاره څه باره کي دعا غوښتل پکار دي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل د الله تعالي نه ددنيا او اخرت بهتري غواړه. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او يحيى بن يمان په دي روايت کي دا اضافه نقل کړي ده چي صحابه کرامو عرض وکړو چي دغه وخت کي مونږ دپاره څه باره کي دعا

١ _ صحيح مسلم/الذكر والدعاء ۲۲ (۲۷۳۱) (تحفة الأشراف: ۱۱۹۲۹)

٢ _ انظر حديث رقم ۲۱۲

غوښتل پکار دي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل د الله تعالي نه د دنيا او اخرت بهتري غواړه.

لغات: لايرد: دنصر ردآ په معني داپس کولو او رد کولو لکه رد فلانا يعني فلاني لره خطا کار گرځول.

تشریح: "لايرد بين الاذان والاقامة" يعني داذان او اقامت مينځ کې که څوک دعا او غواړي نو نه به رد کيږي په يو بل روايت کې داسي راغلي دي "الدعوة لاترد بين الاذان والاقامة" يعني داذان او اقامت مينځ کې دعا نه رد کيږي په يو بل روايت کې راغلي دي الدعاء بين الاذان والاقامة يستجاب فدعوا، يعني د اذان او اقامت مينځ کې دعا قبليري نو په دي وخت کې دعا او غواړي.

په دي سلسله کې علامه قاضي ابوبکر محمد بن عبدالله المعروف بابن عربي ويلي دي چي د اذان نه پس درحمت دروازي کولويږي نو ځکه په جلتی سره دعا قبليري.

٣٥٩٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيلَانَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَعَبْدُ الرَّزَّاقِ، وَأَبُو أَحْمَدَ، وَأَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ زَيْدِ الْعَقْبِيِّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: وَهَكَذَا رَوَى أَبُو إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي مَرْزِيَمٍ الْكُوفِيِّ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ هَذَا وَهَذَا أَصَحُّ (١).

ترجمه: انس بن مالک رضي الله عنه واثي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيل: داذان او اقامت په مينځ کې غوښتلی شوی دعا نشي واپس کيدلی (قبليري).
امام ترمذي رحمه الله وايي: ابو اسحاق همداني دبریده بن ابي مریم کوفي نه او هغه دانس په واسطه د نبی کریم صلي الله عليه وسلم نه د دي پشان روايت نقل کړي دي او دا زيات صحيح روايت دي.

٣٥٩٦- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَبَقَ

الْمُفْرِدُونَ"، قَالُوا: وَمَا الْمُفْرِدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "الْمُسْتَهْكَرُونَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ، يَضَعُ الذِّكْرُ عَنْهُمْ أَلْقَالَهُمْ فَيَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِفَافًا". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمانيلى دي مفردون مخکي شو اصحابو عرض اوکړو مفردون څوک دي، يا رسول الله! رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمانيلى دالله تعالي دوييدونکي ډير ډير ذکر کوونکي خلق، او ذکر به ددوی نه ددوی بوجونه لري کړي او د قیامت په ورځ به سپک حالت کي راشي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دی.

لغات: المفردون: دضرب نه يواځي کيدونکي اوپه مزیدو کې دباب افعال نه راځي. امام نووي فرماني المفردون د "ر" په شد اوبی شده دواړه روايت شوی دی خو مشهورو عالمانو شد خوښ کړی دی.

تشریح: دا حديث د رسول الله صلي الله عليه وسلم دهغه وخت وينا ده کله چي دمکي نه مديني ته راروان وو او په حمدان غر کې موجود وو کوم چي دمديني نه يو منزل لري دی په دي وخت کې صحابه کرام په تيزی سره خپلو کورونو ته روان شول او څوک چي ورته شاته پاتي شوي وو رسول الله دهغوی نه تپوس اوکړو چي مخکې تلونکي کسان څوک دي مطلب خو بالکل ظاهر وو چي مخکې تلونکي خو هغه کسان وو څوک چي مديني ته مخکې داخل شوي وو لیکن صحابه کرام پوهه شول چي ددي سوال مطلب بل څه دی نو په دي وجه رسول الله زمونږ نه تپوس اوکړو نو په دي وخت کې رسول الله او فرمانيلى چي مخکې کيدونکي الله تعالي طرف ته هغه کسان دي څوک چي په کثرت سره دالله په یاد کې مشغول وي علماء وائي کله چي به دصحابه کرامو ذهن دنيا طرف ته تلو نو رسول الله به ورته زر داخرت ذکر کولو او دلته يي هم داسي کړي دي چي حقيقي مخکې والي طرف ته يي ددوی توجه راگرځولي ده. سوال ډير ذکر کونکي څوک دي.

جواب: دناستي پاستي پريوتو او دويني چي کومي دعاگانې په کومو وختونو کې درسول الله نه منقول دي دهغي په ونيلو سره انسان دذاکرينو په صف کې داخلېږي او همدا مضمون دعبداالله بن عباس رضي الله عنهما نه مروی دي.

په يو بل روايت کې راغلي دي چي دمونځونو نه پس ذکر او سحر او مانېام او دشپي د پريوتو نه مخکې ذکر او دويخيدو نه پس دعاگانې وئيل انسان لره په کثرتوالا کې شاملوي په دي باره کې دمجاهد قول دادی چي څوک په ناسته ولاړه او وينه او اودو کې ذکر کوي دی په کثرت

سره ذکر کونکو کي شامل ٿيڻي

۳۵۹۷- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَأَنْ أَقُولَ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمہ: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي په ٽول ڪائنات کي چي نمر ورباندي راخيڙي ماته دا ڪلمات زيات خوبس دي "سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ" الله تعالى پاڪ دي او دتعريف حقدار دي او دهغه نه علاوه بل هيڄوڪ لائق دبندي نشته او الله تعالى دهر چانه لوي دي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۳۵۹۸- حَدَّثَنَا حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُبَيْرٍ، عَنْ سَعْدَانَ الْقُتَيْبِيِّ، عَنْ أَبِي مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مُدَلَّةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ: الصَّائِمُ حَتَّى يُفْطِرَ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللَّهُ فَوْقَ الْغَمَامِ، وَيَفْتَحُ لَهَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ، وَيَقُولُ الرَّبُّ: وَعِزَّتِي لَا أَنْصُرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ، وَسَعْدَانُ الْقُتَيْبِيُّ هُوَ سَعْدَانُ بْنُ بَشِيرٍ، وَقَدْ رَوَى عَنْهُ عِيْسَى بْنُ يُونُسَ، وَأَبُو عَاصِمٍ، وَغَيْرُ وَاحِدٍ مِنْ كِبَارِ أَهْلِ الْحَدِيثِ، وَأَبُو مُجَاهِدٍ هُوَ سَعْدُ الطَّائِي، وَأَبُو مُدَلَّةَ هُوَ مَوْلَى أَمْرِ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ، وَإِنَّمَا نَعْرِفُهُ بِهَذَا الْحَدِيثِ، وَيُزَوَّى عَنْهُ هَذَا الْحَدِيثُ أَكْثَرُ مِنْ هَذَا وَأَطْوَل. (١)

ترجمہ: دابوهريره رضي الله عنه نه مروي دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلى دي دري قسمه خلق داسي دي چي دعا يي نه رد ڪيڙي، يو روڙه دار دي چي روڙي يي ڇو پوري نه ڏي ماته ڪري، دويم انصاف دار بادشاه دي، او دريم مظلوم دي دده دعا الله تعالى د وريڄو دپاسه پورته ڇيڙوي او دده ددعا دپاره داسمان دروازي پرانيستل ڪيڙي او رب اواز کوي، زما دي پخپل عزت قسم وي زه به ستا مددگار شم اڳر ڪه ڇه موده پس ولي نه وي.

۱ - صحيح مسلم/الذكر والدعاء ۱۰ (۲۶۹۵) (تحفة الأشراف: ۱۲۵۱۱)

۲ - سنن ابن ماجه/الصيام ۲۸ (۱۷۵۲) (تحفة الأشراف: ۱۵۲۵۷)، و مسند احمد (۲/۲۰) ۲۰۵۳، ۲۲۵، ۲۷۷

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او د سعدان قبي نوم سعدان بن بشر دي عيسي بن يونس دده نه روايت نقل كوي او ابو عاصم او ثور لويو محدثينو دده نه نقل دروايت كړي دي او د ابو مجاهد نه مراد سعد طائي دي او ابو مدله دام المؤمنين عائشه رضي الله عنها ازاد كړي غلام دي مونږ يي صرف په همدې حديث پيژنو او همدا حديث دهغه نه ددي حديث نه زيات مكمل او اوږد منقول دي.

٣٥٩٩- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه بيان دي فرماني چي رسول الله سلي الله عليه وسلم دا دعا اولوستله:

"اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْمًا، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ حَالِ أَهْلِ النَّارِ"

يعني اي الله ماته په هغه علم نفع راكړي كوم چي تا ماته خودلي دي او ماته هغه علم راكړي كوم چي ماته فائده راكوي او زما علم زيات كړي او په هر حال كي د الله تعالي دپاره تعريف دي او زه د جهنميانو د حال نه په الله پناه غواړم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند حسن غريب دي.

تشرېح: بعضي علماء وائي چي الله تعالي دهېچا دپاره دهېڅ څيز دزياتولو حكم نه دي كړي علاوه د علم نه چي په دي كې يي دزياتولو حكم كړي دي. او په يو روايت كې ورسره دا الفاظ هم دي واعوذ بالله من حال النار.

د علم په فضائلو كي قراني نصوص په كثر سره وارد دي چي دمفسرينو دا قوالو په رنډا كي يي تاسو ته پيش كوو:

قال الله تعالى: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾ [الزمر: ٩].

ارشاد دي اي پيغمبره، اووايه ايا عالمان اوبي علمه سره برابر دي (يعني نه دي برابر). دلته استفهام انكاري دي چي دا دواړه ډلي برابري نشي كيدې يوه ډله دالله پيژندونكو ده

١- سنن ابن ماجه/المقدمة ٢٣ (٢٥١)، والدعاء (٢٨٢٢) (تحفة الأشراف: ١٣٥٦)

اودوی هغه کسان دي څوک چي دالله جلالي او جمالي صفات مني او دهغه د عذاب نه یریري او درحمت امید يي کوي دویمه هغه ډله ده چي په هیڅ نه پوهیږي او نه يي مني دلته دا سوال دی چي ایا دا دواړه په مرتبه کې برابر کیدی شي نو جواب په نفی کې دی چي نه د بعضي اهل علمو قول دی چي دا خو تا کیدی جمله ده لیکن په طور د تنبییه ده یعني لکه څنگه چي عالم او جاهل برابر نشي کیدی نو همدارنگي فرمانبردار او نافرمان هم برابر نشي کیدی.

علامه قرطبي لیکلي دي په دي ایت کې هغه علماء مراد دي څوک چي دپوهیدو باوجود عمل هم کوي او څوک چي پوهیږي خو عمل نه کوي په بعضي روایتونو کې راځي دالذین یعملون نه مراد عمار بن یاسر رضي الله عنه دی او دالذین لا یعلمون نه مراد ابو حذیفه مخزومي دی.

وقال الله تعالى: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾ [المجادلة: ۱۱].

ارشاد دی: الله تعالی دایماندارو او بیا په ایماندارو کې دهغه چاچي علم دین ورکړی شوی وي درجی ډیری اوچتوي.

په دي ایت کې داهل علمو نه مراد باعمله علماء دي یعني الله تعالی باعمله علماؤ ته هغه درجات ورکوي کوم چي جاهلانو ته نه ورکوي ځکه چي یو طرف ته خو عالم ته دهغه اجر ملاویږي دویم ورته هغه اجر ملاویږي چاته چي ده څه خودلي وي او هغه ورباندې عمل کوي. دحسن بصري قول دی چي عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دا ایت اولوستلو او ویی فرمائیل ای خلقو دا زده کړی دا ایت تاسو ته دعلم ترغیب درکوي او تاسو ته دا ښایي چي مومن عالم دجاهل نه ډیري درجي اوچت دی ځکه چي علم دتمامو عباداتو بنیاد دی او باقي هر څه فروع دي همدا وجه ده چي په قران مجید کې بار بار دپته توجه ورکړی شوي ده.

وقال تعالى: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ [فاطر: ۲۸].

ارشاد دی، دالله بنده گانو کې دهغه نه هغه کسان ډیر ویریري، څوک چي عالمان دي. په دي ایت کې دعلماء نه مراد هغه کسان دي څوک چي دالله تعالی په ذات او صفاتو کماحقه علم لري او په مخلوقاتو کې دتصرفاتو او احساناتو او انعاماتو معلومات لري ددي ایت باره کې دشعبي او مجاهد قول دی العالم من خاف الله، یعني عالم هغه چاته وئیلی شي څوک چي دالله نه یریري، دربیع بن انس قول دی من لم یخش الله فلیس بعالم، یعني څوک چي دالله نه نه یریري هغه عالم نه دی، دشیخ شهاب الدین سحروردي قول دی په دي ایت کې دي خبري ته اشاره ده چي په چا کې خشیت الهي نه وي هغه عالم نه دی.

دحسن بصري قول دی چي عالم هغه څوک دی څوک چي دخلوت او جلوت په دواړو حالتونو کې دالله نه یریري او چي کوم څیز ته الله تعالی ترغیب ورکړی وي هغه يي خوښ وي او دکوم څیز نه چي دالله تعالی نفرت وي دهغي نه نفرت کوي په قران کریم کې نور هم داسي ډیر ایتونه

راغلي دي چي يو خو پکي لاندې ذکر کولی شي

۱۳۰- باب مَا جَاءَ أَنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ

د الله دپاره په زمكه كي گرځيدونكي فرشتي دي

۳۶۰۰- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَوْ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ فَضُلًا عَنْ كُتَابِ النَّاسِ، فَإِذَا وَجَدُوا أَقْوَامًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا: هَلُّوْا إِلَى بُغْيَتِكُمْ، فَيَجِئُونَ فَيُحْفُونَ بِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ اللَّهُ: عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تَرَكْتُمْ عِبَادِي يَصْنَعُونَ؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ يَحْمَدُونَكَ، وَيُسَبِّحُونَكَ، وَيَذْكُرُونَكَ، قَالَ: فَيَقُولُ: فَهَلْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ: لَا، قَالَ: فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي؟ قَالَ: فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْكَ لَكَانُوا أَشَدَّ تَحِييدًا، وَأَشَدَّ تَمَجِيدًا، وَأَشَدَّ لَكَ ذِكْرًا، قَالَ: فَيَقُولُ: وَأَيُّ شَيْءٍ يَطْلُبُونَ؟ قَالَ: فَيَقُولُونَ: يَطْلُبُونَ الْجَنَّةَ، قَالَ: فَيَقُولُ: وَهَلْ رَأَوْهَا؟ قَالَ: فَيَقُولُونَ: لَا، قَالَ: فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ قَالَ: فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا لَهَا أَشَدَّ طَلَبًا، وَأَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا، قَالَ: فَيَقُولُ: فَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَتَعَوَّذُونَ؟ قَالُوا: يَتَعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ، قَالَ: فَيَقُولُ: هَلْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَا، فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا مِنْهَا أَشَدَّ هَرَبًا، وَأَشَدَّ مِنْهَا خَوْفًا، وَأَشَدَّ مِنْهَا تَعَوُّذًا، قَالَ: فَيَقُولُ: فَإِنِّي أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ، فَيَقُولُونَ: إِنَّ فِيهِمْ فُلَانًا الْخَطَاءَ لَمْ يُرِدْهُمْ إِنَّمَا جَاءَهُمْ لِحَاجَةٍ، فَيَقُولُ: هُمْ الْقَوْمُ لَا يَشْقَى لَهُمْ جَلِيسٌ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَقَدْ رَوَى عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ. (۱)

ترجمه: د ابوهريره رضي الله عنه يا ابو سعيد خدرې رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: دالله تعالي دفرشتو يوه ډله داسی ده چي په کوڅو کې گرزي مگر د خلقو د لتونکو نه علاوه، ذاکرين لتوي چي چرته دذاکرينو ډله اوويني نو خپلو ملگروته اواز ورکړي رامنډه کړي تاسو چي یی لتوي دادي دلته دي، نو فرشتی یی په خپلو وزرو کې پټ کړي تراسمانه پوری (بیاچي دوی واپس شي) نو الله تعالي تری تپوس اوکړي څما بندگانو څه کول؟ هغوی اوواني هغوی ستا لنا وئيله، اوستا لوني یی بیانوله اوستا حمد یی وئیلو اوستا عظمت یی بیانولو الله تعالي ورته وواني ایا دوی زه لیدلی یم، رسول الله

او فرمائيل فرشتي به او وايي که ته يي ليدلي وي نو ستا عظمت او حمد و ثنا به يي نور هم ډير ډير بيانول الله تعالي ورته او وائي ځما بندگان مانه څه غواړي فرشتي او وائي هغوي تانه جنت غواړي الله تعالي او فرمائي ايا دوي جنت ليدلي دي فرشتي ووايي نه ، رسول الله او فرمائيل فرشتي به او وايي که يي ليدلي وي نو ددي د حاصلولو حرص به يي نور هم زيات شوي وو او ددي په طلب کې به يي نور هم کوشش کړي وو ، رسول الله او فرمائيل الله تعالي به او وايي ځما بندگان د څه نه پناه غواړي فرشتي او وائي دا ور نه پناه غواړي الله تعالي او فرمائيل ايا دوي دا اور ليدلي دي . فرشتي او وائي نه والله نه يي دي ليدلي الله تعالي او فرمائي که يي ليدلي يي وي نو څه حال به يي وو فرشتي او وائي که ليدلي يي وي نو ډير زيات به تري تښتيدل ، او ويره به يي ترينه ډيره زياته شوي وه او ډيره ډيره پناه يي ور نه غوښتلي وه ، رسول الله او فرمائيل الله تعالي به او وايي زه تاسو گواه کوم چي ما دوي اوبخښل فرشتي به او وايي يا الله په دي مجلس کې فلاني هم دي هغه ددوي ملگري نه دي څه کار پسې راغلي دي الله تعالي او فرمائي دا دداسي خلقو مجلس دي چي دوي سره ناست بنده محروم نشي پاتې کيدی .

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي اود ابو هريره رضي الله عنه نه په نورو سندونو هم مروی دی .

لغات: لا يشقي: نه بدبخته کيږي.

تشریح: "الله تعالي د فرشتو نه بار بار سوال کوي ايا الله تعالي د بندگانو د حالاتو نه واقف نه دی؟

جواب: د فرشتو نه دا سوال په طور د الزام دی ځکه چي کله الله تعالي د انسانانو پيدا کولو فيصله او کړه نو فرشتو اعتراض کړی وو چي انسانان به په زمکه کې فسادونه خوروي او ويني به تويوي او په مونږ کې دا خصلت موجود دی چي "ونحن نُسبح بحمدك ونقدس لك". خلاصه داده چي په فرشتو باندې د بني ادم فضيلت ظاهرول ددي سوالاتو مقصود دی او هغه دادي چي په چا باندې تاسو اعتراض کړی وو هغوي څنگه زما په عبادت کې مشغول دي چي اوس يي پخپله تاسو گواهي ورکوي.

هل راوها: ايا دوي جنت ليدلي دي د دينه معلومېږي چي جنت پيدا کړي شوي دي لکه چي د اهل سنت والجماعت عقیده ده په بخاري کې ددي سوال جواب هم مذکور دی چي انسان که جنت ليدلي وي نو څه حال به يي وو ددي جواب يي دا کړی دی چي نور زيات شوق او رغبت به يي کړی وو ليکن د مسلم روايت کې صرف دا سوال مذکور دی او جواب نشته محدثينو ددي دا وجه بيان کړي ده چي په بخاري کې د نفس سوال دپاره جواب دی نو په دي وجه جواب ته ضرورت پېښ شو او په مسلم کې سوال د تعجب دپاره دی نو جواب کولو ته ضرورت پاتې نشو.

لايشقي بهم جليسهم: يعني دذاكرينو په مجلس کې ناست کس هم دفلاح او سعادت نه نه محروم کېږي. ديوعارف قول دی سړي لره پکار دي چي پخپله دالله په ياد کې مشغول اوسي او که داسي نشي کولی نو دهغه خلقو صحبت دي اختيار کړي څوک چي دالله تعالي په ذکر کې مشغول وي دا هم دسړي دپاره دسعادت ذريعه جوړېدی شي او ددي په سبب لوړو مرتبو ته رسېدی شي.

۱۳۱- باب فَضْلِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

ذ " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ " فضيلت

۳۶۰۱- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَخْمَرُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ الْغَازِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَكْثَرُ مِنْ قَوْلٍ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، فَإِنَّهَا كُنْتُ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ قَالَ مَكْحُولٌ: فَمَنْ قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا مَنْجَا مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ كَشَفَ عَنْهُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الضَّرِّ أَذْنَاهُنَّ الْفَقْرُ ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، مَكْحُولٌ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي دا كلمات " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ " په كثره سره لولئ ځكه چي دا دجنت په خزانو كي يوه خزانه ده، دمكحول قول دي چاچي " لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا مَنْجَا مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ " اووئيل الله تعالي به دده نه اويا قسمه ضررونه دفع كړي په كومو كي چي كم تري درجي والا ضرر فقر او محتاجي ده.

امام ترمذي رحمه الله وايي: ددي روايت سند متصل نه دي دمكحول سماع دابوهريره رضي الله عنه نه ثابت نه ده.

۳۶۰۲- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي، وَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا ". قَالَ أَبُو عِيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ

صحيح. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي دهر يو نبي دپاره يوه مقبوله دعا وي مگر ما خپله دعا دخپل امت دشفاعت دپاره محفوظه ساتلي ده او ددي دعا فائده به انشاء الله دامت هر هغه کس ته حاصليري چاچي دمرگ نه مخکي دالله تعالي سره هيڅ قسم شريک مقرر کړي نه وي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

۱۳۲_ باب في حُسن الظن بالله عز وجل

په الله تعالي باندې دښه کمان کولو بيان

۳۶۰۳_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: "أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ حِينَ يَذْكُرُنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَأٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ شِبْرًا اقْتَرَبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا، وَإِنْ اقْتَرَبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا اقْتَرَبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي يَنْشِي أَيْتُهُ هَرَوَلَةً". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَيُرْوَى عَنِ الْأَعْمَشِ فِي تَفْسِيرِهِ هَذَا الْحَدِيثُ: مَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شِبْرًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا يَعْنِي بِالْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ، وَهَكَذَا فَسَّرَ بَعْضُ أَهْلِ الْعِلْمِ هَذَا الْحَدِيثَ، قَالُوا: إِنَّمَا مَعْنَاهُ يَقُولُ: إِذَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ الْعَبْدُ بِطَاعَتِي وَمَا أَمَرْتُ أُسْرِعُ إِلَيْهِ بِمَغْفِرَتِي وَرَحْمَتِي. (١)

ترجمه : دابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمائيلي چي دالله تعالي ارشاد دی څه خپل بنده سره دهغه دگمان موافق معامله کوم او هغه چي چرته هم ما يادوي څه هغه سره يم ، او که ما په گنډه کې يادوي نو زه يې دهغی نه په بهتره گنډه کې (يعني دفرشتو په ډله کې) يادوم کله چي يو بنده زما دقرب حاصلولو کوشش کوي نو چي هغه يو لويشت رانژدي شي زه يو لاس ورنژدي شم او چي هغه يو لاس رانژدي شي زه يو گز نژدي شم

١ _ صحيح مسلم/الإيمان ٨٦ (١٩٨) . سنن ابن ماجه/الزهد ٢٤ (٢٢٠٤) (تحفة الأشراف : ١٢٥١٢) . و مسند احمد

(٢/٢٤٥) . ٢/٢١٢ . ٢/٢٨١ . ٢/٢٩٦ . ٢/٣٠٩ . ٢/٣٢٦ . ٢/٣٣٠ . ٢/٣٨٦ . ٢/٣٨٤ . و سنن الدارمي/الرقائق ٨٥ (٢٨٢٤) . ٢/٢٨٢٨

٢ _ اوردته البخاري في الجامع الصحيح /التوحيد ١٥ (٤٢٠٥) . و ٢٥ (٤٥٠٥) . صحيح مسلم/الذكر والدعاء ٦ (٢٦٤٥) .

سنن ابن ماجه/الأدب ٥٨ (٢٨٢٢) (تحفة الأشراف : ١٢٥٠٥) (وراجع ماتقدم عند المؤلف في الزهد (برقم ٢٢٨٨)

او چي بنده ماته راروان وي زه په منډه ورشم (بخاري) يعني بنده چي دنزدي كيدو څومره كوشش كوي زه دهغي نه زياته كاميابي وركوم.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي، ددي حديث په تفسير كې داعمش نه مروي دي الله تعالي چي فرمايلي دي "مَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شَبْرًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا" څوك چي ماته يو گز راوړاندي كيږي زه هغه ته يو لاس ورننږدي كيږم ددي مطلب دادي چي زه هغه سره درحمت او مغفرت معامله كوم، او دا رنگي بعضي اهل علمو ددي روايت دا تفسير كړي دي چي ددينه مراد دادي كله چي بنده زما په اطاعت او مامراتو عمل او كړي او ماته نژدي كيدل غواړي نو زه دخپل رحمت او مغفرت سره دهغه طرف ته په منډه ورځم.

لغات: شبرا: شبر شبرا دنصر او ضرب نه په معني دناب كولو دي په بالنبت سره او جمع يي ابشار ده.

الذراع: ذراع معني څنگل داوږو نه واخله دمينځني گوتي دسره پوري جمع يي اذرع او ذرعان ده.

باعاً: باع ددواړو لاسونو دغزولو په مقدار تقريبا دشپږو پټو پوري فاصلي ته وئيلي شي هرولة: هرولة معني تيزرفتاري اومنده

تشریح: "په دي حديث كې الله تعالي باندي حسن ظن كولو ته ترغيث وركولى شي لكه څرنگه چي په الله تعالي دبنده گمان وي هم هغه شان معامله به ورسره كوي مثلاً دچاپه الله دا گمان وي چي الله تعالي معافي كونكى دى نو اميد دى چي معافي به ورته او كړي او كه دچا په الله دا گمان وي چي الله تعالي سخت عذاب ضرور وركوي نو كيدى شي چي دده سره دده دگمان مطابق معامله او كړي بعضي علماء وائي په پورتنې حديث كې دي خبري ته ترغيث دى چي دالله تعالي درحمت او كرم اميد دهغه د عذاب په خوف باندي غالب كول پكار دي، په يو روايت كې راغلي دي دقيامت په ورځ چي به كله ديو سړي په حق كې دجهنم فيصله كولى شي نو دى به داسي وائي چي اى الله ماڅوپه تا باندي ښه گمان لرلو الله تعالي به ورته او وائي ورشى او دى واپس راولى يقينا چي زه دبنده سره دهغه دگمان مطابق فيصله كوم.

وانا معه حين يذكرنى، مطلب دادي چي كله به بنده الله يادوي نو الله تعالي ورته هم متوجه كيږي او مدد او نصرت ورسره كوي خو په دي شرط چي الله په اخلاص يادوي.

"اذا تقرب العبد الى شبرا تقربت اليه ذراعاً" يعني كله چي بنده زما طرف ته يوه لويشت رانږدي كيږي نو زه هغه ته دگز په مقدار ورننږدي كيږم الله ته دبنده دنزدي كيدو مطلب دادي چي كله بنده دالله اطاعت شروع كړي مطلب دادي چي معمولي عبادت كوي نو الله تعالي زيات اجر وركوي او بيا چي ددينه عبادت لږ زيات كړي نو الله تعالي اجر وركول هم زيات

کري، الخ.

خلاصه داده چي الله تعالى دبنده په لږ شان توبي باندې هغه ته ډيره توجه ورکوي نو په دې وجه په بنده باندې لږم دي چي الله تعالى ته هر وخت متوجه وي او که داسي اونکړو نو مونږ به چاته لږ شو او چاته به اوږاړو.

وَرَوِيَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ: فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ سُورَةُ الْبَقَرَةِ آيَةُ ١٥٢ قَالَ: أَذْكُرُونِي بِطَاعَتِي أَذْكُرْكُمْ بِمَغْفِرَتِي. حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى، وَعَمْرُو بْنُ هَاشِمٍ الرَّمْلِيُّ، عَنِ ابْنِ لَهْيَعَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ بِهَذَا. (١)

ترجمه: او بعضي راويانو د سعيد بن جبیر نه نقل کړي دي چي هغه ددې ایت " فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ " په تفسیر کي وئيلي دي یاد کړئ مالره په طاعت سره نو یاد به کړم تاسو لره په مغفرت سره عطاء بن یسار هم پخپل سند د سعيد بن جبیر نه د مذکور روایت هم معني مضمون نقل کړي دي.

۱۳۳_ باب فِي الْإِسْتِعَاذَةِ

په الله باندې د پناه غوښتلو بيان

٣٦٠٤_ حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَاسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، اسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَاسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ صَحِيحٌ. (١)

ترجمه: د ابو هريره رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: " اسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَاسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، اسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَاسْتَعِذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ "

¹ _ اورده البخاري في الجامع الصحيح / التوحيد ١٥ (٤٢٠٥) . و ٢٥ (٤٥٠٥) . صحيح مسلم / الذكر والدعاء ٦ (٢٦٤٥) .

سنن ابن ماجه / الأدب ٥٨ (٢٨٢٢) (تحفة الأشراف: ١٢٥٠٥) (وراجع ماتقدم عند المؤلف في الزهد (برقم ٢٢٨٨)

² _ سنن النسائي / عمل اليوم والليلة ١٩٢ (٥٩٠) . و مسند احمد (٢/٢٩٠) (تحفة الأشراف: ١٢٤٥٢)

پناهي او غواړي په الله باندې د جهنم د عذاب نه او پناه او غواړي په الله باندې د قبر د عذاب نه،
پناه او غواړي په الله د مسيح د جال د فتنې نه، او پناه او غواړي په الله باندې د ژوند او مړي
د فتنې نه.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن صحيح دي.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي
صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ قَالَ حِينَ يُنْسَى ثَلَاثَ
مَرَّاتٍ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ يَضُرَّهُ حُمَةٌ تِلْكَ اللَّيْلَةَ". قَالَ سُهَيْلٌ: فَكَانَ
أَهْلُنَا تَعْلَمُوهَا فَكَانُوا يَقُولُونَهَا كُلَّ لَيْلَةٍ، فَلِدِغَتْ جَارِيَةٌ مِنْهُمْ، فَلَمْ تَجِدْ لَهَا وَجَعًا. قَالَ أَبُو عِيْسَى:
هَذَا حَسَنٌ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ هَذَا الْحَدِيثُ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَغَيْرُ وَاحِدٍ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ سُهَيْلٍ وَلَمْ
يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. (١)

ترجمه: د ابوهريره رضي الله عنه نه دا هم روايت دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم
فرمايلي دي: څوک چې ما بنام وخت کي دري پيري دا کلمات اووايي:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ "

(ترجمه) زه د الله د کلمات تامه په ذريعه دهغه په پناه کې راحم مخلوق د شر نه. نو پدغه شپه
ورته تبه تکليف ونه رسولی شي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي او امام مالک دا حديث د سهيل بن ابي صالح نه
نقل کړي دي او هغه دخپل پلار نه د ابوهريره په واسطه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه، او
عبيدالله بن عمرو وغيره راويانو دا حديث د سهيل نه نقل کړي دي مگر دوی پخپل سند کي
د ابوهريره واسطه نه ده ذکر کړي.

لغات: التامات: کامل پوره، تم تماما معني پوره کيدل.

تشریح: همدا روايت په بعضي کتابونو د حديث کې داسي دي: ان رجلا من اسلم قال: ما نمت

هذه الليلة فقال له رسول الله صلي الله عليه وسلم من اي شيء؟ قال لدغتنى عقرب.

التامات: په دي کلام کې هيڅ قسم عيب او نقصان نشته لکه د انسانانو په کلام کې چي وي.

په مذکوره روايت کې راغلي دي څوک چې په ماښام کې دا کلمات دري پيري او وائي نو په دي شپه به يې هيڅ زهريله څيز اونه چيچي او نه به ورته ضرر اورسوي په يوبل روايت کې هم دي چې څوک د سحر په وخت کې دا کلمات اولولي نو ټوله ورځ به دهريله ځناورو نه په حفاظت کې وي.

علامه قطب الدين دمفضل بن يسار نه روايت نقل کوي چې څوک دا کلمات لولي نو دده دپاره اويازره فرشتي مغفرت غواړي او که ددي دعا ونيو نه پس مړ شي نو شهيد به مړ شي.

۱۳۴- بَابُ مِنْ أَدْعِيَةِ النَّبِيِّ ﷺ

درسول الله صلي الله عليه وسلم غوښتلي دعا کاني

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا وَكِيعٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو فَضَالَةَ الْفَرَجُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْقُبَيْرِيِّ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: دُعَاءُ حَفِظْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أَدْعُهُ: "اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَكْثَرَ شُكْرَكَ وَأَكْثَرَ ذِكْرَكَ وَأَتَّبِعْ نَصِيحَتَكَ وَأَحْفَظْ وَصِيَّتَكَ". هَذَا غَرِيبٌ.

(۱)

ترجمه: دابوهريره رضي الله عنه نه مروی دي فرماي چې ما درسول الله صلي الله عليه وسلم نه يوه دعا ياده کړي ده چې ما په هيڅ کله نه پريخودله او هغه دعا داده:

"اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَكْثَرَ شُكْرَكَ وَأَكْثَرَ ذِكْرَكَ وَأَتَّبِعْ نَصِيحَتَكَ وَأَحْفَظْ وَصِيَّتَكَ"

يعني اي الله ماته توفيق راکړي چې ستا شکر اداء کړم او دا توفيق راکړي چې زيات نه زيات ذکر دي او کړم او ستا دنصيحت تابعداري او کړم، او ستا وصيت ياد اوساتم. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي.

۱۳۵- بَابُ اسْتِجَابَةِ الدُّعَاءِ فِي غَيْرِ قَطِيعَةِ رَحِمٍ

د صلح رحمی قطع کولو نه علاوه د بل هر قسم دعا د قبولیدو بیان

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ هُوَ ابْنُ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ رَجُلٍ يَدْعُو اللَّهَ بِدُعَائٍ إِلَّا اسْتُجِيبَ لَهُ،

فَإِمَّا أَنْ يُعَجَّلَ لَهُ فِي الدُّنْيَا، وَإِمَّا أَنْ يُدْخَرَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ، وَإِمَّا أَنْ يُكَفَّرَ عَنْهُ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدَرِ مَا دَعَا، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِلْمٍ، أَوْ قَطِيعَةٍ رَحِيمٍ، أَوْ يَسْتَعْجِلُ"، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْتَعْجِلُ؟ قَالَ: "يَقُولُ: دَعَوْتُ رَبِّي فَمَا اسْتَجَابَ لِي". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهُ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمائيلي دي هيڅ يو مسلمان داسي نشته چي د الله تعالي نه څه حاجت او غواړي او هغه يي ورته ورنکړي مگر دده دعا به قبلوي، يابه يي په تعجيل سره په دنيا کي قبوله کړي، او يا به يي په اخرت کي دده دپاره ذخيره کړي، او يا به دده ددعا په مقدار دده گناهونه اوبخي مگر ترڅو چي دگناه د کوم کار دپاره دعا ونه غواړي، او صله رحمي قطع کولو دپاره دعا ونه غواړي، او تادي اونه کړي، صحابه کرامو عرض وکړو د تادي کولو نه څه مراد دي؟ رسول الله او فرمائيل چي دا اونه وائي مادخپل رب نه سوال کړی وو خو قبول يي نه کړو. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دی.

لغات: قطعية: درشته دارى نه کت کيدل صله رحمي قطع کول يستعجل دباب استفعال نه په معني دجلتي کولو.

تشریح: مطلب دادی چي انسان دجلدبازی او مایوسی په وجه دعا کول پرېږدي داسي کول نه دي پکار انسان دي په دي خبره یقین اوساتي چي زما دعا به ضرور قبلېږي مگر دا ممکن ده چي کله کله انسان په ډیر اخلاص او اضطراب سره دعا غواړي او دده دا اخلاص دالله تعالي ډیر خوښ شي نو په دي وجه دده دعا په قبولیت کې تاخیر اوشي او دبعضو خلقو ددعاگانو تسلسل ددوی دترقی سبب وی نو ځکه الله تعالي ددوی دعا زر نه قبلوي ددي دپاره چي دوی ددي عظیم نعمت نه محروم نشي.

په جلدبازی کې خو یو نقصان دادی چي بیا انسان دعا کول پرېږدي او دویم نقصان دادی چي ناامیده شي دریم نقصان دادی انسان دا گمان او کړي گني اوس زما ددعا دقبولیت وخت لاته دی راغلی علامه تورېشتي وائي په دعا کې دجلد بازی نه کار اخستل نه دي پکار ځکه چي دا خوا الله تعالي ته معلومه ده چي کله به دده دعا قبلوي او کله يي نه قبلوي (روضة).

حَدَّثَنَا يَحْيَى، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَا مِنْ عَبْدٍ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَقًّا يَبْدُو إِطْعُهُ يَسْأَلُ اللَّهَ

مَسْأَلَةٌ إِلَّا آتَاهَا إِيَّاهُ مَا لَمْ يَعْجَلْ"، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ عَجَلْتُهُ؟ قَالَ: "يَقُولُ: قَدْ سَأَلْتُ وَسَأَلْتُ وَلَمْ أُعْطَ شَيْئًا".

وَرَوَى هَذَا الْحَدِيثَ الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي". (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلى دي: هيڅ بنده داسي نشته چي الله تعالى ته په داسي شان لاس پورته کړي چي ترخونه يي ښکاره شي اود الله نه سوال وکړي مگر الله تعالى يي ضرور ورته ورکوي ترڅو چي بيره اونه کړي اصحابو عرض اوکړو يا رسول الله دبيري څه مطلب رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمايل: دهر مسلمان دعا قبليري ترڅو چي تادي اونه کړي چي دا اونه وائي مادخپل رب نه سوال کړي وو خو قبول يي نه کړو، مادخپل رب نه سوال کړي وو خو قبول يي نه کړو. امام ترمذي رحمه الله وايي: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلى دي: په تاسو کي د هر يو کس سوال به قبليري خو تادي ونکړي، چي دا اونه وائي مادخپل رب نه سوال کړي وو خو قبول يي نه کړو.

لغات: قطعية: درشته دارى نه کټ کيدل صله رحمي قطع کول يستعجل دباب استفعال نه په معني دجلتي کولو.

تشریح: مطلب دادى چي انسان دجلد بازى او مايوسى په وجه دعا کول پريږدي داسي کول نه دي پکار انسان دي په دي خبره يقين اوساتي چي زما دعا به ضرور قبليري مگر دا ممکن ده چي کله کله انسان په ډير اخلاص او اضطرار سره دعا غواړي او دده دا اخلاص دالله تعالى ډير خوښ شي نو په دي وجه دده دعا په قبوليت کې تاخير اوشي او دبعضو خلقو ددعاگانو تسلسل ددوى دطرقى سبب دى نو ځکه الله تعالى ددوى دعا زر نه قبلوي ددي دپاره چي دوى ددي عظيم نعمت نه محروم نشي.

په جلد بازى کې خو يو نقصان دادى چي بيا انسان دعا کول پريږدي او دويم نقصان دادى چي نااميده شي دريم نقصان دادى انسان دا گمان اوکړي گني اوس زما ددعا دقبوليت وخت لانه دى راغلى علامه تورپشتي وائي په دعا کې دجلد بازى نه کار اخستل نه دي پکار ځکه چي دا خو الله تعالى ته معلومه ده چي کله به دده دعا قبلوي او کله يي نه قبلوي.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا أَبُو دَاوُدَ، أَخْبَرَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ، عَنْ سَمِيرِ بْنِ نَهَارٍ الْعَبْدِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ حُسْنَ الظَّنِّ بِاللَّهِ مِنْ حُسْنِ عِبَادَةِ اللَّهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ. (١)

ترجمه: ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي: په الله تعالي باندې ښه گمان كول د ښه عبادت د جملې نه حسابيږي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث په دي سند غريب دي.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيَنْظُرَنَّ أَحَدُكُمْ مَا الَّذِي يَتَمَتَّى فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي مَا يُكْتَبُ لَهُ مِنْ أَمْنِيَّتِهِ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ. (٢)

ترجمه: د ابو سلمه رضي الله عنه بيان دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په تاسو كي هر يو كس لره پكار دي چي دپته او گوري چي دي دالله نه دڅه تمنا كوي ځكه چي ده ته نه ده معلومه چي دده په تمناگانو كي څه ليكلي كيږي. امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن دي.

عمر بن ابي سلمه عبدالله بن عبدالاسد رضي الله عنه حالات:

عمر دام سلمه رضي الله عنها بچی دی کوم چي ددي دمخکني خاوند ابوسلمه نه پيدا شوی وو. عمر دهجرت نه دوه کاله مخکې پيدا شوی وو او دا هغه وخت وو کله چي ام سلمه په حبشه کې وه عمرو پخپلو خویندو او روڼو کې دټولو نه مشر وو کله چي دام سلمه رضي الله عنها سره درسول الله صلي الله عليه وسلم نکاح اوشوه په دي وخت کې دی ماشوم وو او بيا ددينه پس درسول الله صلي الله عليه وسلم په فرورش کې راغی دی درسول الله صلي الله عليه وسلم نه هم ياه راست روايات نقل کوي او دخپلي مور ام سلمه رضي الله عنها نه هم نقل کوي (سير اعلام النبلاء).

عمر د عبدالملك بن مروان په زمانه کې وفات شو (اسد الغابه)، دابن الاسير په قول دده دوفات کيدو کال ۸۳ هجري دی.

^١ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٢٢٨٨)

^٢ - تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٩٥٤٤)

١٣٦_ بَابُ اللّٰهِمَّ مَتَّعْنِي بِسَمْعِي إِلَخْ

اي الله فائده راكړي ماته په اوريدو زما

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ نُوحٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو فَيَقُولُ: "اللَّهُمَّ مَتَّعْنِي بِسَمْعِي وَبَصَرِي، وَاجْعَلْهُمَا الْوَارِثَ مِنِّي، وَأَنْصُرْنِي عَلَى مَنْ يَظْلِمُنِي، وَخُذْ مِنْهُ بِثَأْرِي". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَسَنٌ غَرِيبٌ هَذَا الْوَجْهَ. (١)

ترجمه : ترجمه : ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم چي به دعا غوښتله نو داسي به يي فرمائيل:

"اللَّهُمَّ مَتَّعْنِي بِسَمْعِي وَبَصَرِي، وَاجْعَلْهُمَا الْوَارِثَ مِنِّي، وَأَنْصُرْنِي عَلَى مَنْ يَظْلِمُنِي، وَخُذْ مِنْهُ بِثَأْرِي"

يعني اي الله ماته زما دسماعت او بصارت نه فائده راكړي او دوى زما وارثان كړي (يعني زما دژونده پوري يي باقي اوساتي، او څوك چي په ما ظلم كوي دهغه په خلاف زما مدد او كړي او زما بدله ورنه واخلي.

امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث حسن غريب دي.

١٣٧_ بَابُ لَيْسَ أَلِ الْحَاجَةِ مَهْمَا صَغُرَتْ

خپل هر قسم حاجت اكر كه هر څومره وړوكي وي دالله تعالى نه غوښتل پكار دي

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ سُلَيْمَانُ بْنُ الْأَشْعَثِ السَّجَزِيُّ، حَدَّثَنَا قَطْنُ الْبَصْرِيُّ، أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَيْسَ أَلِ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتُهُ كُلُّهَا حَقٌّ يَسْأَلُ شَيْعَ لَعْلِهِ إِذَا الْقَطْعَ". قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا غَرِيبٌ، وَرَوَى غَيْرُهُ وَاحِدٌ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَاتِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ أَنَسٍ. (٢)

ترجمه : دانس رضي الله عنه نه مروی دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي په

١ _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ١٥٠١)

٢ _ تفرد به المؤلف (تحفة الأشراف: ٢٤٦)

تاسو کي هر يو لره پکار دي چي دخپل رب نه خپل حاجت او غواړي تردي پوري که دچا دپيزار تسمه هم او شليرې نو دا دي هم دخپل رب نه او غواړي.
امام ترمذي رحمه الله وايي: دا حديث غريب دي، يو څو راويانو دا حديث د جعفر بن سليمان نه او هغه د ثابت بناني نه او هغه د نبي کریم صلي الله عليه وسلم نه نقل کړي دي مگر دوی پخپل سند کي دانس رضي الله عنه ذکر نه کوي.

حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَيْسَ أَلْأَحَدُكُمْ رَبُّهُ حَاجَتُهُ حَتَّى يَسْأَلَهُ الْمَلَجَ، وَحَتَّى يَسْأَلَهُ شَيْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ" وَهَذَا أَصَحُّ مِنْ حَدِيثِ قَطَنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ. (١)

ترجمه: د ثابت بناني رضي الله عنه نه روایت دي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي هر چا دپاره پکار ده چي خپل ټول ضروريات د الله تعالي نه او غواړي تردي پوري چي مالګه به هم د الله نه غواړي او دپيزار تسمه به هم د الله نه غواړي خو چي کله او شليرې، او دا حديث د قطن په روايت زيات صحيح دي کوم چي هغه د جعفر بن سليمان نه نقل کړي دي.

تشریح: "حتي يساله شيع نعله" يعني که دچا دپيزار تسمه هم او شليرې دا به د الله تعالي نه غواړي دا کنایه ده ددي خبري نه چي وړو کي وړو کي څيز به هم د الله تعالي نه غواړي او دبل چانه به سوال نه کوي ځکه چي الله تعالي پخپلو بندگانو ډير مهربان دي او هغه داسي مهربان دي چي بغير د غوښتلو نه هم ورکوي او په نه غوښتلو ناراضه کيږي لهذا هر حاجت د الله پاک نه غوښتل پکار دي برابره خبره ده چي وړو کي حاجت وي او که لوي.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

(سورة الصافات: ١٨٢)
